

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

KIBRIS TÜRK MÜCADELE TARİHİNDE SPOR KULÜPLERİ

Faruk KAYADELEN

Doktora Tezi

Ankara, 2022

KIBRIS TÜRK MÜCADELE TARİHİNDE SPOR KULÜPLERİ

Faruk KAYADELEN

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2022

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 24 ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

26.05.2022

[İmza]

Faruk KAYADELEN

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Faruk KAYADELEN

TEŞEKKÜR

Doktora süreci uzun ve meşakkatli bir süreç. Gerçekten emek sarf edilmesi ve özel zaman ayrılması ve sürekli beslenilmesi gereken bir süreç. İnsanın kendi evladını yetiştirmesi gibi sürekli ilgi isteyen, üzerinde sürekli durulması gereken bir çalışma ve gelişim süreci. Bu süreçte kendi emeğimin yanı sıra, bu eserin ortaya çıkmasında katkıda bulunanları da bu vesile ile anmayı ve kendilerine teşekkürü bir borç bilirim. Bu zorlu süreçte yalnız bırakmadıkları ve destek sağladıkları için kendilerine sonsuz şükranlarımı sunarım.

Öncelikle, gerek ders sürecinde, gerekse tez çalışma sürecinde katkı sağlayan, destek veren Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü öğretim elemanlarına ve idari personeline teşekkür ederim. Tarihsel olaylara akademik bir bakış açısıyla yaklaşarak analitik değerlendirmeler yapmam konusunda beni yönlendiren ve tez planının şekillendirilmesi de dâhil olmak üzere bütün çalışma süresince desteğini esirgemeyen Tez Danışmanım Prof. Dr. M. Derviş Kılınçkaya ve İzleme Komitesi Üyesi Hocalarım Prof. Dr. Mustafa Yılmaz ve Prof. Dr. Mehmet Serhat Yılmaz'a, bu eserin ortaya çıkmasındaki katkıları nedeniyle ayrıca teşekkürü bir borç bilirim. Bu süreçte aynı dönemde ders aldığım ve tez sürecini birlikte yaşadığım, birçok sıkıntıyı paylaşmış, birbirimize destek verdiğimiz öğrenci arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Bu tez konusunun tespiti sırasında, ilk adımları attığımda beni yönlendiren, teşvik eden Girne Amerikan Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ulvi Keser'e de teşekkürlerimi sunarım. Yine bu süreçte Kıbrıs'ta çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yapan ve bu sürece destek veren, fikir paylaşımında bulunduğum Doç. Dr. Mehmet Balyemez'e de ayrıca teşekkür ederim.

Tez çalışması esnasında Kıbrıs'taki saha çalışması önemli bir safhayı teşkil etti. Bu süreçte Ek'li listede isimleri bulunan, o dönemin canlı tanıklarına, o dönemde yaşadıklarını ilerlemiş yaşlarına rağmen zaman ayırıp, görüşlerini

benimle paylaştıkları için minnet duygularımı sunar, teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu sürece maddi-manevi, zaman ve mekân olarak değerli katkılarını sunan, Türk Mukavemet Teşkilatı Dernek Başkanı Yılmaz Bora'ya, KKTC Emekli Astsubaylar Dernek Başkanı Esen Ömürlü'ye, TMT Güzelyurt Şubesi Başkanı Alçın Volkan'a, emekli polis memuru Adil Ertepinar'a, Girne Milli Arşiv Müdürlüğü Araştırma Salonu görevlilerine, Ahmet Sami Topcan'ın özel arşivinden istifade etmemi sağlayan oğlu Nazım Topcan'a, Cyprus XP Travel ve Pegasus Havayolları KKTC Genel Direktörü Zeki Ziya'ya ve burada isimlerine tek tek yer verememekle birlikte katkı sunan Kıbrıs Türk toplumunun değerli fertlerine teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Bu uzun ve zorlu süreçte daima yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen aileme de ayrı bir paragraf açmak isterim. Farkındayım ki, bu uzun süreçte kendilerini ihmal ettiğim, zaman ayıramadığım, yalnız bıraktığım çok zamanlar oldu. Bu nedenle sevgili eşim, hayat arkadaşım Berrin Kayadelen ve çocuklarım Berkant Egemen Kayadelen ve Berkay Eralp Kayadelen'e ayrıca teşekkürü bir borç bilirim, iyi ki varsınız.

Saygılarımla.

ÖZET

Faruk KAYADELEN. *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Spor Kulüpleri*, Doktora Tezi, Ankara, 2022.

Kıbrıs'ın 1571'de tamamen Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine geçmesi ile birlikte Ada'da bir Türk nüfus oluşumu başlar. Ancak, Osmanlı Devletinin 1878'de, çeşitli sebeplerle Ada'nın yönetimini kira yöntemi ile İngiltere'ye devretmesi neticesinde, Rum toplumunun Ada'yı Yunanistan'la birleştirmek yani Enosis yönündeki saldırgan girişimleri hız kazanır. Kıbrıs Türk toplumunun her geçen gün Ada'daki huzuru azalır, refah seviyesi düşer, nüfus dengesi Rum toplumu lehine değişir ve varlığı tehlikeye girer. Kilise önderliğindeki Rum toplum liderliğinin şiddeti her geçen gün artan Enosis faaliyetlerine karşılık, Kıbrıs Türk toplumu 1878'den, Ada'da toplumlar arası çatışmaların başladığı 21 Aralık 1963 tarihine kadar olan süreçte bir varoluş mücadelesi verir. EOKA tedhiş örgütünün Kıbrıs adasında Türk varlığını ortadan kaldırmak üzere, 1 Nisan 1955'te Ada çapında başlattığı tedhiş hareketlerine karşı, Kıbrıs Türk toplumu da canını, malını ve varlığını korumak için topyekûn bir toplumsal mukavemet hareketine girer. EOKA tedhişine karşı 1955'lerden itibaren Türk toplum liderliğince bir takım öz savunma, direniş ya da mukavemet oluşumları meydana getirilir. İşte bu çalışmada, 1955-63 yılları arasındaki, bu oluşumlarda, teşkilatlanma faaliyetlerinde önemli bir rol oynadığı değerlendirilen Kıbrıs Türk spor kulüpleri incelenmiştir. İnceleme, Kıbrıs Türk toplumunun EOKA tedhişine karşı öz savunma amaçlı teşkilatlanma faaliyetlerini gerçekleştirdiği 1955-1963 yılları ve Türk spor kulüpleri ile sınırlı olarak yapılmıştır. Çalışmanın daha anlaşılır olmasını sağlamak için öncelikle Kıbrıs Meselesinin ve Ada'da sporun gelişim tarihi kısaca ortaya konulmuş, çalışmanın özgünlüğünü sağlamak için de dönemin yaşayan şahısları ile geniş çaplı görüşmeler gerçekleştirilerek, teşkilatlanma faaliyetinde spor kulüplerinin rolü tüm gerçekliği ile dönemin yaşayan aktörlerinin meseleye bakış açısı ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kıbrıs, Mücadele Tarihi, Türk Mukavemet Teşkilatı, Spor Kulüpleri, Futbol.

ABSTRACT

KAYADELEN, Faruk. *Sports Clubs in the History of the Turkish Cypriot Struggle*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2022.

With the complete domination of Cyprus by the Ottoman Empire in 1571, a Turkish population began to form on the island. However, as a result of the Ottoman State's transfer of the administration of the Island to England for various reasons in 1878, the aggressive attempts of the Greek community to unite the Island with Greece, namely Enosis, accelerated. The peace of the Turkish Cypriot community on the island decreases day by day, the welfare level decreases, the population balance changes in favor of the Greek community and its existence is in danger. In response to the Enosis activities of the Greek community leadership, the violence of which is increasing day by day, the Turkish Cypriot community struggles for existence from 1878 to December 21, 1963, when intercommunal conflicts began on the Island. EOKA begins the island-wide terror movements on April 1, 1955, in order to eliminate the Turkish presence on the island of Cyprus. The Turkish Cypriot community also engages in an all-out social resistance movement in order to protect its life, property and existence. Since 1955, some self-defense or resistance formations are formed. In this study, Turkish Cypriot sports clubs, which are considered to have played an important role in these formations and organizational activities, between the years 1955-63 were examined. The review was limited to the years 1955-1963, when the Turkish Cypriot community carried out self-defense organization activities against the EOKA threat, and to Turkish sports clubs. In order to make the study more understandable, first of all, the development history of the Cyprus Problem and the development of sports on the Island were briefly presented, and in order to ensure the originality of the study, large-scale interviews were conducted with the living people of the period, and the role of sports clubs in the organizational activity was revealed with all its reality from the perspective of the living actors of the period.

Keywords: Cyprus, Struggle History, Turkish Resistance Organization, Sports Clubs, Football.

İÇİNDEKİLER

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
ÖNSÖZ	xvi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	16
TARİHSEL SÜREÇTE KIBRIS MESELESİ	16
1.1. KIBRIS TARİHİNİN DÖNEMLERİ	16
1.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi	16
1.1.2. İngiltere Yönetimi Dönemi	21
1.1.3. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi	52
1.2. KIBRIS ADININ KÖKENİ	57
1.3. KIBRIS ADASININ COĞRAFİ KONUMU VE DEMOGRAFİK YAPISI	58
1.4. KIBRIS ADASININ JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ	65
1.5. KIBRIS MESELESİNİN TANIMLANMASI	72
1.6. KIBRIS MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI	81
İKİNCİ BÖLÜM	86
İKİ TOPLUMUN TARİHSEL SÜREÇTE TEŞKİLATLANMA FAALİYETLERİ	86
2.1. KIBRIS RUM TOPLUMUNUN TEŞKİLATLANMA FAALİYETLERİ	86
2.1.1. Rum Toplumunda Teşkilatlanma Süreci	86

2.1.2. Megali İdea	89
2.1.3. Enosis	96
2.1.4. EOKA (Kıbrıslı Savaşçıların Millî Mücadele Örgütü)	115
2.1.4.1. EOKA'nın Kuruluşu	115
2.1.4.2. EOKA'nın Harekete Geçmesi ve Tedhiş Hareketleri (1955-1963) ..	122
2.2. KIBRIS TÜRK TOPLUMUNUN TEŞKİLATLANMA FAALİYETLERİ	129
2.2.1. Teşkilatlanma Süreci ve Spor Kulüplerinin Rolü	129
2.2.2. Türk Toplumunun Siyasi Teşkilatlanma Faaliyetleri	142
2.2.3. Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)	154
2.2.3.1. 1955-1963 Dönemi Gelişmeleri	154
2.2.3.2. TMT Öncesi Kurulan Mukavemet Teşkilatları	164
2.2.3.3. TMT'nin Özellikleri, Gayesi, Kuruluş Süreci	176
2.2.3.4. TMT'nin Örgütlenme Modeli ve Kuruluş Şeması	189
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	199
SOSYAL BİR OLGU OLARAK SPOR	199
3.1. SPOR ve TOPLUMDAKİ YERİ	199
3.1.1. Sporun Tanımlanması	199
3.1.2. Ulus Devlet Kuruluş Süreci ve Spor	204
3.1.3. Gençlik Teşkilatları	212
3.1.4. Türk Toplumunda Gençlik Hareketleri, İzcilik Faaliyetleri	227
3.1.5. Sporun Felsefe-Psikoloji-Kültür İle İlişkisi	235
3.1.6. Sporun Milliyetçilik, İdeoloji ve Siyaset İle İlişkisi	244
3.1.7. Futbol Savaş-Militarizm İlişkisi	265
3.2. KIBRIS'TA SOSYO-KÜLTÜREL BİR OLGU FUTBOL	270
3.2.1. Kıbrıs'ta Spor	270
3.2.2. Futbolun Tarihsel Gelişimi	275
3.2.3. Kıbrıs'ta Futbolun Tarihsel Gelişimi	289

3.2.3.1.	Rum Futbol Takımları Kuruluş Süreci	289
3.2.3.2.	Türk Futbol Takımları Kuruluş Süreci	292
3.2.3.3.	Kıbrıs Futbol Federasyonu Dönemi	297
3.2.3.4.	Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu Dönemi	309
3.2.4.	Kıbrıs'ta Futbolun Politika ve İdeoloji İle İlişkisi.....	319
3.2.5.	Dönemin Rum Futbol Kulüpleri	325
3.2.5.1.	APOEL Spor Kulübü.....	325
3.2.5.2.	Olympiakos Spor Kulübü	327
3.2.5.3.	Omonia Spor Kulübü	328
3.2.5.4.	Anorthosis Spor Kulübü.....	329
3.2.5.5.	AEK Spor Kulübü	332
3.2.5.6.	ARIS Spor Kulübü	333
3.2.5.7.	APOLLON Spor Kulübü.....	334
3.2.5.8.	PAEK Spor Kulübü	335
3.2.6.	Rum Spor Kulüpleri EOKA İlişkileri.....	336
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		341
DÖNEMİN TANIKLARINDAN MİLLİ MÜCADELE SÜRECİ.....		341
4.1.	MİLLİ MÜCADELEDE TÜRK TOPLUMU	342
4.1.1.	Türk Toplumunda Milli Mücadele Olgusu	342
4.1.2.	Milli Mücadelede Türk Okulları	351
4.1.3.	Sosyo-Kültürel Yaşamda Spor Kulüpleri.....	366
4.2.	MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRK SPOR KULÜPLERİ.....	382
4.2.1.	Lefkoşa Bölgesi.....	382
4.2.1.1.	Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu (KTFF)	382
4.2.1.2.	Çetinkaya TSK	383
4.2.1.3.	Sönmezspor TSK	390
4.2.1.4.	Gençlik Gücü TSK.....	401

4.2.1.5. Yenicami Ağdelen Kulübü	409
4.2.1.6. Küçük Kaymaklı TSK.....	414
4.2.1.7. Gönyeli TSK.....	422
4.2.1.8. Girne Halkevi TSK.....	425
4.2.1.9. Diğer Futbol Takımları	428
4.2.2. Mağusa Bölgesi	430
4.2.2.1. Mağusa Türk Gücü Spor Kulübü	430
4.2.2.2. Diğer Futbol Takımları	437
4.2.3. Larnaka Bölgesi	444
4.2.3.1. Larnaka TSK/Gençlerbirliği/Demirspor	444
4.2.3.2. Diğer Futbol Takımları	448
4.2.4. Limasol Bölgesi.....	452
4.2.4.1. Doğan Türk Birliği Spor Kulübü	452
4.2.4.2. Türk Ocağı Limasol Spor Kulübü.....	463
4.2.4.3. Diğer Futbol Takımları	466
4.2.5. Baf Bölgesi.....	471
4.2.5.1. Ülkü Yurdu Türk Spor Kulübü	471
4.2.5.2. Diğer Futbol Takımları	477
4.2.6. Lefke Bölgesi	478
Lefke Türk Spor Kulübü (LTSK)	478
SONUÇ	483
KAYNAKÇA	490
EK-1, GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ İSİM LİSTESİ VE BİLGİLERİ.....	516
EK-2, FOTOĞRAF ALBÜMÜ	525
EK-3, TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU.....	532
EK-4, TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU	534
ÖZGEÇMİŞ	536

KISALTMALAR DİZİNİ

- agb. : Adı geçen belge
- agbld. : Adı geçen bildiri
- agbrş. : Adı geçen broşür
- age. : Adı geçen eser
- agm. : Adı geçen makale
- agt. : Adı geçen tez
- agtz. : Adı geçen tüzük
- AB : Avrupa Birliği
- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- AEK : Athlitiki Enosis Konstantinoupoleos, Konstantinopolis Atletik Birliği
- AEL : Limasollu Rumların futbol takımı
- AKEL : Çalışan Halkın İlerici Partisi / Anorthotikon Komma Ergazomenou
Laou
- akt. : Aktaran
- Anorthosis: Mağusalı sağ görüşlü Rumların futbol takımı. 1974 sonrası
Larnaka'ya taşınmıştır.
- ANE : EOKA Gençlik Teşkilatı
- APOEL : Atlitikos Podosferikos Omilos Ellinon Lefkosias, Lefkoşa Rum
Atletik Futbol Kulübü, Lefkoşalı sağ görüşlü, fanatik Rumların
taftarı olduğu futbol takımı
- APOP/ABOP: Baf'lı Rumların futbol takımı, 2000 yılında Evagaros ile birleşip
AEP olmuştur.
- ARİS : Limasollu Rumların futbol takımı
- BAOK : Kıbrıs Futbol ve Spor Federasyonu
- BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
- BBC : British Broadcasting Corporation
- bk. : Bakınız
- BM : Birleşmiş Milletler
- BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
- bs. : Baskı, basım

bşr.	: Broşür
BÜY	: Baf Ülkü Yurdu Türk Spor Kulübü
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ÇTSB	: Çetinkaya Türk Spor Birliği
Çev.	: Çeviren
DANE	: Direnen EOKA Gençliği İdaresi
DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor
DTB	: Doğan Türk Birliği Spor Kulübü, Limasollu Kıbrıslı Türklerin kurduğu, 1974 sonrası Girne'ye taşınan futbol takımı
EAM	: Komünist Ulusal Kurtuluş Cephesi
Ed.	: Editör
EDMA	: Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi / Ethnikon Dimogration Metepon Agoniston
ELAS	: Halkın Ulusal Kurtuluş Ordusu
EMAK	: Kıbrıs Milli/Ulusal Kurtuluş Cephesi/Ethniku Metopu Apelefhteroseos Kypru
EOKA	: Kıbrıslı Savaşçıların Millî Mücadele Örgütü/Ethniki Organosis Kyprion Agoniston
EPA	: Larnakalı Rumların futbol takımı, 1994 yılında Pezoporikos takımı ile birleşerek AEK'yı oluşturur.
ERE	: Ulusal Radikal Birlik Partisi/ Ethniki Rizospastiki Enosis
FCO	: Foreign and Commonwealth Office
FIFA	: Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği, Fransızca; Fédération Internationale de Football Association
GG TSK	: Gençlik Gücü Türk Spor Kulübü, Lefkoşa
GHE	: Girne Halkevi Türk Spor Kulübü
hk.	: Hakkında
Haz.	: Hazırlayan
İÖ	: İsa'dan Önce
KATAK	: Kıbrıs Adası Türk Azınlık/Azınlığı Kurumu

KEPO	: Kıbrıs Amatör Futbol Federasyonu
KITEMB	: Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği
KİP	: Kıbrıs'ı İstirdat Projesi
KK TSK	: Küçük Kaymaklı Türk Spor Kulübü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KMTBP	: Kıbrıs Milli Türk Birliği Partisi
KMTHP	: Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi
KOP	: Kıbrıs Futbol Federasyonu / Kipriaki Omospondia Bodosferu-Podesferou / Κυπριακή Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου, ΚΟΠ)
KSK	: Karşıyaka Spor Kulübü
KTB	: Kıbrıs Türk Birliği
KTC	: Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti
KTCİ	: Kıbrıs Türk Cemaat-i İslamiyesi
KTÇB	: Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği
KTİBK	: Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu
KTGT	: Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı
KTKD	: Kıbrıs Türk Kültür Derneği
KTKF	: Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu
KTFF	: Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu
LTSK	: Limasol Türk Spor Kulübü (Beş LTSK vardır: Lefkoşa, Limasol, Larnaka, Lefke, Luricina/Akıncılar Türk Spor Kulübü)
MAAD	: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi
MÖ	: Milattan Önce
MTG	: Mağusa Türk Gücü Spor Kulübü
OHEN	: Ortodoks Hıristiyan Gençlik Örgütü
Omonoia	: Lefkoşalı sol görüşlü Rumların taraftarı olduğu futbol takımı
OPEK	: Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı
PEK	: Kıbrıs Çiftçiler Birliği
PEKA	: Kıbrıs Siyasi Mücadele Komitesi
PEO	: Kıbrıs İşçi Federasyonu / Pankypria Ergatiki Omospondia - Pancyprian Federation of Labour
PEON	: Kıbrıs Ulusal Gençlik Örgütü

POL	: Pezoporikos Omilos Larnacas, Pezoporikos, Limasol Kazası Rum Futbol Takımı
POP	: Bütün Kıbrıs Futbol Kulübü / Podosferikos Omilos To Pankipria
s.	: Sahife
S.	: Sayı
sy.	: Sahife numarası yok, düz metin halinde yazı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SEGAS	: Yunan Amatör Atletizm Birliği / Hellenic Amateur Athletic Association
SEK	: Kıbrıs İşçi Konfederasyonu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TÇB	: Türk Çiftçiler Birliği
TESK	: Kıbrıs Rum Spor Teşkilatı / Rum Atletik Kuruluşu
TİCİ	: Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı
TİTE	: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TMTF	: Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TOL	: Türk Ocağı Limasol Spor Kulübü, Limasollu Kıbrıslı Türklerin kurduğu, 1974 sonrası Girne'ye taşınan futbol takımı.
TSK	: Türk Spor Kurumu (Türkiye için)
TSK	: Türk Spor Kulübü (KKTC için)
TTK	: Türk Tarih Kurumu
ty.	: Tarih yok
UEFA	: Avrupa Futbol Federasyonları Birliği, İngilizce: Union of European Football Associations
vd.	: Ve Diğerleri
YAK	: Yenicami Ağdelen Kulübü
yy.	: Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusunu, Kıbrıs Türk halkının varoluş ve bağımsızlık mücadelesinde Ada'daki Rum toplumu ile 1955'lerden sonra başlayan sıcak çatışma ortamında şekillenen teşkilatlanma sürecinde spor kulüplerinin rolünün çeşitli boyutlarıyla incelenmesi oluşturur.

Çalışmada öncelikle 1955'ten sonra EOKA silahlı tedhiş hareketinin gelişmeye başlaması ile alevlenen siyasal ve toplumsal ortamda, spor kulüplerinin kuruluş ve etkinlikleri ele alınmıştır.

EOKA tedhiş örgütüne karşı canını, malını ve varlığını korumak için Türk toplumu öz savunma amaçlı bir takım direniş, mukavemet teşkilatları oluşturmak üzere harekete geçmiştir. Bu teşkilatlanma çalışmalarında, çeşitli kurum ve kuruluşların yanı sıra, Türk toplum liderliğince özellikle spor kulüpleri hedef kitle seçilmiştir. Çalışmamız, Türk Mukavemet Hareketi ile spor kulüplerinin etkileşimini, karşılıklı ilişkileri, izlenen yöntemleri anlamaya ve açıklamaya yönelik olarak kurgulanmış, spor kulüplerinin etkinlikleriyle gençliğin milli çizgiye çekilmesinde etkin olup olmadıkları sorgulanmıştır. Ayrıca spor kulüplerinin, temsil ettikleri bölgenin sosyo-kültürel yaşamında ne tür rol oynadıkları ve ne şekilde etki ettikleri de sorgulanmıştır.

Bu çerçevede araştırma problemi, "Türk toplum liderliğinin teşkilatlanma safhası olarak kabul edilen 1955-1963 yılları arasında, Kıbrıs'ta faaliyet yürüten Türk spor kulüplerinin, Kıbrıs'ta Türk milli varlığının korunup, gelişmesine katkısı var mıdır, varsa hangi düzeydedir?" sorularını cevaplandırmak olarak şekillenmiştir. Bu noktada bir alt problem olarak da, "Millî Mücadele döneminde Türkiye'deki ve ulus devletlerin ortaya çıkış sürecinde Avrupa'daki gençlik örgütlenmesinin Kıbrıs Türk gençliğinin tarihi tecrübesiyle benzerliklerinin olup olmadığını sorgulamak", olarak tespit edilmiştir. Araştırmanın ana sorunsalı ise, Kıbrıs Türk Halkının varoluş mücadelesini Türk spor kulüpleri ve spor adamları üzerinden değerlendirmektir.

Araştırmada özellikle şu sorulara cevap aranmaktadır: Örgütlenme ihtiyacı nasıl ortaya çıkmıştır? Hangi alanlara yönelinmiştir? Gençlik örgütlenmeleri nasıl gerçekleşmiştir? Teşkilatlanmanın nüvesi niçin spor kulüplerinde oluşturulmuştur? Bu Teşkilat çatısı altında spor kulüplerine nasıl bir rol verilmiştir? Teşkilat liderlerinin spor kulüpleri ile temasları nasıl olmaktadır? Teşkilat-okul-spor kulüpleri bağlantısı nasıl oluşmaktadır? Spor kulüplerinin kurulma amacı gerçekte neydi? Spor kulüpleri toplumun sosyo-kültürel yaşamında nasıl bir rol oynamıştır?

Bu konunun araştırmanın sorunsalı olarak seçilmesinde etkili olan temel unsur Türk Mukavemet Teşkilatı'nın (TMT) en önemli faaliyet alanlarından birini spor kulüpleri oluşturmasına rağmen, daha önce çalışılmamış olması etkili olmuştur. Sporcuların gerek Milli Mücadele döneminde, gerekse bağımsız devletin kurulması sonrasında devlet kademelerinde ve toplumsal yaşamda aldığı önemli roller düşünüldüğünde; KKTC'nin devletleşme sürecinde spor kulüplerinin ve sporcuların oldukça mühim işlevler üstlendikleri ortaya çıkmaktadır. Futbol kulüpleri bu alanda merkezi bir konumda bulunmaktadır. Faaliyet alanı görünürde futboldur. Gençler, bu kulüplerde toplanmakta, yetiştirilmekte, takımı oluşturan oyuncuların hemen hemen tamamı yemin ettirilerek ve Teşkilata üye yapılarak ortak amaca yönlendirilmekte, bu suretle spor faaliyetleri içinde bir gizlilik alanı oluşturulmakta ve bundan yararlanılmaktadır. Bu önemli işlevi sebebiyle spor kulüplerini merkeze alan bir doktora tez çalışmasının, Kıbrıs Türklerinin Milli Mücadele tarihinin anlaşılmasına önemli katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Araştırmamız, Kıbrıs Türk Mücadelesinin teşkilatlanma safhası olarak değerlendirilen 1955-1963 yılları ve Türk spor kulüpleri ile sınırlandırılmıştır. Fakat konuyla ilgisi itibarıyla, yeri geldiğinde Rum spor kulüplerinin kısmen daha eski bir tecrübeyi de ifade etmesi itibarıyla mukayesesi yoluna da gidilmiştir. Burada temel amaç bir "farkındalık" oluşturmaya yardımcı olmaktır. Saha çalışması uzun süreli olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın esas yıllarını 1955-1963 olarak sınırlandırmış olmakla birlikte, Ada'daki spor kulüplerinin kuruluş tarihinin, İngilizlerin Kıbrıs'ın yönetimini geçici olarak elde ettikleri 1878 yılı sonrası başlaması nedeniyle, Kıbrıs'ta sporun ve futbolun gelişimi de kısaca ortaya konulmaya çalışılmıştır. Her iki toplumun günlük hayatında ve ilişkilerinde “futbol ve futbolcu” önemli bir işlev üstlenmiştir. Çalışmada günümüze de ışık tutabilecek tarihsel süreç de incelenmiş, aktörlerin davranışları elde edilebilen bilimsel veriler ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kıbrıs Meselesinin 1955'li yıllardan çok daha önceye dayandığı noktasından hareketle, tarihsel sürece de değinilerek bu konudaki bilgilere katkı sağlanması temel hedeflerden biri olmuştur.

Kıbrıs Türk toplumu bugün bulunduğu noktaya ağır bedeller ödeyerek ve büyük fedakârlıklar göstererek gelmiştir. Bunun layıkıyla anlaşılmasının yolu Ada'daki varlık-yokluk mücadelesinde Rum toplumu karşısında bir azınlık konumuna düşmemek amacıyla gerçekleştirilen varoluş mücadelesinin, askerî, idari, ekonomik, sosyo-kültürel ve sportif alanlarda nasıl bir örgütlenme süreci yaşandığını ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma, sürecin incelenmemiş boyutlarından biri olan spor kulüpleri üzerinden hareketle süreci incelemektedir.

Çalışmanın önemini artırdığını düşündüğümüz bir diğer nokta, bazı kişisel arşivlerdeki yazılı belgelere ilk defa ulaşılmış olması ve “sözlü tarih” yöntemi yardımıyla konunun geniş kapsamlı bir incelemeye tabi tutulmuş olmasıdır. Çalışmanın özgün taraflarından birini bu yöntemin kullanılmış olması oluşturmaktadır.

Bilindiği gibi “sözlü tarih” çalışmalarının bazı sakıncaları bulunmaktadır. Bunları kaynak kişinin sağlık durumuna dikkat edilmesi yani hafızasının durumu; bilhassa tarih ve isimlere dayalı bilgilerin bulanık hale gelebileceği; kişisel tecrübenin sübjektif değerlendirmelere sebep olabileceği, kaynak kişinin özel hayatına hangi ölçüde nüfuz edilebileceği; elde edilen verilerin nasıl ayıklanacağı şeklinde sıralayabiliriz. Bu gibi sorunların üstesinden gelebilmek için geniş okumalar yapılmış ve teorik bir altyapı elde edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda; “Fatma Acun. (2008). *Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi*”, “Mübahat S. Kütükoğlu. (2017). *Tarih Araştırmalarında Usûl*”, “Ali Balcı. (2005). *Sosyal*

Bilimlerde Araştırma, Yöntem, Teknik ve İlkeler, “John Tosh. (1997). *Tarihin Peşinde*”, “Mustafa Güçlü. (2013). *Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Uygulaması, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Kış 2013, 11(1), 100-113.*” vb. eserler incelenerek sözlü tarih yönteminin mahzurları indirgenmeye çalışılmıştır.

Kaynak kişilerin seçilmesinde oldukça titiz davranılmaya gayret edilmiştir. Öncelikle görüşme yapılacak kişilerin ele alınan meseleyle ve incelenen dönemle doğrudan bağlantılı olmalarına dikkat edilmiştir. Keza, sağlıklı bilgi verebilecek durumda olup olmadıkları değerlendirilerek görüşme listesi oluşturulmuştur. Kaynak kişilerin ifadeleri birbirleriyle ve diğer yazılı kaynaklarla karşılaştırılarak tutarlılık denetimi yapılmış ve bu suretle elde edilen verilerin güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca görüşmeler sırasında kayda alınmış olsa da yayınlanmasına izin verilmeyen hususlar çalışmada kullanılmamıştır.

Çalışmamızın tasarım aşamasında bu kişilerle irtibat kurulurken öncelikle yüz-yüze görüşülmeye çaba harcanmış, mümkün olmadığı durumlarda kaynak kişiyle iletişim kurularak mutabakat sağlanmış; araştırmanın amacı ve içeriği ile ilgili bilgi verilmiş, verilen bilgilerin hangi amaçla kullanılacağı açık ve net olarak belirtilmiştir. Görüşme öncesi fotoğraf çekimi yapılmış, görüşmelerin ses kaydı alınmıştır.

Görüşmeye başlarken kaynak kişinin, nerede ve ne zaman doğduğu, nerede yaşadığı, ne iş yaptığı vb. kısa yaşam hikâyesi sorularak görüşmeye rahat başlanılması sağlanmıştır. Görüşme bitiminde kaynak kişiye, kişisel iletişim bilgileri verilmiş, müteakiben yılbaşı, bayram, doğum günleri ya da anma günlerinde aranarak temas sürdürülmektedir.

Netice itibarıyla, 18 Ekim-02 Aralık 2021 tarihleri arasında, dönemin canlı tanıkları olan 54 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiş, pandemi sürecinde görüşme planlanan 2 kişinin hayatını kaybetmesi, tasarım aşamasında; 3 kişinin sağlık, 1 kişinin özel durumu, 1 kişinin İngiltere’de yaşamını sürdürmesi, 1 kişinin görüşmeden çekinmesi ve 4 kişinin de çalışmaya doğrudan katkı yerine kaynak desteği sağlayabileceği değerlendirildiğinden, toplam 12 kişi ile görüşme

gerçekleştirilememiştir. Görüşme yapılan 54 kişinin isim listesi, kişisel bilgilerini de içerecek ayrıntıda ek olarak sunulmuştur. Toplam 34 saat, 36 dakika, 40 saniyelik ses kaydı alınmıştır. Ses kayıtları, yaklaşık iki aylık bir çalışma sonucu yazılı word belgesine çevrilmiştir.

Çalışma esnasında karşılaşılan en mühim zorluklardan biri, “Teşkilat”a girilirken edilen yemine hala bağlı kalınarak görüşmeden ve çok ayrıntılı bilgi verilmesinden kaçınılması olmuştur. Bu durum teşkilatlanma sürecindeki “gizlilik” kavramına ne kadar büyük önem atfedildiğini göstermesi bakımından dikkat çekici bir tavidir.

Tez çalışması ile söz konusu yıllarda Kıbrıs Türk halkının varoluş mücadelesinde önemli bir yeri olan direniş örgütlenmelerinde Türk spor kulüplerinin ve sporcuların rolü ortaya konulmaya çalışılırken, bugünlere ışık tutacak Kıbrıs meselesi tarihsel süreç içinde incelenecek, milli kimliklerin oluşumuna etki eden faktörler ve aktörlerin davranışlarının bilimsel veriler ışığında ortaya konulması sağlanacaktır.

Özetle, bu araştırma ile bugün yaşananları daha iyi anlama adına, halen devam eden Kıbrıs meselesine sağlıklı bir bilinç ve aidiyet kazandırmaya katkı sağlama hedeflenmektedir.

GİRİŞ

Kıbrıs Adası, jeopolitik konumu itibari ile Doğu Akdeniz’de hayati önem taşıyan bir bölgedir. Akdeniz, özelinde ise Doğu Akdeniz’in, Ortadoğu’dan Hindistan’a kadar olan bölgede, temelde ekonomik çıkar amaçlı hâkimiyet kurmak ve bu hâkimiyeti sürdürmek isteyen her devlet için yeri yadsınamaz. Akdeniz, coğrafi konumu ile sömürgeci devletlerin menfaatlerine yönelik her devirde ayrı bir önem kazanmış, bu coğrafyaya egemen olmak veya kontrolü altında tutmak isteyen devletlerin her daim ilgi odağı ve hedefi olmuş, bir çatışma alanı olmaktan kendisini kurtaramamıştır. Akdeniz, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, kimilerine vatan olmuş, paylaşılammış bir denizdir. Akdeniz’e hâkimiyet, tarihin her döneminde imparatorlukların ve devletlerin ilk hedefini oluşturmuştur.¹ Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluncaya kadar tarihi, Doğu Akdeniz’e egemen olmak isteyen devletlerin tarihi ile iç içe oldu, Kıbrıslı bir toplum yerine coğrafi bir konumun kaderinden söz edildi.² Doğu Akdeniz aynı zamanda tek tanrılı dinlerin ortaya çıktığı ve buradan yayıldığı, ilk medeniyetin doğduğu, sosyal ve kültürel birlikteliğin tesiriyle geliştiği bir coğrafyadır.³

Fernand Braudel Akdeniz’i, üç farklı uygarlık, kültür topluluğu, düşünce, inanç sistemi, yaşam tarzı ve alın yazıları, kaderleri bir araya gelemeyecek üç ayrı kişilik olarak tanımlar.⁴ Yine Braudel’e göre Akdeniz; “*bir denizler bütünü*”,⁵ birbirine bağlı deniz ve karayolları, bütün bir ulaşım sistemidir.⁶

¹ Uğurtay Uğur, “Fernand Braudel ve Akdeniz”, *Casus Belli; Kıbrıs*, Kıbrıs-Akdeniz Araştırma Merkezi Yayını No.2, Lefkoşa, 2016, s. 183.

² Ayşe Nükhet Adıyeke, “Geçmişten Bugüne ‘Kıbrıs Sorunu’ ve Türkiye”. *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, ATASE Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2005, s. 39.

³ Mustafa Akdağ, “XV ve XVI. Asırlarda Yakın Doğudaki Osmanlı İdaresi. *Kıbrıs’ın Tarih Boyunca Anadolu İle İlgisi*, Kıbrıs Türk Maarif Yayını: 2, Halkın Sesi Ltd. Matbaası, Lefkoşa, 1962, s. 19.

⁴ “Hristiyan dünyası, İslam dünyası ve Ortodoks Rusya.” Uğur, agm., s. 184-185.

⁵ Fernand Braudel, *II. Felipe Dönemi’nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası 1*, İmge Kitabevi Yayınları: 76, Özkan Matbaacılık, Ankara, 1993, s. 18.

⁶ Uğur, agm., s. 188-189. “Ancak Braudel, bu denizleri birleştiren unsurun su yerine “*deniz halkları*” olduğu iddiasındadır.” Braudel, *age.*, s. 335.

Ada, coğrafi konumu nedeniyle geçmişten günümüze bir çekim merkezi olma özelliğini sürdürmektedir. Tarih boyunca birçok devletin egemenliğine girmiş, kimi devletler zapt etmiş, kimileri kontrol altında bulundurmaya yetinmiştir. Ancak her daim Ada'nın tarihi Ada halkı yerine dış egemen güçlerce yazılmıştır. Ada konusunda son söz hep dışarıdakiler tarafından söylenmiştir.

Kıbrıs Adası tarih öncesi devirlerden üçüncü zamanın ortalarına değin “*bitişik bir yarımada*”, “*Anadolu'nun bir parçası*” konumundaydı.⁷ Üçüncü zamanın sonlarında ve dördüncü zamanda meydana gelen büyük çökmeler neticesinde ve zaman içinde bir ada haline dönüşmüştür.⁸ Avrupa ülkelerinin güney doğusunda, Türkiye'nin güneyinde, Afrika ülkelerinin kuzeyinde, Asya ve Orta Doğu ülkelerinin batısında yer alan, medeniyetlere ev sahipliği yapan, kıtalararası ulaşım yollarını kontrol eden, etrafında sürekli çatışmalar yaşanmış⁹ Kıbrıs Adasının tarihi “beş bin yıl öncesine kadar” götürülebilir.¹⁰ Yapılan kazılarda, Cilalı taş devrinden itibaren elde edilen bulguların ortaya koyduğu gibi, gerek fiziki ve gerekse jeolojik bakımdan Kıbrıs, “*Anadolu'nun karakteristik özelliklerini*” barındırmaktadır.¹¹ Bu verilerin ışığında Kıbrıs'a ilk yerleşenler

⁷ Vergi H. Bedevi, “Tarih Öncesi Devirlerinde Kıbrıs'la Anadolu Arasındaki Münasebetler”, *Kıbrıs'ın Tarih Boyunca Anadolu İle İlgisi*, Kıbrıs Türk Maarif Yayını: 2, Halkın Sesi Ltd. Matbaası, Lefkoşa, 1962, s. 5. H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ulus Ofset Tesisleri, Lefkoşa, 1988, s. 2.

⁸ Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs Tarihi*, Türk Sen Offset Tesisleri, Lefkoşa, 1971, s. 10. Tarih öncesi devirlere ait Kıbrıs Adası tarihi ile ilgili bk. *age.*, s. 10-15. Doğu Akdeniz'de İskenderun körfezinde bulunan bu adanın hangi tektonik ünitelere bağlanmasına yönelik sunulan tebliğ için bk. Hamit N. Pamir, “Güney Anadolu Dağları İle Kıbrıs Adasının Münasebeti”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: 14-19 Nisan 1969, Türk Heyeti Tebliğleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:36, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971, s. 1-5.

⁹ Başbakanlık Devlet Arşivleri, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, Yusuf Sarıncay (Proje Yöneticisi), Yayın No:43, Ankara, 2000, s. 8. Ayrıca Osmanlı hâkimiyetine kadar olan Kıbrıs tarihi ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 8-12.

¹⁰ Ahmet Şükrü Esmir, “Kıbrıs, Dün, Bugün Yarın”, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Derviş Manizade (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları No.8, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1975, s. 75. Adanın tarihi süreci ile ilgili olarak bk. *age.* s. 75-81. Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Çanakkale Savaş Esirleri 1916-1923*, Okman Printing Ltd., Girne, 2015, s. 27. İNAF Araştırma Bölümü, *Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri*, Uluslararası İlişkiler Ajansı (İNAF), Promat Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 199, s. 9-19. “Kıbrıs'ta Taş Devri birkaç iz bırakmıştır.” Tahsin Demiray, *Tarihin Işığı Altında Kıbrıs ve 3. Dünya Harbinde Türk Stratejisi Bakımından Önemi*, Türkiye Basımevi, bs.2, İstanbul, 1958, s. 5-6.

¹¹ Şükrü Torun, *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu*, (Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi Basılmış Doktora Tezi), Gazeteciler Matbaası, İstanbul, 1956 s. 7.

Anadolu'dan gelmişlerdi.¹² Gözünü Sömürgelerine, Doğuya, Orta Doğunun enerji kaynaklarına çeviren Batı ülkeleri, ticaret ve ulaşım yollarını emniyete almak için öncelikle Akdeniz'e egemen olmuş, Akdeniz'in kontrolü için de ya Kıbrıs Adasını kontrol etmiş ya da Ada'yı ele geçirmiştir.¹³ Vezir-i Azâm Sokullu Mehmet Paşa, "...Kıbrıs kimin elinde ise Akdeniz'in hakîmi odur. Akdeniz'de de hakîm olan biziz." diyerek, bir anlamda fetih sebebini açıklamıştır.¹⁴

Kıbrıs Adası'nın, yerleşmekten ziyade, vergi toplamak ve yönetmek¹⁵ için, ilk olarak Mısırlılar tarafından M.Ö. 1450 tarihinde fethedilmesiyle, Kıbrıs tarihi de belirginlik kazanmaya başlamıştır.¹⁶ Kıbrıs Adası tarihsel sıraya göre Milattan Önce (M.Ö.), Mısırlılar, Fenikeliler, Asuriler, tekrar Mısırlılar, İranlılar, Makedonyalılar ve Romalılar idaresinde; Milattan Sonra (M.S.) ise, Bizanslılar, İngilizler, Lüzinyanlar ve Venedikliler idaresinde kalmıştır.¹⁷

Büyük İskender döneminde, M.Ö. 333 yılında Kıbrıs, Bizans himayesine girdi.¹⁸ İmparator Konstantin devrinde İstanbul, Roma İmparatorluğunun ikinci

¹² Afif Erzen, "Kıbrıs Tarihine Bir Bakış", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: 14-19 Nisan 1969, Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971, s. 80.* "Arkeolog Jacgue de Morgan'ın "L' Hümanite Prehistorigua" adlı eserinde de belirttiği gibi Asya'dan ve Ada'nın coğrafi konumu, o zamanki deniz vasıtalarının iptidailiği dikkate alındığı zaman, en yakın yer olan Anadolu'dan Kıbrıs'a geçtikleri düşünülebilir." Kıbrıs'ın jeolojik teşekkülü hakkında bk. Kadir Mert, *Milli Ada Kıbrıs*, Sıralar Matbaası, Trabzon, 1958, s. 8-10. "Morgan; Ada'nın en eski sakinlerinin, eskiden beri sanıldığı gibi Batıdan yani Avrupa'dan gelip yerleşmiş insanlar olmayıp, bunların Milattan 400 sene evvel Asya'nın kara parçalarından gelmiş bulduklarını kuvvetli delillere istinat ederek ispat eylemektedir." Naci Kökdemir, *Dünya ve Bugünkü Kıbrıs*, İstiklâl Matbaası, bs. 2, Ankara, 1957, s. 19. Ayrıca, Tarih boyunca Kıbrıs ve Kıbrıs halkının kökü ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 9-31.

¹³ Alasya, (1988), *age.*, s. 1.

¹⁴ Cemal Kutay, "Dört Yüz Yıllık Kronoloji İçinde Kıbrıs'ın Kaderinde Tarih İbretleri", *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Derviş Manizade (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları No.8, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1975, s. 95.

¹⁵ Meltem Onurkan Samani, *Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2007, s. 1.

¹⁶ Nasim Zia, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayın No.44, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975, s. 2-6. Eski çağlardan Kıbrıs'ın fethine kadar olan Kıbrıs'ın tarihi ile ilgili bk. *Torun*, *age.*, s. 11-20. Erzen, *age.*, s. 81.

¹⁷ "Kıbrıs'ın mazisi tetkik edilirken 3500 sene içinde muhtelif ırk ve dinlerin tesiri altında kaldığı ve on dört defa el değiştirdiği görülür." Kökdemir, *age.*, s. 11-13. Alasya, (1988), *age.*, s. 2. Aydın Zeki Tuğ, *Bütün Yönleriyle Kıbrıs Sorunu ve Denkteş*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2003, s. 6-10.

¹⁸ Serter, *age.*, s. 22.

bir idarî merkezi durumuna getirildiği zaman Ada, coğrafi mevkii dolayısıyla Bizans'a bağlandı, Ortodoks Kilisesinin etkisi altına girdi ve Kıbrıs sakinlerinde Yunanlılık kimliği din, dil ve coğrafi bakımdan gelişmeye başladı.¹⁹

İslâm Devleti, bu dönemde Arabistan yarımadasında kurulup, güçlenmesini, hâkimiyetini sağlamasını müteakip Akdeniz'e çıktı. M.S. 632 tarihinde Ebubekir'in, Kıbrıs'ta Kitinyon/Kition (şimdiki Larnaka civarı)'u geçici olarak zapt edilmesiyle Kıbrıs, Müslüman etkisi ile tanışmaya başladı.²⁰ Hristiyanlığın, özelinde ise Ortodoksluğun savunucusu Bizans, Doğu Akdeniz'de hâkim din olma yolunda ilerleyen Müslümanlığa, kendi topraklarında yaşama hakkı tanımama yönünde gayret sarf ederken, diğer taraftan Müslüman Arap İmparatorluğu da Hristiyanlığı, yok edilmesi gerekli bir din olarak görmekteydi.²¹

Anadolu Selçuklu Devleti ve müteakiben kurulan Anadolu beylikleri devrinde, Kıbrıs'la Anadolu arasında ilişkiler gelişti. Selçuklular döneminde Kıbrıs'a yerleşen Lüzinyanlar, Anadolu'nun güney kıyılarının gerek siyasi, gerekse iktisadi bakımlardan, önemini fark ederek Anadolu'nun güney yerleşim yerleri ile ticari münasebetler kurmuş ve iskâna teşebbüs etmiştir.²²

¹⁹ Serter, *age.*, s. 25-28. "Bizans'ın M.S. 395'te ikiye ayrılmasından sonra, coğrafi yeri icabı, başkenti İstanbul olan, Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalır. Kıbrıs, merkezi Antakya olan on beş vilayetten biridir ve Antakya'dan gönderilen memurlar tarafından idare edilir. Kıbrıs'ta Ortodoks kilisesi ilk kez Bizans devrinde, Salâmis (Konstantiya) Başpiskoposu I. Epiphanos zamanında kurulur. Epiphanos 368'den 403 yılına kadar kiliseyi idare eder. Bizans İmparatoru sayesinde Ortodoks kilisesi, Kıbrıs'ta egemenliğini kurar. Rumca, VI. Yüzyılda Doğu Roma İmparatorluğu'nun resmi dili olarak kabul edilir. Bu olaylar Kıbrıs'ta yaşayan melez halkın aynı dil ve din içinde birleşmelerini sağlar. Böylece Kıbrıs'taki melez halk, hiç ilgisi olmadığı halde, kendini Yunanlı sanmaya başlar. Gerçekte Kıbrıs'taki halkın büyük bir kısmı, Anadolu-Mezopotamya ve Suriye menşelidir." Büyük İskender ve Halefleri idaresinde Kıbrıs ile ilgili olarak bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 6-10. "Ada, 1184 senesine kadar Bizans hâkimiyetinde kalır. Bu devirde Şarkî Roma İmparatorluğu dâhilinde Rumcanın resmî lisan haline gelmesi üzerine muhtemelen, Kıbrıslılar da, Rum olmadıkları halde, Rumca konuşmağa başlar ve zamanla hakikî mahiyetlerini unutarak kendilerini Rum addederler ve bugünkü Kıbrıs Rumları vücuda getirilir." Zia, *age.*, s. 3. İNAF, *age.*, s. 31.

²⁰ Alasya, (1988), *age.*, s. 10-11.

²¹ Akdağ, *age.*, s. 19.

²² Bedevi, *agm.*, s. 8. Ayrıca, Kıbrıs'ta Mısır, Hitit, Aka ve Dor Kolonileri, Fenike Kolonileri, Asur, Pers ve Roma egemenliği ile ilgili olarak bk. Serter, *age.*, s. 18-24. Türk devletlerinin Kıbrıs'la ilgili ilişkileri için bk. Serter, *age.*, s. 36-37. "M.S. 46 tarihinde Paul ve Barnabas Salâmis'e gelir.

Kıbrıs Adasında İngilizlerin ilk hâkimiyeti,²³ Üçüncü Haçlı Seferleri sırasında, Kral Richard Coecur de Lion tarafından, 1191'de ele geçirilmesiyle başladı ve Bizans egemenliğine son verildi. Ada'nın bir Haçlı üssü haline gelmesiyle, baskıcı Katolik etkisi de bu tarihten itibaren hissedilmeye başladı.²⁴ Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilinceye kadar Ada, İngilizlerin ardından Fransız Lüzinyanlar²⁵ ve Venedikliler tarafından yönetildi, Batı Avrupa tarihinin de bir parçası durumuna geldi, idaresi 1474'de Venediklilere geçti.²⁶

İstanbul'un fethi ile beraber, Bizans döneminde tohumları atılan Yunanlılık kimliğinin etkisiyle Yunanlılar, tarih sahnesinden silinen Bizans'ı yeniden diriltme rüyasına kapıldı.²⁷ 1486 yılında Osmanlı Devleti, Mısır Sultanına karşı harbe girdiğinde, donanma için Kıbrıs'ta üs talebi reddedildi, bu gelişme Ada'nın

Daha sonra Baf'a giden bu iki Hristiyan, Roma Prokonsülü Sergius Paulus'a Hristiyan dinini kabul ettirirler. Bu suretle Kıbrıs bir Hristiyan tarafından idare edilen ilk memleket olur." Alasya, (1988), *age.*, s. 9-11. İNAF, *age.*, s. 20-23.

²³ Samani, *agt.*, s. 4. "İngiliz yöneticiler birinci İngiliz dönemine atıfta bulunarak Ada ile tarihsel bağları bulunduğu vurgu yapmaktadırlar. (1928 Handbook of Cyprus: 17-19)". Demiray, *age.*, s. 7-8. Alasya, (1988), *age.*, s. 12-14.

²⁴ Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim Yayınları: 652, bs. 1, İstanbul, 2000, s. 138-140.

²⁵ "Lüzinyanlar devrinde Kıbrıs, Avrupa feodal idare şeklinin parlak bir numunesidir. Refah seviyesi artışı, sanat seviyesini de yükseltir. Ortaçağın güzel eserleri arasında; Lefkoşa'da Selimiye (Ayasofya), Mağusa'da Lala Mustafa Paşa (Ayasofya) Camileri ile St. Hilarion, Buffavento, Kantara Kaleleri ile Bella Paise Manastırı sayılır." Alasya, (1988), *age.*, s. 14-16.

²⁶ Kıbrıs'ta Venedik egemenliği, Venediklilerin Kıbrıs'a yerleşmesi ve takip ettikleri siyaset ile ilgili olarak bk. Serter, *age.*, s. 39-40. Kıbrıs Adası'nın Venedik idaresine geçişi ile ilgili birbirine yakın olmakla birlikte değişik tarihler belirtilmektedir. "1426'da Mısır Memlûkleri adayı himayeleri altına aldılar. Nihayet 1489 da Kıbrıs adası tamamıyla Venedik Cumhuriyeti idaresine geçti." Demiray, *age.*, s. 8. "1484-1571 yılları arasında,..., Venedikliler idaresinde," Kökdemir, *age.*, s. 12. Cenevizler idaresinde Kıbrıs ile ilgili olarak bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 17-18. Venedikliler idaresinde Kıbrıs ile ilgili olarak bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 20-22.

²⁷ "İstanbul'un fethedilmesi, Yunan milletinin varlığında her an mevcut Türk düşmanlığını hayli kamçılamış ve Megali İdea yolunda Pan-Helenizmin tahakkukuna daha da seferber olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğunun Müslüman bir devlet olmasına karşılık Hristiyan dinine mensup diğer Avrupa devletlerinin Hilâl (Ay) ve Salıp (Haç) mücadelesini doğuran din ayrılığı özellikle Yunanlılar tarafından tan anlamı ile istismar edilerek Megali İdea'nın amacına uygun ortamlar yaratılmıştır." Fikret Kürşad, H. Mustafa Altan, Sabahaddin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kutsun Yayınevi, Doğan Matbaası, İstanbul, 1978, s. 19-22.

stratejik önemi hakkında farkındalık yarattı ve Ada'ya ilk Osmanlı seferleri başladı.²⁸

1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından Mısır'ın fethedilmesi Venediklileri endişelendirdi. Osmanlı İmparatorluğu güney sahilleri ile Doğu Akdeniz'in emniyeti ve deniz yolunun kontrolü için artık gözünü Akdeniz'e çevirdi, Kıbrıs Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olarak kabul edildi. 1570'lere gelindiğinde Osmanlı Devleti artık büyük bir imparatorluğa dönüşmüş,²⁹ Doğu Akdeniz iç sular rejimine tabi olmuştu. Hristiyanlığın elinde kalan tek kalesi görünümündeki Kıbrıs'ın fethi, Türk milli çıkarları açısından doğrudan bir hedef oldu ve II. Selim döneminde, 1570 yılında Kıbrıs'a büyük bir sefer yapıldı.³⁰ Fetih sebebi siyasi ve stratejik, iktisadî ve dinî olarak tasnif edilebilirse de tarihsel süreç açıkça göstermektedir ki, Akdeniz'e hâkim olmak için coğrafi ve stratejik konumundan dolayı Kıbrıs Adasına hâkim olmak gerekmektedir. Burada aksi hipotez de kabul edilebilir. Kıbrıs Adasına hâkim olan Doğu Akdeniz'e hâkim olur.³¹ Rodos'un fethi ile gözünü Akdeniz ve Kuzey Afrika ülkelerine çeviren Osmanlı İmparatorluğu için Kıbrıs'ın fethi artık bir gereklilik oldu. Ada, mükemmel bir lojistik destek üssü olabileceği gibi, yine güney kıyılarının emniyeti ve deniz seferlerinin emniyeti açısından da stratejik bir öneme sahipti.³² Fatih Sultan Mehmet'in de İstanbul'un fethini müteakip, Venediklilerin Akdeniz'deki Türk ilerleyişine engel pozisyonda olması, korsanları vasıtası ile Türklerin Akdeniz

²⁸ Alasya, (1988), *age.*, s. 19-20.

²⁹ Zia, *age.*, s. 6.

³⁰ Bedevi, agm., s.9. XVI. "Yüzyılın birinci yarısında, Mısır ve İran zapt edilir. Yemen'e ve hatta Hindistan'a seferler açılır. Kıbrıs'ın etrafını çevreleyen bütün ülkeler Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanır." Alasya, (1988), *age.*, s.24.

³¹ "Osmanlı ülkeleri arasında güvenilir bir ulaşım yolunun tesisi için Kıbrıs'ın zapt edilmesi bir zaruret halinde gelir. Herhangi bir devlet ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaşta Kıbrıs, düşman devletler için bir askerî üs olabilir ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kıyıları kolayca saldırıya uğrayabilir. Avrupa ile Asya arasındaki ticaret yolu ya Kıbrıs'tan veya yakınlarından geçmektedir. Akdeniz ticaretini tehdit eden korsanların da Kıbrıs'ta yerleşmiş olmaları Akdeniz'in ticaret güvenliğini tehlikeli kılar. Tüccar ve hacı gemileri zapt edilir. İslâmlık, Arap Yarımadasında geliştikten sonra çeşitli yönlerde yayılma istidadı gösterir. Suriye'ye hâkim olan İslâm Devleti, tarihi seyri takip ederek Kıbrıs'a da sahip olmak ister. Daha Ebu Bekir zamanında (632) Kıbrıs'a hücum ederek Larnaka'yı zapt eder." Alasya, (1988), *age.*, s.24-29.

³² Orhan Turan, *Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009)*, ATAM Yayını, Diyanet Vakfı Matbaası, Ankara, 2013, s. 2. Kıbrıs'ın siyasi tarihi ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 1-14. Ayrıca Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından fethi ile ilgili bk. Sarıay, *age.*, s. 12-17.

ticaretine ve seyrüseferine geniş ölçüde zarar vermesi ve ciddi bir tehlike teşkil etmesi gibi sebeplere istinaden, yürürlüğe koyamasa da, Kıbrıs'ın fethine yönelik bir plân hazırladı. Nihayet, 1 Ağustos 1571'de Mağusa'nın da fethi ile Kıbrıs bütünüyle Osmanlı toprağı oldu.³³ Kıbrıs'ın fethi için çıkarılan ferman, Müslüman Türklerin Kıbrıs üzerinde tarihi hakları olduğuna ve Venediklilerin sulha riayet etmediklerine dair başlıca iki sebebe istinat ettirilmişti.³⁴ Kıbrıs'ın ilk Türk sakinleri de böylece Ada'ya yerleşmeye başladı.³⁵

Yukarıda incelenen tarihsel süreç, Yunan idaresinin tarihin hiçbir döneminde Ada'ya hâkim olmadığını açıkça göstermektedir.³⁶ İngiliz Tarihçi Sir

³³ Bedevi, agm., s. 10. Kıbrıs'ın fetih nedenleri ve Kıbrıs'ta Türk egemenliği ile ilgili olarak bk. Serter, *age.*, s. 45-59. Kıbrıs'ta yönetim değişiklikleri ile ilgili olarak bk. Samani, *agt.*, s. 2-5. Kıbrıs'ın Türkler tarafından fethine kadar olan tarihi ile ilgili olarak bk. Mert, *age.*, s.30-38. Kıbrıs fethine hazırlık ve Kıbrıs'ın Fethi ile ilgili olarak bk. Demiray, *age.*, s. 10-13. Kökdemir, *age.*, s. 12. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ın fethi için hazırlık süreci ve sefer süreci ile ilgili olarak bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 29-57. Ayrıca, Kıbrıs'ı Osmanlılara bırakan, vergi ve diğer emniyetle ilgili düzenlemeleri içeren, Venediklilerle 7 Mart 1573 tarihinde yapılan anlaşma ve şartları ile ilgili olarak bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 55-57. *Turun*, *age.*, s. 18-20.

³⁴ Demiray, *age.*, s. 9. Şeyh-ül-İslâm Ebussuud Efendi'nin Kıbrıs fethi hakkında vermiş olduğu meşhur fetva ve fetvasında ileri sürülen sulhun ihlâli ile ilgili olarak bk. Demiray, *age.*, s. 9-10. Kıbrıs Adasının Fethinde Kara ve Deniz Faaliyeti ve Harekâtın İnkişafına Dair Mühim Tarihler ile ilgili olarak bk., *age.*, s. 46-50.

³⁵ Pierre Oberling, *Bellapais'e Giden Yol*, Kolombiya Üniversitesi Yayınları, New York, Mehmet Erdoğan (Çev.), Gnkur. Basımevi, Ankara, 1982, s. 1.

³⁶ Alasya, (1988), *age.*, s. 3. H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları-24, Başbakanlık Basımevi, bs. 1, Lefkoşa, 1992, s. 1. H. Fikret Alasya, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No. 71, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987, s. 1. "Özellikle Kıbrıs Rumlarının Yunanlılıkla hiçbir alâkası yoktur. Aslında Kıbrıs Rumları tam anlamıyla karışık ve Kıbrıs'ta egemenlik kurmuş milletlerin (Finikeliler, Mısırlılar, Asuriler, Persler, Araplar, İtalyanlar, Fransızlar, Anglosaksonlar vb.) karmaşık kalıntısından başka bir şey değillerdir." Kürşad, vd., *age.*, s.20. Sâlişık, *age.*, s. 73-77. "Yunanlı yazar, Aeshylus, Kıbrıslıları Yunanlı değil, Mısırlılarla Hintliler'in arasında bir kavim olarak görür." İNAF, *age.*, s. 30-31. "Kıbrıs'ın Roma egemenliğine girişine değin hiçbir zaman Yunanlı olmadığını, Yunan karakterini taşımadığını, Roma yönetiminde iken, Yunan karakteri taşıdığı da tabii ki, düşünülemez. Ancak, bu dönemden itibaren Kıbrıs'ta Hristiyanlık yayılmaya başlayınca 'Hristiyanlığın her yeni din gibi büyüme ve çekici havası adada da kolayca nüfuz etmiş ve kısa zamanda, insanları yepyeni bir kalıba sokmak suretiyle etkilemiştir." Derviş Manizade, *Kıbrıs'ta Kara Günler*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Altınok Matbaası, Ankara, 1968, s. 5-8. "Kıbrıs Rumlarının kökeni Yunan değildir. Rumlar, MÖ yıllardan başlayarak Kıbrıs'a dıştan gelip yerleşen çeşitli kavimlerin karışmasından oluşan melez (levantin) bir halktır. Kıbrıs, Bizans yönetimine girince Kıbrıs'ta resmi dil Yunanca olmuş, yerli halk da zorunlu olarak bundan sonra Yunanca konuşmaya ve kendilerini Yunan saymaya başlamıştır." Vehbi Zeki Serter, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Kanlı Noel'e (16 Ağustos 1960-21 Aralık 1963)", *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-25 Ekim 2010- Bildiri Kitabı 3, Ulvi Keser (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No. 16, Motif Matbaacılık*, Ankara, 2011, s. 376.

George Hill de, Kıbrıs Adasının tarihte hiçbir zaman Yunanistan'ın bir parçası olmadığını tespit etmiştir.³⁷

Kıbrıs Türk toplumu, Kıbrıs'ın Türkler tarafından fethedildiği 1571 yılından itibaren Ada'da varlığını sürdürmektedir. 1571-1878 yılları arasında Ada halkı huzurlu bir yaşam sürdürmüştü. Ada'nın idari yönetimi 1878'de İngiltere'ye bırakıldı ve Ada 1878-1960 yılları arasında İngiliz Yönetimi altında kaldı. Ada'nın İngiliz yönetimine geçmesi ve Kıbrıs Rum toplumunun Enosis faaliyetlerine başlaması, Kıbrıs Türk toplumunu huzursuz etti, bunun neticesinde Türklerin önemli bir kısmı Ada'dan göç etmek zorunda kaldı. Kıbrıs Türklerinin Rumların Enosis faaliyetlerine karşı, Birinci Dünya Savaşı'na kadar ciddi bir örgütlenmesi görülmez. İngiliz yönetiminin geçici olduğu düşüncesiyle tekrar Osmanlı yönetimine dâhil olacaklarını bekliyorlardı. Milli Mücadele sonrası, Lozan Antlaşması ile Ada'nın İngiltere'nin egemenliğine geçmesi Türk toplumu için bir dönüm noktasıydı. 1930'lardan itibaren Türkiye'de yaşanan gelişmeler yakından takip edilmiş, inkılaplar benimsenmiş ve her şeyden önemlisi Türk toplumunda Kemalizm tutkusu ve Türk Milliyetçiliği yükselişe geçmişti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Rum toplumu Enosis'e yönelik faaliyetlerini hızlandırmaya başladı. Enosis rüyasını gerçekleştirmek ve Kıbrıs Adasını da Yunanistan'a bağlamak düşüncesindeki Yunanistan'ın çabaları boşa çıkınca Ada'daki huzursuzluk da giderek artmaya başladı.

Kıbrıslı Rumlar, 1950 yılındaki plebisit sonrasında öncelikle Birleşmiş Milletler Teşkilatının temel ilkelerinden biri olan halkların kendi geleceklerini tayin etme ilkesini öne çıkararak, Kıbrıs Yunanistan'a ilhakını sağlamaya çalıştı.

³⁷ "Yunanlılar, Bizans'ın varisleri olan Rumların, Yunan soyundan geldiklerini iddia ederek tarihçileri ve araştırmacıları yanlış yönlendirmeye çalışır. Romeos, yani Romalı anlamına gelen Rum sözcüğü, ancak Bizans soyundan gelenler için kullanılır. Yunanlılar ile Rumlar arasındaki tek bağ ise din ve dil'dir. Ortodoksluğun Kıbrıs'ta yayılmasıyla Anadolu, Mezopotamya, Suriyeli ve Mısırlı birçok kavim, Ortodoksluk örtüsü altında bir araya gelir. Ada'daki hâkim dilin Yunanca olması da, kökenlerini unutarak Yunanca konuşmaya başlayan Kıbrıs halkının kendisini Yunan saymaya başlamasını kolaylaştırır. Ada'ya ilk gönderilen İngiliz Yüksek Komiseri Sir G. Wolseley'in, 1880'de İngiliz Parlamentosu'na gönderdiği raporda 'Halkın çoğunluğunun Yunanca konuştuğu doğrudur. Fakat Kıbrıs halkı ırk ve köken bakımından Yunanlı değildir.'" İNAF, *age.*, s. 31-34.

Bu yöntem birkaç defa denenip, başarı elde edilemeyince, Kıbrıs'ı silah zoruyla Yunanistan'a bağlama çabaları ivme kazandı. İlk teşkilatlanma çalışmaları Atina'da gerçekleştirildi. Müteakiben emekli bir Yunan subayı olan Grivas, Makarios'un isteği ile Ada'ya gelerek, Kilise'ye bağlı olarak EOKA tedhiş örgütünü kurdu. EOKA, kuruluşunu ve hazırlıklarını tamamladıktan sonra, 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren önce İngilizlere ve İngiliz askeri birliklerine karşı saldırılara başladı. Daha sonra kısa sürede tedhiş hareketleri bütün Ada'ya yayıldı ve Türkleri de hedef alacak şekilde büyüyerek şiddetlendi.

EOKA terörü karşısında İngiliz idaresi giderek çaresiz kalmaya başladı. Şiddet eylemlerinin hedefi haline gelen Kıbrıs Türk toplumu kendini savunmak ve varlığını korumak için bir arayış içerisine girdi. Etkili olmaktan uzak KITEMB, 9 Eylül, Volkan, Karaçete gibi münferit birtakım teşkilâtlar kuruldu. Ancak bu teşkilatların EOKA karşısında yetersiz kalmasıyla, yeni bir teşkilatlanma modeli oluşturmak zarureti hasıl oldu. Rauf R. Denктаş, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından Türk Mukavemet Teşkilâtı (TMT) kuruldu.³⁸ Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1954'e kadar, Lozan ile tesis edilen konumunu koruma yönünde Kıbrıs politikası yürüttü ve "Bizim Kıbrıs diye bir meselemiz yoktur!" sözüyle ifadesini bulan uluslararası antlaşmalara dayalı yapının korunması hedeflendi. Ancak, gelişen olayların Ada'daki Türk varlığını tehdit etmesi nedeniyle hükümet 1955'ten sonra yüzünü Kıbrıs'a çevirdi, Kıbrıs Meselesi bir milli dava haline dönüştü. 1958'de Türk toplum liderliğinin talebi üzerine devreye giren Türkiye, tamamen savunma amaçlı bir mukavemet teşkilatı kurulması için deneyimli askeri personelini görevlendirdi. TMT, 1958'den itibaren profesyonel, disiplinli, eğitilmiş ve gizlilik içerisinde faaliyetlerini sürdüren bir teşkilât olarak bütün ada sathına yayıldı ve Kıbrıslı Türklerin tamamını kapsayacak şekilde faaliyet yürütmeye başladı.

³⁸ Özgül Gürkut, Damla Soyalp, *Yarım Kalmış Bir Yaşam Dr. Burhan Nalbantoğlu*. Kıbrıs Türk Tabipler Birliği Odası Yayını, Baskı: Okman Printing, bs. 1, Lefkoşa, 2017, s. XVIII.

TMT, Ada çapında teşkilatlanırken gençliğe yöneldi. Gençlik, hayatın doğal akışı içinde okullarda ve spor kulüplerinde yoğunlaşıyordu. Önceleri okullarda düşünülen teşkilatlanma çabaları, İngiliz idaresinin okullardaki sıkı kontrolü nedeniyle spor kulüplerine kaydırıldı. Spor kulüplerinin yöneticileri Teşkilatın bir parçası idi ve bu sebeple spor kulüpleri teşkilatlanmanın çekirdeğini oluşturdu.

Tamamen savunma amaçlı, gizli bir yeraltı teşkilatı olarak tesis edilen TMT, Kıbrıslı Rumların "Akritas Planı" olarak adlandırdıkları ve Türkleri topyekûn imha maksadıyla harekete geçtikleri 21 Aralık 1963 tarihine kadar bu özelliğini korudu. Bu tarihten itibaren Teşkilat açığa çıkarak, Rum saldırılarını bertaraf etmeye ve Kıbrıs Türk toplumunun varlığı korumadaki kararlılığını ortaya koymaya başladı.

Zürih ve Londra Antlaşmalarına uygun olarak Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğü altında 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türk toplumu Cemaat Meclisine ve diğer anayasal haklarına kavuştu. Ancak Rum toplumu liderliği bu gelişmeyi samimiyetle benimsemediğini geçen zaman içinde açıkça ortaya koymuştur. Rum toplum liderliği, Cumhuriyeti bir atlama taşı olarak gördüler ve Anayasa'nın Türklere tanıdığı hakları fazla bularak, zaten bir geçiş aşaması olarak gördükleri Anayasayı değiştirme gayretine girdi. Bu amaç doğrultusunda 1963 sonunda ve Akritas Planı çerçevesinde, Türklere yönelik Rum saldırıları şiddetlendi. Türk Toplumunun Rumlardan tamamen koparak, küçük bölgelerde ve çok zor koşullardaki yaşam mücadeleleri 1974'e kadar sürdü. Bu süre içinde toplum düzenini ve güvenliğini sağlamak için önce "Genel Komite" daha sonra "Geçici Türk Yönetimi" oluşturuldu. Üyeleri TMT'nin yönetici kadrosuydu. 1974 Türk Barış Harekâtı ile Türklerin can ve mal güvenliği sağlandı, 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kuruldu. Siyasi, ekonomik ve sosyal yapılanma hızla tamamlanarak, Türkler insanca yaşam şartlarına kavuşmaya başladı.

Ancak, kısaca özetlenen bu sürecin tarihini yazmak Türk toplumunun söz konusu süreçte yürüttüğü faaliyetlerde “gizliliğin” hayati önem taşıdığı olması sebebiyle oldukça zor olmuştur.

TMT liderleri, dönemin Türk toplumu ileri gelenleri ettikleri yemine sadık kalarak, tek kelime etmeden, tek satır yazmadan ve bir arşiv bırakmadan anıları ve yaşanmışlıkları ile beraber bu hayattan göçüp gitti. Dönemin en önemli aktörleri Dr. Fazıl Küçük ve Dr. Burhan Nalbantoğlu hiçbir bilgi ve belgeyi kamuoyuna aktarmadan, Mustafa Kemal Tanrısevdi kısa bir röportaj ve sınırlı bir bilgi, Rauf R. Denктаş ise sınırlı bilgi aktarımı ile yaşama veda ettiler.³⁹ Bilindiği üzere Dr. Küçük, Türk toplum lideri ve TMT öncesi direniş örgütlerinin kurucusu, diğer üç kişi ise TMT'nin kurucularıydı.

Bu duruma temas eden Ahmet Yusuf Atamsoy, Ahmet Tolgay ile 20 Haziran 2005 tarihli röportajında TMT hakkında şunları belirtmektedir:⁴⁰

“TMT ile ilgili gerçeklerin ortaya çıkarılması hiçbir zaman mümkün olmayacaktır. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi diğer yer altı direniş örgütlerinde olduğu gibi TMT hücre sistemiyle çalışırdı. Her TMT üyesi ancak kendi hücreesindeki arkadaşlarını tanır ve o hücrede yürütülen faaliyetlerden bilgili olabilirdi. İkinci ise, hücre mensuplarının içtikleri TMT andının gizlilik ilkesine sıkı sıkıya bağlı olmalarıdır. Bu ant nedeniyle TMT'ciler sırlarını mezara götürdüler, ama açıklamazlar. Bu nedenlerle TMT olayı hakkında söylenenlerde çoğu zaman gerçek dışılıklar ve abartmalar vardır. Andını çiğneyip konuşanlar bile ancak kendi dar görev alanlarında tanık olabildiklerinin sözcüsüdürler.”

Raif Örtunç'un, televizyon yapımcısı ve yazar olması nedeniyle, yıllardır bir TMT belgeseli çekmek hayalini kurmuştur. Ancak teşkilat mensuplarının edilen yemine bağlılığı belgeselin gerçekleştirilmesinin önündeki en büyük engeldi.

³⁹ Ahmet C. Gazioğlu, *Direniş Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Özyurt Matbaası, Ankara, 2000, s. 2-3.

⁴⁰ Halil Sadrazam, *Tarihsel Süreçte Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi İlk Silah Sesleri*, Söylem Yayınları, C.1, bs.1, Lefkoşa, 2013, s. 266.

“TMT mensupları, yani bunlar çok güzel insanlar, işte bıraksalar, konuşsalar, belgeselini çekeceğiz TMT'nin” diyerek bu konudaki açmazını dile getirdi.⁴¹

İsmail Bozkurt'un da vurguladığı gibi,⁴²

“TMT konuşulmadıkça araştırılmadıkça, yazılıp çizilmedikçe, akademik çalışmalara konu olmadıkça, kurumsal bağlamda kötü gösterilmeye devam edilecektir. Kim ne derse desin, EOKA'nın ENOSİS çabalarını engelleyen güçlerin başında TMT gelmektedir. TMT ve EOKA Kıbrıs tarihinin bir parçasıdır.”

Araştırmalar esnasında konuyla ilgili arşiv belgelerinin, devlet ve siyaset adamlarına ait anıların, bazı temel eserlerin ve farklı görüşlerdeki araştırma eserlerinin çok az sayıda veya hiç olmadığı görülmüştür. Özellikle spor kulüplerinin arşivleri çeşitli nedenlerle günümüze ulaşamamıştır.

Özel Tahsin, DTB ve Binatlı Spor Kulübü'nde yöneticilik de yapması nedeniyle, spor kulüplerinin arşivlerinin boş olmasını, yazılı bir kayıt bulunamamasını şu şekilde değerlendirdi:⁴³

“Bu teşkilatın gizli olması nedeniyle yazılı ve kayıtlara geçen herhangi bir şey yoktur. Çünkü böyle bir kayıt olsaydı, bunlar mutlaka bulunur, ortaya çıkar ve yazılı bir belge olarak zor durumlar yaratabilirdi. Sadece yeminle yapılan faaliyetler vardı. O faaliyetleri de kişiler kendileri biliyordu. Bunlar gizlilik nedeniyle o dönemlerde arşivlenmedi. Ama o günleri yaşayanlar zamanla bunları artık açıklayan kitaplar veya bildiriler yayınlıyorlar.”

Çalışma esnasında, Kıbrıs Türk halkının varoluş mücadelesinde teşkilatlanmanın nüvesini oluşturan Türk spor kulüpleri ve Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu da ziyaret edildi. Ancak spor kulüplerinin belgelerini inceleyebilmek mümkün olmadı, maalesef hiçbirinin arşivine ulaşamadı. Spor kulüpleri, varoluş mücadelesinde de etkin rol oynadıklarından, İngiliz ve Rum

⁴¹ Raif Örtünç ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

⁴² İsmail Bozkurt, “Önsöz”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum: 19-25 Ekim 2008-Bildiriler, C.1*, Lefkoşa, 2009, s. XIV. Sadrazam, age., s. 264.

⁴³ Özel Tahsin ile gerçekleştirilen görüşme, 05 Kasım 2021.

baskısı nedeniyle, gizliliği korumak kaygısıyla o yıllarda yeterli düzeyde arşiv çalışması yapmaktan özellikle kaçındıkları değerlendirilmektedir.

Çalışmamız esnasında Girne'de KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde arşiv çalışması gerçekleştirildi, KKTC Cumhurbaşkanlığı dijital arşiv sitesi incelendi, konuyla ilgili çalışan akademisyenler ile görüşüldü. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ın sosyo-kültürel yaşamında halen önemli rol oynayan dernekler ve spor kulüpleri ziyaret edildi.

Dernekler, KKTC'nin toplum ve siyasi yaşamında oldukça önemli yer tutmaktadır. Seçim çalışmaları, üst düzey devlet görevlilerinin bilgi aktarımı amaçlı ziyaretlerinin uğrak noktası hala dernekler olmaktadır. KKTC'de dernekler bir nevi halk ile yönetim kademesi arasında köprü işlevi görmektedir. Ayrıca dernekler kulüp mensuplarının bir araya geldikleri önemli bir sosyal faaliyet alanıdır. Bu kapsamda dernek ziyaretleri gerçekleştirildi.

Girne Milli Arşiv Araştırma Dairesi'nde özellikle basın arşiv çalışması yapıldı. Halkın Sesi, Kıbrıs, Ortam, Yeni Düzen, Havadis, Yeni Çağ, Kıbrıs Postası gazeteleri ile Kaynak, Birlik ve Çengel dergilerinin ilgili nüshaları tarandı. Halkın Sesi gazetesinde, Altay Sayıl'ın TMT, Volkan, İsmail Tansu ile ilgili yazı-röportaj dizileri; Ortam gazetesinde, Mehmet Ali Tremeşeli, Kemal Tanrısevdi, Dr. Ahmet Cavit An-TMT, Ziya Rızkı röportaj ve yazı dizileri; Havadis gazetesinde, Mete Tümerkan'ın Fuat Veziroğlu ile yaptığı röportaj dizisi; Çengel dergisinde TMT yazı dizisi; Kıbrıs Postası'nda, "Bir Devre Adını Yazdıranlar" isimli, inceleme dönemimizin önemli futbolcuları ile ilgili röportaj-yazı dizileri; Kıbrıs gazetesi ilgili sayılarında Hasan Hastürer'in spor ile ilgili "Anılarda Yolculuk" isimli röportaj-yazı dizileri incelendi.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi ilgili belgeleri incelendi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi ve Milli Kütüphane'nin süreli yayınlar bölümünden istifade edildi. Ayrıca, inceleme konusu ile ilgili benzer alanlarda çalışmış bilim insanlarının Ulusal Tez Merkezi kayıtlı doktora tezleri incelendi.

Ahmet Sami Topcan'ın, oğlu (Nazım Topcan) sayesinde, konumuzla ilgili özel arşivi incelendi. Ahmet Sami Topcan, inceleme dönemimizde 1955'ten itibaren Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu Başkanlığı, Mağusa Kaymakamlığı, Mağusa Sancaktarlığında Dal-2 (İstihbarat sorumlusu), hakem, ileriki süreçte KKTC Milli Olimpiyat Komitesi Başkanlığı ve Bakanlık yapmış bir kişidir.

Çalışmamızın temelini, tarihin daha iyi anlaşılması için yeni fırsatlar sunan sözlü tarih yöntemi oluşturmuştur. Her insanın hayat hikâyesinin tarihin bir parçası olduğu önermesinden hareketle bu yola çıkmıştır. İnceleme döneminin aktörlerinden hayatta olanlar ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kişisel arşiv belgeleri incelenme fırsatı elde edilmiştir.

Görüşme yapılmadan önce Kıbrıs'ın coğrafi yapılanması değerlendirilerek, çalışma dönemindeki coğrafi bölgeler esas alınarak, Lefkoşa, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf ve Lefke kazaları olmak üzere altı kaza (ilçe) üzerinden çalışılmıştır. Kıbrıs Türk toplumunun varoluş mücadelesi verdiği bölgeler esas alınarak inceleme yapılmıştır. Sözlü tarih çalışması için kişiler seçilirken de bu bölgeler esas alınmış, Lefkoşa merkez ile sınırlandırılmaktan kaçınılmıştır.

Konunun daha iyi ortaya konulabilmesi için Türkiye ve Kıbrıs Türk gençliğinin teşkilatlandırılması, mücadeleye hazırlanması da sorgulanacaktır. Aralarında benzerlik olduğu değerlendirilen, iki savaş arası dönemde, Avrupa devletlerinin ulus devlet oluşturma aşamasında gençliği nasıl örgütlediği kısaca incelenecektir. Söz konusu teşkilatlanmalarda, gençliğin terbiye edilmesinde, milli amaç doğrultusunda yönlendirilmesinde, ulusun mücadele duygusunu canlı tutmada, spor kulüplerinin rolü ortaya konmaya çalışılmıştır. İzcilik faaliyetlerinin gençliğin vatan müdafaasına hazırlanmasındaki rolü Kıbrıs Türk gençliği ile benzerlik gösterip göstermediği sorgulanacaktır.

Bu değerlendirmeler ışığında tez çalışmasının, giriş, dört bölüm, sonuç ve kaynakça ana bölümlerinden oluşması planlanmıştır. Giriş bölümünde; tarihsel sürece yer verildi, tez konusu ile ilgili genel bilgiler verilmiş, ilgili bölümlerde

incelenecek konulara ışık tutulmuştur. Birinci bölümde Tarihsel Süreçte Kıbrıs Meselesinin ne olduğu tanımlanmaya çalışıldı, Kıbrıs Ada'sının coğrafi konumunun önemi ile jeopolitik ve jeostratejik önemi açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, Kıbrıs'ta iki toplumun teşkilatlanma süreci ve faaliyetlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, toplumsal bir olgu olan sporun, dünyadaki ve Kıbrıs'taki gelişimi ve spor teşkilatlanması incelenmiştir. Dünyada, Türkiye'de sporun gelişimi incelenmiş, futbolun sadece futbol olmadığı, toplumları yönetmenin, ulus devlet kuruluş süreçlerinin bir parçası olarak nasıl rol oynadıkları incelenmiş ve Kıbrıs ile bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Sosyal bir olgu olan sporun çeşitli dinamiklerle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kıbrıs'ta iki toplumun da futbol kulüplerinin kuruluş süreci incelenmiş, Rum kulüpleri ele alınmıştır. Gençlik hareketleri bu bölümde incelenmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise çalışma döneminin tanıklarının dilinden, Türk spor kulüpleri incelenmiş, Türk spor kulüplerinin ve spor adamlarının varoluş mücadelesindeki rolü ortaya konulmaya çalışılmış, bu bölümde üç bölümü birleştirecek şekilde oldukça ayrıntılı saha çalışması analizlerine yer verilmiştir. Spor kulüplerinin teşkilatlanmadaki rolü yazılı kaynaklara ilaveten yaşayan şahısların ifadeleri ile de teyit edilerek ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde, farklı kategorilerde yapılan tespitlere ayrıntılı olarak yer verilmiş, bu tespitlere yönelik öneriler ifade edilmiştir. Kaynakça bölümü, ayrıntılı olarak ve bölümler halinde ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE KIBRIS MESELESİ

1.1. KIBRIS TARİHİNİN DÖNEMLERİ

1.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu 1571’de, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasında dirlik ve düzeni sağlamak amacıyla, Kıbrıs’a egemen oldu,⁴⁴ Ada Beylerbeyliği statüsünde İstanbul’a bağlandı.⁴⁵ Kıbrıs, mülki taksimata tabi tutuldu, Lefkoşa idari merkez olmak üzere 16 kazaya ayrıldı.⁴⁶ Ada’ya gelen refah, adalet ve toleransa bağlı olarak yaşam seviyesi yükseldi ve nüfus artışı görüldü.⁴⁷ Türk nüfusunu takviye etmek ve Ada’nın imarı için, bugün Ada’da yaşayan Türk toplumunun ataları sayılan ahali, Anadolu’dan sürgün veya şenlendirme olarak isimlendirilen yöntemle iskân edilmeye başlandı.⁴⁸ Ada’daki Türk nüfusu

⁴⁴ Keser, (2015), *age.*, s. 25. Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1970, s. 154. Ayrıca, Türklerin Kıbrıs’a yerleşmeleri ve idari düzen ile ilgili olarak bk. Serter, *age.*, s. 59-78. “Fetih tamamlanınca Kıbrıs’ta bir beylerbeylik kurulur. Başkenti Lefkoşa olmak üzere on altı kazaya ayrılır.” Kıbrıs’ın Türkler tarafından fethi ve Kıbrıs’ta Türk hükümlerliği için bk. Mert, *age.*, s. 38-60. Kökdemir, *age.*, s. 32-34. Tuğ, *agt.*, s. 11-13.

⁴⁵ Alasya, (1988), *age.*, s. 57. “Kıbrıs Beylerbeyliğinin gelişimini ve savunmasını desteklemek üzere, Alaiye, Tarsus, İçel, Zülkadriye (1831’den sonraki adıyla Maraş Eyaleti), Sis (Kozan) ve Trablusşam Sancakları Kıbrıs Beylerbeyliğine bağlandı. Böylece Kıbrıs, Anadolu’nun kucağında lâyük olduğu yeri ve istediği askerî savunma gücünü buldu.” Kıbrıs’ın fethinden sonraki idari yapılanma ve Osmanlı döneminde Kıbrıs ile ilgili olarak bk. Sarıay, *age.*, s. 17-20. Demiray, *age.*, s. 14.

⁴⁶ “Tuzla, Limasol, Piskobu, Gilan, Evdim, Mağusa, Karpaz, Dağ, Değirmenlik, Baf, Kukla, Hirsofu, Lefke, Morfo, Mesarya, Girne.” Alasya, (1988), *age.*, s. 73-76.

⁴⁷ “Fetihten hemen sonra, Fransızlar ve Venedikliler tarafından tesis edilen feodal sistem kaldırıldı. Kendi topraklarında serf olarak çalışan yerli ahali serbest bırakıldı. Şahıslar gibi dini müessese ve tesislere yani kilise ve manastırlara da mülkiyet hakkı tanındı. Venedik ve Fransız aristokrasininin toprakları dağıtıldı.” Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olarak Kıbrıs’ın 1570-1878 arasındaki durumu ile ilgili olarak bk. *Torun*, *age.*, s. 21-25.

⁴⁸ “Konya, Karaman, İçel, Çukurova, Yozgat, Alanya, Ankara, Eskişehir vs. bölgelerinden takriben 30.000 Türk Kıbrıs’a gönderilerek yerleştirildi.” Bedevi, *agm.*, s. 11. İdari teşkilatlanma ile ilgili geniş bilgi için bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 62-73. Alasya, (1987), *age.*, s. 2. Oberling, *age.*, s. 3-5. İNAF, *age.*, s. 23. M. Akif Erdoğan, “Kıbrıs’ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü”, *Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu: 28 Ekim-2 Kasım 1991-Gazimağusa, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu:8, Yükseköğretim Kurulu Basımevi*, bs. 1, Ankara, 1993, s. 45-46.

1572'den itibaren mütemadiyen artış eğilimindedir.⁴⁹ Yukarıda da belirtildiği üzere göç fermanıyla amaçlanan adayı sömürgeleştirmek olmayıp, tekrar kalkınması, gelişmesi ve yeniden imarının sağlanmasıdır.⁵⁰ Bu düzenlemeler ve kazandırılan eserlerle Ada mamur hale getirilmiş, Ada'ya Türk karakteri vurulmuştur.⁵¹ Osmanlı İmparatorluğu, 7 Mayıs 1572 tarihli ferman ile yönetim ilkelerini belirlemiş, fermada yerli halkın korunması, zulmedilmemesi ve adaletli davranılması ilkeleri de yer verilmiştir.⁵² 307 yıl süren Osmanlı egemenliğinde Ada halkı, ırk, din ve dil farkı gözetilmeksizin önceki dönemlere nazaran daha huzurlu ve adaletli bir yaşam sürdürdü.⁵³ Ortodoks başpiskoposuna unvanı ile birlikte son derece önemli imtiyazlar verildi ve Patrikhane de kiliseye vakfedildi.⁵⁴ Rum toplumu Türkleri bir kurtarıcı olarak karşıladı, hayal bile

⁴⁹ “Osmanlı İmparatorluğu adına ekonomik bir değer ifade edebilmesi için adaya yerleşmek isteyenlere müsaade edilir. 20.000'e yakın istekli çıkmasına rağmen bunun yeterli bulunmaması üzerine Karaman, Rum ve Dulkadir kadılarına ferman gönderilerek verimsiz toprağı olan köylüler, ortakçılar, kiracı çiftçiler, sürekli problem yaratan köylüler, şehir ve kasabalara izinsiz göçen başıboşlarla, kunduracı, çizmeci, terzi, takkeci, ipek, tiftik, yün dokumacısı, tiftik tarakçısı, aşçı, işkembeci, mumcu, demirci, bakkal, sepici, marangoz, duvarcı, taşçı ve bakırcı gibi esnaf ve zanaatkarların göç ettirilmesi emredilir.” Keser, (2015), *age.*, s. 29-30. “Bunlar sonradan Kıbrıs'ın enerjik ve ana vatana bağlı Türk halkını teşkil ettiler.” Demiray, *age.*, s. 14. Bu meslek gruplarının yer aldığı Mevkufat defteri, Nu.2551 s. 13'de yer alan bilgiler ile ilgili bk. Süleyman Oğuz, *Kıbrıs Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle*, Seda Matbaası, bs. 4, İstanbul, 1975, s. 104-105.

⁵⁰ “21 Eylül 1572 tarihli göç emri, Ada'nın kolonize yoluyla sömürülmesinin değil, imar maksadıyla iskân konusu yapıldığını gösterir. İskân yoluyla Ada'nın Türk sanat eserleri ile güzelleştirilip zenginleştirilmesi hedeflenir.” Keser, (2015), *age.*, s. 30. Kökdemir, *age.*, s. 92. Ayrıca bk. Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*, Lefkoşa, 1994, s. 101.

⁵¹ Serter, *age.*, s. 70. Kıbrıs'taki Türk eserleri ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 70-78.

⁵² Şükrü S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları: 38, bs. 1, İstanbul, 1984, s. 12. Kıbrıs Türklerinin soy kütükleri ve demografik yapı ve yıllara göre gösterdiği değişim ile ilgili olarak bk. Oğuz, *age.*, s. 101-118. Kelimelerle ilgili geniş inceleme için bk. Hasan Eren, *Kıbrıs Ağzının Kökeni. Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: 14-19 Nisan 1969, Türk Heyeti Tebliğleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971, s. 351-359.

⁵³ Keser, (2015), *age.*, s. 25. Bedevi, *agm.*, s. 11. Ayrıca bk. Seyit Solak, *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri*, Lefkoşa, 1989, s. 13. Alasya, (1987), *age.*, s. 1. Tuğ, *agt.*, s. 14-16.

⁵⁴ “Arhimandirit Kipriyanu'nun yazmış olduğu 'Storia dis Kipru' adlı eserin 451. sayfasında şöyle denilmektedir: 'Kıbrıs'ın Türkler tarafından fethedilmesinden, Rumlar çok memnun kalırlar. Zira kaldırılan milli ve dini ayrıcalıklarına ancak Türkler sayesinde tekrar kavuşurlar.' Ortodoks başpiskoposları, tekrar Ortodoksların ruhani reisi ve milli temsilcisi olarak kabul edilir. Kırmızı mürekkeple imza atma ve asa taşıma hakları yeniden tanınır. Bu yetki ilk defa Bizans İmparatoru Zeno (M.S.474-491) tarafından verilir, fakat Lüzinyanlar devrinde kaldırılır. Kilise teşkilâtı vergiden muaf tutulur. Hristiyan halktan vergi toplama yetkisi de Ortodoks başpiskoposuna verilir. Ortodoks başpiskoposlarının nüfusları çok artar.” Serter, *age.*, s. 69. Kilise teşkilâtı ve imtiyazları için ayrıca bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 116-118. Kıbrıs Ortodoks Kilisesinin yapısı, statüsü ve faaliyetleri ile ilgili olarak bk. Münir Yıldırım, *Osmanlı-Türk Döneminde (1571-1878) Kıbrıs Ortodoks Kilisesinin Statüsü ve Faaliyetleri. II. Uluslararası*

edemeyecekleri birçok haklara sahip oldu, Ortodoksluk diğer Hristiyan mezheplerden üstün kabul edildi.⁵⁵ Osmanlı Devleti, Akdeniz bölgesinde yayıldıkça Katolik piskoposların yerini Ortodoks metropolitler almaya başladı.⁵⁶

Ancak bütün bu serbestliklere rağmen, Hristiyanlığın Akdeniz'in doğusundaki son kalesi olarak gördükleri Kıbrıs'ın fethedilmiş olması, Hristiyan âlemi tarafından memnurlukla karşılanmadı ve bir anlamda XIX. yüzyılın başlarından itibaren ifade edilmeye başlanan Şark meselesi⁵⁷ bağlamında Ada'nın tekrar geri alınması için gayretler yoğunlaştırıldı. Şark meselesi, 1071 Malazgirt zaferi ile başlamış ve tekrar Türklerin Anadolu'dan çıkarılmasıyla sona ermesi planlanmıştır. Ancak, Türk halkının verdiği tarihi milli mücadele ve sonuçta imzalanan Lozan Antlaşması ile Türkler Anadolu'da kaldı. Batı zihninden bu plan henüz atılmış gözükmemektedir. Kıbrıs'ta bu nedenle, Ortodoks Kilisesinin bu derece yüceltilmesine rağmen, görülen karşılık son derece düşündürücü olmasına karşın, Kıbrıs Meselesi Şark meselesi bağlamında değerlendirildiğinde aslında o kadar da anlaşılabilir değildir.⁵⁸

Kıbrıs Sempozyumu: 21-25 Ekim 2010- Bildiri Kitabı 2, Ulvi Keser (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No. 16, Motif Matbaacılık, Ankara, 2011, s. 325-331.

⁵⁵ Oberling, *age.*, s. 3.

⁵⁶ "Kaptanı-derya Barbaros Hayreddin Paşa 16. yüzyıl ortalarında Ege'deki küçük adaları ele geçirdiği zaman, Osmanlılar bu kayalıklarda egemenliklerini pekiştirecek bir şey yapmamıştır. Bu adaların stratejik önemi olmadığı gibi tarımsal açıdan da değersizdirler. Oysa hem yerel, hem de İstanbul'daki Ortodoksların tepkisi çok farklıdır. Osmanlılar adaları alır almaz patriklik hemen oralara piskopos yollamaya başlar. Bu Osmanlı genişlemesi ve ardından da Ortodoksların Katoliklerin aleyhine kazanımlar sağlaması örüntüsü uzun müddet sürer. Osmanlılar 1669'daki son Girit galibiyetinden önce bile adaya bir başpiskopos ve onun emri altına yedi piskopos atar. Böyle yapılarak neredeyse Ada'da bir tane bile Ortodoks piskoposun bulunmasına izin vermeyen 500 yıllık bir Venedik politikası tersine çevirmiş olur." Molly Greene, *Osmanlı Devleti ve Rumlar 1453-1768* (The Edinburgh History Of The Greeks, 1435 To 1768: The Ottoman Empire), Zeynep Rona (Çev.), Kitap Yayınevi, Mas Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş., bs. 1, İstanbul, 2018, s. 46-47.

⁵⁷ "Şark Meselesi, Orta-Doğu, petrol, Filistin-Lübnan, Afganistan, Kıbrıs, Ege ve Arap meseleleri olarak görünen, milletlerarası meseleler dizisinin bir parçasından ibarettir. Osmanlı İmparatorluğu üzerinde farklı emelleri olan Rusya, İngiltere ve Fransa'nın birbirinden ayrı gibi görünen politikaları genelde Şark Meselesini meydana getirir." Bayram Kodaman, "Şark Meselesi, Emperyalizm ve Ermeniler", *Milli Kültür Dergisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Yıl: 2, C.2, Sayı: 1(13), Ankara, 1980, s. 23-33.

⁵⁸ Alasya, (1988) *age.*, s. 116-117.

Osmanlı Devleti, patrimonial, merkeziyetçi, bürokratik yönetim geleneğine sahiptir. Batılı anlamla sınıf esasına dayalı bir yapı henüz gelişmemiştir.⁵⁹ Osmanlı vatandaşları, din ve milliyet ayrımı yapılmaksızın padişahın reayası sayılmakla beraber, mensup oldukları toplumun ve dinin kaidelerine göre yaşama serbestisi tanınmış ve hakları devletçe korunmuştur.⁶⁰ Bütün bu lehte düzenlemelere rağmen, 1800'lü yılların başlarından itibaren, Ortodoks piskoposların amacı ise Rusya'nın koruyuculuğu altında Ada'nın beyleri olmaktır.⁶¹

Ada'nın egemenliği Osmanlı Devletine geçmesine rağmen, Avrupalıların bilincinde bir gün kurtarılacak Hristiyan toprağı olarak yer etmiştir.⁶² Bu amaca yönelik olarak Rusya'nın öncülüğünde, 1814'de Odessa'da, Filiki Eteryacı Cemiyeti kurulmuştur.⁶³ Bu tarihlerden itibaren İngilizlerin Kıbrıs'a yönelik incelemeleri ve değerlendirmeleri gözlenir.⁶⁴ İleriki süreçte İngiltere Başbakanı olacak olan Disraeli İngiltere'nin milli menfaatlerine yönelik olarak Kıbrıs'a

⁵⁹ M. Derviş Kılınçkaya, "Türk İnkılâbının Arka Planı", *Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılâp Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Desen Ofset A.Ş., bs. 12, Ankara, 2013, s. 25. Ayrıca, Osmanlı Devlet anlayışı ve bu yapının değişimi ile ilgili olarak bk. Kılınçkaya, agm., s. 25-35. Bu dönemde tatbik edilen Klasik Osmanlı Toplum Düzenine ilişkin olarak bk. Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ayhan Matbaası, bs.20, İstanbul, 2016, s. 9-12.

⁶⁰ Akdağ, agm., s. 22. Osmanlının uyguladığı devlet düzeni ile ilgili bk. agm., s. 21-23. "Kıbrıs'ın Osmanlı yönetimine girmesi ile birlikte idari açıdan düzenlemelere gidilir." Yıldırım, agm., s. 319. Siyasi ve mülki yapı ile ilgili olarak bk. agm., s. 319-320, Sosyal ve dini yapı ile ilgili olarak bk. agm., s. 321-324.

⁶¹ "Fransız Dışişleri Bakanı Talleyrand, 30 Haziran 1807 tarihli mektubunda başpiskopos ve piskoposları sert bir şekilde eleştirir. Ona göre Türklere bağlı eyaletler içinde en kötü yönetilenler ve isyana en yatkın olanlar Rumların iktidarda olduğu eyaletlerdir ve bunlar içinde de en rezil durumda olanı Kıbrıs'tır, çünkü yönetimi başpiskoposun elindedir." George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, Nazım Can Serbest (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, bs. 1, İstanbul, 2016, s. 102-103.

⁶² "Avrupalıların bilincinde Ada'nın bir Hristiyan ve Katolik Krallığı olduğu düşüncesi öylesine alışılmış bir şeydir ki, Kıbrıs'ın fethinden görece kısa bir zaman sonra 16. yüzyıl sonlarında William Shakespeare Othello'yu bu alışılmış Kıbrıs algılamasından esinlenerek yazar. Avrupalıların zihninde Kıbrıs'a ilişkin tarihsel ve kültürel algılamalar Osmanlı egemenliğindeki 300 yıl boyunca da sürmüş ve Kıbrıs hiçbir zaman Suriye ya da Mısır gibi bir İslâm ülkesi kabul edilmemiş ve 'bir gün kurtarılacak Hristiyan toprağı' olarak algılanmıştır." Hasgüler, *age.*, s. 139.

⁶³ Serter, *age.*, s. 70.

⁶⁴ Samani, *agt.*, s. 14-15.

duyulan ihtiyacı ortaya koyar. Yıllar sonra, İngiliz Kraliçesine yazacağı bir mektupta Ada'yı “*Batı Asya'nın anahtarı*” şeklinde tanımlar.⁶⁵

1789 Fransız ihtilalinin yaydığı milliyetçilik akımları Balkan topluluklarının ulus devlet kurma yönünde zihinlerinde kıvılcımlar çaktırır. 1821'de başlayan isyan neticesinde Yunanistan, 1830'da bağımsızlığını kazandı. Filiki Eterya Cemiyeti, Yunan isyanına katılması için temsilcilerini adaya yolladı.⁶⁶ Osmanlı Devleti'nin kan kaybetmeye ve güçten düşmeye başlamasıyla beraber Avrupa devletleri de menfaatlerine yönelik istifade planları hazırlamaya başlamıştır. Endüstri devriminin etkisiyle, hammadde tedariki ve ihtiyaç fazlası ürünün pazarlanması, bu bağlamda sömürgeciliğin başlamasıyla, ulaşım ve ticaret yolları ile bu yolların nasıl kontrol altına alınacağı önem kazanmıştır.

1838 Tanzimat Fermanı⁶⁷ ve 1856 Islahat Fermanı⁶⁸ ile azınlıklara bir takım önemli haklar tanındı. Özellikle din adamlarına yönelik ayrıcalıklar artırıldı. Aslında bu durum Şark meselesinin ikinci safhası ikinci bölümünde kendine yer bulmaktadır. Osmanlı Devleti'ne Anadolu topraklarında yaşayan Hristiyan halk için iyileştirmeler yaptırmak, muhtariyetlerine ve mümkünse bağımsızlıklarına kavuşturmak olarak özetlenebilecek planın bir parçası ile birebir uyumludur.⁶⁹ Osmanlının reform hareketinin bir parçası olarak ortaya konulmaya çalışılan Tanzimat düzenlemeleri, Kırım Harbi ve müteakiben gelen Islahat Fermanı

⁶⁵ “1830 yılında Kıbrıs, Beyrut, Suriye, Kudüs ve Filistin'i gezen Disraeli (Lord Beaconsfield)'nin, 1847'de yayımlanan *Tancred* adlı roman/kitabında, roman kahramanlarından biri: “*İngiltere'nin Kıbrıs'a ihtiyacı vardır ve burasını alacaktır...*” şeklinde bir değerlendirme yapar. Disraeli, Kıbrıs'ın Büyük Britanya'ya kazandırılmasına yönelik İngiliz politikasının mimarı olarak bilinir.” Samani, *agt.*, s. 15.

⁶⁶ Hill, *age.*, s. 110.

⁶⁷ “1838 Tanzimat fermanı ile başpiskopos ve metropolitler mutlak surette reayanın önderleri olarak tanınır.” Hill, *age.*, s. 175.

⁶⁸ “1856 Islahat Fermanı'nın esas unsuru, Lefkoşa'da bulunan ve mutasarrıfın başkanlık ettiği meclis-i kebirdir. Meclis-i kebirde mutasarrıf haricinde, sekiz veya dokuzu Müslüman, geri kalanı ise Hristiyan olmak üzere toplam on iki veya on üç üye vardır. Makamları itibarıyla otomatik olarak meclisin üyesi sayılanlar kadı veya molla, müftü, muhasebeci, evkaf müdürü, hassa müdürü, the public registrar ve Ortodoks başpiskoposudur. Üç Müslüman ve üç Hristiyan'dan oluşan diğer üyeleri ise Lefkoşa halkı seçer. Fark edileceği üzere bu sistemde Katolikler temsil edilmez.” Hill, *age.*, s. 177-178.

⁶⁹ Kodaman, (1984), *agm.*, s. 10.

düzenlemeleri aslında Kıbrıs'ın 1878'de İngiltere'ye kiralanmasının basamak taşlarını oluşturmaktadır.⁷⁰

Süveyş Kanalı'nın 1869 yılında açılması, Doğu Akdeniz ve Hindistan'a uzanan deniz ulaşım yolunun kontrolü bakımından, İngiltere açısından Kıbrıs'ın stratejik, ticari ve askeri önemini daha da artırır, İngiltere için Kıbrıs birinci derecede ele geçirilmesi gereken hedef oldu.⁷¹ Süveyş Kanalı'nın kontrolü için de Mısır'ın ele geçirmesi önem kazandı. Ancak Rusya'nın Balkanlardaki ve Orta Asya'daki faaliyetleri İngiltere'yi endişelendirmiştir.⁷²

Osmanlı Devleti'nde, Yunan toplumu ile Rum Ortodoks toplumunun tarihi bir tutulmaktadır.⁷³ Kıbrıs İngiltere egemenliğine geçtiğinde kaymakamlık ve kaymakamlık nezdindeki sekiz kişilik idare heyetiyle yönetilmektedir.⁷⁴

1.1.2. İngiltere Yönetimi Dönemi

Osmanlı İmparatorluğunun Kıbrıs Adasını ele geçirmesini müteakip, Şark meselesinin de bir parçası olarak Hristiyan âleminde bu mesele haç-hilal meselesi olarak algılandı. Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması, bölüşümü bağlamında sürekli planlar yapıldı.⁷⁵ Rusya'nın Deli Petro'dan beri değişmez

⁷⁰ Demiray *age.*, s. 15-17. İngiltere'nin Kıbrıs Politikasının Temelleri ile ilgili olarak bk. Gürel, *age.*, s. 17-33.

⁷¹ Gürel, *age.*, s. 17.

⁷² "Çar Alexandre II., Deli Petro'nun vasiyetini yerine getirmek için Osmanlı İmparatorluğuna harp ilan eder. Orta Asya'daki Rus ilerleyişi Hindistan'ı tehdit eder, İngilizleri korkutur." *Torun, age.*, s. 26-27.

⁷³ "İmparatorlukla ilgili süregelen yerleşik bakış açısı çerçevesinde Rum Ortodoks cemaatinin, sultanın sağladığı yasal bağımsızlıktan da yararlanarak, belirgin sınırlara sahip, içe kapalı bir birim ve homojen karakter taşıdığı varsayılır." Greene, *age.*, s. 7.

⁷⁴ Hill, *age.*, s. 179. Ayrıca bk. Seyit Yolak, *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri*, KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi 13. Kitap, Zafer Ofset, bs.1, Lefkoşa, 1989, s. 17-20.

⁷⁵ "13'üncü yüzyıldan 20'nci yüzyıla kadar yapılan bu projelerden 100 adedi 1914 yılında 650 sayfalık büyük bir eser halinde Fransızca olarak basılmıştır. Rusya ile Avusturya arasında, 1772 de, Kıbrıs'ın Venediklilere bırakılacağına; Fransa ile Rusya arasında, 1808 taksim projesi ile Akdeniz takımadalarını, Girit, Rodos ve Kıbrıs'ı da Fransızların alacağına; 1822 De Dufau'nun projesi ile Yunan İmparatorluğu'nun Osmanlı mirası üzerinde Yunanlı Adalar Cumhuriyetinden bahsedilir, Kıbrıs da bu muhayyel cumhuriyetin içinde bulunur." Demiray, *age.*, s. 13. Ayrıca

hedefi olan sıcak denizlere inme siyaseti bağlamında Boğazları ve Akdeniz'i ele geçirme; İngiltere'nin ticari ve kolonyal menfaatlerini koruma; Fransa'nın zayıflayan Osmanlı'dan kendine düşen payı alma gibi Şark melesinin birer parçasını oluşturan siyaset bütün olarak ele değerlendirildiğinde, İngiltere'nin Kıbrıs'ı niçin elde etmek istediği kolaylıkla anlamlandırılabilir.⁷⁶

18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde insanoğlu, fikir, siyaset ve milliyetçilik alanlarında farklı düşünmeye ve evreni sorgulamaya başlamıştır. 15. ve 16. yüzyıllarda başlayan Rönesans hareketleri ile hümanizm değer kazanmış, sanata, bilime, felsefeye duyulan ilgi ile Antik Yunan'a ilgi artmıştır. İnsanoğlu eski Roma ve Yunan eserlerini incelemeye ve yaşantısı ile bir bağ kurmaya çalışmıştır. Bu gelişim, aydınlanma ve uyanış sürecini, Reform sürecini tetiklemiştir. Avrupa bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiş, yönetim anlayışları değişmiştir. Bu süreçler 19. yüzyılda sanayi devrimini ve bilimdeki gelişmeleri peşinden sürükler. Osmanlı Devleti, bu gelişmeleri izlemek ve uzak durmakla yetinmiştir.

Ruslar 1877 yılında Osmanlı İmparatorluğuna harp ilân etti,⁷⁷ 1877-78 diğer bir deyişle 93 harbini kaybeden Osmanlı Devleti Rusya ile Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasını (3 Mart 1878) imzaladı. Bu anlaşma doğal olarak İngiltere'nin menfaatleri ile çatıştı, Rusya'nın Anadolu üzerinden sıcak denizlere inmesine⁷⁸ engel olmak üzere Osmanlı Devleti'ne Kıbrıs'ın yönetiminin geçici olarak kendisine devri karşılığında yardım teklifinde bulundu.⁷⁹ Bu dönemde İngiltere'nin dış politikasının esasını oluşturan iki etmen; Doğu Akdeniz, Kıbrıs,

Türkiye'nin paylaşımaya yönelik olarak bk. Laurence Evans. *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, Tefvik Alanay (Çev.), Milliyet Yayınları, BAHA Matbaası, bs. 1, İstanbul, 1972, s. 265-290.

⁷⁶ Kodaman, (1984), agm., s. 8-9.

⁷⁷ Mert, *age.*, s. 62-66. *Torun*, *age.*, s. 26-27.

⁷⁸ Alasya, (1988), *age.*, s. 125. Alasya, (1987), *age.*, s. 6.

⁷⁹ Keser, (2015), *age.*, s. 31. Serter, *age.*, s. 82-83. "Rusya'nın bu derece boğazlara yaklaşmasını İngiltere başta olmak üzere, kendileri için tehlikeli gören Avrupa devletleri, Ayastefanos Antlaşmasının tadilini düşünürler. Berlin'de bir kongre toplanmasına Rusya ikna edilir. Kongre, bir taraftan tadilleri yaparken, diğer taraftan da Kıbrıs'ın İngiltere'ye terkini hazırlar." Alasya, (1988), *age.*, s. 125. Tuğ, *agt.*, s. 17-22. İNAF, *age.*, s. 24,25.

Süveyş Kanalı ve bu bağlamdaki stratejik su yollarına egemen olmak, bu sayede de Rusya'nın sıcak denizlere inmesine engel olmaktır. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Salisbury bu hassasiyeti, “*güneye inecek Rus seline karşı, yıkılma tehlikesi altındaki Osmanlı barajı arkasında ikinci bir baraj kurma arzusunda oldukları*” gibi bir değerlendirme ile ifade etmiştir.⁸⁰

Kıbrıs Adasının İngiltere'ye devrine yönelik, 4 Haziran 1878'de,⁸¹ Hariciye Nazırı Saffet Paşa ve İngiliz Elçisi Ostan Henry Layard arasında iki maddelik bir antlaşma imzalanmış⁸² ve yıllık kira bedeli 92.986 Sterlin olarak belirlenmiştir.⁸³ 1 Temmuz'da altı maddelik ek bir antlaşmanın imzalanması⁸⁴ ve Abdülhamit'in 15 Temmuz'da onaylaması ile devir süreci tamamlandı,⁸⁵ Kıbrıs, Rusya'nın Osmanlı Devletine karşı yeni bir savaş teşebbüsüne yönelik üs olarak

⁸⁰ “Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğunun Orta Doğu coğrafyasında elinden çıkan ilk toprak parçası olur.” Tuncer Topur, *Dipsiz Kuyu Orta Doğu ve Türkiye*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, bs. 2, İstanbul, 2005, s. 50.

⁸¹ Salahi R. Sonyel, “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre Osmanlı Padişahı Abdülhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı?”, *BELLETEREN*, (C.XLII, S.165-168), *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 1978, s. 725-741. Dilek Yüksel Yiğit, “Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, 2018, 34 (2), s. 313. Kökdemir, *age.*, s. 122-126. Keser, (2015), *age.*, s. 31. Ayrıca bk. İbrahim Artuç, *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış*, İstanbul, 1989, s. 31. Serter, *age.*, s. 83. Mert, *age.*, s. 66. Zia, *age.*, s. 29-48. Gürel, *age.*, s. 24. *Torun*, *age.*, s. 29-33. Hill, *age.*, s. 254-255. Kıbrıs'ın İngiltere'ye kiralanması ile ilgili anlaşma, ek anlaşma ve Kıbrıs'ın İngiltere'ye devri ile ilgili ferman ile ilgili olarak bk. Sarıncay, *age.*, s. 20-27.

⁸² Keser, (2015), *age.*, s. 31-32. Osmanlı-İngiliz Anlaşmasına ilişkin süreç ile ilgili olarak bk. Kökdemir *age.*, s. 116-122. Zia, *age.*, s. 39. “*Birinci maddeye göre: Batum, Kars ve Ardahan'ın kâffesi veya biri veyahut Ardahan'ın herhangi bir parçası Rusya'nın eline geçtiği takdirde İngiltere silah kuvvetiyle bu yerleri müdafaa için Türkiye ile birleşmeyi taahhüt etmekte, bu ittifaka mukabil de Türkiye, Hristiyan ahalinin himayesi için ıslahat yapmayı İngiltere'ye vadetmektedir. Bu iki maddeye ilâveten, adanın idaresi yönünde antlaşmaya altı madde eklenir. Altıncı madde: Rusya devleti, Kars veyahut Ermenistan'da son harpte ele geçirdiği yerleri Osmanlıya geri verdiği takdirde Kıbrıs Adası da İngiltere tarafından iade olunacak ve aktolunan mukavele yürürlükten kalkacaktır.*” Demiray, *age.*, s. 17-18. Berlin Antlaşması'nın maddeleri ve antlaşma süreci için bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 126-130.

⁸³ Keser, (2015), *age.*, s. 32. Ayrıca bk. Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara, 1964, s. 112.

⁸⁴ “İngiliz idaresi süresince, Padişahın haklarının korunması ve Kıbrıs Türklerinin şer'i hukuktan yararlanmalarına imkân verir.” Serter, *age.*, s. 83. Mert, *age.*, s. 66-67. Alasya, (1992), *age.*, s. 23-24. Zia, *age.*, s. 43-45. Altı maddenin tam metni için bk. Gürel, *age.*, s. 25. Hill, *age.*, s. 255-256.

⁸⁵ “Hukuk-u Şahaneme asla hâlel gelmemek şartı ile muahedeyi imza ederim.” Gürel, *age.*, s. 27. Ayrıca bk. Sonyel, *age.*, s. 741.

kullanılmak maksadıyla, İngiltere'ye devredildi.⁸⁶ Kıbrıs Konvansiyonu, Ada tarihinde yaşanan diğer pek çok olayda olduğu gibi, Avrupa'daki genel siyasi gelişmelerin gölgesinde kaldı.⁸⁷ 12 Temmuz 1978'den itibaren Adanın yönetimi resmi olarak İngiltere'ye geçti, idari amir olarak ilk Yüksek Komiser 15 Eylül'den itibaren görevlendirildi.⁸⁸ Kıbrıs'ın İngiltere yönetimine geçişi, Yunanistan ve Rum toplumunun harekete geçmesine fırsat vermiş ve Enosis hülyasını güçlendirmek amaçlı komiteler kurulmaya başlanmıştır.⁸⁹ Kendilerine yapılan tüm yüceltmelere rağmen 1571'den itibaren Adanın Yunanistan'a ilhaki için çalışan Kıbrıs Rum Ortodoks kilisesi, Yüksek Komiser Wolseley'in karaya ilk adımını attığı Larnaka'da, Enosis talebi ve kilisenin güttüğü amaç Başpiskopos Sofronios tarafından Wolseley'e bildirildi.⁹⁰

⁸⁶ Zia, *age.*, s. V. Kıbrıs'ın İngiltere'ye geçişi ve Ada'da kurulan İngiliz idaresi ile ilgili istifade edilebilecek bu yayın Nasim Zia'nın, 1969 doktora tezini esas olarak hazırlanmıştır.

⁸⁷ "Şark Meselesini Balkanlar'daki kördüğümü çözenin ötesinde bir mesele olarak algılayan ve Yakınoğu, Ortadoğu ve Hindistan'a odaklanan devlet adamları için bundan daha büyük anlam ihtiva eder. Osmanlı'nın dağılma sürecinde Kıbrıs'ın bir başka gücün eline geçmesi ihtimali, Ortaçağ'dan beri hem Batı Kilisesi'nin savunucusu rolü üzerinden hem de ticari açıdan Suriye'de çıkarları bulunan Fransa'nın bu bölgeyle bağlantısını da tehdit eder. Büyük Britanya'da 1836 sonrasında ara sıra ilgi görüp, 1870'lerin başında hararetli tartışmalara konu olan ve Fırat Nehri boyunca 'Hindistan'a giden alternatif bir yol' açılmasını öngören planlar hayati önemdedir. Bu bağlamda, Hindistan hattının bitiş noktası olarak hangi Suriye limanı seçilirse seçilsin, Kıbrıs o limana giden yol üzerinde vazgeçilmez bir durak olacaktır." Hill, *age.*, s. 227-228.

⁸⁸ *Torun, age.*, s. 34-39. "12 Temmuz 1878'de Amiral Lord John Hay, Lefkoşa'da İngiliz bayrağını çeker. İşte bu tarih Ada'daki İngiliz idaresinin resmi başlangıcı olur. Türkçe, İngilizce ve Rumca resmi dil olarak ilan edilir. 15 Eylül 1878'den itibaren Ada İdaresinin başına Kraliçe tarafından beş yıl süreli bir Yüksek Komiser tayin edilir. İlk Yüksek Komiser Sir Garnet Wolseley, biri icra, diğeri de Kavanin Meclisi adını taşıyan iki organın yardımıyla icrayı hükümet eder." Ayrıca bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 130. Serter, *age.*, s. 86. İngilizlerin Adaya girişleri ile ilgili ayrıca bk. Zia, *age.*, s. 75-81. Keser, (2015), *age.*, s. 34.

⁸⁹ "1880 yılı Nisan ayında, İngiltere'de yapılan genel seçimi Yunan hayranı George Gladstone'nun Liberal Partisi'nin kazanmasıyla, Kıbrıs'a yerleşen Yunan uyrukların sayısı da artmıştı. Çok geçmeden Gladstone hükümeti, Yunan Eğitim Bakanlığı'na, Kıbrıs'taki Ortodoks Hristiyan ortaokul ve liseleri için öğretmen yollama izni verdi. Bunun üzerine Yunanlı birçok öğretmen, hukukçu, doktor, papaz ve ajan, Kıbrıs Ortodokslarını Enosis akımına hazırlamak için Ada'ya gönderildi. Bunlar kısa sürede örgütlendiler. Yayınladıkları "Alithia" ve "Neon Kition" adlı gazeteler kanalıyla Enosis propagandası yapmaya başladılar." İNAF, *age.*, s. 25-28.

⁹⁰ Hasgüler, *age.*, s. 41. Alasya, (1988), *age.*, s. 130. Alasya, (1987), *age.*, s. 6-7. Zia, *age.*, s. 64. "Ada'daki ilk İngiliz yöneticilerinin karşılaştıkları en önemli sorun, egemenlik hakkı Osmanlı devletinde olan Kıbrıs'ta, bu devletin yabancılara tanıdığı kapitülasyonlar ve öteki ayrıcalıkların İngiliz yönetimi altında da uygulanmasının gerekip gerekmediğidir." Gürel, *age.*, s. 35.

Halil Paşa, kutsal kabul ettiği ve hala ezbere söylediği TMT andınının birinci paragrafını gururla okuyarak söze başlar;⁹¹ “*Kıbrıs Türkü'nün, yaşayış ve hürriyetine, canına, malına, her türlü anane ve mukaddesatına, her nereden ve kimden gelirse gelsin, vaki olacak tecavüzlere karşı koymak için, kendimi Türk milletine adadım.*” Paşa bu paragraftaki “*Türk milletine*” tabirine özellikle dikkat çekti ve Kıbrıs Türküne değil, Kıbrıs'ın Türk toprağı olduğundan hareketle Türk milletine adandığına özellikle vurgu yaptı. Kıbrıs Türk toplumunun, 1878'de Osmanlı'nın mecburen adayı İngilizlere kiralayıp gitmesinden sonra, uzun yıllar Kıbrıs'ta Türk olmak, Türk kalabilmek için çok çetin mücadeleler, varoluş mücadelesi verdiğini belirtti. Paşa'nın da vurguladığı gibi, Kıbrıs Türk toplumu varoluş mücadelesinin 12 Temmuz 1878'de, İngiliz askerinin adaya ayak bastığı gün, buna mukabil Rum toplumunun Enosis mücadelesinin Osmanlı'nın Kıbrıs Adasını 1571'de fethiyle birlikte başladığı kabul edilir.

İngiltere yönetimi alır almaz böl ve yönet politikasına dayalı kendi yönetim geleneklerini yürürlüğe koyar. Wolseley, adanın Türk Valisinin yerini aldı ve altı Türk Kaymakamının yerlerine altı İngiliz memuru tayin edildi.⁹² Ada'nın gerçek sahibinin Osmanlı Devleti olduğu İngiliz devlet adamları tarafından tekrarlanmasına rağmen, İngiltere tarafından Antlaşma ihlalleri geldi.⁹³ 1878'den itibaren denediği modellerin neticesinde 1882'de Anayasası yürürlüğe girdi, yasama meclisi görevini yapacak Kavanin Meclisi, Ada'nın ilk meclisi olarak

⁹¹ Halil Paşa ile gerçekleştirilen görüşme, 9 Kasım 2021.

⁹² İngiliz idaresinin kuruluşu, Zia, *age.*, s. 81-87; zabıta teşkilatı, *age.*, s. 87-93; evkaf, *age.*, s. 93-99; nüfus ve maliye, *age.*, s. 99-107.

⁹³ “4 Haziran Antlaşmasının İngiltere tarafından ilk ihlâli 1880 senesinde Kıbrıs işlerinin Hariciye Nezaretinden İngiliz Müstemlekeler Nazırına tevdi edilmesi olur. Bu hadiseyle Türk-İngiliz İttifak Antlaşmasının hükümlerine aykırı olarak Kıbrıs bir sömürge idaresine dönüştürülür. 1879 senesinin sonlarına doğru Yüksek Mahkemenin kurulmasına ait nizamname, Kavanin Meclisinin oluşum şekli, 1879'da kapitülasyon rejimini Kıbrıs için mülga addettiğini ilan etmesi, 1911-1912 Türk-İtalyan Harbi esnasında, İngiltere'nin harbin başında Kıbrıs'ın bitaraflığını beyan etmesi gibi ihlaller, İngiltere'nin Osmanlı hükümrancılığını kal'e almadığının ve Kıbrıs'ı alelade bir müstemleke olarak idare ettiğinin birer göstergeleridir.” *Torun, age.*, s. 40-43. “Kıbrıs yönetiminin sorumluluğunu başlangıçta Dışişleri Bakanlığı üstlenir. Sorumluluk, 6 Aralık 1880'de Sömürgeler Bakanlığı'na geçer. Kıbrıs, 1914'e kadar Osmanlı toprağı sayılsa da, 1880'den itibaren fiilen kraliyet sömürgesi olarak idare edilir.” Hill, *age.*, s. 352.

teşkil edildi,⁹⁴ Ada halkının kendi seçtiği temsilcileri ülke yönetimine katıldı. Ancak bu yönetim sistemi Ada'nın etnik iki ana unsuru olan ne Rum toplumu ne de Türk toplumu mutlu etmedi, Ada'ya huzur getirmedi, yaşam şartlarını düzeltmedi. İngilizlerin anlaşma gereği olan kira bedelini Kıbrıs'tan toplanan gelirler ile ödemeye başlaması da,⁹⁵ Kıbrıs sakinlerini daha çok huzursuz etmeye başladı, yaşam şartları gittikçe ağırlaştı. Meclis, Anglosakson hukuksal ilkeleri bağlamında halkı parlamenter demokrasi ile tanıştırdı, ancak bu Anayasal süreç, 1931 isyanı neticesinde yürürlükten kaldırıldı.⁹⁶

Kıbrıs Adasının yönetiminin İngiltere'ye geçmesi, Kıbrıs Ortodoks Rum toplumunda ve Yunan ana karasında yaşayan bazı Yunanlılar arasında farklı yorumlandı. Bu durum Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanma yolunda İngiltere'nin desteği ve İngiltere tarafından İyon Adalarının Yunanistan'a devri ile eklemlenir ve Kıbrıs'ın da benzer şekilde Yunanistan'a devredileceği düşüncesi toplumda yaratılmaya çalışıldı.⁹⁷

1878-1959 döneminde, Rum toplum liderliğinin Enosis çabaları ile Türk toplumunun buna karşılık varlık mücadelesi, Türk ve Rum toplumlarının karşılıklı ilişkilerinde belirleyici temel etmen oldu.⁹⁸ Ancak burada Kıbrıs Rum toplumu derken Ada'nın bütün Rum halkını bu mücadelenin içine almanın ne kadar doğru olabileceği tartışılabilir. Mücadelenin önde gelen kesimi, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi başpiskopos ve piskoposları, Rum burjuvazinin önde gelen isimleri, öğretmenler ve avukatlar olarak göze çarpmaktadır. Bu kesim halkı

⁹⁴ Kıbrıs Adası'nda Osmanlı idaresindeki Divanın yerini Kavanin Meclisi alır. Kavanin Meclisi ile ilgili en geniş kapsamlı çalışma olarak, Meltem Onurkan Samani'nin doktora çalışması gösterilebilir. Ayrıca, Nasim Zia'nın doktora tezi çalışmasının bir bölümü olan Kıbrıs'ta Anayasa gelişmeleri ile ilgili olarak bk. Zia, *age.*, s. 109-133.

⁹⁵ Keser, (2015), *age.*, s. 32.

⁹⁶ Samani, *agt.*, s. i. Türk toplumunun durumu ile ilgili olarak ayrıca bk. Salahi R Sonyel, "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878-1960)", *BELLETTEN*, (C.LIX, S.224-226), *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 1996, s. 133-187. İngiliz idaresinde Kıbrıs'ta tatbik edilen politika ile ilgili olarak bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 130-134. İngiliz idaresi dönemindeki idari yapı ve gelişmeler ile ilgili bk. Alasya, (1987), *age.*, s. 7-8.

⁹⁷ Keser, (2015), *age.*, s. 33. Ayrıca bk. Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları*, C.III, İstanbul, 1997, s. 20. Mert, *age.*, s. 68-69.

⁹⁸ Sarınoy, *age.*, s. 27.

mücadelenin içine çekmeye çalıştı. Bu kesimin ortak özelliği, Osmanlı yönetimi dönemindeki imtiyazları, varlıkları ve yaşam seviyeleri ile ayrıcalıklı bir kesim olmalarıydı. İngiliz yönetimi döneminde uygulamaya konulan Batı hukuk sisteminden doğal olarak olumsuz etkilenildi. Yunanistan'a ilhak mücadelesi veren bu kesim, Ada'nın gerçek sahibinin Osmanlı Devleti olduğu, yönetiminin bir antlaşma ile belirli şartlar altında İngiltere'ye devredildiği ve Adanın sakinlerinden önemli bir bölümünü Türk toplumunun oluşturduğu gerçeğini göz ardı etti. Bu kesimin bir diğer özelliği ise söz konusu aktörler, dönemin konjonktürel değerlendirmesini ampirik yapmadıkları için Ada'nın İngiltere açısından stratejik önemini kavrayamadılar ve İngiltere'nin Ada'ya ihtiyaç duyduğunu göremediler ya da görmek istemediler.⁹⁹

İngiliz sömürge yönetimi ile birlikte yönetim kadroları Rum toplumu lehinde değişiklik göstermeye başladı. Türk toplumu bilinçli olarak azınlık durumuna düşürüldü, hep isteyen, aldığı ile yetinmeyip daha fazla isteyen Rum toplumu giderek yönetimde nüfuz ve söz sahibi oldu. Neticede bu üstünlük iktisadi sahada Rum toplumuna avantaj sağladı, gayrimenkuller el değiştirdi, Rum burjuvazisi güçlendi.¹⁰⁰ Genel olarak Yunanistan'ın genişleme süreci ve Megali İdea hülyası bir bütün olarak değerlendirildiğinde, doğanın bile Yunan toplumunun umutlarına, isteklerine sınır getiremediğine inanılır.¹⁰¹ Türk toplumunun dini, mali ve maarif işlerini düzenleyen, özetle Türk toplumunun idaresinde birinci derecede rol oynayan Evkaf idaresi İngilizlerle beraber yürütülmeye başlandı.¹⁰² Çıkarılan maarif kanunlarıyla Türk toplumunun eğitim sistemi değiştirildi. Böylece Türklük bilinci yok edilmeye ve kurulan köy

⁹⁹ Oberling, *age.*, s. 11. "İngilizlerin Ada'dan çekilmek gibi bir niyetlerinin olmadığı ortaya çıkınca, Enosis mücadelesi veren kesim İngilizleri Ada'dan atma kampanyasını başlatır. Bu siyasetin, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki esas Yunanlı savunucuları; Yunanlı diplomatlar, Yunanlı öğretmenler, vatansever Yunan örgütleri, Yunan Kralları ve Atina basınıdır." Oberling, *age.*, s. 12-17.

¹⁰⁰ Keser, (2015), *age.*, s. 34. Alasya, (1964), *age.*, s. 131. Adıyeke, *agm.*, s. 45.

¹⁰¹ Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi (A Concise History of Greece)*, Dilek Şendil (Çev.), İletişim Yayınları, Sena Ofset, bs. 2, İstanbul, 2007, s. 48.

¹⁰² "1920 Maarif kanunu ile bütün Türk öğretmenleri maarif encümeni tavsiyesi ile Vali tarafından atanmaya başlar. 1935 Maarif Kanunu ile okul kitapları hükümet tarafından tespit edilecektir." Oğuz, *age.*, s. 120-123.

komisyonları ile en uç köşede yaşayan Türk toplumu dahi etkilenmeye çalışıldı. Bu tedbirlerin etkileri 1943'ten itibaren Türk toplum liderliğinin siyasi örgütlenme ve 1955'ten sonraki süreçte öz savunma amaçlı kurmaya çalıştığı oluşumlarda kendisini gösterdi. Rum toplumunda din adamları önemli rol oynarken, Türk toplumunda müftülük makamı, paralelinde de köylerde imamlar etkisiz kaldı. Özetle, İngiliz yönetimi, Türk toplumunu yok etme derecesinde baskı altına alırken, Müslüman esareti altında değerlendirdiği Ortodoks Hristiyan toplumunu ilerletme, burjuvazisini daha güçlendirme yolunda adımlar attı.¹⁰³ Bu dönemde Yunanistan ana karasında, Megali İdea'nın da mimarı sayılan ve başbakanlık makamına da yükselecek Elefterios Venizelos, önemli siyasi şahsiyet olarak öne çıkmıştır.¹⁰⁴

1907'de, Winston Churchill, İngiltere Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı, Kıbrıs'ın iktisadi durumunu incelemek üzere Kıbrıs'a geldi. Bu ziyareti bir fırsata çevirmeye çalışan Rumlar, Kavanin Meclisi vasıtasıyla, ilhak taleplerini bir kez daha Churchill'e ilettiler. Ancak Churchill, gerek Kıbrıs'ın coğrafi bakımdan Yunanistan ile bütünlük sağlamadığı, gerekse de Ada'nın Rum toplumunun bir Yunanlı olmadığını ifade etmiştir. Churchill'in söylemi Kıbrıs meselesinin ne olduğu ve Türk tezinin savunulmasına dayanak olması bakımından önemlidir.¹⁰⁵ Dönemin Türk Genelkurmayı da bugünkü Yunan halkının Bizans medeniyeti ile

¹⁰³ "İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Layard, Kıbrıs adasının 1 Haziran 1878'de toplam nüfusunun 144.000 olduğunu bildirir. Layard, Ağustos başında Dışişlerine gönderdiği bir yazıda, Kıbrıs'ta nasıl bir nüfus bileşimi istenmesi gerektiğini bildirir... Çok sayıda Türk ailesinin Ada'ya yerleşmesini,... Buna karşılık, Kıbrıs dışından ilk nüfus hareketleri, Layard'ın tasarısının tam tersine oluşur. Malta'dan Kıbrıs'a gitmek isteyenler çıktığı gibi, Mısır'dan çok sayıda Rum, Kıbrıs'a gitmek üzere ayrılır." Kıbrıs Nüfusu değişimi (1881-1960) için bk. Gürel, *age.*, s. 39-41.

¹⁰⁴ "1881, yılında Venizelos Atina'ya, hukuk okumaya gider. Daha o zamandan, özgüven sahibi, kibirli bir gençtir. Arkadaşları arasında bir liderdir. Bir gün arkadaşlarını sınırlarını kendisinin çizdiği, büyükçe bir Yunanistan haritası önünde toplayarak hayalini anlatır. Bu hayali *Megali İdea* ile birebir örtüşmektedir." Margaret Macmillan, *Paris 1919, 1919 Paris Barış Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi*, Belkıs Dışbudak (Çev.), ODTÜ Yayıncılık, Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj San. Tic. Ltd. Ş., Ankara, 2004, s. 342.

¹⁰⁵ "Rum Kavanin Meclisi üyelerinin demeçlerinde, 'Kıbrıs Halkı' diye bir tabir kullandıkları dikkati çeker. Rumlar, Kıbrıs'ta yaşayan ve Ada'nın o devirde hakikî sahibi olan Türkleri hiçbir surette hesaba katılmaz ve sanki Türkler de Ada'nın Yunanistan'a ilhakını istiyorlarmış gibi bir hava yaratılır." Alasya, (1988), *age.*, s. 131-132. Şahinler, *age.*, s. 108.

hiçbir ilişkilerinin olmadığı yönünde benzer görüş taşımaktadır.¹⁰⁶ Her ne kadar Hellenizm düşüncesi ile beslenen Kıbrıs Rum toplumu, Bizans ile arasında bağ kurmaya çalışsa da antropolojik araştırmalar Rumlarının Hellenik soy ile alâkalı bir bulgu ortaya koyamamıştır.¹⁰⁷ Coğrafi bağlılık kurulamamasının özünde, eski Yunan'ın şehir devletlerinden oluşması ve bir devlet sınırı kavramı olmaması yatmaktadır. Bu nedenle de bağlılık değişiklere uğramasına rağmen, dil üzerinden bir bağ kurulmaya çalışılır. Değişik dilleri konuşan, değişik ırklara ve kültürlere sahip insanları birleştirici ilke Helenizm'de bulunur.¹⁰⁸

Balkan savaşlarının neticesinde, Megali İdea programı dâhilinde Balkanlardaki bazı toprakları ve Girit'i ele geçiren Yunanistan için, Venizelos'un 1913'te "*Şimdi gözlerimizi Doğu'ya çevirelim*"¹⁰⁹ ifadesinde de açıkça belirttiği üzere, artık gözlerini Anadolu topraklarına ve Kıbrıs Adasına dikme zamanıydı.

1914 yılı başlarından itibaren Avrupa, Balkanlardaki milliyetçilik akımının da etkisiyle Birinci Dünya Savaşı'na sürüklendi. Avrupa'da siyasi dengeler değişirken, egemen güçler "*çıkarcı çatışması*"¹¹⁰ esasına dayalı olarak Avrupa coğrafyasına yeniden şekil vermeye çalıştı, ancak çıkarcı çatışması Avrupa devletlerini iki büyük bloka ayırdı.¹¹¹ Ağustos 1914 başlarından itibaren yaklaşık

¹⁰⁶ "Yunanlılar, eski Elen köküne de dayanmamaktadırlar. Bugünkü Yunanlılar, Grek, Aka ve Dorların karışımından meydana gelmişlerdir. İrk birliğinden ziyade, mezhep (Ortodoks) ve dil (Hellen) birliği öne çıkar." Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975, s. 1.

¹⁰⁷ "Hürriyet, kesinlikle Yunanistan idaresini adaya hâkim kılmak manasına gelir. Bu derin bağlılığın, herhangi bir ırk yakınlığından çok din ve dil bağlılığından ileri geldiği, kuvvetle müdafaa edilmektedir. Ada Rumlarının, eski Hellenik dönemdeki bölgelerden birinin lisanına benzer bir dil de konuştukları söylenmektedir." Zia, *age.*, s. 123.

¹⁰⁸ "Eski Yunanistan bir devlet olmadığı ve başta dil olmak üzere bazı ortak yanları bulunan şehir devletlerinden meydana geldiği için, sınırları da yoktur. Bu nedenle, Eski Helenizm'in sınırları, değişmekteki dil sınırlarından oluşur. Değişik dilleri konuşan, değişik ırklardan ve değişik kültürlere sahip insanlardan oluşan bu krallıklar birleştirici bir ilkeye gerek duyar. Birleştirici ilke Helenizm'de bulunur." Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü (Ionian Vision)*, Halim İnal (Çev.), Ayraç Yayınevi, Şahin Matbaası, bs.1, Ankara, 2002, s. 41-43.

¹⁰⁹ Macmillan, *age.*, s. 343.

¹¹⁰ Keser, (2015), *age.*, s. 39. Ayrıca bk. Alev Coşkun, *Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu*, Çağdaş Yayınları, Cem Ofset Matbaacılık Sanayi A.Ş., bs.2, İstanbul, 1997, s. 31.

¹¹¹ Keser, (2015), *age.*, s. 39-40. Ayrıca bk. Oral Sander, *Siyasi Tarih*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 541, Ankara, 1984, s. 185. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul, 1995, s. 300.

dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı başladı,¹¹² Osmanlı Devleti Almanya saflarında yer aldı, bu nedenle de Kıbrıs Adası İngiltere tarafından ilhak edildi.¹¹³ İngiltere hükümeti, Osmanlı Devletine karşı 5 Kasım 1914'te savaş ilanıyla birlikte, Kıbrıs'ın İlhakı Kararı adını taşıyan dört maddelik bir karar (Order in Council) çıkarttı.¹¹⁴ Kıbrıs'ın yeni statüsü, Yüksek Komiser Sir Hamilton Goold Adams tarafından yayınlanan bir beyanname ile açıklandı.¹¹⁵

Kıbrıs'ın ilhakı gerçekleşti ancak Rum toplumunun beklentisinin aksine Yunanistan yerine İngiltere'ye ilhak olundu. Rum toplumu, Ada'nın Osmanlı Devleti yerine İngiltere'den alınması daha kolay gerçekleştirilebilir gibi iyimser bir düşünceye kapıldı.

Osmanlı Devleti, 5 Kasım 1914 tarihli¹¹⁶ bu kararın kabul edilemez olduğunu 9 Kasım 1914 tarihinde verdiği notayla açıkladı. Bu tarihten sonra karşılaşılabilecek sorunların başında uyrukluk sorunu geldi.¹¹⁷ Kıbrıs Türk toplumun haklı olarak endişesi, İngiltere'ye katılımdan ziyade Yunanistan

¹¹² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Timaş Yayınları, Sistem Matbaası, bs. 22, İstanbul, 2017, s. 101-106. Keser, (2015), *age.*, s. 41.

¹¹³ Gürel, *age.*, s. 65. Clogg, *age.*, s. 89-90. Alasya, (1988), *age.*, s. 141. Alasya, (1992), *age.*, s. 27. Tuğ, *agt.*, s. 22-23.

¹¹⁴ "1. Yukarıda zikredilen tarihten itibaren Kıbrıs Adası ilhak edilecek ve Majestelerinin mülklerinden bir cüz'ünü teşkil edecektir. Binaenaleyh Ada ilhak edilmiştir. 2. İşbu kararname, Kralın imzasını, Kıbrıs kumandanının ve Yüksek Komiser'in mührünü haiz talimatların Ada'da neşir ve ilan edilen bütün kanunların mer'iyette kalmalarına mani olmayacaktır. 3. Majesteleri işbu kararnameyi ileride feshetmek, değiştirmek, tadil etmek ve ona ilâveler yapmak salahiyetlerini haiz olacaktır. 4. İş bu kararname 1914 kabinesi Kıbrıs'ın ilhakı kararı adını taşımaktadır." *Torun, age.*, s. 44-46.

¹¹⁵ "Bu beyannamede eski Osmanlı vatandaşlarının durumu şu esaslara bağlanır: Kıbrıs'ta doğan ve halen Kıbrıs'ta ikamet eden Osmanlı vatandaşları İngiliz vatandaşı olur. Kıbrıs'ta doğmamış, fakat Ada'da ikamet eden Osmanlı vatandaşları bir yıl içerisinde Ada'yı terk edecek, etmeyenler bu bir senenin hitamında Britanya vatandaşı olacaklardı. Bu beyannameden sonra binlerce Türk, Anadolu'ya geçti ve maalesef Ada'daki Türk nispeti Rumların lehine olarak azaldı. 3 Mart 1915'de Kıbrıs'taki Osmanlı vatandaşlarının hukuki durumu ikinci bir emirname ile yeniden tayin edilir. İlhak tarihinde Ada'da bulunan bütün Osmanlı vatandaşları sırf bu keyfiyetten ötürü İngiliz vatandaşlığını iktisap ediyorlardı. b) Tabiiyetlerini muhafaza etmek isteyen Osmanlı vatandaşları, emirnamenin mer'iyete girmesinden itibaren bir aylık bir müddet zarfında Yüksek Komisere şahsi bir talepte bulunmak suretiyle eski tabiiyetlerini muhafaza edebiliyor, aksi halde İngiliz vatandaşı oluyorlardı." *Torun, age.*, s. 45.

¹¹⁶ Salahi R. Sonyel, "Kıbrıs Antlaşması'nın 100. Yılı", *BELLE TEN, (C.XLII, S.165-168)*, Ankara, 1978, s. 741. Keser, (2015), *age.*, s. 68.

¹¹⁷ Gürel, *age.*, s. 66-67.

milliyetçileri ve Kıbrıs Rum toplumundaki ilhak taraftarlarının bu durumu Yunanistan'a bağlanma olarak idrak etmelerinden kaynaklandı.¹¹⁸ İlhak düşüncesinin arkasındaki ideoloji ise Megali İdea'ydı. Yunanistan Başbakanı Venizelos'un 14 Kasım 1914 tarihli Elefteria gazetesinde, İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhakı ile ilgili; "*Kıbrıs'ın ilhakı, bu Yunan adasının ana vatana katılması için son aşama olarak nitelendirilebilir. Hükümetimizin istihbaratına göre, Kıbrıs'ın ana vatan ile birleşmesi, çok yakın gelecekte gerçekleşecektir*" şeklindeki demeci yayımlandı.¹¹⁹

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Balkan uluslarını milliyetçilik akımı derinden etkilerken ulus devletlerin temelleri atılırken Antik Yunana duyulan ilginin Avrupa'yı sarması diğer Avrupa devletleri ile beraber İngiltere'nin de Yunanistan'a olan sempatisini arttırdı.¹²⁰ İngiltere 23 Ocak 1915'te Yunanistan'ın Müttefiklerin yanında savaşa katılması halinde, "*Yunanistan'a Batı Anadolu kıyılarında Kıbrıs dâhil çok önemli toprak ödünü verileceği*" önerisinde bulundu.¹²¹ Bu teklif Yunanistan tarafından Milliyetler Prensibinin yanı sıra Adanın Yunanistan'a ilhakı için ileri sürecekleri ikinci delil olacaktır. Ancak Yunanistan, Balkan Savaşları sonucunda da görüldüğü gibi, savaşmadan topraklarını Megali idea planı çerçevesinde genişletmeyi sürdürdüğü için bu talebi reddetti. Esasen bu teklifin İngiltere'nin resmi teklifi olmadığı yönündeki iddialar politik bir İngiliz hamlesi yönünde dikkate değerdir. Müteakip yıllarda Yunanistan bu teklifi Enosis yönünde sürekli İngiltere'nin önüne getirse de İngiltere bunu yok hükmünde sayarak hareket etti.¹²²

¹¹⁸ Keser, (2015), *age.*, s. 82.

¹¹⁹ Keser, (2015), *age.*, s. 85.

¹²⁰ Zia, *age.*, s. 10-11.

¹²¹ Smith, *age.*, s. 59-65. "Daha sonra, Mayıs 1916'da Sykes-Picot Anlaşması gelir. Buna göre, Britanya Fransa'nın onayı olmaksızın Kıbrıs'ı üçüncü bir devlete devretmeyeceğine dair taahhüt vermektedir. Bu anlaşma, Britanya hükümetinin Enosis talepleri konusundaki tavrını ayan beyan ortaya koyar." Hill, *age.*, s. 447.

¹²² "7 Kasım 1915'te Kıbrıs Başpiskoposu ve Adanın Rum mebusları Yüksek komisere sundukları bir muhtıradan, bu teklifi Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki taleplerinin İngiltere tarafından resmen tanınması olarak tefsir ederek teşekkürlerini arz eder. O zaman Londra hükümeti ikinci bir açıklama yaparak Kıbrıs'ın stratejik bakımdan haiz olduğu durumun, Ada

1917'de Kıbrıs halkının İngiliz vatandaşlığına geçirilmesiyle Enosis alevi sönmeye başlarken, bu alev Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle tekrar parlamaya başladı. Megali İdea'nın en büyük açmazı Osmanlı İmparatorluğu fiilen ortadan kalkarken, Enosis hülyası peşinde koşan Yunan milliyetçileri, galip taraf saflarında yer almanın avantajlarını kullanmak istedi. Atina'da yayınlanan Eleftheron Vema gazetesi, "*Yunanistan'da Trakya ve Küçük Asya'nın verilmeyeceğini düşünen Yunanlı değildir*" diye fanatik milliyetçi bir yazı yayımladı. Başbakan Eleftherios Venizelos, bir yandan vatandaşlarına "*iki kıta ve beş denize yayılan bir Yunanistan*" vaat ederken,¹²³ diğer yandan "*Gençliğimden beri ben Ege Denizi'nin tam ortasındaki Skiros adasını Elenizmin coğrafi merkezi saymışımdır*"¹²⁴ diyerek gözünün Anadolu topraklarında olduğuna vurgu yapmıştır. Beklenen fırsat Paris Barış Konferansı'nda geldi ve Yunanistan ilhak yolundaki ilk resmi talebini Yüksek Konseyde gündeme getirdi.¹²⁵ 3 Şubat 1919'da Venizelos konuşmasında, tarihi, lisanı, dini ve tabii ki kendi kaderini tayin hakkını kullandı.¹²⁶ Kıbrıs'ı elinde tutmak isteyen İngiltere için engel Kıbrıs'ta yaşayan nüfusun %80'inin Rum olmasıdır. Uluslararası politika dilini kullanmasını iyi bilen Venizelos, bu konuda ısrarcı olmadı.¹²⁷ Paris Barış Konferansı 19. yüzyıl diplomasisinin hayati suyolları ile ilgili olduğunu açıkça ortaya koyarken,¹²⁸ 20. yüzyıl diplomasisinin de suyollarına egemen olma üzerine inşa edileceğinin sinyallerini vermiştir. Paris Barış Konferansı ilhak

milliyetçilerinin taleplerinde daha evvel nazarı itibara alınması icap ettiğini hatırlatır. Venizelos isyanından sonra Yunanistan, itilafçıların yanında harbe girdiği zaman, Yunan hükümeti, Londra'ya 1915 senesinde İngilizler tarafından yapılan teklifi hatırlatmaktan çekinmez. Ayrıca Kıbrıslı Rumlar vasıtasıyla da muhtelif teklifler yaptırılır. Ancak, İngiltere cevap bile vermez." *Torun, age., s. 94.*

¹²³ Oberling, *age.*, s. 19.

¹²⁴ Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1963, s. 22.

¹²⁵ Macmillan, *age.*, s. 345. Yunanistan'ın talebi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına yönelik ayrıntılı bilgi için bk. *age.*, s. 341-359. "Başvekil Venizelos Garbi Anadolu ve İzmir için olduğu gibi, Kıbrıs'ın saf Yunan karakterini ortaya atıp, Adayı Lloyd George'dan ister... Megali İdea, 1931'de Kıbrıs'ta da, Girit'te kullandığı tahrik ve ihtilal taktiğini tecrübe etmek ister, fakat İngiltere Osmanlı İmparatorluğu değildir. Avrupa, Hristiyan unsurların himayesi bahanesiyle iç işlerine müdahale edemez." *Torun, age.*, s. 96-97.

¹²⁶ Macmillan, *age.*, s. 344-346.

¹²⁷ "Yunanistan, Kıbrıs'ta İngiliz kuvvetlerinin üsleri kullanmasına izin verir. İngiltere Ada'yı terk ederse bu harika olur, Ama eğer elinde tutmak isterse, buna da anlayış göstermek gerekir." Macmillan, *age.*, s. 349.

¹²⁸ Macmillan, *age.*, s. 360.

yönünde Kıbrıs Türk toplumunu da haklı olarak endişeye sevk etti. Kıbrıslı Rumlar kendilerini ifade etmek için Paris'e giderken, İngiliz yönetimince, Kıbrıs Türk toplumunun haklarını korumak için adına Paris'e gitmek isteyen Türk heyetine izin verilmedi.¹²⁹

Fiilen ortadan kalkan Osmanlı Devleti'ne son derece ağır hükümler içeren Sevr Antlaşmasını imza ettiren Batı toplumu, Osmanlı Devleti'nin yerini almak için yola çıkan yeni Türk Devleti'ne bu anlaşmayı kabul ettiremedi. Üstelik Mustafa Kemal önderliğinde başlatılan Milli Mücadelenin başarı yolunun gözükmesi de Kıbrıs Rum toplumunu endişeye sevk etti. Avrupa'nın içinde bulunduğu konjonktür nedeniyle, Kıbrıs'taki mevcut siyasi yapıyı ilhak yönünde değiştiremeyen Rum toplumu yeni arayışlar içine girmiş ve seslerini duyurmak amacıyla, din adamlarının öncülüğünde siyasal örgütler kurma yolunda toplum seferber edilmiştir.¹³⁰

Türk Milli Mücadele hareketinin zaferle sonuçlanması, bir anlamda Yunanistan ve Kıbrıs toplumu açısından Megali İdea hülyasının da sonuna geldiğini simgeledi.¹³¹ Lozan Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırları çizildi, Misak-ı Milli ile kararlaştırılan sınırları dünya devletleri tarafından da tanındı. Lozan Antlaşması'nın¹³² 20. maddesiyle de Kıbrıs, İngiltere egemenliğine bırakıldı.

¹²⁹ Sarıay, *age.*, s. 28.

¹³⁰ Oberling, *age.*, s. 27. "Bunların en güçlüsü, 1922'de kurulmuş olan Milli Örgüt'tür. Amacı, Enosis için, gereken her yoldan mücadele etmek üzere, bütün yetişkin Kıbrıslı Rum erkeklerini seferber etmektir. Başkanı Başpiskopos III. Cyril'dir. Kition, Baf ve Girne piskoposları da örgütün üç bölge sorumlusudur." Hasan Demirağ, *Kıbrıs; Onlar ve Biz 1571-1956*, Kıbrıs TMT Derneği Yayınları:1, bs. 2, Lefkoşa, 2003, s. 35-36.

¹³¹ "Lozan Antlaşması'nın bir parçası olan karşılıklı nüfus değişiminin dayanağı 'dil' ya da 'ulusal bilinç' değil, dindir. Bu da bazı tuhaf sonuçlar doğurur; örneğin, Kuzey Asya'daki Ortodoks Hristiyanların çoğu Türkçe konuşurken, Yunanistan'daki, özellikle de Girit'teki Müslümanlar Yunanca konuşuyordur." Clogg, *age.*, s. 125.

¹³² Kıbrıs'ın İngiltere egemenliğine bırakıldığı Lozan Antlaşmasınının 16, 20 ve 21. maddeleriyle ilgili olarak bk. Kökdemir, *age.*, s. 141-147. Gürel, *age.*, s. 109-113.

Kıbrıs, 10 Mart 1925'te Kraliyet Kolonisi (Crown Colony) ilân edilene kadar Yüksek Komiser ile yönetildi. Bu tarihten itibaren yönetim değişikliğine gidildi ve vali ataması gerçekleştirilerek,¹³³ Ada'nın organizasyon ve idaresinde yeni düzenlemelere gidildi.¹³⁴

Lozan Antlaşmasının imzalanmasından sonra Mübadele Protokolü'nün uygulanması ve Fener Ortodoks Rum Patrikhanesi ile ilgili bir takım meseleler nedeniyle, iki ülke ilişkilerinde sıkıntılı bir döneme girildi. Yunanistan milliyetçilerinin ve Kıbrıs Rum toplumunun Megali İdea hedefleri geri plana itildi. Hatta 1928'de yeniden başbakan olan ve Megali İdea'nın fikir babası olarak kabul edilen Venizelos, Mustafa Kemal ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile iyi ilişkiler tesisine yönelmiştir. Ahali mübadelesini düzenleyen 10 Haziran 1930 Antlaşması ve 30 Ekim 1930 tarihinde iki ülke arasında imzalanan üç antlaşma ile samimi ilişkiler tesisi yönünde önemli adımlar atılmıştır.¹³⁵ Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nin Kemalizm ideolojisinin, "Yurtta sulh, cihanda sulh" temelinde şekillenen dış politikasıyla uyumludur. Aynı şekilde savaştan oldukça yıpranmış çıkan, halkının refah seviyesini iyileştirme gayreti içine giren ve komşularıyla ilişkilerini düzeltmek isteyen Yunanistan'ın dış politikası ile de uyumludur.

Kıbrıs Rum toplumu Enosis yolunda çareler ararken, aradıkları fırsatı 1931 isyanına¹³⁶ da sebep teşkil eden bütçe görüşmeleri verdi. Vergi kanununun reddi İngilizler açısından bardağı taşıran son damla oldu, 1882'den beri yürürlükteki Kavanin Meclisi fesih edildi ve her iki topluma da yönelik sert tedbirler alındı. Her ne kadar yeni vergi düzenlemeleri, görünürdeki isyanın

¹³³ Serter, *age.*, s. 86. Alasya, (1988), *age.*, s. 9. Tuğ, *agt.*, s. 24-26. Lozan antlaşmasının ilgili hükümlerinin tetkiki ile ilgili olarak bk. *Torun, age.*, s. 51-58.

¹³⁴ "1- Yüksek Komiser, Kıbrıs Valisi unvanını alır. 2- İcra Meclisinin teşekkül tarzı değişmez, fakat Kavanin Meclisinde aza adedi 18'den 24'e yükseltilir. (12 Rum, 9 İngiliz ve 3 Türk)." *Torun, age.*, s. 59-62.

¹³⁵ Armaoğlu, *age.*, s. 292-294.

¹³⁶ İzzet Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", *BELLETEREN, C.LXII, S.233-235, Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 1999, s. 207-232. 1931 İsyanı ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Turgay Bülent Göktürk, "Rumların Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası", *ÇTTAD, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz)*, s.335-363, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233360>, Erişim: 29 Mayıs 2021; 11.14.

sebebi algısı yaratılmaya çalışılsa da, esasen geri planında ilhak düşüncesi yer almaktadır. İsyanın baş aktörleri olarak kilise ve papazlar ön planda yer aldı.¹³⁷

1931 yılına gelinceye kadar Kıbrıs Rum toplumu, Enosis yönünde İngiltere'den umduğunu bulamadı. Bu dönemde uluslararası konjonktür de İngiltere aleyhine değişmeye başladı. Orta Doğu ve Hindistan'da anti-kolonyalizm hareketleri hız kazandı, İngiliz yönetimi otoritesini yitirmeye başladı.¹³⁸ Bu yönetim zafiyetini fırsata çevirmeye çalışan Yunanistan'a İngiltere tarafından 1 Temmuz 1920'de, bir kez daha Ada'nın statüsünde bir değişiklik düşünülmediği yanıtını verildi. Kıbrıs Rum liderliğince gelişen bu durum üzerine bir Ulusal Konsey kuruldu ve Kavanin Meclisi'nin Rum üyeleri Aralık 1920'de, bir tepki göstergesi olarak topluca istifa etti.¹³⁹ Yunanistan 1929'da, bu kez de azınlıklar meselesini ileri sürerek Türkiye ile karşılıklı bir savaş durumunu yarattı. Bu gerginliğin sürdüğü günlerde Rum toplumu liderliği Enosis talebini yineledi, Sömürgeler Bakanlığının Enosisi kesinlikle reddetmesi üzerine, Rum toplumu silahlanma yolunu seçmeye karar verdi.¹⁴⁰ Yunanlıların ve Rum toplum liderliğinin Enosis istekleri, 1931'e gelindiğinde artık doruk noktasına ulaşmıştı. Vergi kanunu Kavanin Meclisin de ret edilmesine rağmen, İngiliz sömürge yönetimi yasayı yürürlüğe koydu ve 11 Ağustos 1931 tarihli Yeni Gümrük Yasası yürürlüğe girdi. Rum toplumu liderliğince yasanın yürürlüğe konması, bir tepkiye dönüştürüldü, Kavanin Meclisi'ndeki Rum üyelerden ikisi protesto mahiyetinde istifa etti, fanatik Enosisçi Kitium piskoposu Nikodemus, halkı İngiliz yönetimine karşı kışkırtmak ve Enosis için tahrik edici mitingler düzenledi. Nikodemus, Limasol'da, 11 Eylül 1931'de düzenlenen mitingde, Enosisten söz eder ve Rum toplumunu söz konusu vergileri ödememeye çağırdı. Müteakiben de Başpiskoposlukta, 3 Ekim 1931'de Rum Ulusal Konseyi ve Kavanin Meclisi

¹³⁷ Serter, *age.*, s. 87. Demiray, *age.*, s. 20.

¹³⁸ "1920'ler, İngiliz İmparatorluğunun çöküşünün başladığı yıllar olarak da nitelenebilir. Bu yıllar, Orta Doğu'da ve Hindistan'da İngiliz yönetimlerinin güçlenmeye başlayan kolonyalizm karşıtı ulusçuluk karşısında çaresizliğinin belirginleştiği yıllar olmuştur." Gürel, *age.*, s. 114-115.

¹³⁹ Gürel, *age.*, s. 120.

¹⁴⁰ Öztoprak, *agm.*, s. 208-210. Şahinler, *age.*, s. 118.

Rum üyeleri ortak bir toplantı yaparak, Enosis için bir İhtilal Beyannamesi hazırlanması ve vergilerin ödenmemesi kararlaştırıldı.¹⁴¹

Ulusal Konsey içindeki fanatik genç Enosisçiler, ayrı bir teşkilatlanmaya giderek, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için savaşmak amaçlı, 18 Ekim 1931'de Milli Radikal Birlik adlı bir oluşuma yöneldi. Meydana gelen gelişmelerden hoşnut olmayan Papaz Nikodemos, 17 Ekim 1931'de tek başına istifa ederek, sömürge yönetiminin zor kullanılarak devrilmesini öneren bir bildiri yayınladı, Enosis çağrısında bulundu.¹⁴² Gerek Nikodemos'un bildirisinde ve nutuklarında, gerekse Milli Radikal Birlik beyanatlarında, İngiltere'den barışçıl, hoşgörüyeye dayalı, isteğe bağlı Enosis talebinden vazgeçildiği, gerekirse zor kullanma ve çatışma yoluyla Enosisin gerçekleştirilmesi şekline dönüldüğü dikkat çekiciydi. Ada'da yükselen tansiyonun fitili yine Papaz Nikodemos tarafından ateşlendi. Kitium piskoposu Nikodemos, Limasol'da 20 Ekim 1931'de düzenlediği mitingde, oldukça kalabalık topluluğa Enosis nutukları atarak Enosis ilan etti ve Ada'nın Yunanistan'a bağlandığını duyurdu. Limasol'daki gelişmeler ertesi gün Lefkoşa'ya bildirildi, Lefkoşa'da Başpiskoposluğun direktifi ile kilise çanları çalındı, kısa sürede büyük bir kalabalık toplandı, hükümet binalarına saldırılarak isyan başlatıldı. Lefkoşa'daki Enosis faaliyetlerinin merkezi Fanoremeni kilisesiydi.¹⁴³ Rum toplumu isyan sırasında Ada dışından da desteklenmiştir.¹⁴⁴ Fanoremeni kilisesi, EOKA'ya ilk elemanları temin etti, günah çıkarma yerleri EOKA'nın seferberlik şubeleri gibi çalıştı.¹⁴⁵ Grivas hatıratında; "*Kıbrıs manastırlarının mücadeleden milli bir meşale*" ve papazların da EOKA'ya ilk

¹⁴¹ Öztoprak, agm., s. 214. İsmail, age., s. 277. Bu dönemdeki Kıbrıs Rum toplumunun İngiltere'den, anayasal sorunlar, reform düşünceleri ve Enosis istekleri ile ilgili bk. Gürel, age., s. 120-134.

¹⁴² İsmail, age., s. 278.

¹⁴³ Öztoprak, agm., s. 279-280. Ayrıca, 1931 ayaklanması ile ilgili olarak bk. Gürel, age., s. 134-140, Şahinler, age., s. 118-119.

¹⁴⁴ "Kıbrıslı Rum isyancılarla omuz omuza dövüşmek için gönüllüler göndermek üzere Pire'de gizli bir komite kurulur. Daha sonraları, Atina'da Yunanistan'ın eski Devlet Başkanı Amiral Paul Kunduriotis'in önderliğinde bir Kıbrıs Merkez Komitesi kurulur. Bunun ardından da, bir Kıbrıs Dostluk Derneği ve Kıbrıs Ulusal Bürosu oluşturulur. Bütün bu teşkilatların tek amacı Kıbrıs'taki İngiliz yönetimine karşı muhalefeti kışkırtmaktır." Oberling, age., s. 24.

¹⁴⁵ Demirağ, age., s. 118.

katılan kesim olduğunu ve lojistik ikmal faaliyetlerinin yanı sıra silahlı mücadelede, pusu, sabotaj vb. görevlerde yer aldığını yazmıştır.¹⁴⁶ Ayrıca, 1930'lu yılların başlarında etkisini yitirmeye başlayan ilhak düşüncesini yeniden canlandırmak üzere Ortodoks Kilisesi öncülüğünce gençliği mobilize edecek, paramiliter gençlik yapılanmalarına yönelinmiştir.¹⁴⁷

Mısır'dan gelen takviye kuvvetlerin desteğiyle isyan kontrol altına alındı, geniş çaplı tutuklamalar yapıldı, Rum toplumu liderliği ve din görevlileri sürgüne gönderildi, Anayasa askıya alındı, Kavanin Meclisi/Yasama Konseyi kaldırıldı, tüm siyasal faaliyetlere yasaklama getirildi, yasama yetkileri Kıbrıs Valisine devredildi.¹⁴⁸ İsyanın bastırılmasında Türk toplumu liderliği İngiliz sömürge yönetimi ile beraber hareket etmesine ve büyük destek sağlamasına rağmen, bütün kısıtlamalar ve cezai müeyyidelere Türk toplumu da dâhil edildi. Türk toplumu Ada'nın ilhakından itibaren ellerinde hürriyet olarak kalanları da kaybetti.¹⁴⁹ Benzer toplu ceza olayı 1952'de Kraliçe'nin taç giyme töreninde de yaşandı. İngiliz polisleri Rum futbol sahasında havai fişek gösterisi için hazırlık yaptığı sırada oldukça kalabalık Rum halkı tarafından etrafları sarıldı ve şiddete maruz kalmaya başladılar. Bu durum Rum sahasının yanında bulunan Baf Ülkü Yurdu Spor Kulübü'nden görüldü, Kulüp'te bulunan idareciler, sporcular ve toplanan halkın desteği ile yaralı İngiliz polisler Rum tedhişçilerinin elinden güçlülkle alındı. Neticede, olaya karıştıkları gerekçesiyle İngiliz sömürge yönetimince kendilerine yardıma gelen 30 Türk hane halkına da ceza kesildi.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Demirağ, *age.*, s. 284.

¹⁴⁷ "1930 ve 1931 yıllarında ayrıca, Kıbrıs'ın dört bir tarafında, gençliğin enerjisini milliyetçi ülküler yolunda yönlendirecek Milliyetçi Gençlik Kulüpleri de kurulur." Oberling, *age.*, s. 27.

¹⁴⁸ Öztoprak, *agm.*, s. 229. İsmail, *age.*, s. 280. Ayaklanmanın sonuçları ile ilgili olarak ayrıca bk. Gürel, *age.*, s. 141-148.

¹⁴⁹ "Umumi Vali General Sir R. Storrs, 12 Kasım 1931'de diktatör salâhiyetleriyle teçhiz edilir, Kıbrıs'ta terör devri başlar, derhâl: 1. Kavanin Meclisi feshedilir, 2. Siyasi partiler dağıtılır ve yeniden kurulmaları yasak edilir, 3. Sıkı bir sansür uygulanır, 4. Türk ve Yunan tarihinin tedrisine son verilir. Bu sert rejim ancak 1943'te yumuşatılır, Kıbrıs, 1931'den 1943'e kadar tam 12 sene sert ve totaliter bir rejimle idare edilir." *Torun, age.*, s. 63-64.

¹⁵⁰ Mustafa Uğur ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

Kıbrıs Valisi Storrs, isyanın nedenini “50 yıldır Kıbrıs’ta hoşgörüyü karşılamanın bölücü kışkırtmalar” olarak tanımladı. Ayaklanmanın sorumlusu ve Enosis hareketinin mali finansörü olarak Kiliseyi işaret etti. Kilisenin Ada’daki en büyük toprak sahibi ve işleyicisi olması hasebiyle, Kilisenin mal varlığının nasıl kullanıldığı, denetimi ve gücünün kırılması yönünde bir rapor hazırladı.¹⁵¹

Yunanistan 1931 isyanını sonucunda, Kıbrıs Konsolosluğuna Kıbrıs Rumlarından Kyrou’yu tayin eder. Bu atama ile Yunan hükümeti, Ortodoks Kilisesi ve eğitim yoluyla yürüttüğü Enosis siyasetine, diplomat Kyrou olayı ile resmen müdahil oldu. Rum toplumu liderliğince, 1931’e kadar dinsel bir görev olarak düşünülen Enosis hareketi, 103 yıl süren etkin propaganda neticesinde şekil değiştirdi, şiddet eylemlerine ilk kez başvuruldu.¹⁵²

Lozan Antlaşmasından itibaren Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Kıbrıs ile ilgili dış politikasını düzenlerken göz önüne aldığı faktör, Ada’nın İngiltere’nin bir parçası olduğudur. Bu nedenle Kıbrıs ve Kıbrıs Türk toplumunun meselelerini İngiltere’nin iç meselesi olarak telakki etmiştir. Bu politikasını inceleme dönemimize kadar sürdürmüş, ancak 1929’dan itibaren mali meselelerden kaynaklanan ve 1931 isyanı ile sonuçlanan gelişmeler Türkiye’nin dikkatini tekrar Kıbrıs’a çevirmiştir.¹⁵³

Kıbrıs Türk toplumu 1930’lu yılların başlarından itibaren Türkiye’deki gelişmeleri izlemekte, yenilikleri anında özümsemekte, Atatürk İlke ve

¹⁵¹ Gürel, *age.*, s. 144, İsmail, *age.*, s. 282.

¹⁵² Şahinler, *age.*, s. 119-120.

¹⁵³ “Kavanin Meclisi’nin 1931 Nisanında açılış toplantısında Enosis isteğinde bulunulur. 21 Ekim’de Rum üyeler istifa eder ve Lefkoşa’da ayaklanılarak hükümet konağı yakılır. İngiliz Hükümeti, sert tedbirler alarak duruma hâkim olur. Buna rağmen, Kıbrıslı Rumlar Enosis çalışmalarını sürdürür. 1937’de Enosisçiler Kıbrıs Özerklik Komitesi kurulur. Komite, İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar İngiltere’nin uyguladığı baskıların, özellikle de Kıbrıs Kilisesi’nin faaliyetini kısıtlayan kanunların kaldırılmasına çalışılır.” Ercüment Kuran, “Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu (1923-1939)”, *Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu: 28 Ekim-2 Kasım 1991- Gazimağusa, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu: 8, Yükseköğretim Kurulu Basımevi, bs.1, Ankara, 1993, s. 245-249.*

İnkılaplarını benimsemekte ve gerçekleştirilen devrimleri içtenlikle uygulamaktadır. Türk milliyetçiliği canlandırılmaya, Türk kimliği benimsetilmeye çalışılmaktadır. İngiliz sömürge yönetimi de Türk kimliğinin oluşumuna engel olmak üzere, Kıbrıs Türk toplumunu olumsuz etkileyecek, maarife ve basın hürriyetine kısıtlama getiren iki kanunu yürürlüğe koymuştur.¹⁵⁴

1931 Yılında meydana gelen olaylar neticesinde İngiliz sömürge yönetiminin teşrii meclisi lağv etmesiyle, Türk toplumunun hareketinin ve mücadelesinin akamete uğradığına dair bir telgraf, Kıbrıs Türkleri temsilcisi Mısırlızade Necati Özkan tarafından Türk Hükümetine gönderildi. Türk gençliğinin ve toplumunun ana vatana sarsılmaz bağlarla bağlı olarak mücadelelerinin sürdürülmekte olduğu bildirildi.¹⁵⁵

İngiltere'nin 1943'lere kadar sürecektir sert yönetim tarzına başvurduğu bu dönemde, Türk Hükümeti Kıbrıs Türk toplumu ile daha yakından ilgilenmiş, ilk yakınlaşma da spor alanında gerçekleşmiştir. Türk toplumunun moralini olumlu etkileyecek, Türk kimliğinin inşasına yardımcı olacak faaliyetler zincirine, genelinde spor özelinde ise futbol ışık tutar. 1932 yılında Adana'nın bir futbol takımı Kıbrıs'a giderek ada takımları ile karşılaşmıştır.¹⁵⁶ Müteakip dönemlerde de Kıbrıs Türk toplumu eğitim yönünden desteklenmiştir.

Yunan Deniz Harp Okulu öğrencileri eğitim gemisinin 1906'daki Leymosun ziyareti, Kıbrıs Rum toplumunca nasıl coşku ile karşılanmışsa ve Enosis

¹⁵⁴ "a) Mahalli maarif komisyonları ilga ediliyordu... c) Yüksek konsey tedris eden personelin tayini nakli ve azli hakkında tavsiyelerde bulunmak hakkını kaybediyordu. 1930 Ağustos'unda mer'iyete giren matbuat kanunu da; yüksek bir meblağ garanti olarak depo edilmedikçe ve İngiliz idaresinden önceden müsaade alınmadıkça hiçbir gazetenin neşredilemeyeceği, idarenin hoşuna gitmediği zaman her türlü neşriyatı susturabileceğine hükümlerine amirdir." *Turun, age.*, s. 61.

¹⁵⁵ BCA, 030-01-36-218-1.

¹⁵⁶ Kuran, agbld., s. 248. Ayrıca bk. Gürel, *age.*, s. 187.

gösterilerini tetiklemişse,¹⁵⁷ Kıbrıslı Türk toplumu da aynı heyecanı 1938'de Hamidiye eğitim gemisinin Mağusa limanını ziyareti esnasında hissetmiştir.¹⁵⁸

İkinci Dünya Savaşının sonları yaklaşırken artık İngiltere de, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz politikalarına değişen dünya konjonktürüne göre şekil vermeyi planlar. Bu bağlamda 1943 yılında Sömürgeler Bakanlığı tarafından Ada'ya muhtariyet/özerk yönetim verilmesi gündeme getirildi. Bu gelişme Kıbrıs Türk toplumunda Kıbrıs Meselesi içine Türkiye'yi çekmek için harekete geçirici bir etki yaratırken, Kıbrıs Rum toplumunda ise Enosis mücadelesinde bir engel olabileceği yönünde endişe yarattı.¹⁵⁹ Ancak, 1943-1947 döneminde kurulmakta olan yenedünya düzeninde, Kıbrıs ve Akdeniz'deki gelişmeler Enosis taraftarlarını yeniden harekete geçirdi.¹⁶⁰ Yunan Başbakanı savaşın sonunda Ada'nın Yunanistan'a ilhak edileceğini¹⁶¹ ve Temmuz 1945'te Yunan İstihbarat Bakanı Kıbrıs'ın kaderinin İngiltere ile dostane bir şekilde müzakere edileceğini beyan ederken,¹⁶² 1946'da Başpiskopos Leontios bir adım daha ileriye giderek

¹⁵⁷ "Yunan Deniz Harp Okulu öğrencilerinin eğitim gemisi Admiral Miaoulis'in 1906'daki Leymosun ziyareti, coşkulu ve çocukça Enosis gösterilerini tetiklemiştir. Bunun üzerine dışişleri bakanlığı, Atina'daki Britanya temsilcisi Sir Francis Elliot'a talimat vererek resmi bir protestoda bulunmaksızın konuyu Yunan hükümetine iletmesini ister. Elliot, bu tür ziyaretlerin gösterileri tetikleyip Müslüman nüfusla ayrışmaya neden olduğunu Yunan hükümetine anlatır." Hill, *age.*, s. 439.

¹⁵⁸ "Kıbrıslı Türkler 20-24 Haziran 1938'de Magosa limanını ziyaret eden Hamidiye eğitim gemisini heyecanla karşılar. Kıbrıs Valisi Palmer bu durumdan endişe duyar ve 30 Haziran'da İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Percy Loraine'e mektup yazarak 'Hamidiye'nin gelişi buradaki Türkler arasında milliyetçilik duygularını kamçıladi' diyerek şikâyetle bulunur. O sıralar Ada'da çıkmakta olan Ses ve Söz gazeteleri İngiliz siyasetini eleştirir ve Türk milliyetçiliğini yücelten yayınlara yer verir." Kuran, *agbld.*, s. 249.

¹⁵⁹ Zehra Arslan, "Tek Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikasına Bakışı", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu: 11-13 Aralık 2014-Gazimağusa- Bildiriler, Duygu Türker Çelik (Yayına Hazırlayan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Diyanet Vakfı Matbaası, Ankara, 2016, s. 59.*

¹⁶⁰ "Belediye seçimlerinin 1943'te yeniden yapılmaya başlanması, binlerce Kıbrıslının İngiliz veya Yunan ordularında savaştıkları İkinci Dünya Harbi'nin müttefiklerin zaferiyle bitmesi, 1945'teki İngiliz seçimlerinden İşçi Partisi'nin zaferle çıkması ve bunun hemen ardından da İtalyanların On iki Ada'yı Yunanistan'a bırakmaları, Enosis taraftarlarının hırsla sarıldıkları milli hedeflerine ulaşma umutlarını bir kere daha canlandırır." Oberling, *age.*, s. 30.

¹⁶¹ "Harbin sonunda bitap Yunanistan, Kıbrıs meselesini ortaya atmak kudretini izhar edemedi." *Turun, age.*, s. 97-98.

¹⁶² "24 Mayıs 1946'da Londra'da bir basın konferansında Yunan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Drakumis, Yunanistan'ın Bulgar-Yunan hududunda tashihler istediğini, Kuzey Epir'i ve On iki Adayı talep ettiğini bildirir. Müsteşar, Kıbrıs hakkında bir talepleri olmadığını, fakat mesele

beraberindeki heyetle Londra'da, İngiltere Hükümet yetkililerine Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi için bir muhtıra verdi.¹⁶³ Her ne kadar Yunanistan bu dönemde Enosis iddialarını ön plana çıkarmasa da Bizans'ın yeniden diriltilmesi yönündeki Megali İdea hülyası hâlâ milli bir hedef¹⁶⁴ olarak, Kıbrıs Rumlarını ilhak çalışmalarında desteklemeye devam etti.¹⁶⁵

Dönemsel gelişmeleri yakından takip eden Kıbrıs Türk toplumu yaklaşan tehlikenin farkındadır. Bir yandan Türkiye Cumhuriyeti Devletini meselenin içine çekmeye çalışırken, diğer yandan da 1878'den itibaren vermekte oldukları varlık, kimlik ve onur mücadeleleri farklı bir boyut kazandı, teşkilatlanma çabalarına girişildi. Milli bilincin oluşturulması istikametinde siyasal parti çatısı altında toplumu bir araya getirme ve yönlendirme, gençliği organize etme gibi faaliyetlere girişildi. Paramiliter oluşumlar, bu bağlamda da spor kulüpleri, izci teşkilleri ve sendikal kurumların kurulmasına çalışıldı. Bu kapsamda Rum toplumunun Enosis yönündeki çalışmalarına karşı, Kıbrıs Türk Toplumunun ilk siyasal örgütlenmeleri, 1943'te, Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu (KATAK);¹⁶⁶ müteakiben 1944'te Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi (KMTHP) kurulması ve her iki

mevzubahis olduğunda bunun İngiltere ile Yunanistan arasında halledilmesinin icap ettiğini de ilâve eder." *Torun, age.*, s. 100.

¹⁶³ Kürşad, vd., *age.*, s. 110. "Leontios, 1931 isyanını başlatanlar arasındadır. 1933 yılında Başpiskopos olur. Leontios'un ölümüyle 1947 yılında Başpiskoposluğa getirilen, Makarios II Myriantheus, 1912-1913 Balkan Savaşında Türklere karşı silahlı olarak savaşmış ve Balkan harbi tarihinde bir kahraman olarak anılır. Michael Mouskos, 20 Ekim 1950 yılındaki Başpiskoposluk seçimlerini kazanarak, Makarios III olarak Kıbrıs Başpiskoposluğuna atanır. Yayınladığı bildirisinde; 'Yabancı idareye boyun eğmeyeceğiz, haklarımızdan mahrum kalmayacağımıza emin olarak yılmadan, usanmadan, bütün ciddiyetimizle bütün engelleri aşarak arzu ettiğimiz sonuca ulaşacağız' demektedir. Ayrıca Makarios III, İngiltere tarafından 'ilhaktan gayri' yapılacak olan hiçbir teklifin Kıbrıs halkı tarafından kabul edilemeyeceğini, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakından başka gaye olmadığına göre seleflerinin yaptığı gibi kendisinin de ilhak uğrunda ısrar edeceğini tarihî gelişmeler kaydedecektir." Kürşad, vd., *age.*, s. 117. Makarios III (1913-77)'ün biyografisi için bk. Clogg, *age.*, s. 276-277.

¹⁶⁴ Oberling, *age.*, s. 23.

¹⁶⁵ Alasya, (1988), *age.*, s. 163.

¹⁶⁶ İsmail Bozkurt, *Kıbrıs Türk Halkı'nın Siyaset Kurumu Üzerine Deneme*, Zeytin Yayınları, Lefkoşa, 2015, s. 40. KATAK'ın Kuruluşu ile ilgili bk. Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013, s. 115-123. Kıbrıs Türk toplumunun teşkilatlanma modelleri için bk. a.g.e, s. 19-49. Alasya, (1988), *age.*, s. 146. Oberling, *age.*, s. 44.

partinin 1948’de birleşmesiyle, Kıbrıs Milli Türk Birliği (KMTB)¹⁶⁷ çatısı altında gerçekleşti.

İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminden itibaren Kıbrıs Türk toplumu, gerek toplum liderleri vasıtasıyla, gerekse Türkiye’de kurdukları dernekler ve gençlik oluşumları vasıtasıyla, gerekse de Türk basınının desteğiyle Kıbrıs Meselenin içine Türkiye’yi çekmeye çalıştı. Kıbrıs Rum toplumunun da gayretleri, Enosis doğrultusunda Yunanistan’ı meselenin içine çekme yönündeydi.

İngiltere fikir temelli olarak ortaya attığı Ada’ya muhtariyet/özerklik verme planını 1946 yılında gerçekleştirmeye karar verdi. Bu planı uygulamak üzere 1947 senesi başında Lord Winster, Ada’ya vali olarak gönderildi. Winster, Temmuz 1947’de bir “İstişare Meclisi” kurdu, yeni yönetim esaslarını açıklayarak¹⁶⁸ ve her iki toplum liderine 1948’de bir anayasa teklifi sundu. Teklif, Türk toplumu liderliğinde üzerinde “görüşülebilir” olarak karşılık bulmasına rağmen, Enosis haricinde her teklife kapalı olan Rum toplum liderleri tarafından “reddedildi”. Bunun üzerine İngilizler “böl ve yönet” politikalarına uygun olarak Ada’yı eski sistem yönetmeye başladı¹⁶⁹ ve Kıbrıs Rum toplumunun asayişsizliğini önlemek için yeni arayışlara yöneldi. Kıbrıs Rum toplumu liderliği de karşı bir hamle ile ilhak yönündeki mücadelelerini Kasım 1949’da Birleşmiş Milletlere (BM) ilk müracaatını yaparak farklı bir boyuta taşıdı. Bu müracaat aynı zamanda Kıbrıs Rum toplumunun Enosis yolundaki mücadelelerini uluslararası platforma taşımalarının da ilk adımını oluşturdu. Ancak Yunanistan ise meseleyi uluslararası boyuta taşıma niyetinde değildi. Bu nedenle, Kıbrıs Rum toplumu

¹⁶⁷ Serter, *age.*, s. 88-89.

¹⁶⁸ “İstişare Meclisi’nin görevleri: Azınlıkların menfaatlerinin layığı ile göz önünde bulundurulması şartıyla, Ada’nın iç işlerinde Kıbrıs halkının iştirakini sağlamak için kurulacak olan meşruti idarenin şekli hususunda Merkezi Hükümete tavsiyelerde bulunmak, olarak belirlenir”. Alasya, (1988), *age.*, s. 146. “Bu meclisi, Milliyetçi Rumlar ve kilise desteklemez. Sadece solcu Rumlar iştirak eder. Kilise ve milliyetçi Rumlar sadece ilhak istediklerini belirtirler.” Alasya, (1987), *age.*, s. 10. Oberling, *age.*, s. 30. *Torun*, *age.*, s. 104. Sarınyay, *age.*, s. 30.

¹⁶⁹ Serter, *age.*, s. 89. “1948’de yeni anayasa teklifi hazırlanır. Tam bir muhtariyet getirmedeği iddiası ile teklif Mayıs 1948’de Rumlar tarafından reddedilir. Türk delegeleri ise Türk azınlığın hukukunu korudukça Türkler için kabul edilebileceğini beyan eder. Başpiskopos Makarios II ve Rum Milli Partisi tek emellerinin Enosis olduğunu beyan ederek istişare meclisinin kuruluşunu protesto ederler.” Alasya, (1988), *age.*, s. 146-148. Alasya, (1987), *age.*, s. 10-11.

liderliği ile Yunanistan hükümet yönetimi, ilhak politikasında fikir ayrılığına düştü. İngiltere'nin de desteğiyle 1947'de, On iki Adaları da topraklarına katan Yunanistan, ilhak meselesini de İngiltere ile dostane bir şekilde çözmek istedi.

Kıbrıs Rum liderliğinin BM'ye müracaatına, Kıbrıs Türk toplumu liderliği kayıtsız kalmadı ve Lefkoşa'da 11 Aralık 1949'da, yaklaşık on beş bin Türkün katıldığı bir protesto mitingi düzenlendi. Mart 1950'de de BM'ye, Kıbrıs'ın demografik durumunun, coğrafî, iktisadî, askerî ve siyasî bakımdan tekrar incelenmesini öngören bir başvuru yapıldı, ilhak protesto edildi.¹⁷⁰ Müracaat Broşürünün başlangıcında broşüre imza koyan Türk cemiyetlerinin isimlerinin tek tek yazılması Türklerin teşkilatlanma yönünde attıkları adımları göstermesi bakımdan önemlidir. Bir başka ilgi çekici nokta ise atılan adımların Enosis gayretlerine karşı, bir tepki hareketi olmasıdır.

Kıbrıs Rum toplumunca, BM müracaatlarına yönelik iddialarını güçlendirmek ve BM'nin ulusların kendi kaderlerinin belirlemesi ilkesini harekete geçirmek için, self determinasyon taleplerini desteklemeye yönelik yeni bir adım daha atılarak, 15 Ocak 1950 Pazar günü, Kilise tarafından organize edilen bir plebisit düzenlendi.¹⁷¹ Kıbrıs'tan İngiliz idaresini kaldırmak isteyen komünist

¹⁷⁰ Broşürde Rum iltihak talebine esas olan Tarih, çoğunluk ve İngiliz vaidlerine kısaca şöyle yanıt verildi: "Tarih konusunda, Yunanistan hiçbir zaman Kıbrıs'ta hükümlan olmamıştır. Kıbrıs'ın otokton halkı aslen kendi lisanlarını konuşurlar,...; Çoğunluk konusunda, milletlerin kendi kaderini tayin konusundaki prensip, nüfus çoğunluğu üzerine tatbik edilip de askerî, coğrafî, iktisadî ve siyasî sebepler ihmal edilecek olursa,..., cihan sulhu temin edilecek yerde kargaşalıklara yol açmış olacaktır... İngiliz vaidleri konusunda, eğer birinci dünya savaşı esnasında Ada Yunanistan'a verilmiş olsaydı, İkinci Cihan Harbinde Kıbrıs Alman ordularının Orta şark Memleketlerine adım atmaları için bir atlama taşı hizmeti görmüş olacaktı..., cihanın sulh ve sükûnu bakımından Kıbrıs'ın bu günkü mevki eski harpteki mevkiinden farklı değildir... Yunanistan'a ilhak talebini bir kere daha şiddetle protesto ederiz... Kıbrıs'taki Rum çoğunluğu zaviyesinden tetkik edilmeyip Kıbrıs'taki Rumların Yakın şarktaki kahir Türk ekseriyeti ortasında pek zayıf bir azınlık teşkil eylediği ve keزالik Kıbrıs'ın coğrafî, iktisadî, askerî ve siyasî bakımından tetkik edilmesini rica ederiz." Demiray, *age.*, s. 23-25.

¹⁷¹ "Plebisit defterine iki cümle yazılır. 1) Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini (Enosis) istiyoruz. 2) Yunanistan'la birleşmeye (Enosis) karşıyız. Birçok yazar ve tarihçi, o günün koşulları, kilisenin baskısı ve Rum basınının etkisi altında, Rumların kiliselerde Enosis aleyhindeki cümlenin altına imza atmalarının olanağı bulunmadığı görüşünü belirtmiştir. Kıbrıs valisi, plebisit sonuçlarını tanımamış ve Başpiskoposa gönderdiği yazıda, İngiliz hükümetinin son yıllarda sık sık tekrarlanan resmi görüşünü bir kez daha belirtir: 'İngiltere, Kıbrıs sorununu kapanmış bir konu olarak görmektedir. Kıbrıs'ta statü değişikliği söz konusu edilemez.' 1950 yılında Makarios'un ısrarlı girişimleriyle, Atina ile ortak bir strateji saptanır. Bu stratejinin ana ilkeleri

AKEL Partisi de plebisiti destekledi. Rusya'nın izlediği Kıbrıs politikasını göstermesi açısından, Rusya güdümlü AKEL'in faaliyetleri dikkate değerdir.¹⁷² Bu dönemde hem Rum hem de Türk toplumu içerisinde Rusya'da eğitim gösterilip, yetiştirilip Kıbrıs'a gönderilen aydın kesimin de bu süreçte rolü yadsınamaz.¹⁷³ Ayrıca Kilise yönetimi gençlik örgütü OHEN üyelerini köylere kadar göndererek halka Enosis yönünde baskı yapmıştır.¹⁷⁴

Türkiye Hükümeti, 1950'li yıllara geldiğinde en yetkili ağız olan Dışişleri Bakanı seviyesinde bizim "*Kıbrıs ile ilgili bir problemimiz yoktur*" derken, bu durum Kıbrıs Türk toplumuna sırtını döndüğü, sıkıntılarını görmemezlikten geldiğinden değildir. Doğrudan müdahale yerine, meseleyi İngiltere'nin içişleri kapsamında değerlendirip, İngiltere ile dostane, ikili çözüm yolları üretme politikası yürüttüğünden ileri gelmektedir.¹⁷⁵ Türkiye İkinci Dünya Savaşı ertesinde, Kıbrıs Türk toplumunun milli benliğinin korunması yönünde eğitim ve bu kapsamda öğretmen desteği faaliyetlerine yönelmiş, konunun önemi TBMM'nde gündeme taşınmıştır.¹⁷⁶

şöyledir: '1) Adanın bağımsızlığına yol açacak tüm anayasa girişimlerine karşı çıkmak. 2) Gerek Kıbrıs'ta gerekse dış ülkelerde ve uluslararası platformlarda Enosis için yoğun çaba göstermek. 3) Bu amaçla ve Yunanistan'daki ilgili örgütlerle işbirliği içinde, Ada'da silahlı bir mücadele için gerekli hazırlıkları yapmak ve gençlik örgütleri kurmak. 4) Enosisi gerçekleştirmeye yönelik olmak üzere self-determinasyon hakkının tanınması için BM'ye başvuruda bulunmak.' Makarios, kısa sürede, yüz yıllık Enosis idealini, pratik, çağdaş yaklaşım ve yöntemlerle bölgesel, hatta evrensel bir soruna dönüştürür. Politik mücadeleye, daha sonraki yıllarda, silahlı terör eylemlerini de katarak Kıbrıs'ı Doğu Akdeniz'in bir çıbanbaşı yapar." <https://kibrisvolkan.net/enosis-plebisitinin-yildonumu-enosis-sadece-enosis-7047.html>, Erişim: 04 Nisan 2021; 21.45. Alasya, (1992), *age.*, s. 29. Oberling, *age.*, s. 31.

¹⁷² "AKEL, Rusya'nın Kıbrıs'taki etkinliğinin sembolü ve komünist ideolojisinin temsilcisidir." Mehmet Balyemez, "İngiliz Arşiv Belgeleri Işığında 1954 Yılı Kıbrıs'taki Siyasi Gelişmeler", (*Osmanlı'dan Günümüze*) KIBRIS *Dün, Bugün, Yarın*, Fatma Çalik Orhun (Ed.), Baskı: Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd. Şti, Ankara, 2020, s. 183. AKEL ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. FCO, 141-2677-208, Report by the Department of the Balkan Counter Intelligence Section, H.Q. Land Forces, Greece, June 7, 1945.

¹⁷³ Alasya, (1998), *age.*, s. 165-168.

¹⁷⁴ FCO, 141-3205-3, 4, From Sir Clifford C. Norton to British Embassy in Athens, Confidential, 10/51, March 2, 1951.

¹⁷⁵ Arslan, *agbl.*, s. 60.

¹⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 16.11.1956, Devre: X, C.14, İçtima:3. "1950 yılında Türk Lisesi Müdürlüğüne Çorum Lisesi Müdürü ve Tarih öğretmeni Yavuz Konnolu iki yıllığına atanır." BCA,

“Bu öğretmen ve aydınlar ki Ana Vatan sınırları dışında bütün baskı ve tedhiş hareketleri karşısında dahi yılmadan, usanmadan büyük Atatürk’ün inkılaplarını ve kültür hareketlerini derslerinde Türk yavrularına aşılamişlar, ayrıca muhitlerinde açtıkları kurs ve tertipledikleri konferanslarla Türk ırkdaşlarımızı tenvir etmişlerdir. Yine bu münevver öncüler kurdukları kültür ve spor teşekkülleri ile Türk ırkının asaletini daima bu kütlelere aşılamişlardır. Bu feragatli çalışmalarıdır ki yabancı dil ve kültür hâkimiyeti altında yaşayan Türkler öz ve milli varlıklarını muhafaza edebilmişlerdir.”

Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı ertesi dış politikasına Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi yön vermiş, bir anlamda Türkiye tercihini Batı’dan yana kullanmış ve yüzünü batıya çevirmiştir.¹⁷⁷ Dış politika *“Lozan Antlaşması ile oluşan konumunun devam ettirilmesi, aktif tarafsızlık politikası”* üzerine inşa edildi.¹⁷⁸ Savaşa girilmemesini esas alan denge politikasına¹⁷⁹ sıkı sıkıya bağlı kalındı. İngiltere’nin sonuçta Kıbrıs’tan çıkacağı öngörüsüyle Kıbrıs politikası bu dönemde şekillendirilmeye başlandı ve öncelik Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini ve Türk kimliğini korumaya verildi.¹⁸⁰

Hal böyle olunca da, Kıbrıs Rum toplumu liderliği-Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposluğu, 1950-1954 yılları arasında, Adanın Rum toplumunu ilhak yönünde mobilize etme, Yunanistan hükümetini harekete geçirme ve Enosisi milli dava olarak benimsetme yönündeki gayretlerini arttırdı. İngiltere üzerinde baskı kurmaya çalışırken, ilhak meselesini uluslararası platformlara taşıma gayretine ağırlık verdi, bu işin sulh yoluyla halledilemeyeceğini de düşünerek paramiliter örgütlenme yoluna gitti.

030-18-01-02-123-69-14. “Aynı okuldaki beden öğretmeni olan eşi Melahat Konnolu da beden eğitimi öğretmeni olarak atanır.” BCA, 030-18-01-02-123-72-5.

¹⁷⁷ “Türkiye’nin Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalması (1945-1946) ve Truman Doktrini (1947), bu tarihten itibaren Türk dış politikasının felsefesini, Batı ile çok sıkı ilişkilere dayanmaya zorlamıştır. Bu nedenle temel hedef Batının öncülüğünde kurulan tüm siyasi, askeri ve ekonomik organizasyonlara üye olmaktır.” Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, Semih Ofset Matbaacılık, bs. 2, Ankara, 2001, s. 8; Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, Semih Ofset Matbaacılık, bs. 2, Ankara, 2001, s. 12.

¹⁷⁸ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, Alfa Yayınları, Melisa Matbaacılık, bs. 2, İstanbul, 2017, s. 75.

¹⁷⁹ Selim Deringil, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Portakal Baskı İthalat İhracat San. ve Tic. A.Ş., bs. 6, İstanbul, 2015.

¹⁸⁰ Ali Ata Yiğit, “Atatürk Dönemi Kıbrıs Politikası (1923-1938)”, *2. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-25 Ekim 2010- Bildiri Kitabı 1, Ulvi Keser (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını:14, Motif Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara, 2011, s. 171.*

Bu dönemde mevcut durumun devamından yana politika izleyen ve İngiltere ile paralel bir siyasi çizgi takip eden Türk hükümetinin politikasına yön veren temel yaklaşım, Yunanistan ve İngiltere ile dostluğun bozulmadan Kıbrıs politikası belirlemektir. “*Kıbrıs meselesine Batı ittifakı açısından bakar, Kıbrıslı Türklere gelen baskılar ve basın dolayısıyla Türk Hükümeti Kıbrıs konusuyla ilgilenme gereğini duyar.*”¹⁸¹ Türkiye kamuoyu da 1948 yılından itibaren Kıbrıs meselesi ile yakından ilgilenmeye başlamıştı. “*Bu ilgi resmi düzeyde başlamamış aksine dönemin sivil toplum örgütleri pozisyonunda bulunan milliyetçi dernekler, üniversiteli öğrencilerin kurmuş oldukları öğrenci dernekleri ve bunlara destek olan dönemin Türk basınının Türk kamuoyuna yönelik çabaları sonucunda doğmuştur.*”¹⁸² CHP’den iktidarı devralan DP iktidarı döneminde de, 1955’e kadar olan süreçte konunun korunması benimsenir, hükümet programında Kıbrıs’a yer verilmemiştir.¹⁸³ “*Tüm basın eleştirilerine rağmen, sorunu daima herhangi bir şekilde görmezlikten gelir. Bu da ancak, Türkiye’nin Yunanistan ile NATO içerisindeki askeri işbirliğini, Balkan işbirliği çerçevesinde de devam etmeyi istemiş olmakla açıklanabilir.*”¹⁸⁴

Öncelikle Türkiye’de yaşayan Kıbrıs Türk toplumu, bu sürece paralel olarak 1948’den itibaren kurdukları dernekler vasıtasıyla Kıbrıs Türk toplumunun sesini Türkiye’de duyurmaya başladı. Türk talebe federasyonları da kurdukları teşkilatlar ile bu derneklere ve mücadeleye destek verdi. Yine Kıbrıs Türk toplumunun sesini ve var olma mücadelesini geniş halk kitlelerine duyurmak, Türk siyaset adamlarının dikkatini çekmek ve Türk hükümetinin daha aktif bir politika belirlemesi için basın ve yazarlar da büyük bir çaba sarf etmiştir.

¹⁸¹ Sabit Duman, *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası (1950-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1990, s. 142.

¹⁸² Ömer Tansel, *Demokrat Parti Dönemi Kıbrıs Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 17.

¹⁸³ Bağcı, (2001), *age.*, s. 104.

¹⁸⁴ Bağcı, (2001), *age.*, s. 105. Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı ve Menderes Hükümetinin Kıbrıs Politikası için bk. *age.*, s. 103-128 ve Bağcı, “*Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*”, *age.*, s. 101-124. Kıbrıs uyuşmazlığı ve ortaya çıkışı ile ilgili ayrıca bk. Suat Bilge, “*Kıbrıs Uyuşmazlığı*”, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Mehmet Gönübol vd., Ankara Üniversitesi SBF Yayınları No.407, Ankara Üniversitesi Basımevi, C. 1, bs. 4, Ankara, 1977, s. 349-352.

İngiltere'nin Filistin'den çıktığı, Süveyş Kanalı üzerindeki egemenliğini gözden geçirmeye başladığı bir dönemde, Eylül 1950'de, İngiliz liberal partisi lideri Hopkins Moris Kıbrıs Rum toplumu heyetine, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak yönünde İngiltere'ye resmi bir talebi olsaydı değerlendirilebileceği imalı bir beyanda bulunmuştur.¹⁸⁵ Gerçekten de Yunanistan 1878'den beri gözü Kıbrıs'ta olmasına ve 1900'lü yılların ilk çeyreğinde çeşitli fırsatlar geçmesine rağmen İngiltere'den resmi bir talepte bulunmamıştır. 1951'lere gelindiğinde Kıbrıs'ın ilhaki resmi politikası olarak dış politikasının merkezine oturmaya başladı. Başbakan Venizelos, parlamentoda resmen ilhak talebini açıkladı ve 16 Şubat 1951'den itibaren Kıbrıs'ın ilhaki, Yunanistan'ın milli bir politikası olarak ele alınmaya başlandı.¹⁸⁶ Müteakiben de Kıbrıs Rum toplumu lideri Makarios BM'ye bir kez daha müracaatta bulundu.¹⁸⁷ Venizelos, Şubat 1952, NATO'nun Lizbon toplantısında, Kıbrıs Meselesinin İngiltere ile Yunanistan arasında bir mesele olduğunu deklare etti¹⁸⁸ ve mesele BM'den sonra NATO'nun gündemine de girdi. Esasen meselenin uluslararası boyutlara taşınması Yunanistan'ın pek arzuladığı bir olgu değildi. Bu yüzden de Kıbrıs Rum liderliği ile Yunanistan hükümetinin görüş ayrılığı kapanmamak üzere ortaya çıktı. Yunanistan, İşçi

¹⁸⁵ "Bunun üzerine, Kasım 1950'de yeni Yunan Başvekili Sofokles Venizelos, Kıbrıslı bir heyetin başında Atina'ya gelen başpiskopos Kiprianos'a (Ancak, Makarios III. 18 Ekim 1950'de Başpiskopos seçildi. F.K.) Yunan hükümetinin Kıbrıs meselesini BM Assamblesi önüne götürmeğe karar vermiş bulunduğunu bildirir." *Torun, age.*, s. 101.

¹⁸⁶ "1951, Paris BM olağan toplantısında yaptıkları toplantıda, Loizos ve Kıbrıs Başpiskoposu Makarios'un ilhak taleplerini, Yunan delegasyonu da resmen destekler. Böylece Kıbrıs meselesi, Rusya tarafından, fakat dolayısıyla BM'ye intikal ettirilir." Alasya, (1988), s.167. "Makarios III; çalışmalarına değişik istikametler vererek, konuyu daha aktif bir biçimde sonuçlandırma yönüne gider. Bir taraftan Ortodoks kilisesinin öteden beri sürdürdüğü ilhak metotlarını yine kilise çapında uygulamaya devam ederken, diğer taraftan da Kıbrıs meselesini milletlerarası bir mesele haline getirerek Hıristiyan devletlerin desteğini kazanmak yoluna yönelir. Ayrıca, Kıbrıs meselesi sebebiyle Yunanistan parlamenterlerine üzerinde etkili olunarak, konunun Yunan Milli meclisinde iyiden iyiye gündem konusu yapılmasını ve Yunan basını kanalıyla da tüm dünya Elenlerine etki edilmesini ve Kıbrıs meselesini canlı tutmak istemektedir." Kürşad, vd., *age.*, s. 132.

¹⁸⁷ Kürşad, vd., *age.*, s. 125. "Kıbrıs'ın İngilizler tarafından sömürüldüğünü, Kıbrıs halkı arasında ikilik yaratılarak, kültür emperyalizmi metotlarıyla Rumların milli kültürünü dejenere etme çabası içinde olduğunu; bu nedenle halk arasında göç sorununa sebebiyet verdiğini ileri sürerek şikâyetle bulunur." Ayrıca, Kıbrıs Ortodoks Kilisesinin ve Başpiskoposların Enosis gayretleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Kürşad, vd., *age.*, s. 110-131. *Torun, age.*, s. 101.

¹⁸⁸ Alasya, (1988), *age.*, s. 168.

Partisinden ve Muhafazakâr Parti'den Londra'da aradığı desteği de bulamadı.¹⁸⁹ İngiltere, 1940'lı yıllarda izlediği Kıbrıs'ta muhtariyet/özerklik verme politikasını değişen konjonktür nedeniyle terk etti. Çünkü bu dönemde İngiltere'nin Doğu Akdeniz'de elinde kalan tek kale Kıbrıs gibi gözükmetedir.

Yunanistan'ın, Atina'da düzenlenecek İlhak/Enosis mitingine yoğun katılım sağlamak maksadıyla, 22 Temmuz 1952 günü için resmi tatil kararı alması, Kıbrıs'ın ilhakını resmi politika olarak benimsediğinin bir göstergesi olarak kabul edilir.¹⁹⁰ İkinci Dünya Savaşı ertesini, oluşan yenedünya düzeninde, sömürge devletlerinin bağımsızlıkları için BM sözleşmesine dayalı kullanılan argüman olan self-determinasyon prensibi, Enosis yolunda Yunanistan hükümeti ile Kıbrıs Rum liderliğinin ortak dayanağıdır.¹⁹¹ Ancak hesaba katmadıkları, 1878'den beri Kıbrıs Adası'nda varlığını sürdürme çabasındaki Türk nüfusu ve self-determinasyon prensibinin temelinde yatan olgunun tek topluma uygulanabilir olmasıydı. Yunanistan Eylül 1953'te, Lizbon'da deklare ettiği üzere, Enosisin İngiltere ile ikili görüşmeler yoluyla gerçekleştirilmesi için bir adım daha attı,¹⁹² İngiltere'ye Enosis talebini ilettiler, ancak beklediği ilgiyi göremedi.

1954'te Süveyş'ten çıkma, o bölgedeki kuvvetlerini Kıbrıs'a taşıma ve NATO'nun da istifade edebileceği deniz ve hava üsleri tesisi kararı alması

¹⁸⁹ "Haziran 1952'de Reuter, Londra'dan: Londra politik çevrelerinin Kıbrıs'ın istikbalini Yunanistan'la münakaşa etmek niyetinde olmadıklarını bildiriyordu. Bu prensip İşçi hükümetinin harp sonrası Kıbrıs politikasının esası oldu. Muhafazakârlar da aynı hareket tarzını devam ettirdiler." *Torun, age.*, s. 104.

¹⁹⁰ Alasya, (1988), *age.*, s. 168.

¹⁹¹ "Yunan Hükümeti, üçlü Balkan İttifakının imzalanmasından bir hafta sonra 16 Ağustos 1954'de, Kıbrıs Meselesini resmen BM'ye götürür. Yunan Başbakanı Mareşal Papagos'un imzası ile 'Kıbrıs Halkına Self-Determinasyon hakkı verilmesi teklifinin gündeme alınması talep edilir." Alasya, (1988), *age.*, s. 170.

¹⁹² "Başbakan Papagos, İngiliz Dışişleri Bakanı, Sir Anthony Eden ile yaptığı gizli bir toplantıda Enosis sorununu gündeme getirdi. Ancak bakan, İngiltere açısından Enosis diye bir sorun olmadığını söyleyerek konuyu kabaca geçiştirir." Oberling, *age.*, s. 31. "İngiltere, Yunanistan'ın self-determinasyon isterken sadece Enosis istediğini vurgular ve bunun kabul edilemeyeceğini belirtir." Alasya, (1988), *age.*, s. 171.

Kıbrıs Rum toplumunu kızgınlığa ve nümayişlere sevk etti.¹⁹³ Kıbrıs'ta baş gösteren nümayişler nedeniyle mesele tekrar BM taşındı, ancak BM Siyasi Komisyonunda Aralık 1954 tarihinde, meselenin şimdilik incelenmemesi yönünde karar alındı.¹⁹⁴

Yunan hükümeti ve Kıbrıs Rum toplumu liderliği, Enosis hülyasına diplomasi yoluyla ulaşamayınca, 7 Mart 1953'te, Enosis için yemin ederek silah çözüm kararı alındı ve harekete geçmeye karar verildi. 1 Nisan 1955'de, EOKA yeraltı terör örgütü yer üstüne çıktı, öncelikle kendine müzahir olmayan Kıbrıs Rum toplumu halkına, müteakiben İngiliz vatandaşlarına ve Haziran'dan itibaren de Kıbrıs Türk toplumuna karşı harekete geçti.¹⁹⁵

İngiltere "Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Meselesi"ni görüşmek üzere Türkiye ve Yunanistan hükümet temsilcilerini Londra'ya davet etti. Yunanistan'ın "Enosis", Türkiye "statükonun devamı" yönünde görüş bildirirken, İngiltere şartlı da olsa "self-government" verebileceğini teklif etti. Sonuç alınmadan dağılan görüşmeler neticesinde Kıbrıs Valisi Harding, Rum ve Türk Cemaat liderlerine "muhtariyet" verilmesi teklifini sundu.¹⁹⁶ Planı Makarios'a kabul ettirmeye çalıştı ancak tatbik şekli ve tarihi bir güvence vermemesi nedeniyle Rum toplum liderliğince kabul görmedi. Uzlaşmacı bir görünüm sergilemeyen ve saldırgan tavırlarını sürdüren Makarios, Şeyssel (Syechelles) adalarına sürgün edildi.

1956 yazında İngiltere Başbakanı MacMillian Ada'ya "muhtariyet" verilmesini düşündüklerini açıkladı ve Lord Radcliffe'i Anayasa Komiseri olarak atadı. Radcliffe, hazırladığı Anayasayı Aralık 1956'da parlamentoda sundu. Türk toplumunca "Taksim" tezi bağlamında ele alınan plan, doğrudan Enosis imkân vermemesi nedeniyle Rum toplum liderliği ve Yunanistan hükümeti

¹⁹³ Demiray, *age.*, s. 27-28.

¹⁹⁴ Serter, *age.*, s. 89-90. Demiray, *age.*, s. 29-30.

¹⁹⁵ Serter, *age.*, s. 90-91. Demiray, *age.*, s. 30-31. "Makarios tarafından kurulan Gençlerin Hristiyan Ortodoks Birliği (OHEN) ve Birleşik Kıbrıs Enosis Gençlik Örgütü (PEON), EOKA'nın insan kaynağını sağlar." Oberling, *age.*, s. 32-33.

¹⁹⁶ Alasya, (1987), *age.*, s. 12-13.

tarafından reddedildi. Rum toplumu, liderleri sürgünde olduğu için görüşmeleri tamamen sonlandırdı. Mart 1957'de NATO arabulucu olarak devreye girmek istedi, muvaffak olamadı. İngiltere daha ılımlı bir hava yaratmak için Makarios'u Ada'ya dönmek şartıyla serbest bıraktı, Ekim 1957'de Sir Hugh Foot'u Vali olarak atadı. Yunanistan meseleyi BM'ye taşıdı. Haziran 1958'de MacMillian Planı açıklandı. Planın özü, Ada'daki Cemaatler ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında ortak bir yönetim anlayışına dayanıyordu. Ada'nın kesin statüsü yedi yıl sonra kesinlik kazanacaktı. Türk hükümeti planı esas itibarıyla görüşülebilir buldu, Taksim tezinden ayrılmamak kaydıyla olumlu yaklaştı. Rum toplum liderliği ve Yunanistan hükümeti yine doğrudan self-determinasyon içermediği gerekçesiyle reddedildi. Çözüm arayışlarına yönelik olarak ilk defa Aralık 1958'de, üç ülke dışişleri bakanları düzeyinde bir araya geldi, Enosis talebi ileri sürülmeden, bir anlaşma zemini oluşturuldu.¹⁹⁷

Özetle, EOKA tedhişinin başlaması ile birlikte 1959'a kadar olan süreçte İngiltere, idari muhtariyeti müteakip, muhtemelen NATO ve beynelmilel garantiler çerçevesinde self-determinasyon tanınması; idari muhtariyeti müteakip bağımsızlık verilmesi ve taksim olmak üzere üç ihtimal üzerinde çözüm arayışlarına yöneldi.¹⁹⁸

Kıbrıs'ta EOKA tedhişinin tırmandığı sıralarda Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, TBMM'nde Meclis bilgilendiren bir konuşma yaptı.¹⁹⁹

"Kıbrıs'ta gizli bir tedhişçilik teşkilatı vardır ki, bu kendisine EOKA adını vermektedir. Bu teşkilat Ada'da Rumca konuşan cemaatten bazı kimselerle, Yunanistan'dan Kıbrıs'a gizlice sivil kıyafetinde gönderilmiş olan Yunan subayları ile bazı tedhişçilik mütehassıs ve gönüllülerinden müteşekkildir. Bunların ellerindeki silahlar, bir kısmı esasen ellerinde bulunup mahalli makamların teslimini emretmesine rağmen gizledikleri silahlarla, külliyetli kısmı Yunanistan'dan doğrudan doğruya gizlice gönderilen veya oradan gelen paralarla tedarik edilmiş silahlardır. Bir seneyi mütecaviz bir zamandan beri bu teşkilat adam öldürmek, tehdit mektupları göndermek, öteden beri bombalar patlatmak veya yangınlar çıkarmak suretiyle Kıbrıs'ı Yunanistan'a iltihakı iddiasını 'ki buna Enosis ismini

¹⁹⁷ Alasya, (1987), age., s. 13-19.

¹⁹⁸ BCA, 030-01-37-226-8. BCA, 030-01-62-381-28-1.

¹⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 13.06.1956, Devre: X, C.12, İçtima:2, s. 300.

vermektedirler' zor ve dehşet saçmak suretiyle tahakkuk ettirmek gayesini gütmektedirler. İşittiğimize göre, bunlar Kıbrıs'ta yaptıklarından başka Londra'da bir panik havası yaratmak için oraya bomba konulacağına dair tehditler savuruluyormuş. Kıbrıs'ta Rumca konuşan ve mecmuu 370.000 kadar olan kimselerin hepsinin EOKA tedhiş taraftarı azası olduğunu zannetmek asla doğru olmaz. Mecmuu 120.000'e baliğ olan Kıbrıs Türklerine gelince: Bugüne kadar sabır ve tahammülleri, metanetleri ve kanun ve nizamlara riayetkârlarıyla temayüz etmişlerdir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına bütün mevcudiyetleri ile muarız oldukları halde böyle feci bir haksızlığın önüne geçilmesi bakımından ana vatanları Türkiye'nin azmine ve sebatına, İngiliz idaresinin adalet ve basiretine ve cihan efkârı umumiyesinin nasafetine itimat etmektedirler... Kıbrıs'ta ki soydaşlarımızı yalnız bırakmamız asla mümkün ve mutasavver olamaz."

1958 Mayıs ayına gelindiğinde, İngiltere'nin yukarıda açıklandığı şekliyle, muhtariyet tabanlı çözüm arayışlarına yöneldiği ve Türk kimliğini baskılayarak, Kıbrıslılık bilincini tırmandırmaya çalıştığı bir dönem yaşanmaya başlandı. Bu misyonla Ada'ya gönderilen Vali Foot, köy ziyaretlerinde bulundu, Kıbrıslılık kimliği üzerinden görüşmeler yaptı, vaatlerde bulundu. Böyle bir ortamda 21 Mayıs 1958'de Elefteria gazetesi, önümüzdeki günlerde Makarios'un Londra'ya gideceğine dair bir haber yayımladı:²⁰⁰

"Bugün, Ege Adalarının Yunanistan'a ilhakının 94'üncü yıldönümüdür. Bugün İngilizler, Kıbrıs hakkında ne söylüyorlarsa 94 sene evvel Ege Adaları hakkında da aynı şeyi söylüyorlardı. Buna rağmen İngiltere 1864 yılında Ege Adalarını, ana kucağına (Yunanistan'a) vermiştir. Kıbrıs içinde böyle olacaktır..."

Kıbrıs Meselesinin tarafları Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde ve iki toplumun temsili ile 11 Şubat 1959'da Zürih, 19 Şubat 1959'da Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyeti Antlaşmaları imza edildi.²⁰¹

Londra ve Zürih Antlaşmaları TBMM gündemine getirildi. Başbakan Menderes görüşmelerde izlenen politikaları; Kıbrıs'ın hiçbir zaman yabancı bir devlete ilhak edilmemesi, Türk toplumunun azınlık statüsüne düşürülmemesi,

²⁰⁰ Akkurt, *age.*, s. 209.

²⁰¹ Yolak, *age.*, s. 33-36. Garanti Antlaşması için bk. *age.*, s. 139-140. İttifak Antlaşması için bk. *age.*, s. 141-142. Alasya, (1987), *age.*, s. 19.

Ada'nın Türkiye'nin emniyeti bakımından önemi göz önünde bulundurularak müdafaasının sağlanması ve Türkiye'nin müdafaaya katılımı olarak açıkladı.²⁰²

1.1.3. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi

Rıza Vuruşkan önderliğinde kısa bir sürede düzenli, disiplinli bir oluşum haline getirilen Teşkilat, Ada'da yavaş yavaş denge unsuru olmaya ve kendini göstermeye başladı. Kendini göstermeye başlayınca da 1959'da, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Zürih ve Londra'da Kıbrıs meselesinin masada çözümü için görüşmelere başladı.

16 Ağustos 1960'ta da Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. Kabul edilen Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası birinci maddesine göre; Cumhurbaşkanı Kıbrıs Elen Cemaati tarafından seçilen bir Elen, Cumhurbaşkanı Muavini Kıbrıs Türk Cemaati tarafından seçilen bir Türk olan, başkanlık rejimine sahip bağımsız ve egemen bir Cumhuriyettir.²⁰³ Ada'ya "Fonksiyonel Federatif Sistem" getirilmeye çalışıldı. Genel temsil prensibi %30 Türk, %70 Rum olarak kabul edildi. Makarios, ettiği yemine bağlı kalacağını belirtircesine, Antlaşmanın bir devlet yaratmış olabileceği, ancak Kıbrıs milleti yaratmadığı inancını taşımaktaydı. Makarios, Kıbrıs'ta dini, dili, kültürü ayrı iki milli topluluk bulunduğunu, kendilerini Yunanlı saydıklarını ilk fırsatta tekrar dile getirdi. Makarios, 27 Eylül 1960'ta New York Herald gazetesine, "*Enosis davası ölmemiştir. Enosis unutulmuştur diyemem!*" şeklinde demeç verdi.²⁰⁴

Ancak, Cumhurbaşkanı seçilmesine rağmen Makarios ve Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesince, henüz kurulan Cumhuriyet, bir atlama taşı, Enosise giden yolda bir ara hedef olarak algılandı, her fırsatta ve ortamda Kıbrıs Cumhuriyeti

²⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, 02.03.1959, Devre: XI, C.8, İctima:2, s.9-11. Ayrıca Kıbrıs Meselesi konusunda Türk hükümetinin izlediği politikanın TBMM'ne sunulması ve tasvibi için bk. TBMM Zabıt Ceridesi, 04.03.1959, Devre: XI, C.8, İctima:2, s. 21-59.

²⁰³ *Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası*, Kıbrıs Hükümeti Matbaası, Lefkoşa, 1960, s. 3.

²⁰⁴ Alasya, (1987), *age.*, s. 24-25.

Anayasasına rağmen verilen demeçlerde Enosis isteği açıkça ifade edildi. Bu gelişmeler Rum toplum liderliği ülküsünün aslında bağımsızlıktan ziyade ilhak olduğunu gösteren bir olgudur.

Yılmaz Bora, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını Ada'ya barış ve huzur gelecek düşüncesi ile büyük bir heyecan, sadakat ve memnuniyet ile karşıladıklarını ancak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olan, Kıbrıs Rum toplumu lideri ve Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios'un, "*Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosise bir basamak olarak kabul ettik*" şeklindeki, Cumhuriyetin temelini dinamit yerleştiren sözlerini ise şaşkınlıkla karşıladıklarını ve bu süreçte TMT'nin de varlığı ile ayakta durduklarını belirtti. Dinamitin fitilini ateşleyen olayın ise, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasında Türk toplumunun varlığının korunması için tanınan ve değiştirilmesinin teklifinin bile Zürih ve Londra anlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına aykırı olan 13 maddede tanınan hakların değiştirilmesi için teşebbüse geçmeleri idi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası'nı uygulamakla görevli olan Alman Anayasa Başkanı Fosfort, bu yapılan tekliflerin anayasaya ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni meydana getiren anlaşmalara aykırı olduğunu ikaz etmesine rağmen kendisine yöneltilen tehditler nedeniyle Ada'yı terk etti. Bu sefer, 21 Aralık 1963'te, Kıbrıs Türk halkını bertaraf etmeye yönelik Akritas planı uygulamaya koyuldu. Bora, 48 saat içerisinde hedefe ulaşacaklarını umut ederek uygulamaya geçilen planın, Kıbrıs Türk halkının TMT'nin önderliğinde bütünleşmesi, bu olaylardan sonra mücahit olarak davasına devam etmesi, üniforma giymesi ve 11 yıl bir dilim ekmeği, 3 zeytini, her şeyi paylaşarak müthiş bir direniş göstermesi neticesinde gerçekleşmediğini belirterek, Kıbrıs Türk toplumunun aradığı huzura 15 Temmuz 1974 Mutlu Barış Harekâtı neticesinde ulaştığını vurgulamıştır.²⁰⁵

KKTC 3. Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu'nun 1960'ta eğitimini tamamlayıp Kıbrıs'a döndüğü zaman, İngiliz sömürge yönetiminin sona erdiği Kıbrıs Cumhuriyeti zamanıdır. Eroğlu, Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un "*bu*

²⁰⁵ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

*anlaşmada en özel, en yakın noktadayız*²⁰⁶ sözlerine dikkat çekti. Bu sözün altında yatan açıkça Enosis hayallerinin devam ettiğini vurguladı.

Kıbrıs Türkü her zaman için Kıbrıs'ta Rumlarla yarış içindeydi. Kıbrıs Türk toplumunun en büyük başarısı da hiçbir zaman için benliğini kaybetmemesiydi. Günay Caymaz, bugünkü duruma Türk kimliği sayesinde ve benliklerini hiçbir zaman kaybetmemelerinin neticesinde ulaşıldığını vurgular:²⁰⁷

“63 olaylarında Kıbrıs Türkü mücadeleler içerisinde hiç mağlup olmadı, şehit oldu, köylerini terk etti, büyük kayıplar yaşadı, ekonomik olarak ve maddi manevi kayıplarımız oldu. Fakat hiçbir zaman için biz karşıda Rum'a teslim olmadık ve ben hep gurur duyarım ve hep söylerim. Dünyada Türklük için mücadele edip de kazanan tek Kıbrıs'tır. Düşünün, bakın bütün Dünyaya, Türküm diyen, Türklük dünyasına bakın. Biz kazandık. Hiçbir zaman için benliğimizi kaybetmedik ve bu mücadele içerisinde Kıbrıs Türkü, hiçbir zaman Türklüğünü unutmadı, geleneklerini unutmadı. Atatürk'e olan saygısını, Atatürk'e olan bağlılığını hiçbir zaman için ve Ana vatanla olan ilişkisini hiç bir zaman ilgisini hiçe saymadı, her zaman bu doğrultuda, Ana vatana, birlik beraber içerisinde bir bakış açısıyla, 74'ü yaşadık. Ana vatanın da büyük desteğiyle bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu. Yani bundan daha mutluluk, bana göre olamaz”.

Caymaz, bugün bu mücadele kazanılmış ise kulüplerin çok büyük rolü olduğunu, teşkilatlanmaların kulüplerde başladığını ve her kulübün Teşkilatın bir kalesi olduğunu ifade ederek, bu serüveni gençliğin ayakta, canlı, dinamik olarak 1974'e kadar sürdürdüğünü belirtmiştir.

İsmail Bozkurt, TMT'nin 21 Aralık 1963'ten sonraki misyonunu ise şu sözleriyle açıklamaya çalışır:²⁰⁸

“TMT gerçekten bu topluma sahip çıktı, özellikle çok konuşulmayan bir yönü vardır TMT'nin. Yani direniş tamam ama TMT'nin bana göre esas büyük vizyonu 21 Aralık'tan hemen sonra yine direnişle beraber bir devlet boşluğunu yaratmamasıdır. Çünkü düşünebilir misin bir anda devlet diye bir şey yok. Kalktı, duman oldu, ne olur düşünebilir misiniz? Ne kadar nasıl bir kaos olur? TMT'nin varlığı ve her köyde teşkilatlı olması o boşluğu giderdi. Hadi şunu da söyleyim tabii, Genel Komite dönemi, ama yani Genel Komite de tamamıyla bir otorite değil yani Albayım. Yani bir esas güç TMT'deydi tabii, o bir sadece görüntü idi. Ve bir şey söyleyim size yine

²⁰⁶ Derviş Eroğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 25 Ekim 2021.

²⁰⁷ Günay Caymaz ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

²⁰⁸ İsmail Bozkurt ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

hayret edeceksiniz. Ben Lefkoşa'daydım. Sonra gittim (Boğaziçi) Kovan Beyi oldum. Ben Lefkoşa'ya dönüp, 1968'de iken tekrar çalışmaya başlayınca kadar, Genel Komite diye bir şey olduğunu hiç duymamıştım. Adını bile duymamıştım. Yani Lefkoşa'da olan biraz koordinasyon sorumluluğuydu. Çok çok abartılıyor ama öyle değildi yani. Fiiliyatta TMT en başta Bayraktarı ile sancaktarları ile kovanları ile adanın her tarafına dağılan bir Teşkilat yapısı vardı. Güç oydu esas. Ben mesela kendi bölgemde, kovan beyiydim, her şeyden sorumlusunuz. Sağlık ocağı vardı o da bana bağlı, polis karakolu vardı o da bana bağlı. Bunu bir şeyden, nedir o, Genel Komite'den yahut bir yerden emir alarak yapmadım, öyle bir şey olmadı. Sadece kendi üstlerimden, kendi Sancağımdan talimatlar vasıtasıyla yürüttüm.”

1964-68 döneminde futbol karşılaşmalarına ihtiyaç duyulur. Çünkü birtakım sosyal aktiviteleri de ihtiyaç vardır. Türk toplumu küçük bir yere hapsolmuş vaziyettedir. Bir sosyal bunalım yaşamamak için, birtakım sosyal aktiviteler, sportif aktiviteler de yapmak gerekir. Onun da formülü bölüklerin birer futbol takımı oluşturarak, kendi aralarında maç yapması şeklinde öngörülür. Yani bir sportif aktivite öylece o sosyal bunalımı, o kapanmayı unutturmak için yapılan doğru hareketlerden bir tanesiydi.²⁰⁹

Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı sıfatıyla Makarios, Eylül 1962'de Panaya köyünde halka yaptığı konuşmada; *“Helenizmin en büyük düşmanı olan Türk milletinin bir parçası olan bu küçük Türk toplumu Ada'dan atılmadıkça EOKA kahramanlarının görevi sona ermiş sayılmaz”* demiştir.²¹⁰

1962 yılı içerisinde Enosis faaliyetlerinin tehlikeli bir hal alması üzerine, Garanti Anlaşmasının dördüncü maddesinin devreye sokulması için, Kocaeli milletvekili Nihat Erim TBMM'nde genel görüşme açılması talebinde bulundu.²¹¹

Olayların devam etmesi üzerine, TBMM'nde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üçüncü yıl dönümü münasebetiyle özel oturum düzenlendi. Kıbrıs Türklerinin istiklallerine kavuşmuş olmaları vurgulanarak, bunu sevinçle kutlamak yerine, üç

²⁰⁹ Peker Turgud ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

²¹⁰ Alasya, (1987), age., s. 25.

²¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 02.01.1963, Dönem: 1, C.10, Toplantı: 2, s. 515.

senelik uygulamanın Türkleri bu sevinçten mahrum bıraktığı ve üzüntüleri artıracak bir haddeye ulaştığı belirtildi, alınacak tedbirler görüşüldü.²¹²

Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios'un Cumhuriyeti Anayasası ve Zürih ve Londra Antlaşmalarını bozma çabaları Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu tarafından TBMM gündemine taşındı.²¹³ Feyzioğlu, Makarios'un 15 Eylül'de Eftakomi kilisesinde yaptığı konuşma ve Atina basınında yayınlanan demeçleri ile hukuk dışı, Kıbrıs'ın ve bölgenin huzurunu bozucu ve sonu tehlikelerle dolu yola girildiğini vurguladı. Enosis çabalarının sürdüğü vurgulanarak, Kıbrıs Türklerinin alelade bir toplum olmadığı, Anayasanın ortadan kaldırılması ve Türk toplumunun haklarının gasp edilmesine yönelik faaliyetlere müsaade edilmeyeceği seslendirildi.

Cumhurbaşkanı Makarios, EOKA'nın ilk harekete geçişinin sekizinci yıldönümü dolayısıyla, 1 Nisan 1963'te yaptığı konuşmada; *"Herşey yalnız Enosis içindir ve savaşım sürmektedir"* demekteydi. Özetle; 21 Aralık 1963'ün gelişi önceden belliydi ve bu açıklamalar birer basamak taşlarıydı.

21 Aralık'tan itibaren yaşanan gelişmeler 25 Aralık'ta TBMM gündemine taşındı ve özel oturumda ele alındı. *"Kıbrıs Türklerinin anlaşmalarla sağlanmış bulunan temel haklarını insanlık ve hukuk dışı çetecilik davranışlarıyla yok etmeye kalkışan ve buna Kıbrıs polislerini de alet eden sorumluların cezalandırılması ve Kıbrıs Türklerinin can ve mal emniyetlerinin, hürriyet ve saadetlerinin icabında son çareye dahi başvuru olarak temini"* istendi.²¹⁴

21 Aralık 1963'te, Rum toplum liderliği Enosis için tekrar vaktin geldiği düşüncesi ile ikinci kez harekete geçti, Kıbrıs Türk toplumunu yok etmek için

²¹² TBMM Zabıt Ceridesi, 01.10.1963, Dönem: 1, C.22, Toplantı: 2, s. 94-99.

²¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, 02.10.1963, Dönem: 1, C.22, Toplantı: 2, s. 136-138.

²¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 25.12.1963, Dönem: 1, C.24, Toplantı: 3, s. 7-8.

hazırlanmış Akritas Planını²¹⁵ yürürlüğe koydu. Lefkoşa merkezli topyekûn çatışma ortamını başlattı, EOKA ikinci hedefi olan Türk toplumunu ortadan kaldırmak amacına ulaşmak ümidiyle Türk toplumuna karşı hedef gözetmeksizin saldırılarını başlattı. Ancak, hiç beklemedikleri direnişle karşılaştı. Karşılarında, 1955'ten itibaren gizlice teşkilatlanma çabalarını yürüterek gelen, Türk toplum liderliğinin en iyi organize olmuş yer altı örgütü Türk Mukavemet Teşkilatı'nı buldu.

1.2. KIBRIS ADININ KÖKENİ

Kıbrıs adının nereden geldiği hakkında farklı kaynaklar değişik tanımlamalar içermektedir. İngilizce Cyprus, Arapça Kubrus, Mısır ve Hitit kaynaklarında Alaşya olarak karşılık bulan Ada,²¹⁶ sahip olduğu zengin bakır madenleri nedeniyle bu adı aldığı rivayet olunur.²¹⁷ Rumca Kupros olarak karşılık bulur.²¹⁸

Adını tam olarak nereden aldığı bilinmese de,²¹⁹ kına çiçeği Kypros'tan, mitolojide Kiniros'un kızından ya da aşk tanrıçası Kipris'ten karşılık bulunduğu, bazı kaynaklara göre ise tuzlandıktan sonra kuruması için bir ahır kapısına gerilen öküz derisine benzeyen biçiminden dolayı bu adı aldığı ifade edilir.²²⁰

²¹⁵ Kemal Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2004, s. 157-205. 21 Nisan 1966'da Patris gazetesinde yer alan plan metni için bk. *age.*, s. 157-171. Ayrıca bk. Küçük, *age.*, s. 125-159.

²¹⁶ "Batı dillerinde Cyprus, Cypre, Gipro ve Cypren; Mısır kaynaklarında, ayrıca "Asi" kelimesiyle de ifade edilmektedir. Kypros, ilk olarak Homeros'ta geçer. Adının, Ana Tanrıça Kibele'ye bu Ada'da verilen isim olan Kipris'ten geldiği de rivayet edilir. Bakırın Akadca aslı ve nihayet Latince servi anlamına gelen Cypress'ten geldiği şeklinde rivayetler de mevcuttur." Sarıay, *age.*, s. 4-5.

²¹⁷ Nasim Zia, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayın No.44, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975, s. 1-2. Tuğ, *agt.*, s. 1.

²¹⁸ Haydar Çoruh, *Sultan İkinci Mahmud Döneminde Kıbrıs (1808-1839)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, IV/A-2-2.12. Dizi-Sayı: 17, Neyir Matbaacılık, Ankara, 2017, s. 1.

²¹⁹ Keser, (2015), *age.*, s. 26. Alasya, (1964), *age.*, s. 13. Alasya, (1988), *age.*, s. 1.

²²⁰ Keser, (2015), *age.*, s. 26. Bazı İslâm coğrafyacıları ve Memluk tarihçilerinin bilgileri için bk. Ayaz, *age.*, s. 24. Kökdemir, *age.*, s. 37.

“Alaşya” ismi ise, ilk defa yazılı olarak 32 numaralı Amarna mektubunda görülmüştür.²²¹

1.3. KIBRIS ADASININ COĞRAFİ KONUMU VE DEMOGRAFİK YAPISI

Kıbrıs'ın bir ada olması ve üzerinde yaşayan halkın karakteristiğinin adalılığı yansıtması, her ne kadar çevresinden farklı bir olgu gibi algılsa da, adalılık karakteri, çevresinden kopuş olmayıp bağlılık da yaratabilmektedir.²²² Tarih öncesi devirlerde Kıbrıs Adası Anadolu ile bir bütün iken, günümüzde de Çukurova ve Hatay bölgesi ile coğrafi bir bütünlük teşkil etmektedir.²²³ Tarihsel süreçte Anadolu kültürünün Ada karakterinin oluşumunu etkilediği kabul edilir.

Akdeniz'in Anadolu sahillerinin kilidi mesafesinde bulunan Kıbrıs Adası,²²⁴ Doğu Akdeniz'deki konumu itibarıyla ele geçiren, egemenliği altında bulunduran ya da kontrol altında tutan devletlerin menfaatleriyle doğru orantılı olarak jeopolitik ve jeostratejik öneme sahiptir. Etnik çoğunluğu Anadolu'dan geçen insan toplulukları oluşturur. Fethinden, İngiliz yönetimine geçinceye kadar olan süreçte Anadolu'dan önemli ölçüde Türk nüfusu Ada'ya göç etmiştir.²²⁵

Kıbrıs, deniz ticaret yollarını kontrol eden bir lojistik ikmal üssüdür. Türkiye'nin güney sahillerini olduğu kadar Ortadoğu petrol bölgelerini denetim ve gözetim altında bulundurur, ikmal yollarını kontrol eder.²²⁶ Ortadoğu, Asya ve Kafkaslardaki enerji kaynaklarının dış dünyaya açılımını ve Karadeniz,

²²¹ “Boğazköy'de meydana çıkarılan Hitit vesikalarında Kıbrıs'ın o zaman ki ismi olan Alaşya'dan bahseden çivi yazılı tablette ele geçirilir. Çivi yazılı Hitit metinlerinde geçen Alaşya'nın Kıbrıs Adası olup olmadığı, son zamanlara kadar ispat edilememiştir. Fakat 1961 yılında Boğazköy'de ele geçen ve henüz neşredilmemiş bulunan bir tablettten Alaşya'nın Kıbrıs adası olduğu kesin olarak anlaşılmış bulunmaktadır.” Bedevi, agm., s. 6. Erzen, agm., s. 81.

²²² Cemal Arif Alagöz, “Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: 14-19 Nisan 1969- Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971, s. 14-15.*

²²³ Erzen, agm., s. 79.

²²⁴ Kökdemir, age., s. 34.

²²⁵ Keser, (2015), age., s. 26. Erzen, agm., s. 82.

²²⁶ Alasya, (1988), age., s. XXI.

Cebelitarık ve Süveyş Kanalı üzerinden işleyen deniz ticaretini kontrol edebilen stratejik bir noktadadır.²²⁷

Ada, yeryüzü şekilleri açısından da Anadolu ile benzer özelliklere taşır. Ulrich Frey'e* göre Kıbrıs, “*tektonik, jeolojik ve iklim bakımlarından Anadolu'nun bir parçası olarak değerlendirilebilir.*”²²⁸ Türkiye'yi güneyden yaylalar halinde çeviren Toros dağlarının bir kısmını Dış Toroslar oluşturur. Kıbrıs, işte bu Dış Torosların bir halkası, yapı ve avarız bakımından bir devamıdır.²²⁹

Tarihin neredeyse hemen hemen bütün dönemlerinde Akdeniz, özellikle de Doğu Akdeniz ve bu bağlamda da stratejik konumu nedeniyle Kıbrıs Ada'sı bir çekim merkezidir. Coğrafya bir kader ise Kıbrıs bu kaderin bedelini her daim ödemiştir. Coğrafi, kültürel ve demografik yapı itibarıyla²³⁰ gerek bölgesel gerekse de küresel hegomonik bir tek gücün hegemonyasında kalmamış, değişik dönemlerde, farklı bir egemen güç tarafından kontrol edilmiştir.²³¹ Stratejik konumu nedeniyle Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında bir köprü rolü oynar ve kıtalar arası deniz geçiş yollarını kontrol eder.²³²

Kıbrıs,²³³ Anadolu'nun güney kıyı ilçesi Anamur kıyılarından 71 km, Lazkiye kıyılarından 101 km, Portsaid'ten 357 km, Yunanistan ana karasından

²²⁷ Ulvi Keser, Serdal Akgün, “Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Casus Belli; Kıbrıs*, Kıbrıs-Akdeniz Araştırma Merkezi Yayını No.2, Lefkoşa, 2016, s. 2.

²²⁸ *Ulrich Frey, Türkiye'deki coğrafya çalışmalarında fikirlerinden istifade edilen tanınmış coğrafyacısıdır.1937 basımlı, *Türkiye ve Kıbrıs* adlı eserin yazarıdır. Oğuz, *age.*, s. 10-11. Jeologların görüşleri için bk. Şahinler, *age.*, s. 95-96. İNAF, *age.*, s. 7. Alagöz, (1971), *agm.*, s. 17.

²²⁹ Cemal Alagöz, “Kıbrıs'ın Anadolu İle İlgisi, Kıbrıs Adası'nın Doğal Şartları”, *Kıbrıs'ın Tarih Boyunca Anadolu İle İlgisi*, Kıbrıs Türk Maarif Yayını:2, Halkın Sesi Ltd., Lefkoşa, 1962, s. 12. Ayrıca Kıbrıs Adası'nın yeryüzü şekilleri, iklimi ve bitki örtüsü ile ilgili olarak bk. *agm.*, s. 13-14. Kıbrıs'ın yeryüzü şekilleri, iklimi ve nüfusu ile ilgili olarak bk. Serter, *age.*, s. 3-5. Tuğ, *agt.*, s. 2-3. *Torun*, *age.*, s. 7-8.

²³⁰ Keser, (2015), *age.*, s. 91.

²³¹ Keser, Akgün, *agm.*, s. 1.

²³² Manizade, (1968), *age.*, s. 3.

²³³ Zia, *age.*, s. 1. Serter, *age.*, s. 2. Mert, *age.*, s. 7. Demiray, *age.*, s. 34. Alasya, (1988), *age.*, s. 1. Tuğ, *agt.*, s. 1-2. *Torun*, *age.*, s. 7. Alagöz, (1962), *age.*, s. 15-16.

824 km mesafede bir adadır.²³⁴ 9.251 km² yüzölçümüne sahip Ada Doğu Akdeniz'in en büyük, Akdeniz'in ise, Sicilya, Sardunya, Kıbrıs, Korsika, Girit sırasıyla üçüncü büyük adasıdır.²³⁵ Günümüzde yaklaşık 9.250 km²lik bu alanın yüzde 35'ini KKTC, yüzde 60'ını Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, yüzde 2,5'nu ara bölge ve yüzde 2,5'nu da İngiliz üsler bölgesi oluşturmaktadır.²³⁶ Kıbrıs, Torosların çevrelediği Çukurova bölgesi ile bölgenin en elverişli liman özelliklerini barındıran İskenderun Körfezi'ni de kontrol eder konumdadır.²³⁷ Askeri bir üs için aranılır nitelikte olan Kıbrıs Adasının coğrafi önemi, Orta-Doğu ve Akdeniz Ülkelerini denetimi altında tutabilmesinden ileri gelmektedir.²³⁸ Kıbrıs, coğrafi konumu nedeni ile ilk çağlardan beri daima işgal edilmek istenen bir Ada olmuş, Süveyş Kanalının açılmasından sonra (1869) önemi daha da artmıştı. Özünde önemli deniz ve su yollarına hâkim olan, dünya hâkimiyetini ele geçirir tezini ileri süren deniz hâkimiyet teorisinin haklılığını ispatlarcasına dünya egemenliğine göz diken güçlerin daima etki ve ilgi alanına girmiş, kendini savaşın, çatışmanın dışında tutamamıştır.²³⁹

Kıbrıs'ta siyasi yaşam, coğrafi durum ve nüfus azlığından ötürü hep ada dışı müdahalelerin etkisinde kalmıştı. Kıbrıs'ın siyasi tarihine bakıldığında son

²³⁴ Ali Fikret Atun, Fuat Avcı, Zekai Doğanay, *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denктаş*, Ahmet Zeki Bulunç (Ed.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayını No: 23, Özyurt Matbaacılık, Ankara, 2016, s. 3.

²³⁵ Fatih Yahya Ayaz, *Memlük-Kıbrıs İlişkileri Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-1.1. Dizi-Sayı:28, Üç S Basım Ltd. Şti., Ankara, 2016, s. 23-24. Ayrıca bk. Keser, (2015), *age.*, s. 28. Samani, *agt.*, s. 1, 8. Demiray, *age.*, s. 34. Alagöz, (1962), *age.*, s. 12. Serter, *age.*, s. 2. Çoruh, *age.*, s. 1. Mehmet S. Emircan, *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, C.2, TÜRKAR Araştırma Dizisi, Ankara, 2001, s. 83.

²³⁶ Engin Naşit. (ty.). *Nişan Yüzüğü Limasol Direnişi*, Okman Printing, bs. 2, Lefkoşa, s. 308.

²³⁷ Sarıncay, *age.*, s. 308.

²³⁸ "Mısır'ın fethinden sonra Osmanlı İmparatorluğu Kıbrıs'la ilgilenir. O çağda bu Ada'dan, Avrupa ile Hindistan ve Mısır arasındaki ticaret yolu kolayca denetlenmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun askeri tutumuna göre, Kıbrıs'a sahip olan başka bir ülke 60 km uzaktaki bu Ada'dan İmparatorluğun güney sahillerini tehdit edebilir." Menter Şahinler, *Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti*, Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür Yayınları, Yeni Karar Matbaası, İstanbul, 1979, s. 15. "Büyük İskender, '...Kıbrıs elimizde bulunduğu takdirde denizde mutlak hâkim biz olacağız ve Mısır üzerine kolay iniş yapmak için bir yol açılmış olacaktır.' Doğuya doğru ilerleyen bir ordu, yürüyüşüne muhakkak Kıbrıs ile başladığı." Zia, *age.*, s. 20-21. (Roussou-Sinclair 2000, Zia (akt.), 1975).

²³⁹ Saime Şanlı, "Kıbrıs'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Boyutu ve Yeraltı Zenginlikleri Açısından Bölgesel Önemi", *Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar*, Motif Matbaacılık, Ankara, 2012, s. 278-279.

sözü dış güçlerce söylenmiş, bir başka deyişle dışarıdakilerce, içerdekilerin kaderi tayin edilmiştir. Bu anlamda dışardakiler hem emperyalizmden destek almış, hem de kendileri maket emperyalist ülkeyi oynamıştır. Başka bir deyişle Kıbrıs halkı, kendi tarihini yazmakta aciz kalmış ve sürekli ana vatan tarihleriyle haşır neşir olacakları bir geçmiş ve ruh hali içinde yaşamak zorunda kalmıştı.²⁴⁰ Kıbrıs toplumunun beşeri tarihinin yazılmasında, diğer etkenlerin yanı sıra, coğrafyası da etkili olmuştu.²⁴¹

Kıbrıs, coğrafi bütünleşiklikle beraber, uzak geçmişe dayanan Anadolu insanı ile kültür bağlarına da sahiptir. Zaten gerek Adanın ilk sakinleri, gerekse günümüzde Ada sakinlerinin ataları Anadolu ve Mezopotamya'dan, jeolojik ve coğrafi bakımdan Anadolu'nun bir devamı şeklinde kabul edilen Kıbrıs'a bir şekilde ayak basmış, yerleşik hayata geçmiştir.²⁴² Kıbrıs'taki Türk topluluğunun kökeni de, ilk Osmanlı askerlerinin ve ailelerinin Ada'nın fethi ile yerleşmesine kadar uzanmaktadır.²⁴³ Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında iken Ada nüfusu oranı Türk toplumu lehine oldukça fazlaydı.²⁴⁴ Adanın fethinden itibaren 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar artan Türk nüfusu, Osmanlı İmparatorluğunun güçten düşmeye başlaması ile doğru orantılı olarak 19. yüzyılın ortalarından

²⁴⁰ Hasgüler, *age.*, s. 17.

²⁴¹ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ın Batı Dünyası Açısından Jeopolitik Önemi ve Siyasi Algılamaları", *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-25 Ekim 2010- Bildiri Kitabı 3, Ulvi Keser (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No. 16, Motif Matbaacılık, Ankara, 2011, s. 269.*

²⁴² Rifat Önsoy, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi (1939 Sonrası)", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu: 28 Ekim-2 Kasım 1991- Gazimağusa, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu:8, Yükseköğretim Kurulu Basımevi, bs. 1, Ankara, 1993, s. 254. Tuğ, *agt.*, s. 3. İNAF, *age.*, s. 8.*

²⁴³ "Adaya daha sonra gelen Türk tacir ve memurları ile Ada'daki Türklerin sayısı 30.000'e ulaşır." Şahinler, *age.*, s. 16. Kıbrıs'ta ırkların kökeni ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 98-101.

²⁴⁴ "1745 yılında İngiliz Konsolosu Alexander Drumoud'a göre Kıbrıs'ın nüfusu, 150.000 Türk, 50.000 Rum, genel nüfus ise 200.000 idi. Kıbrıs Rum Başpiskoposu Kiprianos'a göre 1777 yılında Kıbrıs'ın nüfusu, 60.000 Türk, 20.000 Rum, genel nüfus ise 80.000 idi. İngiliz konsoloslarından Michael Devez'e göre 1790 yılında 60.000 Türk, 20.000 Rum, genel nüfus ise 80.000 idi. İngiliz egemenliğinden sonra Türk nüfusu devamlı olarak azalmış ve bugünkü durum meydana gelmiştir." Serter, *age.*, s. 4-5. "20. yüzyıl başlarında nüfusu 209.601 idi. Bu nüfusun üçte biri Hristiyan, üçte biri İslam ve üçte biri de karışıktır." Kökdemir, *age.*, s. 8. Yıllara göre nüfus sayımları ile ilgili olarak bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 134-141. Oğuz, *age.*, s. 106-107. Ayrıca bk. Mustafa Haşim Altan, *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, Milli Arşiv Yayınları No:1, KKTC Devlet Basımevi, bs. 2, Lefkoşa., 2000, s. 81-84. Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 3.

itibaren azalmaya başladı ve Adanın İngiliz sömürge yönetimine geçmesiyle beraber Rum nüfus lehine sürekli artış görülmeye başlandı. İngiltere'nin Adayı tek taraflı ilhakı ve 1917'den itibaren Ada'da yürütülen İngiliz politikası nedeniyle Türk nüfusunda ciddi azalma görülmektedir. Lozan'dan sonra ise devam eden Türk nüfusundaki azalış inceleme dönemimize kadar devam etmiştir.

1923-1925 yılları arasında, daha iyi iş olanaklarına kavuşabilecekleri umuduyla 8.000 kadar Kıbrıslı Türk, Türk vatandaşlığını seçerek Türkiye'ye göç etti, bu göç hareketleri 1939'a dek sürdü.²⁴⁵ Kıbrıs'taki kısıtlı eğitim olanakları ve yüksek tahsil imkânı bulunmaması da göç hareketlerini tetiklemiştir. Türkiye ile Kıbrıs Türk toplumunun başlıca ilişki kanalı, Türkiye'de öğrenimlerini sürdüren Kıbrıslı öğrenciler olmuştur.

Demografik yapı incelenirken, Kıbrıs Adası'nda esas halk topluluğu olarak Türk ve Rum toplumunun varlığından söz edilebileceği gibi, Türk halkının esas itibarıyla Anadolu'da yaşayan Türk ırkından meydana geldiği ve tarihsel süreçte Ada ile Anadolu arasında sürekli bir nüfus hareketi olduğu, Rum/Hristiyan halkın ise tarihi süreçte çeşitli ülkelerden ve çeşitli milletlerden oluşan halkın Hristiyanlığı kabul etmesi ve aynı dili konuşması neticesinde oluşmuş saf bir halk olmadığı, Ada'nın idaresinin İngiltere'ye geçtiği 1878'den itibaren Türk nüfusunun göreceli olarak azalmaya Rum nüfusunun ise aksi yönde süratle arttığı ifade edilebilir.

Bu iki toplumun dilleri, dinleri, etnik özellikleri ve gelenekleri tamamen farklıdır. Gerçek şudur ki, hiçbir zaman Ada'da bir Kıbrıs Milleti var olmamıştır.²⁴⁶ Her ne kadar Ada'daki egemen iki toplum uzun yıllardır, bir arada yaşamış gibi görülse de gerçekler bir o kadar farklıdır. Aslında aynı mekânda, her şeyleri ile birbirinden farklı iki topluluk vardır. Ada'yı kendilerine yurt

²⁴⁵ Gürel, *age.*, s. 184.

²⁴⁶ Manizade, (1968), *age.*, s. 8. Grivas iki toplumun bir araya gelemeyeceğini şu sözleri ile net bir biçimde ortaya koyar: "*Ne zaman ateş ile su, ne zaman cennet ile cehennem birleşirse, Rumlarda ancak o zaman Türklerle dost olabilir.*" Olgun, *age.*, s. 23.

edinenler Kıbrıslılar değildir, zaten Kıbrıslılık bilinci gelişmiş olsa idi belki de Kıbrıs Meselesi diye bir mesele günümüze kadar uzanan süreçte uluslararası kamuoyunda gündeminde yer almayacaktır. Bu farklılığı dönemin tanıkları da net olarak ifade etmektedirler.

Ali Gürçağ, 1955'te futbolda meydana gelen dışlanma ile iki toplumun birbirinden ayrılma sürecine ilişkin, 1955'ten önce de iki toplumun birlikte olmadığı düşüncesindedir. Şöyle ki; ticareti Rumlar tuttuğu için, fabrikalara sahip oldukları için Türkler yanlarında çalışır, ama bu durum iç içe beraber yaşandığını göstermediği kanaatindedir. En bariz şekilde evlilikler olmaz, topluma bakıldığında Rum'un dışında, İngiliz ile Fransız ile evlenen bulursun ama Rum ile evlenen görülmez. Birlikte olunabilir, konuşulabilir, çalışılabilir ama Gürçağ'a göre; *"iki toplumun birbirlerine karşı güveni yoktur. Dil farklı, din farklı, örf adetlerin de hemen hemen hepsi farklıdır. Kahvehaneler ayrı, yerleşim yerleri ayrı, okullar ayrıdır."* Türk tarafının kalkınmasını önlemek için Rumlar Türk köyüne elektrik vermez, yolunu yapmaz. Dolayısıyla Gürçağ, 1955 öncesi de iki toplumun beraber yaşadığı düşüncesine temkinli yaklaşır, katılmaz.²⁴⁷

Halil Paşa da, *"iki toplumun ayrı yaşadığını, asla tek bir Rum arkadaşım olmamıştır, karşılıklı ev ziyaretleri ve dostluklar da olmamıştır, yeme içmelerimiz hiç olmamıştır, karşılıklı evlilik yoktur, dil farklı, din farklı, örf adet her şeyi farklı, kahvehane farklı, her şeyimiz farklı yani anlatabildim mi,"* sözleriyle özellikle ifade eder. Bu ayrılığın arkasındaki etmenin ise Kilise olduğunu vurgular. Rum Ortodoks Kilisesi var olduğu sürece Ada'da hiçbir Rum lider, kulüp, dernek hiç bir hareket yapamaz inancındadır.²⁴⁸

Refik Göksel Saydam, ilk ve orta öğrenimini Tuzla'da tamamladıktan sonra, lise eğitimini Larnaka Amerikan Akademisinde tamamlar. Saydam iki toplumun ayrı olduğu tezine, *"o dönemde İngiliz okulları bile Türk ve Rum*

²⁴⁷ Ali Gürçağ ile gerçekleştirilen görüşme, 08 Kasım 2021.

²⁴⁸ Halil Paşa ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

ilkokulları ve ortaokulları olmak üzere ikiye ayrılırdı” diyerek katkıda bulunur. Buna paralel olarak, spor kulüpleri de ikiye ayrılırdı.²⁴⁹ Saydam, her ne kadar iki toplum bir arada yaşasa da, pratikte iki toplum birbirine tamamen zıt bir birliktelik oluşturur:²⁵⁰

“Türk Rum karışık bölgelerde yaşasalar da, farklı mahallelerde ikamet ederler. Aynı mahallede yaşasalar da muhtarları farklıdır, kahvehaneleri farklıdır, okulları farklıdır. İki toplum dışarıdan görüldüğü gibi gerçek bir birliktelik sergilemez. Din farklı, dolayısıyla gidilen ibadet yerleri farklıdır. Cami ve kilise karşılıklı inşa edilir. Evlilik olayı pek yaşanmaz. Nadir olarak Müslüman bir Türk erkeği, Hristiyan bir Rum bayanla evlenir ama asla Müslüman bir Türk kız bir Rum erkeği ile evlenmez.”

Saydam özetle, iki toplum ezelden beri farklı dine, dile, gelenek ve göreneklere sahip olduğundan birbirlerine entegre olamayacağını vurgular.

Yukarıdaki anlatımlar, iki toplumun ayrılığını futbol düzleminde görünür kılar. Bu gerçeklik Ada’da iki toplumlu futbolculardan söz edilirken, bazı Rum futbol takımlarında oynayan sınırlı sayıda Türk futbolcular olarak karşılık bulur. İki topluma mensup takımların karşılaşmalarından söz edilirken, Kiliseye ait Rum takımlarının sahalarında gerçekleştirilen maçlar anlaşılır. Bu gerçekler ışığında, 1955’te KOP’tan kopuşla iki toplum tamamen birbirinden ayrıldı ifadesi tam olarak gerçeği yansıtmamakta, futbol üzerinden iki toplumun ayrı olduğu gerçeği görünür kılınmaktadır.

Kıbrıs’ta 1940’lı, 50’li yıllarda, dönemin yaşayan tanıkları ile yapılan görüşmelerde, iki toplumun yerleşim yerlerinin farklı olduğu, karma yerleşim birimlerinde yaşayanların mahallelerinin ayrı olduğu, kahvehanelerinin farklı olduğu, İngiliz sömürge yönetiminde olmalarına rağmen okullarının farklı olduğu, farklı spor kulüpleri kurdukları ve mücadele ettikleri görülmektedir. Hatta bir zamanlar, 1920’li, 30’lu yıllarda, toplu ulaşım aracı olarak kullanılmakta olan trenlerde çıkan olaylar nedeniyle farklı vagonlarda seyahat edildi. Ayrıca sözü edilen aksine evlilik olayının çok düşük seviyede olduğu, bunun sadece Türk

²⁴⁹ Refik Göksel Saydam ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

²⁵⁰ Refik Göksel Saydam ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

erkekleri ile sınırlı kaldığı, Müslüman bir Türk kızının asla bir Rum genci ile evlenmediği ifade edildi. Bu verilerin ışığında, geçmişten inceleme dönemimiz de dâhil olmak üzere her ne kadar iki toplum beraber yaşıyor gibi görünse de esasen her bakımdan farklı iki toplumun zoraki birlikteliğinin izleri görülmektedir.

1.4. KIBRIS ADASININ JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in şekillendirilmesinde, güç dengelerinin oluşumunda tarihsel süreçte dönem konjonktürüne bağlı olarak, bir kuvvet çarpanı rolü oynamıştır.²⁵¹ Doğu Akdeniz ve özellikle Mısır'ın kontrolü açısından stratejik bir mevkide bulunan Kıbrıs'ın, lojistik destek ve istihbarat açısından da XVIII. yüzyıl sonlarında daha da önem kazandığı görüldü.²⁵² Jeopolitik ve jeostratejik önemi nedeniyle tarihsel süreçte, her daim güç odaklarının ilgi odağında yer almış, önemli bir çekim merkezi olmuştur.²⁵³ Dolayısıyla, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve daha ileri coğrafyada hâkim güç olmak ve bölgenin yeniden şekillendirilmesinde rol oynamak isteyen her devlet Kıbrıs'a egemen olmak mecburiyetini hissetmiştir.²⁵⁴ Kıbrıs'ın konum bakımından önemi insanoğlunun gemi yapıp sefere çıktığı tarihten başlamış, Ege kıyıları ile Suriye, Mısır kıyıları arasında savaş veya ticaret filolarının seferlerini emniyet altına almak isteyen devletler, bu seferlerin devamı müddetince adayı elinde bulundurmamak veya kontrolü altında tutmak zorunda kalmıştır.²⁵⁵

²⁵¹ Sibel Turan, "Jeopolitik Açısından Kıbrıs'ın Türkiye İçin Önemi ve Realpolitik Bağlantısı (1950-1960)", *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-23 Kasım 2008- Bildiri Kitabı I, Ulvi Keser (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No.8, Motif Matbaacılık, Ankara, 2009, s. 511.* "Doğuya yönelmek isteyen Batı her devirde Ada'yı bir atlama taşı olarak kullanır, Batı'ya yönelen Doğu da geride bir çıbanbaşı bırakmamak için uğraş verir." Kıbrıs'ın stratejik bakımdan önemi ve tarihsel coğrafyası açısından değeri ile ilgili olarak bk. agm., s. 511-513.

²⁵² Çoruh, *age.*, s. 13.

²⁵³ Tamçelik, *agm.*, s. 227. Jeostratejik bakımdan Kıbrıs'ın önemi ile ilgili olarak ayrıca bk. Ayşe Yazar, "Jeostratejik Bakımdan Kıbrıs'ın Önemi", *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu (21-25 Ekim 2010) Bildiri Kitabı 4, Ulvi Keser (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No.16, Motif Matbaacılık, Ankara, 2011, s. 135-146.*

²⁵⁴ Hill, *age.*, s. 525.

²⁵⁵ "İngiltere daha Kral Richard zamanında, Suriye'ye emniyetle yanaşabilmek ve icabında rü'atı selâmetle temin edebilmek için evvelâ Kıbrıs'ı eline geçirir. Kıbrıs, deniz yollarını emniyette tutmak gibi mühim durumundan başka, Ön Asya'ya karşı bir atlama tabanı ve Ön

Balkan Savaşı'nın en buhranlı, Balkanlı müttefiklerin Çatalca önlerinde olduğu devrede, Eylül 1912'de toplanan Büyükelçiler Konferansı olarak da bilinen Londra Konferansında, İngiliz Hariciye Nazırı Gray, Osmanlı elçisi Rifat Paşa'ya, On İki Adayla birlikte Ege Adalarına ve Kıbrıs'a sahip olmadan sahillerin dolayısıyla da Anadolu'nun savunulmasının pek mümkün olamayacağını vurgulayarak, o yıllarda ilginç bir paradoks ortaya koyar.²⁵⁶ Bu görüş İngiltere'nin Kıbrıs'ı neden önemseydiğini net olarak vurgularken, On İki Adaların ise Yunanistan'a verilmesini kabullenmesi, dönemin konjonktürü ile ilişkilendirilebilir.

1919 yılı başında, Paris Barış Konferansı başlayacağı sıralarda İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'ın İngiltere için önemi konusunda bir görüş daha ortaya koyar. Kıbrıs meselesini yalnızca bir değişken açısından, etnik duygular açısından ele almak doğru olmayacaktı. İngiltere'nin Kıbrıs'tan çıkmaması gerektiğine ilişkin savını, Ada'nın yerel koşulları dışında, İngiltere'nin bölgedeki durumunun, varlığının korunabilmesiyle ilişkilendirerek, Akdeniz'deki çıkarları açısından Kıbrıs Adasının önemi açıkladı.²⁵⁷ Milli menfaat doğrultusunda tespit edilen stratejik bir hedefe veya hedef kitleye coğrafi olarak yakınlık, hedef kitle için bir hassasiyet oluşturabilirken, bu hassasiyeti istismar edecek olana sağlayabileceği avantaj²⁵⁸ da göz önüne alınınca, Ada'nın İngiltere açısından 1800'lü yıllarda tek açmazı Osmanlı Devleti egemenliğinde bulunmasıdır.²⁵⁹

Asya'dan geri çekilme harekâtında bir selâmet sahası vasfını her zaman muhafaza etmiştir. İngiltere Kıbrıs'ı 1878 de eline geçirirken Osmanlı İmparatorluğunun ileride parçalanacağı ihtimalini göz önünde tutarak İskenderun körfezi üzerinden Irak petrol sahasına ve karadan İran'a en kısa yol olarak bir gidişi hesaplamış ve İskenderun körfezinde âdeta pusuya yatmıştır. Fakat muhakkak ki, yakın gayesi Süveyş Kanalı yolunu ve Mısır üzerindeki hâkimiyetini emniyette tutmaktır." Demiray, *age.*, s. 35.

²⁵⁶ Cemal Kutay, "Dört yüz yıllık kronoloji içinde Kıbrıs'ın kaderinde tarih ibretleri", *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Derviş Manizade, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları No.8, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1975, s. 99.

²⁵⁷ Gürel, *age.*, s. 83-88.

²⁵⁸ Alfred Thayer Mahan, *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi*, İstanbul, 2003, s. 52.

²⁵⁹ Keser, (2015), *age.*, s. 96.

Kıbrıs, stratejik durumu ve Hint yolları hâkimiyetini temin eden Cebelitarık-Malta-Süveyş zincirinin bir halkası durumunda bulunması itibarıyla birçok avantajlara sahiptir. 1949'dan itibaren İngiliz Yakındoğu hava kuvvetlerinin merkezi Kıbrıs'a taşındı. Bugün Ada, Orta şarkın en mühim hava üslerini ihtiva etmektedir. Arap milliyetçiliğinin zaman zaman İngiltere'yi Orta şarktan çıkarmak için yoğun gayret sarf etmiş olmasına rağmen, halen Büyük Britanya bu nevrallik bölgede diğer hiçbir batılı devletin oynayamayacağı derecede mühim bir rol oynamaktadır.²⁶⁰

Akdeniz'e kıyısı olan veya bu bölgede hâkimiyet kurmak isteyen devletler, dış politikalarını üretirken, "*kendi güvenliklerini sürdürmek, ticari ilişkilerini artırmak ve korumak*" gibi başlıca iki esas üzerinde birleşmişler, Kıbrıs Adası da, bu faktörlerden bir şekilde etkilenmiş, sömürgeci Batı devletlerinin menfaatlerine yönelik olarak Doğu Akdeniz'in güvenliği her çağda önem arz etmiştir.²⁶¹ Dünya hâkimiyetini eline geçirmek isteyen güçler, dünya coğrafyasındaki stratejik öneme haiz denizlere, denizleri birbirine irtibatlayan boğazlara, boğazları kontrol eden adalara sahip olmak, kontrolü altında bulundurmaları zorunda kalmışlardır. Barbaros Hayreddin Paşa, "*Denizlere hâkim olan cihana hâkim olur*" sözü ile denizlerde etkili olmanın önemine vurgu yaparken Mahan da, bu doğrultu da "*Dünya egemenliğinin anahtarı, deniz yollarının kontrolündedir*" tezini ortaya atar. Mahan,* 1902'de ortaya koyduğu

²⁶⁰ "14 Ocak 1956 tarihli Le Monde gazetesinden, '... 1948'den itibaren Amerikan stratejisi gözlerini Kıbrıs'a çevirir. O zamana kadar sabit bir üssü olmayan VI. Amerikan filosu için Adanın bu hususta arz ettiği avantajları Amerikalılar görmüşlerdi...1952 Şubatında Tahran ve Kahire krizleri had safhalarına ulaştıkları zaman, salâhiyetli Amerikan makamları, Birleşik Amerika'nın Kıbrıs'ta B-36 bombardıman uçaklarının inebileceği bir hava üssü vücuda getirmek niyetinde olduklarını açıkladılar. İşte bu sıralarda Amerika açıkça Enosisi destekliyordu. Yunanistan'daki Amerikan makamları etrafa Ada'da Amerikan üslerinin kurulmasının Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesine doğru gidecek ilk merhaleyi teşkil edeceği fikrini yayıyorlardı... Bu sıralarda ki Amerikan tesiriyle Amerikalı patrik Athenogras, İstanbul'daki Rum Ortodoks Kilisesi Patrikliğine getirilir. Başpiskopos Makarios ta Boston'dan Kıbrıs'a Enosis hareketinin başına getirilir." *Torun, age.*, s. 104-106.

²⁶¹ Tamçelik, agm., s. 235.

deniz hâkimiyeti teorisi ile bir anlamda Kıbrıs'ın stratejik önemini en iyi şekilde ifade etmektedir.²⁶²

İngiltere için Hindistan sömürmesine giden en kısa yol Akdeniz'den geçmekteydi, bu nedenle de Akdeniz'in güvenliği ön plana çıktı. Güvenlik gereksinimini sağlayabilecek Doğu Akdeniz'deki tek emin liman ise Kıbrıs Adasıydı. Süveyş Kanalı'ndaki İngiltere egemenliği ve Akdeniz'deki İngiliz varlığına karşı Habeşistan'ın işgali, ciddi bir İtalyan tehdidi ortaya çıkardı ve buna bağlı olarak da Kıbrıs'taki siyasal yaşam, tarihin her döneminde olduğu gibi, bir kez daha uluslararası gelişmelerin tesiri altına girdi.²⁶³

Kıbrıs'ın Yunanistan'a bir bütün olarak ilhakı ileriki bölümlerde de görüleceği üzere Megali İdea'nın bir amacının daha gerçekleştirilmesi yönünde önemli bir adımdır. Türk toplumunun kontrolünden çıkması durumunda Türkiye'nin Akdeniz'e açılan kapıları kapanır, Yunanistan Türkiye'nin güney sahillerini kuşatarak, Türkiye'nin açık denizlere çıkışına engel olur.²⁶⁴

Kısa mesafeli ve belirli bölgelerle sınırlı kara yolu ve nispeten pahalı hava yolu lojistik taşımacılığı bir ulaşım vasıtası olarak kullanılsa da, dünya lojistik taşımacılığı çok daha ekonomik olan deniz ticaretine bağımlıdır ve bu kapsamda Akdeniz üzerinden gerçekleştirilen deniz taşımacılığı önem kazanır. Kıbrıs da bu stratejik deniz ulaşım hattı üzerinde yer alır. Bu noktada jeostratejik bağlamda Ada, dün İngiltere ve Fransa için ne kadar önemliyse inceleme dönemimizde de, bugün de aynı önemini korumaktadır. Ayrıca ülke olarak

²⁶² Yavuz Solak, "Alfred Thayer Mahan'ın Deniz Stratejisi", *Casus Belli; Kıbrıs*, Kıbrıs-Akdeniz Araştırma Merkezi Yayını No.2, Lefkoşa 2016, s. 129. *Alfred Thayer Mahan (1840-1914), Amerikalı tarihçidir. Mahan, United States Naval Academy'den mezun olur. Fikir ve düşünceleri ile tarihte iz bırakmış bir askerdir. 1890 yılında, "The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783" ve 1892 yılında "The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812" isimli kitaplarını yayınlar. 1902 yılında Mahan, "Orta Doğu" tanımını icat eder ve "The Persian Gulf and International Relations" makalesinde bu tanıma kullanır." <https://www.britannica.com/biography/Alfred-Thayer-Mahan>. Erişim: 06 Haziran 2022; 11.44.

²⁶³ Gürel, *age.*, s. 196-197.

²⁶⁴ Selâhattin Sâlışık, *Türk Yunan İlişkileri Tarihi ve Etniki Eterya*, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şirketi Yayınları, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1968, s. 65-66.

dünyada sayılı deniz taşıma filosuna sahip, dünya deniz ticaretinde önemli rol oynayan ve deniz taşımacılığında oldukça büyük paya sahip Yunanistan için de Kıbrıs'ın önemi kolaylıkla görülebilir.²⁶⁵

Bu bağlamda Yunanistan, İkinci Dünya Savaşı ertesinde elde ettiği On İki Adalardan sonra Kıbrıs'a da sahip olmak için gayretlerini İngiltere ve İşçi Partisi iktidarına güvenerek Enosis amaçlı olarak yoğunlaştırdı. İngiltere'de hükümeti 26 Temmuz 1945'ten itibaren Clement Attlee'nin Başbakanlığındaki İşçi Partisi devraldı. Ancak İşçi Partisi hükümetinin işbaşına gelmesinden birkaç gün önce Koloniler Bakan Yardımcısı Sir A.J.Dawe, tarihsel bağlamda Yunanistan'ın Kıbrıs'ta hakkı olamayacağı yönünde Yunanistan tarafından beklenilmeyen ve hoş karşılanmayan bir görüş bildirdi.²⁶⁶ İngiltere açısından da oldukça önemli stratejik değere sahip olması nedeniyle Yunanistan, İşçi Partisi döneminde de Kıbrıs konusunda arzuladığı desteği bulamamıştır. Yunanistan'ın Enosis taleplerine yönelik olarak, İngiltere Genelkurmay Başkanlığı 5 Eylül'de Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda özetle, Kıbrıs'ın bölgede İngiliz egemenliği altında olan tek toprak olduğu, enerji üretim bölgelerinin ve dağıtım hatlarına sağladığı kolaylık, hafif savaş gemileri ve hava kuvvetleri için gelişmiş bir üs olanağı ve İngiliz savunma sistemine sağlayacağı katkı göz önünde bulundurularak, Kıbrıs'ın İngiliz egemenliği altında kalması gerektiği belirtilmiştir.²⁶⁷ 1950'lere gelindiğinde artık Orta Doğu'daki konumu yitirmekte olduğu anlaşılan İngiltere'nin elindeki son toprak parçası Kıbrıs'tı. İngiliz yöneticileri, 1950'den itibaren Kıbrıs'ı Orta Doğu'daki en önemli askeri odak durumuna getirme tasarımları içine girmişti. İngiltere, 1956'da edimli olarak Orta Doğu'daki bir askeri harekâta Kıbrıs'tan istifade etmişti. Bu nokta, Kıbrıs'ın İngiliz stratejisi içindeki öneminin ulaştığı doruktur.²⁶⁸ Ancak kabul edilmelidir ki, İngiltere de bu

²⁶⁵ Keser, (2015), *age.*, s. 95.

²⁶⁶ "Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgili isteklerini ilk dile getiren, Yunan Kral Naibi olmuştur. 28 Haziran'da Churchill, 28 Haziran'da, 'Yunan Hükümetine bu konuda söyleyebileceğimiz hiçbir şey yoktur' cevabını verir. İşçi Partisinin hükümete gelmesinden sonra Kral Naibi, Londra'ya giderek isteklerini yineleyecektir." Gürel, (1985), s. 34.

²⁶⁷ Gürel, (1985), s. 35-36.

²⁶⁸ Gürel, (1985), s. 44-45.

dönemde eski gücünü yavaş yavaş kaybetmiştir. Savaş ertesi ekonomisi sarsılmış, Marshall yardımından istifade edecek ülkeler arasında yer almıştı. Dolayısıyla maliyeti oldukça yüksek Ortadoğu'nun kontrolü misyonunu da Amerika'ya devretmeye hazırlanır. Amerika bölgesel güç durumuna geçerken askeri gücünü de bölgeye getirmeye başlar ve bu bağlamda Altıncı Filosuna da güvenilir bir üs arayışındadır. İnceleme dönemi öncesine bu perspektifle bakıldığında Ada'nın stratejik önemi daha da belirginleşmiştir.

İngiltere açısından 1945'e kadar, Kıbrıs'ın elde tutulmasının yeterli olacağı, Süveyş'teki üsler dâhil olmak üzere Mısır ve Filistin elde olduğu süreçte, Ada'ya askeri tesisler kurulması için masraf edilmemesi düşüncesi egemendi. 1945-1949 arası dönemde, Arap ulusçuluğunun yükselmesi ve 1948'de de Filistin'in elden çıkmasından sonra Kıbrıs, Orta Doğu'da varlığı tehlikeye girmiş bulunan Süveyş üssüyle eşdeğer konuma yükseldi. 1954 yazında İngiltere'nin Mısır'la, Süveyş'teki üslerden 20 ay içinde çekilmeyi öngören bir antlaşmayı imzalamasıyla, Kıbrıs'ı bölgedeki İngiliz askerî odaklı durumuna getirmek kaçınılmaz bir hal tarzına dönüşmüştür.²⁶⁹

Bu değerlendirmeler ışığında Kıbrıs tarihinin sömürgecilik, Ortadoğu ve petrol/enerji üçgeninden ayrı düşünülmesi ve yazılması pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın Ortadoğu coğrafyasında yer alışı, dış güçler için stratejik bir toprak parçası olarak değer kazanmıştır. Kıbrıs'ın stratejik önemini de, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ortamında yeni güç dengeleriyle ilişkilidir. Ayrıca Ortadoğu'da gelişen Arap milliyetçiliği ve eski kolonyalist güçlerin başında gelen İngiltere'ye karşı antiemperyalist tavırlar da Kıbrıs meselesini etkilemiş, ayrı bir önem kazandırmıştır.²⁷⁰

²⁶⁹ "1956'da, İngiltere Mısır'a saldırmadan birkaç ay önce, 6 Haziran'da, Vali Mareşal Sir John Harding, Kıbrıs'la ilgili olarak, 'Kıbrıs'ta üs yeterli olamaz... Aynı zamanda Orta Doğu'nun savunulması ve petrol ikmalinin korunabilmesi söz konusudur. Kendimizi Yunanistan'ın eline... bırakamayız' değerlendirmesinde bulunmaktadır." Gürel, (1985), s. 46-47.

²⁷⁰ Hasgüler, s. 17-18.

Bölgesel aktörlerden Rusya açısından bakıldığında, Kıbrıs ile NATO ittifakının güney kanadını zayıflatmak maksatlı, Kıbrıs'ı NATO'nun dışında tutmaya yönelik ve İngilizleri Ada'dan çekilmeye zorlayan politikaları desteklediği görülmektedir. Kıbrıs'ta politikalarını AKEL ile uygulamaya çalışır. Kıbrıs'ın NATO'nun kontrolüne gireceği düşüncesi ile 1964'te Ada'ya Barış Gücü gönderilmesine de karşı çıkmıştır.²⁷¹

ABD'nin Kıbrıs'a ilgisi ve verdiği önem; Ortadoğu menfaatlerine yönelik olarak coğrafi konumu ve Türkiye ile Yunanistan'ın NATO üyelikleri nedeniyle, iki NATO üyesi ülke arasında ihtilaf çıkmasını önlemek gibi nedenlerden kaynaklanır. Söz konusu iki ülke, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası nedeniyle NATO'nun güneydoğu kanadı savunmasında önemli rol oynamaktadır.²⁷² Ayrıca dönem itibariyle de komünizmin yayılmasını önleme amacıyla da örtüşmektedir.

Yukarıda ifade edilen ülkelerin aksine, o dönemde Yunanistan için ise Kıbrıs Adası, ne tarihi, ne de stratejik yönden hiçbir önem taşımamaktadır. Zaten Yunanlılar tarihin hiçbir döneminde Kıbrıs'a egemen olamamıştı.²⁷³

Kıbrıs, sömürgecilik sürecini en köklü yaşayan ülkelerdendir. Kıbrıs'ta sömürgecilik, halkları birbirine yabancılaştırma rolünü iyi oynamıştır. Etnik çatışmaların temelinde sömürgeci güçler tarafından adeta cetvelle çizilmiş yapay sınırlar yatar gibi görülmektedir. Ancak Kıbrıs için de coğrafyası kaderi olur, coğrafi konumu stratejik önemini belirleyici rol oynamıştır.²⁷⁴

²⁷¹ Oğuz, *age.*, s. 57-58.

²⁷² Oğuz, *age.*, s. 61-63.

²⁷³ Serter, *age.*, s. 7. "Bugün Kıbrıs'ta yerleşik Rumlar gerçekte Yunanlı olmayıp, tarihçilerin genel kabulü Kıbrıs'ı tarih boyunca egemen olmuş pek çok ulusun artıkları, kalıntılarıdır. Bu nedenle Yunanistan'ın, etnik köken bakımından da Kıbrıs'la hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Yunanistan sadece Megali İdea (Büyük Fikir) düşünceleri içinde Kıbrıs'a da sahip olmak için çaba göstermektedirler. Bu çaba, 1878'den itibaren her geçen gün şiddetlenerek devam etmektedir." Kürşad, vd., *age.*, s. 20.

²⁷⁴ Hasgüler, s. 20-21. Jeostratejik ve jeopolitik önemi için bk. Bulunç (Ed.), *age.*, s. 33-60.

1.5. KIBRIS MESELESİNİN TANIMLANMASI

Çok eski çağlardan beri Kıbrıs Adası'nın tarihi, Ortadoğu merkezli güçlerle Ege-Anadolu merkezli güçler arasında bir hegemonya mücadelesi şeklinde oluşmuştur.²⁷⁵ Kıbrıs meselesi, eski bir Türk adası üzerindeki bir avuç Türk'ün yaşaması, varlık sebebi ve geleceği meselesi gibi gösterilmeye çalışılmasına rağmen bu tez gerçeği pek yansıtmamaktadır. Esasen Kıbrıs meselesi, bir Türk-Yunan problemi gibi değerlendirilebilir ve bu meselenin de 18. yüzyılın başlarından itibaren ilk kıvılcımlarını ateşlemeye başladığı, daha gerçekçi bir yaklaşım gibi kabul edilebilir.

Kıbrıs, Türkiye'de ve Yunanistan'da hep bir milli çıkar meselesi olarak ele alındı. Kendi coğrafyasında ve Kıbrıs'ta yaşayan topluluklar tarafından meselenin gerçekte ne olduğunun tanımlanamaması belki de meselenin en önemli ve can alıcı yönünü teşkil etti. *"Bir halk düşünün ki hem coğrafyanın tüm cefasını çekecek, bedeline katlanacak, hem de o coğrafyaya ait söyleyeceklerinin hiçbir kıymeti harbiyesi olmayacak!"*²⁷⁶ Ancak bu paradoksu oluşturan etmen de bu görüşü savunanların ortaya attığı Kıbrıslılar kavramında yer alır. Meselenin özünde de zaten bu bilince sahip bir toplum bulunmaması yatar. Yukarıda da ortaya konulmaya çalışıldığı gibi müteakip bölümlerde de dönemin yaşayan tanıklarının ifadelerinde Ada'da zaten her şeyiyle farklı egemen iki toplumun varlığı, ortak bir kimlik oluşumuna imkân tanımamıştır. Dolayısıyla ilk ve son söz hep dışarıdan değer bulmuştur.

Dolayısı ile sözü edilen kıvılcımın fitili, özünde başta Rusya olmak üzere, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi Düvel-i muazzamanın, hasta adam olarak nitelenen Osmanlı Devletinin mirasını paylaşmak için türlü tertipler kurmaya başlamalarıyla ateşlendi. Rusya, Osmanlı Devletini parçalamak ve yıkmak için, Slav, Yunan, Bulgar gibi bünyesindeki değişik milletleri barındırmasından

²⁷⁵ Hasgüler, *age.*, s. 99-102.

²⁷⁶ Hasgüler, *age.*, s. 16.

faydalanmak istedi. Bu amaçla, 1814'de Odessa'da, Etniki Eteriya isimli bir siyasi gizli cemiyet kurdurdu. Bu siyasi, gizli cemiyetin gayesi, başlangıçta sözde sadece bağımsız bir Yunanistan'ın kurulmasını sağlamaktı.²⁷⁷ Etniki Eteriya'nın ilk üyeleri ve destekleyicileri papazlar ve çobanlardır. Bütün dünyadaki Yunanlılar ve Rumlar, zamanla bu cemiyete bağlandı ve bu ideale inandırıldı.²⁷⁸ İnceleme dönemizde de köylerde papazlar ve desteban²⁷⁹ olarak isimlendirilen çobanlar rol oynamıştır.

Yukarıda sözü edilen coğrafi konumu, jeopolitik ve jeostratejik özellikleri nedeniyle, Orta Doğu'da söz sahibi olmak isteyen ülkelerin Kıbrıs'a hâkim olmak için bir planı olmuştur. Bu ülkelerin başında da İngiltere ve Yunanistan gelmektedir. Böyle bir ortamda Kıbrıs meselesinin yeniden gündeme gelmesinin sebebi Yunanistan'ın ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere Enosis ideali için Kıbrıs'ı İngiltere'den resmen istemesidir. Ancak jeopolitik konumu nedeniyle İngiltere Yunanistan'ın bu isteğini reddetti, Yunanistan da BM'de hak arayışına yöneldi. Özetle, 1815'ten bu yana Rum Ortodoks Kilisesi'nin mücadelesi Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak, yani Enosis mücadelesidir.²⁸⁰

İçinde bulunulan coğrafyada egemen iki toplum halklarının farklı kimlik arayışlarına yönelmeleri ya da dışarıdan dikte edilmeye çalışılan kimliğe sahip çıkmaya çalışmaları meseleyi doğrudan etkilemektedir. Türk toplumu önce Osmanlının da etkisiyle Müslüman bir kimlik üstlendi. 1920'li yıllardan itibaren de Türk kimliği ile bütünleşmeye çalıştı. Rum toplumu da Helen, Romalı,

²⁷⁷ Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları No.8, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1975, s. 29. "Aslınsa Rusya'nın gayesi sıcak sulara, Ege Denizine inmektir. Bu maksatla yapılan teşvikler, Yunan hayalperestliğinde, iyi bir gelişme ortamı bulur. Etniki Eterya, adalardan başka, Anadolu'nun batısını, hatta İstanbul'u alıp, Büyük Bizans İmparatorluğunu yeniden kurmak hayaliyle büyür ve genişler. Bu hayalin adına da Megalo İdea denilir." Konu hk. ayrıntılı bilgi için bk. *age.*, s. 29-54.

²⁷⁸ Manizade, (1975), *age.*, s. 30.

²⁷⁹ Desteban, kır bekçisidir. Köyde muhtardan sonra gelir, kırsalın güvenliğinden sorumlu olan bir nevi kamu görevlisidir. Günümüzde Jandarmanın bir nevi görev ve salahiyetlerine sahiptir, İngiliz döneminde kırsalda polis gücü gibi görev yaptığı kabul edilir.

²⁸⁰ Özkan Taşkın, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde EOKA", *Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar*, Motif Matbaacılık, Ankara, 2012, s. 99.

Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesiyle Yunanlı ve Rum kimlikleri arasında kendini bulmaya ve tanımlamaya çalıştı. Her iki toplumun da gözlerinin ana vatanlarında olması ve birleşme istekleri, bağımsız bir toplum olmak yerine Türk ve Yunan olma algısı üretti.²⁸¹ Kıbrıs'taki Asya kökenli Hristiyan halka, Yunanistan'ın din ve dil birliğini suiistimal ederek uyguladığı Helen propagandasını da Ortodoks Kilisesi yönetti.²⁸² Tarihçiler tarafından bugün dünyada yaşayan çoğu Yunanlının Ortodoks kilisesi tarafından Elenleştirilmiş Slavlar olduğu görüşü tartışmasız kabul görmektedir.²⁸³ Sömürgecilik sonrası oluşacak uluslaşma ya da ulusal kimlik arayışlarında her iki toplum da birbirlerine karşı imal edilmiş bir öteki, düşman ögesi rolünü oynamak için gelecek günü beklemektedir.²⁸⁴ Rum toplumu liderliği bu günlerin geldiği kanısıyla, 1 Nisan 1955 ve 21 Aralık 1963'te iki kez harekete geçmiştir.

Kıbrıs meselesinin tarihçesinin, en basit tanım ile Rum-Yunan ortak cephesinin Megali İdea hülyası içinde Enosis gayretleri ve Kıbrıs Türk halkının buna karşı çıkması ve direnişi ile başladığı söylenebilir.²⁸⁵

İngiliz yönetimi sırasında, Ada'nın Yunanistan'a ilhak fikri belirdi, Kilise ve Yunanistan'dan gelen öğretmenlerin teşviki ile gittikçe kuvvetlendi. Fakat Yunanistan, İngiltere'den çekindiği için, ilk zamanlarda Enosis adı verilen bu akımı resmen benimsememiş, mesele Adanın iç meselesi sınırını aşmamıştır. Rumlar, belirli günlerde Yunan bayrakları altında İngiliz Valisine gider, Enosis istediklerini bildirir, Vali isteği Londra'ya iletceğini söyler, çoğu zaman cevap

²⁸¹ Hasgüler, *age.*, s. 22.

²⁸² Şahinler, *age.*, s. 110.

²⁸³ Doğan Harman, *Bağımsızlık Kavgamız ve Mandacılar*, Güney Ajans, Ankara, 1985, s. 99. Slavların Elenleştirilmesine yönelik olarak bk. *age.*, s. 97-100.

²⁸⁴ Hasgüler, *age.*, s. 34.

²⁸⁵ "Rum yazarlardan Zenon Stavrinides, 'Kıbrıs Uyuşmazlığı-Ulusal Birlik ve Devlet Kavramı' isimli eserinin 18. Sayfasında Megali İdea'ya değinirken; 'ebedi düşman Türklerin egemenliği altında bulunan bütün Rumca konuşan Ortodoks Hristiyan halkı kapsayacak ve beş deniz ile iki kıta üzerinde yayılmış bir büyük Yunan Devleti'nin kurulması gerektiği inancı' tanımını kullanmaktadır." Vehbi Zeki Serter, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Kanlı Noel'e (16 Ağustos 1960-21 Aralık 1963)", *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-25 Ekim 2010- Bildiri Kitabı 3, Ulvi Keser (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No.16, Motif Matbaacılık*, Ankara, 2011, s. 375-399. Kıbrıs Meselesinin tarihsel süreci ile ilgili bk. Adıyeke, *agm.*, s. 47-64.

bile gelmez, geldiğinde de, Ada'nın asıl sahibinin Türkiye olduğu ve İngiltere ayrılırsa, Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verileceği bildirilir ve mesele orada kapatılırdı.²⁸⁶

Ada yönetiminin İngiltere'ye geçmesi ile birlikte Enosis mücadelesi farklı bir boyuta taşındı. Yunanistan'ın da yönlendirmesi neticesinde Enosis hareketine Ortodoks Kilisesi önderliğine dini bir anlam yüklendi. Ortodoks Kilisesi, Enosise karşı olan Ada Rumlarını aforoz etmeye kadar giden dini tehditleri de kullanarak, Enosis için yoğun bir çaba gösterdi. Nitekim Ada'daki Rum halkı, İngiliz yönetiminin geçici olduğuna ve sonunda Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceğine inandırıldı.²⁸⁷ Rum toplumu ileri gelenleri ve Kilise liderliğinde, Yunan-Ortodoks sentezine dayalı bir kültür ve eğitim seferberliği başlatıldı. Enosis milli hedef kabul edildi, aksi düşüncede olanlara da öteki kimliği yüklendi, öncelikli hedef haline getirilerek etkisizleştirme yoluna gidildi.²⁸⁸

Kıbrıs Türkünün var olma mücadelesi de, toplumun kendisini aniden yabancı bir idare altında bulduğu 12 Temmuz 1878'de başladı.²⁸⁹ Kıbrıs Türk toplumu o tarihten itibaren sürekli olarak varlığını ve kimliğini kabul ettirebilme mücadelesi vermiştir. İngiliz sömürge yönetimi, Türk toplumunun idari yönetim mekanizması olan Vakıflar İdaresi'nin yönetimine ortak oldu, dini yönetim

²⁸⁶ Esmer, agm., s. 78.

²⁸⁷ "Bu inancın ana nedenini Prof. Crouzet (Prof. Crouzet François, Conflit de Chypre (1946-1959), Brüksel, 1973.) şöyle açıklamaktadır: *Bu yanımların nedeni, İyon adalarının 1864 yılında Yunanistan'a verilmesine dayanır. Öte yandan Gladstone gibi Helen dostu siyaset adamlarının bildirileri ile çok yakında, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşeceği konusunda düzenli olarak çıkarılan söylentiler, bu yanımları oluşturur...*" Yine Crouzet, Ortodoks Kilisesini, "Kıbrıs'ın en büyük siyasi gücü olarak tanımlar. Osmanlı İmparatorluğunun Ortodoks Kilisesine ve onun başpiskoposluğuna tanıdığı olağanüstü siyasi yetkiler, İngiliz yönetiminde bir Yunan emperyalizmi yaratmak ve böylelikle Enosise gitmek için daha güçlü bir biçimde kullanılır." Şahinler, age., s. 109. "Yunanistan sınırlarının ikinci kez genişletilmesi anlamına gelen Teselya'nın Yunan topraklarına katılması, tıpkı İyonya adaları gibi, yitirilen toprakların geri alınması yolunda harcanan çabalarla değil, büyük devletlerin aracılığıyla olur, sınırlar Makedonya'ya dayanır." Clogg, age., s. 91.

²⁸⁸ Sibel Akgün, "Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Mücadelesinde TMT Öncesi Kurulan Direniş Örgütlerinin Yeri", *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-23 Kasım 2008- Bildiri Kitabı I, Ulvi Keser (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No.8, Motif Matbaacılık, Ankara, 2009, s. 150.*

²⁸⁹ Manizade, (1975), s. 55.

mekanizması Müftülük makamında yaptığı müftü atamaları ile etkili oldu, Maarif sistemini kontrol altına alarak eğitim sistemini kontrol etti. Türk toplumuna uyguladığı bu tür baskı politikası neticesinde Türk toplumu bir yandan Rum toplum liderliği ile mücadele ederken, diğer yandan İngiliz sömürge yönetiminin Türk kimliğini yok etme politikasına karşı mücadele verdi.

Yunanistan, 1915'lerden itibaren ve özellikle Lozan Antlaşmasının imzalanmasından sonraki süreçte, Yunan emperyalizmine doğrudan hizmet eden Enosis siyasetini, Ortodoks Kilisesi ve eğitim sistemi kullanarak gerçekleştirmek yolunu seçti. İngiltere'nin Adayı Crown Colony ilan etmesinden sonra getirdiği valilik yönetim sistemi, Enosis mücadelesine bir şekilde yardımcı oldu. Enosis taraftarlarına olağanüstü bir hoşgörü gösterildi, buna mukabil Türk toplumu baskı altına alındı, bu yönetim tarzı ile Ada'da Yunan emperyalizmi ile bir Yunan rüyasının yaratılma çabalarına da hizmet edilmiş olundu.²⁹⁰

Ortodoks Kilisesi aracılığı ile sürekli olarak, Türklerin topraklarını satın almak siyaseti güdüldü. Böylelikle, 1878 yılından itibaren özellikle Türk memurlarının toprakları satın alınarak, Ada'nın Osmanlı yönetimiyle ilişkisinin kesilmesi amaçlandı.²⁹¹ Lozan Antlaşmasının imzalanmasını müteakip, Yunanistan'ın bütün dikkatinin Enosis fikri üzerinde toplandığı görüldü. Başka bir deyişle Yunanistan, Anadolu topraklarındaki düşlerini gerçekleştirememenin ezikliğini, Kıbrıs'ı ilhak etme siyasetine dayanarak gidermek yolunu seçti.²⁹²

²⁹⁰ "Kıbrıs'ta da Lozan antlaşmasının imzalanmasıyla başlatılan ilhak siyaseti, emperyalist bir siyasete dayanır. Yunanistan'ın Megalo İdea adını verdiği bu emperyalist siyaset, eski Bizans İmparatorluğunun topraklarını ele geçirmeyi amaçlamaktadır. Yunanistan'ın yayılma siyaseti bu dönemde, Kıbrıs'tan Anadolu'ya 20.000 Türk'ün göç etmesi ve Ada'daki Müslümanlara karşı İngilizlerin sert önlemler alması izler." Şahinler, *age.*, s. 116-117.

²⁹¹ "Nitekim bu konuda kilisenin uyguladığı parola şöyledir: Terazinin bir kefesine altın koyunuz, diğer kefesine Türk'ün toprağını koyunuz, altın ağır gelse bile verip, Türk'ün toprağını alınız. Başka türlü Türkleri Kıbrıs'tan çıkaramayız." Şahinler, *age.*, s. 116. Adıyeke, *agm.*, s. 45.

²⁹² "Yunanistan'ın Anadolu topraklarını işgal etmesinde en büyük desteği sağlayan İngiltere, Kıbrıs'ta da Enosis siyasetinin yayılmasına ve Ada'daki Hristiyan halka bir Yunan emperyalizminin uygulanmasına göz yumar." Şahinler, *age.*, s. 115.

Ancak artık kendilerini Kıbrıs Rumları olarak benimsemeye başlayan Ada Rum toplumu, 1931'den sonra Enosis için teşkilatlanma çarelerine yöneldi. Bu yönelimin altındaki neden, İngiliz yönetiminin baskılı yönetim tarzında ve İngiliz yönetimince sürgün edilen kişilerin duydukları nefreti, Enosis uğrunda çalışarak dindirmek anlayışında aranabilir. Diğer bir ifade ile sürgün edilenlerin, Kıbrıs'a dönmelerinin tek yolu Enosis olarak görüldü.²⁹³

İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sömürge politikasının iflâsı yüzünden, Kıbrıs'ı terk etmeye karar verdikleri süreçte Etniki Eteriya, en ateşli üyesi Grivas'ın idaresinde kurduğu EOKA teşkilatı ile Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını sağlamak için her çareye başvurmaya başladı.²⁹⁴

İngiltere, İkinci Dünya Savaşından zayıflayarak ve artık eski gücünden oldukça uzak çıkınca, sömürgelerini tasfiye başladı. Doğu Akdeniz'de üstlendiği rolü de Amerika'ya devretmek zorunda kaldı. Yunanistan değişen dengelerden istifade yolunu seçti, Enosis milli dava olarak benimsendi. BM vasıtasıyla bir sonuç elde edilemeyeceği görünce, silahlı çözüm arayışlarına yönelindi. Rum toplum liderliği bu politika ile bağlantılı olarak 1 Nisan 1955'te de tedhiş eylemlerine yöneldi. Neticede Enosis, Ada içi mesele olmaktan çıktı, bir uluslararası mesele haline dönüştü.²⁹⁵ Kıbrıs'ta sosyalistler arasında emperyalistlerin amaçlarının ne olduğuna dair, oldukça yaygın olan teze göre, emperyalistlerin Kıbrıs'taki amaçları, Ada'yı taksim edip, NATO'nun bir savaş üssü, batmaz bir uçak gemisi haline getirmektir.²⁹⁶

Kıbrıs Meselesi, 1954'ten itibaren DP Hükümetinin ilgi alanına girmeye başladı, 1955 Londra görüşmeleri öncesi milli dava olarak kabul edildi. Kıbrıs'ta verilen varoluş mücadelesi için teşkil edilen oluşumlara destek verilmeye

²⁹³ Şahinler, *age.*, s. 119-120.

²⁹⁴ Manizade, (1975), *age.*, s. 34.

²⁹⁵ Esmer, *agm.*, s. 79. Ayrıca bk. Kürşad, *vd.*, *age.*, s. 3.

²⁹⁶ Harman, *age.*, s. 32.

başlandı. Yunanistan ise bu desteği 1878'den itibaren vermekteydi.²⁹⁷ Rum toplumu, Rum Ortodoks Kilisesi liderliğinde gizli bir yeraltı teşkilatı olarak EOKA'yı oluşturduğunda bu teşkilatın misyonunu hiçbir yanlış anlaşılmaya mahal vermeyecek açıklıkla Enosis olarak ortaya koydu. Denктаş'a göre; "*Rum toplumu, Kıbrıs'ta hiçbir zaman bağımsızlık için mücadele etmemiştir.*" Bilakis, adayı muhtariyete ve bağımsızlığa götürecek her teklifin karşısında oldu. Bunun nedenini de "*Bağımsızlık veya muhtariyet Enosisin mezarıdır!*" diyerek büyük bir açıklıkla dünyaya duyurdu.²⁹⁸ Denктаş'a göre; "Kıbrıs meselesi 1955'lerde veya 1963'lerde başlamamıştır. Kıbrıs Türk toplumu 1878'de başlattığı mücadelesini sürdürdü, Kıbrıs'ta Rum Ortodoks Kilisesi buldukça Enosis mücadelesine karşı direnişini yürütecektir."²⁹⁹ Kıbrıs meselesindeki en kuvvetli, hatta tek dayanak, Kıbrıs Türk toplumunun mukavemetidir.³⁰⁰

Egemen iki toplum yüzyıllardan beri Kıbrıs'ta yaşadıkları halde, bir Kıbrıslılar Milleti ve Kıbrıslılık ruhu, ne doğar ne de yaratılmak istenir. İki toplum arasındaki din, dil, kültür ve milliyet ayrılığına ek olarak, siyasi görüş ve ideal ayrılığı bu ortak ruhun oluşumu önündeki en büyük engeldir. 1878'de İngiliz yönetimi ile birlikte, Ortodoks Kilisesi önderliğinde açılan Enosis bayrağı gölgesinde iki toplumun kaynaşmasına set çekilir.³⁰¹

²⁹⁷ "Dünyada kolonilere karşı oluşan büyük fırtınanın estiği ve büyük çoğunluğu Yunan olan kalabalık bir koloninin, Enosis yani Kıbrıs'ın Yunan ana vatanına bağlanması, büyük bir başarı olacaktır." Şahinler, *age.*, s. 23.

²⁹⁸ "Enosis tahakkuk edinceye kadar mücadeleye devam edilecektir. Enosis'e karşı olan veya EOKA'nın mücadelesini engellemeye çalışan herkes düşman addedilerek imha edilecektir. O halde tekrar edelim: Rum Ortodoks Kilisesi Kıbrıs'ta hiçbir zaman bağımsızlık mücadelesi yürütmemiştir. 1825'lerden bu yana yürütülen mücadele daima Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak mücadelesi olmuştur; böyle bir mücadelede Kıbrıs Türkünün şerefli yeri Rum'un karşısında, Yunan işgaline karşı direniş olmuştur." Rauf R. Denктаş, "Kıbrıs'ta Gerçek Huzur", *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Derviş Manizade (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları No.8, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1975, s. 68.

²⁹⁹ Denктаş, *agm.*, s. 71.

³⁰⁰ Esmer, *agm.*, s. 81.

³⁰¹ "Rum Ortodoks Kilisesi etrafında toplanan Rum topluluğu kendi benliğini muhafaza etmek için içine kapalı, din açısından müsamaha bilmeyen bir siyaset takip eder. Kıbrıs'taki iki toplum kendilerini ana vatanlarına bağlı ve Ada'da bu iki milletin birer uzantısı olarak görmüşler ve Kıbrıs'ta varlıklarını bu temele bağlamışlardır." Manizade, (1975), *age.*, s. 165-168.

Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların çözmek istedikleri mesele, Kıbrıs'ı tümüyle Yunanistan'a birleştirme, ilhak meselesidir.³⁰² Buna karşılık Türk toplumu açısından mesele, Yunanistan ve Rum egemenliği altına girmekten kurtulma, varlığını koruma meselesi olarak algılanır.³⁰³

Rum Kilisesi Enosise yönelik Rum gençlerini teşkilatlandırıp, silahlar patlayınca Türk gençleri de teşkilatlanma ihtiyacını duydu. Bu ihtiyaç bir takım nefsi müdafaa, öz savunma oluşumlarından, tam teşkilatlı, mesleğinde uzman kişilerin oluşturduğu bir Türk Mukavemet Teşkilatına, oradan da Mücahit ordusuna kadar gelişti.³⁰⁴

Kıbrıs meselesi, nereden baktığınıza bağlı olarak yüzyıllar boyunca değişik biçimlerde şekillenerek günümüze kadar gelmiş, halen daha çözüme kavuşturulamamış olması nedeniyle önemini koruyan bir meseledir. Mesele, dini kimlik, etnik kimlik, dil ya da coğrafya bakımlarından ele alınmış ve alınmaya devam edilmektedir. Buna bağlı olarak da çözüm arayışlarına yönelindi ve hal çareleri üretildi. Hristiyan-Müslüman çatışması, şark meselesi, Batının güvenliği, sömürge yönetimleri ulaşım yollarının emniyeti, enerji kaynaklarının kontrolü ve güvenliği, Ortadoğu ülkeleri meselelerinin çözümü kapsamında ele alındı ve bu yönde çözüm yolları arandı. Ancak Kıbrıs Adasında yaşayan toplumlar meselenin bir parçası olamadı. Osmanlı İmparatorluğunun tamamen egemen olduğu (1571-1878) dönemi hariç, egemen devletler Kıbrıs Adasına yerleşmeyi hiç düşünmedi, “*vergi toplamak ve yönetmek*”³⁰⁵ için hâkimiyet kurmayı tercih etti, Ada'da kalıcı bir eser bırakma yoluna gitmedi, sadece kaynaklarından istifade etti. Dolayısıyla her dönem değişen konjonktüre paralel olarak farklı bir mesele, Kıbrıs Adasında yaşayan toplumların karşısına farklı bir sorun olarak çıkmıştır. Egemen devletlerin menfaat çatışmaları bir kenara bırakılıp, Kıbrıs

³⁰² “Rumlar için Kıbrıs Meselesinin çözülmüş olarak kabul edilmesi için Enosisin gerçekleşmesi gerekir.” Harman, *age.*, s. 79.

³⁰³ “Türklerin mesele ve çözüm arayışları sürekli olarak değişim göstermiştir. Konumunun korunması, göç etme, muhtariyet, taksim vb. aşamalardan geçilir.” Harman, *age.*, s. 80.

³⁰⁴ Denктаş, *agm.*, s. 68.

³⁰⁵ Samani, *agt.*, s. 1. Adıyeke, *agm.*, s. 39-40.

Adasında yaşayan egemen iki toplumun varlığı kabul edilerek, Ada'nın hukuki durumu tanımlanma yoluna gidilmemiştir.

Kıbrıs Adası; Batılı güçler, sömürgeci devletler, özellikle İngiltere açısından sömürge yollarının emniyeti, Birinci Dünya Savaşından sonraki süreçte, Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının kontrolü ve dağıtım yollarının emniyeti bakımından önem kazandı. İngiltere Başbakanı Disraeli, Ada'yı "*Batı Asya'nın anahtarı*" şeklinde tanımladı.³⁰⁶ Rusya tarafından sıcak denizlere inme ve Akdeniz'in doğusunun ve bu bağlamda Ortadoğu ülkelerinin kontrolü açısından değerlendirildi. Yunanistan tarafından Büyük Helen İmparatorluğunu yeniden diriltme hayali ile eklemlendi. Türkiye açısından, Ada'da yaşayan Türk toplumunun varlığı ve Anadolu topraklarının güney emniyeti bakımından değer kazandı. "*Kıbrıs coğrafi bakımdan Anadolu'nun Akdeniz'e uzanmış bir parçası olduğu kadar, tarih, kültür, nüfus, ekonomi ve millî güvenlik açısından da vazgeçemeyeceğimiz bir vatan toprağıdır.*"³⁰⁷ Zeyyat Mandalinci, TBMM'nde Kıbrıs Meselesinin ele alındığı görüşmelerde, Kıbrıs'ın Yunanistan için ne anlam ifade ettiğini şu sözleriyle ortaya koydu;³⁰⁸

"Kıbrıs Meselesi, orada bulunan Türk ırkından gelen 100 bin Türk'ün veyahut şu kadar kilometrekarelik bir arazi parçası veyahut da Türkiye'ye şu veya bu kadar menfaat temin edilebilecek bir ada meselesi değildir; 24 milyon insanın kaderi ile alakalı yapışık bir meseledir. Kıbrıs'ın ilhakı Yunanlılar için bir gaye, bir ideal değildir. Kıbrıs Yunanlılar için bütün davaların bittiği nokta değildir. Kıbrıs Yunan politika merdiveninin ikinci basamağını teşkil etmektedir. Kıbrıs Meselesi Yunanlıların lehine hallolsun Kıbrıs'tan sonra başka bir mesele karşımıza gelecektir. Vaktiyle 12 adalar Yunanlılara terk edilmemiş olsaydı, bugün önümüzde Kıbrıs Meselesi diye bir mesele olmayacaktı. Kıbrıs Meselesinin self government veya self Determination yolu ile Ada'nın mukadderatını Yunanistan'a ilhak suretiyle tecelli etmesine asla müsaade edemeyiz."

Kıbrıs Meselesi; Hristiyan toplum açısından 1071'den itibaren süregelen bir şark meselesi³⁰⁹ kapsamında görüldü ve çözüm üretme yoluna gidildi.

³⁰⁶ Samani, *agt.*, s. 15.

³⁰⁷ Oğuz, *age.*, s. 5.

³⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 25.02.1956, Devre: X, C.10, İçtima:2, s. 728.

³⁰⁹ Kodaman, *agm.*, s. 7. Ahmet Sanver, *TMT ve ÖHD Anılarım*, Baskı: Ateş Matbaacılık Ltd., bs. 3, Lefkoşa, 2015, s. 18.

Helen/Grek ya da Rum toplumu açısından 1790'lardan itibaren Büyük Helen İmparatorluğunu yeniden kurma ya da Megali İdea³¹⁰ hedefi açısından ele alındı, kimlik anlayışı üzerinden Yunanistan ile eklemlenmeye çalışıldı. Türkiye Cumhuriyeti açısından Kıbrıs Adasını topraklarına katmak gibi hedef gözetilmedi, Kıbrıs Türk toplumunun varlığı ve güney emniyetinin bekası bakış açısıyla çözüm üretilmeye çalışıldı. Kıbrıs Rum toplumu açısından Yunanistan'a ilhak olarak tanımlandı. Kıbrıs Türk toplumu açısından ise can ve mal emniyetini sağlamak, varlığını garanti altına almak gerekirse Türkiye Cumhuriyeti ile birleşmek olarak karşılık buldu.

1.6. KIBRIS MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Kıbrıs Meselesi ve Kıbrıs'ta Türk-Rum kavgasının; her ne kadar Rum toplumunca dile getirildiği gibi, 1974'te gerçekleştirilen Mutlu Barış Harekâtını müteakip veya Rum siyasetler tarafından sıkça vurgulandığı gibi, 1963'te Cumhuriyetin yıkılması sonrası ya da EOKA'nın faaliyete geçtiği 1955'te ortaya çıktığı iddia edilse de, yukarıda da incelenen tarihi gerçekler ışığında bu çatışmanın başladığı tarih ile ilgili en gerçekçi yaklaşım 18. yüzyılın sonlarında başladığıdır.³¹¹

TMT'nin kurucularından Denктаş da benzer yaklaşımla; "*Türk toplumunun varoluş mücadelesinin, 1825'lerde, 1878'lerde ve 1900'larda Rum Ortodoks Kilisesinin yürüttüğü Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak davasına karşı sürdürülen direnişin bir devamı*"³¹² olduğu görüşündedir. Oysa meselenin kökeni çok daha öncelere 1571'e, 1453'e, hatta yukarıda Şark Meselesi kapsamında belirtildiği üzere 1071'e kadar götürülebilir.

³¹⁰ Hamdi Ertuna, Necati Ökse, *Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975, s. 9; Amaç ve ulaşılan hedefler için bk. *age.*, s. 38-41.

³¹¹ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları-4, Lefkoşa, 2000, s. 1.

³¹² Denктаş, *agm.*, s. 67.

Kimilerine göre Kıbrıs Meselesi; Megali İdea haritasının yayınlanması ile başlar. 1796'da yayınlanan bu haritada, Kıbrıs Adası da büyük Helen İmparatorluğu sınırları içinde yer alır. Kimileri ise, 1821 yılında başlayan Yunan isyanına paralel olarak, Kıbrıs'ta da Enosis amacı ile hazırlanan bir ayaklanma planının varlığı gerekçe gösterilerek meseleyi, 1821 yılından başlatmak eğilimindedir.³¹³ 1821 yılında isyanın sorumlusu olarak görülen ekümenik patrik V. Grigorios'un, diğer dinsel ve sivil önderlerle birlikte etkisiz hale getirilmeleri, Hristiyan Avrupa'nın Osmanlı yönetimine olan düşüncelerini değiştirdi ve ayaklanan Yunanlılara sempati duyulmaya başlandı.³¹⁴ Aslında her iki görüşte de doğruluk payı olmasına karşın, meselenin 1821 ayaklanmasına da zemin hazırladığı düşünülen 1796 yılında Megali İdea haritasının yayınlanması ile başladığı kabul edilebilir.³¹⁵

Türk toplumu ve Yunan toplumu, belirli zaman aralıklarında, belirli bir devlet adı altında ya da beylik ya da kent devleti olarak aynı coğrafyada, aynı veya birbirini izleyen tarih aralıklarında yaşamıştır. Dolayısı ile iki ulusun tarihi içi içedir ve belirli zaman aralıklarındaki egemen güçlerden ve sosyo-kültürel gelişmelerden etkilenmiştir.³¹⁶

Yunan Milliyetçiliğinin oluşumu, şekillenmesi ve gelişiminde etken olan ideoloji esas itibarıyla Megali İdea ideolojisidir. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra, bütünüyle yayılcı bir zemine oturması, zamanla Kıbrıs'ta bir Rum-Türk kavgasına dönüştü. Bunun ilk kıvılcımı ise 1821 yılında

³¹³ İsmail, *age.*, s. 1. "Her şey 1821 yılında Başpiskopos Kiprianos'un adanın her tarafındaki Rum ileri gelenlerine gönderdiği mektuplarla başlar. Mektuplarda, 'Lefkoşa'da bir top atışıyla isyanın başlayacağı, bu işaret verilince Türkleri öldürmek için harekete geçilmesi gerektiği' yazılıdır." Hüseyin Laptalı, "Kıbrıs'ta Bitmeyen Soykırım", *1. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-23 Kasım 2008- Bildiri Kitabı I, Ulvi Keser (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No.8, Motif Matbaacılık*, Ankara, 2009, s. 146.

³¹⁴ Clogg, *age.*, s. 25.

³¹⁵ İsmail, *age.*, s. 2.

³¹⁶ Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, Sena Ofset ve Şefik Matbaası, bs.1, İstanbul, 1994, s. 9.

Vali Küçük Mehmet tarafından ortaya çıkarılan isyan girişimiydi.³¹⁷ 1821’de Mora Yarımadasında Küçük Yunanistan’ın doğuşu, arkasından Megalo İdea denilen büyük rüyayı gündeme getirdi. Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanması bu bağlamda anlamlandırıldı ve bu rüyadan uyanıldığında, dünyanın neresinde olunursa olursun, Rum toplumunun üzerinde yaşadığı her yerin ana kara Yunanistan’a bağlandığı esasına dayandırıldı.³¹⁸

Büyük beklentiler içindeki bir halk için, yeni Yunan devletine ancak Mora Yarımadası, Attika, Atina’nın kuzeyindeki dar bir toprak parçası ve Siklat Takım Adaları’nı veren 1829 Edirne Antlaşması’nı izleyen yıllar hayal kırıklığı yarattı. Yunanlılar bir imparatorluk kazanmak için yola çıktı; oysa şimdi, varlıklarını sürdürebilmeleri için bile İngiltere, Fransa ve Rusya’nın sürekli gözetimine muhtaç olacak kadar güçsüz, küçük ve sefalet derecesinde fakir bir ülkeye sığınmaları istendi. Nihayetinde Yunanlıların etnik kökenleri de sorgulanmaya başlandı. Roma’ya duyulan derin özlem doğrultusunda bir ideoloji ortaya atıldı, modern Yunan ulusu bu yeni ideoloji, Megali İdea ideolojisi, “Büyük Ülkü” doğrultusunda şekillendirilmeye çalışıldı.³¹⁹ Ancak, olmayan bir ulus meydana getirildi ve bu ulusa kimlik kazandırma arayışları önem kazandı.

³¹⁷ İsmail, *age.*, s. 2. Ayrıca bk. Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi*, Halkın Sesi Ltd., bs. 1, Lefkoşa, 1973, s. 31.

³¹⁸ “Bu rüyayı gerçekleştirecek eleman ve ajanlar kiliselerde yetiştirilmeye başlanır. Bunların görevi Megalo İdeayı halk tabanlarına indirmektir. 1878’den sonra Yunanistan’da yetiştirilip Kıbrıs’a gönderilen din adamları, öğretmenler ve avukatlar, halka inerek Megalo İdea’yı Kıbrıs için Enosis şeklinde formüle ederek faaliyete geçirirler.” Manizade, (1975), *age.*, s. 169.

³¹⁹ Oberling, *age.*, s. 8-9. “Megali İdea’nın özü, en ateşli savunucularından Başbakan John Kollettis’in 1844 Ocağı’nda yaptığı bir konuşmada görülebilir. ‘Yunanistan Krallığı Yunanistan demek değildir; O, Yunanistan’ın en küçük en fakir bir parçasıdır. Bir Yunanlı yalnız bu krallıkta yaşayan değil, ama Yanya veya Selânik veya Serez veya Edirne veya Konstantinopolis veya Trabzon veya Girit veya Sakız veya tarihsel olarak Yunan olan herhangi bir yerde yaşayan ya da Yunan ırkıdan olandır... Bağımsızlık kahramanları yalnızca bu krallığın evlatları değildir; onlar, Haimos’tan Tainaron’a, Trabzon’dan Klikya’ya bütün Yunan dünyasının eyaletlerinin evlatlarıdır... Helenizmin iki büyük merkezi vardır: Atina ve Konstantinopolis. Atina ancak krallığın başkentidir. Konstantinopolis esas başkent, hayallerimizdeki kent, bütün Helenlerin neşe ve umut kaynağıdır.’ Başka bir deyişle, Megali İdea’nın hedefi, en parlak devrindeki haliyle Bizans İmparatorluğu’nun yeniden kurulmasından daha küçük değildi.” Smith, *age.*, s. 17. Yunanistan’ın ortaya çıkış süreci ile ilgili olarak bk. Clogg, *age.*, s. 19-63. Demirağ, *age.*, s. 17.

“Büyük Ülkü” terimini ilk kez dile getiren, Helen’li bir ulah olan, Ioannis Kolettis’ti. Bağımsızlığını kazanan Yunanistan’ın 1844’te yapılan Anayasa görüşmelerinde kimlik tanımlaması tartışmalara neden oldu. Kolettis, Yunan kimliğinin otoktonların ve heteroktonların yanı sıra kendini Yunan ya da Helen hisseden herkesi kapsamaması gerektiğini, bu insanların yaşadığı yerlerin de ana karaya dâhil edilmesini savundu. Helenizm iki başlı bir krallık olarak tanımlandı, Atina ve İstanbul başkent seçildi, böylece Bizans ile de bağlantı kuruldu.³²⁰

Yunanistan, 1830’da devlet olduğundan itibaren Ortodokslukla, Yunanlılığı özdeşleştirmek politikasını güttü. Bu bağlamda Kıbrıs’taki güçlü Ortodoksluk, iştahını kabarttı. Nasıl Güney Epir, Teselya, Makedonya, Ege Adaları ve Girit’i Ortodoksluk örtüsü altında ve Yunanlılık politikasıyla uyumlu olarak topraklarına katmışsa, Kıbrıs’ı da ele geçirmek için en uygun zaman kollanmaya başlandı.³²¹

Yunanistan’ın ortaçağına, Bizanslı geçmişine duyulan ilginin ortaya çıkışı ancak yüzyılın ortalarında gerçekleşti ve kesintisiz bir süreklilik kuramı içinde Yunan tarihinin klasik, ortaçağ ve çağdaş dönemlerinin bağdaştırılması girişimlerinde bulunuldu. Antik geçmişin saplantısı, okullarda ve Atina Üniversitesi’nde kuşaklar boyunca çocuklara aktarıldı. Bu sağlıksız eğitimin bir parçası olarak arındırılmış dili ve antik Yunan kültürü öğretilmeye çalışıldı. 1837’de kurulan Atina Üniversitesi’nin amacı, gerek Osmanlı topraklarından gerekse dünyanın diğer kesimlerinden gelen öğrencilere Helen kültürünü aşılardı. Ajanlar, Atina Üniversitesi’nde yetiştirilerek Megali İdea ideolojisini yaymakla yükümlü kılındı. Osmanlı ancak yüzyıl sona ererken, yani yaklaşık 60 yıl sonra kurtarılmamış Yunanlılar arasında eğitim propagandasına sınırlama getirdi.³²² Osmanlı’nın egemenliği altında bulunan tüm ülkelerde olduğu gibi, Kıbrıs’ta da farklı kökene ve dine mensup toplumlara tanıdığı geniş haklar

³²⁰ Clogg, *age.*, s. 65-66. Yunan ulusunun inşası, Büyük Ülkü ve Yunan ulusunun bölünmesi (1831-1922) ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. *age.*, s. 65-124. Koletti’nin biyografisi ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 274.

³²¹ İNAF, *age.*, s. 35.

³²² Clogg, *age.*, s. 69-70.

nedeniyle Osmanlı yönetimi döneminde, Ada'da huzuru bozucu ve sürekli bir Türk-Rum kavgasına neden olacak etkin eylemler pek görülmedi.³²³

Kıbrıs'ta Türk-Rum kavgasına neden olan Enosis tahrikleri, Kıbrıs'ın İngiltere'ye geçmesi ile birlikte görülmeye başlandı. Enosis istekleri, İngiliz sömürge yönetiminin hoşgörüsü ile gelişti ve 1950'li yılların başından itibaren doruğa çıktı. İnceleme dönemine gelindiğinde silahlı eyleme dönüştü. İşte Kıbrıs Meselesinin özü de iki halkın birbirine zıt yöndeki bu mücadelesidir. Rumların Enosis hareketleri ve Türklerin Enosise karşı mücadeleleri ile sınırlı kalmıştır.³²⁴

Yunan toplumunun tarih boyunca Türklere karşı takip ettiği politikaya genel hatları ile bakıldığında, silahlı mücadele yerine propagandanın tercih edildiği görülür. Takip edilen politika, Türklerin yalnızlaştırılması ve Türk ekonomisinin yıkılması, halkın dinî ve politik alanlarda bölünmesi ve Türk güç birliğinin azaltılması, Türk azınlıklara hayat hakkı tanınmaması, işgal ettikleri bölgelerde can, mal, ırz masuniyetini ihlâl ederek Türk mukavemetinin kırılmaya çalışılması ve Türklere yaşama hakkı tanımayacak politikalar üretilerek Türk toprakları üzerinde sürekli taleplerde bulunulması olarak değerlendirilebilir.³²⁵

Bu değerlendirmeler ışığında Kıbrıs Meselesinin ortaya çıkışı nereden bakıldığına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Rum toplumu her ne kadar politik mülahazalarla 1974 Mutlu Barış Harekâtına eklemeye çalışsa da bu tez pek gerçekçi görülmemektedir. En genel tarih itibarıyla 1571'de Ada'nın Türkler tarafından fethi ile daha özelinde ise 1796'da ortaya konulan Megali İdea ideolojisi ile eklemenebilir. Türk toplumu açısından da 1878'de Ada'nın idari yönetiminin İngiltere'ye geçişi ile birlikte varlık mücadelesine başlanıldığını kabul edilebilir.

³²³ İsmail, *age.*, s. 2.

³²⁴ İsmail, *age.*, s. 2-3.

³²⁵ Sâlışık, *age.*, s. 197-199. Genelkurmay Basımevi, Türk Yunan İlişkileri, s. 41-43.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİ TOPLUMUN TARİHSEL SÜREÇTE TEŞKİLATLANMA FAALİYETLERİ

2.1. KIBRIS RUM TOPLUMUNUN TEŞKİLATLANMA FAALİYETLERİ

2.1.1. Rum Toplumunda Teşkilatlanma Süreci

Rum toplumu teşkilatlanma süreci yukarıda tarihsel süreçte irdelenmeye çalışıldığı gibi Ada'nın Osmanlı İmparatorluğu yönetimine geçtiği andan itibaren başladı. Ancak bu süreç tarihsel dönemlere ve değişen konjoktüre göre farklı aşamalardan geçti. Öncelikle Ortodoks Kilisesinin eski gücüne kavuşturulması hedeflendi. Osmanlı yönetim zihniyetinin de etkisiyle başarıya ulaşıldı, Katolik Kilisesi nüfuzunu kaybetti, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi ve Başpiskoposluk güçlendi. Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Rum toplumu lideri kabul edildi, Etnarh unvanı ile ödüllendirildi, Rum toplumundan vergi toplanmasına mükellef kılındı. Bu sayede inceleme dönemine kadar olan süreçte Kilise maddi yönden oldukça güçlendi, Ada'da oldukça büyük topraklara da sahip oldu. Özellikle İngiliz yönetimi döneminde Türklerin elindeki toprakların satın alındı, bu sayede Ada'dan Türk toplumunun çıkarılması için önemli bir kazanım elde edildi.

Ada'nın idari yönetimi İngiltere'ye geçince gizliden yürütülen ilhak çabaları daha aleni yürütülmeye başlandı. Bu dönemde öncelikle siyasi teşkilatlanma süreci başlatıldı. Kilise her ne kadar dini hüviyette bir kurum gibi görülse de Rum toplumunun dini, siyasi, sosyo-kültürel yaşamının liderliği pozisyonuna geçti. Uluslararası toplantılara Rum toplumunu temsilen katıldı, müzakerelere iştirak etti. Dolayısı ile Ortodoks Kilisesi Ada çapında teşkilatlanmasını ilhak amaçları yönünde oluşturdu. 1821 isyanından gerekli dersler çıkarılmış, ilhak faaliyetleri gizlice sürdürülmüştür.

İngiliz yönetimi ile birlikte Ada'da görülen en büyük sosyo-kültürel etkinlik spor ve bu bağlamda futbol oldu. Ada toplumu futbol ile tanıştı ve kısa sürede futbol karşılaşmaları kitleleri peşinden sürüklemeye başladı. Kilise kitleleri peşinde sürükleyen bu etkinliği sahiplendi ve yönetmeye başladı. 1900'lü yılların başlarından itibaren Ada sathında spor kulüpleri kurulmaya başlandı. Kilise stadyumların önemini çabuk kavradı ve stadyum inşasına yöneldi. Stadyumlar ve spor kulüplerine sağladığı destek ile bu alanda hegemonyasını kurdu ve teşkilatlanma sürecinde spor kulüplerini kullandı.

Kilise eğitim kurumlarının da önemini farkındaydı. Rum toplumu liderleri Yunanistan okullarında yetiştirilerek Ada'ya gönderildi. Dolayısı ile Rum toplumu liderliği öğretmenleri bu düşünce ile yetiştirdi ve kendi okullarını inşa etti. Özellikle Cimnasyum olarak isimlendirilen lise seviyesindeki okullara bu fanatik milliyetçi öğretmenler atanarak, gençlik ilhak amacına yönelik olarak yetiştirildi. Dolayısı ile spor kulüpleri ve okullar bu amaçla kullanıldı.

1931 İsyanını müteakip, spor kulüplerinin sayısında artış gözlemlenir. Her bölgede güçlü futbol takımları kuruldu. Lefkoşa'da APOEL, Olimpiakos; Mağusa'da, Anorthosis, Paralimni; Larnaka'da, Pezoporikos, EPA; Limasol'da, AEL, ARİS; Baf'ta, ABOP/APOP; Girne'de, PAEK gibi spor kulüpleri kuruldu. Bu takımlar kilise tarafından maddi yönden desteklendi, kilise sahalarında karşılaşmalarını yaptılar. Yönetim kurullarında kilise yönetimi etkiliydi. Kırsal kesimde de papazlar kulüplerin kurulmasına öncülük etti. Merkezdeki aşırı sağ görüşlü APOEL Kulübü Enosisçi oluşumların karargâhı, EOKA'nın kurulmasını müteakip de EOKA'nın merkezi oldu. APOEL Kulübü yöneticileri EOKA'nın merkezdeki önemli isimleridir. Aynı şekilde Olimpiakos Kulübünün başında da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, İçişleri Bakanı olan, EOKA'nın kilit yöneticilerinden Yorgacis vardı. Girne'deki PAEK spor kulübü de polis takımı hüviyetindeydi. Yöneticileri, futbolcuları hep EOKA tedhiş örgütü mensupları olarak bilinmektedir. APOEL, Olimpiakos, Pezoporikos, AEL gibi sağ görüşlü kulüplerde asla Türk oyuncu oynatılmamıştır.

1940'lı yıllardan itibaren AKEL'in de güçlenmesi ile sol görüşlü kulüpler de kurulmaya başlandı. Lefkoşa'da Omonia, Mağusa'da Nea Salamina, Larnaka'da Alki gibi spor kulüpleri kuruldu.

Bazı kulüpler bir veya iki kaliteli, toplumda sevilen Türk oyunculara yer verseler de bunu hegomonik bir gösteri için yaptıkları değerlendirilmektedir. Sadece Kilise'nin belirlediği ve müsaade ettiği, Paralimni, AEL, ABOP gibi birkaç kulüpte oynayabildiler. Hegomonik gösterinin bir diğer görünümü de asla bir Rum futbolcunun, azınlık statüsünde değerlendirdikleri Türk toplumunun takımlarında oynamasına müsaade edilmedi.

İngiliz yönetimi döneminde Rum toplumu ticaret hayatına tamamen hâkim oldu. Sendikal faaliyetler önem kazandı, işçi sendikaları güçlendi, sosyal ve siyasi yaşamda söz sahibi oldu. Çiftçiler Birliği de güçlendi, kooperatifler sosyal yaşamda önemli rol oynamaya başladı.

Rum toplum liderliğince Enosis mücadelesine başlarken ilk olarak kilise ve din adamı yapılanması üzerinde duruldu. En küçük kiliselere kadar bu amaç doğrultusunda yetiştirilmiş din adamları yerleştirildi. Bu din adamları köy yapılanmasında önemli rol oynadı. Kırsal kesim de papaz-öğretmen-muhtar veyahut desteban bağlantısı kuruldu. Müteakiben gençliğin de içinde bulunduğu okullara önem verildi. Müteakip sahifelerde de görüleceği üzere okullarda Enosis amaçlı teşkil edilen gençlik teşkilatları oluşturuldu. Teşkilatlanmanın dayandığı bir diğer kurum da spor kulüpleri oldu. Spor kulüpleri faaliyetlerin gizlenmesinde perde rolü oynadı, kulüplerde faaliyetler fazla dikkat çekmeden yürütüldü. Kilise maddi destek sağladığı ve sahasından istifade ettirdiği spor kulüplerine tamamen hâkim durumdaydı. Sporcuların birçoğu da saha çalışması esnasında tespit edildiği gibi EOKA tedhiş örgütü mensubuydu. Aynı şekilde işçi sendikaları, çiftçiler birlikleri ve kooperatifler de Rum tedhiş teşkilatlanmasının önemli unsurlarıydı.

Dolayısı ile 1955'lere gelindiğinde Rum toplumu, otonom ve maddi bakımdan güçlü Kilise etrafında örgütlenmiş bir topluluk olarak gözüktü. Ortaokul ve Cimnasyumları kontrol altına aldılar. İngiliz sömürge yönetimi sürecinden itibaren takip ettikleri siyaset ile Türkleri yönetim mekanizması dışında bıraktılar. Her kesimden yetişmiş, mevzuata hâkim, ticareti ellerinde tutan organizasyona ulaşıldı. Kilisede, okulda, kulüpte Enosis siyasetini öngören bir politikayı hâkim kılındı.³²⁶

2.1.2. Megali İdea

Yunanistan'ın Türkiye, Rum toplumunun Kıbrıs'ın bütünü üzerindeki tarihsel süreçteki ve çalışma dönemindeki amaçlarının özünde "Büyük Ülkü" ya da "Büyük Fikir" olarak da karşılık bulan "Megali İdea" ideolojisi yer alır. Kıbrıs meselesinin özünde de Megali İdea ideolojisi yatar. Yunanistan iç ve dış politikasının temelini de "*bütün Helenleri kurtarmak ve Yunanistan ile birleştirmek*" olarak ifade edilebilecek Megali İdea üzerine inşa etmiştir.³²⁷ Megali İdea, İstanbul'un fethinden itibaren canlı tutulmaya çalışılan bir ülküdür.³²⁸ 1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra Avrupa'da Bizans'ın yeniden diriltilmesi fikri Megali İdea ideolojisinin doğmasına neden olmuştur.³²⁹

³²⁶ Küçük, *age.*, s. 140.

³²⁷ Neriman Tongul, *Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Gelişimi (1974-1983)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1998, s. 19. Gökhan Ak, "Megali İdea, Hissiyat, Önyargı ve Güvensizlik Fenomenleri Bağlamında Türk-Yunan İlişkilerine Bir Bakış", *Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar*, Motif Matbaacılık, Ankara, 2012, s. 314-315.

³²⁸ İsmail, *age.*, s. 5. "Yunan halkı her fırsattan istifade ile tarih ve politika sahnesinde iki ayrı kimliğe bürünerek çıkar. İlk olarak Atina ve Sparta'nın varisi sıfatıyla eski Yunanlılar olup, İskender'e bağlanarak eski Yunanistan'ın sahibi sıfatıyla kendilerini diğer adalar gibi Kıbrıs'ın da sahibi görürler. İkinci olarak Megali İdea ülküsü peşinde koştukları zaman ise kendilerini Bizans'ın varisi kabul ederler, İstanbul'un ilhakı ideallerini teşkil eder. Yunanistan sınırlarını Bizans'ın ulaştığı hudutlar olarak kabul ederler." Kökdemir, *age.*, s. 53-55. Smith, *age.*, s. 15-39.

³²⁹ "Megali-İdea, Osmanlı idaresinde bulunan bütün toprakların kurtarılmasını ve büyük Yunanistan'ın kurulmasını yani Osmanlı Devletinin tarihten silinmesini hedef almıştır." Alasya, (1992), *age.*, s. 7.

Megali İdea ideolojisini aşılacak için ise, 1490'lardan itibaren Kıbrıs'ta gizli okullar faaliyete geçirilmiş ve fanatik bir ders müfredatı takip edilmiştir.³³⁰

Megali İdea ülküsünün arkasındaki esas güçlü oluşum ise Ortodoks Kilisesidir. Yunan ve Rum aydınları, Kilisenin nesilden nesile taşıdığı bu ülkü ile yetiştirilmiş, başta Rusya olmak üzere İngiltere ve Fransa'nın da desteğiyle, tarihsel süreç içerisinde Enosis hareketinin yaratılması başarılmıştır.³³¹ Megali İdea için hayatını feda uğruna çaba sarf eden kişi Rigas Ferreros/Feraios'tu.³³² Ferreros, ilk Megali İdea haritasını Bükreş'te bulunduğu sırada 1791'de çizmiş ve daha sonra 1796 yılında bu haritayı Viyana'da bastırarak Yunanca konuşulan tüm topraklara dağıttı. Bu haritada Balkanların büyük bölümü, Anadolu'nun yarısından fazlası, Ege adaları ile Girit, Rodos, Kıbrıs, Trakya ve İstanbul hep Yunan toprakları olarak gösterildi.³³³ Ferreros, bu haritadaki hedeflere ulaşmak için hazırladığı ihtilal programı ile anayasayı 1797 yılında yayınladı. Osmanlı toprakları ile beraber, eskiden Yunanca konuşulan tüm

³³⁰ "Müfredatlarında, din bilgisi adı altında ihtilâl bilgisi; Megali İdea; Elenizm propaganda ve sloganlarının öğretilmesi ve telkin edilmesi gibi içerikleri olan ders kitapları çıkarmışlardır." Kürşad, vd., *age.*, s. 28-29

³³¹ "1714 doğumlu Yunan şairi Kosmos O Etolios, bütün adaları dolaşarak en etkili Megali İdea'cı örgüt olan Filiki Eterya'dan 100 yıl önce Megali İdea fikirlerini yaymış ve geniş destek bulmuştur." İsmail, *age.*, s. 5.

³³² "Rigas Velestinlis ya da Feraios, (1757, Velestin-24 Haziran 1798, Belgrad), Yunan İhtilalinin öncüsü, yazar, politik düşünür ve ihtilalci, modern Yunan aydınlanmasında önemli yeri olan bir kişidir. Rigas, Osmanlı İmparatorluğu içinde demokratik bir devrim gerçekleştirmek için çalışmıştır. Dünyanın en güzel devleti diye nitelendirdiği Osmanlı Devleti içinde, bütün ulusların, din ve dil farkı gözetmeden bir arada yaşayacakları ve hiçbir ulusun öteki uluslar üstünde egemen olamayacağı bir düzen kurmak için mücadele etmiştir. Fransız Devrimi etkisinde kalarak Hristiyan ve Türkleri ezen Sultan'a karşı bir halk ayaklanması düşler ve bu yolda çalışır. 1797 sonbaharında Rigas, *Rumeli, Küçük Asya, Akdeniz Adaları ve Eflâk Boğdan'da Oturanların Yönetimi Üzerine Yeni Bir Politika* isimli en önemli eserini yayımlamıştır. İnsan Hakları Bildirgesi'nin ve Helen Cumhuriyeti'nin Anayasası'nı içeren bu bildiri kısaca *Anayasa* olarak anılır. Her ne kadar 1793 Fransız Anayasası'ndan esinlenerek hazırlansa da, Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu ve çok kültürlü yapısına uygun bir hale getirilmiştir. Rigas, Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm tebaasının, din, dil ve etnik ayırım gözetilmeksizin, eşit ilkeler çerçevesinde bir arada yaşayabileceği bir devlet hayal etmiştir. Anayasanın içeriği; *Thourios*'ya da *Marş* (şiiir), *İnsan Hakları, Yasalar ve Vatan İçin Devrimci Deklarasyon, Hellen Cumhuriyeti Anayasası*. Bu yayınları ile bir devrim hareketini başlatmayı planlayan Regas, Avusturya polisince, tutuklanır, bir süre sonra da vefat eder." Aslı Çete, "Rigas Velestinlis ve Namık Kemal'de Osmanlılık Düşüncesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, s. 119-122. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/526326>, Erişim: 06.06.2022; 15.48.

³³³ İsmail, *age.*, s. 6. Kürşad, vd., *age.*, s. 36-37.

yerleri kapsayacak olan bu devletin adı Helen Cumhuriyeti, resmi dili de Yunanca olarak belirlenmiştir.³³⁴

XVIII. yüzyıl ile XIX. yüzyılın başlarında, tüm Kıta Avrupası'nı kapsayan milliyetçilik akımlarının tesiri ile tüm kıtada Yunan bağımsızlığı için yoğun propaganda başlamıştır. Milliyetçilik akımından Osmanlı İmparatorluğu da etkilenmiş, özellikle İmparatorluğun Yunan eyaletlerinde hızla yayılmış, Türk hükümlerine karşı Yunan ayaklanmaları başlamıştır.³³⁵

Böyle bir ortamda, adında dostluk sıfatı taşımasına rağmen özünde Osmanlı Devleti'ne karşı gizli bir ayaklanma ve propaganda faaliyetleri yürütmekle yükümlü, Filiki Eteria Dostluk Cemiyeti, Doğu Roma İmparatorluğunu yeniden diriltmek maksadıyla, 1814 senesinde Odessa'da kuruldu.³³⁶ Bu dönemde yaşananlar ve Yunanistan'ın bağımsızlığına uzanan süreç Kıbrıs'ta çalışma dönemi sürecinde yaşananlar esasen benzerlik göstermektedir. Seçilen yöntem birlik halinde, Ortodoks papazların liderliğinde dinsel ve silahlı mücadeledir.³³⁷ Dolayısıyla yöntem olarak mücadele seçilince bağımsız Yunan Devleti kurmak için yapılacak mücadele, yerini bir anlamda haçlı seferine bırakır. Profesör Skiotis* bu ruh halini "*Yunanlılar vahşi bir zafer sarhoşluğu içinde 'ne Mora'da, ne de bütün dünyada tek bir Türk bırakmayın ayakta' dizelerini tekrarlıyorlardı*" şeklinde ifade etmiştir. Yunanlılar, Megali İdea

³³⁴ İsmail, *age.*, s. 6. "Rigas Ferreos'un attığı tohumlar Yunanlıların Kurtuluş savaşı vermeleri için bir teşkilatlanma ihtiyacı ortaya çıkar. Rigas, Hristiyan âlemini birliğe çağırmak suretiyle 'Buono Kuzinos' ortaklığını kurar. Örgüt, Türk milleti dışında Hristiyan âlemini tümüyle kardeş ilan eder, 'Kardeşlik Birliği' adı altında Megali İdea amaçlarına hizmeti ön gören bir kuruluştur. Teşkilâta yeni gireceklere yemin ettirilir, verdikleri yemini tutacaklarına dair garanti bedeli olarak bir miktar Yemin bonusu adı verilen para alınır." Kürşad, *vd.*, *age.*, s. 38-39.

³³⁵ "Yunanistan'da tarımsal kesimin büyük kısmı geleneklere bağlıydı. Millet zihniyetinden, yani insanları dinlerine göre sınıflandırma alışkanlıklarından vazgeçemediler. Bu kesim milliyetçilik fikrini kabul edebildiyse, uzun süren Osmanlı egemenliği altında kültürel benliklerini köy ve mahalle papazları muhafaza ettiğindedir. Dolayısıyla, çoğu Yunanlının yeniden hayat vermeye çalıştıkları Yunanistan, Perikles'in antik Yunanı değil; Ortodoks Bizans oldu." Oberling, *age.*, s. 7.

³³⁶ Selâhattin Sâlışık, *Türk Yunan İlişkileri Tarihi ve Etniki Eterya*, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şirketi Yayınları, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1968, s. 147.

³³⁷ Sâlışık, *age.*, s. 144. Etniki Eterya Cemiyeti'nin kurulması, kurucuları, faaliyet programı, İstanbul Rum Patrikhanesi ile işbirliği, cemiyetin beyannameleri, hüviyeti ve faaliyeti, teşkilatlanması ve 1967'ye kadar olan faaliyetleri için bk. Sâlışık, *age.*, s. 143-190.

ideolojisini gerçekleştirmek din ögesini ön plana çıkarmıştır. Kilise önderliğinde, dinsel tabanlı topyekûn bir imha savaşı ile ideolojilerini gerçekleştirme kararlılığı her zaman sürdürüldü.³³⁸ Cemiyet, bir süre Odesa'yı merkez olarak kullandıktan sonra merkezini, Mayıs 1818'de, asıl faaliyet sahası olan İstanbul'a kaydırıldı ve Patrikhane güdümüne girdi, Patrikhane'den yönlendirilip, yönetilmeye başlandı. Kıbrıs'ta da benzer yöntem kullanıldı. Rum toplum liderliği Ortodoks Kilisesi başpapazı elindedir, mücadele şekli olarak yine silahlı mücadele seçildi, halk gizlice silahlandırıldı ve Filiki Eteryay'nın yerini EOKA tedhiş örgütü aldı. Her alanda Enosis ortak hedefi etrafında birlik gözetildi. Görüş farkı gözetilmeden siyasal teşkilatlanmanın, sendikaların, kooperatiflerin, futbol kulüplerinin birliği kısaca her alanda birlik gözetildi. Aykırı hareket, hainlik ile karşılık buldu ve aforoz tehdidi başta olmak üzere ölüm cezası yaptırımı ile karşı karşıya kalındı. EOKA'nın ilk olarak Rum toplumuna yönelik cezalandırma hareketinin özünde bu eylem şekli yatmaktadır.

Filiki Eteryay Cemiyetine üye olanlara yemin de ettirildi,³³⁹ rütbe ve şifreli haberleşme usulleri tesis edildi. Yemin metni ve usulü EOKA ile örtüştürüldü. Cemiyet mensuplarının bir fikir etrafında toplanması sağlandı, kudret ve liyakatlerine göre kademeli teşkilatlanma yoluna gidildi.³⁴⁰ İlk hedef bağımsız bir Yunan devletinin kurulması, müteakiben Megali İdea ideolojisinin

³³⁸ “* Profesör Dennis Skiotis, Harvard Üniversitesi öğretim elemanı. 1978 yılında yazdığı ‘The Past’in Medieval and Modern Greek Culture’ makalesini yayınlar. Bütün Avrupalı görüntüsüne rağmen Rhigas Pheraios bile, vatandaşı Yunanlıları, bütün Türkiye’yi ‘Bosna’dan Arabistan’a’ bir meşale gibi tutuşturmaya çağırdığı meşhur savaş şarkısı Thourios’u yazdığı anda, benliğinin derinliklerinde aynı bakış açısını taşıdığını göstermiştir.” Oberling, *age.*, s. 8.

³³⁹ “Vatanımızı esaret altında tutan müstevlilerle aramızdaki uzlaşmanın ateş ve demirden başka bir şey olmadığına yemin ederim. Bu mesuliyet ve bilinç içinde hareket ederek, Vatanımızın istiklaline kavuşması için, tek yol savaştır...” “Yemin merasimini ifa edecekleri yerde, ortada bir masa ve üzerinde bir tabak, bıçak, kılıç ve sarı renkte yanan bir mum bulunmaktadır. Yemin edenin sol elinde içi kırmızı şarap dolu bir kadeh ve sağ eli kalbi üzerinde bulunduğu halde yemin tekrarı yapar.” Kürşad, vd., *age.*, s. 43-47. Etniki Eteryay'nın teşekkülü, faaliyetleri ve Yunan isyanları ile ilgili bk. Genelkurmay Basımevi, *Türk Yunan İlişkileri*, s. 19-38.

³⁴⁰ “Birincisine çoban, ikincisine papaz, üçüncüsüne tavsiyeli, dördüncüsüne zararsız isimleri verilir. Çoban derecesinde olanlar, Türkler ile son dakikaya kadar mücadele etmekle görevlidir. Bunlar, cemiyetin kuruluş amacına, sırlarına vakıf elemanlardır. Papaz, tavsiyeli ve zararsızlar derecesinde olanlar gereği halinde, silah ve cephaneye tedariki ile yükümlüdür. Cemiyet, silah ve cephaneye ‘cihaz’, zorunlu masraflara da ‘çizme’ kapalı ismi kullanır.” Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975, s. 21.

gerçekleştirilmesidir.³⁴¹ Yunanistan sınırlarına Kıbrıs'ın alınması da yani Enosis, on maddelik Megali İdea programında da yer aldı.³⁴² Megali İdea'nın günümüze kadar değişmeyen hedefleri Filiki Eterya ve Etniki Eterya'nın programlarında net olarak yer almıştır.³⁴³

*“Ezeli ve ebedi düşmanımız Türklerdir.
Megali-İdea'yı gerçekleştirmek için savaş şarttır. Her türlü araca başvurulacaktır.
Rum halkı bütünü ile silahlandırılacaktır. Mukadder olan vaktin gelmesinden sonra,
ezeli ve ebedi düşmanımız Türklere taarruz edilecektir.
Politik fırsatlardan yararlanmak Etniki Eterya'nın baş görevidir.
Etniki Eterya, hiçbir siyasi partiye üye olmadığı gibi, hiçbir siyasi partinin emrinde
de değildir. Tanrının yardımı ile Megali-İdea kesin olarak gerçekleştirilecektir.”*

Cemiyet, tedhiş hareketlerini Hristiyan âlemine kabul ettirmek ve tarafına çekmek için hareketini “milli mücadele” olarak isimlendirdi ve adını 1894 yılında “Etniki Eterya” olarak değiştirdi. Yunan halkının tahrik edilmesi ve harekete geçirilmesi için düşmana/ötekine ihtiyaç duyuldu. Cemiyet kuruluşunu müteakip yayınladığı 17 maddelik bir bildiri çalışma yapılan dönemde Kıbrıs Rum toplum liderliğinin hedefi ve hareket tarzı ile uyumludur.³⁴⁴ Kıbrıs Rum toplumu lideri ve Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios'un 1950-63 sürecinde verdiği

³⁴¹ İsmail, *age.*, s. 7. “Yunanlılar, Etniki Eterya teşkilâtını ‘Filiki’ olarak adlandırarak yabancı milletlerden yararlanmayı hedefler. Etniki Eterya 1894 Mayıs'ında Atina'da Yunan ordusu içerisinde kurulmuş olup, Girit ihtilâlini ve Bulgarlara karşı Makedonya müdafaasını manen ve maddeten desteklemiş, bu görevleri yerine getirdikten sonra dağıtılmıştır. Filiki Eterya ile Etniki Eterya'yı karıştırmamak gerekir.” Kürşad, *vd.*, *age.*, s. 54. “Bağımsız Yunan krallığının kurulmasından sonra Etniki Eterya'ya, Yunan Krallığının hudutlarının genişletilmesi görevi verilir, Girit isyanını hazırlar.” Sâlışik, *age.*, s. 163. “1897 Türk Yunan harbi Etniki Eterya'nın geniş faaliyeti neticesinde başlar. Batı Trakya ve Selanik'i ele geçirmek maksadı ile 8 Nisan 1897 tarihinde Yunan orduları Türk hududunu geçer.” Sâlışik, *age.*, s. 176-177.

³⁴² Sâlışik, *age.*, s. 149.

³⁴³ Alasya, (1992), *age.*, s. 9-10. Ayrıca Filiki Eterya Cemiyeti'nin kuruluşu, programı ve faaliyetleri hk. ayrıntılı bilgi için bk. *age.*, s. 8-18. İsmail, *age.*, s. 8. Sâlışik, *age.*, s. 4-5. Filiki Eterya'nın programı aynı zamanda, Bizans'ın ve Kadim Yunan'ın varisi olduğu iddialarıyla ortaya atılan Hellenizm ve Büyük İde rüyalarıyla hareket eden Yunan emperyalizminin etapları ile ilgili olarak bk. *Torun*, *age.*, s. 73-88.

³⁴⁴ “Bu program doğrultusunda cemiyet, adalar dâhil, Osmanlı toprakları üzerinde her yerde teşkilâtını kurar ve isyanların çıkarılması için her türlü hazırlığını yapar. İsyancılara liderlik edenler ise yüksek rütbeli papazlar olur, en büyük destek ise Rusya'dan görülür. İstanbul'da tahsilini tamamlayan ve Çar I. Alexandre'nun yaverliğini yapan Alexandros İpsilantis, 1815 tarihinde, Filiki Eterya'nın Başkanlığına getirilir. 1821 yılı isyanını başlatanların liderliğini İpsilantis yapar.” Alasya, (1992), *age.*, s. 9-10; s. 18-20. 1894 yılında yayınlanan Etniki Eterya bildirisi ve Megali İdea programı ile ilgili olarak bk. Alasya, (1988), *age.*, s. 105-107. İsmail, *age.*, s. 9. Ayrıca bk. Türsan, *age.*, s. 40-41. Genelkurmay Başkanlığı, (1975), s. 31-32.

demeçler, Rum halkının teşkilatlanması, mücadele yöntemi ve EOKA'nın kuruluşu ve seçtiği hareket tarzı bu bildiri ile birebir örtüşmektedir.

Türk toplumu düşman ilan edildikten sonra, mukadder olan vaktin geldiğinden hareketle, önce 1919-1922 döneminde Batı Anadolu topraklarında, daha sonra 1955-1974 döneminde Kıbrıs'ta harekete geçildi. Her iki hareketlenmede de karşılarında dirençli, inançlı, her şeye rağmen barışsever bir Türk toplumu buldular ve arzu edilen hedef Megali İdea gerçekleştirilemedi. Her türlü uluslararası gelişmeler ve politik fırsatlardan istifade edilmeye çalışılsa da Türk-Yunan ilişkilerinin genel karakteristiği, Yunan-Rum toplumunun Türk toplumuna karşı giriştiği mücadelelerde galip gelememesidir.³⁴⁵ Bu meselede Patrikhaneye de ayrı bir yer açmak gerekir. Şöyle ki, Kıbrıs meselesinin ortaya çıkmasındaki en etkin faktör genelinde kilise, özelinde ise İstanbul Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ydi.³⁴⁶ İstanbul'un fethini müteakip Osmanlı toplumunun hoşgörüsü neticesinde Ortodoks Kilisesi yeniden istiklâlini ilân etti ve şark Hristiyanlarını, Roma Kilisesinin esaretinden kurtardı. Aradan geçen süreçte Osmanlı İmparatorluğu zayıflayıp ve fiilen sona ererken, 1919 Temmuzunda yeniden Fener Patrikhanesinin kapısına Bizans İmparatorluğunun çift kartallı bayrağı asıldı. Etniki Eteryia Cemiyeti de Patrikhaneye bağlı çalışmış, Mavri Mira cemiyeti de Rum göçmenlerine yardım etmek maskesi altında, yine Patrikhane tarafından kurulmuştur. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasında da büyük rolü olan Patrikhane, Karadeniz sahillerinde de Pontus Devleti kurulması hareketinin arkasındaki güç oldu.³⁴⁷ Kıbrıs'ta da ilhak yönünde yürütülen faaliyetlerin merkezinde geçmişten inceleme dönemimize kadar olan

³⁴⁵ Önsoy, agm., s. 252-253. Ayrıca Yunanistan'ın Megali İdea doğrultusunda topraklarını tarihsel olarak genişletme süreci ile ilgili bk. agm. s. 253-254.

³⁴⁶ "Megali İdea ideolojinin bekçisi ve kutsal dava ilân edilen Bizans'ın diriltilmesine yönelik faaliyetlerin takipçisi ve provokatörü her dönem Patrikhane olur." Bekir Berk, *Patrikhane ve Kıbrıs*, Doğan Güneş Yayınları No.5, Sıralar Matbaası, İstanbul, 1962, s. 40-43.

³⁴⁷ "Lozan Anlaşmasından sonra terki gereken ve siyasi bir iddia taşıyan, patriklerin, patriklik اساسı ile beraber başlarına da İmparator Konstantin'in saltanat alâmeti olan ve pençesinde kürre-i arzı tutan pırlantalı Bizans imparatorluğu tacını giymeye devam ederler. Bu hal bizi, çarnaçar Bizans imparatorluğu davasına, Yunan Megalo-ideo'sına götürmektedir. Berk, *age.*, s. 7-33.

süreçte yine Ortodoks Kilisesi ve papazların bulunduğu genel kabul gören bir olgudur.³⁴⁸

Luvarin*, Stuttgart'ta yayınladığı bir makalesinde özetle; Yunan milliyetçilik şuurunun Bizans'a dayandığını, bugünkü Rumcanın Bizans Yunancasının bir kızı olduğunu, halkın şuurunda kendini lisan ve din bakımından Bizans'la bir görmeyenin tam Yunanlı sayılamayacağını, idealin muhafazasını kilisenin üzerine aldığını, Kilise ve devletin birbiri içine girdiğini, Ortodoks Kilisesinin Megali İdea'nın idarecisi rolünü, yalnız başına üzerine almasının tabiatı icabı olduğunu, Patrikhanenin Hristiyanlar için Bizans İmparatorluğunun yerini aldığını vurgulamıştır.³⁴⁹ Dolayısıyla Kıbrıs meselesinin özünde, Kıbrıs'ta sporun özellikle futbolun merkezinde neden kilisenin ve papazların öncü rolü oynadığının önemi anlaşılmaktadır.

İlhak fitilinin ateşlendiği, sözde tek yanlı plebisit ile Enosis kararının alındığı, Atina'da EOKA tedhiş örgütünün temellerinin atıldığı, Kıbrıs meselesinin uluslararası boyut kazanmaya başladığı dönemde, Yunanistan'da 1953 yılında Anayasa değişikliğine gidildi. Patrikhane, en yüksek dini makam, İsa'nın Doğu Ortodoks Kilisesi dini de resmi din kabul edildi,³⁵⁰ Kıbrıs Meselesi ile bağlantılar kuruldu. Enosis hareketin lideri Başpiskopos Makarios, Yunanistan'da kurulan Kıbrıs komitesinin başkanı ise Atina Başpiskoposu oldu. Bu piskoposlar ise doğrudan Patrikhaneye bağlıydı. Netice itibarıyla da Kıbrıs meselesinde baş tahrikçi Fener Kilisesi Başpapazı Atenegoras'tı.³⁵¹

³⁴⁸ Oberling, *age.*, s. 14.

³⁴⁹ *Luvarin, Atina Üniversitesi profesörlerinden, Yunanistan eski maarif vekili, söz konusu makaleyi Stuttgart'ta, *Universitates* adlı dergide yayınlamıştır. Berk, *age.*, s. 18-19.

³⁵⁰ Berk, *age.*, s. 22-24.

³⁵¹ "Time ve Fortune dergileri yazarı Rota Winterrol; 'Böyle siyasi bir işin, bir din adamının siyah mantosu altından idare edildiği nereden bilinsin, önce Kıbrıs Rumlarını, sonra Yunan halkını, Türkiye ve İngiltere aleyhine tahrik eden kimse, aslında ruhanî bir vazife ile mükellef bulunan Atenegoras'tır. Din adamından ziyade siyaset adamıdır. Kiliseyi, ruhanî vazifesini düşünmez, siyasetle meşgul olur. Kıbrıs Ortodoks din adamları Patrik Atenegoras'tan emir alırlar ve onun emrinin dışına çıkmazlar.'" Berk, *age.*, s. 28-29.

Kıbrıs'ın yönetiminin 1878'den itibaren İngilizlere geçmesiyle birlikte, her an Ada'nın Yunanlılara devredileceği düşünöldü. Yunanistan da siyaseten Megali İdea ideolojisine son derece bağlı olan Venizelos 1910'da iktidara gelir gelmez, Büyük Yunanistan programını uygulamaya koydu,³⁵² Ege'yi bir Yunan gölü haline getirmek asıl hedef olmakla beraber, genişleme sürecinde Kıbrıs'a da göz dikildi. İdeoloji doğrultusunda hedef, Ada ile birlik, yani Enosisin gerçekleştirilmesidir.³⁵³ Megali İdea, Yunanistan'ın izlediği yayılcılık siyasetinin ismidir.³⁵⁴ Yunanistan'ın geçmişten inceleme dönemimize kadar olan süreçteki Kıbrıs siyasetinin özü Enosis olarak ifade edilebilir.

2.1.3. Enosis

Yunanca Enosis, genel olarak birleşme anlamına gelir, Megali İdea ideolojisinin bir sonucu olarak Kıbrıs adasının Yunanistan ile birleşmesi istemini ifade etmek için kullanılır.³⁵⁵ Toplum bilimciler ilhakı, bir halkın kendi iradesine rağmen başka bir halkın devlet sınırları içinde ve egemenliği altında tutulması olarak tanımlamaktadır.³⁵⁶ Enosis, EOKA için, Türklerle çok eski bir hesabın halledilmesi için bir fırsat; Grivas'a göre, milli mücadelenin hedefi; Kıbrıslı aydınlar için hürriyet anlamına gelmiştir. Makarios'a göre, kimi zaman Yunanistan'la birleşmek kimi zaman ise bağımsızlıktır. Kıbrıs Türkleri için Enosis, Türklerin tamamen imhasıdır.³⁵⁷ Esasen Kıbrıs Meselesi, Megali İdea

³⁵² "Ege Denizi Yunan denizi olacak, İki kıtaya ve 5 denize açılan Yunanistan gerçekleşecek, Yunanistan'ın bir ayağı Avrupa'da, bir ayağı Asya'da olacak, Bizans İmparatorluğu yeniden kurulacak." İsmail, *age.*, s. 10. Alasya, (1992), *age.*, s. 8.

³⁵³ Oberling, *age.*, s. 11. Ayrıca bk. Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, Ankara, 1987, s. 35-36.

³⁵⁴ Emircan, (2000), *age.*, s. 131-135.

³⁵⁵ Oğuz, *age.*, s. 31. İsmail, *age.*, s. 12. "Enosis, Kıbrıs'ın Yunanistan'a siyasi yönden birleşmesini anlatmak için kullanılan 'ilhak' kelimesinin karşılığıdır. Kıbrıs'ta İngiliz idaresinin kurulması ile Enosis cereyanı güçlenmiştir." Zia, *age.*, s. 124. "Bir ülkeye ilhak edilme, o ülke toprağına katılma" anlamındadır. Gürel, *age.*, s. 41. "Enosis sözcüğü, Yunan yayılcılığının bir parolasıdır." İNAF, *age.*, s. 36. Adıyeke, *agm.*, s. 43.

³⁵⁶ Harman, *age.*, s. 21.

³⁵⁷ "Yunan Ortodoks Kilisesine göre Enosis, Bizans İmparatorluğunun canlandırılması demek olup, Kıbrıs'ı da kapsar. 1453 tarihinde Bizans'ın yenilip, ortadan kalkmasından sorumlu tutulan Müslöman Türkler, Yunan Ortodoks kilisesi liderleri tarafından doğal düşman olarak kabul edilir. Kıbrıslı Mukaddes Sinod için Enosis, herhangi bir şeyin veya her şeyin kurban edilebileceği her suç veya şiddet hareketinin yapılip mücrimin, kahraman olarak şereflendirilmesi için tek hedeftir.

ideolojisi doğrultusunda izlenen Enosis siyasetinin bir sonucu olarak değer görür.

Enosis, Yunanistan'ın emperyalist bir yayılma siyasetidir. Kilise ve papazlar başta olmak üzere Kıbrıs Rum toplumu, çeşitli eğitim ve yoğun propaganda ile etki altına alındı. Enosis, eski Yunan mitlerindeki bir masal gibi sunuldu.³⁵⁸ Araştırmacı Mihalis Atadidis Enosis hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirir:³⁵⁹

“Yunan milliyetçiliği, Ortodoks Kilisesi'nin önderliği altında ve Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi parolası çerçevesinde eğitim yoluyla halka yayıldı ve güçlendi. 1931'de bu arzu, Kıbrıs'taki bütün Yunan (Kıbrıslı Ortodoks) çiftçilerini harekete geçirmişti. Buna karşılık Türk milliyetçiliği henüz ortaya çıkmamıştı. Bu nedenle Kıbrıs'taki Kolonyalizm karşıtı hareket saf bir Yunan hareketiydi ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması şeklindeydi. Bu arada Kıbrıs Türklerinin varlığını da küçümsemek yanlış olur, Kıbrıs Türklerinin baştan beri Enosise karşı olduklarını görmemezlikten gelemeyiz. Kıbrıs Parlamentosu'nda Kıbrıs Türkleri, Enosise her zaman karşı çıkmışlardır.”

Helenizm'in tekrar canlandırılmasının can alıcı noktası eğitim oldu.³⁶⁰ Yunan bağımsızlığının hemen arkasından Megali İdea ideolojisinin benimsetilmesi ve yayılmasında ihtiyaç duyulacak, ana karayı ve çevre toplulukları etkileyecek ve yönetecek aydın kesim, bu amaçla kurulan Atina Üniversitesinde yetiştirildi. Venizelos, Atina Üniversitesi hukuk bölümü, Makarios İlahiyat bölümü mezunudur.

Kıbrıs'ta Enosis mücadelesinin siyasal ayağını Kilise oluştururken, mücadeleyi yürüten kadroları, öncelikle din adamları olmak üzere, avukatlar, öğretmenler, tefeci-tüccar takımı, spor adamları ve spor kulüpleri oluşturdu. Bu

Yüksek rütbelerdeki Kıbrıslı ve Yunan papazlar Enosise sağlam bir bağlılık yemini yaparak görev alırlar.” Oğuz, *age.*, s. 31-44.

³⁵⁸ “Durrel, Kıbrıs Rumları için Yunanistan'la birleşme fikri yeryüzündeki kusursuz bir cennet idi; Prof. Crouzet, Birçok Kıbrıslı için Enosis, tam bir düş, yaratılmış bir cennet veya onların dünyadaki yasal yerlerini gösterdiklerini sandıkları çok belirsiz bir sözcüktür.” Şahinler, *age.*, s. 108-109.

³⁵⁹ Mihalis Atalidis, *Kıbrıslı Yunanlılarla, Kıbrıslı Türkler Arasındaki İlişkiler*, Atina, 1981, akt. İNAF, *age.*, s. 38.

³⁶⁰ Smith, *age.*, s. 44.

mücadelenin ideolojisine destek ise, büyük ölçüde Yunanistan olmak üzere Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesince sağlandı.³⁶¹ Enosis mücadelesi 1955 yılında EOKA tedhiş hareketlerinin başlamasına kadar, tamamen din bağlamı geliştirdi, Rum ve Yunan politikacılarının değişmez bir hedefi oldu.³⁶² Ada'nın İngiltere yönetimine geçmesinden sonra da her fırsatta dile getirildi.³⁶³ 1887'de Kraliçe Victoria'nın tahta çıkışının ellinci yıl dönümü kutlamaları Rumlar tarafından boykot edildi, 600 Ortodoks kilisesinde din adamları Enosis lehinde konuşmalar yaptı, kutlamalara ilgi gösterilmesinin önüne geçmek için çeşitli spor müsabakaları düzenlenerek halkın ilgisi karşılaşmalara kaydırıldı. Başpiskoposluğun öncülüğünde İngiliz yönetime karşı Enosis lehinde ve özellikle vergi verilmemesi yönünde her fırsattan istifade protesto mitingleri düzenlendi.³⁶⁴ Kasım 1898'de Atina'da kurulan Yurtseverler Birliği, Girit devrimin aynısının Kıbrıs'ta da gerçekleştirmesini hedef olarak benimsedi.³⁶⁵ Kilisenin başpiskoposluk seçimlerinde ana tema daima Enosisi gerçekleştirmek olmuş ve bu yönde demeçlere yer verilmiştir.³⁶⁶

³⁶¹ Gürel, *age.*, s. 41. "Kitium Piskoposunun 1878 Aralık'ında İngiliz yönetiminden yakınan bir dilekçeyle Yüksek Komiser'e başvurması üzerine, İngiliz yöneticisi Albay Greaves, Dışişleri bakanı Salisbury'e şu saptamaları içeren bir yazı gönderir. Halkın yönetime karşı tahriklerinin arkasındaki aktör papazlardır. Papazlar, Türk yönetimi döneminde ayrıcalıklardan ve vergi bağımsızlıklarından yararlanırken, İngiliz yönetimi altında bu ayrıcalıklardan mahrumdurlar. Üstelik papazlar, adanın en büyük çiftçileri oldukları için vergilerden herkesten daha çok etkilenmektedir. Kıbrıs Rum halkını Enosis doğrultusunda aydınlatma görevini Kilisenin yanı sıra yüklenen başkaları da vardır. Rum okullarında eğitim programları Atina ile Rum Kilisesinin iş birliğiyle hazırlanmaktadır. Çoğu Yunanistan'da eğitim görmüş olan öğretmenler, Enosis ülküsü yanında, Türk düşmanlığını da öğrencilerine aşılamaktadır. Tefeci-tüccarlar da Enosisçi kadrolara destek olmaktadır." Gürel, *age.*, s. 44-45. Ayrıca Rum ilkokullarında Helen milliyetçiliği aşılama faaliyetleri ile ilgili olarak bk. Şahinler, *age.*, s. 110.

³⁶² Şahinler, *age.*, s. 110, İsmail, *age.*, s. 13.

³⁶³ "Bu fikir, 1878'de Ada'ya gelen ilk Yüksek Komiser (Korgeneral) Sir Garnet Wolseley'nin adaya gelişi esnasında Kition piskoposu tarafından da dile getirilir." Hill, *age.*, s. 424.

³⁶⁴ Hill, *age.*, s. 426-428.

³⁶⁵ "Kıbrıs kolları oluşturulurken Türk toplumunun tepkisi ile karşılaşılır. Karışıklıkların merkezi olan Limasol'da sürekli Panhelenik propaganda hüküm sürer. Temmuz 1899'da düzenlenen Panhelenik olimpiik spor müsabakaları esnasında yalnızca Yunan bayrakları göndere çekilir, Yunanistan Konsolosu Philemon ve Kition piskoposu da etkinliklerde boy gösterir." Hill, *age.*, s. 432.

³⁶⁶ "Nitekim Kition piskoposu, Ekim 1901'deki teşrii meclisi seçimlerini iki cepheye bölerek, Enosis çağrısıyla seçimlere girerken, Britanya yönetimine yardım edenleri vatana ihanet suçlamasıyla kınamışlardır." Hill, *age.*, s. 434.

1903'de çıkan olaylarda, halkı galeyana getirenlerin başındaki kişi Leymosun Gymnasium Müdürü Andreas Themistokleous'tu. 23-26 Nisan 1903'da Leymosun'da düzenlenen Pan-Kıbrıs Oyunları'nda siyasi bir konuşma yapan Themistokleous, atış talimi yapmanın önemini vurgu yapmıştır. Oyunların hedefi, gençliğin Enosis doğrultusunda eğitimden geçirilmesiydi.³⁶⁷ Yunan Deniz Harp Okulu öğrencilerinin eğitim gemisi Admiral Miaoulis'in 1906'daki Leymosun Liman ziyareti, coşkuyla karşılandı, Enosis gösterilerini tetikledi.³⁶⁸

Venizelos, Kıbrıs'ın daima kendilerine hediye edileceği ve Enosisi gerçekleştireceği inancını taşımıştır. 1 Mart 1915'de, bu inancını bir istek olarak İngiltere Kralına yazdığı bir mektupla belirtmiştir.³⁶⁹ Kıbrıs'ın ilhakı ilk olarak uluslararası arenada Birinci Dünya Savaşı ertesinde Paris'te toplanan Barış Konferansında dile getirilmiştir. Venizelos'un Barış Konferansında sunduğu toprak istekleri arasında Kıbrıs da bulunmaktadır. Venizelos, son derece iyimser bir yaklaşımla, adaların zaten geçmişten beri Yunanistan'a ait olduğu, Ege adalarının ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesinin zaten bir gereklilik olduğunu vurgulamıştı. Bu istemlerini 3 Şubat 1919'da gerçekleştirilen On'lar Konseyi'nde açık ve net olarak dile getirmiştir.³⁷⁰

Yunanistan, kurulmadan önce gündeme getirmeye başladığı Enosis istemini, bağımsız devlet statüsünü kazanınca milli politikası haline dönüştürdü. Yani Türk toplumunun taksim tezini gündeme getirdiği tarihten yaklaşık 150 yıl önce Enosis istemi Yunan ve Rum toplumunun gündemindeydi. Yunan ve Rum toplumları bu süreçte Enosisi gerçekleştirmeye yönelik her argümanı kullanmayı denemiştir. Geçmişten çalışma dönemine geline süreçte meydana getirilmeye

³⁶⁷ Hill, *age.*, s. 436.

³⁶⁸ "İngiltere Dışişleri Bakanlığı, bu tür ziyaretlerin Enosis yanlısı gösterileri tetikleyip Müslüman nüfusla ayrılmaya neden olacağını Yunan hükümetine iletir." Hill, *age.*, s. 439.

³⁶⁹ İsmail, *age.*, s. 13.

³⁷⁰ "Paris'te toplanan Barış Konferansı'nda, Megali-İdea hedefleri doğrultusunda Venizelos'un 30 Aralık 1918'de sunduğu toprak isteklerinde, Kuzey Epir (Güney Arnavutluk), Batı ve Doğu Trakya (İstanbul dâhil), Batı Anadolu (Bursa, İzmit, İzmir, Aydın ve civarları), İmroz, Bozcaada, Sakız, Rodos, On iki Adalar, Meis, Pontus ve Kıbrıs talep edilir." İsmail, *age.*, s. 11-14. Megali İdea'nın amacı ve buna bağlı olarak ulaştığı hedefler ile ilgili olarak bk. Genelkurmay Başkanlığı, (1975), s. 38-41. Türsan, *age.*, s. 51-74.

çalışılan Kıbrıs ulusu kavramı içinde, bir ulusu meydana getirdiği genel kabul gören üç faktör olan ırk, dil ve din arasında, paradoksal bir durum gibi görülse de en etkisiz görüneni ırk kabul edilmektedir. Kıbrıs Rum halkının tarihin hiçbir döneminde Helen Yunanistan'ın asli unsurlarından biri olduğuna rastlanılmamıştır.³⁷¹ Modern Yunan ulus anlayışına, Yunanlıların yaşadığı bütün ülkelerin aynı egemen güç altında toplanması, tek ve birleşik bir Yunanistan oluşturulması düşüncesi hâkimdir.³⁷²

Bu tespitler perspektifinde, Türk-Rum çatışmasının başlangıcı her ne kadar 1796'ya kadar götürülse de, gerçek tarihsel süreç İstanbul'un fethine dayandırılabilir. Özünde ise Enosis istemi olduğu görülmektedir. Bu gerçekliğin yanı sıra, Kıbrıs Türk halkının da Enosis'e karşı mücadelesi bir o kadar köklü geçmişe sahiptir. Bu bağlamda ortak bir tarih yaratamayan, tarih boyunca sürekli birbirleri ile çatışma halindeki Kıbrıs Rum toplumu ile Türk toplumunun tarihlerinin birbiriyle ilişkili, ancak iki ayrı tarih olarak yazıldığı; Rum toplumunun tarihinin, Enosis için mücadelenin tarihi; Türk toplumunun tarihinin de, Enosis karşı mücadelesinin tarihi olduğu görülmektedir.³⁷³

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Ortodoks Kilisesinin nüfuzu her geçen gün arttı ve maddeten de güçlendi. Bu nedenle Kilise, ideolojiyi yayma misyonunu üstlendi, Enosis ülküsünün nesilden nesile aktarılması, gençlerin bu ülkü doğrultusunda eğitilmesi yönünde faaliyet göstermeye başladı.³⁷⁴

³⁷¹ "Zaten Bizans İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı kendi bünyesine dâhil ediş biçimi de, Yunan ana karası ve Ege bölgesiyle beraber işleyen, ama buraları bütünlemeyen bir parçası olduğu için, dilin yanı sıra din de Kıbrıslıların Yunan kökenli olduğu düşüncesini teşvik etmek amacıyla kullanılmaktadır. Hâlbuki Kıbrıslıların ırksal açıdan Helen kavmiyle gerçek bir bağı olduğu yönünde herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Dahası, görünüşe göre elimizdeki bütün antropolojik kanıtlar aslında tam aksi istikamete işaret etmekte, MÖ 5. yüzyılda Kıbrıslıların ana karadaki Yunanlılar tarafından yabancı bir halk olarak görüldüklerini ortaya koymaktadır." Hill, *age.*, s. 417-418.

³⁷² Hill, *age.*, s. 418.

³⁷³ İsmail, *age.*, s. 16. "Enosis 1791'den beri gündemdeki bir meseledir." Adıyeke, *agm.*, s. 43.

³⁷⁴ İsmail, *age.*, s. 17.

Kıbrıs Ortodoks Kilisesi direktiflerini, Megali-İdea'nın merkez üssü durumundaki İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nden aldı, ona göre hareket etti. 1814 yılında eski adıyla Hocabey, yeni adıyla Odesa'da Rus çarlarının yazlık sarayındaki bir gizli toplantıda ikisi Rum, biri Bulgar³⁷⁵ tarafından Filiki Eterya/Philiki Etairia (Dostlar Cemiyeti) kuruldu. İsmi üç yıl sonra Etniki Eterya³⁷⁶ değiştirilen bu gizli örgütün Büyük Yunanistan rüyası içinde Kıbrıs da bulunmaktadır.³⁷⁷ Philiki Eterya, 1821'deki bağımsızlık savaşının patlak vermesine giden yolu da hazırlayan gizli bir örgüttü.³⁷⁸ Yunanistan ise Megali Nıçı (Büyük ada) dedikleri ve Megali İdea'nın bir parçasını oluşturan Kıbrıs Adasının er geç Yunanistan'a bağlanacağı inancındaydı.³⁷⁹

Patrikhane'ye bağlı olarak faaliyetlerini yürüten Filiki Eterya Cemiyeti de, 1821 isyanından sonra Kıbrıs'ta faaliyetlerini arttırdı. Kilise öncülüğünde isyan hazırlıkları ihbarı üzerine, 9 Temmuz 1821'de, Vali Küçük Mehmet, kiliselere yönelik büyük çaplı baskın düzenledi ve Filiki Eterya Cemiyeti'ne ait çok miktarda silah ve mühimmat ele geçirildi, isyanın elebaşısı olan papazlar etkisiz

³⁷⁵ Keser, (2015), *age.*, s. 83.

³⁷⁶ "Asıl adı Elefterya-Eterya olan ancak bizim devlet arşivimize Etnik-i Eterya olarak giren bir Rum-Yunan ihtilal cemiyetidir." Yücel Özkaya, "1821 Yunan (Eflak-Buğdan) İsyancıları ve Avrupalıların İsyancı Karşısındaki Tutumları", *Türk Yunan İlişkileri, Üçünü Askeri Tarih Semineri*, Ankara, 1986, s. 131, akt. Keser, (2015), s. 83. Clogg, *age.*, s. 47.

³⁷⁷ Keser, (2015), *age.*, s. 83.

³⁷⁸ "[Philiki Etairia üyesi bir papazın 1819 yılında yazılmış tavsiye mektubu. (Ulusal Tarih Müzesi, Atina)] Silahlı ayaklanma yoluyla 'Ana yurdun Kurtuluşu' için çalışıyordu ve Yunan dünyasının çoğu bölgelerinde üyeleri vardı. Üyelik dört aşamadan oluşuyordu: vlamis (kardeş), systimenos (önerilen kimse), ierefs (papaz) ve poimin (çoban). Bunun yanı sıra, en büyük yetki 'Elevisis Sırlarının Yüce Papazlarının elinde olsa da, Anotati Arkhi (Yüce Otorite) ad altında toplanmış iki askeri sınıf daha vardı. Etairia'da masonluktan esinlenmiş özenle yürütülen giriş törenleri yapılıyor ve gizli planların açıklanması ölümle sonuçlanıyordu. Tavsiye mektubunun üzerinde, Ya Özgürlük Ya Ölüm sloganının baş harflerini taşıyan çapraz bayraklar bulunmaktadır. Harflerden ve rakamlardan oluşmuş şifreli metinde şunlar yazılıdır: Yunanistan'ın Gelecek kurtuluşu uğruna, ben Derneğin papazı olarak işi denizcilik olan, otuz yaşındaki, bütün yüreğiyle Derneğin ve Anayurdun savunucusu olan yurttaşım, Dimitros oğlu Nikolaos Spetsiotis'i Philiki Eterya'nın sevgisine ve 'Elevisis Sırlarının Yüce Papazları'nın koruyuculuğuna tahsis ve tavsiye ettiğimi duyurur, tarafımdan sorgudan geçirildiğini ve ant içirildiğini bildiririm. İmza P. Spetses, 10 Mart 1819." Clogg, *age.*, s. 51.

³⁷⁹ Keser, (2015), *age.*, s. 83-84. "Venizelos'un Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceği konusundaki bu yaklaşımını Kıbrıs'ta bulunan Rumlar da benimserler ve bütün gayretlerini bu yönde yaparlar." Keser, (1985), *age.*, s. 87.

hale getirildi.³⁸⁰ Dolayısıyla Kıbrıs'ta Enosis hareketlerinin Filiki Eterya'nın kurulması ile başladığı, Yunan milliyetçiliği ve Yunan isyanı ile geliştiği, Patrikhanenin etkisi, yardımı ve denetimi altında inceleme dönemine kadar ulaştığı söylenebilir.³⁸¹ İlk Enosis bildirisi 6 Aralık 1821'de yayımlandı. Bildiri ile tüm Ortodoks ve Hristiyan âlemine seslenilerek Enosis için birlik olunması, bu mukaddes birliktelik içinde Osmanlı Devleti'nin elinden Kıbrıs'ın kurtarılması ve ana kara Yunanistan'a bağlanması istendi.³⁸² Enosis mücadelesi, 1815'ten itibaren Ortodoks Kilisesinin bir ilhak mücadelesidir.³⁸³

Enosis fikri ilk kez 18 Ekim 1828'de Yunanistan tarafından, İngiltere, Fransa ve Rusya'dan Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını bir nota ile talep etmesiyle gündeme getirilmiştir.³⁸⁴ Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesi ile birlikte Rum toplumu Yunan devlet desteğini hissetmeye başladı. 1844'te Anayasa görüşmeleri esnasında İoannis Kolettis, yukarıda da belirtildiği üzere hedefin Megali İdea ideolojisi çerçevesinde, büyük Bizans İmparatorluğu'nun yeniden canlandırılması, bu kapsamda da yeryüzünde Rum yaşayan tüm bölgelerin Kıbrıs'ta dâhil olmak üzere, Yunanistan ile birleştirilmesi gerektiğinden söz etmiştir. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devletine yönelik atılan her adımda Enosis gerçeği gizlenmiştir.

Kıbrıs Rum toplumunun Türk toplumuna karşı baskı için kullandıkları başlıca argümanlar; nüfus çoğunluğu, Ada'da Vali'den sonra en güçlü konumda olan Başpiskoposlar, kilisenin maddi-manevi ve politik gücü ile Dragomanlar'ın*

³⁸⁰ "Patrikhanenin desteği ile Mağusa, Akatu, Tremitusa, Limasol, Larnaka ve Lefkoşa'da dini eğitim yapan ve Enosis propagandasını gizlice sürdüren okullar açılır." İsmail, *age.*, s. 18.

³⁸¹ İsmail, *age.*, s. 19.

³⁸² İsmail, *age.*, s. 19. Simeniri gazetesi, 5 Mayıs 1991 tarihli sayısında yayınlanan haber ve belgenin fotokopileri ile çevirileri için bk., *age.*, Ek-1.

³⁸³ Taşkın, *agm.*, s. 99.

³⁸⁴ Şahinler, *age.*, s. 110. İsmail, *age.*, s. 13.

vali üzerindeki etkisidir.³⁸⁵ Bu tarihsel süreçte Ada'daki nüfus dağılımı ve toprak oranı Rum toplumu lehine değişmeye başladı.

Kıbrıs Konvansiyonu ile Kıbrıs'ın idari yönetimi İngilizlere devredilince, Ada İngilizler tarafından işgal edildi.³⁸⁶ Yönetim değişikliği Rum toplumunca Enosis yolunda, olumlu bir aşama olarak değerlendirildi ve İngiliz yönetimi hoşgörüsüne sığınılarak Enosis faaliyetleri yoğunluk kazanmaya ve Enosis hülyasını güçlendirmek amaçlı komiteler kurulmaya başlandı.³⁸⁷ 1571'den itibaren Adanın Yunanistan'a ilhakı için çalışan Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, Yüksek Komiser Wolseley'in karaya ilk adımını attığı Larnaka'da, Enosis talebi ve kilisenin güttüğü amaç Başpiskopos Sofronios tarafından Wolseley'e bildirildi.³⁸⁸

Enosis dileğinin yaratacağı sorunlar İngilizlerce derhal fark edildi. İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Layard, 1 Ağustos 1878'de Dışişleri Bakanlığına gönderdiği bir rapor ile Rum toplumunun Enosis için her türlü çareyi deneyeceğini ilettili. Layard, Enosis tehlikesinin önüne geçebilmek için, 93 harbi sonunda Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türk mültecilerin Kıbrıs'a yönlendirilerek, Ada'da Türk nüfusunun artırılmasını önermiştir.³⁸⁹

İngiltere'nin, 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs'ı ilhak etmesi Rum toplumunda sevinçle karşılandı, İyonya adaları ile Girit ile eklemlendi ve Kıbrıs'ın da

³⁸⁵ “*Dragomanlar, Başpiskoposla Osmanlı yönetimi arasında tercümanlık işlerini yapan, çoğunlukla Rum olan kişilerdir. Dragomanlar zaman içinde kilise ile çok sıkı iş birliğine giderek Başpiskoposla birlikte Rum halkının sözcüsü olarak kendilerini kabul ettirirler. Kilise ile iş birliğinden dolayı büyük servet sahibi olan Dragomanların Osmanlı yöneticileri üzerinde de büyük etkileri vardır” İsmail, *age.*, s. 19.

³⁸⁶ Sonyel, *agm.*, s. 725.

³⁸⁷ “1880 yılı Nisan ayında, İngiltere'de yapılan genel seçimi Yunan hayranı George Gladstone'nun Liberal Partisi'nin kazanmasıyla, Kıbrıs'a yerleşen Yunan uyrukların sayısı da artmıştı. Çok geçmeden Gladstone hükümeti, Yunan Eğitim Bakanlığı'na, Kıbrıs'taki Ortodoks Hristiyan ortaokul ve liseleri için öğretmen yollama izni verdi. Bunun üzerine Yunanlı birçok öğretmen, hukukçu, doktor, papaz ve ajan, Kıbrıs Ortodokslarını Enosis akımına hazırlamak için Ada'ya gönderildi. Bunlar kısa sürede örgütlendiler. Yayınladıkları “Alithia” ve “Neon Kition” adlı gazeteler kanalıyla Enosis propagandası yapmaya başladılar.” İNAF, *age.*, s. 25-28.

³⁸⁸ Hasgüler, *age.*, s. 41. Alasya, (1988), *age.*, s. 130. Alasya, (1987), *age.*, s. 6-7. Zia, *age.*, s. 64.

³⁸⁹ İsmail, *age.*, s. 24-25.

Yunanistan'a vereceği inancı güçlendi. Başpiskopos üç gün sonra, İngiltere'nin Kıbrıs'tan sorumlu Yüksek Komiserine gönderdiği bir mektupla, bu kararı Enosis yolunda olumlu bir adım olarak değerlendirdiklerini ifade ederek, Kıbrıs'ı ilhak kararından ötürü İngiltere'yi kutlamıştır. Venizelos, ilhak kararını Enosis yolunda son aşama olarak nitelendirmiştir.³⁹⁰

Venizelos'un Paris'te, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi isteğini yeniden gündeme getirmeye hazırlanması düşüncesi üzerine, Kıbrıs Rum toplumu liderliği, 5 Aralık 1918'de ivedilikle Kıbrıs Başpiskoposu III. Cyril başkanlığında, Kavanin Meclisi üyeleri ve iki papazdan müteşekkil bir heyet oluşturdu. Heyet Enosis lehinde İngiltere Dışişlerini etkilemek ve kulis çalışmaları yapmak üzere derhal Londra'ya gönderildi, Londra'da Yunan Dışişleri ile koordineli çalışmalara başlandı.³⁹¹

İngiliz Sömürge yönetimi 1931 isyanı sonrası aldığı tedbirleri kararlılıkla uygulamaya koydu. Bu sert tedbirlerin Türk toplumuna da uygulanmasının özünde hızla güçlenmekte olan Kemalist Türk milliyetçiliğinin kontrol altına alınması yatmaktadır.³⁹² Kıbrıs Valisi Sömürgeler Bakanlığına Ekim 1933 yılı sonunda gönderdiği raporda, Komünist etkinliğinin kontrol altına alındığını ancak Ortodoks Kilisesiyle ilgili alınması gereken önlemleri belirtmiştir.³⁹³

³⁹⁰ İsmail, *age.*, s. 216-217. "İlhak, Kıbrıs'ın Osmanlı devletine ait olduğunu, bu yüzden elinden çıkaramayacağını söyleyen Britanya yönetiminin bu argümanını çürütür. Dolayısıyla, genelde Rumlar tarafından kabul gören varsayım, Yunanistan'a devredilme sürecinde son aşamaya geldiği yönündedir." Hill, *age.*, s. 446.

³⁹¹ İsmail, *age.*, s. 223.

³⁹² "1 Mayıs 1931'de toplayan 2. Ulusal Lefkoşa Kongresi (Milli Kongre) Kemalist, anti-kolonyalist Türk milliyetçiliğinin gelişmesini gösteren bir olgudur. Kongreyi toplayan Türk aydınları, sömürge yönetimine karşı mücadele etmek, gasp edilen toplumsal haklarını geri almak kararlılığındadır." İsmail, *age.*, s. 285.

³⁹³ "Kıbrıs halkı kendi yönetiminde bir sorumluluk alamayacak durumda, Kıbrıslılar tarihin her döneminde başkaları tarafından yönetilmişlerdir. İki önemli tehlikeli odak, Kilise ve Komünistlerdir. Komünistler denetim altına sokulmuşlardır. Kilisenin toplumsal etkinliği ortadan kaldırılsa, Philhellenism söndürülecektir. Kilisenin mali kaynaklarını ve mallarını denetlemek üzere bir soruşturma komisyonu kurulması, ..." Hasgüler, *age.*, s. 145.

Yunanistan, Yunan konsolosu vasıtasıyla Enosis politikası çerçevesinde Ada'daki tahriklerini sürdürdü. 1935'e gelindiğinde Kıbrıs'ta Enosis yanlıları ılımlı ve fanatik olarak ikiye bölünmüş durumdadır. İlimliler, mücadelenin Danışma Meclisi'nde sürdürülmesi; fanatik grup ise, İngiliz sömürge yönetimi ile her türlü iş birliğine karşı, zor kullanarak Enosis'e ulaşılması taraftarıdır. İlimli Enosisçi Danışma Meclisi üyesi Triyandafilis'i öldürüldü, üç Rum üyenin de istifa etmesi yönünde baskı yapıldı, hükümet binalarına sabotajlar düzenlendi. Ayrıca maddi bakımından güçlük içinde bulunan Türk toplumunun, Kilisenin maddi desteği ile toprak ve evleri satın alınarak Ada'nın Rumlaştırma faaliyetlerine hız verildi.³⁹⁴ Görüldüğü üzere Ada'daki kışkırtmaların başrolünde her dönem olduğu gibi yine Ortodoks Kilisesi ve din adamları yer aldı.³⁹⁵

Bütün bu kışkırtmalar neticesinde Türklerle Rumlar arasında çatışmalar görülmeye başladı. Omorfo'da Haziran 1935'de, hayvan otlatılması nedeniyle meydana gelen gerginlikte iki toplum karşı karşıya geldi.³⁹⁶ Kemalist Türk Ulusçuluğuna karşı da önlem almaya başlayan İngiliz sömürge yönetimi, kamu görevinde ayırıcılık yapmaya başladı, boşalan Türk memurların mevkilerine Rumlar alındı.³⁹⁷

İngiliz sömürge yönetimi İkinci Dünya Savaşı öncesi bir yandan sert kısıtlamalar ile Ada'yı yönetmeye çalışırken diğer taraftan da artan komünizm tehlikesi ile mücadele etmektedir. Bu nedenle komünizmle mücadelede etkili olabilir düşüncesiyle milliyetçi ve dini gençlik örgütlenmelerine göz yummaya başlamıştır. Rum toplumunda bu serbestinin neticesinde, çoğunluk üyelerinin

³⁹⁴ İsmail, *age.*, s. 287-288.

³⁹⁵ "Ekonomisi büyük oranda tarıma dayalı Kıbrıs'ta, kendini doğru düzgün ifade edebilenler avukatlar, din adamları ve öğretmenlerden oluşan kesimdir. Okuma yazma bilmeyen nüfusun asıl sıkıntıları ise ulusal siyasetten ziyade vergi meseleleri ile ilgilidir. Yukarıda ifade edilen kesimler nüfusun diğer kesiminin duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde yansıtmadığı kuşkuludur. Ne var ki, zihinlerine Yunan kültürü aşlanmış bir halk için, siyasi kışkırtma hayati niteliktedir." Hill, *age.*, s. 422-423.

³⁹⁶ İsmail, *age.*, s. 289. Ayrıca bk. Ses, 24 Haziran 1935, s. 2.

³⁹⁷ "Tapu dairesinde 1915 yılında 71 olan Türk memur sayısı, 1933'de 44'e inerken; aynı sürede Rum memurların sayısı 77'den 106'ya yükselir. İnşaat dairesinde ise 106 Rum'a karşılık, sadece 6 Türk çalıştırılır." İsmail, *age.*, s. 289. Ayrıca bk. Ses, 24 Haziran 1935, s. 3.

ortaokul ve lise öğrencilerinden oluşan AGAPI ilk dini gençlik teşkilatı 1939'da kurulmuştur. Rum toplumunda bu tarihten sonra Kilise önderliğinde, özellikle okullar ön planda olmak üzere gençlik teşkilatlanmalarına yönelinmiştir.³⁹⁸

İkinci Dünya Savaşı sürecini, İngiltere'nin zayıflayan ve bu nedenle değişmeye başlayan Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgesi konjonktürünü değerlendiren Yunanistan ve Rum toplum liderliğince, sağ ve sol görüş farklılıkları bir kenara bırakılmış, ortak payda Enosiste birleşmiştir. Rum Ortodoks Kilisesi öncülüğünde kurulan Rum Milli Partisi ve Rum Komünist Partisi AKEL ve Rum İşçi Sendikaları Federasyonu görüş ayrılıklarına rağmen, "*Enosis ve sadece Enosis*" mücadelesi birlikte yürütülmüştür.³⁹⁹ Bu oluşumların bazıları 1941'de faaliyete geçen Komünist AKEL Partisi, 1942'de Lefkoşa Belediye Başkanı Dr. Dervis önderliğinde kurulan Kıbrıs Milliyetçi Partisi, bu partinin kontrolünde 1945'de kurulan sağ görüşlü Kıbrıs İşçi Konfederasyonu (SEK) ve daha önce kurulan sol görüşlü Kıbrıs İşçi Konfederasyonu (PEO)'dur. İngiltere'nin toplumlara hoşgörülü yaklaşmak amacıyla ve İkinci Dünya Savaşı esnasında Yunanistan'ın kendi safında yer almasını göz önünde bulundurmasıyla 1931 sonrası aldığı sert önlemleri yumuşatma yoluna girmiştir. Bu nedenle 1943'ten itibaren Ada'daki her iki toplumda da hızlı örgütlenme ve milliyetçi eylemlere başvurma faaliyetleri görülmeye başlanmıştır.⁴⁰⁰ Bunun neticesinde 1943 Belediye seçimlerine Enosis sloganı ile giren AKEL, üç büyük kazanın belediye başkanlıklarını kazandı.⁴⁰¹ Gelişen durumlar paralelinde örgütlü işçi hareketi de 1941'den itibaren gelişme göstermiş, AKEL'in güçlenmesiyle de gittikçe güçlenmiştir.⁴⁰²

³⁹⁸ Mehmet Balyemez, "Kıbrıs Türklerinin İlk Siyasi Gençlik Örgütlenmesi: Lefkoşa Türk Millî Gençlik Birliği-1953 (İngiliz Belgeleri Işığında)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Bahar 2022, S.105, Ankara, 2022, s. 233.

³⁹⁹ Aydın Akkurt, *Kutsal Kavgaların Korkusuz Neferi Dr. Niyazi Manyera*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları-9, Özyay Matbaacılık, Lefkoşa, 2000, s. 16.

⁴⁰⁰ FCO, 141-3205-34, Konya No:1, Ref. SB/SF/1024/4, GİZLİ, 21 Temmuz 1955.

⁴⁰¹ İsmail, *age.*, s. 294. Siyasi ve Sendikal Örgütlenmeler ile ilgili bk. Gazioğlu, (2000), *age.*, s. 344. Ayrıca AKEL ile ilgili olarak bk. Oğuz, *age.*, s. 47-53. İNAF, *age.*, s. 38.

⁴⁰² Gürel, (1985), *age.*, s. 15-18.

1943 yerel seçimlerinden güçlenerek çıkan AKEL, Kilise ile “kim daha fazla Enosisçi görünüyor” yarışına girer. Daha fazla Enosisçi görünmek için sürekli eylem yapma gereğini duyar, bu bağlamda 28 Ağustos 1944’ü, halkın ulusal duygularını açıklama günü ilan ederek, Enosis için bir günlük genel grev çağrısı yapmıştır. Her yıl 25 Mart’ta kutlanan Yunan ulusal günü etkinlikleri için, 25 Mart 1945’de Ada’nın her yanında ilhak mitingleri düzenledi. Bu gelişmeler sürerken, 17 Eylül 1945’de Yunan Kral Naibi, İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin’i ziyaret ederek Enosis isteğini yineler. Gün geçtikçe daha da güçlenen AKEL, 1946 seçimlerinde de yine Enosis, Enosis için milli birlik temasını işleyerek, bu kez dört büyük merkezde zafer kazandı.⁴⁰³

İki toplumun sorunlarının çözümüne yönelik olarak İngiltere tarafından yeni Vali olarak görevlendirilen Lord Winster, 1947 yılının Mart ayı sonlarında Ada’ya gelir. 1931’den beri yürürlükteki kısıtlayıcı kanunlar kaldırıldı, Ada’nın on yıllık ekonomik kalkınma planını hazırlandı, ayrıca Rum Ortodoks Kilisesine kendi başpiskoposunu seçme hakkı yeniden tanındı.⁴⁰⁴

1947 yılı ilhak faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve sunulan muhtariyet önerilerinin Rumlar tarafından reddedildiği bir yıl olur. 27 Ocak 1947’de, Yunan Parlamentosunda Başkan Mayimos Enosisisten söz ederken, Kıbrıs Rum toplumu da İngiltere’ye yeni bir ilhak heyeti göndererek lobi faaliyetini yoğunlaştırmıştır. 7 Şubat’ta Sömürgeler Bakanı ziyaret edilerek ilhak talebi iletildi.⁴⁰⁵ 1950’ye gelinirken AKEL, 1949 yılı Aralık ayında Enosis için bir plebisit kampanyası başlattı ve halktan imza toplamaya yöneldi.

⁴⁰³ İsmail, *age.*, s. 299-301. Ayrıca bk. *Ateş gazetesi*, 12 Ekim 1946, s. 14.

⁴⁰⁴ “Anayasa’da yapılacak değişme vaatleri ne Türkleri ve ne de Rumları memnun etmiyordu. Türkler muhtariyetten bahsedilmesini de istemiyorlardı, zira muhtariyet Ada’ya Rumların hâkim olması demektir. Rumlara gelince onlar Adanın doğrudan doğruya Yunanistan’a ilhakını yahut Kıbrıslı komünistlerin istediği gibi Ada’nın müstakil bir devlet olmasını arzu ediyorlardı ki, Anayasa tadilatı bu hususta hiçbir vaad ve ümidi havi olamazdı.” *Torun, age.*, s. 65-66.

⁴⁰⁵ İsmail, *age.*, s. 309-310.

Bu dönemin önemli Enosis faaliyetleri arasında, İngiliz yönetiminin özerklik içeren 12 Mayıs 1946 tarihli anayasa taslağı önerileri Enosisi öngörmediği için kilise tarafından reddedilmesi yer almıştır. 1949 yılı Belediye seçimlerinde AKEL, Kilisenin “*Enosis ve yalnız Enosis*” sloganına geri döndü ve samimiyetini göstermek için bir plebisit düzenlemeyi kararlaştırdı. Sonuçları 1949 yılı Ekim ayında BM’ye gönderilmek üzere, AKEL’e bağlı Milli Hürriyet Komisyonu tarafından, Enosis lehinde imza kampanyası başlatıldı. 21 Kasım 1949’da ise, AKEL ile birlikte tüm sol görüşlü belediye ve kuruluşların imzalarıyla, yazılı bir muhtıra şeklinde BM’ye yapılan ilk Enosis başvurusu gönderildi.⁴⁰⁶

1950’li yıllarda, Türkiye ve Kıbrıs’ı baştanbaca saran Enosis karşıtı mitingler, teşkil edilen heyetlerle İngiltere ve ABD’ye yapılan ziyaretler bu birleşmenin bir tezahürüdür. Türk toplumunda varlığını korumak için Enosis aleyhtarı bu gelişmeler yaşanırken, AKEL de varlığını öne çıkarmak için yoğun girişimler sergiler. Kilise sağ görüşlü kendi spor kulüplerini organize ederken, AKEL da sol görüşlü kulüpler teşkil eder, sendikaları ve birlikleri kontrolü altına almaya çalışır. 1949 yılı Aralık ayında da, Kilise karşısında varlığını ve gücünü gösterme yolunda, Enosis için bir plebisit kampanyası başlattı, halktan imza toplamaya başladı. Temmuz 1950’de ise Yunanistan’ın bütün büyük şehirlerinde Enosis mitingleri yapılırken, Yunan parlamentosu da Kıbrıs Meselesini istediği zaman görüşmeye alması için meclis başkanını yetkilendirdi.⁴⁰⁷

Yılmaz Bora plebisit olayını şu şekilde değerlendirir:⁴⁰⁸ “1950 yılında Rumların bir plebisit olayı var. Lisede öğrenci iken yaşadığım ve çok iyi hatırladığım dönem. Günlerce basında yer alan plebisit, Kıbrıs’ın Yunanistan’a

⁴⁰⁶ “Halkımız için Ana vatan Yunanistan’la birleşme demek olan self-determinasyon hakkının tanınmasını istiyoruz. Yineliyoruz ki Kıbrıs’ın tüm Rum halkı, Yunanistan’la birleşme arzusunda tam bir görüş birliği içindedir. Fakat bu konuda zerre karar bir kuşku varsa, BM gözetiminde yapılacak bir plebisit tüm kuşkuları dağıtacaktır.” Ayrıca, “Kıbrıs’ın 3.300 yıldan beridir Yunan olduğu, Enosis için ikisi 1821 ve 1931’de olmak üzere üç kez ayaklanıldığı ve 1878’den beridir, Ana vatanları Yunanistan’la birleşmek için mücadele ettikleri...” belirtilir. İsmail, *age.*, s. 319-320.

⁴⁰⁷ İsmail, *age.*, s. 318.

⁴⁰⁸ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

ilhak meselesidir.” “Kilisenin yaptığı plebisitin sonucu yüzde yüze yakın bir oranda Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması, yani Enosis yönünde çıkmıştır. Enosis kelime manası itibariyle birleşmek demektir.”⁴⁰⁹ Bora, “Kıbrıs Türk halkının hiçbir zaman bu Ada'da barış, huzur ve güven içinde yaşamaktan öte hiçbir gaye gütmemediğini, buna karşılık tarihin bir cilvesi ile yani hasbelkader buldukları bu Ada'da Kıbrıs Rum toplumunun, tarihin her döneminde Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek için her türlü çabayı gösterdiklerine ve 1878'de ilk İngiliz Valisinin adaya çıkışında validen Enosis talebinde bulduklarına vurgu yapar. Kıbrıs Rum toplumunun Osmanlı'nın idaresinde kendilerine tanınan o özerklik, toleranslı idare sayesinde daha 1878'de İngiliz idaresinden Enosisi talep edecek kadar bir teşkilatlanma içinde olduklarını belirtir. 1950 plebisitine karşı Kıbrıs Türk halkının, meydanları boş bırakmadığını, bugünkü Lefkoşa Selimiye Camii'nin oradaki en büyük meydanlıkta mukabil bir miting yaparak ve sesini yükseltmeye çalıştığını ifade eder.”⁴¹⁰

Dönemin tanıklarının ifadelerinden de görüldüğü üzere 15-22 Ocak 1950 tarihleri arasında bir hafta süreli, kiliselere konan defterlere açık imza atma şeklinde Enosis için plebisit yapıldı, %96 oranında Enosis için Evet sonucu çıktı.⁴¹¹ Ancak burada iki husus dikkat çekiciydi. Birincisi plebisit Ada'da sadece Rum toplumunun varlığı üzerinden yapıldı, Türk toplumu ve diğer toplumlar yok hükmünde kabul edildi. İkincisi 15 Ocak Pazar gününe planlanan plebisit, tüm baskı ve aforoz tehdidine rağmen istenilen katılıma ulaşamadığı için, bir hafta süreyle kiliselerde imza defterleri açık tutuldu.

İnceleme dönemimizde Rum toplum liderliğini yürütecek olan Makarios,⁴¹² 20 Ekim 1950'de Başpiskopos seçildi, Ethnarh sıfatını aldı, görevini devralırken

⁴⁰⁹ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

⁴¹⁰ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

⁴¹¹ İsmail, *age.*, s. 328. Plebisit, müracaat yolları, cereyan tarzı ve plebisitin hakiki mahiyeti ile ilgili olarak bk. *Torun, age.*, s. 67-71.

⁴¹² “Asıl adı Mihail Hristodulu Muskos (1913-1977) olan Makarios, Kıbrıs'ın Baf kasabasında doğar. 13 yaşında Kykko Manastırına verilerek din öğrenimi yapması sağlanır. 1938 yılında fahri papaz yardımcısı olur. Atina Üniversitesinde İlahiyat ve Hukuk ilmi tahsili yapar, 1946'da papaz

“Ölünceye dek Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı için savaşıcağına” dair yemin etti. Bu yemine de bağlı kaldığı değerlendirilmektedir. Makarios hemen Atina Kilisesi ile yakın temasa girdi ve müşterek bir hareket tarzı belirledi.⁴¹³

“Ada’nın bağımsızlığına yol açacak tüm Anayasa girişimlerine karşı çıkılacak, Gerek Kıbrıs’ta, gerekse dış ülkelerde ve uluslararası platformlarda Enosis için yoğun bir çaba gösterilecek, Bu amaçla Yunanistan’daki ilgili örgütlerle iş birliği içinde, silahlı bir mücadele için gerekli hazırlıkları yapılacak ve gençlik kurumları oluşturulacak, Enosisi gerçekleştirmeye yönelik olarak self-determinasyon hakkının tanınması için BM’ye başvurulacaktır.”

Makarios önderliğinde her alanda Enosis hareketleri hız kazandı. Makarios, Başpiskopos seçildiği gün önümüzdeki tüm engelleri aşarak “*arzu ettiğimiz sonuca ulaşacağız*” derken, 30 Kasım 1950’de de “*Kıbrıs Rumları, Hükümetin tedrici bir şekilde tatbik etmek istediği Teşrii Meclisi yeniden reddederek, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı için mücadele edecektir*” şeklinde hareket istikametini ortaya koymuştur.⁴¹⁴

Makarios, plebisitin birinci yıl dönümü nedeniyle yayımladığı bildiriye, yakın bir tarihte Enosisin gerçekleşeceğini ve Kıbrıs meselesinin artık uluslararası bir boyut kazandığını müjdeledi. Rum toplumundan Kilise önderliğinde mücadeleye kararlılıkla devam edilmesini istedi. Kıbrıs Kilisesine destek veren Yunan Kilisesi de Başpiskopos Spiridon öncülüğünde yoğun etkinlikler düzenledi, Kıbrıs’ı Yunanistan’a İlhak Cemiyeti kuruldu.⁴¹⁵ Cemiyetin

olunca Rumca kutsal anlamına gelen Makarios adını alır. Amerika’da Boston Üniversitesi’nde ilâhiyat öğretimine devam ederken, 1948 yılında Kition (Larnaka ve Limasol Bölgeleri) Piskoposluğuna seçilir ve Kıbrıs’a döner ve Enosis çalışmalarına önderlik eder. 18 Ekim 1950 tarihinde Kıbrıs Başpiskoposluğuna seçilir ve Makarios III adını alır. Ada’nın Yunanistan’a katılmasını gerçekleştireceğine dair yemin eder. Bu amaçla EOKA ve gençlik teşkilatı PEON’u kurar, 1 Nisan 1955’te tedhiş hareketlerini başlatır. 9 Mart 1956 tarihinde Şeyssel Adalarına sürgüne gönderilir. Kıbrıs Rum toplumu lideri olarak 1959 Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluş antlaşmalarını imzalar. İlk Cumhurbaşkanı seçilir. Cumhurbaşkanı seçilmesine rağmen yemininden ve Enosis yolundan ayrılmaz. 1967’den itibaren toplumlar arası görüşmelere katılır.” Oğuz, *age.*, s. 15-20.

⁴¹³ İsmail, *age.*, s. 331.

⁴¹⁴ “Makarios’un, Başpiskopos seçildiği 20 Ekim 1950 günü, yapmış olduğu yemin şöyledir: Ulusal özgürlüğümüzün gerçekleşmesi uğrunda ve Kıbrıs’ın ana vatan Yunanistan ile birleşmesi siyasetimizden asla vazgeçmeyeceğime and içerim.” Şahinler, *age.*, s. 130. İsmail, *age.*, s. 331.

⁴¹⁵ BCA, 030-01-36-218-2.

Atina'da düzenlediği mitinginde Spiridon halka hitaben, “*Kıbrıs davası, bir yıl önce yapılan plebisit sayesinde yeni bir safhaya girmiştir. İngiliz hükümeti, davamızda ısrar ettiğimiz takdirde bize karşı gelemeyecektir. Gerekli görüldüğü halde BM'ye başvurulacaktır*” diye seslenmiştir. Aynı mitingde konuşan Milli İlhak Delegasyonu üyesi Loizides de, “*İlhak konusunun Yunan hükümeti tarafından BM'ye götürülmesini*” istemiştir.⁴¹⁶ Başbakan Venizelos, Yunan Parlamentosunda 16 Şubat 1951'de, Enosis istediğini açıklayan bir konuşma yaptı. Bu konuşması, Türkiye Milli Talebe Federasyonunun Ankara'da 24 Şubat'ta düzenlediği mitingde kınandı, TBMM'nde tartışıldı, basında ise sert protesto yazıları yayınlandı.⁴¹⁷ Venizelos'un bu konuşmasına kadar, gelişmeler Kıbrıs Rum toplumu, komünistler ve Ortodoks Kilisesi üçgeninde cereyan etti, Yunanistan geri planda kaldı, bu konuşma ile Rum toplumuna istediği destek verildi.⁴¹⁸

Makarios, Mart 1951'de Yunanistan'ı ziyareti esnasında, üniversite öğrencilerinin düzenlediği bir mitingde katılarak Enosis yönünde bir konuşma yapmıştır. Atina'daki İngiltere Büyükelçiliğine de, Enosis karşılığında üs teklifi yaptı. Bu arada İstanbul ve Ankara'da Enosis karşıtı büyük öğrenci mitingleri yapıldı. Bu gelişmeler üzerine Türkiye Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 20 Nisan 1951'de, Ada'nın Türkiye'ye için coğrafi bakımdan taşıdığı önemi, Türk nüfusunun varlığını ve tarihi bağları vurgulayarak “*Türkiye'nin Kıbrıs'taki gelişmelere kayıtsız kalamayacağını*” yönünde bir basın açıklaması yaptı.⁴¹⁹

Makarios, plebisitin ikinci yıldönümünde Lefkoşa'da Fanoremni Kilisesinde yaptığı konuşmada;

“Mezar ve abidelerimizde Yunanistan izleri vardır. Damarlarımızda Yunanistan dolaşmakta, vicdanımız Yunanistan diye sızlamakta, kalbimiz Yunanistan diye

⁴¹⁶ İsmail, *age.*, s. 332-333.

⁴¹⁷ Şahinler, *age.*, s. 129.

⁴¹⁸ Melih Esenbel, *Kıbrıs (1) Ayağa Kalkan Adam 1954-1959*, Bilgi Yayınevi, bs. 1, Ankara, 1993, s. 14.

⁴¹⁹ İsmail, *age.*, s. 335.

çarpmakta, düşünce ve emellerimiz Yunanistan doğrultusunda. Yunanlıyız ve Yunanlı kalacağız. Yunan gibi mücadele edeceğiz. Her şey Hürriyet ve Yunanistan için... Dini, milliyeti ve dili ayrı bir ülke tarafından yönetilmek isteyen çok az millet vardır diye, bizzat İngilizler kendileri söylemektedir. Yirminci asırda, Yunanistan'dan başka bir ülkenin idaresinde olmak isteyen bir toplumun Kıbrıs'ta olmadığını bilmelidirler”

şeklinde halka seslendi, yayınladığı bir bildiri ile de, tüm toplumun yapılacak büyük mitinge katılmasını istedi. Aynı gün Pan Kıbrıs Ulusal Gençlik Örgütü (PEON)'nün kurulacağını ve PEON ile OHEN'in aynı gayeye hizmet için birlikte çalışacağını duyurmuştur.⁴²⁰ PEON, 1952'den başlayarak gelişti, lise öğrencilerini de organize ederek gösteriler tertipledi. Makarios, Lefkoşa'da 25 Nisan 1952'de, Ada çapındaki Rum yerleşim birimlerinin temsilcilerinden oluşan 600 sağ görüşlü delegenin katılımı ile St. John kilisesinde, Pan Kıbrıs Ulusal Meclisi kuruldu. İngiliz yönetimi aleyhine konuşmaları müteakip, oy birliği ile Enosis kararı kabul edildi.⁴²¹ 8 Mayıs 1952'de, Atina Kilisesi öncülüğünde ilhak mitingi düzenlendi, akabinde Haziran 1952'de Yunan Kralı, Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak Cemiyeti onursal başkanlığını kabul etti. Destek arayışlarındaki Makarios, Enosis yönünde kamuoyu oluşturmak bağlamında Atina-Londra-Washington arasındaki temaslarını sürdürdü, 17 Şubat 1953'de ABD Dışişleri Bakanlığına, BM tarafından bir plebisit düzenlenmesi isteğiyle müracaat etti, ancak müracaatı yine sonuçsuz kaldı.⁴²² Enosis kararı alınması Kıbrıs Rum futbol kulüplerince de desteklendi, Maraş takımı Anorthosis 22 Haziran 1952'de, dört gün sonra Larnaka takımı Pezoporikos Yunan Başbakanına bir telgraf çekerek, ilhak için BM'ye başvuru yapılması talep etti.⁴²³ Benzer şekilde Lefkoşa'da Trust Gençler Birliği ve APOEL spor kulübünce, Şubat 1957'de BM Genel Sekreterine, Kıbrıs halkının haklarının tanınacağına inandıklarını belirten telgraf çekildi.⁴²⁴

⁴²⁰ İsmail, *age.*, s. 335-336. FCO, 141-3205-34, Lefkoşa Polis Karargâhı OHEN Bilgi Notu, Kopya No:1, Ref. SB/SF/1024/4, Gizli, 21 Temmuz 1955.

⁴²¹ Gürel, (1985), s. 79. FCO, 141-3205-41,42.

⁴²² İsmail, *age.*, s. 337-338.

⁴²³ Demirağ, *age.*, s. 77.

⁴²⁴ *Halkın Sesi gazetesi*, 12 Şubat 1957, Akt. Hasan Demirağ, *Kıbrıs; Onlar ve Biz 1957*, Kıbrıs TMT Derneği Yayınları:2, bs. 1, Lefkoşa, 2000, s. 40.

Makarios, Amerika dönüşü Atina'ya uğradı, 7 Mart 1953'de önemli bir gelişme yaşandı, Enosis için İhtilal Konseyi kuruldu ve Enosis için yemin edildi.⁴²⁵ “Kıbrıs'a self-determinasyon hakkının tanınarak, bu konuda bir genel kurul kararı alınması için”, 10 Ağustos 1953 tarihinde BM Genel Sekreterine bir mektup gönderildi ve yardım çağrısı yapıldı. Yunan Başbakanı Papagos, bu girişimlerle bağlantılı olarak, 23 Eylül 1953'te İngiliz Dışişleri Bakanı A. Eden ile görüşmüş, Ada'nın Yunanistan'a ilhakını talep etmiştir.⁴²⁶

İngiltere ile görüşmelerinde istediği sonuca ulaşamayan Papagos, 23 Mart 1954'de bir açıklama yaparak meseleyi BM'ye götüreceğini açıkladı. 25 Mart 1954'deki bağımsızlık gösterilerinde sokaklarda Enosis sloganları atıldı. Tüm Yunan Partileri oybirliği ile 30 Temmuz 1954'de Enosisi, “Ulusal dava” olarak kabul etti. Bütün bu gelişmelerin ardından ortamın BM'ye başvuru için uygun olduğunu değerlendiren Yunanistan, 16 Ağustos 1954'te Kıbrıs halkının self-determinasyon talebi ile ilgili BM'ye ilk başvuruyu yaparak, meselenin Genel Kurul gündemine alınmasını talep etti. Ancak başvuru yapılırken bilinçli olarak Ada'da iki egemen toplum olduğu gerçeği göz ardı edildi. 1950'de tek taraflı olarak gerçekleştirilen zorlama plebisit sonuçları, sanki bütün Ada halkının kararı gibi gösterilmeye çalışıldı. 14 Aralık 1954'de, Genel Kurulda Yunanistan'ın başvurusu reddedildi (814-IX sayılı karar).⁴²⁷ Yunanistan Enosis istemli olarak BM'ye müracaatını, nüfus çoğunluğuna ve Birinci Dünya Savaşı esnasında İngiltere'nin şartlı teklifine istinat ettirdi.⁴²⁸

İngiltere'nin Haziran 1954 ayına ait Kıbrıs'taki Politik Durum değerlendirmesinde şu hususlara yer verildiği görülür:⁴²⁹ Rum toplumunda

⁴²⁵ Taşkın, agm., s. 100.

⁴²⁶ İsmail, age., s. 338-339. “Eden, İngiltere'nin böyle bir sorunu olmadığını Papagos'a belirttikten sonra Yunanistan Başbakanına, Kıbrıs'ta yaşayan Rumların sayısından daha fazla Rum'un yaşadığı New-York veya İskenderiye üzerinde Yunanistan'ın, neden hak iddia etmediğini sorar.” Şahinler, age., s. 130.

⁴²⁷ İsmail, age., s. 340-341.

⁴²⁸ Bulunç (Ed.), age., s. 89.

⁴²⁹ FCO, 141-3219-114-117, Secret, Political Situation in Cyprus During The Month of June, 1954.

Enosis faaliyetleri konusunda hâkim olan düşüncenin “bekle ve gör” pozisyonunda kalmak olduğu, Türkiye hükümetinin Enosise yol açacak her türlü önerinin karşısında olduğu belirtildikten sonra iki toplum arasındaki çatışmaların futbol sahalarına yansıdığını, Çetinkaya’nın kazandığı, Çetinkaya TSK ile APOEL arasındaki kupa maçı finalinde taraftarlar arasında küçük çaplı olaylar çıktığını, olayların sebeplerinin siyasi olduğu değerlendirilmiştir.

Türkiye Ana Muhalefet Partisi CHP, bu gelişmeler üzerine mecliste açıklamalarda bulunarak meseleye kayıtsız kalınamayacağını vurgular ve Genel Sekreteri Kasım Gülek, 10 Ekim 1953’de verdiği demeçte *“Türkiye’nin Kıbrıs’la alakadar olduğunu ve yapılacak değişikliklerde söz sahibi olacağını”* söylemiştir. 15 Ocak 1954’de yapılan parti toplantısında, *“Kıbrıs ile Batı Trakya Türklerine, CHP’nin kendileri ile beraber olduğunun bildirilmesine”* karar verildi. İktidar gelişmelere daha fazla sessiz kalamadı, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 1 Nisan 1954 tarihindeki meclis oturumunda *“Kıbrıs üzerinde Türkiye’nin de söz sahibi olduğunu”* belirten bir konuşma yaptı. Başbakan Adnan Menderes de, 31 Ağustos 1954’te yaptığı basın açıklaması ile Türkiye’nin, Ada’nın Yunanistan tarafından ilhak edilmesini kabul etmeyeceğini belirtti.⁴³⁰ Bu arada Londra Belediye Başkanı A. Smith, Menderes’e bir telgraf ile yürütülen çabaları desteklediklerini, Yunanistan’ın ne tarihi, ne de manevi bakımdan Kıbrıs üzerinde hak iddia edemeyeceğine dair İngiliz halkının düşüncelerini paylaştı.⁴³¹

Londra’ya giden Türk heyeti İngilizlerin muhtemel bir hal tarzı olarak Ada’ya ileriki süreçte self-determinasyon talebi ile tavizde bulunulabileceği izlenimini edinir. Bunun üzerine Türk heyetinin Menderes’in açıklamaları doğrultusunda böyle bir talebin karşısında olacağını iletmiştir.⁴³²

⁴³⁰ İsmail, *age.*, s. 340.

⁴³¹ BCA, 030-01-6-31-1.

⁴³² BCA, 010-09-109-341-4.

1955'e gelindiğinde gelişmeler göstermektedir ki, Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumu Enosis için tam anlamıyla mobilize olmuştur. Uluslararası çözüm arayışları sürerken, gerçekleşmeyeceği bilinciyle de Enosis için silahlı mücadele bir yöntem olarak belirlenmiş ve teşkilatlanma süreci başlatılmıştır.

2.1.4. EOKA (Kıbrıslı Savaşçıların Millî Mücadele Örgütü)

2.1.4.1. EOKA'nın Kuruluşu

EOKA, "*Enosisi gerçekleştirmek için kurulan Rum-Hristiyan milliyetçi bir gençlik organıdır.*"⁴³³ Kıbrıs'ta Rum toplumunun, öncelikle İngiliz yönetimini, müteakiben Türk toplumunu yok etmek ya da Ada'dan çıkarmak ve bir bütün olarak Yunanistan'a ilhakını sağlamak amacıyla kurduğu bir milliyetçi yer altı örgütüdür.⁴³⁴

Dinçer Hasan Raif, EOKA'nın kurulmasının arkasında yatan zihniyeti İngiliz kaynaklarına dayanarak; "Hitler'in İkinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ı işgal etmesi ile Papandreou'nun başkanlığında Kahire'de sürgünde bir Yunan hükümeti kuruldu. Churchill'in İsmet Paşa ile Adana'daki buluşmasından sonra ikinci buluşması Kahire'dedir ve Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na dâhil edilmesi çabası vardır. Churchill'in İsmet Paşa'yı savaşa ikna etmek için veya onu cesaretlendirmek için 12 Ada'yı Türkiye'ye vermeyi düşündü. Adalar'ın Türkiye'ye verileceği haberini alan Kahire'de bulunan Papandreou, 4 kişilik bir

⁴³³ Fazıl Küçük, *Mücadelemizin Görkemli Günleri*, Altay Sayıl (Derleyen), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tanıtma Dairesi, bs.2, Lefkoşa, 2002, s. 141.

⁴³⁴ Sibel Akgün, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2009, s. 113. Yüksel Yiğit, agm., s. 318. Mithat Işık, "EOKA ve Enosis", *Stratejik Düşünce Dergisi*, 2018. <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/eoka-ve-enosis-kose-yazisi-4341>, Erişim: 17 Nisan 2021; 14.18. "Her ne kadar sivil kökenli akademisyenler EOKA'ya Ada'nın bir bütün halinde Yunanistan'ı ilhak gibi üçüncü bir görev yüklese de, askeri kimliğime dayanarak, bu görevin Rum toplum liderliğine ait olduğunu değerlendirmekteyim. Silahlı oluşumlar eylemlere yönelik görev yapar, ilhak gibi siyasi karar alma mekanizması sivil toplum liderliğine aittir. Rum toplum liderliği de ilhakı gerçekleştirmek üzere, Pan Kıbrıs Ulusal Meclisi'ni kurdu, bu Meclis geçişi sağlayacak bir nevi kurucu meclis görevini üstlendi. F.K.)

heyet oluşturdu ve Berlin'e Hitler'e gönderdi. Eğer bu Adalar Türklerin eline geçerse, tarih bu coğrafyada bir defa daha bozulmaz. Bu nedenle siz gelin, bu adaları da işgal edin teklifinde bulundu. İşte bu zihniyetteki bir kişinin başkanlığında 1951'de Atina'da ilk Enosis toplantısı yapıldı ve bu plebisit de alınan kararların hayata geçirilebilmesi için EOKA'nın kurulmasına karar verildi. İşte bu EOKA'nın kurulması böyle bir zihniyetle başlar” şeklinde açıkladı.⁴³⁵

Yunan Hükümeti ve Kıbrıs Ortodoks Kilisesince, gerek İngiltere ile yapılan temaslardan, gerekse BM'de Enosisi gerçekleştirecek bir neticeye ulaşılamayınca, bir taraftan siyasi çözüm çabaları sürdürülürken, diğer taraftan da Kıbrıs'ta tedhiş yoluyla uluslararası platformların baskı altında alınmasına karar verildi.⁴³⁶ Kıbrıs toplumu liderliği ve Yunanistan hükümetince, Enosisi gerçekleştirme yolu olarak tedhiş faaliyetlerine yönelindi. Tedhiş yoluna yönelinmesi, yukarıda da belirtildiği üzere 1940'lı yılların başlarından beri gündemde olan, Enosis plebisiti sonrası ve Makarios'un Başpiskopos seçildiği günden itibaren gittikçe yükselen ivme kazanan bir olgudur. Bu amaçla kurulacak yer altı teşkilatının lideri olarak Yunan ordusunda bu konularda tecrübeli bir subay Grivas⁴³⁷ üzerinde anlaşılmıştır.

⁴³⁵ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

⁴³⁶ “Başpiskopos Makarios III, tedhiş yolunu Yunan Hükümetine benimsetmesi neticesinde, Yunan ordusunda Albay rütbesinde bulunan Grivas'ı 1951 yılında Kıbrıs'a davet ederek, Rum Gençlik Teşkilâtı PEON'u organize etme görevini verir.” Alasya, (1988), *age.*, s. 173.

⁴³⁷ “Yorgos Grivas (1898-1974), İskele bölgesi Trigomo köyünde doğan, Kıbrıs asıllı bir Yunan subayıdır. 1909'da 'Pancyprian Gymnasium'a yazılır. Bu okulun hocaları Yunanistan'dan gelmiştir. Derslerde öğretmenler Yunan milliyetçiliğini ön planda tutar. Yunan tarihinin zaferleri ve İskender İmparatorluğu'nun hudutlarının yarı mistik bekçisi Dighenis Akritas'ın hikâyeleri hoşlandığı şeylerdir. 1919'da Anadolu'yu işgal eden Yunan ordusunda teğmen olarak görev yapar. İkinci Dünya Savaşı başladığında Yunan ordusu harekât merkezinde görevlendirilir, gerilla savaşını bilir, Kralcı General Spilio Topoulosia ile işbirliği yapar, iki küçük direniş birliği kurar ve komünizmin yayılmasına karşı kral yanlısı 'X' örgütünü kurar. Yunan İç Savaşında hükümet güçlerini EAM/ELAS militanlarına karşı örgütler ve kontrol altına alır. Makarios'la 'X' örgütünü partileştirmeye çalıştığı 1946 yılında tanışır. Makarios, 1951 yılı Mart ayında Atina'da Grivas ile görüşür. Bu görüşmelere, Yunanistan Başbakanı Venizelos, Başbakan Yardımcısı Papandreu, Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak Etme Cemiyeti ve Yunan Kilisesi liderleri katılır. Trodos Dağlarında EOKA güçlerini örgütler, EOKA'nın başında İngiliz güçleri ile çatışmalara girer, 27 Ocak 1974'te Limasol'da öldü.” Oğuz, *age.*, s. 21-29. İsmail, *age.*, s. 342, Kürşad, *vd.*, *age.*, s. 137. “Grivas, 1946-47 yıllarında Yunanistan'da komünist güçler tarafından başlatılan ayaklanmaları bastırmak üzere, Yunanistan hükümeti tarafından özel şekilde görevlendirilir,

Grivas, 1951 yılı Temmuz ayında ve müteakiben 1952 yılı Ekim ayında Kıbrıs'a gelerek, kurulması planlanan teşkilat için ön hazırlıklara başlamıştır. Enosisi tedhiş yoluyla gerçekleştirmeyi benimseyen Makarios, EOKA'nın personel desteğini sağlamak üzere 1951 yılı sonlarından itibaren PEON gençlik örgütünü kurar, teşkilatlandırır ve doğrudan kilise kaynaklarından destekler. PEON'un koordinasyon toplantıları dahi kiliselerde yapılmıştır.⁴³⁸ PEON'un teşkilat yasasını ve uygulama metotlarını organize etmek üzere Grivas'ı Kıbrıs'a davet eder. Teşkilatın kuruluş çalışmaları 1952 yılında tamamlandı.⁴³⁹ 2 Temmuz 1952 tarihinde Atina'da kurulan gizli Kurtuluş komitesi, Başpiskopos Makarios'un başkanlığında bir araya geldi.⁴⁴⁰ Kıbrıs Milli Kurtuluş Cephesi (EMAK) teşkilatının varlığını ortaya koyan ilk belgeler Sokratis Loizides üzerinde bulundu. Bu belgeler EMAK'ın, Kıbrıs halkının refahını sağlamak ve Yunanistan'a ilhakını gerçekleştirmek için kurulmuş gizli bir teşkilat olduğunu göstermektedir.⁴⁴¹

Zorlu Töre, EOKA'nın kuruluş amacını "*Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak*" olarak açıklar. 1955 yılında başlayan şiddet hareketlerinin öncelikli amacı

Grivas, Yunanlılarca Agoratos Anthropos, Görünmeyen Adam olarak bilinir." Kürşad, vd., *age.*, s. 135. Grivas ile ilgili olarak bk. Clogg, *age.*, s. 184. Yorgos Grivas'ın detaylı biyografisi için bk. Keser, (2013), *age.*, s. 230-232.

⁴³⁸ İsmail, *age.*, s. 342-343. "Bu teşkilât, Makarios'un direktifine göre çalışır." Alasya, (1988), *age.*, s. 173. "Grivas, Ekim 1952 yılında Ada'ya gelir, beş ay kaldıktan sonra Şubat 1953'te Ada'dan ayrılır. Kıbrıs'ta kaldığı sürede dağlardaki üs bölgelerinin keşiflerini yapar. Denizden ve havadan ikmal noktalarını; silah, mühimmat ve patlayıcı maddelerin depolama yerlerini seçer. Arazide ve meskûn mahallerde keşif yaparken, diğer yandan da Kilise'nin teşkilatlandığı dini derneklere üye olur ve Türk düşmanı gençlerle görüşmeler yapar." Işık, agm., (sy.)

⁴³⁹ EOKA'nın amacı ve kuruluş süreci ile ilgili bk. Akgün, *agt.*, s. 111-120. Kürşad, vd., *age.*, s. 138-141.

⁴⁴⁰ Mehmet Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi TİTE, Ankara, 2017, s. 291. "Toplantıya Grivas, Yorgasstratos, Loizidis* Kardeşler, Kıbrıs asıllı General Papadopoulos Albay Aleksopoulos, bir hukukçu ve Atina Üniversitesinden iki profesör katılır. Toplantıda söz alan Grivas oluşturacağı gurubun nasıl olacağını anlatır. 21 Temmuz 1952'de ikinci toplantı yapılır. Makarios silahlı mücadeleye evet der ve hazırlıklara başlanır. Siyasi ve askeri alanda çalışmak üzere iki ayrı ekip oluşturulur." Işık, agm., (sy.) "* Sokratis Loizides, esasen Yunan tab'alıdır. Atina'daki Mücadele Komitesi asli üyesi olup, Grivas'ın hatıratında önemli ve etkili bir teşkilatçı olarak tanıtılmaktadır. 1950 yılında Ada'da kurulan Sağcı Rum Çiftçiler Birliği Genel Sekreterliğini yapar, 1950 yılında İngilizler tarafından Ada'dan ihraç edilir. Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak Etme Komitesi üyesidir. Savvas Loizides adında bir kardeşi vardır." Kürşad, vd., *age.*, s. 143.

⁴⁴¹ EMAK'ın kuruluşu, faaliyetleri ve yayınladığı broşürün içeriği ile ilgili geniş bilgi için bk. Kürşad, vd., *age.*, s. 144-145.

“İngilizleri Ada’dan çıkarmaktır.” Rumlar EOKA'yı, İngilizlere karşı kurulmuş bir bağımsızlık örgütü şeklinde tanımlar. Ancak EOKA'nın esas kuruluş sebebi *“Kıbrıs'ı bir bütün olarak Yunanistan'a bağlamak, yani Enosisi gerçekleştirmek, Kıbrıs'ı bir Girit adası yapmaktır.”*⁴⁴²

PEON, halkı yönetime karşı kışkırtıcı faaliyetlerde bulunma, tedhiş eylemelerinde yer alma gibi illegal eylem suçlamaları ile İngiliz yönetimince 1953 yılında kapatıldı. Kapatılma kararı üzerine, teşkilat faaliyetlerini gizlice yürütmeye devam etti ve seçkin elemanlarını EOKA'ya devretti. Grivas, Kıbrıs'taki incelemelerini tamamlamayı müteakip 1953 yılında Atina'ya döndü ve EOKA eylem planlarını hazırladı, Makarios'a onaylattı.⁴⁴³ Böylece Enosisi barışçıl çabalarla gerçekleştiremeyeceğini değerlendiren Rum toplumu liderliği, zor kullanarak ve tedhiş yoluyla Enosis'e ulaşmak için 1953 yılında resmen EOKA tedhiş örgütünü kurmuş oldu.⁴⁴⁴ 7 Mart 1953'te Atina'da düzenlenen Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak Komitesi toplantısında Makarios, Albay Grivas, dönemin Dışişleri Bakanı Evangelos Averof, General Nikolaos Papadopoulos, iki bakan ile üç general tarafından, Yunan Bayrağına, İncil'e ve silah üzerine Enosis için gizlilik ve bağlılık yemini edilerek Enosisin silahlı gücü EOKA'nın temelleri atıldı.⁴⁴⁵ TMT'nin temelleri Kıbrıs'ın merkezi Lefkoşa'da atılırken EOKA'nın ise Yunanistan'ın başkenti Atina'da atılması, Enosisin Yunanistan'ın Kıbrıs politikasının bir sonucu olması bakımından dikkat çekicidir. Toplantıya katılanlara bizzat Makarios tarafından ettirilen ve imzalatılan yeminin özünde, Yunanistan'ın güdümü ve Yunanistan ile işbirliği, silahlı mücadele, gizlilik ve

⁴⁴² Zorlu Töre ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

⁴⁴³ Balyemez, *agt.*, s. 291-292. İsmail, *age.*, s. 344. “Grivas'ın hatıra defterinden de anlaşılacağı üzere PEON teşkilâtı kapatılma kararını müteakip EOKA adı altında ve Makarios'un emrinde gizli tedhiş teşkilâtı olarak çalışmaya başlar.” Alasya, (1988), *age.*, s. 173. Ayrıca, EOKA tedhiş teşkilâtının kurulması ve faaliyetleri ile ilgili olarak bk. Alasya, (1987), *age.*, s. 21.

⁴⁴⁴ Orhan Turan, *Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009)*, ATAM Yayını, Diyanet Vakfı Matbaası, Ankara, 2013, s. 2. Kıbrıs'ın siyasi tarihi ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 8-10.

⁴⁴⁵ Balyemez, *agt.*, s. 292. İNAF, *age.*, s. 43-44. “O gün yayınlanan EOKA'nın ilk bildirisinde ‘Karşımızda iki düşman vardır. Birincisi İngilizler, ikincisi Türklere. Evvela İngilizler ile mücadele edeceğiz ve onları Ada’dan çıkaracağız. Sonra Türkleri imha edeceğiz. Hedefimiz ilhaktır. Her ne pahasına olursa olsun, gayeye ulaşmak vazifemizdir’ denilir.” Taşkın, *agm.*, s. 102. Laptalı, *agm.*, s. 138.

bağlılık yatmaktadır.⁴⁴⁶ Grivas, mücadelenin Kilise-okul-kışla işbirliğine dayandırılmasını öngörmüştü.⁴⁴⁷ Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak Komitesi, 13 Mart 1953 tarihinde tekrar toplanarak Grivas'ı silahlı mücadelenin komutanı ilan etti. Grivas, teşkilatlanma ve hazırlıklarına başlamak üzere 9 Kasım 1954'de Kıbrıs'a gelmiştir.⁴⁴⁸

EOKA'nın İngiliz polis raporlarına göre hedefleri; "TMT'den en belirgin yanı Enosis herkes tarafından benimsenmek zorundadır. Bu nedenle ilk hedef kendi içlerindeki muhalif grup oldu. 1950 plebisitine katılım süreci bunu açıkça gösterdi. İki halkın arasının İngiliz yönetimince açılmasını sağlamak için baskı yapılması ve Kıbrıs Meselesini dünya gündeminde canlı tutulması hedeflenir. İngiliz yönetimini ezici eylemlerde bulunmak, kontrolü sağlayamamak, Ada'da yönetim zafiyeti olduğunu dünya kamuoyuna yansıtılmasına gayret edildi. Asıl hedef Kıbrıs'ın bağımsızlığı olmayıp, İngiliz yönetiminin prestijini sarsmak ve Ada'dan çıkmasını sağlamaktır. EOKA, bu amaçlarına ulaşmak için iki yollu bir eylem planı oluşturdu. Dağlarda çeteler kurup, eğitip vur-kaç taktiği ile baskın ve sabotaj faaliyetlerinde bulunmak ve büyük yerleşim yerlerinde yıldırıma yönelik, acımasızca infaz eylemleri gerçekleştirmektir" şeklinde yer alır.⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ Grivas hatıratında, bu yemin törenini; "İncili Masanın üzerine koydum ve henüz esasını tam olarak bilmediğimiz mücadele için yemin etmek maksadıyla ayağa kalktık. Makarios elini göğsüne, biz de İncilin üzerine koyduk. Yemini Makarios okuyordu ve biz de her cümleyi büyük bir heyecanla tekrarladık" şeklinde tasvir eder." İsmail, *age.*, s.344, Işık, *agm.*, (düz metin halinde sahife numarası yok.) Alasya, (1992), s.41. "Baba-oğul ve Ruhûl-Kudûs adına yemin ederim ki, hayatım pahasına da olsa Kıbrıs'ın İngiliz boyunduruğundan kurtarılması için bütün gücümle çalışacağım. Teşkilât tarafından bana verilecek olan bütün emirleri, ne kadar zor veya tehlikeli olursa olsun, itiraz etmeden yerine getireceğim. Gayemize ulaşmış olsak dahi, teşkilâtın liderlerinden emir aldıkça mücadeleden vazgeçmeyeceğim. Yakalandığım ve işkenceye maruz kaldığım takdirde, teşkilâtın herhangi bir sırrını veya üyelerimizin adlarını asla açıklamayacağım. Bana verilebilecek olan herhangi bir talimatı, beraber savaştığım arkadaşlarıma bile açıklamayacağım. Yeminime riayet etmediğim takdirde asırlarca hakarete lâik ve hain olarak her türlü cezaya müstahak olacağım." Alasya, (1988), *age.*, s. 173. Kürşad, *vd.*, *age.*, s. 152-153.

⁴⁴⁷ Emircan, (2000), *age.*, s. 125.

⁴⁴⁸ Işık, *agm.*, (sy.). "Grivas'ın hatıratından da anlaşılacağı üzere EOKA tedhiş teşkilatının ön hazırlayıcısı ve planlayıcısı Makarios'tur. PEON, Gençlik Teşkilatını oluşturan da Makarios'tur. Grivas, EOKA'nın vurucu güçlerini PEON teşkilatı üyelerinden seçer ve PEON'u doğrudan doğruya komutası altına alır." Kürşad, *vd.*, *age.*, s. 148.

⁴⁴⁹ Altay Sayıl, "1955-1958 EOKA ve Volkan Teşkilatları", *Halkın Sesi gazetesi*, 24 Haziran 1997, s. 4.

Hüseyin Alder, EOKA mensubu bir arkadaşı ile anısı şöyle dile getirir:⁴⁵⁰

“Ben Limanda gümrükte (Mağusa Limanı, F.K.) çalıştım, gümrükte çalışırken, sağ tarafımda arkadaş vardı Rum. Parmağı da kesik, bombadan dedi, koptu dedi. Patladı, kapsül herhalde. EOKA'cı adam, yani söyler resmen. Bazen giderdik, gözlerim kapanır falan da, derdi bana, akşam nöbetteydin? (aslında herkes birbirinin bir şeyler yaptığını hissediyor. F.K.) Bilirdik. Bir gün dedi gidelim Maraş'a, benim evde kimse yok. Soyunalım girelim denize, yakın zaten, denizden çıkalım eve gelip banyomuzu yapalım da işe tekrar dönelim. Çünkü yazın arada 2-3 saatlik bir iş molası vardı. Tamam dedik ya, o kadar bir arkadaşydık. Gittik, denize gittik geldik, tekrar döneceyik, tabancasını getirdi içeriden. İkimizdik, ikimizden başka kimse yoktu orada, bilin dedi bana, EOKA'cı olduğumu bilin dedi? Dedim bilirim, ya diyorum şaka yaptım dedi. Ondan sonra dedim, görevim bakayım tabancanı, boşalttı şarjörü, boş verdi bana. Dedim ne çıkarttın içinden? Dedim bana itimadın yok, ben ta buraya kadar geldim evine, Maraş'a. Dedim senin bana itimadın yok. Yok yav diyor, şaka yaparım falan.”

EOKA'nın tedhiş eylemleri, Rum toplum liderliğinin gerçekleştirmek istediği hedeflerine yönelik planlanır:⁴⁵¹

“Yunanlıların Megali İdea ideolojisi kapsamında şekillenen Enosis talepleri, Ada Rumlarının temel hedefi olmuş, yaşanan terör eylemlerinin de altyapısını oluşturmuştur. Umut ettikleri gibi İngilizlerin Adayı Yunanistan'a vermemesi, Kilise ve onun yönlendirdiği EOKA terör örgütünün eylemlerinin nedeni olmuştur.”

Atina'da Rum ırkçılığı temelinde, Ulusal Kurtuluş oluşumu olarak⁴⁵² EOKA'nın kurulmasını müteakip 1954 yılı başlarında Enosis için genişleme politikasına yönelindi, bu bağlamda 28 Ağustos 1954 Pazar sabahı, Atina'nın Kifisia semtinde bir kilisede toplanıldı. Grivas, kilisede Enosis mücadelesini anlatan bir konuşma yapmış, müteakiben Yunan Kilisesi Başpiskoposu Spiridon, toplumun her kesiminden siyasetçi, asker, devlet memuru, iş insanı ayine katılan yüzlerce kişiye Enosis yemini ettirmiştir. Görüleceği üzere Kıbrıs'ta Enosis mücadelesinin başında kilise ve başpiskopos Makarios varken, Yunanistan'da da yine kilise ve başpiskopos Spiridon bulunur, devletçe beslenir, bir anlamda Enosis mücadelesi yüzyılı aşkın süredir geldiği gibi, bu dönemde de tohumları kiliselerde, papazlar tarafından atılır, geliştirilir, Yunanistan

⁴⁵⁰ Hüseyin Alder ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

⁴⁵¹ Taşkın, agm., s. 104.

⁴⁵² Taşkın, agm., s. 102.

tarafından gerekli her türlü destek sağlanmıştır. Ancak geçmişe nazaran bu dönemdeki farklılık artık Enosis yolunda barışçıl istemler terkedildi, silahlı mücadele kararı alındı, bu bağlamda EOKA kuruldu, silahlı mücadele yolunda yapılanmaya gidilerek, gerekli eğitimlere de başlandı.⁴⁵³ Grivas hatıralarında, 22 Kasım 1954'te, Makarios'un Kilise'ye bağlı olarak bizzat kurduğu, desteklediği PEON adlı gençlik örgütünü emrine verdiğini, Enosisi için silahlı bir örgüt biçiminde teşkilatlandırmasını ve eğitmesi emrini verdiğini yazmıştır.⁴⁵⁴

EOKA, PEON ile başlayan teşkilatlanma sürecinde genişlemesini gençlere, özellikle okul öğrencilerine yönelik sürdürdü. EOKA yöneticileri öğrencilere dağıttıkları bildiri de şöyle seslenir.⁴⁵⁵

"Kıbrıs Rum gençliğinin büyük kısmını kendi taraflarına çekmiş ve onları kullanıyordu. EOKA'ya üye Rum gençleri başlangıçta bombalama hareketlerini, suikastlarda bulunmayı, baskınları heyecanlı ve romantik bir eğlence olarak görüyordu. Hatta ortaokul ve lise öğrencilerinden bile bu örgütte gerek bildiri dağıtarak, gerek bazı nümayişlere katılan destekçileri dahi vardı. EOKA lideri, öğrencilere dağıttığı bir broşürde şöyle seslenmiştir. 'Mücadele, anneleriniz, babalarınız ve öğretmenlerinizden daha kutsaldır.'"

Rum toplum liderliği, tedhiş örgütü için gençlere yöneldi. İlk olarak Kilisenin kurup, teşkilatlandığı ve desteğini sağladığı PEON Gençlik Örgütü kullanıldı. PEON'un okullar üzerinden genişlemesi ve yönlendirilmesi planlandı. Ancak İngiliz yönetimince faaliyetlerine son verilince PEON tabanlı, EOKA yer altı örgütüne dönüldü. Yunanistan hükümeti ile işbirliği yapıldı, gerekli destek sağlandıktan sonra ve Grivas'ın da Ada'ya gelip örgütün başına geçmesiyle Kilise-okul-kışla üçgeni oluşturuldu, harekete geçmek için Makarios'un talimatı beklenmeye başlandı.

⁴⁵³ İNAF, *age.*, s. 45. "Yunanistan eski Dışişleri Bakanlarından Evangelos Averof, *Kaybolmuş Fırsatlar* isimli kitabında, Dışişleri Bakanı olduğu 1956'da, Konstantin Karamanlis hükümetinin EOKA'yı nasıl beslediğini, Türkleri öldürmek için hangi yollardan silah sağlandığını, BM'yi nasıl kandırdıklarını açık açık anlatılır. Yunan milletinin, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması arzusu, Yunanistan'ın Türklere karşı bağımsızlık savaşı kadar eskidir, der..." Yunanistan Dışişleri Bakanlığı ile Kıbrıs'taki diplomatlar ve EOKA elebaşları arasındaki bağlantılar ve silah sevkiyatı ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 46-49.

⁴⁵⁴ Taşkın, *agm.*, s. 101.

⁴⁵⁵ Altay Sayıl, "1955-1958 EOKA ve Volkan Teşkilatları" *Halkın Sesi gazetesi*, 24 Haziran 1997, s. 4.

2.1.4.2. EOKA'nın Harekete Geçmesi ve Tedhiş Hareketleri (1955-1963)

Kilise Defteri kayıtlarına ve hatıratına göre Grivas, 9 Kasım 1954'de Horka köyünden Kıbrıs'a ayakbastı.⁴⁵⁶ EOKA kendini yeterince güçlü hissetmesini müteakip harekete geçmeye karar verildi. Öncelikle Kıbrıs'ta Enosis mücadelesinde kendileriyle aynı görüşü paylaşmayan her kesimden Kıbrıslı Rum toplumu fertlerine yönelindi, etkisiz hale getirilmek suretiyle Rum toplumunda korku ve baskı yolu ile hegemonya tesisine, EOKA'ya destek için para toplamaya çalışıldı.⁴⁵⁷

Grivas'ın, harekete geçmek için beklediği talimat Ocak 1955'te geldi. BM'de Kıbrıs Meselesi görüşmelerinden beklediği sonucu alamadan Kıbrıs'a dönen Makarios, Yunan Başbakanı Aragos'un da onayını alarak, Grivas'a harekete geçmesi talimatını verdi.⁴⁵⁸ İlk silah sevkiyatı 20 Mart 1954'te gerçekleştirildi. Bu tarihten itibaren farklı yöntemlerle EOKA'yı yeterince donatacak silah ve cephane Ada'ya sokuldu. Bu durum 21 Aralık 1963'ten itibaren başlayan çatışmalarda açıkça görüldü. Görüşmeler esnasındaki mücahitlerin ifadelerinde, mücahitler kısıtlı mühimmat nedeniyle birkaç atım zorlukla yaparken, EOKA mensupları, gerek Ledra Palas'ta gerekse Küçük Kaymaklı çatışmaları esnasında, her tetiğe basışta bir şarjör mermiyi rahatlıkla boşaltabildikleri yer alır. Bu arada silah ve mühimmat açısından kuruluşundan itibaren Yunanistan'dan desteklenen EOKA oluşumuna Ayiosgeorgios adlı gemi ile gönderilen 20 sandık patlayıcı ve silahı içeren askeri malzemeler, 25 Ocak 1955'de Baf'ın Horka sahillerine yaklaşıırken, İngiliz yönetimince yakalandı. Gemide yakalanan Sokratis Loizides'in çantasından çıkan gizli bir belgede; *"Kıbrıs'ta savaşın EMAK⁴⁵⁹ militanları tarafından yapılacağı ve Türklerin Enosis*

⁴⁵⁶ İsmail, *age.*, s. 347.

⁴⁵⁷ Alasya, (1988), *age.*, s. 175.

⁴⁵⁸ İsmail, *age.*, s. 345.

⁴⁵⁹ "EMAK, Kıbrıs Milli Kurtuluş Cephesi Örgütü, ancak EMAK adı, tedhiş hareketlerine başlamadan önce, EOKA olarak değiştirilir." İsmail, *age.*, s. 346.

mücadelelerine engel olma cesaretini göstermeleri halinde akıbetlerinin feci olacağı” belirtilmekteydi.⁴⁶⁰

Makarios, Yunan ulusal gününe denk gelen 25 Mart 1955'te, geniş çaplı gösterileri, nutukları içeren Enosis festivali düzenledi. Grivas'ın ihtiyaç duyduğu malzemeler⁴⁶¹ Kilise tarafından temin edilerek gönderildi. 27 Mart 1955'de ise Makarios, Grivas ile birlikte hazırlıkları gözden geçirdi, harekete geçilmesi talimatını verdi. EOKA, 1 Nisan 1955 tarihinde harekete geçti, birçok bölgede eş zamanlı bombalı eylemler düzenlendi,⁴⁶² halkı bilgilendirmek ve amaçlarının ne olduğunu ifade etmek için ihtilâl beyannameleri dağıtıldı.⁴⁶³

Fikret Kürşat, EOKA tedhişinin başlamasını ve 1955'ten sonraki süreci kısaca şu şekilde değerlendirmektedir:⁴⁶⁴ “EOKA'nın ilk işareti, ilk ateşi, 1 Nisan 1955'te başladı. EOKA, bir bomba patlatmak suretiyle varlığını ilan etti ve hadiseler patlak verdi. Hadiseler patlak verdikten sonra ilkin İngilizlerle çatışma başladı. EOKA, İngilizlerle kavga ederken, yavaş yavaş güçlendikçe de kendi içini temizledi. Hain kabul ettiklerini veyahut Enosise karşı olanları hizaya getirmek için tedhiş eylemlerinde bulunmuştur. Daha sonra Türklerle çatışmaya yöneldi, masum Türkleri muayyen yerlerde öldürmeye, yok etmeye, malına zarar vermeye başladı. Bunun üzerine Kıbrıs'ta Kuva-yı Millîye olarak da adlandırılabilen şekilde, Türk toplumu içerisinde lidersiz, ufak tefek direniş

⁴⁶⁰ “Loizides, 7 Mart 1953'de Makarios başkanlığında Atina'da yapılan Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak Etme törenine katılan azılı Enosisçilerden biridir.” İsmail, *age.*, s. 345-346.

⁴⁶¹ “Grivas, 1955 Şubat'ında Makarios'a yazdığı bir mektupta, kiliseden yeni maddi yardım ve şu malzemenin sağlanmasını ister: 15 personel, 3-5 ailenin günlük ihtiyacı, 100 okka benzin, 200 boş şişe, 100 okka dinamit ve dinamit fitili, cemiyetlerin harekete geçirilmesi,...” İsmail, *age.*, s. 348.

⁴⁶² İsmail, *age.*, s. 348. “Lefkoşa'da Valilik binası, müsteşarlık dairesi ve Ortadoğu İngiliz Kara Kuvvetleri Genel Karargâhında bombalar patlar, radyoevi yakılır, Mağusa, Larnaka ve Limasol'da da buna benzer tedhiş hareketlerine girilir.” Alasya, (1988), s.175. EOKA Teşkilatının kuruluşu ve tedhiş hareketleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Alasya, (1992), *age.*, s. 41-52. Kürşad, vd., *age.*, s. 153. Esenbel, *age.*, s. 23.

⁴⁶³ “EOKA, Kıbrıs Milli Mücadele Cephesi imzalı beyannamelerde, ‘İngilizlerden kurtuluş mücadelemiz Tanrının yardımı ve bütün Yunan dünyasının sarsılmaz imanı ile bugünden itibaren başlamıştır. Kalkanımızı geri getiremezsek üzerinde can vereceğiz. Yunanlılar nerede olursanız olunuz, Kıbrıs'ın kurtuluşu için elele marş ileri’ denilmektedir.” Alasya, (1988), *age.*, s. 175. Alasya, (1987), *age.*, s. 21-22. Kürşad, vd., *age.*, s. 153-156.

⁴⁶⁴ Fikret Kürşat ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

grupları meydana gelmeye başlamıştır. Rum saldırılarına karşı koymak için 5, 10 vatansız gencin kendiliklerinden bir araya gelerek meydana getirdikleri teşkilatlar, mesela Kara Çete. Bir kahvehanede bulunurlar, oranın müdavimidirler, orada otururlarken Kara Çete teşkilatını kurdular. Rumlar birisine bir şey mi yaptı, bir şey mi oldu, onlar da mukabele olarak bir Rum'a aynı şekilde karşılık verirlerdi. Hadiseler 1955-58 arası böyle devam etti.”

Refik Göksel Saydam ise şu şekilde değerlendirmede bulunur:⁴⁶⁵ “EOKA Tedhiş örgütü bilindiği üzere 1 Nisan 1955'te eylemlerine başladı ve ilk hedef İngiliz yönetimi ve İngilizlerin Ada'dan gönderilmesi idi.” Saydam, bu gayeye farklı bir yaklaşım getirir. “EOKA beyanatlarında hiçbir zaman Türklere bahsetmedi. Çünkü Rumlar egemen toplum havasındaydılar. Türk toplumu tıpkı bir Ermeni azınlık gibi, bir Maronit azınlık gibi görülmüştür.” Saydam'ın bu görüşünde haklılık payı vardır. Türk toplumu Enosis'e karşı olmazsa, azınlık bir halk gibi davranırsa, İngiliz yönetimine karşı girişilen harekette Rum toplumu yanında yer alırsa hedef olmayabilecektir.

Işıl Arıkan, daha sekiz yaşında olmasına rağmen 1 Nisan gecesini gayet iyi hatırladığını ifade ederek o gece yaşananları şu şekilde ifade etti:⁴⁶⁶

“Ben 1955 yılını hatırlıyorum. Yani EOKA'nın yeryüzüne çıktığı, 1 Nisan'da. O geceyi hatırlıyorum. Saat gece 8 civarlarıydı, bomba sesleri duydum. Ben de evdeyim, çocuğum tabii ki, daha küçüğüm. Buna rağmen büyük heyecan vardı üzerimde. Herhâlde aileden kalma, etrafımdaki arkadaşlardan kalma, abilerden kalma bir milliyetçilik vardı üzerimde, inançlıydım, böyle bir halim vardı. Hemen dışarı atıldım. Ne oluyor dedim, komşulara, yavrum sen gir içeri dedi, sen çocuğun gir içeri, ben çıkmak, çıkmak istiyorum dedim. Öğrenmeye çalıştım. Dediler ki işte EOKA var. Evet, EOKA'yı duydum zaten, EOKA harekete geçti. Herhâlde bize de saldıracak, bir heyecan halkın üzerinde, o büyük heyecan. Tabii o çocuk halimle ben epeyce kaldım sokakta, bekledim ama tabii bir şey yapacağım yoktu. Sadece bir şeyler öğrenmeye çalışıyordum o çocuk halimle. Sonra girdim içeriye”

Enosis mücadelesi sadece EOKA ile sınırlı kalmayıp, siyasi ve toplumsal destek için çeşitli oluşumlara yönelindi, Kıbrıs Siyasi Mücadele Komitesi (PEKA)

⁴⁶⁵ Refik Göksel Saydam ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

⁴⁶⁶ Işıl Arıkan ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

adlı bir oluşuma gidildi.⁴⁶⁷ EOKA genişlemesini sağlamak üzere okullara ve gençliğe yönelindi. Grivas, lise gençlerini EOKA'ya kazandırmak için, 26 Eylül 1957 tarihinde EOKA'nın alt bir birimi olarak ANE adlı bir oluşum kurdu.⁴⁶⁸ Grivas, 21 Ekim 1957'de ANE'yi, Direnen EOKA Gençliği İdaresi (DANE) adlı Makarios kontrolündeki merkezi bir teşkilatın yönetimine verdi.⁴⁶⁹

İngiliz yönetimi EOKA tedhiş hareketleri karşısında yetersiz kalmaya başlayınca yeni oluşumlara yöneldi, polis teşkilatını genişletti. Türk toplumu tedhiş hareketleri karşısında İngiliz yönetimi tarafında yer aldı. İngiliz yönetiminin tedhişin önlenmesine yönelik kurduğu özel polis teşkilatlarında da kadroları çoğunlukla Türklerin doldurdu. Rum toplum liderliği bu kadrolara Rum halkının katılmasına engel olmuştur. Türklerden müteşekkil polis teşkilatlarınca EOKA tedhişi önlenmeye başlayınca, bu sefer EOKA saldırıları Haziran 1955'den itibaren Türk toplumunu da hedef almaya başlamış, saldırılar Ocak 1956'dan itibaren yoğunlaşmıştır.⁴⁷⁰ EOKA eylemlerinin tırmanması üzerine İngiliz yönetimi, Rum toplumu lideri ve Başpiskopos Makarios'u eylemlerin baş sorumlusu olarak değerlendirildi, Makarios 9 Mart 1956'da, Kıbrıs Valisi Mareşal John Harding'in talimatıyla tutuklandı ve Seyşel adalarına sürgüne gönderildi. Lefkoşa'da Türk Haber Merkezi'ne 5-6 Haziran 1956'da düzenlenen bombalı bir

⁴⁶⁷ "PEKA teşkilatının kuruluş amacı EOKA teşkilatının silahlı hareketleriyle birlikte mücadelenin siyasi kanadını yürütmek üzere EOKA'nın kendi bünyesinden ortaya çıkarılmış bir kuruluştur. Kıbrıs Rum halkının genel siyasi işleriyle meşgul olmaktadır. PEKA'nın hedefleri genel olarak; 1) Siyasi mücadeleyi, askeri mücadele ile koordine etmek. 2) İç cepheyi sağlam tutmak. 3) Halka moral vermek, halkın moral gücünü artırmak. 4) Düşman propagandalarına karşı aleyhte propagandalarla savaş açmak." Kürşad, vd., *age.*, s. 156-157. İsmail, *age.*, s. 348. Demirağ, *age.*, s. 528-529.

⁴⁶⁸ "ANE'nin kuruluş ilkelerine göre, her okulda bir ANE komitesi kurulacak ve gençlik sokaklara dökülecek, özel gençlik gurupları da sabotajlar düzenleyecektir." İsmail, *age.*, s. 349.

⁴⁶⁹ İsmail, *age.*, s. 349. "Grivas, tedhişe yönelik eylemlerini sürdürürken, eş zamanlı olarak da Rum gençliğini EOKA amaçlarına uygun biçimde teşkilatlandırır, EOKA mücadelesine katılmalarını sağlar. Grivas, 26.9.1957 tarihinde yayınladığı bir emirname ile ANE gençlik teşkilatının EOKA'nın bünyesinde organize edildiğini açıklar. ANE, okul içi ve okul dışı teşkilat, kız öğrenciler teşkilatı, gençlik savaş gurupları, sabotaj vs. şeklinde teşkilatlandırılır. Grivas, 21.10.1957 tarihinde çıkardığı bir emirname ile de ANE teşkilatını DANE idaresine verir. Reisin kontrolündeki DANE'nin amacı, gençliğin yaptığı işin takip ve kontrolüdür." Kürşad, vd., *age.*, s. 157-158.

⁴⁷⁰ İsmail, *age.*, s. 350.

sabotaj üzerine, Rum ve Türk toplumları arasında çatışmalar çıktı, çatışmaların önlenmesi için Lefkoşa ortadan tel örgülerle ikiye ayrıldı.⁴⁷¹

EOKA tedhişçilerinin yakalanması için Mağusa polisinin düzenlediği geniş çaplı operasyonda, EOKA'nın ilk elemanlarından ve Trodos Dağı Çete sorumlusu Afksentiyu ölü olarak ele geçirilirken, aralarında Antonis Papadopoulos'un da bulunduğu 14 arkadaşı teslim oldu. Papadopoulos, Mağusa Rum Spor Kulübü Anorthosis'in futbolcusu ve tanınmış bir atletidir.⁴⁷² Anorthosis Kulübü, Mağusa'da artan tedhiş olaylarının merkezi konumunda değerlendirildi ve Temmuz 1956'da Mağusa Komiserliğince kapatıldı, Nisan 1957'de tekrar açılmasına karar verildi.⁴⁷³

Makarios'un sürgün hayatına son verilmesi üzerine, Nisan 1957'de New York Valisi Averell Harriman, Makarios'u New York'a davet etti. Bu daveti protesto için, Türk toplumu siyasi temsilcileri ve kurumlar Harriman'a protesto telgrafları çekmiştir. Telgraf çekenler arasında MTG Kulübü, Gönyeli TSK, Çetinkaya TSK, Larnaka Demirspor kulübü de yer almıştır.⁴⁷⁴

Temmuz 1958'e gelindiğinde Mağusa'da acı bir olay yaşandı. Maraş bölgesinde alış-veriş yapan iki İngiliz askeri sırtlarından vurularak katledildi. Askerleri vuran EOKA'cıların bölgede bulunan Anorthosis Kulübüne girdikleri ihbarı üzerine polis kulübü bastı. Anorthosis Kulübünde yapılan aramada çok miktarda silah ve patlayıcı maddeye el konmuştur.⁴⁷⁵

Lefkoşa'da EOKA'nın tedhiş hareketlerini en yoğun gerçekleştirdiği ve 21 Aralık olaylarının da fitilinin ateşlendiği semt Tahtakale olmuştur. Bu bölgedeki

⁴⁷¹ İsmail, *age.*, s. 351,352. "Başlıca sürgün edilme nedeni Başpiskoposun tedhişçi EOKA teşkilatı ile olan ilgisidir." Sürgün ile ilgili resmi bülten içeriği için bk. Kürşad, vd., *age.*, s. 159-162. Oberling, *age.*, s. 47.

⁴⁷² *Halkın Sesi gazetesi*, 6 Mart 1957, Akt. Demirağ, (2000), s. 80.

⁴⁷³ *Halkın Sesi gazetesi*, 18 Nisan 1957, Akt. Demirağ, (2000), s. 127.

⁴⁷⁴ *Halkın Sesi gazetesi*, 24, 25, 26 Nisan 1957, Akt. Demirağ, (2000), s. 133-134.

⁴⁷⁵ Akkurt, *age.*, s. 307.

EOKA'nın karargâhı Olimpiakos Kulübü'dür. Kilise tarafından eğitilen Rum gençleri bu bölgede Olimpiakos Kulübünde toplanmıştır. 20 Aralık 1963'te gerçekleşen bir saldırı olayı kulübün EOKA bağlantısını açıkça göstermektedir. Gece 02.00 civarında, Fırıncı Cemal'in arabasının benzerini kullanan Eğlenceli Maksi isminde bir Rum, Olimpiakos Kulübünün önünden geçerken, kulüp penceresinden açılan otomatik silah atışı sonrası ağır yaralanır. Maksi polise verdiği ifadesinde, kendisine Olimpiakos Kulübünden ateş açıldığını söyler. O gece çevreye hâkim pozisyonda olan Olimpiakos Kulübü çatısında nöbet tutan silahlı EOKA mensupları topyekûn saldırı haberini beklemektedir. O gece saldırılar da kulüpten açılan ateşlerle başlatılmıştır.⁴⁷⁶ Larnaka kazasına bağlı Vasiliko köyünde bir aracın altında saatli bomba bulunması üzerine polis, Pezoporikos Kulübü'nü basarak arama gerçekleştirmiştir.⁴⁷⁷ Buna benzer olaylar EOKA tedhiş örgütünün özellikle aşırı sağ görüşlü, Kilise kontrolündeki Rum spor kulüplerinde teşkilatlandığının açık bir kanıtıdır.

EOKA, 1955-59 yıllarını kapsayan dört yıllık tedhiş döneminde 2976 sabotaj, 4750 bombalı saldırı eylemi gerçekleştirmiş, 30 Türk yerleşim birimine saldırı düzenlenmiş, halk yerlerinden terk edilmeye zorlanmış, 200 Türk katledilmiş, 1000'e yakını da yaralanmıştır.⁴⁷⁸ Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve iki toplum arasında varılan anlaşma üzerine, 1959 yılında EOKA eylemlerine ara verildi. 20 Mart 1959'da Ada'dan ayrılan, Yunanistan'a gelişinde devlet ileri gelenlerinin de katıldığı askeri törenle ve büyük gösterilerle karşılanan Grivas, general rütbesi ile taltif edilmiştir. Uluslararası kamuoyu önünde Grivas'ın karşılanma süreci ve taltifi EOKA tedhişi ardındaki ülkenin Yunanistan olduğunu gösteren somut bir olgudur.⁴⁷⁹

⁴⁷⁶ Küçük, *age.*, s. 161-163.

⁴⁷⁷ *Halkın Sesi gazetesi*, 7 Eylül 1956, Akt. Demirağ, *age.*, s. 531.

⁴⁷⁸ Naşit, *age.*, s. 49. EOKA Şiddet eylemleri ile ilgili bk. Akgün, *agt.*, s. 121-136. Balyemez, *agt.*, s. 297-298. Ayrıca EOKA Tedhiş Örgütünün 1 Nisan 1955 ile 30 Ocak 1956 tarihleri arasında işledikleri terör eylemlerinden çarpıcı örnekler için bk. Altay Sayıl, "EOKA Tedhişçiliği ve Karşı Önlemler", *Halkın Sesi gazetesi*, 7-10 Temmuz 1997, Lefkoşa, s. 4.

⁴⁷⁹ İsmail, *age.*, s. 353.

Kıbrıs Cumhuriyetin kurulmasından sonra EOKA'cılar ve milliyetçiler, üniforma yerine sivil kıyafetle, Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi (EDMA) içerisinde faaliyetlerini sürdürmeye başladılar.⁴⁸⁰ EDMA bir anlamda EOKA'nın sivil kıyafet giymiş şekliydi.⁴⁸¹ Rum toplumu liderliği, Cumhuriyetin kazanımlarından istifade etmek yerine, Cumhuriyetin yönetim mekanizmalarını işlemez hale getirmek için çaba sarf etti. Kilise ve EOKA liderlerince, Enosisi gerçekleştirmek üzere, Kıbrıs'taki havayı ve oluşturulmaya çalışılan düzeni yeniden bozmak, iki toplum arasında kin ve nefret duygularını canlandırmak için Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı (OPEK) adlı yeni bir oluşum tesis edildi, amaçları 25 Nisan 1961'de dağıtılan ilk beyannamelerinde açıklandı.⁴⁸² Makarios, Rum toplumundan Enosis için mücadeleye devam etmelerini ister ve 17 Mayıs 1961'de yayınladığı bir beyanname ile eski EOKA'cıları, Pan Kıbrıs Mücahitler Cemiyeti (POKA) teşkilatında topladı.⁴⁸³

⁴⁸⁰ Kürşad, vd., *age.*, s. 168. "Makarios, Cumhuriyetin kuruluşunu, 'sekiz asır sonra Kıbrıs'ın bir Yunan Hükümeti'ne kavuşması' şeklinde kamuoyuna açıklama yapmakta ve şimdiye kadar kazanılanları gelecekteki zaferler için birer savaş kaleleri olarak kabul etmelerini telkin etmektedir. Cumhuriyetin idari kilit noktalarına yerleştirilen EDMA teşkilat mensuplarına istikamet verir."

⁴⁸¹ Küçük, *age.*, s. 144.

⁴⁸² "Rumların tehlikede olan haklarını korumak, milli emellerimizi ve saati gelince gayemizi tahakkuk ettirmek,..., Türklere bir karış toprak dahi satmamağa davet etmek,..., vb. açıklamalar beyannameye yer alır." Kürşad, vd., *age.*, s. 169-170. "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan ardından bu anlayışın ürünü olarak Türk toplumunun varlığını ortadan kaldırmaya yönelik Akritas Planı hazırlanır. Plan çerçevesinde bir anlamda EOKA'nın yerini alacak Akritas Teşkilatı oluşturulur, istihbarat, karşı-propaganda ve beşinci kol faaliyetlerini yürütmekle EOKA'nın etkili isimlerinden Nikos Sampson görevlendirilir. Sampson, 1960 yılının ilk günlerinde, Atina'da Yunan Dışişleri Bakanı Averof ile görüşür. Yapılan görüşmede OPEK adlı yeni bir yer altı teşkilatı kurulmasına karar verilir. Averof düşüncelerini 'Bay Sampson, böyle bir teşkilat kurulmalıdır. Yunanistan herhangi bir uluslararası yanlış anlayışa meydan vermemek için sadece Başpiskopos Makarios'a silah verebilir ve vermektedir. Size para vereceğiz, nerede bulursanız silah alabilir ve OPEK'i silahlandırabilirsiniz' şeklinde ifade eder. Averof tarafından beş bin sterlin nakit verilen Sampson, Kıbrıs'a dönerek OPEK'i kurar ve teşkilatlanmasını Ada sathına yarar, varlığını ve amacını ortaya koyan beyannameleri dağıtılır. Sampson, beyannamelerin altında OPEK başkanı olarak Promitheus imzasını kullanır. Averof'un tahsis ettiği para ile silah satın alınır. OPEK'e bağlı, TMT'ye karşı ve Türk-Rum iş birliğine taraftar bir de gizli Türk teşkilatı kurulur, Türk casuslar satın alınır. Ayrıca İngiliz üsleri hakkında bilgi temini için İngilizler satın alınır. Strovola-Tseri bölgesinde 600 kişilik bir kamp ve bir komando birliği kurulur." "EOKA'cı Sampson; Türk casusları parayla satın aldık", *Kıbrıs Volkan*, 21 Şubat 2018. <https://kibrisvolkan.net/eokaci-sampson-turk-casuslari-parayla-satin-aldik-7631.html>, Erişim: 22 Nisan 2021; 11.43.

⁴⁸³ Kürşad, vd., *age.*, s. 171-172. "İlk beyannamelerinde; herkesin bir Yunanlı gibi cesurane çalışmalı, 1 Nisan 1955'te ne için harekete geçtiğimizi ve ne gibi şeyleri başarmak için yemin

1955-59 yılları arasında EOKA'nın etkili elemanlarından olan isimlerin tamamına yakını Kıbrıs Cumhuriyeti kurulunca etkili makamlarda görev aldı.⁴⁸⁴ Başpiskopos Makarios Cumhurbaşkanlığına seçildi. Polikarpos Yorgacis İçişleri Bakanlığına atandı. Yorgacis, Türkleri topyekûn ortadan kaldırmaya yönelik olarak hazırlanan Akritas Planının hazırlayıcı ve uygulanmasından sorumludur. Polisin de kendisine bağlı olması nedeniyle, aynı zamanda polis takımları Olimpiakos ve PAEK'in de başında olan kişidir.

Dolayısı ile 1960-63 döneminde EOKA ismi geri planda kalmasına rağmen, Enosis çabaları siyasi liderlerce ve dönüştürülen yeni organizasyonlarca, Akritas Planı çerçevesinde sürdürülmüştür.

2.2. KIBRIS TÜRK TOPLUMUNUN TEŞKİLATLANMA FAALİYETLERİ

2.2.1. Teşkilatlanma Süreci ve Spor Kulüplerinin Rolü

İsmail Bozkurt, Kıbrıs Türkünün Mücadele tarihi ve teşkilatlanma süreci ile ilgili düşüncelerini şu sözleriyle paylaşmıştır:⁴⁸⁵

“Kıbrıs Türk toplumunun mücadele sürecinin 1878’de Ada’nın yönetiminin İngiltere’ye geçtiği gün başladığına, ancak bu mücadelenin silahlı bir direniş şeklinde değil ama kendisine sahip çıkma şeklidir. 1915’te İngiltere’nin ilhak kararı alması sonrası Kıbrıs Türkleri de tekrar çareler aramaya başlar. O yıllarda Kıbrıs Türk toplumuna egemen olan akım Türkçülüktür. Türkçülük düşüncesinin ardında Kıbrıs’ın o dönemde Jön Türklerin büyük bir uğrak yeri olması etkilidir. Osmanlıdan İngiliz’e geçen Kıbrıs Türkleri bir İslami Cemaattir. Dine ve padişaha çok bağlı bir toplumdur. Kurtuluş savaşıyla beraber devam eden süreçte Türk kimliği ön plana çıkar ve Lozan öncesi zirve yapar. Lozan’a kadar Türklerde tekrar Türkiye’ye bağlanma yönünde bir umut vardır. Yani niyet, düşünce odur. Hatta 1918’de, toplanan Meclis-i Milli de bu yönde bir karar alınır. Lozan Kıbrıs Türk toplumu için bir çöküntü olur ve büyük göçler yaşanır ama kolay atlatılır ve 3-5 yıl içinde bir toparlanma görülür. Bu toparlanma edebiyat ile başlar. Kıbrıs Türkü artık

ettiğimizi unutmayalım, İleri! Hürriyet için mücadele etmek üzere ileri... Yaşasın Hürriyet! EOKA’cılar hâlâ mücadele ruh ve cesaretine sahibiz...” Bundan sonraki süreçte aynı amaca yönelik teşkilatlanma faaliyetleri ve beyanatlar ile ilgili bk., age., s. 173-183.

⁴⁸⁴ Altay Sayıl, “EOKA Tedhişçiliği ve Karşı Önlemler”, *Halkın Sesi gazetesi*, 29 Haziran 1997, Lefkoşa, s. 4. Tongul, *agt.*, s. 21.

⁴⁸⁵ İsmail Bozkurt ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

Ada'da kalacağını kabullenir. Dolayısıyla bir mücadele verilmesi lazım ve spor kulüpleri de aslında o dönemden bu mücadele amaçlı olarak kurulmaya başlar.”

Türk toplumunun varlık mücadelesi yukarıda tarihsel süreçte ortaya konulmaya çalışıldığı gibi Ada'nın yönetiminin İngiltere'ye geçmesi ile başlamıştı. 1878-1914 döneminde Ada halen bir Osmanlı toprağı olduğu için, Türk toplumu Osmanlıyı bir güç olarak görmeyi yeğlemiş, güvenliğini sağlamakla yükümlü görmüştü. Dolayısıyla Türk toplumu her türlü şikâyet ve isteklerinin karşılık bulmasını Osmanlı Devlet kurumlarından beklemiştir. Ancak, kimlik erozyonu bu dönemde başlamıştır.

İngiliz sömürge yönetiminin başlamasıyla birlikte, Kilise ile Yüksek Komiserlik, müteakiben Valilik arasında çatışma başlamıştır. Çatışmanın özünde ise Kilisenin başta özerk vergi toplama ayrıcalığı olmak üzere, Kilisenin Osmanlı döneminde kazandığı ayrıcalıklarının İngiliz sömürge yönetimince kaldırılması yatmaktaydı. Kilise tepkisini, Enosis faaliyetlerini yoğunlaştırmak suretiyle, Türk toplumu da o günlerden itibaren Enosis'e karşı kararlılığını göstermişti. Duyarlılığını Bab-ı Ali'ye ve İngiliz Yüksek Komiserliğine gönderdiği bir telgrafla gösterdi. Osmanlı Devleti, “*Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceği söylentilerinin asılsız olduğu*” belirtilen bir yanıt verdi.⁴⁸⁶

İngiltere, ilhak kararı almayı müteakip Ada'yı bir sömürgesi gibi yönetmeye başladı. 1917'den itibaren yerleşik halktan vatandaşlığını belirlemesi istendi. İngiltere vatandaşlığını kabul etmeyen halkın Ada dışına çıkarılması, bağının koparılması amaçlandı. Osmanlı Devleti de artık fiilen tarih sahnesinden çekilmek üzere olduğunu gören Kıbrıs Türk toplumu kendi başının çaresine bakabilecek oluşumlar düşünmeye başlamıştır. İşte bu oluşumların ilki Meclis-Milli olarak göze çarpmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile çıkan Osmanlı Devleti, Paris'te Kıbrıs Türk toplumunun haklarını korumak bir yana, kendi çıkarlarını bile

⁴⁸⁶ İsmail, *age.*, s. 25-27. Ayrıca bk. *Yeni Kıbrıs*, Kasım-Aralık 1977, s. 31.

savunabilecek durumda değildi. Bu nedenle görev yine Kıbrıs Türk toplumunun kendine düştü, öz güçlerine güvenerek ne yapılabilirliğin ve Enosise karşı seslerini tüm dünyaya duyurmak için Paris'e gitmenin yolları araştırılırdı. Bir takım siyasi teşkilatlanma modellerine yönelindi.⁴⁸⁷ Bu düşünceler ışığında ortak bir akıl oluşturulması için, dönemin önde gelen aydınlarından Hacı Hafız Müftü Ziyai Efendi ve köy öğretmeni ve Söz gazetesi sahibi Mehmet Remzi Okan önderliğinde, tüm Türk toplumunun hislerini duyuracak geniş katılımlı bir kongre toplanması kararlaştırıldı.⁴⁸⁸

Meclis-i Milli olarak da isimlendirilen 1. Ulusal Lefkoşa Kongresi, Ada'nın tüm bölgelerinden gelen delegelerin katılımıyla, 10-12 Aralık 1918 tarihlerinde, üç gün süreli toplandı.⁴⁸⁹ Kongre sonucunda, Türk toplumunun Enosise karşı olduğu ifade edilerek, Enosis çabaları kınandı. Paris'te Ada'nın gerçek sahibine iade edilmesi talep edildi. Türk toplumunu temsil etmek üzere, Müftü Ziyai Efendi Başkanlığında bir heyetin Paris'e gönderilmesi kararlaştırıldı. Ancak, Rum heyetinin Londra ve Paris'e gitmelerine, Londra'da Dışişleri Bakanlığında lobi faaliyetlerine izin veren sömürge yönetimi, Türk heyetinin Ada'dan çıkmasına dahi izin vermemiştir.⁴⁹⁰

Lozan Antlaşması ile Ada'nın egemenliğinin tamamen İngiltere'ye geçmesine rağmen, Türk toplumu ana vatanından bağıni koparmadı, Cumhuriyet dönemi yeniliklerini takip etti, inkılapları benimsedi ve uygulamaya başladı. Ancak diğer taraftan kendi başının çaresine de bakma zamanının geldiğinin farkındadır. 1931 isyanı da bir takım tedbirler alınması gerektiğini göstermiştir. Türk toplumu varlığını gösterdiği tek yer olan Kavanin Meclisi'nin kapatılması ile iyice yalnızlaştı. Bu dönemde kimlik arayışlarına yönelindi, Türk kimliği benimsendi, Kemalizm ideolojisi ve bu bağlamda Türk milliyetçiliği

⁴⁸⁷ Balyemez, *agt.*, s. 90-124.

⁴⁸⁸ İsmail, *age.*, s. 223.

⁴⁸⁹ Mehmet S. Emircan, *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, C.1, TÜRKAR Araştırma Dizisi, Ankara, 2000, s. 99.

⁴⁹⁰ 1. Ulusal Lefkoşa Kongresi ve alınan kararların tam metni ve bugünün Türkçesi ile yeniden ifadesi için bk. İsmail, *age.*, s. 226-230.

güçlenmeye başladı. İngiliz yönetimi bu durumdan memnun olmadı, Türk toplumunun üst yönetim kurumu olan Vakıflar İdaresi'nin yönetimini üstlendi. Maarif Kurumuna el koydu, Rum toplumu kendi müfredatını düzenleyebilirken, Türk toplumunun eğitim düzenlemesini bizzat İngiliz yönetimi yapmaya başladı. Müftülük atamasını yaparak dini yönetim anlayışına egemen oldu ve köy idari teşkilatlanmalarına el atarak toplumun kendi içinde yapılanmasına engel oldu. İngiliz yönetimi bu yönetim baskıları ile Türk kimliğini baskılayıp, İslam kimliğini öne çıkarmaya çalıştı. Lefkoşa Türk Lisesi'nin ismini İslam Lisesi olarak değiştirdi. Dolayısıyla Türk toplumu, Türk kimliğine sahip çıkmak için teşkil ettiği tüm kurumların ve spor kulüplerinin isminin önüne Türk kelimesini bir refleks olarak mutlaka getirdi. Lefkoşa Türk Spor Kulübü, Lefkoşa Türk Birliği, Türk Gücü, Türk Ocağı, Türk Çiftçiler Birliği, Türk Kooperatifleri Birliği gibi isimlendirme yolunu seçti.

Türk toplum liderliği de müteakip sahifelerde de ayrıntılı olarak görüleceği gibi teşkilatlanmasının esasları bu olgulara dayandırdı. Okul-spor kulübü-Türk toplum liderliği bağlantısı tesis edilmeye çalışıldı. Kırsalda öğretmen-köy imamı-muhtar ya da desteban bağlantısı kuruldu. Ancak din adamları, İngiliz yönetimi baskısı nedeniyle teşkilatlanma çabalarında, Türkiye'nin Milli Mücadelesinde müftülerin üstlendiği rol ve Rum toplumunda din adamların oynadığı rol ile mukayese edildiğinde geri planda kaldı. Öğretmenler gerek merkezde gerekse kırsalda gençliğin yetiştirilmesinde öncü rol üstlendi. Öğretmenlerin hemen hemen tamamı Teşkilatın bir mensubuydu. 1940'lı yıllardan itibaren Türkiye'den gönderilen seçkin öğretmenler de önemli sorumluluk üstlendi. Türk toplum liderliği başlangıçta teşkilatlanmasını okullarda planladı. Ancak, saha çalışması esnasında da görüldüğü üzere, İngiliz yönetiminin eğitim sistemi üzerindeki baskı ve kontrollü yönetimi nedeniyle, teşkilatlanma çabalarının merkezi spor kulüplerine kaydırıldı.⁴⁹¹ Gençlik, spor kulüplerine yönlendirildi, yetiştirildi, mücadeleye hazırlandı. Spor kulüplerinin kuruluş amacı, kuruluş yerleri ve sorumluluk sahalarının belirlenmesinde, güçlendirmek için takımların

⁴⁹¹ Fikret Kürşat ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

birleştirilmesinde, futbolcuların transferlerinde üst düşünce hep Milli Mücadele oldu. Dolayısıyla Türk toplumunun teşkilatlanmasının merkezinde spor kulüpleri yer aldı. Spor kulüplerinin başkanı ve yöneticileri, halk tarafından tanınan, sevilen ve Teşkilatın önemli isimleri arasından seçildi. Aynı şekilde okul müdür ve müdür yardımcıları, beden eğitimi öğretmenleri teşkilatın bir parçasıydılar. Çiftçiler Birliği Başkanı da bu kapsamda değerlendirilebilir. Gelişmeler Türk toplumunda bir bütünlüğün sağlandığını ve tek çatı altında hareket edildiğini göstermektedir.

Veli Hakkı Taşkiran, namı diğer Veli Komutan, daha okul yıllarında iken Teşkilatta görev aldı.⁴⁹² Bayraktar Ortaokulu ve Haydarpaşa Ticaret Lisesinde öğrenim gördü. Lise Müdürü Niyazi Ali Bey de teşkilatın üyesiydi, bu nedenle Okul bahçesine birçok çanaklar gömülmüş ve 1963'e kadar orada kalmıştır. Gerek ortaokul gerekse de lise yıllarında silah eğitimi aldı. Taşkiran kendilerine oğul beyinin Arasta bölgesinde savunma bölgelerini gösteren tatbikatlar yaptırdığından söz etti. Askeri terminolojideki karşılığı kadro tatbikatıdır. Taşkiran'a göre; TMT teşkilatlanmasını ekseriyetle milliyetçi kulüplerde gerçekleştirir, o dönemde Kıbrıs'ın büyük, sevilen, sayılan, bütün kulüpleri milliyetçiydi. Petekleri oluşturabilmek için insan kaynağı kulüplerdeydi, insanların toplantı yerleri orasıydı. Spor kulüpleri kalabalık yerlerdi, bir taraftan dikkat çekmeden faaliyetlerin gözlerden uzak icra edilmesini sağlarken, diğer yandan da gizleme sağlayan yerlerdi. Teşkilatlanmanın nüvesini teşkil eden kulüplerdi. Kulüpler de, Taşkiran'ın ifadesiyle birikinti olan yerlerdi. Sadece Lefkoşa'nın değil, Limasol'un, Doğan Türk Birliği, Türk Ocağı; Mağusa'nın, Türk Gücü ve Dumlupınar; Girne'nin, Girne Halkevi; Güzelyurt'un, Yalova'sı, Binatlı'sı; ayrıca Baf'ın Ülkü Yurdu'su; Larnaka'nın Demirspor'u birikinti olan kulüplerdi. Kulüp başkanları ise daima o bölgenin Serdarı oldu. Kulüpler, KKTC'nin kurulmasında önemli rol oynadılar. Birinci, ikinci ya da gayri federede olan bütün kulüpler milliyetçiydi. Taşkiran Lefkoşa bölgesindeki teşkilatlanmayı şu şekilde açıklamaktadır: Kovan Beyi Nevzat Uzunoğlu, yardımcısı Vehbi Zeki

⁴⁹² Veli Hakkı Taşkiran ile gerçekleştirilen görüşme, 23 Kasım 2021.

Sertel'di. Kara Petek-1, Çetinkaya Spor Kulübü tarafından kuruldu. Sorumluluk alanı Çetinkaya'nın yanından Lokmacı'ya kadar olan bölgeydi. Lefkoşa'da kurulan bütün petekler başkanından dolayı Çetinkaya'ya bağlıydı, oradan yönetilirdi.⁴⁹³ Taşkiran'ın Lefkoşa Teşkilatlanması ile ilgili ifade ettikleri Fikret Kürşat ile uyumludur.

TMT kuruluş aşamasında Türk toplumunun her bir spor kulübü, dernek, kurum ve kuruluşları bir direnişçi ocağı gibi düşünülerek planlama yapılmış, sığınılan yuvalar haline getirilmiştir.⁴⁹⁴ Yılmaz Bora Teşkilatlanmanın oluşumunu şu şekilde özetlemiştir:

“Biz bu petekleri spor kulüpleri içerisinde oluşturduk o zor yıllarda. 21 Aralık 1963 döneminden önce, 1955-63 yılları arasında spor kulüpleri içerisinde yerleştik, oralarda görevlere başladık. Yani yemin eden insanlar o her kulübün içerisinde mevcut, görevini yapmaya başladı. Mevcut kulüp idaresi kapalı bir yerde işini yaparken, görüyor gençleri, gençler kulüplerde toplanır, mevcut kulüp yönetim kurulları bundan hiç rahatsız olmadığı gibi, hatta hissederek bu olayı, hissi bir şekilde gençlere neyse size yardımcı olalım diyerek, maddi ve manevi destek de sağlar. Biz o yönetim kurulundakilerin bu yaklaşımını da görünce, ilerlemiş yaşta olmalarına rağmen onlara da yemin ettirdik, onları da aramıza aldık”

Müteakiben her kulübün hemen hemen bu faaliyeti yürüttüğünden söz ederek, kulüp yönetim kurullarında olanlardan hatırlayabildiklerini; *“Mesela Yenicami kulübünde, biz oradaydık, İsmail Safa diye bir başkan vardı orada. Bunu yaptık, hemen uzattık bir beyannameyi ve bunu gördüm, tahmin ettim”* dediğini belirttikten sonra spor kulüpleri içerisinde sporcuların da bu saflara katılarak bir güzel bütünlük yaratıldığını ve bu bütünlük yaratılırken de karşı tarafa bir ipucu verilmediğini vurgulamıştır. İngiliz idaresinin de buraları spor kulüpleri, bunlar sporcudur, bunlar bir araya gelir, gece toplanırlar, şunu yaparlar diyerek pek karışmadığını belirtti. Bora devamla, geceleyin kulüpte

⁴⁹³ Veli Hakkı Taşkiran ile gerçekleştirilen görüşme, 23 Kasım 2021.

⁴⁹⁴ Emircan, (2000), age., s. 185.

toplanır ve bölgelerimizin, her kulübün bölgesinde sabaha kadar devriyelerini yaparak sabahladıklarını ifade etmiştir.⁴⁹⁵

Teşkilatlanma faaliyetlerinde Lefkoşa'ya bakıldığında, TMT'nin ilk yerel komutanı o zaman Yayla Bey'i, müteakiben Serdar olarak isimlendirilirdi. Lefkoşa Yayla Beyi, Lefkoşa Türk Lisesi spor öğretmeni Yusuf Salih Hoca'ydı. Turgud o yıllarda bir teşkilatlanma olduğunu duyar ama Teşkilatın içinde fiilen yeminli bir eleman değildir. Ancak Yusuf Hoca teşkilat faaliyetlerinde onları da kullanır, öğrencilerinden yararlanırdı. Bildiri dağıtma, eylemlere, nümayişlere katılma, meşhur 21 Ocak yürüyüşü, sonra 27, 28 Ocak olaylarında Lefkoşa Türk Lisesi öğrencileri yer aldı.⁴⁹⁶

Turgud, lise eğitimini müteakip, 1959 yılında, üniversite eğitimi için Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne katıldı. Üniversite birinci sınıfında olduğu bir dönemde bir gün, İsmail Aydın Bey vasıtasıyla, Ankara'da kendini TMT'nin yeminli bir elemanı olarak bulur. Aydın Sami, Ali Süha bir ekipti. *“Onlar bir gün öğlen bana dediler ki birkaç arkadaşla beraber, şimdi sizi bir yere götüreceğiz. TMT komutanının evine gidiyoruz dediler. TMT'nin İzmir Caddesinde, Konya Sokak'ta İsmail Tansu'nun evine gittik. İsmail Tansu'nun evinde ben, tarihi de hiç unutmuyorum, 12 Temmuz 1960, o gün TMT'ye katıldım”* diyerek Teşkilata giriş sürecini ifade etti. Bu süreçte Zirköy'de eğitime de iştirak etmiştir.

Turgud, Kıbrıs'a döndüğünde Lefkoşa Sancak karargâhında görev yaptı. Uzun yıllar Bayraktarlığa bağlı Askeri Satın Alma Komisyonunda görev aldı. TMT içinde çeşitli görevlerde bulundu. TMT'nin esas örgütlenmesi, Lefkoşa'da başta Çetinkaya Kulübü olmak üzere diğer spor kulüplerinde, Limasol'da Doğan Türk Birliği Kulübü, Bafta Ülkü Yurdu Kulübü bünyesinde, Mağusa'da Türk Gücü, Larnaka'da Demir Spor kulüpleri bünyesinde oluşturuldu. Teşkilatta bulunan bütün dava arkadaşları gönüllü olarak, hiçbir karşılık beklemeden, bu

⁴⁹⁵ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

⁴⁹⁶ Peker Turgud ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

görevi yapmaya çalışmıştır. 63 olayları ile birlikte, o kıt olanaklar içerisinde, kırk dökük silahlarla, olağanüstü bir mukavemet sergilenmiştir. Karşı taraf, bu kadar mukavemeti dahi beklemediği için afallamıştı. Bilindiği üzere Lefkoşa 20 Temmuz 1974'e kadar direnişini sürdürmüştür.⁴⁹⁷

Günay Caymaz, Türkiye'de okuyan üniversite gençliği fertleri olarak 1964 yılında Erenköy'e çıkan, 550'ye yakın kahraman bir o kadar da fedakâr üniversite gençlerinden birisidir. Kahramandırlar, iki yıl Erenköy'de Rum saldırılarına karşı direnmişlerdir. Fedakârdırlar, mezuniyetlerini ve geleceklerini düşünmeden vatan uğruna öğrenimlerini yarıda bırakıp, iki yıl süreyle Türk varlığının korunması için savaşmışlardır. Caymaz Teşkilata, Ankara'da öğrenci iken katıldı. Bu esnada Zirköy'de eğitime katıldı. Zirköy'de eğitim öncesi yemin ederek Teşkilatın bir mensubu oldu. 1955'te KOP'tan dışlanması neticesinde Türk toplumu kendi federasyonunu kurmuş ve KTFF çatısı altında teşkilatlanmaya başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda varoluş mücadelesi için teşkilatlanmanın da başladığı dönemdir. Caymaz'a göre, TMT kurulmadan ve tam olarak düzenli teşkilata geçilmeden önce, 1955-58 sürecinde, Türk toplumunun bir araya gelmesinde ve teşkilatlanmasında tüm spor kulüplerinin çok özel bir yeri vardır. Caymaz, spor kulüplerinin TMT'nin kuruluş sürecindeki rolüne şu sözleriyle açıklık getirir:⁴⁹⁸

“Kulüpler neredeyse, Türk Mukavemet Teşkilatı'nın bir kalesi durumundaydı. Gençlerimiz oradaydı. Yöneticiler oradaydı. O zamanlar, bir kulübün idarecisi olmak, başkanı olmak çok büyük meziyetler isterdi, herkes olamazdı. Çünkü sonuçta o kulübün Türk Mukavemet Teşkilatı'nın bir nüvesi olduğu biliniyordu ve çok gizlilik içerisinde kurulan ve belki de dünyada kurulan en gizlilik içerisinde kurulan bir teşkilat. Türk Mukavemet Teşkilatı. Kimse kimin ne olduğunu bilmiyordu. Ne siz babanızın ve kardeşinizin, ne o sizin ne olduğumuzu, teşkilatta mısınız, değil misiniz, hiç kimse bilmiyordu, ben de bilmiyordum, hiç kimse. Dolayısıyla o teşkilat yıllar içerisinde bu kulüplerin bünyesinde büyüdü büyüdü, gelişti, ta ki 1963'e kadar.”

⁴⁹⁷ Peker Turgud ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

⁴⁹⁸ Günay Caymaz ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

Derviş Eroğlu, kulüplerin 1963 yılına kadar, daha doğrusu 1960 yılı Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluncaya kadar TMT merkezi olduğunu ifade etti. Eroğlu teşkilatlanma çalışmalarının başlangıcını şu sözleriyle paylaştı:⁴⁹⁹

“Liseyi bitirdiğim 1956’da örgütlenme çabaları Türk tarafında henüz yeni yeni başlamıştı. Dolayısıyla bu teşkilatlanma yapılırken başlangıçta, yurt dışında üniversitede tıp eğitimdeydim. Ama yurt dışında olmamıza rağmen Ada’daki olayları takip ediyor, gençler arasında bazı yakınlaşmalar, milli davaya yönelik konuşmalar yapıyorduk. Yazın tatile geldiğimiz zamanda özellikle o zaman TMT henüz kurulmadığı için Volkan, Kara Çete gibi kuruluşlar ortaya çıkmıştı. Biz Volkan’ın ismini yaymaya çalışıyorduk. Daha sonra Kara Çete olayı gündeme geldi, müteakiben artık bir çatı altında mücahitlerin oluşması, toplanması ve ülke genelinde bir isimle yayınlanması konusunda çalışmalar yapılmıştı. Başlangıçta biraz güçlük çekilir ama daha sonra bu teşkilat tamamen köklü bir teşkilat haline dönüşür.”

Halil Paşa, Kıbrıs’ın Lefkoşa, Gazimağusa, Larnaka, Limasol, Gazi Baf ve Lefke olmak üzere 6 kazası ve bu kazalarda da hep küçük büyük spor kulüpleri vardı diyerek teşkilatlanmanın ne şekilde başladığını işaret etmiştir. Milli Spor Kulübü olarak bir tek Çetinkaya vardır. Milli spor kulübü, tabiri Kıbrıs Türk toplumunun milli takımı olarak kabul edilirdi ve o dönemde Çetinkaya’da oynamak ulusal bir onur ve gurur vesilesi olarak değerlendirilirdi.⁵⁰⁰

Başlangıçta okullarda başlayan teşkilatlanma süreci kulüplere döner ve kulüplerde teşkilatlanılmaya başlanmıştır. Akşamüzerleri spor kulüplerinin kapıları kapanır ve kulüpteki bir teşkilat başkanı gençlere silah eğitimi verilirdi. O dönemin silahlarından sten, thomson bren, takarof tabanca, hatta yerli yapım stenlerin ilk olarak spor kulüplerinde gençlere gösterilir ve eğitimi de verilirdi. Çanaklama eğitimlerinin bir kısmı da yine spor kulüplerinde verilirdi. Bir taraftan okul-kulüp bağlantısı ile teşkilata kazandırılan futbolcular vasıtasıyla teşkilat güçlendirilir, diğer taraftan eğitimler devam ederdi. Örtünç bu durumu “*müthiş bir milli heyecan vardı spor kulüplerinde*” diye açıklamaya çalıştı. Kıbrıs’taki spor kulüplerinin dünyada hiçbir ülkede olmayan önemli bir misyonu olduğu düşüncesindedir. Teşkilat, gençlerin spor kulüplerinde toplanması nedeniyle

⁴⁹⁹ Derviş Eroğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 25 Ekim 2021.

⁵⁰⁰ Halil Paşa ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

kulüplerden yönetilmeye başlanmıştır. Türk spor kulüpleri Kıbrıs'ta toplumsal varoluş mücadelesinin mihenk taşlarına dönüşmüştür.⁵⁰¹

30 Ekim 1955'te, Ahmet Sami'nin başkanlığında, Kıbrıs Türk Spor Teşkilatı kuruldu. 1959'da ise Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu şekline dönüştü. Turgud, bir dönem Federasyon yönetim kurulunda da görev yapmıştır. Bu tecrübesine istinaden, “TMT'nin eğitime giden elemanları hep spor kulüpleri üzerinden gidiyordu” yaklaşımında bulunmuştur. Eğitime gidenlerin de çoğu birbirini bilmez. Özetle çok başarılı bir teşkilatlanma şekliydi, çok güzel yürütülmüş bir oluşumdur. Turgud, Çetinkaya TSK'ya Milli Takım hüviyeti kazandırılmasının, bir hükümet takımı olarak kabul edilmesinin ardında yatan etmenin Kulübe yüklenen misyon olduğu inancındadır. Bu misyon ise Türk toplumunu Milli Mücadeleye hazırlamaktır. Çetinkaya'nın teşkilatlanmadaki ve mücadeleye hazırlanmadaki rolü yadsınamaz. Turgud, kırsal kesim ve köy örgütlenmelerinde spor kulüplerinin ve öğretmenlerin yanı sıra Çiftçiler Birliğinin oynadığı role de dikkat çekti. Çiftçiler Birliği ile de iç içe çalışılmıştır. Kemal Deniz'den sonra gelen Hüseyin Gültekin bir öğretmendir ve TMT'nin çok değerli bir elemanıdır. Gültekin bu rol nedeniyle Çiftçiler Birliğinin başına getirilmiştir. Türk Çiftçiler Birliği köy teşkilatlanmalarında gerek kurduğu birlikler ve kooperatif şirketleri ile gerekse de 80'e yakın kurduğu spor kulüpleri ile çok büyük rol oynadı.⁵⁰²

Sonal Özgürün, KKTC döneminde de Başbakanlık görevinde bulunması nedeniyle Türk toplum liderliğinin yapılanması ile spor kulüplerinin oluşumu arasındaki bağlantıyı şu şekilde ortaya koymuştur:⁵⁰³

“Türk toplumu 1949'lardan itibaren Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu çatısı altında bilinçli bir yapılanmaya yönelir. Bu siyasi yapılanmaya paralel olarak içerisinde spor kulüpleri bir yerde esas gaye doğrultusunda bilinçli olarak kurulur. 1955-61 yılları arasında faaliyet gösteren Sönmezspor, Sönmezli de bu yapılanmaya paralel kurulur, aynı şekilde Küçük Kaymaklı, Yenicami'de ayrı ayrı oluşumlara gidilir, sorumluluk sahaları belirlenir, görevler verilir. İşin özü spor

⁵⁰¹ Raif Örtünç ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

⁵⁰² Peker Turgud ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

⁵⁰³ Sonal Özgürün ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

kulüpleri sadece spor gayesi ile kendi başlarına kurulmaz, Kıbrıs Türk Toplumunu liderliğinin gözetimi ve yönetimi altında faaliyet gösterir, bir yerden yönetilir. Lefkoşa'da, bütün spor kulüpleri Lefkoşa Serdarı ve Çetinkaya Kulüp Başkanı Kemal Şemiler'in liderliğinde, Çetinkaya TSK merkezli olarak yönetilir. 1955'te kurulan KTFF ile diğer kazalarda da spor kulüplerinin kurulması ve lig organize edilmesi hep bu Teşkilatlanma çabalarının bir ürünüdür. Federasyon başkanı Ahmet Sami Topcan kulüplerin içine girmez ama teşkilatlanma yönüyle ilgilenir."

Özgürkün'ün bu anlatımları, Lefkoşa bölgesinde görüşülen diğer sporcuların kulüplere üye olma, kulüp değiştirme süreçleri ile uyumludur ve onların parça parça ifade ettiklerini daha da anlamlı kılmaktadır. Lefkoşa'da gençlik başıboş değildir ve spor kulüpleri rekabete dayalı sadece spor amaçlı kurulmamış esas gaye olan varoluş mücadelesi, Milli Mücadeleye yönelik teşkil edilen oluşumlardır.

Sönmezspor ve Teşkilatın önemli isimlerinden Hüseyin Türker, Lefkoşa'daki her bir spor kulübünün, Lefkoşa'da teşkil edilen bir peteğin merkezi olduğunu ve toplantı yerlerinin kulüp lokalleri olduğunu vurguladı. Çünkü kulüpler kalabalık, giren çıkanın belli olmadığı yerler olduğundan bu tür faaliyetler için gizleme sağlamaktadır.⁵⁰⁴

Özcan Özcanhan, spor kulübü TMT ilişkisini ortaya koymasından dolayı şu sözlerle dile getirdi:⁵⁰⁵

"Beni o zamanın ileri gelenlerden Kovan Beyi Ahmet Yusuf Atamsoy yemin ettirdi. O zamanlar Kara Petek, Boz Petek vesaire vardı. Çetinkaya'da Kara Petek-2 üyesiyim ben. Atamsoy, Çetinkaya İdare Heyeti odasında yemin ettirdi beni. Bilahare üst makamlara kadar örgütte Dal-1, Dal-3'lük görevleri yaptım. Mesela Küçük Kaymaklı'da, Kara Petek-2'de, 45 kişilik, beşer beşer timlerimiz, hepsinin kayıtları benim elimdeydi. Mesela Halil Suyolcu, bu ekibin bu bölgeyi savunacak."

Özcanhan okul, Teşkilat bağlantısının öğretmenler üzerinden kurulduğunu ifade etmiştir. 1955'te Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu Kurulunca, spordaki teşkilatlanma Türk toplumu liderliğinin teşkilatlanmasıyla paralel bir yapıda

⁵⁰⁴ Hüseyin Türker ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Ekim 2021.

⁵⁰⁵ Özcan Özcanhan ile gerçekleştirilen görüşme, 02 Kasım 2021.

yürümüştür. Lefkoşa'da Çetinkaya, Küçük Kaymaklı, Sönmezspor, Yenicami Ağdelen; Mağusa'da, Türk Gücü, Dumlupınar; Limasol'da Türk Ocağı, DTB; Larnaka'da Demirspor; Baf'ta, Ülkü Yurdu; Lefke'de, Lefke TSK, teşkilatlanmanın da nüvelerini oluşturan bu takımlar aynı zamanda birinci kümeye alındı ve bu yapı altında yayıldı. O bölgelerin öğretmenleri, üyeleri özellikle lise çağındakilerin aralarından seçildi ve Teşkilata bildirilirlerdi. Daha öğrenciyken TMT saflarına giren gençlere, mevzide silahlı nöbet gibi ağır görevler yerine, gözcülük, telefonculuk, habercilik, yazılı haber pusulası ulaştırma gibi görevler verilirdi. Özcanhan, Lefkoşa'daki Teşkilatın merkezinin de Çetinkaya Türk Spor kulübü olduğunu vurguladıktan sonra, Lefkoşa Türk Lisesi beden eğitimi öğretmeni olan, Lefkoşa'nın da ilk Serdarı olan ve teşkilatın etkili isimlerinden biri olan Çelik Kara Yusuf'un, hem antrenör, hem izci teşkilatı başkanı olduğunu ifade ederek, Teşkilata izci örgütünden de eleman seçip kazandırdığını söylemiştir.⁵⁰⁶

Eşber Serakıncı, kulüplerin rolü ile ilgili olarak düşüncesini şöyle ifade etti.⁵⁰⁷

“Teşkilatın nüvesi kazalarda, gençliğin toplandığı belli başlı yerlerin başında olan kulüpler bu işin başını çekmiştir. Spor kulüpleri. Ve oraya gelen arkadaşların büyük bir çoğunluğu teşkilatın içinde yer almıştı ve Kıbrıs Yer altı teşkilatının nüvesinin, çekirdeğinin, bu spor kulüplerinde atılmış olduğunu söylersem yanlış bir şey söylemiş değilim. Çünkü az öncede dediğim gibi, milli günlerin kullanması, yürüyüşler, heyecanlar, tiyatrolar, spor etkinlikleri, sadece futbol değil, spor etkinlikleri atletizm dâhil, bu kulüpler tarafından yapılıyordu ve gönüllü yapılıyordu. Dolayısıyla o günkü kulüp yöneticilerinin, ama tüm Adanın, sadece Magosa'nın değil, bir Kıbrıslı Türk olarak, orada hizmet etmiş büyüklerin bu Kıbrıs meselesine katkıları gerçekten hiç küçümsenemez ve bu teşkilatın da oluşumuna, oluşmasında onlar hep kilit noktaları olmuşlardır.”

Sönmezspor'un kapanması üzerine Veli Hakkı, Yüksel Sarı, Erden Esenyel, Özer Esenyel, Ahmet Gulormo, Yılmaz Hakverdi gibi bazı futbolcuları Çetinkaya'ya geçti. Hepsi Teşkilat üyesiydiler. Yılmaz Hakverdi ileriki süreçte Bayraktar Ortaokulu bölgesinde inzibat bölük komutanlığı da yaptı. O süreçte

⁵⁰⁶ Özcan Özcanhan ile gerçekleştirilen görüşme, 02 Kasım 2021.

⁵⁰⁷ Eşber Serakıncı ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

Çetinkaya hep şampiyon olur, Veli Hakkı gol krallığına erişirdi. Ancak bir gün ansızın, Veli Hakkı ve Yılmaz Hakverdi'ye, Çetinkaya TSK Kulüp Başkanı ve Lefkoşa Serdarı olan Kemal Şemiler, Küçük Kaymaklı Spor Kulübü'ne geçme talimatını verdi. Taşkiran'ın ifadesiyle “*emir verilir*”. Şemiler bu emrin bizzat Bayraktar tarafından verildiğini söylemiştir. Bayraktar, iki büyük futbolcunun Küçük Kaymaklı Spor Kulübü'ne verilmesi talimatını vermiştir. Küçük Kaymaklı semti işgal altındaydı, halkının bir kısmı esaret hayatı, diğer büyük bir kısmı da Hamitköy bölgesinde göçmen hayatı yaşamaktaydı. Küçük Kaymaklı halkına moral vermek, yaşama bağlamak için bu karar alınmıştır. Küçük Kaymaklı TSK, halkının takımı ve varlık sebebi olacaktı. Gerçekten de o dönemde ikinci kümede oynayan takım birinci kümeye çıkmış, halk futbol üzerinden tekrar bir araya getirilmiş, kenetlenmişti. TMT liderliğince de istenilen gayeye ulaşılmıştı. Müteakiben, Küçük Kaymaklı TSK'nün daha da güçlenmesi ve az sayıdaki futbolcu sayısının artırılması için Yenicami Ağdelen Spor Kulübü, Küçük Kaymaklı TSK'ya Veli Hakkı'ya karşılık beş iyi futbolcu vermeyi önermişti. Küçük Kaymaklı TSK Kulüp Başkanı ve bölgedeki Teşkilat Başkanı olan Avukat Menteş Aziz'in talimatıyla Veli Hakkı YAK'a geçti. Veli Hakkı üç sezon YAK'ta oynadıktan sonra kendi isteğiyle, Küçük Kaymaklı'ya tam olarak hizmet veremediği düşüncesiyle geri döndü. Kendisine müsaade veren YAK Kulübü Başkanı Dr. Münür Ünsal da Yenicami bölgesindeki Teşkilatın başkanıydı. Taşkiran KK TSK'da sırasıyla, futbolculuk, antrenörlük ve müteakiben kulüp başkanlığı yapmıştır.⁵⁰⁸ Veli Taşkiran'ın anlatımlarının satır aralarında okul-kulüp-teşkilat bağlantısının en güzel ipuçları yer almaktadır. Futbolcuların takım değiştirmeleri varoluş mücadelesinin bir parçası olarak gerçekleştirilmektedir. Futbola çok daha başka anlamlar yüklenmektedir. Esasen bu durum, KTFF'nun ve spor kulüplerinin kuruluş amaçlarının başında yer almaktadır. Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de yaşandığı gibi, ulus devletlerin kuruluş sürecinde futbol benzer rol oynamıştır.

⁵⁰⁸ Veli Hakkı Taşkiran ile gerçekleştirilen görüşme, 23 Kasım 2021.

Taşkıran, Çetinkaya'ya geçişleri ile ilgili olarak; “*Sönmezspor zaten teşkilatta olan bir kulübüdü oraya emirinen gittik*” sözlerine tekrar vurgu yapar. Çetinkaya'da iken EOKA saldırılarının artması üzerine tedbir alınmaya ve kulüpte de nöbet tutulmaya başlanmıştı. Toplumlar arası çatışmaların başlaması ile birlikte bütün futbolcular, hangi birlikte görevli ise, Teşkilatın hangi oğulunda, peteğinde ise oradaki görevine gitmiştir. Her petek, 11, 22, 33, 44, 55, 66, 77, 88, 99'ncü bölüklere dönüşmüş, petek beyleri ise bölük komutanı olmuştur. TMT yer üstüne çıktığında beş kişilik mevzide bir anda 35 kişi toplanmıştır. Teşkilat üyesi olmayan, silahı bulunan bulunmayan tüm Kıbrıs Türkü mevzilere koşmuştu.⁵⁰⁹ Bu durum her ne kadar spor kulüpleri içinde teşkilatlanılsa da, varoluş mücadelesinin topyekûn mücadele yönünü ortaya koymaktadır.

Zihni Kalmaz; genç yaşta bu mücadelenin içinde yer aldığını, çok zor süreçten geçerek bu günlere geldiklerini, bir gün bile yaşadıkları zorluklardan şikâyet etmediklerini, memleketin bu duruma getiren bütün spor kulüplerinin içinde yetişmiş Türk Mukavemet Teşkilatında kayıtlı kişilerin çok büyük emeğinin olduğunu ve “*böyle bir araştırma için Kıbrıs'a gelip de araştırma yapmanızı duydum ve mutlu oldum*” demektedir.⁵¹⁰

2.2.2. Türk Toplumunun Siyasi Teşkilatlanma Faaliyetleri

1931 İsyanı açıkça göstermiştir ki, Rum toplum liderliği artık Enosis için silahlı mücadele bayrağını açmış ve tarihin hiçbir döneminde göstermediği bir kararlılıkla ilhak için mücadeleye başlamıştır. Başpiskopos ve papazların önderliğinde dini hüviyette yürütülen Enosis mücadelesinde bu tarihten itibaren şiddete başvurmaktan da kaçınılmayacaktır. Türk toplumu da meydana gelen gelişmeleri endişe ile izlemekte, varlığını koruyabilmek için çözüm arayışlarına yönelmektedir. Bu dönemden itibaren Türk toplumunun teşkilatlanmasını

⁵⁰⁹ Veli Hakkı Taşkıran ile gerçekleştirilen görüşme, 23 Kasım 2021.

⁵¹⁰ Zihni Kalmaz ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

zorunlu kılan etmenler, İngiliz sömürge yönetimi baskılarının daha da artması, Enosis faaliyetlerinin hızlanması ve şiddete yönelmesi, Lozan travmasını henüz atlatılmadan verilmeye çalışılan Türk kimliğini koruma mücadelesidir.⁵¹¹

İngiliz yönetimi tarihsel süreçte belirtildiği gibi, Türk birliğini ve Türk kimliğini ortadan kaldırmaya yöneldi. Rum toplumu için Başpiskoposluk makamı ve Kilise ne anlam ifade ediyorsa, Türk toplumu için de eşdeğer olan Müftülük ve Evkaf idaresini doğrudan kontrolü altına aldı, yönetiminde etkili oldu. Maarifin yönetimi de doğrudan İngiliz yönetimine geçti. Dolayısıyla Türk toplumu bir lider arayışına ve teşkilatlanma oluşumlarına yöneldi. Dr. Fazıl Küçük⁵¹² ismi ön plana çıkmaya başladı.

Türk toplumu bu süreçte, Rum toplumu ile sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkileşimlere girdi, sendika, kooperatif, işçi birlikleri çatısı altında birliktelik sağlanmaya çalışıldı. Sporda da bir birliktelik yaşandı, 1934'te kurulan Kıbrıs Futbol Federasyonu (KFF/KOP)'nun sekiz kurucu üyesinden biri olundu. Ancak bu birliktelikler göstermiştir ki, İngiliz yönetimi altında iki azınlık toplumdan Rum toplumu yeni bir egemen güç olarak ortaya çıkmaktadır. Türk toplumu açısından İngiliz yönetiminin yerini Rum toplum liderliği almaya

⁵¹¹ Bozkurt, (2015), *age.*, s. 22-26.

⁵¹² Dr. Fazıl Küçük, 14 Mart 1906'da Lefkoşa kazasına bağlı Ortaköy'de dünyaya gelir. Küçük, ilk ve orta öğrenimini Lefkoşa'da tamamlar, İstanbul Özel İstiklal Lisesi'nden mezun olur. Müteakiben İstanbul Dar-ül Fünun Tıp Fakültesine devam eder. 1929'da önce Fransa ve daha sonra İsviçre'ye giderek Lozan Üniversitesi'nde tıp öğrenimini tamamlar. Dâhiliye Mütahassısı olarak Mayıs 1937'de Ada'ya döner, Lefkoşa'da serbest hekim olarak çalışmaya başlar. 14 Mart 1942 yılında Halkın Sesi gazetesini kurar. 21 Mart 1943'ten itibaren altı yıl Lefkoşa Belediye Meclis Üyesi olarak görev yapar. 18 Nisan 1943'te oluşturulan KATAK'nun kurucuları arasında yer alır. Daha sonra 23 Nisan 1944'te Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'ni (KMTHP) kurar. KMTHP'nin 23 Ekim 1949 tarihinde KATAK ile birleşmesini sağlayarak Kıbrıs Milli Türk Birliği Partisi (KMTBP) adı altında yeniden yapılandırır. 1 Nisan 1955'te EOKA'nın tedhiş eylemlerini başlatmasının ardından, Kıbrıs Türk halkının EOKA'ya karşı direnmesi için Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği (KTMB)'ni kurar. KTMB'nin deşifre olmasının ardından Eylül 1955'te Volkan teşkilatını kurar. Küçük, Londra konferansında Kıbrıs Türk halkını temsil eder ve 17 Şubat 1959'da varılan anlaşmayı imzalar. 3 Aralık 1959'da Kıbrıs'ın ilk Cumhurbaşkanı Muavini seçilir ve bu görevini 18 Şubat 1973 tarihine kadar sürdürür. 27 Aralık 1963'te Genel Komite ve 27 Aralık 1967'te Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi'nde başkanlığa getirilir. 15 Ocak 1984'te vefat eden Küçük, Fransızca, Rumca ve İngilizce bilir. <https://mucahit.gov.ct.tr/Liderlerimiz/DrFazilKucuk>, Erişim: 15 Mayıs 2022; 09.26. Ayrıca bk. Mehmet S. Emircan, *Vefa Kültürü Dizisi Birinci Kitap*, Kıbrıs Türk Mücahitleri Derneği Yayını, (yy.), (ty.), s. 202-204.

başlamaktadır. Meydana getirilen bu birlikteliklerde Rum toplumu hep başkanlıkları üstlenirken, Türk toplumu asbaşkanlıklarla yetinir, yönetiminde ve karar mekanizmalarında etkili değildir, etkin güç Kilise görünür.

Bu dönemdeki sivil teşkilatlanmaların önünü açan 1930'dan itibaren yürürlüğe konan Kulüpler yasasıdır. Bu yasaya göre; *“kulüp, sosyal ilişki kurmak veya birlikte eğlenmek veya istirahat etmek için veya kazanç sağlamak dışında herhangi başka bir yasal amaç için, yirmi kişiden az olmamak üzere bir araya gelmiş topluluğu”* anlatır. Dolayısıyla Kulüpler yasası ile spor kulüpleri gibi, KOP gibi, işçi sendikaları gibi oluşumlara fırsat verildi.⁵¹³

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan Ada konjonktürü, Türk toplumunu öncelikle siyasi birlikteliğe yöneltti.⁵¹⁴ 1941 baharında İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ile Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun birlikte Kıbrıs'a gelişleri, Türk toplumunun moralini yükseltti. Türk toplum lideri konumundaki Dr. Fazıl Küçük, Enosise karşı sert bir mücadele verecek olan Halkın Sesi gazetesini, 14 Mart 1942 tarihinde yayınlamaya başladı.⁵¹⁵

İngiliz sömürge yönetiminin İkinci Dünya Savaşı ertesini yönetiminde yumuşamaya gitmesi neticesinde Rum toplumunun gençlik ve siyasi teşkilatlanma çabaları karşısında Türk toplumu da karşı bir refleks olarak adı tam olarak konulmasa da, Türk toplumunda tamamen nefsi müdafaa amaçlı, münferit teşkilatlanma faaliyetlerine yönelindi.⁵¹⁶ Lefkoşa'nın yeni seçilen 4 Türk belediye üyesinin yaptığı çağrı üzerine, 18 Nisan 1943 Pazar günü, Lefkoşa'da Evkaf Dairesi salonunda bazı davetliler ve kentin serbest meslek sahipleriyle zanaatkâr ve esnafını temsil eden 76 kişi bir araya geldi. Avukat Fadıl N. Korkut geçici başkanlığına seçildi ve 30 maddelik bir tüzük kabul edildi. Siyasi bir

⁵¹³ Bozkurt, (2015), *age.*, s. 27.

⁵¹⁴ Balyemez, *agt.*, s. 146-211.

⁵¹⁵ “Gazetenin birinci sayısında yayınlanan yayın ilkelerinin üçüncü maddesi ‘Sömürge idaresi ve Rum emelleri ile mücadele edeceğin’ ilkesine haizdir.” İsmail, *age.*, s. 293.

⁵¹⁶ FCO, 141-2828-73, 47, Secret, Middle East Supply Center, Economic Survey of Cyprus, Part-I General, s. 25.

dernek kurulmasına böylece karar verildikten sonra, bu kez konacak isim üzerinde duruldu. Bazı temsilcilerin Azınlık deyimine itirazına karşın 'Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu' (KATAK) kuruldu.⁵¹⁷ Başkanlığa emekli hâkim Mehmet İzzet Bey getirildi.⁵¹⁸ KATAK, halk ve Evkaf yanlılarının bir araya geldiği, Türk toplumunun ilk milli düzeydeki sivil oluşumudur.⁵¹⁹ Oluşturulan tüzüğe göre de KATAK'a, 18 yaşını dolduran her Türk ve Müslüman üye olabilir. Buradaki Türk kelimesinin de ilk defa kullanılmaktadır. Türk kelimesinin kullanımı, Türk kimliğini ortadan kaldırmaya yönelik politika izleyen İngiliz sömürge yönetimine de cevap niteliğindedir.

1943 yılı, Kıbrıs Türk toplumunun örgütlenme yolunda önemli adımlar attığı bir yıl oldu. Savaş ertesinde Enosisin gerçekleştirilmesi olasılığının büyüklüğü karşısında ve savaş koşullarının nasıl bir gelecek hazırladığına ilişkin kuşklar dolayısıyla, Dr. Küçük'ün önderliğinde birleşilerek ilk teşkilatlanma adımları atıldı. 18 Nisan'da kurulan KATAK Lefkoşa dışında da şubeler açarak büyüme yolunu tuttu.⁵²⁰

KATAK'ın kuruluşu, Türk toplumunun varlığının bir göstergesi olarak kabul edilir. Her ne kadar Türk toplumunun ilk siyasi örgütü olmamasına rağmen, en geniş teşkilatlı, en büyük ilk kitlesel oluşumdur. KATAK'ı kısa sürede etkili, ünlü ve umut bağlanan bir kurum haline getiren olgu, Türk toplumunun siyasi Rum emellerine karşı tepkisinin bilinçli olarak ortaya çıkmasıdır.⁵²¹ KATAK'ı ilk

⁵¹⁷ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler (1878-1952)*, C.1, Özyurt Matbaası, bs. 2, Ankara, 2000, s. 339-341. İsmail Bozkurt, *Kıbrıs Türk Halkı'nın Siyaset Kurumu Üzerine Deneme*, Zeytin Yayınları, Lefkoşa, 2015, s. 40. Balyemez, *agt.*, s. 147-172.

⁵¹⁸ İsmail, *age.*, s. 293. "KATAK, Kıbrıs'ta ayrı bir Türk varlığının olduğunu ve Kıbrıs Türklerinin Enosis'e karşı çıktığını kanıtlaması ve dünyaya duyurması amaçlarını temel ilkeler olarak benimsemişti." Akkurt, *age.*, s. 16-17.

⁵¹⁹ Akgün, *agt.*, s. 52.

⁵²⁰ Şükrü S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi 2 (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları:59, bs. 1, İstanbul, 1985, s. 12.

⁵²¹ Gazioğlu, *age.*, s. 336. "Kıbrıs Türk toplumunun varoluş ve haklarını elde edip koruma savaşımında KATAK'ın kuruluşu, 1878'den bu yana süregelen savaşımın önemli dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. KATAK'ın kuruluşu, ortak Rum-Türk örgütlerinin artık birlikte çalışma olanağı kalmamasının, karşılıklı güvenin yitirilmesinin ve ayrılma gereksiniminin doğal sonuçlarından biridir." KATAK'ın kuruluşu için ayrıca bk. *age.*, s. 335-343.

milli oluşum değerlendirmeyenlerin görüşü, Lozan'dan sonra kendi başının çaresine bakmayı düşünmeye başlayan Türk toplumunun kendi gelişimi ve haklarını savunmak için 1924'te kurduğu Kıbrıs Türk Cemaat-ı İslamiyesi'dir.⁵²² Türk kelimesi siyasi bir oluşum olarak burada geçmektedir. Ancak burada Türk ve İslam kelimeleri yan yana yer almaktadır. İşte İngiliz yönetimi buradaki Türk kelimesini bastırıp İslam kimliğini öne çıkarmaya çalışmıştır. Bu nedenle KATAK ilk sivil oluşum olarak kabul edildi. Ancak KATAK isminden dolayı Türk milliyetçileri tarafından eleştiriye uğradı, farklı arayışlara yönelindi. İsimde geçen "Azınlığı" kelimesi tartışmalara yol açtı. Ancak bu ismi seçenlerin düşündüğü açılımın da "Kemal Atatürk Türk Adası Kıbrıs" olduğu ifade edilse de gerçekçi bir yaklaşım olarak değerlendirilememektedir.

KATAK'a yönelik eleştirilerin artması ve toplumdaki huzursuzluğun giderilmesine yönelik yeni siyasi çözüm arayışlarına yönelindi. Dr. Fazıl Küçük tarafından "Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi" (KMTHP)'ni kuruldu.⁵²³ Dr. Küçük'ün Genel Sekreterliğe getirildiği partinin öncelikli mücadele hedefleri, Enosis ile mücadele, kamu kurumlarındaki Türk toplumunun haklarının korunması, Türk kimliğine sahip çıkılması vb. olarak belirlendi.⁵²⁴ 23 Nisan 1944'te kurulan KMTHP bazı özellikleri ön plana çıkardı. Kuruluş tarihi, 23 Nisan olarak TBMM'nin açılış günü ile eklemlendi. Türk toplumunun bağımsızlığa yönelen ilk adımıdır. Amaç, yasal yollardan Türk toplumunu huzur ve refaha ulaştırmak, haklarını korumaktır. Halkın özgür iradesi ile bütünleşme öngörüldü. İsminde geçen "Partisi" sözcüğü de Türk toplumunda ilk kez kullanıldı. Dolayısıyla Dr. Fazıl Küçük önderliğinde Türk toplumu mücadele sürecinde daha bilinçli, daha organize hareket etmeye başladı. Halkın Sesi gazetesi de sesi oldu. "Milli" hüviyetteki partinin kuruluş amaçları tüzüğünün ikinci maddesinde yer aldı.⁵²⁵ İngiliz yönetimi ile iş birliği öngörüldü. Birlikten kuvvet doğurulması, bu sayede de Türk toplumunun hak ve menfaatlerinin korunması hedeflendi. Türk kimliğini

⁵²² Bozkurt, (2015), *age.*, s. 33.

⁵²³ Bozkurt, (2015), *age.*, s. 41. Akgün, *agt.*, s. 52. Balyemez, *agt.*, s. 172-200.

⁵²⁴ İsmail, *age.*, s. 293-294. Akkurt, *age.*, s. 18.

⁵²⁵ Balyemez, *agt.*, s. 173.

ön plana çıkaracak, topluma vatan ve yurt sevgisini kazandıracak tedbirler geliştirilmesi amaçlandı. Ekonomik refah sağlayacağı düşünülen politikalar hayata geçirilecektir. Ancak eksik kalan husus Rum toplumu ile ilişkilerin ve Enosise karşı mücadelenin açıkça ifade edilmemesidir. Ancak bu eksiklik teşkil edilen İdare Heyeti'ne İngiliz yönetimi ile müzakerelerde, ilhakın kesinlikle kabul edilemeyeceği, Türk toplumuna ait kamu kadrolarının Rumlarca doldurulmasının önlenmesi ve sadece Müslüman tabiri yerine Türk veya Türk Müslüman tabirinin kullanılması gibi konularda yetki verildi.⁵²⁶ Teşkilatlanmanın köylere, en küçük yerleşim birimlerine yayılması vurgulandı. Türk kimliğini öne çıkarmak için de partinin mührünün, kırmızı zemin üzerine "Bozkurt" başı içermesi kararlaştırıldı. 3Y, "Yaratacağız, Yapacağız, Yaşatacağız" kendilerini ifade edecek parola olarak kabul edildi. Bütün bu gelişmeler Dr. Fazıl Küçük önderliğinde, partisiyle, tüzüğüyle, teşkilatlanma biçimiyle varoluş ve bağımsızlık mücadelesine başlandığının göstergeleridir. Henüz tedhiş Türk toplumuna yönelmediği için, savunma teşkilatlanmasının nasıl düzenleneceği öngörülmemiştir. Bu düzenlemeler 1955'ten sonra hayata geçirilebilecektir.

Daha sonra parça parça oluşan kurumların tek çatı altında toplanması ve Enosise karşı tek vücut hareket edilebilmesi için 23 Aralık 1945'de, KATAK, Milli Parti, Çiftçiler Birliği ve İşçi Birlikleri Federasyonu tarafından, Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği kuruldu.⁵²⁷

O dönemde tüm kurumlarla iç içe çalışılmaya başlanmıştır. O dönemde Çiftçiler Birliği'nin başına Kemal Deniz'den sonra getirilen Hüseyin Gültekin de

⁵²⁶ Balyemez, *agt.*, s.181-183.

⁵²⁷ Balyemez, *agt.*, s. 199-210. İsmail, *age.*, s. 295. Çiftçiler Birliğinin Kuruluşu ve Hizmeti/ Faaliyetleri ile ilgili bk. Gazioğlu, (2000), *age.*, s. 346-352. "Kıbrıs Çiftçiler Birliği, BEK, 1942 yılı Haziran ayında Türklerle Rumların bir araya gelerek yaptıkları toplantı sonucu kurulur. BEK Merkez Yönetim Kurulu üyesi üç Türkün tüm uğraşlarına ve önerilerine karşın Türk çiftçisiyle ilgili sorunların hep hasıraltı edildiği ve bu örgüt içinde kendi çiftçilerimize yararlı olacak herhangi bir çalışma yapılması olanağı bulunmadığı saptanınca, ayrı olarak örgütlenmekten başka bir seçenek bulunmadığı anlaşılır. 30 Nisan 1943 günü, BEK kongresini terk eden Türk çiftçileri aldıkları karara uygun olarak, 1 Mayıs 1943'te Lefkoşa'da Halk Evi Kulübü binasında bir araya gelme kararı alınır. Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği'nin aydınlatma faaliyetleri arasında, her köyde bir çiftçi Kulübü açtırmak da vardır. İki yıl içinde Çiftçiler Birliği 115 köyde çiftçi kulüpleri oluşturur." Köylerde kurulan çiftçi kulüplerinin ana amaçları için bk. *age.*, s. 349.

bir öğretmen, TMT'nin çok değerli bir üyesiydi. Hüseyin Gültekin'e bu rol verilerek görevlendirildi. Dolayısıyla öncesiyle sonrasıyla Türk Çiftçiler Birliği de teşkilatlanmada yer aldı, köy örgütlenmelerinde çok büyük rol üstlendi.⁵²⁸

Türk toplumu kendi içinde örgütlenmesini tamamlamaya başlamasıyla, Enosis mücadelesinin merkezi haline gelen PEK/BEK (Kıbrıs Çiftçiler Birliği) ile Türk işçilerinin teşkilatlanmasını engelleyen ve Enosis amaçları doğrultusunda "Kıbrıslılık bilinci" yaratmaya çalışan PEO (Rum İşçi Sendikaları Federasyonu)'dan Türkler ayrılmaya, Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliğini ve Türk Amele Birliklerini oluşturmaya başladılar.⁵²⁹

Türk işçileri de, Rum sendikalarından istifa ederek, ayrı Türk sendikaları çatısı altında teşkilatlanmaya başladı. Bu işçiler, 22 Ağustos 1944'de, Hasan Şaşmaz önderliğinde Güneş Türk İşçi Birliği'ni kuruldu. 27 Aralık 1942'de Niyazi Dağlı başkanlığında kurulan Türk Amele Birliği ile birleşilerek, 15 Ekim 1944'de Lefkoşa Türk İşçiler Birliği tesis edildi. Bu birliğin üç maddelik amaçlarından birincisi "*Enosise karşı mücadele*" olarak belirlendi ve belediye seçimlerinde birliktelik hedeflendi.⁵³⁰ 1945'lerden itibaren Türk Amele Birliği, Yapıcı ve Amele Birliği, Güneş Türk İşçi Birliği, Lefkoşa Türk Birliği gibi oluşumlar doğdu. Bütün bu oluşumları, KMTHP amaçları doğrultusunda, Ağustos 1945'te birleştirme yoluna gidildi, Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu (KTİBK) hayata geçirildi.⁵³¹ İşçi birlikteliğinin özünde, Enosise karşı güçlü bir şekilde tek vücut, topyekûn karşı çıkılması, sinerji yaratılması düşüncesi yatmaktadır. Kazalarda da Lefke Türk Birliği, Baf Türk Ocağı, Mağusa Türk Ocağı gibi halkı mücadelede yönlendirebilecek elit tabakanın üyeleri ve müdavimi olduğu oluşumlar meydana getirildi. İşçi birliklerinin tüm Ada çapında tek çatı altında büyük bir güç tek ses getirmesinin de itici gücü görülünce Türk toplum liderliğince, tüm kurumları bir

⁵²⁸ Peker Turgut ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

⁵²⁹ Akkurt, *age.*, s. 17-18.

⁵³⁰ İsmail, *age.*, s. 295. "Başlangıçta az da olsa bir miktar Türk işçisi PEO'ya üye olmuştur. Rum sendikaların da Enosisi destekleyen bir politika izlemeye başlaması üzerine, bu sendikaların Türk üyeleri ayrılarak kendi örgütlerini kurma yoluna girdiler." *age.*, s. 345.

⁵³¹ Bozkurt, (2015), *age.*, s. 41-42.

çatı altında toplamak için 23 Aralık 1945'te Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği kuruldu.⁵³²

Merkezdeki siyasi gelişmeler kazalara da yansdı. Dr. Niyazi Manyera'nın, Mağusa Şube Başkanlığına getirilmesiyle, Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi kısa bir süre içerisinde Mağusa ve Karpaz köylerinde etkili bir örgütlenmeyi gerçekleştirirken, Türklük hareketinin de önemli bir merkezini oluşturulmuştur. Manyera, Enosis tehlikesine karşı ve sömürge yönetimine karşı etkili bir örgütlenmeyi gerçekleştirirken, Türklük şuuru ve bilincinin geliştirilmesinde de önemli görevler üstlenir. Mağusa Türk gençliğinin örgütlenmesinde öncülük görevini üstlenen Manyera, Türklük kavgasında büyük yararlılıklar gösterecek olan Mağusa Türk Gücü Spor Kulübü'nün de temellerini attı. Dr. Niyazi Manyera'nın öncülüğünde, 19 Mart 1945 tarihinde düzenlenen toplantıda Mağusa Türk Gücü Spor Kulübü kuruldu.⁵³³

1946 yılı sonuna gelindiğinde, meydana gelen gelişmeler ışığında izlenecek yol haritasının belirlenebilmesi için, gerek İngiliz yönetimine gerekse de Rum toplumuna birlik ve beraberlik mesajları vermek için KMTHP organizatörlüğünde KATAK, KTİBK, KTÇB'nin katılımı geniş katılımlı bir toplantı düzenlendi. Taşlar artık yavaş yavaş yerine oturmaktadır.

Rum toplum liderliği Enosis faaliyetlerini hızlandırmak ve destek sağlamak için bir heyet teşkil ederek Aralık 1946'da Atina'ya Krala gönderilir. Aynı anda Rumlardan yüzlerce Enosis telgrafı ve buna karşı aynı oranda Türklerin Enosis karşıtı telgrafı, Londra ve Paris'e gönderilir. Enosis heyeti, Ocak 1947'de Londra'ya geçerek, kulis çalışmalarını sürdürür. Sömürgeler Bakanına tek çözüm şartının Enosis olduğu iletilir. Rum toplumunda bu gelişmeler yaşanırken

⁵³² Balyemez, *agt.*, s. 200-211. "Birliğin kuruluş amacı bir telgraf ile Anadolu Ajansı ve Reuters'e geçilir: 'Kıbrıs'taki bütün Türk partileri birleştiler. Birliğin gayesi bütün kuvvetleri bir gayretle cemaat haklarının müdafaasını tevcih etmektir. Şimdiden Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak teşebbüslerini şiddetle protesto etmiştir. 28.12.1945.'" *agt.*, s. 202.

⁵³³ Aydın Akkurt, *Kutsal Kavğaların Korkusuz Neferi Dr. Niyazi Manyera*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları-9, Özyay Matbaacılık, Lefkoşa, 2000, s. 22.

KATAK ise, 10 Aralık 1946'da toplanarak Enosise karşı bir muhtıra hazırlanır. Aralık 1946 sonunda bir araya gelen Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği, on bir maddelik bir istem planını sömürge yönetimine iletir.⁵³⁴ İstekler arasında, din, evkaf ve eğitim işlerinin tekrar Türk toplumuna devredilmesi, belediyeler, kamu kurumlarında ve okullarda gerekli düzenlemelerin yapılması ve Türklerin haklarının korunması, mahkemelerin ayrılması ve aile hukukunun düzenlenmesi vb. konular yer alır.

1947 yılının Mart ayı sonlarında yeni vali Lord Winster adaya gelişi vesile edilerek, Türk halkının Rumlarla her alanda eşitlik talebi yine dile getirildi.⁵³⁵ 1947 yılı, Rumların ilhak faaliyetlerini yeniden yoğunlaştırdıkları, İngiliz sömürge yönetimi tarafından sunulan muhtariyet önerilerinin Rumlar tarafından reddedildiği, buna karşılık Türk toplumunun gayretlerini birleştirerek karşı hamlelerde bulunduğu yoğun geçen bir yıl oldu.

Atatürk ilke ve inkılaplarını takip eden, benimseyen ve gündelik hayata uyumlayan Türk toplumu, bu çalışmaları kapsamında 1948'de, Mehmet Zekâ başkanlığında Türk İşleri Komisyonu kurulur.⁵³⁶ İngiliz sömürge yönetimini bu oluşumu desteklemiş ve Türklerin sorunlarına el atmaya başlamıştır.⁵³⁷ Türklerin sorunlarını İngiliz yönetimi ile istişare etmek üzere 1949 yılında; müftülük kurumu, evkaf kurumu, maarif kanunu, mahkemeler ve aile konuları başlıklarında ayrıntılı bir rapor hazırlanır. Bu çalışmalar meyvelerini 1950'den sonra vermeye başlayacaktır. Türk kimliğini baskılamak için Lefkoşa Türk Lisesinin, İslam Lisesi olarak değiştirilen ismi yeniden Türk Lisesine dönüştürülür. Lefkoşa Türk Lisesi o dönemde Ada'daki tek Türk Lisesi olması açısından önemli bir eğitim müessesesidir.

⁵³⁴ İsmail, *age.*, s. 305-308. Ayrıca bk. *Ateş Gazetesi*, 13 Aralık 1946, S.79.

⁵³⁵ İsmail, *age.*, s. 314.

⁵³⁶ Bozkurt, (2015), *age.*, s. 42-43. Keser, (2013), *age.*, s. 124-131.

⁵³⁷ FCO, 141-3021, The Commission on Turkish Affairs.

Larnaka'da Bekir Paşa Lisesi, Larnaka sosyo-kültürel yaşamında önemli rol oynadı ve spor kulüplerini de destekledi. Bekirpaşa Lisesinde izci teşkilatı kuruldu. İzcilik eğitimi ile birlikte milli şuur, milli düşünceler aşılandı. İlkokulda okurken köy öğretmeni, hem camide imamdır, hem de köyde öğretmendir. Dolayısıyla cuma günleri öğrencileri mutlaka camiye götürürdü.⁵³⁸ Ancak cuma günleri öğrencileri camiye götürme faaliyeti bu köy öğretmenin imam olması ile bağlantılı değildir. Ada genelinde, İngiliz okullarında bile bu uygulama vardır. Bu İngiliz yönetiminin Türk toplumuna karşı uyguladığı bir politikasının gereğidir. Ada'daki Türk toplumunda Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren Türklük bilinci gelişmeye, Türk kimliği öne çıkmaya başlar. Atatürk ilke ve inkılaplarına sahip çıkılır. Öğrencileri camiye götürme faaliyeti, İngiliz yönetiminin bu Kemalist ideolojinin önüne geçmek ve Türklük bilincini ortadan kaldırarak, Müslüman ya da İslam kimliği aşılacak için 1930'lardan sonra okullarda tatbik ettiği politikanın bir ürünüdür. "*Siz Türk değilsiniz, siz İslamsınız, siz Müslümansınız*" bilincinin oluşturulmaya çalışılmasının bir parçasıdır. İsimlerde geçen Türk kelimesi, İslam kelimesi ile değiştirilir. Lefkoşa Türk Lisesinin ismi, İslam Lisesi olarak değiştirilmiştir. İşte Türk toplum liderliği Türk kimliğini kaybetmemek için mücadele verir ve kurulan Türk spor kulüpleri, dernekler vb. oluşumlarda mutlaka Türk kelimesine veya Türklük kimliğini çağrıştıran isimlere yer verilmiştir. TMT'nin kuruluşunu müteakip 1958'den itibaren yer isimleri Türkçeleştirilmiş, Türkçe konuşma zorunluluğu getirilmiştir.

Türk toplumunun kurumlarında yaşanan birliktelikler nedeniyle tek vücut, tek ses olarak sesi yükselmeye başlar. Bu kapsamda Enosis aleyhine o zamana kadar ki en geniş katılımlı "*Ayasofya Mitingi*" tertip edildi. 28 Kasım 1948'de düzenlenen ve Ada'nın her kesiminden gelen yaklaşık 15.000 kişinin katılım sağladığı mitingde, Türk toplumu ileri gelenleri yaklaşan tehlikenin farkında olarak Enosis aleyhine çok sert konuşmalar yapıldı, birlik ve beraberlik mesajları verildi. İngiliz yönetiminin ve kamuoyunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır.⁵³⁹

⁵³⁸ Zorlu Töre ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

⁵³⁹ BCA, 030-01-40-241-14-1.

Üniversite gençliği de Ankara'dan gelişmeleri yakından izlemektedir. 25 Aralık 1948'de ilhak karşıtı bir miting düzenlendi. Yunanistan'da ise bu mitinge yanıt veren üniversite gençliği, derslerini boykot edip 29 Ocak 1949'da Enosis lehine gösteriler yaptı.⁵⁴⁰

Kıbrıs Türk Halkı, 1950 yılına doğru en yüksek dozuna ulaşan Enosis propagandası karşısında, artık tek ses olmanın gereğini iyice hissetmeye başlamıştır. Bütün kurum ve kuruluşları tek çatı altında toplamak üzere, 1949 yılı Ekim ayında Türk Kurumları Federasyonu'nu teşkil edildi. 1957'ye kadar görev yapacak (1957'den itibaren başkanı Rauf R. Denктаş) ilk başkan olarak Faiz Kaymak seçildi.⁵⁴¹ KTKF, 1949 yılından itibaren Enosis'e karşı mücadelelerin önderliğini yapmaya, dünyaya Kıbrıs Türkü'nün sesini duyurmaya ve Kıbrıs davasını Türkiye'ye mal etmeye yönelik büyük bir çaba içine girmiştir. 23 Ekim 1949'da Lefkoşa'da Kardeş Ocağı binasında yapılan kuruluş toplantısına şu kurum ve kuruluşlar katıldı.⁵⁴²

“KATAK, Milli Parti, K.T. Çiftçiler Birliği, Tatlısu Birlik Evi, Çetinkaya Türk Spor Birliği, Halk Kulübü, Mağusa Türk Ocağı, Lefkoşa Yoksullar Kurumu, Baf Ülkü Yurdu, Girne Halkevi, Larnaka Demir Spor, Limasol Terakki Kulübü, Limasol Türk Spor Kulübü, Lefke Türk Spor Kulübü, Lefke Türk Kulübü, Kıbrıs Türk Öğretmenler Kurumu, Larnaka Türk Ocağı, Lise Mezunları Birliği, Bayanlar Varlık Kulübü, Luricina Türk Çiftçiler Birliği, Luricina Türk Gençlik Ocağı, Viktorya Mezunlar Kurumu, KATAK ve Milli Parti Kazan Şubeleri.”

Katılımcıların büyük çoğunluğunu artık spor kulüpleri oluşturmaya başlamıştır. Gerek Türk Çiftçiler Birliği çatısı altında, gerekse Federasyon çatısı altında, her yerleşim birimlerinde spor kulüpleri kurulmaya ve gençlik merkezleri gibi kullanılmaya başlanmıştır. Bu oluşumların son aşaması 1949'da, Faiz Kaymak başkanlığında Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu (KTKF)'nin kurulması ile tamamlandı.⁵⁴³ Artık tüm kurum ve kuruluşların birleşmesinden sonra iki farklı siyasi oluşum izlenimi veren KATAK ve Milli Parti de, 23 Ekim

⁵⁴⁰ İsmail, *age.*, s. 316.

⁵⁴¹ Balyemez, *agt.*, s. 320-341. İsmail, *age.*, s. 316. Bozkurt, *age.*, s. 44.

⁵⁴² İsmail, *age.*, s. 317. Yüksel Yiğit, *agm.*, s. 315.

⁵⁴³ Bozkurt, (2015), *age.*, s. 44. Keser, (2013), *age.*, s. 136-144.

1949'da "Kıbrıs Türktür Partisi" adı altında birleştirildi, siyasi teşkilatlanmanın son halkası tamamlandı.⁵⁴⁴ Böylece Rumların Enosis çığırkanlığına karşı tek ses, tek yürek olarak yanıt verme, karşılık verme ve aynı adımı atma süreci tamamlanmıştır.⁵⁴⁵

KTKF'nun üstlendiği görev, Türk toplumu için bir var olma, bir yaşam mücadelesidir. Federasyon, tehlikeli boyuta ulaşan Enosis faaliyetlerine karşı koymak ve İngiliz yönetimince gasp edilen, ellerinden zorla alınan haklarını yeniden elde etmek mücadelesine girişti.⁵⁴⁶ Federasyon başkanlığına, TMT'nin kurulma süreci hemen öncesinde Rauf Raif Denктаş⁵⁴⁷ seçildi.

Türk toplum liderliği İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni konjonktüre göre pozisyonunu, bu dönemde meydana getirdiği siyasi yapılanmalarla aldı. Türk toplumu liderliği gelişimleri takip etti ve 1955'e bu siyasi yapılanma ile ulaşıldı.

⁵⁴⁴ "KTP'nin çekirdeğini Kıbrıs Milli Türk Birliği (KMTB) oluşturmuştur. KATAK ve KMTHP'nin 1949 yılı Ekim ayında birleşmesi sonucu kurulan KTMB, 14 Ağustos 1955 tarihinde yapılan Genel Kongre'de ismini "Kıbrıs Türktür Partisi" olarak değiştirmiştir. Kıbrıs Türk toplumunun İngiliz yönetimi döneminde KATAK ile başlayan resmi siyasi örgütlenme süreci bir bakıma tekrar KATAK ile sona ermiştir." Balyemez, *agt.*, s. 356.

⁵⁴⁵ Balyemez, *agt.*, s. 356-379. İsmail, *age.*, s. 317.

⁵⁴⁶ Faiz Kaymak, *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?* Alpay Basımevi, İstanbul, 1968, s. 12-13.

⁵⁴⁷ Rauf Raif Denктаş, 27 Ocak 1924'te Kıbrıs'ın Baf kasabasında doğar. 1941'de Lefkoşa İngiliz Okulu'ndan mezun olur, Mağusa'da tercümanlık, mahkemede memuriyet, sonra bir yıl da İngiliz Okulu'nda öğretmenlik yapar. 1947'de İngiltere'de Lincoln's Inn'den mezun olur. Aynı yıl Kıbrıs'a dönüp avukatlığa başlar. Denктаş, Dr. Küçük'le tanışır ve Halkın Sesi'nde yazmaya başlar. Bu ilişki Denктаş'ın Londra'da tahsil yıllarında da devam eder. Ada'ya dönünce lider Dr. Küçük'ün yanında çalışmaya başlar. 1948'de Anayasa Konseyi'nde üye olarak çalışır. Türk İşleri Komisyonu'nda görev alır, İngiliz Sömürge İdaresi'nin gasp ettiği hakların iadesi için bir raporun hazırlanmasında rol oynar. 1949'da Başsavcı yardımcısı olur. Denктаş, Kasım 1957'de KTKF Başkanlığına seçilir ve akabinde 1957'de TMT'yi kurar. Yayın organı Nacak'da yazar. 1959'da Zürih Anlaşması'nın hazırlanmasında perde arkasında etkin rol oynar, Türkiye'nin garantörlüğü, 650 kişilik bir Alay'la 'etkin ve fiili' bir duruma getirilmesi Denктаş'ın ısrarı ve Dr. Küçük'ün de onu desteklemesi ile mümkün olur. 1960'da kurulan ortaklık Cumhuriyeti'nde Cemaat Meclisi Başkanlığı ile İcra Komitesi Başkanlığına seçilir. 5 Temmuz 1970'de ise Türk Cemaat Meclisi'ne Meclis Başkanı seçilir. 28 Şubat 1973'ten itibaren Kıbrıs Cumhurbaşkanı Muavini ve Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı olarak göreve başlar. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilânını gerçekleştirir, Devlet Başkanlığı ve Meclis Başkanlığı görevlerini yürütür. 1976 ve 1981'de iki kez halk tarafından seçilir. 1983'te KKTC ilan edilir ve 1985'te Cumhurbaşkanlığına seçilir. Bu görevini 2005'e kadar sürdürür. 13 Ocak 2012'de vefat eden Rauf R. Denктаş, İngilizce ve Rumca bilir. <https://kktcb.org/tr/cumhurbaskanligi/cumhurbaskanlari/rauf-raif-denktas>, Erişim: 15 Mayıs 2022; 08.54.

Artık parça parça yanan çoban ateşleri birleştirilmeye, arılar peteklerini bulmaya, petekler de ait oldukları kovanlara yerleştirilmeye başlanmıştır.

2.2.3. Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)

2.2.3.1. 1955-1963 Dönemi Gelişmeleri

İngiltere, Yunanlıların Enosis baskısına bir denge sağlamak amacı ile Enosis'e karşı olan Türkiye'nin ağırlığını daha fazla hissettirmesinden yanaydı. Yunanistan, 23 Temmuz 1955 tarihinde BM Genel kuruluna başvurarak, Kıbrıs meselesini yeniden gündeme aldirmek istedi, Türkiye ise 1 Ağustos 1955'de BM'ye gönderdiği bir mektupla, bu başvuruyu protesto etti. İngiltere, Türkiye'nin de katılacağı bir uluslararası konferans toplanması halinde, Yunanistan'ı köşeye sıkıştırabileceğini ve uluslararası alanda Yunanistan'a destek verilmesini önleyebileceğini düşünmekteydi. İngiltere'nin düşündüğü konferans, kendi çağrısı üzerine 29 Ağustos 1955 tarihinde Londra'da düzenlendi. Konferans öncesi Başbakan Menderes Londra'ya gidecek heyeti İstanbul'da topladı ve direktiflerini verdi. Liman Lokantasında da geniş katılımlı bir basın toplantısı düzenlendi. Bu toplantı aslında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kıbrıs'ta artık biz de varır dediği ve milli dava olarak kabul edildiği tarih olarak kabul edildi. Menderes, çeşitli tarihsel sebepleri öne sürdükten ve bugüne kadar niçin ılımlı tavır sergilediklerini izah ettikten sonra, "*...bu memleketin Kıbrıs statükosunda aleyhine olabilecek bir değişikliğe tahammülü yoktur,*" diyerek bir anlamda hükümetin görüşünü beyan etti.⁵⁴⁸ Tarihe "Londra Konferansı" olarak geçen bu konferansta, Yunanistan self-determinasyon ve Enosis talebini yinelerken, Türkiye'de coğrafi ve stratejik nedenlerle adanın Yunanistan'a ilhakına karşı

⁵⁴⁸ *Ayın Tarihi*, Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Ankara, 1-31 Ağustos 1955, S.261, s. 170-173. Esenbel, age., s. 24-42.

çıktı. Konferansta bir konuşma yapan Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, ilhaka karşı, bugün de geçerli olan şu tezi ileri sürdü.⁵⁴⁹

“Kıbrıs, coğrafi olarak Anadolu yarımadasının bir uzantısıdır. Bu yüzden ada Türkiye’ye ya da Türkiye çevresindeki Doğulu ülkelerin kaderiyle en az Türkiye kadar yakından ilgili olan bir devlete ait olmalıdır. Savaş durumunda Türkiye’nin ikmalî ancak batı ve güney limanlarından mümkün olabilecektir ama bu limanların hepsi Kıbrıs’ın gölgesi altındadır. Eğer bu adayı elinde bulunduran, aynı zamanda Türkiye’nin batısındaki adaları da elinde bulunduran bir devlet ise, o zaman Türkiye etkinlikle çevrelenmiş olacaktır. Hiçbir devlet kendi güvenliğini ne kadar yakın bir dost ve müttefik de olursa olsun, bir başka devlete bütünüyle teslim edemez.”

İngiltere, Kıbrıs’a self-government vermeyi düşündüğünü açıkladı.⁵⁵⁰ Londra Konferansı’nda ülkeler, pozisyonlarını bir kez daha ortaya koyarken, İstanbul’da 6-7 Eylül olayları yaşandı ve Rumlara ait işyerleri saldırıya uğradı.⁵⁵¹ Ankara, İzmir ve İstanbul’da sıkıyönetim ilan edildi ve Cumhurbaşkanı, TBMM konunun görüşülmesi için 12 Eylül 1955’te toplantıya çağırıldı.⁵⁵²

Kıbrıs Milli Türk Birliği Partisince, 18 Temmuz 1955 tarihinde Lefkoşa’da bulunan Selimiye Camiinde bir toplantı düzenlendi, EOKA tedhişi kınandı, parti başkanı olarak Dr. Küçük de bir konuşma yaptı.⁵⁵³

Türkiye, Kıbrıs Türk toplumunun Ada’daki varlığını sürdürebilmesi için haklı olarak ilhaka karşı net tavır sergilemiştir. Amerika, İngiltere ve Yunanistan ilhaka yönelmeyecek diğer çözüm arayışlarına yöneldi, “Taksim” bir hal tarzı olarak gündeme getirildi. İngiltere, Rum toplumunun tek taraflı self-determinasyon isteğinin kabul edilemez olduğunu, taksim tezinin de alternatif bir hal tarzı olarak değerlendirilebileceğini ve Türk toplumuna da self-

⁵⁴⁹ İsmail, *age.*, s. 354-355. Ayrıca bk. *Ayın Tarihi*, Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Ankara, 1-31 Ağustos 1955, S.261, s. 174.

⁵⁵⁰ İsmail, *age.*, s. 355.

⁵⁵¹ Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınları, bs. 5, İstanbul, 2012, s. 25-56. İsmail, *age.*, s. 355.

⁵⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, 12.09.1955, Devre: X, C.7, İçtima:1, s. 668-692.

⁵⁵³ Altay Sayıl, “EOKA Tedhişçiliği ve Karşı Önlemler”, *Halkın Sesi gazetesi*, 4 Temmuz 1997, s. 4.

determinasyon hakkının tanınması gerektiğini ifade etti.⁵⁵⁴ Başbakan Menderes, TBMM'de mevcut şartlarda en iyi hal tarzının Taksim gözüktüğü yönünde bir konuşma yaptı.⁵⁵⁵ Menderes, TBMM'nde Kıbrıs Türk toplumunun emniyeti ve haklarının İngiltere tarafından nasıl korunacağını heyecan ve endişe ile izlediğini belirtti. Ayrıca, Makarios'un Avam Kamarasında muhtariyet lehinde etkili olmaya çalıştığı ve İngiltere'nin de beş sene sonunda bağımsız yönetime geçecek bir yönetim modeli üzerinde çalıştığı beyan edildi.⁵⁵⁶ Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunan Pakistan Cumhurbaşkanı İskender Mirza da, TBMM'nde Türkiye'nin Kıbrıs politikasını desteklediğini belirten bir konuşma yaptı.⁵⁵⁷

İngiltere'nin 1956 yılı yaklaşırken muhtariyet tabanlı çözüm önerileri kamuoyu gündeminde yer etmiştir. Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak, Başbakan Adnan Menderes'e bir telgraf çekerek bilgi aktarımında bulunmuş ve Türk toplumunun görüş ve taleplerini dile getirmiştir. "Kıbrıs Türkleri Ada'nın Yunanistan'a ilhakını veya ilhaka yönelik bir muhtariyet idaresini veya plebisit yapılmasını ret eder. İngiltere'nin sunacağı yeni idare şeklini; Evkaf İdaresinin kayıtsız şartsız Türk toplumuna devri, eğitimin tedrisatının ve idaresinin devredilmesi, belediye kanunlarında Türk toplumunun menfaatlerinin korunması, devlet daireleri ve mahkemelere atamalarda Türk toplumunun da menfaatlerinin gözetilmesi, kazalardaki mahkemelerde asgari bir Türk hâkiminin de bulundurulması halinde kabul edebileceklerini" bildirdi.⁵⁵⁸

Kıbrıs'ta EOKA eylemleri sürerken, barışçıl çaba içerisinde gözükten Yunanistan 1957 yılında bir kez daha self-determinasyon-Enosis istemi ile BM'ye müracaat etti. Ancak bu kez İngiltere de BM'ye, kendi toprağı olan Kıbrıs'ta EOKA'nın tedhiş eylemlerine destek verdiği gerekçesi ile Yunanistan'ı şikâyet eden bir başvuru yaptı. Yunanistan ve Rum toplumu bir kez daha BM

⁵⁵⁴ İsmail, *age.*, s. 356.

⁵⁵⁵ Fahir H. Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959*, AÜSBF Yayınları No.156-138, Sevinç Matbaası, Ankara, 1963, s. 287. İsmail, *age.*, s. 357.

⁵⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 16.12.1955, Devre: X, C.8, İçtima:2, s. 268-269, 297.

⁵⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 16.07.1956, Devre: X, C.13, İçtima:2, s. 320.

⁵⁵⁸ BCA, 030-01-123-785-2.

Genel Kurulu'nun 26 Şubat 1957'deki oturumunda beklediği sonucu çıkaramadı, Genel Kurul meselenin barışçıl çözüm çabaları için temennide bulundu. Sürgünde bulunan Makarios, 28 Mart 1957'de Kıbrıs'a dönmek şartıyla serbest bırakıldı, Atina'da görkemli bir kalabalık ve resmi törenle karşılandı.⁵⁵⁹

1955-1957 yılları arasında (self-determinasyon-Enosis) sathı mailinde yürütülen Kıbrıs Meselesi çözüm arayışları, 1957 yılı başlarında belirli bir süre için bağımsızlık, müteakiben self-determinasyon şeklinde ele alınmıştır. Kıbrıs Türklerine, Yunanistan'daki Türklere verilmiş olan azınlık haklarının verilmesi ve bunun BM nezdinde garantilenmesi şeklinde bir çözüm tarzına yönelinmiştir.⁵⁶⁰

1957 yılına gelindiğinde Kıbrıs Meselesi artık uluslararası gündemin ilk sıralarında yer almaya başladı. BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyinin her görüşme sürecinde ana gündem maddelerinden birini teşkil etti. İngiltere, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz politikasını yeniden şekillendirmektedir. Artık Süveyş'ten de çekilme süreci başlamıştı. 1955'ten itibaren içinde bulunduğu açmazdan kaçınmak ve bir nebze rahatlamak için Türkiye'yi de meselenin içine çekti. 1956-58 döneminde taraflar muhtariyet, özerklik, taksim vb. yönetim modellerini tartışırken, Rum toplum liderliği Enosis isteğini daha gür bir sesle çıkarmakta, ilhak ısrarını sürdürmektedir. 1957 yılı BM görüşmelerinden her ne kadar sonuç alınamasa da Türkiye artık bir karar aşamasına geldiğini hissetmektedir. Kıbrıs Türkünün can, mal ve namus güvenliği ile varlığı ciddi tehlike altındadır.⁵⁶¹ Türk toplumu temsilcileri, İngiliz sömürge yönetiminin Türk toplumunun hak ve menfaatlerini yeterince korumadığı kanaatini taşımaktadır. Bu nedenle de Belediye Meclisi üyeliklerinden istifa etmişlerdi.⁵⁶² İngiliz sömürge yönetimi bu

⁵⁵⁹ İsmail, *age.*, s. 357.

⁵⁶⁰ "BM'de Kıbrıs meselesini 'Kıbrıs halkının self-determinasyon ve özgürlük hakkı; koloni idaresinden kurtuluş çabası' olarak yürütmüş olan Yunanistan büyük bir 'fedakârlık' yaparak 'belirli bir süre için bağımsızlık, ondan sonra self-determinasyon' tezine sarılmıştı." Denktaş, (1975), *agm.*, s. 69. "Denktaş'a göre, 1955-58 yılları arasında EOKA'nın mücadelesi ve amacı yalnızca Enosis olmuştur." Şahinler, *age.*, s. 25.

⁵⁶¹ İsmail Tansu, *Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu*, Minpa Matbaacılık, Ankara, 2002, s. 25.

⁵⁶² FCO, 141-4411-2, Attitude of the Turkish Community in Cyprus, From: Governor, Cyprus, To: Colonial Office, Secret, Priority No.900, June 3, 1957.

istifa işleminin Türkiye'nin teşviki ile gerçekleşmediği düşüncesindedir.⁵⁶³ Aynı zamanda İngiliz sömürge yönetimi yaşanan süreci değerlendirmiş, bu istifa olayı ve meydana gelen diğer olayların, iki toplum arasındaki ilişkilerin bozulduğunu ve artık birbirleriyle barış içinde yaşayamayacaklarının birer kanıtı olduğu düşüncesindedir.⁵⁶⁴

İşte bu yaşanan süreç Kasım 1957'ye geldiğinde, önce Türk toplum liderliğini bu güçlüğü üstesinden gelecek bir öz savunma teşkilatı kurmaya yöneltti. Ocak 1958'den itibaren de çoban ateşlerinin birleştirilmesi ve düzenli bir güç haline getirilmesi Türkiye'nin kapısı çalındı.

Lefkoşa'da, 27 Ocak 1958'te gerçekleştirilen ve TMT'nin sesini yükselttiği ilk "Enosise hayır!" mitingi aynı zamanda sömürge yönetimine de bir uyarı niteliği taşımaktaydı. Polis, bir taşkınlık olmamasına rağmen orantısız güç kullanımı ile sert bir şekilde mitingi dağıttı, Türk toplumu şehit verdi, yaralananlar oldu. İngiliz sömürge yönetiminin bu sert tavrı ertesi gün Ada çapında gerçekleştirilen gösterilerle protesto edildi, çatışmalara girildi. İngiliz sömürge yönetiminin sert müdahalesi karşısında iki günün bilançosu Türk toplumundan 7 şehit, 100'e yakın yaralı, çok sayıda tutuklama olarak gerçekleşti.⁵⁶⁵ Bu olay TBMM'nde gündem oldu, şehitler için üç dakikalık saygı duruşunda bulunuldu, İngiliz yönetiminin sert tepkisi kınandı.⁵⁶⁶

Artık Kıbrıs Türk toplumu mobilize olmuştu. Mart 1958'de Lefkoşa'da tekrar taksim tezini destekleyen, "Taksime Evet, Enosise Hayır!" mitingleri düzenlendi. Türkiye'deki gençlik de artık Kıbrıs Türk toplumuna yapılanlara

⁵⁶³ FCO, 141-4411-3, June 6, 1957.

⁵⁶⁴ FCO, 141-4411-4, June 7, 1957.

⁵⁶⁵ İsmail, *age.*, s. 359.

⁵⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 31.01.1958, Devre: XI, C.1, İçtima:1, s. 594-595.

karşı sesini yükseltmektedir. İstanbul'da başlayan miting dalgası, yurdun her köşesine yayılır. Türkiye gençliği ve kamuoyu da artık mobilize olmuştur.⁵⁶⁷

EOKA tedhişi Haziran ayından itibaren karma köylerdeki Türk halkını da hedef alacak şekilde genişledi, meydana gelen çatışmalarda, 54 Türk ve 56 Rum vatandaşı hayatını kaybetti. EOKA saldırılarından kendisine karşı olan Rum halkı da etkilendi. Temmuz ayında saldırılar iyice şiddetlenirken İngiliz askeri gücü de 20 binlere ulaştı. İşte bu ortamda Türk Genelkurmayı, Dışişleri ile koordineli olarak seçkin ve özel yetişmiş subaylarını Kıbrıs Türk toplumuna destek için 31 Temmuz'da Ada'ya gönderdi.⁵⁶⁸

Rum toplumunu ve Makarios'u çok iyi tanıyan ve gayelerinin ne olduğunu iyi bilen Dr. Küçük, azınlık statüsünün kabul edilemeyeceğini Eylül 1958'de Makarios'a bildirdi. Ada'da egemen eşit iki toplumun varlığından söz ederek, azınlık hakları konusunda verilecek garantilere güvenilemeyeceğini vurguladı. Dışişleri Bakanı Zorlu, Kasım 1958'de Washington'da aynı esasa vurgu yaparak, Ada'da iki halkın varlığından söz etti, tek taraflı self-determinasyon dayatmasının kabul edilemez olduğunu yineledi.⁵⁶⁹

Dışişleri Bakanı Zorlu TBMM'nde yaptığı konuşma ile de, meselenin üç ülke dostluğuna zarar getirilmeden, müzakereler yolu ile çözüm arayışlarının 1954'ten beri sürdürüldüğünü, taksim tezinin bir an evvel tahakkuk etmesi gerektiğini, Türk vatanının ve Kıbrıs Türk toplumunun haklarının hiçbir zaman çiğnetilmeyeceğini vurguladı.⁵⁷⁰

11 Şubat 1959'da Zürih'te, Kıbrıs Cumhuriyetine uzanan sürecin ilk antlaşması imzalandı ve Londra'ya doğru yola çıkıldı. Ancak Rum toplumu bir taraftan bağımsız bir devlet oluşumuna evet derken, diğer taraftan Enosisten

⁵⁶⁷ İsmail, *age.*, s. 360.

⁵⁶⁸ İsmail, *age.*, s. 361.

⁵⁶⁹ İsmail, *age.*, s. 362.

⁵⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 25.02.1958, Devre: XI, C.2, İçtima:1, s. 615-616.

vazgeçmediğini de açıkça ortaya koydu. Antlaşmanın imzalanmasının ertesinde Makarios'a göre, sadece “*yol ve yöntem değişikliğine*” gidilmiştir, kurulmakta olan bağımsız devlet ilhak yönünde bir ara hedeftir. Değişmeyen nihai hedef ise Yunanistan ile birleşmektir. Dolayısı ile 21 Aralık 1963'e giden üç yıllık süreç bu vizyon ile şekillendirildi. Kabul edilen Anayasaya, hatta değiştirilemeyecek maddelerine rağmen, Rum toplumu devlet kademelerinde atacağı her adımı Enosis hedefi doğrultusunda atmaya devam etti.⁵⁷¹

Makarios, antlaşmayı imzalamakla ölünceye kadar Enosis için mücadele edeceğine dair ettiği yeminden ayrılmadığını, yeminine bağlı kalacağını ancak, bu şartlarda en iyi hal tarzının bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına fırsat tanınması olduğunu, üstelik bu suretle Enosis için birinci adımın gerçekleştiğini ifade etmiştir. Artık Ada'da İngiliz sömürge yönetimi yoktu. Tarihinde ilk defa olarak Kıbrıs, Ada içinden teşkil edilen bir yönetim ile idare edilecektir. Her ne kadar eşit haklara sahip, egemen iki toplumlu bir Cumhuriyet kurulmasına rağmen Enosis yolunda artık tek bir hedef, Türklerin ya Ada'dan çıkarılması ya da yok edilmesi kalmıştı. Müteakiben de alınacak bir karar ile Kıbrıs topyekûn Yunanistan'a ilhak edilecekti. Bu nedenle EOKA ismi saklı kalmak, yetişmiş personeli aktif tutmak için Enosis bölümünde sözü edilen yeni oluşumlara yönelindi, Akritas Planı yürürlüğe kondu.⁵⁷² Akritas Planının özünde de Türklerin yok edilmesi yatmaktaydı. Planın hazırlayıcı, uygulamaktan ve teşkilatlanmadan sorumlu kişisi Kıbrıs Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis'ti. Yorgacis, polis takımları olarak bilinen Lefkoşa'da Olimpiakos Futbol Kulübü ve Girne'de PAEK Futbol Kulübünün başındaki kişiydi.⁵⁷³ Akritas Örgütünün ismi TMT'den esinlenerek Rum toplumu içinde sadece teşkilat olarak bilindi. Teşkilat, EOKA'nın yetişmiş kadrolarını doğrudan içine aldı. Saha çalışması esnasında görülen, Türk toplumu TMT adını anmak istemezken, Rum toplumunda EOKA halen varlığını farklı platformlarda sürdürmektedir. Yurt dışında yaşayan Rumlar dâhil, maddi yardımlarını sürdürmektedir. Günümüzde

⁵⁷¹ İsmail, *age.*, s. 362-363.

⁵⁷² Akmaral, *age.*, s. 125-159.

⁵⁷³ Zihni Kalmaz ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

de Rum toplumunca gerçekleştirilen eylemlerin arkasında EOKA'nın olduğu değerlendirilmektedir.

Yunanistan Parlamentosunda konuşan Dışişleri Bakanı Averof da, Cumhuriyetin kurulmasının bir manevra olduğunu, Enosisten vazgeçilmediğini ifade etmiştir.⁵⁷⁴ Türk hükümetince, gerek Yunanistan hükümetinin faaliyetleri, gerekse Rum toplum liderliğinin açıklamaları ve uygulamaları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş çalışmaları yakından takip edilmektedir. Bu bağlamda TMT'nin geleceği için hükümetin görüşünü Menderes şöyle ifade etmiştir:⁵⁷⁵

“Kıbrıs'ın uzun vadede geleceği için meseleye oldubitti nazarı ile bakmıyoruz. Hiç bir Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, Kıbrıs adasının Yunanlılara bırakılmasına izin vermeyecektir. Kıbrıs adası için gerekirse savaşılacaktır. Örgütün daha da güçlenmesi, geliştirilmesi ve silahlandırılmasına devam olunacaktır. TMT ortak devlet kurulduktan sonra feshedilmeyecek çalışmaları durdurulmayacak ve askıya alınmayacaktır. Rumların Türk halkını hedef alan bir saldırısı vaki olduğu takdirde derhal mukabelede bulunacaktır. TMT lideri bu konuda inisiyatifini kullanmada serbest olacaktır. Hükümetimiz TMT'ye desteğini hiçbir zaman kesmeyecektir. Kuşkusuz Ada'da bulunacak Türk birliği komutanı ile koordineli bir çalışma sürdürülecektir.”

1963'e gelindiğinde eğitim görmüş, yemin etmiş, kayıtlı yaklaşık 6.000 arıya, mukavemetçiye ulaşılmıştır.⁵⁷⁶ Türk toplum liderliği 1959-60 dönemine kadar Enosise karşı mücadele ederken karşılarındaki görünür EOKA tedhiş örgütü yerini, “Teşkilat” almıştır. Rum toplum liderliği ilk andan itibaren üç yıl müddetince Anayasanın değiştirilemez hükümlerini ortadan kaldırmaya çalıştı. Belediyeler yasasını çıkarmadı, kendini kısıtlayan on üç maddenin değiştirilmesi için Türk Cemaatine baskı yaptı, devlet çarkının dönmesini engelledi.⁵⁷⁷

Yılmaz Bora, Bayrak Radyosunun yayınından alıntılararak Lefkoşa'da spor kulüplerinin savunma bölgelerini bir nesir ile ortaya koyar: *“Doğu Cephesinde Gençlik Gücü, Batı Cephesi'nde Çetinkaya, Güney Cephesinde*

⁵⁷⁴ Esmer, agm., s. 70-71.

⁵⁷⁵ Sadrazam, age., s. 221.

⁵⁷⁶ Emircan, (ty.), age., s. 163.

⁵⁷⁷ On üç maddenin ayrıntılı açıklaması için bk. Emircan, (ty.), age., s. 163-165.

Küçük Kaymaklı, Kuzey Cephesinde YAK, Helal olsun Mücahid'im Papaz'a attığın tokat.” Bora, 21-25 Aralık 1963 sürecinde Kumsal bölgesinde yaşananları;⁵⁷⁸

“Bu arada Kumsal Harekâtında görevlendirilen 5 arkadaşlık biz, o gece şöyle bir hava vardı. Soğuktu, üşüyorduk, biz 5 kişi, Unutmuştuk evde bekleyen çocuk ve eşi. İşte bu harekâta biz 3 arkadaşımızı şehit verdik, ben ve bir arkadaşım Murat Türkmen de yaralı olarak bu hareketten kurtulduk ve arkamızdan oraya yetişen birlikler Kumsal bölgesine de o gece hâkim oldular”

şeklinde aktarır. Ayrıca oradaki yaralanma neticesinde tedavi için Ankara'ya nakledilirken, mesajları ve fotoğrafları vücudundaki alçılar arasında Türk makamlarına ulaştırdı. Bu şekilde haber ulaştırmayı; “bizim haberleşme vasıtalarımıza Rumlar, sınırlama getirip, engelleyici tedbirler alınca, Türkiye ile haberleşmemiz kesintiye uğramış, yani haberlerimiz oraya hiç ulaşamıyordu” şeklinde açıkladı. Bora, o gün için bulunan çareyi şu şekilde özetler ve birinci ağızdan bu gerçekler ilk kez bu tez içerisinde yer alır.⁵⁷⁹

“28 Aralık 1963'te yaralı kafilesi olarak gideceğimizde benim ve yaralı 2, 3 arkadaşımızın, yaralı bölgelerine Türk doktorlarınca uygulanan alçıya alınma ilk tedbiri ile o günkü gazetelerde çıkan haberler, Kumsal saldırısı fotoğrafları ve Bayraktarlık özel mesajları da salgılanarak, onları Ankara'ya ulaştırdık ve Ankara'ya vardığımızda orada yetkililere bunu söyleyince, yetkililer geldi, sargılar ona göre açıldı ve bu mesajlar Ankara'ya iletilmiş oldu.”

Haberleşme konusunda da Bora, hatıralarını şu ifadeleriyle paylaştı:

“Haberleşmemiz hep şoförlerle ve otobüsleri idare eden şirketler vasıtasıyla olurdu. Telefon mümkün değildi, haberleşmeler otobüsleri kullanan insanlar ve çeşitli nedenlerle otobüste bulunan canlı postalarla yapılabiliyordu. Dolayısıyla canlı insanları kullanarak haberleşmeyi en emin, en güvenilir bir şekilde sağlayıp, bu şekilde hedefe ulaşabiliyorduk.”

Ali Osman Ünver, kulüp teşkilat bağlantısı ile ilgili olarak da; kulüplerin merkezlerde, Teşkilatın merkezleri olduğundan, sporcuların sivil elbiseli teşkilat mensubu olarak gece nöbet tutup, kulüplerde eğitim yaptıklarından ve hafta

⁵⁷⁸ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

⁵⁷⁹ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

içerisinde silah dağıtımı, sevkiyatı yaptıklarından söz etmiştir. 21 Aralık olayları çıktıktan sonra, birçok şey durdu, yollar kesildi, çatışmalar başladı. Her tarafta çatışma, Limasol'da, Baf'ta, Larnaka'da çatışmalar oldu. O dönem içerisinde Lefkoşa'dan bir grup, Lefkoşa'nın içinden geçen Kanlı dere içerisinde sızarak geceleyin, Mora-Meriç, Meluşa, Arçoz-Yiğitler, Tremeşe, Aya gibi köylere silah, cephaneye götürmüştür. (Ünver'in grup olarak kast ettiği Boz Petek üyeleridir. Ayrıca doğrudan Bayraktarlığa bağlı görev yapan Y-1, Y-2 özel gruplarıdır. Bu grupların başındaki kişiler görüşmelerden de anlaşılacağı üzere spor kulüplerinin sporcuları ya da idarecileridirler. F.K.) Ünver bu gruplarla bağlantısı olduğundan söz ederek, Bayraktarlığa da rapor gönderdiklerinden söz eder. Bu tez çalışması ile ilk defa TMT liderliği yani Bayraktarlık karargâhı ile Kıbrıs Ordusu ilişkisinin Kıbrıs ordusunda görevli Kıbrıslı Türk subayları vasıtasıyla sağlandığı da ortaya konulmaktadır. Ünver, buradan gönderilen ve 13'ü doğrudan Ankara'dan gönderilen olmak üzere 42 subayın Kıbrıs ordusunda görev yaptığını belirtir. Ünver nasıl rapor verdiklerini ise, postacı kuryesi vasıtasıyla olduğunu belirtir. Girne Kapısı'nda bulunan bir tuhafiyeci dükkânı, gidersen, gömlek vb. bir şey alıp, parayı öderken raporunu verir, haber pusulasını iletir ya da birine bir şekilde haber iletilerek dükkânda buluşulur, alışveriş yapılırken gerekli iletişim sağlanır, bir şey almış gibi yapılarak para verilir, para üstüyle beraber mesajın alındığından söz etmiştir.

Ünver'in söz ettiği bu haberleşme sistemi esasen canlı posta sistemi olarak isimlendirilmektedir. Belirli dükkânlarda, bisiklet tamircilerinde, bakım atölyelerinde, iş yerlerinde yahut mezarlıklar gibi bölgelerde bulunan posta kutuları da cansız posta kutuları olarak isimlendirilmektedir. Ayrıca kulüplerin çay ocaklarını işleten kişiler de canlı posta kutusu olarak kullanıldı. Takımlar maçlara gittiklerinde kulüpleri ziyaret eder, bu esnada mesajlar bu kişilere teslim edilir veya alınır. Günümüzde de bu usulün hala geçerli olduğu, saha çalışması esnasında gözlemlenmiştir. Kulüp, dernek ziyaretleri esnasında, başlangıçta bu şekilde bir anlam yüklenmese de, mesleki tecrübe nedeniyle kulüplerde ya da derneklerde çay ocaklarını işleten kişilerin derneğe veya üyelere hâkimiyeti dikkat çekicidir. Kulüp başkanı, dernek başkanı veya üyeler

vasıtasıyla güven sağladıktan sonra üyelerle ilgili, orada bulunanlarla ilgili sorulan sorulara rahatlıkla cevap verebildikleri görülmüştür. Kulüpten birine bir şey iletilecekse veya bir emanet alınacaksa bu kişiler vasıtasıyla bu işlem yürütülmektedir.⁵⁸⁰

Türk toplumu da bu süreçte, bir yandan varlığını korumak için mücadele ederken, diğer yandan TMT adı altında teşkilatlanma faaliyetlerini gizlice sürdürdü, personelini eğitmeye, lojistik destek temin etmeye çalıştı. Bir anlamda arılar peteklerini buldu, kovanlarına yerleşti ve bal yapmaya başladılar.

2.2.3.2. TMT Öncesi Kurulan Mukavemet Teşkilatları

1950'lere gelindiğinde Rum toplum liderliğince Enosis amacına yönelik bir yandan barışçıl yollar denenirken, diğer yandan silahlı mücadele yöntemi de benimsendi, EOKA tedhiş örgütü kuruldu ve tedhiş hareketleri her geçen gün artan bir ivme kazandı. Türk toplum liderliği de bu süreçte, TMT öncesi can ve mal güvenliğini, varlığını korumak için bir takım nefsi müdafaa ve savunma amaçlı bir takım oluşumlara yöneldi.

Yılmaz Bora; "1952-53 yılında adaya Grivas geldi ve Atina-Yunanistan'da alınan karar gereği EOKA oluşumunu kurdu, 1954'te BM'de Enosis için self determinasyon hakkı elde edilemeyince, EOKA, 1 Nisan 1955'te hemen faaliyete geçirildi. Buna mukabil, Rum'dan gelecek olan tehlikeyi görmeye başlayan Türk halkı, Kara Çete, Volkan, 9 Eylül gibi isim almış ve isim almamış çok sayıda savunma grupları oluşturdu. Bütün bu savunma grupçukları kendi çaplarında, kendi av tüfekleri yahut da av tüfeği yoksa kendilerinin imal ettikleri basit silahlarla kendilerini savunmaya başladı"⁵⁸¹ diyerek bu grupçukların tepkisinin savunma amaçlı olduğuna özellikle vurgu yapmıştır.

⁵⁸⁰ Ali Osman Ünver ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

⁵⁸¹ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

“İlk kurulan mukavemet örgütleri, siyasi liderliğin, kazalarda da kaza ileri gelenlerinin, köylerde de genelde köy öğretmenlerinin ve direniş için soyunan gençler tarafından örgütleniyordu. Kurulan mukavemet örgütleri, gençlik teşkilatları küçüklü, büyüklüydü. 1 Ağustos 1958 tarihinde TMT kurulana kadar bu grupların ateşli silahları yoktu. Olan silahlar, bıçak, kama, şişerlerdi. Çok az kişide tabanca bulunuyordu.”⁵⁸²

Karayılan, Yıldırım, Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği (KITEMB) gibi oluşumlara gidildi. 1955'te EOKA şiddet eylemlerinin Türk toplumuna da yönelmesi ile 9 Eylül Cephesi, Volkan, Karaçete gibi direniş örgütleri kuruldu.⁵⁸³ Bu direniş grupları birer Türk Milli Mücadelesi esnasında oluşan Kuva-yı Milliye ya da İkinci Dünya Savaşı döneminde Fransa'da oluşturulan modelde direniş örgütleri olarak kabul görmüştür.⁵⁸⁴ Bu küçük çaplı, Volkan dışında münferit sayılabilecek direniş örgütleri esasen önemli bir işaret vermekteydi. Enosise karşılık direnilecek, mücadeleden kaçınılmayacaktır. TMT lideri Rıza Vuruşkan da Ada'ya ilk geldiğinde dağınık teşekküller olduğundan, bu cihetle Kara Çete, 9 Eylül Cephesi gibi oluşumlardan söz ettikten sonra, Denктаş'ın kendine göre bir TMT teşkilatı kurduğunu ifade etmektedir. Bu oluşumların disiplinden ve teknikten mahrum olduğunu vurgular. İngilizlerde yeni bir oluşum kuruluyor izlenimi uyandırmamak için mevcut TMT ismi ile yola devam edilmeye karar verildi. TMT üyeleriyle doğrudan temas sağlayan kişinin bölge lideri Kemal Şemiler olduğunu vurgulamıştır. Polis teşkilatı da TMT'nin sağ kolu olacak şekilde planlamaya dâhil edilmiştir. Yer altı teşkilatı kurabilmek için halk desteğine ve halk liderlerine ihtiyaç duyuldu. Bu destek Denктаş aracılığı ile sağlandı.⁵⁸⁵

⁵⁸² Altay Sayıl, “Türk Mukavemet Hareketleri”, *Halkın Sesi gazetesi*, 17 Haziran 1997, Lefkoşa, s. 4.

⁵⁸³ Balyemez, *agt.*, s. 381. Akgün, *agt.*, s. 137. Hasan Mutlu, *Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 20.

⁵⁸⁴ Bozkurt, (2015), *age.*, s. 47.

⁵⁸⁵ Manizade, (1993), *age.*, s. 577-582. Kemal Şemiler'in biyografisi ile ilgili bk. Emircan, (ty.), *age.*, s. 229-230.

İşte görüşmeler esnasında tanıkların ifadelerinde yer alan Rıza Vuruşkan Ada'ya geldiğinde hazır bir gençlik bulmuştu denilen olayın özü de buydu.⁵⁸⁶ Yılmaz Bora, Rıza Vuruşkan'ın geldiğinde bayağı hazır teşkilatlanmış bir ortam bulmasını, 1955-58 yılları arasında büyük merkezler dışında kırsal alanda da, gerek Volkan gibi oluşumların, gerek köylerde yine küçük küçük oluşturulan savunma gruplarının, varsa yine o köylerin futbol takımları bünyesinde ya da köyde spor kulübü olmadığına köyde kurulu diğer bir sivil toplum örgütü bünyesine yerleştirildiğini, yuvalandığını ifade etti. Bora bu durumu;⁵⁸⁷

“Yani yerleşme öyleydi, planlama öyleydi ama bu durum bana göre planlama değildi, sizi üye yapan teşkilata katan güç, yani siz yapılan bu çalışmalarını görüyorsunuz ve diyorsunuz ki nasıl yürütecekler, bir gruba girmek istiyorsun, nereye gireceksiniz kulüpte? Üye olan arkadaşlarınız orada, arkadaş grubunuz orada, sizde oraya gidirsiniz. 1, 2, 3, 5, a bunu da alalım, bunu da alalım, bu şekilde tespit edilerek bütün kulüp camiası bu saflara, bu şekilde katıldı”

şeklinde ortaya koymaya çalışır. Bora'nın sivil toplum örgütünden kastettiği Türk toplumu tarım ile iç içe bir toplumdur. Dolayısıyla köyde mutlaka Çiftçiler Birliğinin bir unsuru ya da kooperatifin şubesi bulunduğu. Aidiyet duygusu da bir anlamda kulüpler üzerinden, kulüplerin bünyesinde oluşturulmuştur.

Yılmaz Bora, gençlerin niçin hazır olduğunu şu sözleri ile dile getirdi:⁵⁸⁸

“Biz hep Atatürkçü bir düşünceyle yetiştik. Öğretmenlerimiz bize Atatürk'ü çok güzel anlattılar, milli tarihimizi okuttular. Biz büyük zaferleri okuyarak, öğretmenlerimiz bize büyük zaferleri anlata anlata büyük bir moral ve özgüven kazandık. Bu özgüvenle Kıbrıs Türk halkı da, Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarken kullandığı 'Ya İstiklal Ya Ölüm' parolası ile yola çıktı. Bu çerçevede gerçekleştirilen örgütlenme çabaları neticesinde Rıza Vuruşkan, her gittiği yerde baktı ki gençler hazır, tuhafıma da gitti!”

Bora, tehlikeyi gören Kıbrıs Türk halkının da, kendisine böyle bir yardım eli uzandığında, “hemen herkes koştu, biz de varız, biz de varız” şeklinde mücadeleye sarıldığına dikkat çekti. Yılmaz Bora, bu yaşananlar neticesinde

⁵⁸⁶ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021. Gazioğlu, (2000), age., s. 46.

⁵⁸⁷ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

⁵⁸⁸ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

Rıza Vuruşkan'ın “*Türk Mukavemet Teşkilatı demek Kıbrıs Türk halkının kendisi oldu*” değerlendirmesine dikkat çekti.

1955'ten itibaren başlayan EOKA tedhiş hareketleri neticesinde, Türk toplumu kendini savunma amacıyla bir takım savunma amaçlı oluşumlara yöneldi. TMT Limasol Teşkilat Başkanı Ziya Rızkı, Dr. Ayten Berkalp'in eniştesi ve öncesinde LTSK, o dönemde ise DTB Kulüp Başkanıydı.⁵⁸⁹ Berkalp tıp eğitimini tamamlayarak 1959'da Kıbrıs'a döndü ve Lefkoşa Rum hastanesinde çalışmaya başladı. Hadiseler başladığı zaman Berkalp ile temas kurulmaya başlandı. Mücadeleye spor kulüplerinin yanı sıra yardım eden Çiftçiler Birliği, Türk Tabipler Birliği gibi çeşitli meslek kuruluşları da vardı. Türk Tabipler Birliği içerisinde, Milli Mücadelenin önemli isimlerinden olan Dr. Burhan Nalbantoğlu, Dr. Necdet Önen de yer almıştı.

KTKF, tüm kurum ve kuruluşları bir çatı altında toplamayı başardı, liderleri halkın güvendiği, itimat ettiği, sevilen kişiler arasından seçildi. KTFF Başkanı ve spor kulüplerinin yöneticileri de benzer şekilde seçildi.

EOKA tedhiş hareketlerinin başlaması ile başlangıçta Lefkoşa'daki gençler olmak üzere tüm Kıbrıs Türk gençliği, Türk halkının savunulması için korunma tedbirlerine yönelmiştir. Halk bu saldırılara karşı bütünleşmiş, kurulan bu mukavemetçi örgütler dağıttıkları bildiriler ile halkın moralini yüksek tutmuş, halk tarafından genel adı “Teşkilat” olarak telaffuz edilmiştir.⁵⁹⁰ Limasol Serdarı Ziya Rızkı bu süreçle ilgili, “*katkımız vardı, ama yok gibi davranırdık... İngiliz döneminde bu gibi işlere kalkışmak büyük riskti. Fakat bunu kulüplerde sporla kamufle ederek yapıyorduk*” diyerek teşkilatlanma sürecinde kulüplerin oynadığı rolü vurgular. Ayrıca 1955'e kadar herhangi bir yer altı teşkilatı oluşumundan ziyade, sadece spor kulüplerinin varlığı söz konusudur. Halkın hislerine tercüman olan, halkı temsil eden oluşum Limasol'da Doğan Türk Birliği

⁵⁸⁹ Ayten Berkalp ile gerçekleştirilen görüşme, 17 Kasım 2021.

⁵⁹⁰ Altay Sayıl, “Türk Mukavemet Hareketleri”, *Halkın Sesi gazetesi*, 17 Haziran 1997, Lefkoşa, s. 4.

Kulübü'dür. Limasol'da ilk yemini eden kişi olan Rızkı, açık vermemek için faaliyetlerini spor kulübünde yürütmüştür.⁵⁹¹ Rızkı, TMT'de görev almalarının tek nedeninin Türk toplumunun canını ve namusunu korumak için olduğuna vurgu yapmaktadır. Limasol'da ellerinin altında DTB, TOL gibi gençlik olduğunu, sporcusu, işçisi, çiftçisi, memuru, esnafı, tüccarı kısaca bir bütün olduklarını ifade etmektedir.⁵⁹²

EOKA tedhişinin tırmanması ve Türklerin can güvenliğinin her geçen daha da tehlikeye girmesi üzerine, Türk toplumu varlığını korumak için arayışlara girdiği dönemde, 9 Eylül, Karaçete, Volkan derken, 1955-58 arası böyle devam ederken, TMT kuruldu. TMT ilk kurulduğunda Volkan da vardı. Fikret Kürşat, Volkan'ın liderliğe yakın, siyasilerle de irtibatlı bir teşkilat olduğunu, faaliyetlerinden toplum liderliğinin haberi olduğunu düşünmekte, hatta yönlendirdiği inancındadır. Söz konusu oluşumlar EOKA tedhiş hareketlerine karşı bir müdafaa, mukavemet teşkilatı gibi çalışmıştı. Kürşat, o dönemde İngiliz Okulu öğrencisiydi ve 17 yaşında, 1957'de Volkan'a teşkilatına girdi.⁵⁹³

Dinçer Hasan Raif, EOKA saldırılarının Türkleri hedef alması neticesinde Türk toplumunun gösterdiği karşı refleksi şu şekilde ifade etmiştir.⁵⁹⁴

“Türklerin saldırılara karşı can ve mal güvenliğini korumak için ilk olarak gösterdiği bir tepkisel hareket olarak nitelendirir. Tabii siz bir saldırıya uğrar iseniz ona karşı bir tedbir almak durumu hâsıl olur. Tepkisel bir savunma refleksi oluşur ve nasıl oldu bu refleks? Önce demirci dükkânlarında oldu. Mesela şu karşiki dükkân orada demirci dükkânıydı, orada demirler vardı, silah yoktu. Uçları sivrilmiş demirler. Herkes eline bir demir alarak, müdafaaya ve komşular iki kişi, üç kişi bir araya gelmeye, biraz sonra ne oluyor mahalle bir araya gelmeye başlıyor. Böyle yavaş yavaş büyümeye başlıyor bu iş. Daha sonrası bölgesel olarak kulüpler, bir de tabii şurası İşçiler Birliği'ydi. İnsanların toplandığı yerler kulüplerdir ve İşçiler Birliğidir. Dolayısıyla insanlar oralarda toplanıp ne yapalım ne edelim şeklinde çareler aramaya başladılar ve dolayısıyla merkezler olarak, kulüpler ve işçiler birliği

⁵⁹¹ Halil Sadrazam, *Leymosun/Limasol'dan Bir Lider Ziya Rızkı*, Ziya Rızkı Vakfı Yayını, Baskı: Akemek Ltd. Matbaacılık, bs. 2, C.I, Lefkoşa, 2017, s. 134-137. Neriman Cahit, “Bir Hayata On Hayatı Sığdıran Bir Limasollu Ziya Rızkı”, *Ortam gazetesı*, 15 Temmuz 1994, s. 7.

⁵⁹² Sadrazam, (2017), *age.*, s. 140. Ayrıca Limasol'daki teşkilatlanma faaliyetleri ile ilgili bk. *age.*, s. 140-156.

⁵⁹³ Fikret Kürşat ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

⁵⁹⁴ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

oluşmaya başladı. Çünkü o devre, cumartesi akşamları sinemaya gidilir, pazar günleri de futbol maçlarına gidilirdi. Bunun dışında bir eğlence yok. Dolayısıyla insanların toplu olarak geldikleri yerler bir cumartesi akşamları sineması, bir de pazar günleri futbol sahasıydı ve orada futbol sahalarında yer bulmak meseleydi. Dolayısıyla futbol kulüpleri bir merkezdi ve memleketin sözü geçenleri, ileri gelenleri de oranın yöneticileri olurlardı.”

Karayılan ve Yıldırım hemen hemen hiç bilinmediğinden KITEMB, ilk kurulan Türk direniş örgütü olarak kabul edildi.⁵⁹⁵ KITEMB'in Türk toplum lideri Küçük tarafından kurulduğu/kurdurulduğu kabul edilir.⁵⁹⁶ Aynı şekilde Volkan da bu kapsamda değerlendirilir. Dr. Fazıl Küçük'ün Başkanı olduğu ve 1949'da kurulan KMTBP'nin köycülük kolları tarafından KITEMB kırsal teşkilatlanması oluşturulur. Karargâhının Dr. Küçük'ün Lefkoşa'daki kliniği olduğu ve kliniğinde bu iş için ayırdığı bir odada ilgili kişilerle görüştüğü, hatta bu odada yemin ettirerek üye yaptığı, bu faaliyetlerinin EOKA tarafından tespitini müteakip aldığı tehdit mektupları nedeniyle Temmuz 1955 ortalarında KITEMB'in faaliyetlerine son verdiği iddia edilmektedir.⁵⁹⁷ Kesin kuruluş tarihi bilinmemekle beraber, KITEMB'te yer alan ve müteakiben Ankara'da okuyan Türk öğrencileri takip eden, Teşkilata kazandıran Aydın Samioğlu'na göre KITEMB, Mayıs-Haziran aylarında kuruldu.⁵⁹⁸ Bu tarih 26/27 Haziran'dan itibaren tedhiş hareketlerinin Türk toplumuna yöneldiği kabul edilirse daha gerçekçi görünmektedir. KITEMB ve Volkan'ın ilk bildirimleri Dr. Küçük tarafından yazıldı, Türk Lisesinde teksir edildi ve dağıtıldı.⁵⁹⁹ KITEMB adının EOKA tarafından ortaya çıkarılması ve Dr. Küçük'ün tehdit mektupları alması üzerine farklı bir teşkilat, Volkan oluşumuna yönelindi.

Tırmanan EOKA tedhişine karşı, tehdit altında bulunan Türk halkının korunması için gençlerde ve siyasi liderlikte bir istem doğar. Bir şeyler yapmak lazımdır. İşte o günlerde Kıbrıs'ta tek siyasi parti olan Kıbrıs Türktür Partisi

⁵⁹⁵ Akgün, *agt.*, s. 137-140. Demirağ, *age.*, s. 424-425.

⁵⁹⁶ Altay Sayıl, "Volkan'cılar Geçiyor", *Halkın Sesi gazetesi*, 23 Temmuz 1997, Lefkoşa, s. 4.

⁵⁹⁷ Gazioğlu, (2000), *age.*, s. 3.

⁵⁹⁸ Akgün, *agt.*, s. 138.

⁵⁹⁹ Altay Sayıl, "Volkan'cılar Geçiyor", *Halkın Sesi gazetesi*, 25 Temmuz 1997, Lefkoşa, s. 4. Ayrıca bk. Mengüç, *age.*, s. 69-77.

Başkanı ve Kıbrıs Türk halkı lideri Dr. Fazıl Küçük'ün fikri ve istemiyle Volkan Teşkilatı kuruldu. VOLKAN, *Var Olmak Lazımsa Kan Akıtmamak Niye*, olarak ifade edilir. Volkan, Dr. Küçük tarafından yakın arkadaşı Şakir Özel'e kurduuruldu. Yardımcılığına da Türk Lisesi öğretmeni Selçuk Osman ve Kemal Mişon getirildi. Teşkilatın ilk toplanma yeri de Şakir Özel'in Lefkoşa çarşındaki marangoz dükkânıydı. Dükkânı aynı zamanda Volkan'ın karargâhı olarak kullanıldı. Herkes tarafından tanınan, sevilen ve sayılan biri olduğundan taraftar toplaması kolay oldu. Bayraktar Ortaokulu matematik öğretmeni Selçuk Bey de, okul teşkilatlanmasını üstlenir, okulda bildirileri çoğaltır, teşkilata gireceklere yemin ettirir, halkı bilgilendirici konuşmalar yapardı. Kemal Mişon, İkinci Dünya Savaşı esnasında Royal Engineering Corps'ta çalışmış, askerde iken öğrendiği bomba yapımı bilgilerini Volkan'a taşımış,⁶⁰⁰ müteakiben TMT'ye katılmıştır.⁶⁰¹

1955 Eylül ayı içerisinde, Volkan'a katılan ilk üyelerden Turgut Mustafa Özkaloğlu ilk Volkan bildirisini şöyle aktarmıştır:⁶⁰²

"Eğer İngiltere Hükümeti, Kıbrıs'tan çekilmeye kararlı ise şunu unutmasınlar!... Rum toplumunun Enosis istemine karşı Türk toplumu da, Kıbrıs'ın yüzde 38 tapulu, taşınmaz malına sahiptir. Türkler, Taksim ister. Türkler Türkiye'ye bağlanmak ister. Volkan Teşkilatı bu sebeple, Rumların Enosis emellerine ve kurdukları EOKA tedhiş örgütüne karşıdır. Volkan'ın kuruluş amacı budur. Volkan Teşkilatı bu tezini tüm dünyaya duyurmak için kurulmuştur. Her Türk Bir Volkandır. Volkan."

Bu parola üzerinden genişleme çalışmaları yürütüldü, siyasi liderliğin açıkça veremediği mesajlar Volkan üzerinden aktarıldı. Bu bildiri ile Volkan

⁶⁰⁰ Altay Sayıl, "Volkan Teşkilatının Kuruluşu", *Halkın Sesi gazetesi*, 30 Haziran-4 Temmuz 1997, Lefkoşa, s. 4. Akgün, *agt.*, s. 142-143. Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*, IQ Yayınları, İstanbul, 2007, s. 114-138. Gazioğlu, (2000), *age.*, s. 3-5.

⁶⁰¹ "Kıbrıs Türkünün yaşayış ve hürriyetine, canına, malına ve her türlü mukaddesatına, her nereden ve kimden olursa olsun vaki olacak tecavüzlere karşı koymak için kendimi Türk Milletine adadım. Ölüm dahi olsa verilen her vazifeyi yapacağıma, bildiğim, gördüğüm, işittiğim ve bana emanet edilen her şeyi canımdan aziz bilip sonuna kadar muhafaza edeceğim. Gördüklerim, işittiklerim, hissettiklerim ve bana emanet edilenleri hiç kimseye ifşa etmiyeceğim. İfşaatın bir ihanet sayılacağını ve cezasının ölüm olduğunu biliyorum. Yukarıda sıralanan hususları harfiyen tatbik edeceğime şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine söz verir and içerim." Kemal Mişon'un imzaladığı yemin metni için bk. Altay Sayıl, "Volkan Teşkilatının Kuruluşu", *Halkın Sesi gazetesi*, 29 Temmuz 1997, Lefkoşa, s. 4.

⁶⁰² Altay Sayıl, "Volkan Teşkilatının Kuruluşu", *Halkın Sesi gazetesi*, 2 Temmuz 1997, Lefkoşa, s. 4.

teşkilatının kurulduğu, Taksim tezini savunduğu ve kuruluş amacının Enosisi önlemek olduğu halka duyuruldu. Misillemeye bulunulması kararlaştırıldı.

Volkan yayınladığı bildirimler ile İngiliz yönetimine, Makarios'a ve EOKA'ya gözdağı, "biz de varız" mesajı verilmek istendi. Valiliğe yazılan bir ikaz telgrafının sonu "*Volkan, Türkün hakkını korumak veya temin etmek için daima çarpışmaya hazırdır*" şeklinde sonlanmıştı. Bu telgrafta verilen "daima hazır" mesajı esasen İngiliz Boy Scouts izci teşkilatının sloganıydı. Volkan mensuplarının bir şekilde izcilik eğitimlerinden geçtiğinin de bir kanıtıydı. "Ya Ölüm Ya İstiklal!" parolası ile yola çıkıldı. Türk toplumuna ve gençliğe "*Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur. Milli Mücadele günlerin yaklaşıyor. Hazır ol!!!*" şeklinde seslendirildi.⁶⁰³

TMT öncesi kurulan mukavemet örgütlerinden birisi de 9 Eylül Cephesidir.⁶⁰⁴ 9 Eylül İzmir'in kurtuluş günü olduğu gibi, aynı zamanda da Lefkoşa'nın fethedildiği, anlamı oldukça yüksek bir gündür. 9 Eylül Cephesi faaliyetlerini 1957 sonuna kadar, yani TMT kuruluncaya kadar sürdürdü, müteakiben TMT'ye ilhak edildi. Teşkilatın amacı yayınladıkları bildirimlerde yer alır. Teşkilat tecavüzkâr bir mahiyet taşımaz. Gayesi Türk varlığını korumaktır. 9 Eylül Cephesi, Kıbrıs Türkünün kendi bağrından kopmuş yüce bir kuvvettir. Halktan istenenler yabancı boyunduruğu altına girmemek içindir. 9 Eylül cephesi demek Kıbrıs Türk gençliği ve Türk halkı demektir. Türk genci "daima hazır ol!" denilerek teşkilata katılım teşvik edilmiştir.

Bir diğer mukavemet örgütü de Karaçete'dir.⁶⁰⁵ Diğer örgütlere nazaran daha müstakil hareket eden, merkezde 10-15 kişi, kazalarda 3-5 kişilik gruplar halinde, kırıp dökme, yangın gibi gözdağı amaçlı faaliyetlerde bulunan milliyetçi

⁶⁰³ Altay Sayıl, "EOKA Tedhişçiliği ve Karşı Önlemler", *Halkın Sesi gazetesi*, 5 Temmuz 1997, Lefkoşa, s. 4.

⁶⁰⁴ Altay Sayıl, "Türk Mukavemet Hareketleri", *Halkın Sesi gazetesi*, 17 Haziran 1997, Lefkoşa, s. 4. Keser, (2007), *age.*, s. 141-152. Mengüç, *age.*, s. 98-99.

⁶⁰⁵ Akgün, *agt.*, s. 140. Karaçete ve faaliyetleri ile ilgili olarak bk. Keser, (2007), s. 111-114. Mengüç, *age.*, s. 100-102.

ve vatansever gençlerden oluşmuştur. Rumlara karşı misillemelerde bulunur, ancak başına buyruk hareket etmeleri nedeniyle toplum tarafından kabul görmez, pek taraftar bulamaz. Buna en büyük sebep kişisel hareket ederek bazen de kendi toplumuna zarar vermesidir. Karaçete'nin de ne zaman kurulduğu kesin olarak belli değildi. Soygun, şantaj, yağmalama vb. eylem türlerini benimseyen grup Türk toplum liderliğinden de destek göremedi. Büyük çoğunluğu Volkan'a, müteakiben seçilerek TMT'ye katıldı.

Özcan Özcanhan, TMT öncesi münferit öz savunma teşkillerini ve TMT'ye geçiş sürecini ve Teşkilata girişini özet olarak şöyle aktarır:⁶⁰⁶

"İngiliz işini bilir, EOKA ile mücadele için ne kadar genç, işsiz güçsüz Türk varsa, auxiliary polis yani yardımcı polis yazdı. Sonra komando, major sport emrinde özel komando timleri yetiştirdi. Türklerden oluşan bu güçleri EOKA'nın peşine kattı. EOKA bu defa Türkleri de vurmaya başladı ve direnmemiz gerektiğine kanaat verildi. O zaman rahmetlik Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Türkiye Büyükelçiliği'nde görevli Kemal Tanrısevdi, bu derli toplu mukavemetin nüvesini attı. Çünkü daha evvel halkın içerisinde kasaplar, manavlar kendi halinde Kara Çete diye direniş örgütü kurdu. Sonra Dokuz Eylül ve Volkan vardı. Volkan'ı bizzat Dr. Küçük kurdu biliyorum, ama Ulus Ülfet, İsmail Beyoğlu, Kubilay Altaylı, Mustafa Ertan kendi hallerine, kendi halkımızın bağrından çıkan direniş hareketinde, Küçük Kaymaklı'da evlerinde, bomba imal ederken bir kaza sonucu şehit oldular. Bunun üzerine daha derli toplu örgütümüzü, direnişimizi bizzat Dr. Küçük, Volkan ismi altında kurdu. Tabii bu durum 26/27 Kasım 1957'ye kadar sürer. 26 Kasım gecesi Kemal Tanrısevdi, Burhan Nalbantoğlu, Rauf Denктаş tarafından kaleme alınan 'TMT, bugünden itibaren Kıbrıs Türk Halkının haklarının, güvenliğinin savunucusu, Türk Mukavemet Teşkilatı, TMT'dir. Diğer örgütler lağv edilmiştir' şeklinde ilk bildiri dağıtıldı. Daha sonra 31 Temmuz 1958'de, Rıza Vuruşkan subayımız, komutanımız, bayraktarımız gelinceye kadar devam etti diyelim. TMT'nin başına geçecek ve Bayraktar unvanı taşıyacak olan Vuruşkan, İngiliz sömürge idaresi devrinde Kıbrıs'a, İş Bankası müfettişi olarak, Lefkoşa Sancaktarı olarak görev yapacak Remzi Güven de Vakıflar İdaresi Vakıf Malları uzmanı olarak giriş yapar. TMT daha disiplinli, organize bir teşkilat haline dönüştürülür. Biz gençler olarak, ben kendi şahsım için konuşayım. Çetinkaya Kulübünde ki mukavemet nerede başlayacak? Gençler arasında, futbol kulüplerinde. Kimler yardımcı olacak? Köylerdeki görevli öğretmenler. TMT'ye üye alınırken, yavaş yavaş, soğuk yaklaşım ile ve sıcak yaklaşım ile personele yaklaşıldı, milliyetçi mi değil mi? Bir galburdan geçirilerek yemin ettirilirdi ve Türk Mukavemet Teşkilatı'nın bir üyesi olunurdu. Ben yeminimi Çetinkaya'da verdim. Elimi Türk Bayrağının üzerinde, bir silah ve Kur'an-ı Kerim'e koyarak and içtim. O andan itibaren mukavemetçi oldum."

Söz konusu bu direniş örgütlerinin yanı sıra bu direniş örgütlerini model alan, merkezlerden uzak küçük yerleşim yerlerinde, vatanperver milliyetçilik

⁶⁰⁶ Özcan Özcanhan ile gerçekleştirilen görüşme, 02 Kasım 2021.

duyguları yüksek 3-5 genç, köylerinin savunulması için bir araya gelerek küçük direniş örgütleri kurmuştur. Bunlardan biri de Mağusa kazasına bağlı Komikebir (Büyükkonuk) köyünün 3-5 genci tarafından, 1956-57 yıllarında kurulan Üç Ok'tur. Üç Ok'un, elle yazdığı, yazarken altına karbon kâğıdı koyarak birkaç nüsha çoğaltıp köy halkına dağıttığı bildirilerle, köy halkını içinde buldukları ortam hakkında uyarır, örgütlenilmesi gerektiği ve köylerinin savunulması için yapılması gerekenler hakkında bilgilendirmiştir.⁶⁰⁷

“Komikebir Türk Halkına, Arkadaşlar, biz Türkler binlerce çeşit millete, binlerce yıl efendilik yapmış bir milletiz. Türk hiçbir zaman karşısındakini efendi olarak görmemiş ve görmek istememiştir. Bunu her zaman da isbat etmiştir. İşte Sakarya, işte Dumlupınar. Kıbrıs toprağı her karışı ile dedelerimizin kanı ile sulanmıştır. Eğer bunu namert ellerde görmek istemezseniz, siz de toplanın, birlik kurun ve sesinizi duyurun. Tek bir kişinin sesi duyulmaz fakat birçok kişilerin sesi daha gür çıkar... Bu adayı sevdiğimiz isbat etmek için elimizden geldiği kadar çalışacağımıza, canımızı seve seve bu ada uğruna vereceğimize and içiyoruz. Bizi değil ki üç beş Rum, bütün Yunan ordusu gelse yine de korkmayız. Damarlarımızda dolaşan asil kan dedelerimizin mert kanıdır. Ya bu cennet ada yuvamız olur yahut ta bu toprağa vücudumuzla bir avuç toprak daha ilave ederiz... İcab ettiğinde ne tatlı yuvamızı nede canımızı düşünürüz. Tek düşüncemiz vatanımızdır. Arkadaşlar birlik olalım. Kendimizi zayıf göstermeyelim. Sesimiz daha da gür çıksın...”

Üç Ok'un yanı sıra, Kıbrıs Türk Fedailer Birliği, Limasol'da I-I Like It gibi oluşumlar da görülür. Bu oluşumlar da, tamamen münferit, silahsız ve etkisiz yerel nefsi müdafaa oluşumlarıdır.⁶⁰⁸ Yılmaz Bora, TMT öncesi teşkil edilen direniş-mukavemet oluşumlarını *“arılar kovanlarını henüz bulamamıştı”* şeklinde tanımlamıştır.⁶⁰⁹

Ayrıca bu dönemde, Ekim 1955 sonunda, KOP'tan kopuldu ve Kıbrıs Türk Futbol Teşkilatı kuruldu, spor kulüpleri ve oldukça büyük bir camia tek çatı altında toplandı. Hedef Türk İşçi Birlikleri, Türk Çiftçi Birlikleri, Esnaf Birlikleri

⁶⁰⁷ Altay Sayıl, “Türk Mukavemet Hareketleri”, *Halkın Sesi gazetesini*, 19 Haziran 1997, Lefkoşa, s. 4.

⁶⁰⁸ Özyurt, agm., s. 85.

⁶⁰⁹ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

gibi Futbol Teşkilatının da bir çatı altında toplanılmasıdır. Denктаş, KTKF Başkanı olur olmaz da, genel kurul gündeminde şu sözleri kayıt altına aldı:⁶¹⁰

“... Arkadaşların tek gaye ve arzusu Federasyonun Anayasasında tespit edilen gayelere hizmet etmek, ekonomik, sosyal ve kültürel sahalarda bütün kurumlar arasında ‘el, gönül, kafa, birlik ve beraberliğini varlık haline gelmesine’ bütün güçleri ile çalışmaktır. Bunda muvaffak olabilmemiz için bütün Ada’daki kulüp ve kurumların idare heyetlerinden büyük bir ricamız vardır. Bu da kendilerinin birleşmesi ile meydana gelmiş olan federasyona biraz daha yaklaşmaları ve böylelikle birbirlerinden müstakil ve ayrı sahalarda çalışan bu kurum ve kulüpler arasında müessir bir yardımlaşma ve dayanışmayı yüzde yüz derecesine çıkarmaktır.”

Denктаş, KTKF Başkanı seçildikten sonra da köyleri gezerek halkın nabzını tutmuş, motive etmiş, gelişmeler konusunda bilgilendirmiştir. Türk toplum liderliğinin bu faaliyetleri Köycüler Cemiyeti ile uyumludur. Köy izlenimlerini anlatırken şu ana görmediği şekilde halkın birbirine bağlılığından, etrafında olup bitenlerden haberdar ve uyanık olduğundan söz ederken, toplumun bir an önce hürriyetine kavuşmayı beklediğini dile getirmiştir. Ayrıca kısa sürede KTKF’nun durumu ile ilgili şu hatıratını paylaşmıştır:⁶¹¹

“Federasyon adına toplanan malzeme ile yiyecek eşyasını köylere dağıtıyoruz. Fakirlere para yardımı, ipotekteki evlerin kurtulması için faizsiz kredi veriyoruz. Kısa bir zaman içinde Federasyon Başkanlığı ‘halkın hükümeti’ haline gelmiş gibi... Köylerdeki teşkilatlanmaya hız verdik. Lefkoşa’da Çetinkaya esaslı bir merkez haline geldi. Kemal Şemi ile arkadaşları iyi çalışıyorlar. Ancak gizlilik kalmayacak endişesi içerisindeyim.”

Lefkoşa’da Çetinkaya Türk Birliği, Sönmezspor ve Yeşilada kulüpleri TMT’nin en önemli merkezlerini oluşturdu. Kara Yusuf lakaplı Beden Eğitimi ve İzcilik Öğretmeni Yusuf Salih ve İsmail Sadıkoğlu, Türk gençleri ve özellikle Lise öğrencileri arasında TMT örgütlenmesini yürüttü. Aynı şekilde Mağusa’da Niyazi Manyera, Larnaka’da Dr. Orhan Müderrisoğlu, Baf’ta Halit Kazım özveri ile

⁶¹⁰ Akkurt, age., s. 10.

⁶¹¹ Akkurt, age., s. 96. Keser, (2013), age., s. 247-248. “Köy muhtarları veya köylerde bulunan spor kulüplerine gönderilen bu gazeteler Lefkoşa’daki Türk spor kulüplerinden veya TMT’nin kuruluş aşamasındaki irtibat noktası Hazım Remzi Ticaret Evi’nden alınmaktadır.” Keser, (2013), age., s. 250.

çalışan isimsiz kahramanlardı.⁶¹² Bu isimler o yerlerin spor kulüplerinin de yöneticileriydi.

Siyasi liderlik Kıbrıs Türktür Partisi çatısı altında, bütün kurum ve kuruluşlar KTKF çatısı altında toplandı. TMT de, milli siyasetin silahlı kolu olarak düşünüldü. Futbol Teşkilatı da KTKF çatısı altında ve koordineli olarak faaliyetlerini sürdürdü. Teşkilat Başkanı Ahmet Sami (Topcan)⁶¹³ arzu edilen bütün bu özellikleri kendine toplayan bir kişi olarak atandı.

Sonuç olarak bu tip örgütlenmeler, EOKA tedhişinin başlamasından sonra, Türk toplumunun savunma refleksi ile milliyetçi, vatansever Türk gençleri tarafından, gönüllülük esasına göre tamamen mukavemet amaçlı teşkil edildi. Ancak donanımlı, teçhizatlı ve silahlı EOKA karşısında pek varlık gösteremedi, küçük çaplı misilleme hareketleri dışında bir etkinlikleri görülmedi. Ancak özellikle toplumun mobilize edilmesi, EOKA tedhişine mukavemet gösterilmesi, ileride atılacak adımlar için cesaret verdi. Ne var ki bu direniş örgütleri, tüm adaya yayılmış olan Türk halkını korumak için, ada sathında organize olmuş EOKA karşısında yetersiz kaldı. Ancak yine de o dönemde bir boşluğu doldurması, varlık göstergesi olması açısından önemli oluşumlardı. Türk toplum liderliğinin kontrolünde, daha geniş çaplı ve ada çapında organize olan, bilimsel

⁶¹² Akkurt, *age.*, s. 96,97. Halit Kazım'ın biyografisi için bk. Emircan, (ty.). *age.*, s. 235-236.

⁶¹³ "Ahmet Sami Topcan (1921-2005), Lefkoşa'da doğar, İlk ve orta eğitimini Lefkoşa'da aldıktan sonra 1941'de Larnaka'da Amerikan Akademisi'nden mezun olur. 1936-1955 yılları arasında futbol, hokey ve masa tenisi oynar. Kıbrıs Türk Sporuna hizmetleri: 19 Mayıs Atletizm Yarışları organizatörlüğü (1944-1945). Futbol antrenörlüğü (1942-1944 Lefkoşa Türk Spor Kulübü, 1944-1953 Larnaka Türk Spor Kulübü ve Kültür Ocağı). Futbol hakemliği (1944-1955 Kıbrıs Futbol Federasyonu 1. sınıf, 1955-1959 Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu 1. sınıf). Spor yazarlığı (1941-1959 Söz, Hürsöz, Halkın Sesi, Bozkurt, Cyprus Mail). Kulüp başkanlığı (1944-1945 Larnaka Türk Spor Kulübü, 1945-1950 Larnaka Kültür Ocağı, 1950-1953 Larnaka Türk Ocağı, 1953-1955 Çetinkaya Türk Spor Birliği, 1960-1962 Mağusa Türk Gücü). Ahmet Sami Topcan ayrıca Kıbrıs Futbol Federasyonu (KOP) Asbaşkanı (1953-1955), Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu (KTFF) Başkanı (1955-1960, 1963-1987), KTFF Ceza Kurulu Başkanı (1960-1962). Milli Olimpiyat Komitesi (MOK) Başkanı (1984-1993). Spor dışı görevleri: Lefkoşa Komiser Muavini (1956-1960), Mağusa Komiseri (1960-1968), Vakıflar ve Din İşleri Dairesi Genel Müdürü (1968-1971), Adalet ve İçişleri Bakanlığı Müsteşarı (1971-1977), Cypfruvex Yönetim Kurulu Başkanı.(1976-1979). Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu'nun tarihine ismini altın harflerle yazdıran Topcan, 2005'te vefat eder." <http://www.ktff.org/KTFF/Baskanlar> Erişim: 16 Şubat 2022; 16.08. Ayrıca biyografisi için bk. Emircan, (ty.). *age.*, s. 255-256.

esaslara göre örgütlenmiş yeni bir direniş örgütüne gereksinim duyuldu. Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) da bu gereksinimden doğdu.⁶¹⁴

Bu küçük direniş grupları aslında Ada'nın her bir yerleşim yerinde yanan birer çoban ateşleriydi. 1 Ağustos 1958'den itibaren TMT çatısı altında birleştirilerek, ortak amaç doğrultusunda bir sinerji oluşturulmuştur.

2.2.3.3. TMT'nin Özellikleri, Gayesi, Kuruluş Süreci

Türk toplumu, 1956-57'de iyice tırmanan EOKA şiddet eylemlerinden büyük zarar görmeye başladı. Bu dönemde Türk toplumu liderliği daha uyumlu hareket edebilme yönünde artık bir şeyler yapılması gerektiği kanaatindedir. Ancak görülen odur ki, siyasi lider konumundaki Dr. Fazıl Küçük ile KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş ve arkadaşları aynı hedefe farklı yollardan ulaşmayı düşünmektedir. Bu nedenle ilk kuruluş aşamasında Dr. Küçük yer almadı, ilk TMT bildirisinden sonra kuruluşundan haberi oldu. TMT'nin kuruluşunun birkaç gün öncesinde KTKF başkanlığına Rauf R. Denктаş getirildi. Eski başkan Faiz Kaymak ile Dr. Küçük'ün aralarının açık olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Türk toplum liderliği üst kademesinde fikir ve eylem birliği yapılması açısından bu değişikliğe lüzum görülmüştür.⁶¹⁵ Aslında TMT'nin kuruluşuna yönelik sürecin ayak sesleri Temmuz'da duyulmaya başlanmıştır. 21 Temmuz 1957'de ilk olarak, Dr. Burhan Nalbantoğlu, TMT'nin kuruluşundaki en önemli oluşumlardan biri olan Kıbrıs Türk Liseleri Mezunlar Birliği Başkanlığına getirildi. Denктаş, 27 Ekim 1957'de KTKF Başkanı seçildiğinde, Sekreterliğe Nalbantoğlu getirildi. Nalbantoğlu aynı zamanda Gençlik Teşkilatları ile de yakın ilişkili, etkin bir

⁶¹⁴ "27 Kasım 1957'de Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi, TMT'yi kurdu. TMT, bir ulusal savunma örgütüydü ve esas amacı da EOKA saldırılarına karşı Türk halkını korumak, her köyde ve yerleşim biriminde halkı organize edip savunma gurupları oluşturmak, bu gurupları eğitmek, adanın Yunanistan'a ilhakını önlemek için mücadele etmek, ana vatan Türkiye ile temasa geçip her açıdan desteğini temin etmek ve silahlı bir direniş örgütlemektir. TMT bu amaçla Türkiye'den silah getirecek, gençleri eğitecek ve tüm köylerde savunma gurupları kuracaktır." İsmail, age., s. 358.

⁶¹⁵ Gazioğlu, (2000), age., s. 10-11.

kişidir. Dolayısıyla bu görevlendirmeler ile 26 Kasım'a gidiş sürecinin temel taşları yerlerine oturtulmaya başlandı.⁶¹⁶

TMT, her şeyden önce Kıbrıs Türk halkının tamamen bağrından çıkmış, milliyetçi, vatanperver, kendini varoluş mücadelesinin bir ferdi sayan gönüllülerden oluşan, silahlandırılmış, hücre tipi yapılandırılmış, tam gizlilik esaslarına riayet edilerek faaliyetlerini sürdürmüş bir yer altı teşkilatıdır.⁶¹⁷ Kıbrıs Türk halkının, Enosis'e karşı direnmek için oluşturduğu bir savunma örgütü olması, Türkiye'nin desteği ve yakın işbirliği içinde faaliyet göstermesi, tamamen insani amaçlara yönelik, demokratik bir direniş hareketi olması temel özellikleri olarak görülür.⁶¹⁸ Kıbrıs Kuva-yı Milliyesi olarak da adlandırılan Teşkilata, yaşadıkları vatan toprağını kutsal bilip, o mukaddes toprağı vatan yaparak varlıklarını korumayı düşünen, 1878'den beri gelişmeleri takip edip uyumayan gönüllü ordusu, bu kutsal çatı altına, bir masa üzerine serili mukaddes Türk Bayrağı üzerindeki Kuran-ı Kerim ve silaha el basarak yemin edip katılmıştır. Artık girilen bu yol dönüşü olmayan zafere uzanan bir yol olmuştur. Teşkilat mensupları bir düzen dâhilinde öncelikle Ankara'da, müteakiben Antalya'da daha sonra da Kıbrıs'ta eğitime alınarak, toplumlar arası mücadeleye hazırlandı. *"TMT'nin eğitime giden elemanları hep spor kulüpleri üzerinden gider, gidenlerin çoğu da birbirini bilmez, öz itibarıyla çok güzel bir örgütlenme şeklidir."*⁶¹⁹ İngiliz sömürge yönetiminin bile engel olamadığı Enosis mücadelesinin önüne set çeken bir organizasyon oldu.

Halil Paşa, TMT kuruluşuna gidilirken özellikle Kıbrıs Türk Lisesi Mezunlar Birliği'nin unutmaması gerektiğinin altını çizdi. Okullar ve spor kulüplerinden

⁶¹⁶ Ersan Berksel, *Sevapları ve Günahları İle TMT*, Işık Kitabevi, Mavi Basım Yayın Ltd., bs. 2, Lefkoşa, 2020, s. 22.

⁶¹⁷ Tansu, *age.*, s. 15. Lütfi Özter, *Ulusal Mücadelede Denктаş*, Baskı: Özyurt Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara, 2004, s. 75. TMT'nin 1958-1963 dönemi örgütlenme biçimi ve etkinlikleri ile ilgili bk. İsmail Bozkurt, *zirköy'den mermertepe'ye (1 Nisan 1955-1968 Baharı)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 4001, Ayhan Matbaası, bs. 1, İstanbul, 2017, s. xxix-xxxix.

⁶¹⁸ Naşit Engin, *Nişan Yüzüğü Limasol Direnişi*, Baskı: Okman Printing, bs. 2, Lefkoşa, (ty.), s. 23. Mutlu, *agt.*, s. 21.

⁶¹⁹ Peker Turgud ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

sonra zinde kaynak Mezunlar Birliği'ydi. Başındakiler TMT'nin A takımından olan insanlardı. Her türlü personel ve beyin gücü kaynağı, maddi kaynak, her türlü milli hareketler, nümayişler Mezunlar Birliği'nden çıkardı. Paşa, teşkilatlanmanın sağ ayaklarını okullar, spor kulüpleri, Lefkoşa'da Türk Lisesi Mezunlar Birliği, Lefkoşa'da ve diğer kazalarda Kardeş Ocakları ve Türk Ocakları, Ada sathına yayılmış Çiftçiler Birliği kurumlarının oluşturduğuna vurgu yaptı. Ada sathında yayılmış Türk Kooperatif teşkilleri de bu oluşumlara ilave edilebilir. Kıbrıs Türk halkı, ana vatan hasreti ile yanıp tutuştuklarından, elbet bir gün kavuşacağız umuduyla hasret kaldıkları ana vatanda, Ankara'da, Antalya'da verilen eğitilmelere gidilmesi "hasret", "hasrete gitmek" olarak kodladı. Paşa, 1960'da Lefkoşa'da yemin ederek Teşkilata katıldı ve Zirköy'de verilen eğitime iştirak etti. TMT'yi geniş kapsamlı bir halk hareketi olarak niteledi. Çünkü her kesimden insanı barındırmaktaydı.⁶²⁰

Peker Turgud, 1955 yılında Ada sathında EOKA tedhiş örgütünün faaliyete geçmesiyle, bunun sonuçta Türklere de yöneleceği ve tedhişe karşı bir örgütlenme gerekeceğinin hissedildiğini, 9 Eylül Cephesi, Volkan, Kara Çete gibi çeşitli teşkilatlanma girişimleri olduğunu, gençlerin de bu oluşumlara katıldığını ifade etti. Başlangıçta küçük spor kulüpleri Lefkoşa ve civarında bu oluşumlara ön ayak oldu. Ancak esas Türk Mukavemet Teşkilatının kuruluşu ve bütün bu oluşumları kendi bünyesinde toplayıp amalgame edişinden sonra TMT'nin Ada çapında teşkilatlanması ve kuruluş temelleri, spor kulüpleri ve köy öğretmenleri üzerinden inşa edilmişti. Dolayısıyla köyler, öğretmenler vasıtasıyla teşkilatlanırken; kasabalar, şehirler, spor kulüpleri vasıtasıyla teşkilatlanmıştı. Umumiyetle spor kulüplerinin başına TMT'nin elemanları seçilmiş ve bu çalışmalar büyük bir gizlilik içinde, hiç hissettirilmeden yapılmış ve başarılıdır.⁶²¹ Ancak köylerde de köy öğretmenleri öncelikle yine köy spor kulüpleri üzerinden bu faaliyeti gerçekteştirilmiştir. Teşkilatlanmanın perdelenmesi ise spor kulüpleri üzerinden gerçekteştirildi. Turgud'un,

⁶²⁰ Halil Paşa ile gerçekteştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

⁶²¹ Peker Turgud ile gerçekteştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

başlangıçta okullarda başlayan teşkilatlanma süreci, müteakiben spor kulüpleri merkezli yürütülmüştür, şeklindeki teşkilatlanma sürecine ilişkin söylemleri, o dönem Bayraktarlık karargâhında görev yapan Fikret Kürşat'ın söylemleri ile uyumludur.

İsmail Bozkurt, bir akademisyen olarak da, Kıbrıs'ta özellikle sporun sadece spor olmadığından hareketle böyle bir konunun doktora konusu olmasını önemseydiğini belirtti. Düzenlenen bir sempozyumun amaçlarından birinin de TMT ile ilgili akademik çalışmalara ışık tutmak olarak açıklamıştı.⁶²² Bozkurt; TMT ile ilgili görüşlerini şu sözleriyle paylaştı:⁶²³

“TMT, kim ne derse desin, amacına ulaşan herhâlde nadir gizli örgütlerden biridir. Yola Enosisi engellemek ve Türkiye bağlanmak için çıktı ama Türkiye'ye bağlanamamak başarısızlığı değil. 1975'te, yani 74'ten hemen sonra rahmetli Ecevit Kıbrıs'a gelir. Ben o zaman Meclis Başkanayım. Meclis'te özel bir toplantı yapılır. Ziyareti esnasında Ecevit'e milletvekillerince sorulan soru, 'tamam siz Türkiye olarak müdahale ettiniz. Ne olacak bundan sonra bizim halimiz.' Ecevit dedi ki, 'tamam siz Meclis olarak Kıbrıs Türkleri ne istiyor, bu konuda bir karara vardınız mı, en azından bunu saptayın.' Hemen ertesi gün benim başkanlığımdaya, Meclis'te Türkiye'ye bağlanmak ile ilgili özel bir toplantı yapılır. Meclisin oy birliği ile aldığı kararlar; '1- Türkiye'ye bağlanmak istiyoruz. 2- Eğer dünya konjonktürü Türkiye'ye bağlanmayı imkânsız kılarsa, o zaman coğrafi federasyona razıyız. 3- Yıllarca coğrafi federasyonu da bekleyemeyiz. Gerekirse biz kendi bağımsız devletimizi kurarız.' Bu karar, ta 1975'te verilen bir karardır bunu biliyor musunuz? Yani pek bilinmez bu. Bugün geldiğimiz noktanın kararı esasen 1975'te verildi. Tabii Türkiye konjonktür bakımından 1974, 75'te hazır olmuş olsaydı, kesinlikle burası Türkiye'ye bağlanırdı. Yani bir referandum da olsa herhalde %99 Türkiye'ye ilhak çıkardı, yani ikinci bir Hatay olurdu. Halkın ve mücahitlerin ortak kararı oydu ama tabii dünya da başka bir dünya. O da bir gerçek yani, her istediğinizi yapamazsınız.”

Türkiye'ye eğitim için gitmek, “hasrete gitmek” veya “çiçeklik”, Kıbrıs'taki eğitim de “şantiye” kodu ile bilinirdi. Eğitime gidişlerden, yapılan görüşmelerden de görüldüğü üzere, aile fertleri dâhil kimsenin haberi olmazdı. Genellikle tedavi,

⁶²² “Sempozyumun amaçları; Milli Mücadelemiz (Varoluş Savaşımız) ve TMT konusunda akademik gündem yaratmak, akademik çalışmaları (tez, yüksek lisans, doktora) teşvik etmek,..., olarak saptanmıştır.” İsmail Bozkurt (Ed.), “Önsöz”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyumu, 19-25 Ekim 2008- Bildiriler, C.1*, Lefkoşa, 2009, s. XIV.

⁶²³ İsmail Bozkurt ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

öğretim faaliyetleri ve spor etkinlikleri ile eğitime gidiş perdelendi.⁶²⁴ Aile fertlerine bir voleybol turnuvası için gidildiği dahi söylenmiştir.⁶²⁵

TMT'nin kuruluş projesini (KİP) hazırlayan İsmail Tansu, şu sözleriyle TMT'nin Kıbrıs Türk toplumu için önemini vurgulamıştır:⁶²⁶

“Ana vatanın 1919-1922 Milli Mücadelesinde ‘Kuva-yı Milliye’ ne kadar önemli ise, Yavru vatanın Milli Mücadelesindeki ‘TMT Olayı’ da o kadar önemlidir. Kıbrıs Türk Toplumunun kurtuluşa kadar direniş için bağrından çıkardığı TMT, Rumlara karşı yıllarca direndi,..., bu nedenle, özgür ve egemen KKTC'nin kuruluşu ile sonuçlanan mücadelenin yazılacak tarihinde mümtaz bir almayı hak etmiştir...”

TMT, kurulduğu andan itibaren çatışmadan kaçınmış, bildiri dağıtımı, eylem vb. hareketlerden kaçınılarak kendini ifşa etmekten uzak kalmıştır. Belirlenen hedefe, belirlenen istikamette yol alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarafından organize edilen, her bakımdan desteklenen bir teşkilat olması, savunma amaçlı bir oluşum olduğunu ortaya koymaktadır. Bu destek Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bir anlamda Ada'ya ilk askeri müdahalesi olarak değerlendirilebilir.

TMT'nin ilk lideri Albay Rıza Vuruşkan'ın vefatı nedeniyle, Dr. Küçük'ün çalışma arkadaşı ve Kıbrıs Cumhuriyetinin ilk savunma bakanı Osman Örek TMT'nin kuruluşu öncesi ortam hakkındaki anılarını şöyle ifade etmiştir.⁶²⁷

“O günlerde özlemini çektiğimiz şanlı Türk ordusunun mukavemetçilikte en güzide iki subayının aramıza katılması, gönüllerimizde 16 yıl sonra yine sıcak bir Temmuz sabahı yaşadığımız mutlu heyecanı küçük ölçüde yaşatmıştı bize onları aramızda görmek. Yapılacak çok iş vardı. Temmuz başlarında, İnönü ‘Sinde’ kapriyani ile Grivas idaresindeki EOKA canilerinin savunmasız ve silahsız köylerimizde amansızca saldırıları sürdürülüyor, yer yer, köy köy, yaşlı ve masum Türkler, EOKA'nın hunharca ve acımasız kurşunlarıyla katlediliyorlardı. Baf'ın üca

⁶²⁴ Sanver, *age.*, s. 128-129.

⁶²⁵ Sanver, *age.*, s. 108.

⁶²⁶ Ahmet Göksan, “TMT”, *Halkın Sesi gazetesi*, 26 Ağustos 1997, Lefkoşa, s. 4.

⁶²⁷ Altay Sayıl, “Türk Mukavemet Hareketleri”, *Halkın Sesi gazetesi*, 17 Haziran 1997, Lefkoşa, s. 4. (Sayıl, bu açıklamayı Halkın Sesi gazetesi, 17 Şubat 1979, sayısından aktarır.) “Örek bu konuşmayı, Rıza Vuruşkan'ın (Ali Conan) ilk Adaya geldiğinde, Dr. Fazıl Küçük ve Osman Örek ile ilk buluşması ve tanışması esnasında geçen konuşmalardan aktarır.”

köşelerinden bile göç başlamıştı. TMT 1957'de kurulmuş olmasına karşın, EOKA'yı yöneten Grivas gibi tecrübeli ve bilinçli bir baştan yoksundu. Silahımız yoktu. Ara sıra ölüm cezasını göze alarak İngiliz askerlerinden gözü pek fedailerimizin kaçırdığı tabanca gibi hafif birkaç silah ile cefakâr köylü kardeşlerimizin el emeği ile bisiklet gövdesinden veya su borusundan ürettikleri birkaç yerli yapısı silah ve bombadan başka bir şeyimiz yoktu. 'Ali Bey' bizden bu konuları bilgi aldıktan sonra derhal göreve koyuldu. Çok az konuşan, fakat çok iş yapmasını seven bir kişiliğe sahip olduğu daha ilk buluşmamızda anlaşılmaktaydı. İlk iş olarak örgütlenmeyi ve silah ikmali ele almayı kararlaştırdı."

Dr. Burhan Nalbantoğlu,⁶²⁸ Kemal Tanrısevdi⁶²⁹ ve Rauf Denктаş, TMT'nin üç kurucusu olarak Kıbrıs Türk Mücadele Tarihine isimlerini yazdırdı. Denктаş, Volkan ve diğer mukavemet örgütleri varken yeni teşkilata niçin ihtiyaç duyulduğunu şu sözleri ile ifade etmiştir:⁶³⁰

"Saldırı altındayız, direniş gerekir ama siyasetimizle bağlantılı bir gidişat yok. Volkan nümayişler yapar. Bağırırlar, çağırırlar. İşte bir şey yapacaklar, gidip yakacaklar... İngiliz polisi gelir, Dr. Küçük'ü jipe bindirir, Dr. Küçük halkı sever, Halkın ezilmesini istemez ve halkı yatıştırır. Halk dağıtılır. Dağıtılsın mı, dağıtılmasın mı bunun üzerinde düşünün yok. O nümayiş yapılsın mı yapılmasın mı bunun kararını veren de yok. Yine böyle bir olayın olduğu bir gün Burhan Nalbantoğlu ile karşılaştım. Bu böyle gitmez, siz gençlik olarak mesulsünüz, yeni bir şey yapmamız gerekir dedim. O da Kemal Tanrısevdi ile konuştu. Tanrısevdi'nin evinde buluşuldu ve TMT bu şekilde fikir olarak kuruldu."

Denктаş'ın kuruluş gereksiniminde belirttiği gibi fikri kuruluş tarihi 15 Temmuz 1957'dir. Bu üçlü 15 Kasım 1957'de tekrar bir araya geldi, yol haritası üzerinde konuşuldu. Bu tarih de TMT'nin kuruluş tarihi olarak kabul gören

⁶²⁸ Burhan Nalbantoğlu, 27 Ekim 1925'te Mağusa'da doğar. İki yıl öğretmenlik yaparak başladığı hizmetine, müteakiben tıp eğitimini tamamlayarak doktor olarak devam eder. Örgütçü kişiliği okul yıllarında başlar. Öğretmenlik yıllarında izcilik ve tiyatro faaliyetleri ile ilgilenir. Gençler yaşamının önemli bir parçasıdır. MTG'nin çehresini gençlerle birlikte mücadeleye yönelik olarak değiştirir. Boy Scouts'tur. Mağusa izci kulübünde izcilere, Salamis ormanlarında kara eğitimi yaptırır. Mağusa'da deniz izciliğini kurar, kendi teknesi ile deniz izciliği eğitimi yaptırır. Nalbantoğlu, TMT'nin kuruluşunda önemli yeri olan Kıbrıs Türk Lisesi Mezunları Birliği başkanıdır. TMT hakkında hiç konuşmadan bu hayata veda 55 yaşında eder. Gürkut, Soyalp, age., s. 3-17. Biyografisi için ayrıca bk. Emircan, (ty.), age., s. 259-260.

⁶²⁹ Kemal Tanrısevdi, 1926 Üsküp doğumludur. 30 Ekim 1956 tarihinde idari ateşe olarak Lefkoşa T.C. Başkonsolosluğuna atanır. Kısa sürede Ada'nın her kesimini dolaşır, her kesimden insanlarla tanışır. Lefkoşa Rum kesiminde Eğlence semtinde ikamet eder. İkamet ettiği bu evde TMT'nin tohumları atılır. TMT'nin ilk bildirisini kaleme alan olarak bilinir. İki yıl sonra görev bitimi nedeniyle Ada'dan ayrılır. Gazioğlu, (2000), age., s. 6-9.

⁶³⁰ Burhan Kaçar, "Rauf Denктаş'ın Anılarında Türk Mukavemet Teşkilatı", *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum: 19-25 Ekim 2008-Bildiriler, C.1*, Lefkoşa, 2009, s. 68. Arslan Mengüç, *Anılarda Erenköy*, Bir-Mat Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., bs. 1, İstanbul, 2005, s. 36-39.

tarihlerden birisidir.⁶³¹ TMT'nin ilk kıvılcımı Nalbantoğlu'nun Tanrısevdi'ye “*bir arkadaşımın sizi ziyaret edeceğiz*” teklifi ile başlar, bir araya geldiklerinde “*ne yapılabilir?*” ile ilk tohumları atılır, 23 Kasım'da “*ne yapalım, nasıl yapalım?*” ile oluşum filizlenmeye başladı.⁶³² Dr. Küçük ile Nalbantoğlu'nun arası açık olduğundan kuruluş çalışmaları, ilk bildiri 26 Kasım gecesi hazırlanıp gecesi yarısı kapısının altından atılana kadar Dr. Küçük'ten gizlendi. 27 Kasım'da dağıtılan bildiriler ile Volkan dâhil tüm direniş örgütleri lağvedilerek TMT çatısı altında toplandı. Bir anlamda TMT'nin kuruluş tarihi 26 Kasım 1957 kabul edildi.⁶³³ Denктаş'ın bizzat ağzından da teyit edildiği gibi TMT'nin kuruluş tarihi ile ilgili gerçekçi yaklaşım 26-27 Kasım 1957'dir.⁶³⁴ Bildiriyi okuyan Valilik 29 Kasım'da İngiltere'ye bildirdi. Dolayısı ile İngiliz belgelerinde TMT'nin kuruluş tarihi 29 Kasım 1957 olarak yer aldı.⁶³⁵ Türkiye Genelkurmay Başkanlığına bağlı Özel Harp Dairesi'nin subaylarının Ada'ya gelip, 1 Ağustos 1958'de Teşkilatın başına geçmesi nedeniyle, Türkiye tarafından TMT'nin kuruluş tarihi 1 Ağustos 1958 kabul edildi.⁶³⁶ TMT'nin Türkiye ile eklemlendirilmesi çalışmalarının ilk adımı, Küçük ve Denктаş'ın, Dışişleri Bakanı Zorlu'yu, Aralık 1957 sonu ziyareti esnasında gündeme getirilmesi ile atıldı.⁶³⁷ TMT'nin kuruluş gayesi Denктаş bağlamında şu şekilde özetlenebilir:⁶³⁸

“Rumlara ve İngilizlere karşı Kıbrıs Türklerinin haklarını savunmak. Kıbrıs Türk Toplumunun birliğini, bütünlüğünü korumak. Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak. Enosise ve bu uğurda yapılan EOKA terörüne dur demek. Kıbrıs Türkleri'ne yapılan saldırılara dur demek. Ana vatan Türkiye ile sıcak ilişkileri ve Türk toplumunun ana vatana bağlılığını sürdürmek.”

⁶³¹ İhsan Tayhani, “Türk Mukavemet Teşkilatı'na Giden Yol!...”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum: 19-25 Ekim 2008-Bildiriler, C.1*, Lefkoşa, 2009, s. 191-193. Balyemez, *agt.*, s. 508. Yüksel Yiğit, *agm.*, s. 325.

⁶³² Gazioğlu, (2000), *age.*, s. 7-8.

⁶³³ Kaçar, *agbld.*, s. 69.

⁶³⁴ Özter, *age.*, s. 74.

⁶³⁵ Akkurt, *age.*, s. 41.

⁶³⁶ Tansu, *age.*, s. 15.

⁶³⁷ Furkan Özyurt, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi'nde TMT”, *Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar*, Motif Matbaacılık, Ankara, 2012, s. 81.

⁶³⁸ Kaçar, *agbld.*, s. 69-70. Keser, (2007), *age.*, s. 409-410. Mutlu, *agt.*, s. 23.

TMT'nin ilk bildirisi, "ne yapılmak" istendiğini ortaya koyması bakımından anlamlı bir bildirimdir.⁶³⁹

"Sayın Kıbrıs Türk Halkına, Volkan, 9 Eylül Cephesi ve buna benzer teşkilatlar lağvedilmiştir. Bunun yerine, Kıbrıs Türkü'nün bağrından çıkmış, gerek emperyalist sömürge idaresine, gerekse Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak yolunda Enosisi temine çalışan Rum sürülerine karşı Kıbrıs Türklerini savunma görevini üstlenmek üzere yeni bir teşkilat kurulmuştur. Bu, bir saldırı değil, bir savunma teşkilatıdır. Bütün Kıbrıs Türklerini bu teşkilata destek olmaya ve bu teşkilat içinde yer almaya çağırıyoruz. TMT Merkez Komitesi."

Bu bildiri ile her şeyden önce EOKA tedhişine karşı tek çatı altında mücadeleye karar verildiği ifade edildi. Birlik ve beraberlik çağrısı yapılarak, mevcut küçük direniş örgütleri lağv edildi. Enosis engel olmak gayesi ile teşkil edildiği, savunma amaçlı bir oluşum olduğu vurgulandı. Volkan bildirisi taksim tezine vurgu yaparken, bu bildiri Enosisle mücadeleye vurgu yaptı. Bu bildirinin en ilginç yanlarından biri de, TMT'nin kurucularından Dr. Nalbantoğlu ile Dr. Küçük'ün aralarının açık olması nedeniyle, TMT'nin kuruluşundan Dr. Küçük'ün haberi, bildirinin dağıtımından sonra oldu. Müteakiben gerekli izahat Denктаş tarafından kendisine yapıldı.

Denктаş, "Mülayim"; Tanrısevdi, "Nazım"; Dr. Nalbantoğlu ise "Racı" kod isimlerini aldı.⁶⁴⁰ Teşkilatlanma çalışmalarına derhâl başlandı, ilk olarak okullara ve spor kulüplerine yönelindi, yöneticiler belirlenmeye, öğretmenler ile liderlikler oluşturulmaya başlandı. Yer altında gizli bir teşkilat pozisyonunda olduğu için 3-5 kişilik hücre tipi yapılanmalar oluşturuldu. 21 Aralık'ta yer üstüne çıkıncaya kadar bu gizliliğin korunması her bir üyenin vatanseverlik duygusunun bir göstergesi olarak kabul edildi. Nacak gazetesi, 1960-63 yılları arasında TMT'nin sesi oldu.⁶⁴¹

⁶³⁹ Gazioğlu, (2000), *age.*, s. 9. Akkurt, *age.*, s. 39. Mutlu, *agt.*, s. 24.

⁶⁴⁰ Akkurt, *age.*, s. 38. Mutlu, *agt.*, s. 25.

⁶⁴¹ Kaçar, *agbld.*, s. 70.

1955'e kadar olan süreçte kendisine açılan ateşlere, kurulan pusulara kahramanca göğüs gerenler, taşla, sopa ile moralini bozmadan, ümitsizliğe kapılmadan mukabelede bulunanlar TMT'nin temellerini attı. Bu nedenle TMT, 140 bin Türkün kurduğu bir mukavemet ve müdafaa gücü ve o karanlık günlerde halkın tek dayanağı, mukavemetin belkemiği TMT oldu.⁶⁴²

TMT'nin amaçları özetle; EOKA karşısındaki münferit mukavemet örgütlerini birleştirmek ve Türk toplumunun savunmasını güçlendirmek, direncini artırmak, Türkiye'den destek olanlarla etkili iletişim kurmak, varoluş mücadelesinde Türk toplumuna güven vermek olarak sıralanabilir.⁶⁴³

TMT Mücahitler Dernek Başkanı Yılmaz Bora TMT'yi, Türk varlığının korunması için atılması gereken zorunlu bir adım olarak tanımladı:⁶⁴⁴

"TMT, ulusal kimliğini ve Kıbrıs'ta yüzyıllardan beri var olan varlığını koruyarak insanca yaşayabilmesi için, Kıbrıs Türk Halkı'nın kendini koruma içgüdüsünden kaynaklanan ve hiçbir saldırı niyet ve düşüncesine asla itibar etmeyen, Kıbrıs Türk Halkı'nın ta kendisi olarak ortaya çıkan bir teşkilattir."

Türkiye'nin TMT ile eklemlenmesi süreci 26 Kasım 1957'de kuruluşundan yaklaşık bir ay sonra Aralık sonlarına doğru Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş, istişarelerde bulunmak üzere Ankara'ya Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yu ziyaret etmesiyle başladı. Türk toplumunun can ve mal güvenliğinin tehlikede olduğu ve silahlı bir teşkilatlanmaya ihtiyaç duyulduğu arz edildi. Bu sırada siyasi liderlere destek vermek için Küçük Kaymaklı TSK, TOL'un da aralarında bulunduğu birçok kurum telgraf çekti.⁶⁴⁵ Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı ve Özel Harp Dairesi arasındaki istişarelerden sonra Başbakan

⁶⁴² Osman Yıldız, Güven Arıklı, (Ed.), *Dr. Fazıl Küçük Makaleler (1942-1981)*, Baskı: Ajans Yay Ltd., Gönyeli-Lefkoşa, 2007, s. 390-391. "TMT, 'Terör karşıtı bir örgüt' olarak da tanımlanmaktadır." Yüksel Yiğit, agm., s. 326.

⁶⁴³ Oberling, *age.*, s. 48.

⁶⁴⁴ Yılmaz Bora, "Sunuş", *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum: 19-25 Ekim 2008-Bildiriler, C.1*, Lefkoşa, 2009, s. 68. Ayrıca, Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

⁶⁴⁵ Hasan Demirağ, *Kıbrıs; Onlar ve Biz 1571-1956*, Kıbrıs TMT Derneği Yayınları:3, bs. 1, Lefkoşa, 2004, s. 126.

Menderes'in de onayı alındıktan sonra beklenen cevap, Özel Harp Dairesine Nisan 1958'de geldi ve Binbaşı İsmail Tansu'nun proje subaylığında Kıbrıs'ı İstirdat Projesi (KİP) hazırlandı.⁶⁴⁶ İlk hedef ve görevler şu şekilde belirlendi:⁶⁴⁷

"TMT'nin hedefi ilk aşamada ve en kısa sürede eğitilmiş ve silahlanmış olarak mevcudunu 5000 kişiye ulaştırmaktır. Bu mevcut kademeli olarak kadınların da katılımları ile 10.000 ve 15.000 kişiye yükseltilecektir. Normal şartlarda TMT'nin asli görevi Kıbrıs Türk Halkının güvenliğini sağlamak ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin izlediği Kıbrıs politikasına destek vermektir. (x) günü var sayılan ve EOKA'nın Enosisi gerçekleştirmek için Ada'da girişeceği geniş çaptaki harekâta karşı, TMT yeraltından çıkacak sür'atle karşı saldırıya geçecek, Ada'nın her bölgesinde, Rum savunmasını çökerterek duruma hâkim olmaya çalışacaktır..."

TMT, EOKA'nın aksine, Ada'da Türk toplumu halen daha varlığını sürdürebiliyorsa misyonunu yerine getirmiştir. EOKA tedhiş hareketlerinin en önemli sorumlularından biri kabul edilen Nikos Sampson'un TMT ile ilgili sözleri bu tezin haklılığını göstermektedir:⁶⁴⁸

"Türkleri işin başından beri hırpalıyorduk. Ama bunlar küçük cinayetlerdi, küçük harekâtlardı. İlk ciddi savaşlar 1963'te başladı. Bir anda karşımıza organize olmuş bir örgüt olarak dikiliverdiler. Biz uyurken onlar TMT diye direnişçi bir örgüt kurmuşlar. Adaya gizliden silah ve cephane sokmuşlar. Köylere kadar yayılmışlar. TMT pençesini gösterdiği andan itibaren kimse Türkleri yenemedi..."

Denktaş o dönemde kendilerini TMT'ye götüren gelişmeleri şöyle sıralamıştır: EOKA ilk harekete geçtiğinde yayınladığı bildiride ikinci öncelikli hedef Türkler gösterildi ve İngilizlerin ardından daha Haziran 1955'te Türk toplumuna yönelindi. Kasım 1957 gelindiğinde tedhiş hareketleri yoğunluk kazandı. İngiliz yönetiminin toplumlara muhtariyet önerisi getirdiği bir ortamda Kıbrıs Meselesi, Aralık 1957'de self-determinasyon talebi ile BM Genel Kuruluna taşındı. Bu arada Türk toplum liderliğinden kopuk hareket eden münferit direniş örgütleri Türk halkının da tepkisini çekmeye başladı. Hatta 10 Kasım Atatürk'ü anma etkinlikleri nedeniyle, Mezunlar Birliği'nin Çetinkaya Türk Spor Birliği lokalinde düzenlediği etkinliği kesme girişimi yaşandı. Bardağı

⁶⁴⁶ Tansu, *age.*, s. 27-34.

⁶⁴⁷ Tansu, *age.*, s. 32,33. TMT'nin kuruluş prensipleri ile ilgili bk. *age.*, s. 37-39.

⁶⁴⁸ Özyurt, *agm.*, s. 86.

taşıran son damla ise Polis müfettişlerinden Mustafa Ahmet Beyaz ve nişanlısı Fatma Yusuf'un 9 Kasım'da pusu kurularak acımazsızca katledilmesi olayı oldu.⁶⁴⁹ Beyaz'ın katledilmesi üzerine Mezunlar Birliği yöneticileri, KTKF ile koordineli büyük bir protesto mitingi düzenledi. Gençler Dr. Küçük'ün evinin etrafında toplandı. Tüm dünya kamuoyunda ses getirmesi düşünülen büyük bir protesto mitingi düşünüldü ve Türk liderlerinin de birer konuşma yapması planlandı. Dr. Küçük de bir konuşma için ikna edilecekti. Bu esnada İngiliz polisi Dr. Küçük'ün evine geldi, mitingin durdurulması istendi, Dr. Küçük jipe binerek halkın arasında gezindi ve halkın dağılmasını istedi. Bu gelişmeler orada bulunan Denктаş ve Dr. Nalbantoğlu tarafından izlendi. Denктаş, Gençlik teşkilatları başkanı pozisyonundaki Dr. Nalbantoğlu'na, Dr. Küçük'ün jipteki haline ve mitinge son vermesine tepkisini dile getirdi, *'bu gençler ne yapmak istiyor... Bu başıbozukluğa ne zaman son vereceksiniz?'* diye sitem etti. Dr. Nalbantoğlu bu mitingi düzenleyen Mezunlar Birliği Başkanı ve gençlik teşkilatları sorumlusudur. Denктаş, *'Ben sana gençliğin görevi vardır diyorum... Gençliği göreve çağırarak ve disiplinli bir kitle haline dönüştürmek sana düşer, bize düşer...'* Ve *"bir şey yapmamız lazım"* sözünü Dr. Nalbantoğlu görev akdedip, Tanrısevdi ile iletişime geçti.⁶⁵⁰

Bu gelişmeleri değerlendiren Denктаş bu gidişe bir son verecek, Türk toplumunun varlığını koruyacak oluşumu şöyle tasvir etmiştir.⁶⁵¹

"EOKA'nın siyasi liderliğe bağlı olarak Rumların Enosis siyasetini güden bir yer altı teşkilatı halinde etkili faaliyeti, Türk cephesinde hissedilen boşluk, Kıbrıs Türk halkının bölgesel ve birbirinden ayrı mukavemet hücrelerinin etkili bir şekilde faaliyet gösterebilmesi ve bu faaliyetlerin Türk davasına hizmet edebilmesi için gerekli görülen 'tek çatı'nın kurulması, Türkiye'deki mukavemetçilerle bağlantı kurulması, uzun vadeli bir mukavemete geçebilmek için halka ve desteğe itimat telkini."

Bu gelişen olaylar karşısında oluşumun gayesi ve izlenecek yöntem belirlendi, Denктаş, Dr. Nalbantoğlu ve Tanrısevdi'nin çabalarıyla TMT'nin ilk

⁶⁴⁹ Akkurt, age., s. 15-27.

⁶⁵⁰ Akkurt, age., s. 18-25.

⁶⁵¹ Akkurt, age., s. 16.

nüvesi atıldı. Türk toplumu yukarıda Sampson tarafından da ifade edildiği gibi uyumadı, gizliden teşkilatlanmasını ve eğitimi tamamladı ve o güne yönelik hazırlıklarını “*Daima Hazır!*” parolası ışığında sürdürdü. Dolayısı ile TMT, Kıbrıs Türk toplumunun bağrından çıkmış bir topyekûn bir mukavemet hareketi, Kuva-yı Milliye Mücadelesi ve direniş oluşumu olarak karşılık buldu.⁶⁵²

Dinçer Hasan Raif de, Türk toplumunun verdiği varoluş mücadelesinin başarısı sadece TMT'ye bağlanırsa iş küçülür kanaatindedir. Bu mücadelenin Kıbrıs Türk toplumunun tamamının bir şekilde iştirak ettiği topyekûn bir mücadele olduğunu vurguladı. TMT dışında, tüm kamu ve sivil toplum kuruluşlarının, kulüplerin, okulların, derneklerin, kadınıyla erkeğiyle katıldığı bir ulusal kurtuluş savaşı şeklinde verilen bir mücadele olduğunu, başarının özünde bu birlikteliğin yattığına dikkat çekti.⁶⁵³

Fikret Kürşat, Rauf Denктаş ile nasıl bir araya geldiklerini ve Bayraktar Rıza Vuruşkan ile nasıl tanışıp, TMT karargâhında çalışmaya başladığını ise şöyle aktardı. “İngiliz yönetimi İngiliz Okulu mezunlarına iş bulmakta yardımcı olmaktadır ve Kürşat'a da bir şirketin change-account bürosunda, muhasebe üzerine bir iş bulmuştur. Tedhiş hareketlerinin artması üzerine, çalıştığı işyeri Rumların arasında kaldığından iş değiştirir ve Fahri Bey'in muhasebe bürosunda çalışmaya başladı. Bu esnada Türkler arasında, Türkiye'ye eğitim için adam gönderileceğine dair konuşmalar yapılmaktaydı. Denктаş ile bir tanışıklıkları yoktu. Denктаş o esnada Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanlığını yürütmekteydi ve serbest çalıştığı bir avukatlık bürosu vardı. Bir gün Denктаş'ın avukatlık bürosuna gitti. Denктаş'a, Türkiye'ye eğitim için adam gönderecekmisiniz, bu adamlar eğitim görecektir, bomba yapmasını öğreneceklermiş. Yazları Baf'a bağlı Poli Köyündeki Amerikan Maden Şirketinde çalıştığını, torna tezgâhında çalıştığını, silah yapımı için torna makinelerini kullanabileceğini ve eğitim için kendisinin de gönderilmesini ister.

⁶⁵² Özyurt, agm., s. 84. TMT'nin başarısının nedenleri ile ilgili bk. agm., s. 95.

⁶⁵³ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

Denktaş da kendisini tanımadığından ve henüz güven tesis edilmediğinden kibarca kendisini göndermiş, birkaç gün sonra tekrar uğramasını istemiştir. Tekrar Denktaş'ın yanına gittiğinde, Denktaş Federasyonda muhasiplerinin yanında çalışmaya başlayacağını söyledi ve Kürşat, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nda çalışmaya başladı. Federasyona girdikten sonra muhasebe işlerinden ziyade, Denktaş tarafından civar köylere muayyen malzemeler götürmek, köylülerle irtibat sağlamak gibi sosyal görevler için görevlendirildi.

Müteakiben, bir müddet beraber çalışıldıktan sonra gerekli güven ve itimat tesis edilmiştir. Bir gün Denktaş, Kürşat'ı odasına çağırır, kapıyı kapattırır, karşısına oturtur. "Seni iki kişi ile tanıştıracam, bu kişileri 6 kişi bilir, 7'ncisi sen olacaksın. Bu kişileri ele verirsen önce seni vuracağım, sonra kendimi" dedikten sonra, Kürşat'ın da kabul etmesi üzerine önce yemin ettirilerek, Rıza Vuruşkan ile tanıştırılmıştır. TMT'nin Ankara Sokaktaki binalarında çalışmaya başlar, bir anlamda Volkan'dan sonra, TMT'nin en düzey karargâhında, profesyonel olarak çalışmaya başlamış oldu.⁶⁵⁴

Teşkilat genişlemeye başlayınca kovanlara bağlı petekler oluşturulmaya başlandı. Gençlik Gücü bünyesinde Sarı Petek-1 teşkil edildi. Halen TMT Dernek Başkanı olan Yılmaz Bora, başlangıçta Gençlik Gücü'ndeydi. Teşkilatın genişlemesine paralel olarak Yenicami Ağdelen Kulübüne kaydırıldı ve Sarı Petek-2 Yenicami'de teşkil edildi. Petek Beyi Yılmaz Bora oldu. Kaymaklı da Osman Efe başkanlığında ayrı bir teşkilat, başında Özkan Aşardağlı olmak üzere Sönmezlıler de küçük çapta ayrı bir teşkilat kuruldu.

Teşkilatın genişlemesine paralel olarak haberleşme ağı da tesis edilmeye başlandı. "Haberleşme önem kazandı, haberleşme için kulüplerin kahvecileri veya kulüpte devamlı bulunan birisi kullanılmıştır. Baf Ülkü Yurdu'nda Osman isminde yaşlı, çok itibar edilen, kahveci ama çok saygın bir adam vardır. Posta kutusu, canlı posta kutusu odur. Baf'a gidildiğinde, Baf Serdarlığına iletilecek

⁶⁵⁴ Fikret Kürşat ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

haber pusulaları Osman'a teslim edilir, yine onların mesajları da o esnada alınır. 21 Aralık 1963'e kadar teşkilat faaliyetini bu şekilde kulüpler merkez, nüve olmak üzere sürdürülür. Lefkoşa'da merkez canlı posta kutusu olarak Şemsi Kazım kullanılır. Şemsi Kazım'dan evvel Kulak-Burun-Boğaz doktoru Ali Bey kullanılır. Yani herkesin girip çıkabildiği, rahatlıkla temas edebildiği, dikkat çekmeyen kimseler canlı posta kutusu olarak kullanılır.”⁶⁵⁵

2.2.3.4. TMT'nin Örgütlenme Modeli ve Kuruluş Şeması

Denktaş'a göre örgütlenme modeli “hücre” esasına dayanır. Bir hücre diğer hücredekileri tanımaz, hücre lideri de sadece bağlı olduğu lideri tanır. TMT lideri Albay Rıza Vuruşkan,⁶⁵⁶ “Bozkurt”; Dr. Küçük, “Ağrı”; Rauf Denktaş “Toros” kod isimlerini aldı. Teşkilat, Ankara merkez teşkilatı ve Kıbrıs grubu olmak üzere iki grupta toplanabilir. Ankara merkezde Tümgeneral Daniş Karabelen komutasında, Binbaşı İsmail Tansu genel koordinatörlüğünde; Kıbrıs Grubu ise Yarbay Rıza Vuruşkan liderliğinde; Binbaşı Necmettin Erce lider yardımcılığı pozisyonunda ve altı kazada bölge komutanlıkları olacak şekilde personel görevlendirmesi yapıldı. Ayrıca Binbaşı Şefik Karakurt, Yüzbaşı Mehmet Özden, Yüzbaşı Rahmi Ergün Bölge komutanı olarak görevlendirildi.⁶⁵⁷ Vuruşkan, Ankara'da iken KİP'nin özünü, Türk toplumunun korunmasına yönelik silahlı, yer altı ve bir gerilla faaliyeti olarak ifade etti. Nihai gayenin ise, elverişli şartlar oluştuğunda topyekûn bir ayaklanma ile Ada'nın tamamının kontrolünü ele geçirmek olduğunu söyledi.⁶⁵⁸ Belirlenen bu hedeflere ulaşabilmek için

⁶⁵⁵ Fikret Kürşat ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

⁶⁵⁶ Rıza Vuruşkan, 1912 yılında doğar. Biyografisi konusunda pek bilgi bulunmayan Türk Silahlı Kuvvetlerinin kahraman bir subayıdır. Kore'de ve müteakiben Özel Harp Dairesinde görev yapar. Özel harp ve gerilla harbi konusunda tecrübeli bir subayıdır. Yarbay rütbesi ile 31 Temmuz 1958'de, Ali Conan kod ismi, Türkiye İş Bankası Müfettişi ve Bayraktar olarak Kıbrıs'a gider. 30 Ağustos 1958 tarihinde Albay rütbesine yükselir. 1960'da emekli olur. 1964 Erenköy mücadelesine gönüllü olarak katılır, Erenköy direnişinin başında yer alır. TMT'nin teşkilatlanması ve eğitiminde önemli rol üstlenir. Bir müddet Kıbrıs Türk Federe Devleti Ankara Temsilciliği görevinde bulunur. 15 Şubat 1979 yılında vefat eder.

⁶⁵⁷ Tansu, *age.*, s. 61-62. Derviş Manizade, *65 Yıl Boyunca Kıbrıs Yazdıklarım-Söylediklerim*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları No:9, Doğan Ofset, İstanbul, 1993, s. 574. Bulunç (Ed.), *age.*, s. 109-112.

⁶⁵⁸ Manizade, (1993), *age.*, s. 576.

oluşturulan planın aşamalarını, öncelikle toplumu mücadeleye hazırlamak için teçhiz etmek ve donatmak, savunma amaçlı eğitmek, bir de ilk saldırısı esnasında şok etkisi yaratmak için vurucu güç oluşturmak şeklinde özetledi.⁶⁵⁹

1955'ten itibaren EOKA ile mücadelenin içine giren Yılmaz Bora, 1958'de TMT saflarına katıldı. 1959'da Zirköy'de ilk eğitimine, 1961'de de yine Zirköy'de ihtisas eğitimine katıldı. Sarı Petek-2 Beyliği yaptı. Bora TMT'yi, kompartımasyon usulü çalışan, yani herkesin birbirini tanımadığı hücre sistemine dayalı gizli bir yer altı teşkilatı olarak tanımladı. Çalışma usulünün genellikle mesajlaşma şeklinde olduğunu, çoğu mesajların belirli bir yerden, ya canlı veya cansız bir posta merkezinden alındığını, herkesin aldığı o emri aynen yerine getirdiğini ve araştırmadığını, o emri yerine getirirken sorgulamadığını, büyük bir sadakat ile ve hiçbir zaman şikâyet etmeden görevini yerine getirdiğine vurgu yaptı. Bu gayretlerin tamamen şahsi fedakârlıklara bağlı şeyler olduğunu ifade etti. Eylemlerde, *'bir insan benim param yoktur, benim arabam yoktur, ben hastayım, vb. böyle bir gerekçe olmazdı. Herkes aldığı emri yerine getirir ve büyük bir gurur duyardı'*⁶⁶⁰ şeklinde açıklamaya çalıştı.

Enver Emin TMT'ye çok farklı ve özgün tanım getirdi, ilk kez bu tez de yer alacak olması nedeniyle önemlidir. *"TMT gerçekten fevkalade bir kulüptür!"* TMT'nin spor kulüpleri içinde teşkilatlanmasını ve yayılmasını ortaya koyarken, esasen kendisinin en büyük kulüp olması ilginç bir olgu, yaklaşımdı.⁶⁶¹

"TMT gerçekten fevkalade bir kulüp, gençliğin yetişmesine fevkalade yararlı, gelişmesine fevkalade yararlı, gün gele ülke sevgisini ve o ülkeye bir yerde hizmet edebilecek duruma gelebilmesi için gençliğin neler yapması gerektiğini bize öğreten yani okulda öğrendiğimiz, tarih, coğrafya derslerinden fazla, gelecek açısından neler yapılacağı konusunda bir dersti TMT'nin bize verdiği, onu sağladı bize, yaşadıklarımızı, duyduklarımızı, gördüklerimizi de düşündüklerimizi de hayata geçirmek için neler yapılması gerektiğini öğrendik."

⁶⁵⁹ Manizade, (1993), *age.*, s. 577.

⁶⁶⁰ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

⁶⁶¹ Enver Emin ile gerçekleştirilen görüşme, 29 Kasım 2021.

TMT öncesi direniş gruplarına kendiliğinden, kişilerin kendi inisiyatif ve isteği ile üye olunabilirken, TMT'ye giriş, herhangi bir örgüte giriş anlamı ile eşdeğer değildir. Başvuru yolu ile değil, üyelik önerisi örgütten gelmiştir. TMT döneminde ise, her yönü ile izlenip güvenilir bulunanlara çeşitli yöntemlerle yaklaşıldı ve TMT'ye girişleri önerildi. Bu nedenle okullar ve spor kulüpleri, öğrencilerin ve gençlerin sürekli gözetimi altında tutulup, izlenebildiği yerler olması nedeniyle teşkilatlanma safhasında ön plana çıktı. Yine bu bağlamda spor kulüpleri idarecileri özel seçilerek kulüplerin başına getirildi. Okul müdürleri ve öğretmenler önce teşkilata alınarak öğrenciler izlendi, yönlendirildi. Bu nedenle başlangıçtan itibaren teşkilat-okul-spor kulübü bağlantısı tesis edilmeye çalışıldı. Hakkında iyice araştırma yapılmayan birinin TMT'ye üye olması mümkün değildi. TMT üyeliği için seçilenlerin önce soğuk yaklaşımla duygu ve düşünceleri belirlenmiş daha sonra TMT saflarına girmeye davet edilmiştir. Bazı kişiler ise doğrudan doğruya sıcak yaklaşımla TMT saflarına alınmıştır.⁶⁶² TMT'ye girerken önce yemin edildi, bu yemin imza ile tutanak altına alındı, Nişan Yüzüğü olarak kodlanan bu tutanak da gizli tutuldu ve muhafaza edildi.⁶⁶³

Özel Tahsin, ilk ve orta tahsilini köyünde, lise tahsilini, Limasol 19 Mayıs Lisesi'nde tamamladı. Olayların çıkması üzerine mücahitlik görevine başladı. Tahsin, TMT teşkilatını Kıbrıs Türk halkının bağrından çıkan, direnişini ortaya koyan, Yunan emperyalizmine ve Adayı Yunanistan'a bağlamak isteyen EOKA'ya karşı mücadele veren, askeri disipline dayalı, çok gizli ve önemli bir teşkilat olarak tanımladı. Kıbrıs Türkünün bugünlere gelmesinde bu teşkilatın son derece önemli bir görevi olduğuna vurgu yaptı. TMT'nin tamamen savunmaya yönelik teşkil edildiğini, hiçbir zaman şiddet yanlısı da olmadığını, çok gizli bir örgütlenme ve çalışma modeli uyguladığını ve Türkiye ile yapılan temaslardan sonra karşılıklı, askeri iş birliğine dayalı görev ifa ettiğini belirtti.⁶⁶⁴

⁶⁶² Sadrazam, *age.*, s. 218. Berksel, *age.*, s. 62.

⁶⁶³ Naşit, *age.*, s. 8.

⁶⁶⁴ Özel Tahsin ile gerçekleştirilen görüşme, 05 Kasım 2021.

TMT'nin oluşum sürecine ilişkin çoğu bilgi günümüzde de hala gizemini korumaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi lider pozisyonundaki kişiler konuşmadan, yazılı bilgi, belge bırakmadan, edilen yemine sadık kalarak aramızdan ayrıldı. Günümüzdeki dönemin tanıklarının konuşmalarına getirilen eleştirilere paradoks bir yaklaşım da şu şekilde ifade edilir:⁶⁶⁵

“TMT ile ilgili bir yanlış algı da, birçok TMT mensubunun yemine sadık kalması ve bildiklerini anlatmadıklarından dolayı, TMT'nin hala gizemini korumasıdır. Aslında bu doğru bir tespit değildir; çünkü TMT mensuplarının çok büyük bir oranı gerçekte bir şey bilmemektedir ve anlatabilecekleri bir şeyleri de yoktur. TMT mensuplarının çok büyük bir kısmı, kâğıt üzerindedir. TMT'ye üye olmuş, yemin ettirilmiş, belki birkaç silahın nasıl kullanılabileceği konusunda eğitim görmüş, ara ara da kahvehanelerde, spor kulüplerinde çevrede olan bitenle ilgili bilgi toplamak için görev yapmıştır.”

Bu tez kısmen gerçeklik payı içerirken, TMT gibi o dönemin koşulları göz önüne alındığında büyük bir organizasyonun temellerinin de doğru atıldığını, doğru organize edildiğinin de bir göstergesidir. Organizasyonların oluşumuna bakıldığında planlayıcılar, yöneticilerin; çalışan alt kesim, planlayıcıların/proje sorumlularının bilgilerine birebir hâkim değildir. Organizasyonun doğasında da bu saklıdır. TMT'nin merkezdeki liderleri, bölgesel liderleri, etkili kurum ve oluşumların başkanları hayatta değildirler. Bu insanların susarak ayrılmalarının altında yatan tek neden tartışmasız ettikleri yemindi. Dolayısıyla teşkilatlanmanın bazı neden, niçin soruları boşta kalabilmekte, en ince ayrıntısına inilememektedir. Görüşmelerim esnasında da herkesin her şeyi bilmediği açıkça görüldü. Hangi sorunuzun boşta kalabileceği rahatlıkla sezilenebildi. Ancak, liderlik karargâhında da Dal seviyesinde görev yapanlardan, birlik komutanlığı düzeyinde Petek beyi, Kovan beyi görevinde bulunanlardan hayatta olanlar vardır. İstenilen bilgiye göre cevap alınırken ettikleri yemine sadık kalındığını da hissettirmektedirler.

TMT başlangıçta Türk mitolojisine uygun isimler verilerek teşkilatlandırılmıştır. 1 Ağustos 1958 itibarıyla, mesleğinde profesyonel ve bu

⁶⁶⁵ Berksel, *age.*, s. 61.

işin uzmanı Türk subayları tarafından yönetilerek bir gizli örgütün gerektirdiği esaslara göre teşkilatlanma gerçekleştirildi.⁶⁶⁶ Teşkilat kademelerinin en üstünde Cankurt (Ankara’da), en altında ise Kurt olarak adlandırılan mukavemetçiler vardı. TMT en küçük üyesine “Kurt”, en küçük birimine ise “Çadır” adı verildi. Çadırlar “Oba”ları, Obalar “Otağ”ları, Otoğlar “Yayla”ları, Yaylalar “Başyayla”ları oluşturdu ve TMT’nin başı Bozkurt’a bağlandı.⁶⁶⁷

1958-61 Dönemi İsmi	1961-64 Dönemi İsmi	1964 sonrası
Bozkurt	Bayraktar	Bayraktar
Baş Yayla	Sancaktar	Alay Komutanı
Yayla	Serdar	Alay Komutan Yardımcısı
Otağ Beyi	Kovan Beyi	Tabur Komutanı
Oba Beyi	Petek Beyi	Bölük Komutanı
Çadır Beyi	Oğul Beyi	Takım Komutanı
Kurt	Arı	Mukavemetçi / Er

4 Arı ve 1 oğul beyi 5 kişilik en küçük hücreyi, oğulu, 3-8 oğul, 40 kişilik bir peteği oluşturdu. Petek beyi ve dört kişilik karargâhı ile bir petek toplam 45 kişiye ulaşmıştır. 3-8 petek bir Kovanı oluşturdu. Kovan Beyi ve 4-8 kişiden oluşan bir karargâhı bulunmaktadır. Kovanların sayısı yerleşim bölgesinin büyüklüğü ile orantılıdır. Lefkoşa bölgesinde kovan sayısı 11’e ulaşırken, Limasol ve Mağusa gibi yerleşim birimlerinde 3 kovan teşkil edilebilmiştir.⁶⁶⁸ Personel kaynağının özünü, spor kulüplerinden yöneticiler, idareciler ve sporcular; okullardan idareciler, öğretmenler ve öğrenciler; köylerden muhtar, desteban ve köyün diğer ileri gelenleri; polis teşkilatı unsurları oluşturdu.⁶⁶⁹ TMT personeli 1958-1960 döneminde Türkiye’de Ankara, Antalya ve Eğirdir’de, müteakiben Kıbrıs’ta eğitime alındı. 1960 sonrası Kıbrıs’taki eğitime, Türk

⁶⁶⁶ Sadrazam, *age.*, s. 231. Emirican, (2000), *age.*, s. 189.

⁶⁶⁷ Bulunç (Ed.), *age.*, s. 110. Sadrazam, *age.*, s. 232-233. Berksel, *age.*, s. 97-100.

⁶⁶⁸ Berksel, *age.*, s. 85.

⁶⁶⁹ Berksel, *age.*, s. 62. Mutlu, *agt.*, s. 41-42.

Kuvvetleri Alayı-Lefkoşa'da, bağlı bulunulan kovan bünyesinde ve Yağmuralan, Esentepe, Kırnı'da bulunan izci kamplarında devam edildi.⁶⁷⁰

Eğitim faaliyetleri oğul, petek birlikteliği içinde de sürdürülmüştür. “Veli Hakkı Taşkiran genç yaşta izlenerek TMT saflarına katılmıştır. Sönmezspor'da iken arkadaşı Erdoğan Üzümsuyu ile beraber kendilerine Mağusa yolu üzerindeki mezarlıkta geceleyin eğitim yaptırılmıştır. Verilen direktife göre, gece yarısı 12'de yaya olarak mezarlığın içine girilecek, mezarlık çeşmesi geçilecek, üçüncü yoldan sola dönülecek, üçüncü mezarın altında bulunan posta kutusunu alınarak Sönmezspor'daki komutanına getirilecektir. Mezarlık kapısını açarken çıkan sesler ürperti verir, korkuturdu. Ayrıca abileri de çeşitli yerlere saklanarak onları korkutmak amaçlı sesler çıkarırmış. Bir anlamda cesaretleri denenmiştir.

Taşkıran, futbol faaliyetleri ve Teşkilat görevleri nedeniyle Kıbrıs'ta eğitim görmüştür. Kıbrıs'ta Salih Miralay isimdeki bir öğretmen, evinde bütün silahların eğitimini vermektedir. Taşkiran ile birlikte Lefkoşa Peteklerinden çoğu üyeler silah eğitimini Salih hocadan almıştır. Eğitime götüren kişi de Petek Beyi Özkan Aşardağlı'dır. Aşardağlı ayrıca kendi evinde de eğitim vermiştir. Aşardağlı başlangıçta Sönmezspor'dadır, Sönmezspor'un kapanmasını müteakip Küçük Kaymaklı'ya geçerek teşkilatlanmayı yürütmüş ve orada teşkil edilen Peteğin, Petek Beyi olmuştur.”⁶⁷¹

Karargâh personeli Dal ismi ile bilinmektedir.⁶⁷²

Görev Kodu	Görev Alanı
Dal-1	Personel İşleri
Dal-2	İstihbarat ve basın
Dal-3	Harekât ve Eğitim
Dal-4	İkmal İşleri (Lojistik)

⁶⁷⁰ Bulunç (Ed.), *age.*, s. 112.

⁶⁷¹ Veli Hakkı Taşkiran ile gerçekleştirilen görüşme, 23 Kasım 2021.

⁶⁷² Sadrazam, *age.*, s. 217.

Dal-5	Muhabere
Dal-6	Sağlık Hizmetleri
Dal-7	Maliye
Dal-8	Sosyal İşler

Lefkoşa'da TMT Liderliği Karargâhı (Bayraktarlık), Bayraktar Albay Rıza Vuruşkan kod adı ile Ali Conan yer aldı. TMT teşkilatlanmasında o dönemdeki kazalar esas alınarak altı merkez halinde teşkilatlanma planlanmıştır. Lefkoşa, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf ve Lefke'de Bayraktarlığa bağlı Sancaktarlıklar teşkil edilmiştir. Sancaktarlıklarda Türkiye'den gelen Sancaktar dışında bir de Sancaktar yardımcısı (Harekât Subayı) bulunur. Sancaktarlıklarda ayrıca Serdar adı altında Kıbrıslı lider personel görev yapar.⁶⁷³ Yerleşim yerlerine göre teşkilatlanma şu şekilde gerçekleşmiştir:⁶⁷⁴

Yerleşim Yeri	Kod İsmi
Bayraktarlık Karargâhı	Lefkoşa
Lefkoşa Sancağı	Konya Sancağı
Mağusa Sancağı	Erzurum Sancağı
Larnaka Sancağı	Hatay Sancağı
Limasol Sancağı	Antalya Sancağı
Baf Sancağı	İzmir Sancağı
Lefke Sancağı	Akşehir Sancağı

21 Aralık 1963'de TMT'nin komuta kademesi ana hatlarıyla şöyle oluşmuştu:⁶⁷⁵

Görev Yeri	Personel İsmi
Bayraktar	Kemal Coşkun (Kenan Çoygun)
Lefkoşa Sancaktarı	Remzi Bey (Remzi Güven)
Lefkoşa Serdarı	Kemal Şemi
Mağusa Sancaktarı	Avni Bey (Turgut Sökmen)
Mağusa Serdarı	Dr. Hasan Güvener
Larnaka Sancaktarı	Turgut Bey (Turgut Giraybudak)

⁶⁷³ Sadrazam, *age.*, s. 232.

⁶⁷⁴ Berksel, *age.*, s. 85. Limasol bölgesi ayrıntılı teşkilatlanması için bk. Naşit, *age.*, s. 82-111.

⁶⁷⁵ Sadrazam, *age.*, s. 232. Berksel, *age.*, s. 97-126.

Larnaka Serdari	Hüseyin Nejdet
Limasol Sancaktarı	Eftal Bey (Eftal Akça)
Limasol Serdari	Ziya Rızkı
Baf Sancaktarı	Kemal Bey (K. Karakullukçu)
Baf Serdari	Aziz Altay
Lefke Sancaktarı	Osman Nalbant (Tütüncü)
Lefke Sancaktarı	Aziz Fedai

Çalışmamıza yönelik dikkat çeken isimler, yukarıdaki listede Serdar olarak ifade edilen, koyu renkli yazılmış isimlerdir. Serdar, Kıbrıslı bir seçkin kişidir. Bölgesinde tanınan, halk tarafından sevilen, saygın, dürüst bir kişiliktir. Bu kişilerin hepsi de bölgelerindeki spor kulüplerinin başkanları ya da idarecileridir. Mağusa Serdari aynı zamanda gençlik ve izci kolları başkanıdır. TMT, teşkilatlanma sürecine girer girmez, gençliğe ve gençlerin toplandığı spor kulüplerine el atmıştır. Her spor kulübü bir mukavemet yuvası olarak planlanmış, dolayısıyla Serdarların kulüplerle bağlantısı uyumlanmıştır. Her çeşit kullanılacak silah ve malzeme de kodlanmıştır.⁶⁷⁶

İsim	Kod
Mukavemetçi	Kurt (Arı)
Eğitimciler	Temizlik kurdu
Silah ikmalinde çalışanlar	Bereket kurdu (Bereketçi)
İstihbaratçılar	Fal kurdu (Falcı)
Tabanca	Serçe (Sinek) (İğne)
Tabanca mermisi	Serçe gagası
Mermi	Uç (İğne ucu, Raptiye ucu vs.)
Bren Otomatik Tüfek	Giksi, Zimba (Taş)
Piyade Tüfeği	Çivi (Güvercin)
Telsiz	Çalgı
Telsizci	Çalgıcı
Sten Makineli Tabanca	Raptiye (Bıldırcın)
Eğitime gitmek	Hasret / Çiçeklik / Şantiye
El bombası	Kepçe

⁶⁷⁶ Veli Hakkı Taşkıran ile gerçekleştirilen görüşme, 23 Kasım 2021. Sadrazam, (2013), C.1, age., s. 228. Tansu, age., s. 52,53. Keser, (2007), age., s. 411-412. Tayhani, agbd., s. 195. İsmail Bozkurt, "Larnaka Sancağı Geçitkale Kovanı Örneğinde TMT'nin İnsan Kaynağı", *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum: 19-25 Ekim 2008-Bildiriler, C.1*, Lefkoşa, 2009, s. 206. TMT'nin teşkilatlanma süreci ile ilgili bk. Keser, (2007), age., s. 433-448.

Lefkoşa ve diğer kazalarda yayla kod ismiyle anılan daha sonra merkezde ve köylerde Otağ (Kovan-Tabur), Oba (Petek-Bölük) ve Çadırlar (Oğul-Hücre) kurulmuştur. Lefkoşa Sancağının ilk kuruluşunda Türk Lisesi spor öğretmeni Yusuf Salih Hoca altı ay kadar Sancaktarlık görevi yaptı. Teşkilat merkezlerinin okullardan kulüplere kaydırılması neticesinde, 1960 Haziran ayına kadar Sancaktarlık görevini Kemal Şemi yürüttü.⁶⁷⁷ Kemal Şemi (Çetinkaya Spor Kulübü Başkanı), Temmuz 1958-Temmuz 1964 yılları arasında Lefkoşa Sancağında Serdar olarak görev yaptı.⁶⁷⁸

Yukarıda sözü edilen altı kazada TMT'nin ilk nüveleri oluşturuldu. Etkinlik gösterilen kurum ve kuruluşlar arasında spor kulüpleri de hemen göze çarpar.⁶⁷⁹

“Lefkoşa’da, Çetinkaya Türk Spor Birliği, Sönmezspor, Küçük Kaymaklı spor Birliği, Yeşilada Spor, Gençlik Gücü, Kanlı Mescit Spor Kulübü, Demir Türk Spor Birliği, Kıbrıs Türk Lisesi Mezunlar Birliği, Türk İşçi Birlikleri Federasyonu, Türk Çiftçiler Birliği, Lefkoşa Türk Lisesi, kardeş Ocağı, vb....; Mağusa’da, Türk Ocağı, Türk Okulları, vb....; Larnaka’da, Türk Ocağı, Esnaf Birliği, Türk İşçi Birlikleri, vb....; Limasol’da, Doğan Türk Birliği, Terakki Kulübü, Mavnacılar Birliği, vb....; Baf’ta, Türk Birliği, İnkılap Kulübü, vb....; Lefke’de, Türk Birliği, Türk Okulları, vb....; ayrıca, Çatoz Türk Gençliği Birliği, Gönyeli Türk Spor Kulübü Tatlısu Türk Gençler Birliği vb....”

21 Aralık 1963’te teşkilat açığa çıktığında, Türk toplum liderliğince Genel Komite adı altında yeni bir yönetim mekanizması kuruldu. TMT teşkilatı da bu düzene göre teşkilatlanmasını yeniden organize etti. Kulüplerin isimleri ve yerleri değişmese de yapılanma ve bağlantı değişime uğradı. Arı, oğul, petek, kovan, serdar, sancaktarlık, bayraktarlık hiyerarşisindeki teşkilatın yerini daha askeri nizama geçilmesi nedeniyle manga, takım, bölük, tabur, alay gibi askeri hiyerarşik düzen aldı.

⁶⁷⁷ Sadrazam, *age.*, s. 272. Lefkoşa Sancaktarları ve Serdarları için bk. *age.*, s. 272-273. Yaylalar ve ilk Baş Yaylalar ile ilgili olarak bk. Emircan, (2000), *age.*, s. 190, Sancaktar ve İlk Sancaktarlar ile ilgili olarak bk. Emircan, *age.*, s. 191, İlk Serdarlar ile ilgili olarak bk. Emircan, (2000), *age.*, s. 191-192, 1964-1975 Döneminde Kurulan Sancaktarlar ve İlk Sancaktarlar ile ilgili olarak bk. Emircan, (2000), *age.*, s. 192. Yusuf Salih Hoca’nın biyografisi için bk. Emircan, (ty.), *age.*, s. 251-252.

⁶⁷⁸ Sadrazam, *age.*, s. 273. 21 Aralık 1963’de çarpışmalar başladığı zaman Lefkoşa Sancağının kuruluşu için bk. *age.*, s. 273-274.

⁶⁷⁹ Akkurt, *age.*, s. 48-49.

Sancaktar artık alay komutanı düzeyinde yine Türkiye’den gelen binbaşı, yarbay, albay rütbesinde bir subaydı. Serdar, Kıbrıslı bir kişi alay komutan yardımcısı gibi görev yaptı. Kovanlar yerlerini taburlara bıraktı. Taburlara mümkün olduğunca Türkiye’den üsteğmen, yüzbaşı, binbaşı rütbesinde personel atandı, yardımcısı yine Kıbrıs Türkü bir kişiydi. Peteklerin yerini de bölükler aldı. Bu hiyerarşik yapıda Fikret Kürşat, TMT’nin Lefkoşa yapılanmasını ise şu şekilde özetledi:⁶⁸⁰

“11. Bölük, sorumluluk sahası Çetinkaya Tabyasından Arasta'ya kadar olan bölge; 22. Bölük, Arasta'dan Tandini Hamamına kadar olan bölge; 33. Bölük, Çağlayan Gençlik Gücü Spor Kulübü'nün berisindeki eski Tandini Hamamından tren yoluna kadar uzanan, 1500 metre genişliğindeki bir cephedir. Ondan sonra 44. Bölük gelir. Şimdiki Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliğinin de bulunduğu Yenicami bölgesi 55. Bölük sorumluluğundadır. 66. Bölük merkezde, havancıların, ağır silahların bulunduğu destek bölüğü gibi teşkil edilir. 77. Bölük, şimdiki Rum sınırının da geçtiği Dereboyu caddesinin Rum tarafına bakan tarafından sorumludur. 88. ve 99. Bölüklerde Küçük Kaymaklının çekilme yollarını kapatacak şekilde Hamitköy bölgesinde tertiplenir. 11. Bölük Komutanı Kara Aziz, 22. Bölük Komutanı Özer Asım, 33. Bölük Komutanı Fikret Kürşat, 44. Bölük Komutanı Celal Bayar, 55. Bölük Komutanı Yılmaz Bora, 66. Bölük Komutanı Mustafa Altan Erol, 77. Bölük Komutanı Erol Özçelik, 88. Bölük Komutanı Hamit köylü Osman ve 99. Bölük Komutanı Osman Efe'dir.”

İnceleme döneminde teşkilatlanma çabaları içinde spor kulüpleri önemli rol oynamıştır. Spor kulüplerinin başkanları, idarecileri, üyeleriyle beraber taraftarları, sporcuları ve öğretmenler teşkilatlanma sürecinde başrol oynamıştır. Spor kulüpleri, birer petek, her bir petekte bir bölük karargâhını oluşturduğundan spor kulüpleri lokali aynı zamanda TMT’nin bölük karargâhına dönüşmüştür. Spor kulüpleri buldukları bölgenin savunma sorumluluğunu da üstlenmiştir.⁶⁸¹

Görüldüğü üzere teşkilatlanma çalışmalarında öncelikle gençliğin yoğun olarak bulunduğu veya gençlik teşkilatları ile ilintili oluşumlara yönelinmiştir.

⁶⁸⁰ Fikret Kürşat ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

⁶⁸¹ Yılmaz Başkaya, *TMT ve Kıbrıs Türkü*, Galerî Kültür Yayınları, Okman Printing, bs. 1, Göçmenköy-Lefkoşa, 2016, s. 118.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL BİR OLGU OLARAK SPOR

3.1. SPOR ve TOPLUMDAKİ YERİ

3.1.1. Sporun Tanımlanması

İnsanoğlu geçmişten günümüze varlığını sürdürebilmesi için sürekli mücadele vermiştir. Bu mücadelede ayakta kalabilmenin yöntemi de ruhi ve fiziki yeterlilik ile sağlıklı bir vücut yapısından geçmekte, insanoğlu da bu yeterlilikleri beden eğitimi ve spor ile elde etmektedir. İnsanoğlu bu mücadelenin üstesinden gelebilmenin ve diğer bir topluma karşı üstünlük sağlamanın fiziki yeterlilikle kazanılacağı bilincinde olmuştur. Bu nedenle beden eğitimi ve spor, uygarlığın bugünkü düzeye gelmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.⁶⁸²

Spor etimolojik olarak, Latin kökenli *disport* (dis ve portare), işten uzak durmak, eğlence anlamlarına karşılık gelir. Belirli kuralları olan, mücadeleyi ve rekabeti esas alan bir oyun olarak kabul edilir. İzleyicilerine, taraftarlarına haz veren, coşturan, duygularını kabartan etkinlikler dizisi olarak tanımlanabilir.⁶⁸³ Spor, aynı zamanda içinde oyun aktivitesini barındıran, yarışma ve rekabeti esas alan, belirlenmiş ve kabul edilmiş kurallara göre uygulanan, süreklilik içeren bedensel faaliyetlerin bütünüdür.

⁶⁸² Ruhi Sarıalp, "Spor-Kültür-Felsefe İlişkileri; Anadolu'muzda Antik Sportif Mekânlar ve Bir Hipotez", *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu: 15-16 Mart 1990- Bildiriler Kitabı, Baskı: Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü*, Ankara, 1990, s. 1. "Antik deyişle; 'Orandum est ut sit mens sana in corpore sano' yani 'Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur' sloganındaki insanlık gerçeği; geçmişten günümüze ve günümüzden sonsuza dek ilerlemiş ve ilerleyecektir." Sporun tanımı ve tarihsel süreçte gelişimi için ayrıca bk. Kurthan Fişek, "Türkiye'de Spor", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.8, İstanbul, (ty.), s. 2176. Beden Terbiyesi ve Beden Eğitimi ile ilgili ayrıca bk. Keser, (2013), *age.*, s. 159-160.

⁶⁸³ Orhan Doğan, *Spor Psikolojisi*, Detay Yayıncılık: 648, Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi, bs.3, Ankara, 2015, s. 1-2. Ayrıca bk. Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye'de Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, Gül Matbaası, bs. 1, İstanbul, 1985, s. 5.

Beden eğitimi; “*insanın fiziki ve fikri nitelikleri ile kendine güvenini geliştirmek için yapılan uygulamalı eğitim faaliyetleri*”, spor ise; “*insanın bedeni ve fikri yeteneklerini bir bütün olarak dengeli ve sağlıklı bir şekilde geliştirmek amacıyla yarışma tarzında yapılan faaliyetler*” olarak tanımlanır. SPOR, Sistem-Program-Organizasyon-Rekor kelimelerinin baş harflerinden oluşan bir deyim olarak yorumlanabilir.⁶⁸⁴ İki tanım analiz edildiğinde, beden eğitiminde bireysellik öne çıkarken, sporda karşılıklı mücadele, rekabet, bir rakip ve yarışma olgusu ve karşı tarafa üstünlük kurma arzusu yatmaktadır. Dolayısıyla spor ötekine ihtiyaç duyan bir etkinliktir. Öteki kavramı da bizi yaratır. Dolayısıyla milliyetçiliğin temelinde yatan ‘biz’ ve ‘öteki’ kavramları sporun doğasında yer almaktadır. Beden eğitiminin temelinde yatan bireysellik, ‘ben’ kavramını ön plana alırken, spor da ‘biz’ kavramı öne çıkar. Dolayısıyla ‘ben’den ‘biz’e giden süreç bir ekip çalışmasına ve takım ruhuna, günümüz yer bulan ifadeyle bir aile olmaya gereksinim duyar. Bu birlikte hareket etme duygusu ve takım ruhu da toplumda sosyalleşmeyi sağlayan, birlik ve beraberlik ruhunu yaratan bir olgudur. Ferdi sporlardan ziyade takım sporları da bu olguyu yaratan önemli bir etmendir. ‘Ben’den ‘biz’e giden süreç aslında bir çeşit eğitim sürecidir. Sportif oyunlara ailenin bir üyesi olarak katılma, zamanla karşılıklı yardımlaşmayı, birlikte çalışmayı, takımın diğer üyelerine ve oyun kurallarına, talimatlara saygı duyulması yeteneklerini geliştirir, davranışların ve heyecanların nasıl kontrol edilmesi gerektiğini öğretir.⁶⁸⁵

Eski Yunan toplumlarına da bakıldığında eğitim, fiziki ve ruhsal bakımdan yetişkin, iyi ve güzel bireyi ortaya çıkarmayı amaçlar. Spor, eğitimin önemli bir aracı olarak kabul edilip, beden eğitimi devletin atadığı özel öğretmenler tarafından yönetilir. Antik çağın spor yapan tek ulusu olarak bilinen Yunan toplumu, yaşam ülküleri ile dinsel karakterli sporlarını en iyi şekilde kaynaştırmıştır. Sporu, insanın yetişmesinde temel etkinliklerden biri olarak

⁶⁸⁴ Sarıalp, agm., s. 1.

⁶⁸⁵ Atilla Erdemli, “Hümanizma Olarak Spor”, *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu: 15-16 Mart 1990- Bildiriler Kitabı, Baskı: Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara, 1990, s. 19.*

kabul etmiştir. Romalılarda da spor, eski Yunan kültürü özelliklerini taşır ve insan sağlığını ön planda tutan bedeni çalışmalara önem verilmiştir.⁶⁸⁶

Bu bağlamda Rauf R. Denктаş, teşkilatlanmayı gençliğe odaklayıp, gençliğin de eğitilmesi ve mücadeleye hazırlanması için spora yönlendirilmesini ilke edinmiştir. Denктаş; sporun önemini şu sözleriyle ifade etmiştir:⁶⁸⁷ “*Spor her ülkeden dünyaya açılan penceredir. Dünya gençliğini dil, din ve ırk farkı gözetmeksizin bir çatı altına getirebilen, dostluk, barış ve kardeşliğe çağıran spor insan haklarının bir gereğidir; gençliğin beden ve ruhen gelişmesini sağlar.*”

Ruhun kurtuluşuna ulaşmayı hedefleyen dinsel etki nedeniyle, orta çağda beden eğitimi ve sportif etkinlikler yasaklanır. İnsani değerleri yeniden öne çıkarmayı amaçlayan Rönesans çabaları ile beden eğitimi ve spor önce soylular sonra halk arasında tekrar yayılır. Hümanizma, beden ile ruhu da iyi duruma getirmek isteyen yeni eğitim sisteminin temel taşları jimnastik ve spor olur. 19. yüzyıl başlarından itibaren Kıta Avrupası’nda öncelikle Almanya, Fransa, İngiltere ve ABD’de spor kulüpleri ve eğitim kurumları ulusal bilince sahip vatandaş yetiştiren kültür kurumları olarak önemli rol üstlenir.⁶⁸⁸ Tarihsel süreçte farklı kültür, etnik ortam ve tabiat şartlarına bağlı olarak farklı boyutlarda eğitim düşüncesi ve sistemleri gelişmiştir.⁶⁸⁹

Türkiye’de de devletin ideolojisi ile uyumlu olarak, 29.6.1938 tarihli, 3530 No.lu Beden Terbiyesi Kanunu⁶⁹⁰ ile sporun yönetimi kamu hizmeti statüsüne

⁶⁸⁶ Erdemli, *age.*, s. 13-15.

⁶⁸⁷ Tözün Tunalı (Haz.), “KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denктаş’ın Mesajı”, *KKTC Gençlik ve Spor Bakanlığı Bülteni*, Halkın Sesi Matbaası, S.1, Lefkoşa, 1991, s. 4.

⁶⁸⁸ Erdemli, *agm.*, s. 16-17.

⁶⁸⁹ Adnan Orhun, “Okul Beden Eğitimi Sporunda Yeni Didaktik Yaklaşımlar”, *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu: 15-16 Mart 1990- Bildiriler Kitabı*, Baskı: Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara, 1990, s. 54.

⁶⁹⁰ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLARKARARLAR/kanuntbmmc018/kanuntbmmc018/kanuntbmmc01803530.pdf>, Erişim: 11 Şubat 2022; 09.35. Ayrıca bk., Fehim Üçışık, “Türk

alınarak, merkezileştirildi ve Türk Spor Kurumu yükümlü kılındı. Kanunun birinci maddesi ile tüm vatandaşların fiziken ve ruhen milli amaçlar doğrultusunda gelişimi için Başbakanlığa doğrudan bağlı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kuruldu. Dördüncü maddesi ile de gençlere spor kulüplerine girme mecburiyeti getirildi. Buradaki düşünce sporcu olmaktan ziyade kulüplere katılım olarak dikkat çekicidir. Merkez teşkilatı Ankara'da genel direktör altında teşkilatlanırken, kanunun 10-12. maddeleri ile de taşra teşkilatlanması düzenlendi. Her il bir beden terbiyesi bölgesi olarak kabul edildi. Valiler de bölge müdürü ilan edildi. Benzer hiyerarşide spor yükümlülüğünün sorumluluğu kazalarda kaymakamların, nahiyelerde nahiye müdürlerinin, belediye teşkilâtı olan köylerde belediye reislerinin ve diğer köylerde muhtarların idare ve mesuliyetine verildi. 13. madde ile merkezden köylere kadar spor kulüplerinin ne şekilde kurulacağı kararlaştırılır, spor kulüpleri ve spor gruplarının görevleri düzenlendi. 14. madde ile de bir kolu spor olan halkevlerinin yükümlülükleri düzenlendi. Dolayısıyla Kıta Avrupası ulus devletleri kuruluş sürecinde olduğu gibi spora, ulus devletin inşa sürecinde ideolojisine paralel olarak önemli görevler yüklenmiştir.

“Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün başına emekli General Cemil Tahir Taner (22 Ekim 1938-22 Kasım 1945) getirildi. Taner, Türk sporuna asker

Spor Yönetimindeki Gelişmeler ve Değerlendirilmesi”, *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu: 15-16 Mart 1990- Bildiriler Kitabı, Baskı: Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara, 1990, s. 187-190.*

Madde 1.: “Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılapçı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadile Başvekâlete bağlı ve hükmü şahsiyeti haiz bir beden terbiyesi genel direktörlüğü kurulur.”

Madde 4.: “Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir. Hangi yaştaki vatandaşların ne kadar müddetle ve hangi mevsimlerde spor mükellefiyeti altında bulunacakları ve ne gibi devair ve müesseselerde beden hareketlerinin tatbiki lâzım geleceği İcra Tekilleri Heyetince tavin olunur.”

Madde 13.: “Gençlerin beden terbiyesi ve sporu bu kanun ile kurulacak ve bu kanun hükümlerine intibak ettirecek olan kulüpler ve gruplar vasıtasile yaptırılır. Mekteb ve kışla dışında elli ve daha çok beden terbiyesi mükellefiyeti çağında yurddaş bulunan köy, kasaba, şehir ve münferid mahallerde kulüp, elliden az yerlerde spor grupları kurulur. Beden terbiyesi mükellefiyeti çağında yurddaş sayısı beş yüzden fazla olan kasaba ve şehirlerde her kulübe beş yüzden fazla ve iki yüzden noksan düşmemek şartile kasaba ve şehir kulüpleri tesis olunabilir.”

Madde 14.: “Halkevleri kendi mensuplarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarda beden terbiyesi genel direktörlüğü ile müşterek olarak tertip edilecek programlara göre jimnastik, iskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve millî rakıslar gibi beden terbiyesi hareketleri yaptırılabilir.”

gözüyle bakmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesi, dönemin konjonktürünün bir tezahürü olarak da spor kulüplerinin paramiliter bir yapıya dönüşmesi kaçınılmaz oldu. Yurt çapında her yaştan ve her meslek grubundan beden terbiyesi mükellefleri ve mükelleflerin birlikteliği ile mükellef bölükleri teşkil edildi, eş zamanlı olarak stadyumlar ve spor alanlarından bir eğitim alanı gibi istifade edildi. Mükellef Bölüklerine topluca temel askerlik ve silah eğitimi verildi, silah kullanma ve bomba atma gibi talimler yaptırıldı ve sık sık teftişe tâbi tutuldu. Müteakiben bu mükelleflere, asker üniformalarını andıran elbiseler diktirildi, törenlerde resmi geçişler esnasında kullanılmak üzere tahtadan yapılmış tüfekler ve flamalar verildi.”⁶⁹¹

Kıbrıs Türk toplumu da Türkiye’deki gelişmeleri yakinen izlediğinden teşkilatlanma sürecinde Türkiye’deki bu düzenlemeleri tatbik etmeye çalıştı. Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı sonuçlarından çıkarılan dersler ışığında, Türk toplumunu İkinci Dünya Savaşı’na hazırlamak için, 1938-45 arası dönemde uygulanan bir anlamdaki paramiliter yapılanma modelinin, Kıbrıs Türk toplumunda da İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan teşkilatlanma sürecinde izleri görülmektedir. Sivil idari teşkilatlanmaya bağlı olarak oluşturulan spor kulüpleri, gençlerin kulüplere yönlendirilmesi, temel askerlik ve izcilik eğitimi verilmesi, mücadeleye hazırlanması bu bağlamda değerlendirilebilir. Müteakiben 1964-68 döneminde Türk futbol takımları, yeni kurulan mücahit ordusuna geçti, sivil futbol takımları askeri bölük futbol takımlarına dönüştü, askeri üniformaya benzer üniforma giydirildi, farklı isimler altında teşkilatlandırıldı ve sporcular askeri eğitime alındı. Türk toplumunda yaşanan bu süreç Türkiye’deki düzenlemelerin izlerini taşımaktadır.

İnsanoğlu yaradılışından itibaren bir şekilde sporun içinde yer almıştır. Toplumların geçirdiği tarihsel sürece, sporun tarihi açısından bakıldığında farklı

⁶⁹¹ “Resmi Gazete’de yayınlanan talimatnameye göre dış kıyafette kullanılan şapkanın kokartının etrafına, ‘Yurdu korumaya hazırız’ tümcesi işlenir, ortasında da ay-yıldızdan püskürtülmüş altı ok bulunur.” Cem Atabeyoğlu, “Futbol”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2194.

özelliklere sahip toplumlar, genel yapısı ve yaşadıkları coğrafi özellikler nedeniyle farklı spor dallarına yöneldiği, daha etkin oldukları görülmektedir. Güçlü kalmak üzere evrim geçiren spor, ulus devletlerin kurulma sürecinde moral unsuru olur, milliyetçilik duygularını kabartır ve toplumları, ulusları birbirine kaynaştıran etkinlikler yaratır.⁶⁹²

3.1.2. Ulus Devlet Kuruluş Süreci ve Spor

Yukarıdaki değerlendirmelerin ışığında beden eğitimi ve spor, insanoğlunun yaşamında gerek savunma, gerekse maddi-manevi ihtiyaçlarının tatmini, gerekse de bedenen ve zihnen sağlam ve dinç bir toplum yaratılması için daima yer aldı. Özellikle Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan, Çekoslovakya ve Türkiye Cumhuriyeti örneklerinde olduğu gibi, ulus devletlerin kurulma sürecinde, toplum birlikteliğinin sağlanması ve topyekûn vatan mücadelesine hazırlanmak için beden eğitimi ve spordan istifade edilmiştir. Kıbrıs Türk toplumu da teşkilatlanma ve müteakiben devlet kurma sürecinde benzer faaliyetler içinde görüldü.

Ludwig Jahn⁶⁹³ sporu, “*yurtsever, hiyerarşik ve otoriter bir devlet eliyle ulusal birliği örgütleyen bir eğitim aracı*” olarak görürken, Baron Pierre de Coubertin⁶⁹⁴ spora “*kitle sporunun para-militer değeri konusunda iktidardaki*

⁶⁹² Karasüleymanoğlu, *age.*, s. 6-7.

⁶⁹³ “Johann Friedrich Ludwig Christoph Jahn (1778-1852), Alman jimnastik eğitimcisi ve milliyetçisidir. *Turnvater Jahn*, ‘jimnastiğin babası’ olarak tanınır. Beden eğitiminin ulusal sağlığın ve gücün temel taşı olduğuna, karakterin ve ulusal kimliğin güçlendirilmesinde önemli olduğuna inanır. Bu konudaki yazıları Alman jimnastik (Turner) hareketinin kurulmasının yanı sıra 1813 Alman Kampanyasını etkiler, Almanlar bu sayede, Birinci Fransız İmparatorluğunun işgaline fiilen son verir. Napolyon tarafından işgali, memleketinin aşağılanması olarak düşünen Jahn, jimnastik pratiği yoluyla fiziksel ve ahlaki güçlerini geliştirerek vatandaşlarının ruhlarını geri kazanma fikrini tasarladı. İlk *Turnplatz* veya açık hava spor salonu, 1811’de Berlin’de Jahn tarafından açıldı ve *Turnverein* (jimnastik derneği) hareketi hızla yayıldı. Genç jimnastikçilere, kendilerini ana vatanlarının kurtuluşu için bir tür lonca üyesi olarak görmeleri öğretildi. *Ernest Eiselen ile birlikte yazılan Deutsche Turnkunst zur Einrichtung der Turnplätze (Jimnastik Üzerine Bir İnceleme*, 1828), 1816’da yayınlandı.” <https://www.britannica.com/biography/Friedrich-Ludwig-Jahn>, Erişim: 07 Haziran 2022; 21.19.

⁶⁹⁴ “Coubertin, Fransız kökenlidir ve ilk Modern Olimpiyat Oyunlarını 1896’da hayata geçiren kişi olarak kabul edilir. Sporla arası çok iyi olan Coubertin, yıllardır benimsediği hayat tarzı nedeni ile spor yaparak daha iyi düşünebildiğini ve yaşam kendisi için daha kaliteli bir hale geldiğini, bu

seçkinleri inandırmak“ görevini yükler. ABD'nin 34. Başkanı (1953-1961) Eisenhower, “*Sporun gerçek işlevi genç insanları savaşa hazırlamaktır*” derken; Waterloo Savaşı'nda İngiliz orduları başkomutanı olan Dük Wellington, “*Waterloo Savaşı aslında Eton'un oyun sahalarında kazanıldı*” demektedir.

Kıbrıs Rum toplumunda Enosis milliyetçiliğinin hız kazandığı, spora farklı anlamlar yüklenmeye başlandığı ve KFF/KOP'un kurulduğu 30'lu yıllar aynı zamanda faşist ideolojilerin Kıta Avrupası'nı etkisi altına aldığı İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde spor için “*kitlelerin afyonu*” tanımlaması değer bulur. Devlet başkanlarının spora bakışı açısını yansıtması açısından; İspanya Devlet Başkanı Francisco Franco, Real Madrid futbol takımının Bernabeu Stadı için; “*Bana 150 bin kişilik bir uyku tulumu yapın*”, Portekiz Devlet Başkanı Antonio Salazar'ın “*Portekiz'i kırk yıl süreyle 3F, Fiesta (şölen), Fadima (örgütlü din) ve Futbol ile yönettim*” biçimindeki sözleri bu bakımdan anlamlıdır.⁶⁹⁵

Spor, içinde bulunduğu toplumun sosyal yapısıyla da yakın ilişki içindedir. Bu nedenle toplum ve insanın etkileşimi üzerinde çalışan toplumbilimciler tarafından spor, farklı bakış açılarıyla ele alınır. Toplum halinde nasıl bir düzen içinde yaşanıldığı kadar, bireysel veya özellikle takım sporlarıyla ilgili spor kulüplerinin üyelerinin nasıl yaşadığına da odaklanılır. Dolayısıyla sporun aynı zamanda toplumun kültürünü de yansıttığı görülür. Teşkilatlar, kurumlar, okullar, cemiyetler, spor kulüpleri içinde bulunduğu toplumun ortaya çıkardığı, bir aidiyet içeren, özelliklerini barındıran kültürüdür. İyi insan, ulus bilincine sahip vatandaş

sayede öğrenme ve düşünme kabiliyetinin daha iyi geliştiğini ifade eder. 1894'de, 79 farklı üniversiteden katılımcı ile Sorbonne Üniversitesinde bir Uluslararası Spor Kongresi toplamayı başarır. Herkesi ikna ederek gençlere spor dalında ufuk açıcı çalışmalarda bulunmaları için bilgilendirir. Kongreden iki yıl gibi kısa bir süre sonra ilk Olimpiyat Oyunları düzenlenir.” Ömer Gül, <https://lafmacun.net/liste/tarih/gecmisten-gunumuze-genel-olimpiyat-oyunlari-tarihcesi/> 12 Kasım 2019. Erişim: 3 Mayıs 2020; 13.35.

⁶⁹⁵ Fişek, (1985), *age.*, s. 7-8.

yetiştirmeyi amaçlayan spor da bir rekor, madalya, şampiyonluk olayından ziyade, insana özgü bir yaşam, bir kültür olayıdır.⁶⁹⁶

“Spor, bir toplumun tarihini, yapısını, çelişkilerini, istek, özlem ve beklentilerini sadakatle yansıtan bir aynadır. Bu açıdan bakıldığında da bir ülkede sporun ve spor kulüpçülüğünün tarihinden, o ülkenin toplumsal ve siyasal tarihi kolayca okunabilir. Bu nedenle spor kulüpleri, ‘sporun çekirdek örgütü’ ve onun ‘temel örgütlenme birimidir.’”⁶⁹⁷

İnceleme dönemimize gelirken de spor, kültür emperyalizminin etkili bir silahı olarak sanayileşmiş toplumlardan, sömürge toplumundan kurtularak bağımsızlığını kazanan toplumlara ya da gelişmekte olan ülkelere yayılır. Aktif katılanları ve taraftarları ile spor, milliyet, ırk, din ve dil farklılıkları gözetmeksizin politik ve ideolojik sistemlere yön verebilmektedir.⁶⁹⁸ Kıbrıs yönetiminin 1878’de İngiltere’ye geçmesi ile birlikte, futbolun ve izcilik etkinliklerinin Ada’ya gelmesi uyguladıkları kültür emperyalizminin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde yine bu tarihlerde, Rum toplumunun da yoğun olarak yaşadığı İzmir ve civarında da, futbolun görülmeye başlanması yine kültür emperyalizmi⁶⁹⁹ bağlamında değerlendirilebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, özellikle 1948 yılından itibaren başlayan süreçte, İngiliz sömürge yönetimi sol düşüncüyü baskılamaya çalışsa da, Ada’da sağ ve sol ideoloji arasındaki rekabet tırmandı. Rum toplum liderliği ve Kilisenin güdümündeki sağ ideoloji, Ada’da yaşayan Türk, Ermeni, Maronit ve sol görüşlü Rumlar üzerinde hegemonya kurabilmek için tüm toplumların sahiplendiği popüler futbol kültüründen istifade yoluna gitti. Rum toplum liderliğinin egemen olduğu, KFF/KOP futbol birlikteliğinin 1934’de kurulması bu düşüncenin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurucuları arasında tek Türk takımının bulunması kurulmak istenen hegemonyanın daha açık bir

⁶⁹⁶ Erdemli, agm., s. 20.

⁶⁹⁷ Fişek, (1985), s. 52-53.

⁶⁹⁸ Orhun, agm., s. 54.

⁶⁹⁹ Bayram Kodaman, “Avrupa Emperyalizminin Osmanlı İmparatorluğuna Giriş Vasıtaları (1838-1914)”, *Milli Kültür*, Aylık Dergi, Kültür Bakanlığı Yayınları, C.2, S.1 (13), Ankara, 1980, s. 23-24.

göstergesidir. KFF'nun uluslararası statü kazandığı 1948 yılında, bu ideolojik çatışmanın bir sonucu olarak KFF sol görüşlü veya komünist olarak nitelendirilen Rum futbol kulüplerini KFF'den çıkardı. Yine aynı amaca yönelik olarak, EOKA tedhiş hareketlerine karşı Türk toplumunun İngiliz yönetimi yanında yer aldığı gerekçesiyle 1955'te Türk takımları, 1962'de de Ermeni takımı KFF'den çıkarıldı. 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni futbolda, uluslararası alanda temsil eden tek kurum sağ ideolojinin hâkim olduğu ve hedefi Enosis olan Rum Futbol Federasyonu oldu. Dolayısıyla 1948'de başlayan süreç 1962'de tamamlandı. Manidar olan bu süreç başlarken FIFA'ya üye olan KFF, süreç tamamlanırken Avrupa Futbol Birliğine UEFA'ya üye oldu. Türk toplum liderliği, Enosis hedefli sağ ideoloji tarafından futbol birliğinden dışlanmasına karşı, benimsenen Taksim siyaseti doğrultusunda Kıbrıs Türk Spor Teşkilatı'nı kurdu. Bu karar aynı zamanda Ada'da iki toplumun varlığı yönünde üretilen siyasi bir karardır. Ada'da artık iki futbol federasyonu, iki ayrı futbol ligi, bir anlamda iki ayrı toplum vardır. Aralık 1963 olaylarından itibaren lige beş yıl ara verildiğinde de popüleritesini kaybetmeyen futbola, sınırlı bölgelerde devam edildi. 1963-68 döneminde de askeri kulüplerde futbol oynayan gençlerin hemen hepsi mücahit olarak anıldı.⁷⁰⁰

Sporun eğlencenin yanı sıra yakınlaştırıcı, bir araya getirici etkisi ile beraber güç gösterisi, üstünlük sağlama ve varlığını kabul ettirme yönü de günümüzde tüm dünyada kabul gören yaklaşımdır.⁷⁰¹ İnceleme dönemimizde, Kıbrıs Türk toplumu açısından Çetinkaya TSK, milli takım hüviyetinde, Türk toplumunun saygınlığını ve sevgisini kazanmış bir spor kulübüdür. Saha çalışması esnasında dönemin aktörleri ile yapılan görüşmelerde farklı isimlerle ilintilendirilse de Çetinkaya TSK'nun Türk toplumunun varlığı ile özdeşleşmesi yönünde kabul gören bir yaklaşım vardır. Yunanistan ve Rum toplum liderliğinin

⁷⁰⁰ "Kıbrıs Futbolu Nereden Nereye? Kıbrıs Türk Futbolu Çifte Milliyetçiliğin Mağduru", *Yenidüzen gazetesi*, 22 Ekim 2015. <http://www.yeniduzen.com/kibris-turk-futbolu-cifte-milliyetciligin-magduru-57371h.htm>, Erişim: 19 Nisan 2020; 10.50. Türk takımlarının KOP'tan çıkarılış öyküsünü ve 3 Nisan'da 1955'te GSP Stadyumu'nda yaşanan olayları tanıklarından dinlemek için bk. An, *age.*, s. 74-75.

⁷⁰¹ Doğan, *age.*, s. 211.

Kıbrıs Meselesini BM'ye taşıdığı süreçte, Çetinkaya TSK gündeme gelir. Yunanistan ve Rum toplum liderliğinin Kıbrıs Adası'nda sadece Rum halkının var olduğu ve self-determinasyon hakkı talebine karşılık, Türkiye temsilcisi Nihat Erim'in kürsüden “*Kıbrıs Futbol Liginde şampiyon Türk takımı Çetinkaya TSK'dir, nasıl olur da Türk yoktur!*” şeklindeki cevabı spor kulüplerinin bir toplumun varlığını gösteren en tipik örnek kabul edilmektedir.⁷⁰² Görüşmeler esnasında bu konunun aktörleri farklılık gösterse de, bu sözleri kürsüden Türkiye baş delegesi Selim Sarper'in ya da bu sözleri basın önünde Rum toplumu liderinin Ada'da Türk toplumu yoktur, küçük bir azınlıktır sözlerine istinaden İngiliz Büyükelçisi tarafından sarf edildiği de kabul görse de, özünde spor kulübünün varlığı ile bir toplumun varlığının kabul gördüğü tezi desteklenmektedir.

Özcan Özcanhan bu konuyla ilişkili olarak söze başlamadan önce, “teşkilata girilirken edilen yemin herkes için hala önemini taşımakta, günümüzde bazı gerçekler ortaya çıkmasına, konuşulmasına rağmen TMT mensupları ettikleri yemine bağlıdır ve bazı gerçekleri açıklamaktan kaçınırlar” sözleriyle TMT'nin gizliliğine dikkat çekti. Özcanhan Çetinkaya'da futbol oynarken, bir futbol takımının bir toplumun aynı zamanda varlık göstergesi olduğuna yönelik yaşadığı bir anısını şu sözleriyle paylaştı:⁷⁰³

“Kıbrıs Futbol Federasyonu (KOP) zamanında Birinci Kümede yıllara bağlı olarak 6, 8, 10 Rum takımının yanı sıra sadece 1 tanesi Ermeni Ayma, 1 tanesi de Türk, Çetintürk Spor, Çetinkaya TSK'nın dâhil olduğu ligler düzenlenir, kupa maçları oynanırdı. Çetinkaya iki defa şampiyon oldu. Çetinkaya, Birleşmiş Milletlerde Kıbrıs'ta Türk olduğunu kanıtlayan kulüptür. Çünkü Rumlar, Kıbrıs'ı Rum Adası kabul ederek, 1950'de tek toplumlu yaptıkları plebisite istinaden, Yunanistan'a ilhakı gerçekleştirmek üzere, 1954'te BM'ye başvurur. Ama konu BM Milletler Güvenlik Konseyi'nde ele alındığında Türk Delegasyon Başkanı kürsüye çıkar, bir soru sorar. ‘Kıbrıs'ta geçen sene kupa şampiyonu kim oldu? Çetinkaya, Çetinkaya kimin takımındır, Kıbrıs Türklerinin, yeterli’ dedi. Kıbrıs'ta Türk de var, Türklerin de hakkı var. Türkler Kıbrıs'ın Rumlar tarafından Yunanistan'a ilhak edilmesine karşıdır. Çetinkaya böyle tarihe geçti”

⁷⁰² Hakkı Atun, *Şehrin Gölgeleleri Kıbrıs'ta İlk Kurulan Futbol Kulüpleri*, kişisel girişimle basılmış, (yy.), (ty.) (Muhtemel basım tarihi, Nisan 2014, Lefkoşa, F.K.)

⁷⁰³ Özcan Özcanhan ile gerçekleştirilen görüşme, 02 Kasım 2021.

İnceleme dönemimizde ve soğuk savaş sürecinde devletler sporu bir propaganda aracı olarak da kullanmış, uluslararası müsabakalar bir itibar mücadelesine ya da kavgasına dönüşmüştür. Ülkelerin buhranlı günlerinde siyasi liderler, askeri müdahalelerin ertesinde askeri liderler tarafından müdahalenin haklılığını kendi halkına ve dünya devletlerine benimsetmek için spor müsabakalarından istifade yolunu seçmiştir.⁷⁰⁴ Bu tezin aksi de geçerlidir. Spor, halkın da sesini duyurmak için seçtiği bir yöntemdir. 70'li yılların başlarında Brezilya'da hüküm süren diktatörlük yönetimi esnasında, halkın kısıtlanan özgürlüklerini ifade etmede futbol, toplumun politik bir ses çıkarabilecekleri yegâne alan olmuştur.⁷⁰⁵ Bu bağlamda, Çetinkaya TSK'nın, 1950-55 döneminde KOP tarafından konulan ve en az üç şampiyonluk kazanan takıma verilmesi kararlaştırılan Peklos Şildini/Kupasını kazanması, Türk toplumunun '*biz de bu Ada'da varız!*' haykırışı, varlık sebebi olarak görüldü. Kilise baskısının tesiriyle KOP tarafından bu kupa Çetinkaya TSK'ya verilmedi, şilt ancak 1970'lere doğru verilmiştir.

Yukarıda belirtilenlerin ışığında futbol kültürü, farklı toplumsal güçlerin üzerinde çatıştığı, hegemonyanın yansıtılmaya çalışıldığı kültürel formlardan birisidir. Toplumsal dönüşümlerin yeniden yapıldığı, sosyal yaşam değerlerinin yeniden üretildiği, yaşanan toplumsal gerçeklerin önemli bir boyutunun oluşturulduğu bir alandır. Kitle ruhunun bir parçası olarak futbol dünyası, milliyetçilik olgusunun kendisini ifade alanı bulduğu ve kolaylıkla geniş toplumsal çevreye yayılmasını sağlayan, biz ve öteki/düşman kavramının kolaylıkla üretilmesini sağlayan milliyetçiliğin rahatlıkla kullandığı bir etmendir. Spor günlük sosyal yaşamda milli kimliğin üretilmesinde başat rol oynar, bir futbol takımı tutmak, peşinden gitmek son derece yüksek duygulu bir tutkuyu içinde barındırır. Genel kanı odur ki, insanoğlu tuttuğu, oy verdiği bir partiyi

⁷⁰⁴ "1969 yılında bir futbol maçı nedeniyle El Salvador'la Honduras arasında savaş çıkar." Doğan, *age.*, s. 259.

⁷⁰⁵ Alex Bellos, *Futbol Brezilya Tarzı Yaşam*, Çiğdem Özür (çev.), Literatür Yayınları:101, Mart Matbaacılık, bs. 1, İstanbul, s. 145. "Askeri yönetim hem popülist politikalar hem de milli gurur kaynağı olarak pek çok büyük kentte mega-stadyumlar inşa ettirir." Bellos, *age.*, 2003, s. 151.

kolaylıkla değiştirebilirken, renklerine, kimliğine büründüğü, aidiyet sağladığı bir takımı değiştirmesi o kadar kolay olmamaktadır. Dolayısıyla topluma kabul ettirilmek istenen ideoloji futbol takımı değerleri üzerinden kolaylıkla işlenebilmektedir. Bu bağlamda popüler futbol kültürü, temsil ettiği toplumun sosyokültürel değerlerinin ötesinde, ahlaki, siyasi ve varoluşa ait değerleri de içinde barındırabilmektedir.⁷⁰⁶

TMT Mücahitler Derneği Başkanı Yılmaz Bora, Kıbrıs Türk toplumu için futbolun ne anlam ifade ettiğini şu sözleriyle ifade etmiştir:⁷⁰⁷

“KTFF, Kıbrıs Türk halkının Ada’daki varlığının simgesidir. Spor kulüpleri yöneticileri ve sporcuların, öğretmenlerle birlikte Makarios’un Kıbrıs’ı Yunanistan’a bağlama çabaları karşısında Dr. Küçük’ün önderliğinde ayağa kalkan, TMT’ye ilk bağlanan direnişçiler arasındadır.”

Spor, belirli kurallar ve koşullar altında kişilerin kendilerini ifade etmelerine fırsat tanırken, saldırganlıklarını da yönlendirilmiş alanda kullanmalarına fırsat verir. Bu sayede kişiler ortak kural ve değerleri, bir anlamda kendisine sunulan ideolojiyi destekleyerek toplumsal yapıyla uyum sağlar. Bu sayede geçmişten geleceğe taşınan kültürle eklemlenerek sportif temas kimlik kaybolmasını önleyebildiği gibi kimliğin canlı tutulmasını ve sürmesini sağladığı söylenebilir. Takım sporları, kulüp olgusu kişiyi içinde bulunduğu yalnızlıktan çekip alarak sosyalleşmesini sağlar, sportif karşılaşmalarda kişinin diğer fert ve gruplarla tanışmasına, dostluk, kardeşlik ilişkilerinin kurulmasına fırsat tanır. Bu sayede, değişik biçimlerde ifade edilebilen ve anonim bir söz olan ‘mutluluklar/sevgiler paylaşıldıkça büyür, sorunlar/acılar paylaşıldıkça küçülür’ ifadesinde kendisini

⁷⁰⁶ Kıvanç Koçak, “Milliyetçiliğin Bir Av Sahası: Futbol”, 14 Ekim 2015. <https://kafcamus.blogspot.com/2015/10/>, Erişim: 18 Nisan 2020; 09.23.

⁷⁰⁷ “Bora, Kıbrıs Türk halkının Ada’daki varlığını simgeleyen Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu (KTFF), Çiftçiler Birliği, kooperatif kuruluşları, belediyeler, Ticaret Odası ve buna benzer kuruluşlardan vazgeçilmesinin söz konusu olmaması gerektiğini ifade eder.” *Kıbrıs Manşet*, 21 Mart 2014. <https://www.kibrismanset.com/guncel/kibris-tmt-mucahitler-dernegi-baskani-boradan-aciklama-h59605.html>, Erişim: 18 Nisan 2020; 17.59.

bulan sportif karşılaşmalar da bir takım sosyal bunalımların hafifletilmesinde önemli bir rol oynar.⁷⁰⁸

Kıbrıs Türk toplum liderliği de işlevselci bir yaklaşımla, futbolun işlevlerinin bilincinde olarak, 1955'te KOP'tan kopuşun ardından derhal kendi futbol ligini organize etti. Ada sathında spor kulüplerini teşkilatlandırdı ve yerleşim yerleri arasında futbol karşılaşmaları düzenleyerek spor üzerinden sorunlarını paylaşmayı, dostluk ve kardeşlik bağlarının tesisini sağlamaya çalıştı. Öyle ki, bu bağın kopmaması, toplumsal heyecanın ayakta tutulması, motivasyonunun yükseltilmesi için 1964-68 yılları arasında futbol müsabakalarını askeri maçlar şeklinde de olsa düzenlemeyi sürdürdü. Spordaki hiyerarşik yapı toplum liderliğinin kurmaya çalıştığı sosyal yapı ile örtüştürüldü, siyasal sistemin topluma yansımaları bir anlamda spordaki teşkilatlanma ile sağlanmaya çalışıldı. Dolayısıyla da ileride inceleneceği üzere, TMT organize edilirken spor kulüplerine yönelmesinin özünde yatan etmenlerden biri de her iki sistemdeki hiyerarşik yapının örtüşmesiydi.

Siyasal yapılanmanın bu nedenle ideolojisinin halka benimsetmesinde ve çalıştığı sosyal sorunları aşmada kullandığı en önemli araç spor yani futbol kulüpleri oldu. Yeni bir dünya düzeni, bir ulus devlet oluşumu gerçekleştirilmede, toplum geleneklerine, sosyal yaşamına uygun ideal bir düzen kurgulamaktan ziyade gücü elinde bulunduran erkin ne istediği öne plana çıkar. Rol model olacak ideolojinin tasarımı sırasında, çalışma dönemi yıllarında bilimsel ve metafizik metotlardan ziyade, kitleleri peşinden sürükleyen futbol ile ideolojinin halka benimsetilmesine çalışılır.⁷⁰⁹

⁷⁰⁸ Ahmet Talimciler, *Türkiye'de Futbol ve İdeoloji İlişkisi: Medya'daki Futbol Söylemi Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, İzmir, 2005, s. 23. Ayrıca bk. Erkal-Güven ve Ayan, *Sosyolojik Açıdan Spor*, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 182-197.

⁷⁰⁹ https://sinema-kuram.blogspot.com/2012/03/sinema-ve-kuram-kitab_3950.html; Erişim: 28 Mayıs 2022; 08.27.

Toplumu tanımanın bir laboratuvarı, modernitenin özgün bir fenomeni olduğu düşüncesi, spor toplum ilişkisini ortaya koyar. İngiliz asıllı Alman sosyolog Norbert Elias, spor-toplum ilişkisini; '*sporu tanımanın, toplumu tanımanın anahtarı olduğu bilincindeyiz*' yaklaşımıyla ortaya koymuştur. Sporun bir kurum olarak kabul eden Elias, bu kurumun incelenmesi ile toplum hakkında genel bir görüş elde etmenin mümkün olduğunu ileri sürerek, toplumun sporda kodlanmış olduğunu ifade eder.⁷¹⁰ Dolayısıyla spor ve spor etkinliklerinin sosyal yönünün yanı sıra disiplinler arası bir etkileşimi aracı olması nedeniyle, toplumu etkilemede, egemen gücün ideolojisini kabul ettirmede ve halkın yönlendirilmesinde felsefe ve psikoloji ile de beraber hareket edeceği kanaati hâkimdir.

Bu etkileşimlerin ve sporun temelinde gençlik yer alır. Gençliğin bir şekilde yetiştirilmesi, örgütlü bir birliktelik yaratılması, bu sayede de milli gayeye ulaşılması hedeflenir. Bu hedefe ulaşılması için ulus-devlet oluşum sürecinde, özü benzer olmakla birlikte, her ülke farklı toplum yapısı ve kültürü çerçevesinde bir takım gençlik teşkilatlanmalarına yönelmiştir.

3.1.3. Gençlik Teşkilatları

İnsanoğlu yaradılışından itibaren varlığını idame ettirebilmek için kendisini, her an güçlü, zinde ve mücadeleye hazır olma gereğinde hisseder. Bir takım bedeni eksersizler ile kendini zihnen ve bedenen mücadeleye hazırlar. Rönesans ile birlikte kaybolmaya yüz tutan beden eğitimi ve jimnastik hareketleri yine önem kazanır. Beden terbiyesi ile gençler, bir yandan kötü alışkanlıklardan ve ataletten kurtarılırken diğer yandan vatan müdafaası için zinde güç hazırlanmıştır.⁷¹¹

⁷¹⁰ Talimciler, *agt.*, s. 25.

⁷¹¹ Sanem Yamak Ateş, *Asker Evlatlar Yetiştirmek*, İletişim Yayınları, Sena Ofset, bs. 1, İstanbul, 2012, s. 35-41.

Avrupa'da Rönesans ve Reform süreci sonrası ülkelerin coğrafyaları değişime uğradı, başat rol el değiştirdi, devletler egemenliklerini kaybetti, mevcut ülkelerin parçalanmaları yeni ulus devletleri tarih sahnesine çıkardı. Savaşların neticesinde dikte ettirilen barış antlaşmaları ile yenilen devletlere büyük ekonomik ve askeri yaptırımlar uygulandı. Silahsızlandırıldıkları gibi askeri üretim güçleri de ellerinden alındı. Avrupa devletleri benzer durumla yüzyıl sonra tekrar yüzleşti, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ertesine yine coğrafyalar değişti, şartları çok ağır antlaşmalar dikte ettirildi. Silahsızlandırılan, askersizleştirilen toplumlar yeniden birliklerini tesis etmek, halkın milli duygularını yeniden yüceltmek, toplumu bağımsızlık mücadelesine hazırlamak için gençliğe yöneldi. Gerek İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Çekoslovakya, Macaristan gibi Avrupa devletleri gerekse de Balkan ülkeleri ve Osmanlı Devleti kaybedilen savaşların sebebinin önce savaşacak gücü kalmayan toplumunda aradı. Gençliği yeniden ele aldı, gürbüz, dinç, sağlıklı, iyi ahlak sahibi, milliyetçilik duyguları yüksek, vatansever, asker bir gençlik hedeflendi. İşte bu gençliğin yetiştirilmesi ve vatan müdafaasına hazırlanması için; gençlik teşkilatları, izci teşkilatları vb. oluşumlara yönelindi. Her bir ülkenin kazanmak için gençliğine uyguladığı rol model uygulamalar, tarihsel süreçte kaybeden taraftaki ülkelerce izlendi, uygulanmaya çalışıldı.

Fransa'da Napolyon hazırladığı vatandaş orduları ile Avrupa'yı fethetti, Prusya'ya egemen oldu. Esasen vatandaş ordularının altında yatan olgu, asker toplum yetiştirmektir. Bir anlamda topluma, askerliği bir yaşam tarzı haline getirerek spor dâhil tüm aktiviteleri, militarist bir yaşam tarzı ya da paramiliter oluşumlarla askeri yaşam felsefesine uyumlamaktır.⁷¹² Fransa, bir askeri birlik, okulların da her biri bir askeri okul gibi düşünülürdü. Gençlik ve öğrenci taburları, muhafız alayları oluşturuldu. Okullarda öğrencilere temel askerlik eğitimleri verilerek, askerlik nosyonu kazandırıldı.

⁷¹² Erol Akcan, *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV/A-2-2,1.Dizi-Sayı 26, Ankara, 2015, s. 4-5.

Fransa bu başarılarından sonra 1871'de Almanya'ya karşı yenilmesini tekrar beden eğitimi ile gidermeye çalıştı ve İsveç Jimnastiğine yöneldi.⁷¹³ Alman toplumu 1806 yenilgisinin sebeplerini analiz etti, Alman toplumunu tekrar ayağa kaldırmak, milli duygularını kabartmak ve güçlendirmek için jimnastiğe yöneldi. Halka vatan ve vatan sevgisi kavramları işlendi ve devlet-millet-asker kaynaşması sağlandı. Devlet ve toplum düzenine militarize bir yapı hâkim oldu. Alman birlikteliğinin sağlanmasıyla gelen 1864 ve 1871 zaferleri ile Almanya'nın birliği sağlandı. Alman izci teşkilatları (Pfadfinder) ve Genç Almanya Birliği (Jungdeutschlandbund) gençlik teşkilatları kuruldu, Jahn jimnastiği ile toplum ayağa kaldırıldı.⁷¹⁴ İngiltere'de de paramiliter yapılanmanın öncüsü Güney Afrika'da, Boer savaşlarında edindiği savaş tecrübesine istinaden General Baden Powel oldu. Her an güçlü ordu bulundurmak zaman ve büyük maddi güç gerektirir. Bu nedenle İngiltere Powel öncülüğünde "Daima Hazır" parolası ile paramiliter oluşuma yönelindi. Powel, İngiltere'ye dönüşünde Boy Scouts erkek izcilik ve Girl Guides kız izcilik teşkilatlarını kurdu. Bir izci verilen görevleri yerine getirebilmek için daima mücadeleye hazır olmalıydı. Powel'e göre izci, hangi dine mensup olduğu önemli olmamakla beraber mutlaka inançlı olmalıydı. İzcilere semafor ve projektör ile haberleşme metotları başta olmak üzere temel haberleşme biçimleri öğretildi, iz takibi, yön tayini, kamp kurma, ateş yakma, basit ilk yardım usulleri, kroki çizerek ve haritadan yararlanarak yol bulma, yüzme vb. eğitimlerin verilmesi ve temel askeri becerilerin kazandırılması hedeflendi.⁷¹⁵

Avusturya, 1930'lardan itibaren kadınların ve gençlerin eğitilmesine yönelik teşkilatlara yöneldi. Üniversitelerden ilkokullara kadar gençler eğitim mekanizmalarına dâhil edildi. Sağ ve sol partiler ve sendikalar, kiliseler bu eğitime destek verdi. Sayıları yüzleri geçen üniversite öğrenci teşkilatları kuruldu. Bu müstakil teşkilatlar, 1934 yılından itibaren, Alman Milli Talebe Birliği esas alınarak, devlet tarafından organize edilen Vatan Genci anlamında Jung-

⁷¹³ Akcan, *age.*, s. 9-15. Ateş, *a.g.e.*, s. 48-49.

⁷¹⁴ Akcan, *age.*, s. 15-27. Ateş, *a.g.e.*, s. 50-52.

⁷¹⁵ Akcan, *age.*, s. 27-35.

Vaterland teşkilatı kurularak gençlik bu oluşuma dâhil edilmeye çalışıldı. Üye alınacak gençlerin seçiminde ari ırktan olması, vatanına bağlılığı esas ölçüt olarak belirlendi. Devlet başkanı yardımcısı teşkilatın başına getirildi. Viyana merkez olmak üzere dokuz ilde Landesverbund adlı il teşkilatları ile köylere kadar gruplar oluşturuldu. Köy grubunun başında, bir doktor, köyün öğretmeni, idarecisi veya ticaret erbabından biri oldu. Yaş gruplarına göre gençlik teşkilatları oluşturuldu, 14 yaştan itibaren ise erkekler genç avcılar, kızlar genç yardımcılar olarak eğitildi. 18 yaş üstü ise silahlı eğitim grubu olan Heimatschutz grubuna iştirak edildi. Bu grup silahlı eğitim yapan, bölük, tabur, alay gibi askeri yapılanma özlü birliklerden oluşturuldu. Üyeler gerek gündelik, gerekse özel günlerde giymek üzere belirgin, özel üniformalara sahipti. Jung-Vaterland öğrenci cemiyetleri vasıtasıyla okullarda da örgütlendi. Okul gençliği beden eğitimi ve izcilik ve zihinsel propaganda ile Heimatschutz'a hazırlandı. Öğretmenler önemli rol üstlendi. Gençler okullarda sporun yanı sıra, yurt sevgisi, din eğitimi, disiplin, görev sorumluluğu, cesaretlendirme, temel askerlik eğitimleri vb. vatandaşlık eğitimleri ile donatıldı.⁷¹⁶

İki savaş arası dönemde benzer amaçlara yönelik Macaristan'da Levente, Yugoslavya'da Sokul adlı, hükümet ve halk desteğine sahip gençlik yapılanmalarına gidildi.⁷¹⁷ Amaç, Macar ulusal birliğinin sağlanması, gençlik üzerinden halkın mücadele duygusunun canlı tutulmasıydı. Levente'de 22 yaşına kadar olan gençlerin eğitimi amaçlandı. Cemiyete üye olurken, kaybedilen toprakların geri alınması için yemin edildi. Bu yemini temsilen izci kıyafetli iki genç, Budapeşte meydanında bayrak nöbetine yazıldı. Okul teşkilatlanmasına gidildi, okullarda beden eğitiminin yanı sıra, askerlik sevgisi, zehirli gazlara karşı korunma, tahta tüfeklerle temel askerlik eğitimleri yaptırılarak temel askerlik nosyonu, silah arkadaşlığı olgusu kazandırılmaya

⁷¹⁶ Yasemin Doğaner, "İki Savaş Arası Dönemde Avrupa'da Gençlerin ve Kadınların Siyasi Terbiyesi ve Teşkilatlanmaları: Avusturya Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:26, Isparta, 2012, s. 45-56.

⁷¹⁷ Yasemin Doğaner, "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlarda Gençlik Teşkilatları -Macaristan ve Yugoslavya Örneği", *Yedinci Uluslararası Atatürk Kongresi: 17-22 Kasım 2011- Üsküp-Manastır, Makedonya, Orhan Neçare (Yayına Hazırlayan), ATAM Yayınları, C.II, Ankara, 2015, s. 1427-1434.*

çalışıldı. Faaliyetler hükümetin sorumluluğunda yürütüldü, teşkilatın başında general seviyesinde askeri personel bulunduruldu. Levente'nin haricinde Çerkes isimli izci teşkilatı da oluşturuldu. Askeri nizamda olduğu gibi yedi ilde karargâh teşkilatlanmasına ve bölükten-alaya kadar askeri yapılanmaya gidildi. Eğitim kampları düzenlenmesi hedeflenmekle beraber bu mümkün olmadığında Pazar günleri iki saat eğitim yapıldı. Yaş gruplarına göre tabancadan, otomatik silahlara kadar silah eğitimi verildi. Her Levente'nin kendine ait spor ve eğitim alanı olup spor federasyonu ile bağlantılı organizasyonlar düzenlenmekteydi. Resmigeçit törenlerine ve bayram kutlamalarına katılım sağlandı. Jung-Vaterland teşkilatının aksine gençliğin katılımı mecburi kılındı. İzci teşkilatına katılım mecburi değildi. Mezun olan gençlerin, 1924 yılında çıkarılan bir kanunla da Levente birliklerine katılımı ve eğitim almaları zorunlu kılındı.

Balkanlardaki gençlik örgütlenmelerinin bir örneği de Yugoslavya'da teşkil edilen Sokul teşkilatıdır.⁷¹⁸ Spor Bakanlığı kontrolü altındadır. Bakanlık; spor, izcilik, dağcılık, atıcılar, tulumbacılar, Sokul teşkilatı olmak üzere teşkilatlanmıştır. Kuruluş amacı, halkı Avusturya egemenliğine karşı zihnen ve bedenen hazırlamaktır. Sokulluk üç yıl süreyle askerlik mükellefiyeti esnasında icra edilir, ayrıca askeri eğitimi yoktur. Altı haftalık kurstan geçirilen genç, köyünde bir gurubun başına verilerek eğitimini memur kılındı. 6-26 yaş grubu üçe ayrılarak gruplandırıldı. Merkez ve taşra teşkilatları kuruldu. En büyük teşkilat birimi alay çapında değerlendirilebilecek Jupa, ülkede 25 farklı merkezde oluşturuldu. Üyelerde ideolojiden ziyade, beden eğitimi üzerinde duruldu. Jupa'ların stadyumlarının ve eğitim alanlarının olması amaçlandı. Sokul evlerinin yapımı üzerinde duruldu. Açık spor alanı, binası ve açık amfi-tiyatro olmak üzere üç bölümlü inşası planlandı. Koşu yerleri, jimnastik alanları, güreş, boks yerleri, tenis ve voleybol sahaları öngörüldü, ancak futbol sahaları düşünülmedi. Yatakhane, derslik ve okuma salonları öngörüldü. Kahvehane denilen halka açık toplanma yerleri de düşünüldü. Sokul evleri bir nevi kulüp gibi, aile ocağı, yuva haline getirilmeye çalışıldı.

⁷¹⁸ Doğaner, (2015), agm., s. 1434-1437.

Benzer uygulamalar Osmanlı Devleti'nde de görülmüştür.⁷¹⁹ Osmanlı Devleti'nde ilk gençlik örgütlenmeleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin öncülüğünde kurulmuştur.⁷²⁰ Osmanlı Devleti Balkan Savaşları yenilgisinin nedenini sağlıksız, güçsüz, disiplinsiz ve inançsız gençliğe yükledi, vatan ve vatan sevgisi kavramları üzerinden Türk kimliği inşa süreci başlatıldı. Türk kimliği ideolojisinin benimsetileceği Türk Gücü Derneği,⁷²¹ müteakip süreçte de Güç⁷²² ve Genç Dernekleri⁷²³ kuruldu. Gençler yaş kategorilerine göre eğitim gruplarına ayrıldı.⁷²⁴ İzcilik teşkillere ve yayılan milliyetçilik akımına okullar ve spor kulüpleri de iştirak etmiştir.⁷²⁵ Türk Gücü Cemiyeti, Avrupa gençlik derneklerinin işlevlerinden yola çıkarak, vatana “güçlü, kuvvetli, atik, tetik gençler yetiştirmek” üzere kurulmuştur.⁷²⁶ Türk Gücü Cemiyeti beden eğitimi ve spora ağırlık verirken, Güç Dernekleri, gençleri ülke savunmasına hazırlamayı, askerlik mükellefiyetinden önce temel askerlik nosyonu kazandırmayı amaç edinmiştir. Söz konusu dernekler İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin paramiliter yan örgütleriydi. İttihatçıların ordu içindeki etkinlikleri ile teşkilatlanma faaliyetleri kolaylıkla yürütülmüş ve peşi sıra girilen savaşlar da bu tür paramiliter oluşumlara zemin hazırlamıştır.⁷²⁷ Ayrıca doğrudan halkla temasın sağlanabilmesi için “*halka doğru*” parolasıyla yola çıkan Türk Ocağının bir diğer kolu da Köycüler Cemiyeti'dir. Cemiyet, “*köylüler arasında insaniyetkâr bir tarzda çalışmak ve sıhhat, maarif hususunda kendilerine yardım etmek*”

⁷¹⁹ Zafer Toprak, “II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.2, İstanbul, 1985, s. 531.

⁷²⁰ Zafer Toprak, “İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri”, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Beşeri Bilimler, İstanbul, 1979, Vol.7, s. 95.

⁷²¹ Ateş, *age.*, s. 215-260. Akcan, *age.*, s. 101-125. “Dernek, dönemin Türkçülük akımının bir uzantısını oluşturur.” Toprak. (1979), *agm.*, s. 96.

⁷²² Ateş, *age.*, s. 295-340. Akcan, *age.*, s. 184-195.

⁷²³ Ateş, *age.*, s. 343-520. Akcan, *age.*, s. 215-274.

⁷²⁴ Tevfik Çavdar, “Cumhuriyet Döneminde Gençlik”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.3, İstanbul, (ty.), s. 802-808.

⁷²⁵ Akcan, *age.*, s. 148.

⁷²⁶ “Beyannamelerinde, ‘Adımız: Türk Gücü, şiarımız, Türk'ün gücü her şeye yeter! Maksudumuz: Soyumuzu, huyumuzu düzelterek atıye tam manasıyla bir er yetiştirmek, muhtaç-ı muavenet olanlara ve bilhassa hem cinsimize yardım etmektir.’” hükmüne yer verilmiştir. Yusuf Sarıay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993, s. 138.

⁷²⁷ Toprak, (1979), *agm.*, s. 95.

amaçlarına yönelik olarak çalışmalar yürütmüştür. Başta doktorlar olmak üzere halka sağlık hizmeti götürülmüştür.⁷²⁸

1908'de II. Meşrutiyetin, namı diğer Hürriyetin ilanı ile birlikte ve Türkçülük fikrinin etkisiyle Türk Derneği kuruldu. Müteakiben hızla gelişen Türkçülük akımının tesiriyle Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Bilgi Cemiyeti, Türk Gücü Cemiyeti ve Türk Ocakları kuruldu. Türk toplumunun sosyo-kültürel hayatında önemli rol oynayacak Türk Ocağı 20 Haziran 1911'de kurulmuştur.⁷²⁹ Türk Ocağı'nın kuruluş maksadı kuruluş nizamnamesinin 2. Maddesinde; "*Türklerin harsî birliğine ve medeni kemaline çalışmaktır*" olarak yer almıştır.⁷³⁰ Cemiyet bu maksadın tahakkuku için, "*Türk Ocağı adı altında kulüpler açacak, halka ve gençlere dersler ve konferanslar düzenleyecek, müsamereler tertipleyecek, kitap ve risaleler yayınlayacak, okullar açmaya çalışacaktır...*"⁷³¹ Türk Ocağı, Osmanlı İmparatorluğunun o dönemde içinde bulunduğu güç koşullarda, Türk milletinin milli varlığını tehlikede gören bir avuç Askeri Tıbbiyeli gencin öncülüğünde, İmparatorluğun yaşatılmasından ziyade, "*Türkleri kurtarmak*" amacıyla kuruldu. Türkiye'nin yakın tarihinin "önemli kilometre taşları" olarak kabul edilen Ocak, Türkçülük akımının halka benimsetilmesi yönünde gayret sarf etmiştir.⁷³²

Balkan Savaşı'nı müteakip Türk Ocakları'nın etkinliklerinde bir canlanma görülmeye başlandı. Sık sık düzenlenen konferanslar, konserler ve temsiller ile

⁷²⁸ Sarınoy, *agt.*, s. 141-142.

⁷²⁹ Mehmet Şahingöz, Tekin Önal, "Türk Ocaklarının Spora Bakışı ve Faaliyetleri", *III. Uluslararası Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları Sempozyumu: 22-23 Kasım 2018-Bildiriler Kitabı*, Cengiz Buyar, Mehmet Türkmen, Nurdin Useev (Ed.), Bişkek-Kırgızistan, 2019, s. 541. Türk Ocağı ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi*, İletişim Yayınları, Baskı: Sena Ofset, bs. 5, C.1, İstanbul, 2015, s. 458-470. Türk Ocaklarının Kuruluşu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Sarınoy, (1993), *agt.*, s. 104-128.

⁷³⁰ Tunaya, *age.*, s. 465.

⁷³¹ Sarınoy, *agt.*, s. 121.

⁷³² Tunaya, *age.*, s. 459. "O dönemin koşullarında millet haline gelememenin sancılarını çeken Türk unsuru vardı." Sarınoy, *agt.*, s. 106.

halk kazanılmaya başlandı. Türk Ocağı'nın yeni taşınılan yerinde 600-700 kişi kapasiteli sinema salonu yaptırılmıştır.⁷³³

1918'de Türk Ocakları'nın faaliyetleri; "İçinde rahatça çalışılabilecek bir köşe, halk ile münasebete girmek, milliyet fikirlerini şiirlerle, hitabe ile yazıyla, karşılıklı görüşme yoluyla yaymak, nereden geldiğine bakılmaksızın Türk çocuklarına yardım etmek, bir kütüphane oluşturmak, bir okuma odası ayırarak gazete ve dergi temin etmek, sık toplantılarla Türkleri birbirleri ile tanıştırmaktır. Özetle, yer, yardım, telkin ve içtima emellerini gerçekleştirmek" olarak tespit edilmiştir.⁷³⁴ "Konferanslar, sohbetler, müsamereler, konserler ve serbest derslerle Türk Ocakları bir halk üniversitesi gibi çalışmış, millete yön verilmeye gayret edilmiştir." Söz konusu faaliyetlerde özellikle milli duyguları kabartacak konulara yer verilmiştir. Amaç, vatan ve milliyetçilik duyguları ile halkı birbirine kenetlemek, birlik ve beraberliği tesis etmektir.⁷³⁵

Türk Gücü Cemiyeti'nin kuruluş amaçlarından biri olarak da "*Huyumuzu ve suyumuzu düzeltmek*" ilkesi belirlenmiştir. Bu ilke çerçevesinde faal üyeler jimnastik ve spor yapmaya mecbur kılındı.⁷³⁶ Her üyenin belirlenen spor dallarından en az birisine iştirak etmesi zorunlu kılındı. Uzun yürüyüşlerin kılavuz eşliğinde yapılması öngörülmüştür. Spor dallarına Nizamnamenin 25. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

"Uzun yürüyüşler, jimnastik adımı, vadi koşma, sıçrama, atlamak, yüzgeçlik ve gemicilik (kürek, yelken), alaturka ve alafranga güreş, boks, meç, kılıç, kalkan, ok (kemankeşlik, tirandazlık), cirit, değnek, kargı, binicilik, nişan talimleri, disk, bisiklet, otomobil kullanmak, futbol, tenis, golf, hokey, polo, ilah."

Türk Ocağı işgal yılları esnasında kurulduğu her yerde Kuva-yı Milliye güçlerine destek verdi. İstanbul ve İzmir'in işgalini müteakip bu faaliyetleri

⁷³³ Sarınay, *agt.*, s. 117.

⁷³⁴ Sarınay, *agt.*, s. 129.

⁷³⁵ Sarınay, *agt.*, s. 134.

⁷³⁶ Sarınay, *age.*, s. 490-491. Türk Gücü'nün Umumi Nizamı için bk. *age.*, s. 487-492.

nedeniyle işgal güçleri tarafından ilk kapatılan dernekler oldu. İzmir’de Redd-i İlhak Cemiyetinin merkezi Türk Ocağı’ydı. Batı Anadolu’da, Manisa, Akhisar, Aydın, Nazilli, Soma, Kırkağaç, Gördes vb. yerlerde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin de merkezi yerel Türk Ocakları oldu. Bir anlamda Batı Anadolu’daki çoban ateşlerinin yakıldığı yerlerdi. Bulunduğu yerlerde halkın kültür, sanat, eğitim, yardımlaşma, spor vb. sosyo-kültürel etkinliklerinde önemli rol üstlenildi. Nazilli Spor Birliği ve Türk Ocağı Birliği önemli spor kulüpleri olarak sosyal yaşamı hareketlendirdi. Gençlere Ocaklarda, bedeni yeterlilikle birlikte ahlaki, sıhhi ve içtimai yetenekler kazandırıldı. İzmir’de Türk spor kulüplerinin kurulmasına öncülük edildi, Rum takımları karşısında kazanılan başarılar halkın moralini yükseltti, zafere olan inancı pekiştirildi. Anadolu içlerine doğru Konya, Mersin, Adana, Bursa, Bolu, Kastamonu, Mardin, Rize’ye kadar kurulan Türk Ocakları, halkın motivasyonunu üst düzeyde tuttu, gençlik yetiştirildi, mobilize edildi. Ocakların teşkilatlandığı yerlerde futbolun yanı sıra, güreş, at yarışı, voleybol vb. branşlarda spor kulüpleri kuruldu ve karşılaşmalar düzenlendi, milli mücadeleye katkı sağlandı.⁷³⁷

Türk Ocakları’ndan birisi de yukarıda da sözü edildiği üzere, Milli Mücadele’de önemli bir yeri olan ve “*İstiklâl Yolu*” üzerinde yer alan Kastamonu’dur. Kastamonu’nun Kuva-yı Milliye ile birleşmesini müteakip, dernekleşme ve faaliyetleri açısından Kastamonu ve ilçelerinde yeni bir döneme girilmiştir. Kastamonu ve ilçelerinde Mondros Mütarekesi’nden sonra tekrar faaliyet göstermeye başlayan Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti, Rum Gençleri Terakki Cemiyeti faaliyet göstermeye başlamış, gayrimüslim tebaadan Ermeni ve Rumların gizli cemiyetleri ve spor kulüpleri bulunmaktadır. Böyle bir ortamda bir anlamda karşı reaksiyon olarak; “*Milli Mücadele hareketine destek olmak, işgallere karşı bir arada bulunmak ve toplumu aydınlatmak*” amaçlarına yönelik olarak 24 Ocak 1920’de Kastamonu Gençler Kulübü kuruldu.⁷³⁸ Kulübün amacı

⁷³⁷ Şahingöz, agm., s. 544-547. “1918 yılında Türk Ocağı sayısı 35’e ulaşır.” Sarıнай, agt., s. 118-119.

⁷³⁸ Mehmet Serhat Yılmaz, “Kastamonu Gençler Kulübü: Kuruluşu, Teşkilat ve Faaliyetleri”, *Bilim İnsanı Dr. Mustafa Eski’ye Armağan Eğitime Adanmış Bir Ömür*, Hüseyin Yolcu, Sibel

nizamnamesinde şu şekilde yer almıştır: “Gençler arasında tesanüt ve uhuvveti tesis ve temin ile terbiye-i içtimaiye esasât-ı diniye, ahlakiye, millîye dairesinde teali ve tekâmülüne ve memleketin maddi manevi her türlü asrî ihtiyacını temine çalışmaktır.”

Kulübün kuruluş amaçları arasında, “İnebolu Gençler Kulübü amaç ve gaye birliğine yönelmek, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile uyumlu olarak Milli Mücadele hareketini kuvvetlendirmek” de yer aldı. Kulübün amaç ve yöntemlerinin Türk Ocağı ile uyumlu olduğu görülmektedir. Kulüp binasında toplantı odası, okuma odası ve kütüphane bulunmaktadır. “İstihbarat Odası” olarak da isimlendirilen kütüphaneye Ankara ve İstanbul gazeteleri gelmekte, üyeler kitaplarını kütüphaneye bağışlamakta, bu sayede gençlik Anadolu’da cereyan etmekte olan gelişmeler hakkında bilinçlendirilmiştir. Toplantı salonu ilde bulunan diğer cemiyetlerin toplantılarına da tahsis edilmiştir. Kulüp binası ayrıca Kastamonu İstiklâl Mahkemesi heyeti tarafından da kullanılmıştır. Milli Mücadele döneminde, mücadeleye her alanda destek olmaya çalışan Kulüp, “*inkılâbın en öz bir varlığı*” konumunda olmuştur.⁷³⁹

Kastamonu Gençlik Kulübü oldukça aktif faaliyetlerde bulunmuştur. Kulüp üyesi gençler, asker için giyim eşyası toplamış ve teslim etmiş, köyler gezilerek Müdafaa-i Hukuk aleyhindeki kötü propagandanın etkisi azaltılmaya çalışılmış, Safranbolu ve Gerede hadiselerinde yine köy köy gezilerek halk aydınlatılmış, dönemin gelişmeleri hakkında halkın aydınlatılması için bir dizi konferans düzenlenmiş, milli duyguları yüceltecek şiir geceleri düzenlenmiş, musiki şubesi açılmış verilen konserler ile halkta bir heyecan yaratılmış, bayram günleri müsamereler düzenlenmiş, gezi ve eğlenceler tertiplenmiş, himayeye muhtaç çocuklar için sünnet merasimleri yapılmış, Gençlik Dergisi yayınlanmıştır.⁷⁴⁰

Oğuz Haçat (Ed.), PEGEM Akademi, Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti., bs. 1, Ankara, 2020, s. 23-26.

⁷³⁹ Yılmaz, agm., s. 31.

⁷⁴⁰ Yılmaz, agm., s. 32-33.

Kastamonu'da benzer faaliyetlerde bulunan ve "*Hürriyet-i milliyenin teessüsü ve arkadaşlar arasında tesanüt*" amaçlı, 16 Kasım 1919'da kurulmuş olan Muallim Cemiyeti ile gayret birliği sağlamak için Ağustos 1922 sonunda birleşilmiş, o tarihten itibaren Türk Ocağı adını alıncaya kadar Memleket Yurdu olarak faaliyetini sürdürmüştür.⁷⁴¹ Özetle Kastamonu Gençlik Kulübü; Milli "*Mücadele döneminde birlikteliği sağlamak, gençliği bir çatı altında toplamak*" üzere kurulmuş, gençlik yetiştirilmiş, milli duygular kazandırılmış, halk aydınlatılmış ve Kuva-yı Milliye ve Müdafa-yı Hukuk Cemiyeti ile birlikte hareket edilerek, Milli Mücadeleye maddi ve manevi katkı sağlamıştır.

Türk Ocakları, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin teşvikiyle, Hristiyan dükkânlarından mal almamak ve yabancı malı kullanmamak doğrultusunda boykot eylemlerine de yönelmiştir. Bir adım daha ileri gidilerek Türk Ocağı'nda yabancı malı kullanmamak üzere yeminler edilmiş, yerli malı sevgisi aşılanmıştır.⁷⁴² Ayrıca, Türk Ocakları bu faaliyetlerini yürütmek için bünyesinde çeşitli dernekler kurmuş, benzer amaçlar yürütmek üzere kurulan derneklerle işbirliğine girişilmiştir.⁷⁴³ Bu dönemde iktisadi milliyetçilik doktrini amaçlı kurulan bir oluşum da İstihlâk-ı Milli Cemiyeti'dir.⁷⁴⁴ Cemiyet, Aralık 1912'de üç temel iktisadi ilke üzerine kurulmuştur: "*1- Yerli malı vatandan bir parçadır. Mal, sahibi kanalıyla bir vatana bağlıdır; 2- Yabancı malına oranla pahalı da olsa, yerli malını tercih etmek milli bir görevdir; 3- Yerli malının üretimini ve tüketimini yaymak gereklidir.*"

Özetle Türk Ocakları, Türkçülük ve milliyetçilik duygularını "*heyecan ve telkin*" yoluyla uyandırmak ve canlı tutmak etkinliklerinin nüvesini oluşturmuştur.

⁷⁴¹ Yılmaz, agm., s. 35.

⁷⁴² Sarınay, agt., s. 137.

⁷⁴³ Türk Ocağı bünyesinde kurulan bazı dernekler şunlardır: "Türk Gücü Derneği, Köycüler Cemiyeti, Türk Bilgi Derneği, İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti ve Darülfünun Talebe Cemiyeti." Sarınay, agt., s. 138.

⁷⁴⁴ Tunaya, age., s. 471-472.

Bu canlılık ile genç nesillerin yetişmesi sağlanmış, sağlıklı ve bilinçli bir toplum yaratılmasına çalışılmıştır.⁷⁴⁵

Yukarıdaki verilerin ışığında Kıbrıs Türk toplumunun, sosyo-kültürel yaşamında ve varoluş mücadelesi teşkilatlanma sürecinde, gerek İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, gerekse Türk Ocakları ve Türk Gücü'nün, gerekse de benzer amaçlarla kurulan Gençlik Kulüplerinin faaliyetlerinden esinlenerek faaliyetlerini yürüttüğü tespit edilmiştir. İnceleme dönemimizde Kıbrıs Türk toplumunun yürüttüğü faaliyetlerde bire bir Türk Milli Mücadele dönemi öncesi yürütülen faaliyetlerin izleri görülmüştür. Müteakip bölümlerde ayrıntılı olarak görüleceği üzere, Türk spor kulüplerinin kuruluş şekli ve gayeleri, kulüp binaları ve etkinlikleri, gençliğin bir çatı altında toplanması ve yönlendirilmesi, halkın aydınlatılması, köye doğru hareketinin tatbik şekli, doktorların faaliyetleri, 1958'lerde uygulanan "Vatandaş Türkçe konuş!" ve "Yerli Malı Kullanımı" kampanyalarında bu izler görülmüştür. Netice itibarıyla, Kıbrıs Türk toplumu, II. Meşrutiyetten itibaren başlayan süreci ve Milli Mücadele döneminde yaşanan gelişmeleri yakinen takip etmiş ve uygulamaya çalışmıştır.

İki savaş arası dönemde savaştan etkilenen, kendini yakın savaş tehdidi altında gören her ülke benzer oluşumlar içine girmiştir. Bunlardan biri de, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" ödeyişiyle yola çıkan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'dir. Tez içerisinde Türk gençliğinin eğitilmesine değişik bölümlerde yer verilmiştir. Kıbrıs Türk toplumu da içinde bulunduğu şartlarla uyumlu olarak benzer oluşumlara yönelmiş, saha çalışması esnasında görüldüğü üzere izcilik teşkilleri altında, spor kulüpleri çatısı altında gençler toplanarak mücadeleye hazırlanmıştır.

Kıbrıs'ta da gençlik ve izcilik teşkilatlanmaları, Ada'nın İngiliz sömürge yönetimine geçişi ile başlamıştır. Rum toplumu siyasi teşkilatlanma faaliyetlerinde ön almış, Kıbrıs Türk toplumu da Jön Türk akımı etkisiyle

⁷⁴⁵ Sarıncay, *agt.*, s. 135.

teşkilatlanma faaliyetlerine başlamıştır. Rum toplum liderliği ve Kilise öncülüğünde Enosis amacına yönelik olarak da 1950'lerden itibaren başladığı ve EOKA'nın alt yapısını oluşturan gençlik teşkilatlanmalarının bir benzeri Türk toplumunda görülmüştür. Türk toplumundaki gençlik teşkilatlanması 1950'lerin başındaki Türk Lisesi ve Viktorya Lisesi Mezunlar Derneğinin etkinlikleriyle sınırlı kalmıştır. Artan Enosis faaliyetlerine karşı Türk toplumunun hak ve menfaatlerini korumak için 1953'te, KTKF öncülüğünde Lefkoşa Türk Millî Gençlik Birliği (LTMGB) kurulmuştur. İlk gençlik örgütlenmesi kabul edilen Birliğin kuruluş amaçlarında genel esaslara değinilmiş, Türkiye ile işbirliğinin geliştirilmesinden, köy ziyaretleri ile birlikteliğin sağlanmasından söz edilmiş, ancak gençliğin Enosise karşı mücadele için teşkilatlandırılacağı yer almamıştır. Militarist bir yapıya sahip olup, üyeleri TMT andını andıran bir yemin ederek Birliğe katılmıştır. Birliğin genişlemesi okullar üzerinden sağlanmıştır. 1953-55 yılları arasında çeşitli etkinliklere katılım sağlayan Birliğin etkinliği, 1955'ten itibaren direniş örgütlerinin faaliyete geçmesi ve TMT'nin kuruluşunu müteakip genişleme sürecinin okullardan spor kulüplerine kaydırılması ile azalmıştır.⁷⁴⁶ LTMGB, İstanbul'un fethinin 550'ncü yıldönümü kutlamaları kapsamında Türkiye yetkililerine gönderdiği mesajda gençliğin Türkiye ile birleşme isteği dile getirilmiştir.⁷⁴⁷ LTMGB, Türk toplumunun sorunlarına çözüm arayışları kapsamında KTKF ile iş birliği yapacaklarını bildirmiştir.⁷⁴⁸ Lefkoşa Türk Millî Gençlik Birliği kuruluş hedeflerini elde edebilmek için askeri bir yönetim anlayışını kabul etmiştir. Bu yargıyı destekleyen en önemli olgunun üyelerinin silah, Kur'an ve Türk bayrağı üzerine yemin ederek üyeliklerini başlatmaları olduğu söylenebilir.

⁷⁴⁶ Balyemez, (2022), agm., s. 230-239. FCO, 141-3283-93, Extract From Commissioner Nicosia Report For June, June 8, 1953. Ayrıca bk. FCO, 141-3283-02, 01, SB/5143/2, 2149, May 21, 1953. Ali Nesim, *Kıbrıs Türk Gençlik Hareketi*, Ada-M Basın Yayın Ltd., bs. 1, Lefkoşa, 1999, s. 10.

⁷⁴⁷ FCO, 141-3283-04, Haftalık İstihbarat Raporu Nu.23, S.1/53, June 4, 1953. FCO, 141-3283-07, 06, 05, "The New Young Turkish Organisation", Report of Commissioner of Nicosia, Secret&Urgent, June 12, 1953. FCO, 141-3283-84, Extract From Letter From the Commissioner of Police, No. SB.51-1/7, June 18 1953.

⁷⁴⁸ FCO, 141- 3283-09, Haftalık Polis İstihbarat Raporu, Nu.31, S.1/53, June 30, 1953.

Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı (KTGT) ile ilgili ilk izlere KTKF'nun kuruluş aşamasında rastlanır.⁷⁴⁹ LTMGB'nden sonra etkili gençlik örgütü olarak 1958 yılında KTGT kuruldu, Celal Hordan Teşkilatın başına getirildi. KTGT içinde yer alan Halk Eğitimi Dairesi, halka okuma-yazma öğretmek, Türkçe konuşmayı öğretmek, konferanslar düzenleyerek halkı bilinçlendirmek, köylere broşür, ilk yardım dolabı dağıtmak ve kütüphane kurmak gibi etkinliklerle görevliydi. Ancak, Teşkilatın etkinliklerinde görülen uygunsuzluklar nedeniyle KTKF tarafından 1960'lara gelinirken etkisiz hale getirildi.⁷⁵⁰

KTGT'nin faaliyetlerinin sonlandırılmasından sonra, Cumhuriyetin kurulmasını müteakiben, Kıbrıs Türk gençliğini ülke içinde ve özellikle uluslararası alanda temsil etmek üzere 11 Mayıs 1962'de Kıbrıs Türk Milli Gençlik Konseyi kuruldu. Ancak Dünya Gençlik Teşkilatı'na üyeliği Rum toplum liderliğince engellendi. 21 Aralık 1963'ten sonra Mücahit teşkilatlanmasına geçilmesi ile birlikte Mücahit Gençlik ve Kültür Ocağı kuruldu.⁷⁵¹ Müteakip dönem Türk Cemaat Meclisi yönetim döneminde de Gençlik Teşkilatlanmaları üzerinde durulmuştur. Yılmaz Bora konuyla ilgili bilgilerini şu şekilde ifade etti:⁷⁵²

“Kamu yönetimi üzerinde iki yıl bir eğitim aldıktan sonra Kıbrıs'a döndüğümde, 1971 yılında Gençlik Spor ve Köy İşleri Dairesi kuruldu. Cumhurbaşkanı Denktaş Bey'e bağlı ve bana Gençlik İşleri sorumluluğunu verdiler. Gençlik İşleri sorumluluğu da verince, gerçekten daha da bu işlerin içerisine girdik ve 1972 yılında Fulbright burslarından yararlanarak Amerika'da Philadelphia Üniversitesinde “Gençlik Lideri” eğitimi aldıktan sonra geldim ve Ada genelinde gençlere yönelik hizmetler vermeye başladık. Gençlik liderleri tespit ettik ve eğitim vermeye başladık. Gençlik Psikolojisini gençlere anlatmaya çalıştık. Pedagoglar, sosyologlar geliyordu, hep onlar ders veriyordu, böyle seminerler hazırladık. Aşağı yukarı bir 40 tane gençlik lideri yetiştirdik ve bunların arasında ekseriyeti de öğretmendi, genç öğretmendi. Ama görüyorum ki bu o yetiştirdiğimiz gençler zaman içerisinde ilgi devam etmediği için koptular.”

Sonuç olarak, 1789 sonrası Fransız İhtilalinin yaydığı milliyetçilik akımlarına bağlı olarak ulus devletler ortaya çıkmıştır. Ulus devletlerin ortaya

⁷⁴⁹ Nesim, age., s. 8.

⁷⁵⁰ Nesim, age., s. 10-12.

⁷⁵¹ Nesim, age., s. 13-14.

⁷⁵² Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 23 Kasım 2021.

çıkışında bu dönemde yaşanan militarist duygu ve düşüncelerin topluma mal edilmesi düşüncesi etkili oldu. Dolayısı ile Kıbrıs Türk toplumunun mücadele sürecinde, dönemin tanıklarının ifadelerinde bu gençlik teşkilatlanmalarının tesiri olduğu kolaylıkla görülebilir. Özellikle Osmanlı Devletinin Balkan Savaşı sonrası ve erken Cumhuriyet dönemlerindeki gençlik yapılanmalarının izleri görülmüştür. Ayrıca dönem İngiliz sömürge yönetimi devri olduğundan Kıbrıs'ta da Boy Scouts teşkilatı bizzat İngilizler tarafından yerleştirildi. Okullarda ve spor kulüplerinde kurulmasına ve faaliyetlerine izin verildi. İlk izcilik öğretmenleri de İngiliz öğretmenlerdi. Saha çalışması esnasında bu eğitimlere katılanlara Boy Scouts kimlik kartı verildiği görülmüştür. İzcilere de verilen eğitimler Boy Scouts eğitimleri ile uyumludur. Kamp yaparken obalarına verilen isimler benzerlik taşımaktadır. İngiltere izcilik teşkilatını Kıbrıs'a yerleştirirken İkinci Dünya Savaşı'nı da göz ardı etmediği değerlendirilebilir. Birçok Türk ve Rum genci ve sporcusu İngiliz ordusunda hizmet etmiştir.

Toplumların spora bakış açısı, spor dışındaki olgularla da yakından ilgilidir. Bu nedenle sporu, sadece "*bedensel hareketlerin düzenli ve sürekli olarak yapılması*" biçiminde tanımlamak yerine bağlantılı olduğu diğer konularla ilintileyerek yaklaşmak, toplumsal yapının ifadesi açısından daha verimli sonuçlar verebilir.⁷⁵³

Spor sahip olduğu özellikler nedeniyle, farklı dinamiklerle etkileşim içerisindedir. Ekonomi, politika bilimi, antropoloji, tarih, psikoloji, felsefe ile ilişkili ve günümüzde pozitif bir bilim olarak kabul edilen sosyolojinin yakın ilgi alanındadır. Farklı dinamikleri taşıması nedeniyle spor, farklı bilim dallarınca kendine özgü kavram, model ve metotlarla ele alınmıştır.⁷⁵⁴

⁷⁵³ Aydın Karasüleymanoğlu, *Yeni Boyutlarıyla Spor*, Engin Yayınları, bs. 2, Ankara, 1989, s. 3.

⁷⁵⁴ Orhun, agm., s. 54.

3.1.4. Türk Toplumunda Gençlik Hareketleri, İzcilik Faaliyetleri

Türk toplum liderliği gençliği hiçbir dönemde boş bırakmamış, gerek okullarda, gerekse spor kulüplerinde, gerekse de izcilik oluşumları adı altında varoluş mücadelesine hazırlamıştır. Dolayısıyla 1955-63 döneminde milliyetçi duygularla donatılmış, fiziki bakımdan yeterli, örgütlenmiş bir Türk gençliği vardı, bu dönemde hedef doğrultusunda eğitildi, yönlendirildi, varoluş mücadelesine yönelik teşkilatlandırıldı, 21 Aralık 1963 dönemine hazırlandı.

Enver Emin, izcilik teşkilatlanmasını “*TMT'nin bir yerde, bir yan kolu gibiydi*” şeklinde ifade etmiştir. Yani küçük yaşlardan itibaren gelecekte Rum'un yapabileceği bir deliliğe karşı hazır olunacak, o disiplini elde edebilecek imkânlar yaratılmıştı. Dolayısıyla gençler bu faaliyetlere iştirak ederek kendilerini varoluş mücadelesine hazırladılar.⁷⁵⁵

Eşber Serakıncı'nın Lisedeki öğrencilik yılları mitingler, protesto yürüyüşleri ile geçti. İlk sloganları "Türkiye'ye ilhak!" üzerinedir. Müteakiben "ya Taksim ya Ölüm!" sloganına dönüldü. EOKA kaynaklı tedhiş olayları gerçekleşirken, Türk toplum liderlerinin de telkiniyle özellikle Lefkoşa'da kendiliğinden 9 Eylül, Volkan, Karaçete vb. bazı yeraltı teşkilatları oluşmaya başladı. Serakıncı ve arkadaşları da Mağusa'da aralarında “*niye böyle bir şey de biz yapmıyoruz*” gibisinden bir arayış içerine girdiler. Mağusa'da kendilerinden büyük gençlerin de o gönüllü kurulan teşkilatlarla irtibatları vardı. Bir gün, bir olay sonucunda İngiliz polisi, bu teşkilatların içerisindekileri yakalarken bir iki arkadaşlarını da Mağusa yakaladı, böylece Lefkoşa'daki oluşumların Mağusa'ya da uzandığı fark edildi. Namık Kemal Lisesi içinde ve dışında izcilik faaliyetleri yürütüldü. Rumlar Trodos Dağı'nda atış talimi yapmaktaydı. Serakıncı, bir arkadaşı ile beraber Rum faaliyetlerinin izlenmesi için Mağusa'dan yaklaşık 60-70 km uzaklıktaki Trodos'a görevlendirildi, izci elbiselerini giyilerek Trodos Dağında Rum faaliyetleri gözlenmeye gidildi.

⁷⁵⁵ Enver Emin ile gerçekleştirilen görüşme, 29 Kasım 2021.

Serakıncı, izci teşkilatının içinde de büyüklerinin bu milli örgütlenme ile ilgili çalışmaları olduğunu sonradan öğrendiklerini ifade etti.⁷⁵⁶

Ayten Berkalp, ortaokul sıralarında okulun izcilik koluna girdi ve izcilik faaliyetleri ile tanıştı. Okulun izcilik kolu başkanı seçildi. Kendinden daha küçükleri teşvik etti, yardım etti, üniformalarını satın aldı ve eğitim faaliyetleri ile uğraştı. İzcilik hocası bir İngiliz'di. Trodos'ta, Türk, Rum, Ermeni üç oba halinde eğitim görürlerdi. Altı çadır kurulur, her toplum izcilerine ikişer çadır düşerdi. Berkalp, obabaşısıdır, obasının ismi ise horozdur. İzci grupları arasında yemek yapmak, temizlik yapmak gibi yarışmalar düzenlenir, hızlı yürüme, iz sürme, yön bulma temel askerlik eğitimleri, koşu gibi spor eğitimleri yaptırılırdı.⁷⁵⁷ Burada dikkat çeken husus toplumların ayrılığının küçük yaşta izcilere de yansımalarıdır. İzci grupları ayrı çadırlarda kalmaktadır. Görülen odur ki, İngiliz yönetiminin attığı her adımda, iki toplumu bir araya getirmek gibi bir düşünce içinde olmadığıdır. “*Böl ve yönet*” kuralını hayatın her alanında uygulamaya koymuştur. İngiliz karma okullarında ayrı sınıflarda eğitim görülürdü. Mağusa-Lefkoşa tren hattında ayrı ayrı vagonlarda seyahat edilirdi.

Özcan Özcanhan, Lefkoşa Türk Lisesi beden eğitimi öğretmeni, Lefkoşa'nın da ilk Serdarı ve teşkilatın etkili isimlerinden biri olan Çelik Kara Yusuf'un, hem antrenör, hem izci teşkilatı başkanı olduğunu ifade ederek, Teşkilata izci örgütünden de eleman seçip kazandırdığını söyledi.⁷⁵⁸ Özcanhan'ın da ifade ettiği gibi Ada'nın her tarafında gerek spor kulüpleri bünyesinde, gerek okulların bünyesinde gerekse diğer sivil toplum kuruluşlarının bünyesinde oluşturulan izci teşkilatları da Teşkilata, yetişmiş personel kazandırma yönünde önemli işlev görmüştür. İzci teşkilatları da spor kulüpleri gibi İngiliz yönetimince Ada'da ilk olarak kurulup ve teşvik edildiğinden, yönetim baskısı görülmeden faaliyetler yürütülmüştür.

⁷⁵⁶ Eşber Serakıncı ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

⁷⁵⁷ Ayten Berkalp ile gerçekleştirilen görüşme, 17 Kasım 2021.

⁷⁵⁸ Özcan Özcanhan ile gerçekleştirilen görüşme, 02 Kasım 2021.

Lefkoşa'da yine Türk Lisesi beden eğitimi öğretmeni Salih Yusuf Hoca izcilik faaliyetlerini de yürütmüştür. Bu konuda da Teşkilata destek sağlamıştır. Kıbrıs'ta izcilik faaliyetlerini İngiliz yönetimi "Boys Scouts" adı altında okullara yerleştirdi. Türk Lisesinde Yusuf Salih Hocanın önderliğinde, teşkilatlanmanın bir parçası olarak etkinlik gösterildi. Lefkoşa-Girne arasındaki Boğaz bölgesinde Pınarbaşı ve Gönyeli'nin Ağırdağ köylerinde izcilik kampları teşkil edilerek gençlere temel askerlik nosyonu kazandırılmaya çalışılmıştır.⁷⁵⁹

Dinçer Hasan Raif, izciliğin Ada çapında gençliğin yetiştirilmesine ve mücadeleye hazırlanmasına katkı sağladığı vurguladı ve izcilik faaliyetleri ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıkladı:⁷⁶⁰

"İzcilik dersini beden eğitimi öğretmenleri verirdi. Mesela ben o devre Lefkoşa'daydım. Ve askerlik dersi adı altında askerlik dersini kullanamadığınız için izcilik dersi adı altında askerlik dersi verirdik. Bu iş için özel eğitim alındığı için, beden eğitimi öğretmenleri verirdi. Beden eğitimi öğretmenleri bu konuyla ilgili özel eğitim alırdı ve askerlik hocası olurdu. Lefkoşa'dan bir yıl sonra Mağusa'ya dönünce Namık Kemal Lisesi'ne geldim ve burada da izcilik derslerini ben verdim."

Ali Osman Ünver öğrencilik döneminde, İngiliz ve Rum okullarında da okuyan 18 öğrenci olarak, öğrencilerin de Teşkilata alındığını duyunca bir araya gelerek, önceden kendilerini eğitmek için bir gençlik teşkilatı kurmaya karar verdiler. Bu teşkilata gençleri üye yaparak, küçük yaştan itibaren gizlice sırf silah kullanmasını öğrenmeye başlasın diye avcılık, izcilik gibi faaliyetler üzerinde fikir birliği yaptılar ve "nasıl yapalım" arayışına girdiler. Kendi aralarında tartışıp, bir heyet teşkil ederek o zaman avukatlık yapan Rauf Raif Denктаş'ı ziyaret etmeye karar verdiler. Denктаş kendilerine bir gece Çetinkaya Spor Kulübü'nde randevu verdi. 18'i de görüşmeye gitti. Görüşme, Çetinkaya Spor Kulübü'nün bodrum katında kütüphanede gerçekleşti. Denктаş'a, bir gençlik teşkilatı kurmak gibi niyetleri olduğundan, gençlerin daha öğrencilik yaşlarından yetiştirilmesini düşündüklerini anlattılar. Asker gibi yetiştirilen, silah kullanması bilen, izcilik dersleri ile yetiştirilen gençlik teşkilatları kurulmasından

⁷⁵⁹ Peker Turgud ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

⁷⁶⁰ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

söz ettiler. Denктаş, hepsinin isimlerini yazarak aldı, ancak boylarından büyük işlere kalktıklarından söz ederek biraz azardı, fırçaladı ve dağıldılar. Bir gece yurttan kalırlarken, 1958 sonu 59 başı gibi, saat böyle 1,5-2 gibi yataklarından uyandırılarak, Denктаş'ın isteği üzerine, Denктаş Bey'in avukat yazıhanesine gittiler. Gittiklerinde Denктаş, kendilerini kucaklayarak, alınlarından öperek, aldıkları bu karar nedeniyle kutlayarak karşıladı ve *“işte Türk genci böyle olur”* diyerek kendilerini övdü. Onları tekrar dinledi ve Gençlik Teşkilatı kuruldu. Ünver, Gençlik teşkilatının kurulma amacının, *“TMT teşkilatına personel yetiştirmek”* olduğunu ifade etti. Söz konusu Gençlik Teşkilatında, lise öğrencileri, kulüplerde futbol oynayan gençler ve Teşkilat halka da açıldığından her kesimden gençler yer aldı. Ünver'in de söz ettiği gibi, dikkat edildiğinde Türk toplumu içinde oluşturulan teşkilatlar, yukarıdan gelen bir baskı veya yönlendirme ile değil de halkın, gençliğin kendi istekleri ile kurup Türk toplumu liderliğine kendilerini kabul ettirmeleri ile neticelenirdi. TMT bir anlamda halkın kendisi oldu, bütünü kücakladı.⁷⁶¹

Ali Osman Ünver, Lefkoşa'dan yaz tatili için Lefke'deki köyüne gittiğinde bu edindiği tecrübe ile daha Teşkilata üye olmadan köyünde de Rum saldırılarına karşı korunmak için, mahalledeki çocukluk arkadaşlarından oluşan, beş kişilik bir ekip kurdu. Ünver, mahallede çocukluğunun bu arkadaşları ile hep askerlik oyunları, oyuncak silahlar, kılıçlar, kesici silahlar gibi unsurlarla oynadıkları oyunlarla geçtiğini ifade etti. Ünver'in köyünde olduğu gibi o dönemlerde Kıbrıs hemen her kesiminde çocuklar genellikle askerlik üzerine oyunlar oynayarak büyürlerdi ve farkında olmadan kendilerini varoluş mücadelesine hazırlarlardı.

Işıl Arıkan, Bayraktar Ortaokulu'nda okurken Türkçe öğretmeni Ahmet Tansel Bey tarafından izcilik dersleri verildiğinden söz etti. Haftada bir iki saat sağlık dersleri verilir, ilk yardım yapılması öğretilirdi. İzcilik dersleri esnasında, kaybolunduğu zaman yön tayini ve yön bulma eğitimi, ağaçlara çıkabilmek için

⁷⁶¹ Ali Osman Ünver ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

ipleri nasıl bağlanacağı, nasıl çıkılacağı, nasıl saklanılacağı, el kol hareketleri ile nasıl haberleşileceği gibi konular öğretilirdi. Haydarpaşa Lisesi'ne giderken beden eğitimi öğretmeni Hüseyin Ruso'dur. Ruso, öğrencilere disiplin hareketleri yaptırarak askeri disiplini aşıladı. Gelişen olaylar neticesinde okul müdürü ile beraber bazı öğretmenlerine Teşkilat mensubu olduklarını ve tabanca taşıdıklarından söz etti. 21 Aralık olayları başladığında TMT üyesi olmamasına rağmen Lefkoşa'da mevziden mevziye koşarak büyüklerine yardım etmiştir.⁷⁶²

Gönyeli bölgesinde de ilkokul, ortaokul seviyesinde izcilik faaliyetleri son derece önemliydi. Bütün gençler ve öğrenciler bu programlara katılırdı. İzcilik faaliyetleri o dönemde oluşan ruhun tamamlayıcısı rolünü üstlendi. TMT'ye üye olmak, mücadelecı bir ruha sahip olmak ve bunun ilerisinde sağlıklı bir toplum yetiştirmek açısından izcilik faaliyetleri önemliydi. İzcilik kampları düzenlendi, yürüme, yön bulma, cesaret kazandırma vb. eğitimler yaptırıldı, gençler mücadelecı bir ruh, bir kimlik kazandırılarak Milli Mücadeleye hazırlandı.⁷⁶³

Ahmet Sevinç, kulüp, gençlik teşkilleri ve Teşkilat bağlantısına yönelik olarak, 1962-63'den itibaren Derviş Eroğlu ile birlikte MTG'nün yönetimini devralırlar. Önceki yönetimler zamanında Türk Gücü Kulübü Mağusa'nın kendisi yapılmış, kulüp Mağusa ile özdeşleştirilmiştir. Bu özdeşleştirmeyi sağlayanlardan biri de Dr. Hasan Güvener'dir. Güvener aynı zamanda Mağusa Gençlik Teşkilatı ve Kıbrıs Gençlik Teşkilatı başkanıydı. Aynı zamanda etkin izcilik faaliyetlerini yürüttü ve kulüp başkanlığını da yaptı. Güvener, Ada sathında gençlik teşkilatını geliştirenlerin başında geldi. Sevinç'in anlatımından, Mağusa'nın köylerinde olduğu gibi, Mağusa merkezde de Teşkilat ve kulüpler iç içe geçmiş vaziyetteydi. Türk toplum liderliğinin hedeflerine paralel olarak faaliyetler sürdürülmektedir. 1958'den itibaren Teşkilatın önemli isimlerinden İsmail Sadıkoğulları bu bölge ile ilgilendi. Aynı şekilde TMT'nin kurucularından

⁷⁶² Işıl Arıkan ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

⁷⁶³ Ali Çetin Amcaoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

biri olan Dr. Burhan Nalbantoğlu tıp eğitimine gitmeden önce bu bölgede köylerde öğretmenlik yaptı.⁷⁶⁴

Erbil Aydınova, gençlerin yetişmesine yönelik olarak, okullarda yetişkin öğrencilere Kıbrıs'ta yaşanan olaylar ve Rumların zihniyetinin anlatılmaya çalışıldığından bahsetti. Bu faaliyetler yapılırken o dönemlerde yine okullarda izcilik derslerinin konulduğunu ve izciliğin faaliyetlerinin de bir nevi askerliğe de başlangıç adımı sayılabileceğini vurguladı. İzcilik derslerinde, yürüyüş, yön bulma, pusulayı öğrenme ve yollara, belirli bölgelere saklanan işaretleri pusula yardımı ile bulma gibi dersler işlenirdi. Bir anlamda bu faaliyetler temel askerlik eğitimi gibi görülürdü. İzciler, yine askerin giydiği şekilde izci kıyafeti ile papyon veyahut kravat veya atkısı ile boyunluğu ile şeritleri ile kolda izcilik sembolleri ile onları takarak asker gibi yetişilirdi. Bir hafta süreli, 15 gün süreli kamplara çıkılarak da eğitim yapılırdı. Bu faaliyetler izcilik statüsü altında yapıldığından İngiliz yönetimince de göz yumulur hatta desteklenirdi. Aydınova, bütün bu faaliyetlere ilave olarak gençliğin yetiştirilmesi için lise öğrencilerine haftada bir defa silah eğitimi, talim eğitimi yaptırıldığından söz etti. Aydınova ayrıca, DTB, TOL ve köy kulüplerindeki sporculardan istifade ile halkta mücadele ruhu ve azmi yaratılmaya çalışıldı. Bu sporcular izcilik eğitimi altında takım, bölük komutanı olarak yetiştirildi.⁷⁶⁵

Öğretmenler aynı zamanda gerek tabur karargâhlarında gerekse Sancak karargâhında çeşitli Dal görevlerinde bulunurdu. Aydınova da, Moğaç Taburunda ve öncesinde Belediye Evleri ve okullar bölgesi denilen bölgede bölük komutan yardımcılığı görevinde bulundu. Limasol'da Komutanı Mehmet Rıza Moğaç olan Moğaç Taburu ile Komutanı Erdem Oskar olan Malazgirt Taburu bulunurdu. Bu iki tabur kovan olarak da bilinirdi. Spor kulüplerindeki sporculardan da izci kıyafeti giyen ekipler hazırlanır ve bu iki tabur ile çevresindeki köylere eğitime gidilirdi. Aydınova, Limasol merkezinde olduğu

⁷⁶⁴ Ahmet Sevinç ile gerçekleştirilen görüşme, 04 Kasım 2021. Hasan Güvener'in biyografisi için bk. Emircan, (ty.), *age.*, s. 239-240.

⁷⁶⁵ Erbil Aydınova ile gerçekleştirilen görüşme, 08 Kasım 2021.

gibi, kırsal kesimde ve köylerdeki teşkilatlanmanın da yine köy kulüpleri üzerinden yürütüldüğünü vurguladı.⁷⁶⁶

Yusuf Karayusufoğlu okul yıllarında 3, 4 yıl izcilik yapmıştır. İzcilik eğitimi esnasında hem disiplinli yaşamak öğretilir, hem de milliyetçilik aşılırdı. İnsanın ülkesini, vatanını sevmesi, Türk ulusunu sevmesi, bu ülkede tekrar bir gün başa gelmek için birlikte mücadele ederek yaşamak ve çok çalışmak gerektiği, sabırla beklemek gerektiğini öğretilirdi ve zaten toplum o inançla yola çıkar, direnilir, mücadele edilirdi. Türk soyu içinde dış ülkelerde şimdiye kadar en çok direnen Kıbrıs Türkleri olduğu ve sonuçta başarıya ulaşıldığı inancındadır.⁷⁶⁷

Gürçağ, Binatlı Köyünde yaşarlarken ilkokul çağlarında izcilik faaliyetlerine de katılır. Köyün yakınında İngiliz askeri kampı vardır. İngiliz askerinin kampı civarında izci kampı kurulur, Türk milliyetçiliği üzerine ders verilir, yön bulma, haberleşme eğitimleri yaptırılır, bir yere bir şey saklanır, pusula ile gidilip bulunur, en kısa zamanda bulan ödüllendirilir.⁷⁶⁸

1960'ta Cumhuriyet kurulana kadar, Larnaka'da oluşturulan teşkilat mensuplarının bir kısmı Türkiye'ye eğitime gönderilir, eğitim alıp gelenler başta kulüpler olmak üzere çeşitli nedenlerle eğitime gidemeyenleri usta çırak usulü yetiştirirler. Rum lideri Makarios, Cumhuriyeti bir "atlama taşı" olarak görmesi nedeniyle Türk toplum liderliği gelişmelerin farkındadır ve hazırlıklarını kesintisiz devam ettirir. Saydam'a göre 1960-63 döneminde de Larnaka bölgesinde teşkilatlanma çabaları spor kulüplerinde yürütülür. Spor kulüpleri ile bağlantılı yaz aylarında, okulların kapalı olduğu ve müsabakaların yapılmadığı dönemlerde izci teşkilleri kurulur. Yaz aylarında izci kampları teşkil edilir. Üniformalı olarak dağda kurulan kampa gidilir. Yanaşık düzen eğitimi yanı sıra,

⁷⁶⁶ Erbil Aydınova ile gerçekleştirilen görüşme, 08 Kasım 2021.

⁷⁶⁷ Yusuf Karayusufoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

⁷⁶⁸ Çetin Gürçağ ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Kasım 2021.

silah eğitimi verilir ve atış yaptırılır. Yön tayini, pusula kullanma, bir yeri bulma gibi temel askeri eğitimler verilir. Paramiliter yapılanmanın izleri Larnaka bölgesinde de görülür.⁷⁶⁹

Hilmi Ahmet Rasimoğlu, 1955'te Volkan ile birlikte teşkilata girmiştir. TMT kurulunca imza atarak ve yemin ederek TMT'ye geçmiş ve Zirköy'de eğitim görmüştür. A Petek Beyliği yaptı, bölük komutanlığı görevinde bulundu. Doğan Türk Birliği'nde izcilik öğretmenliği yapmış, 24 izci yetiştirmiştir. *“Bu izci kolu her bayram camiden çıktıktan sonra Rum yolu vardı, trampetler ile Türk Bayrağımız ve izci bayrağımız ile marşlar çalarak, çarşı içinde Rumların içinden geçip gidiyorduk. Ta millet bahçesi diye bir yer vardı, oraya kadar gidiyorduk, tekrar deniz yolundan geri Türk mahallesine dönüyorduk ve Rumlar da bizi alkışlardı”* diyerek izcilik anılarını paylaştı.

Rasimoğlu, DTB'nde izci öğretmeni olmanın avantajını kullanırdı. İzcilik faaliyeti adı altında çeşitli köylere gidilir, teşkilat faaliyetleri yürütülürdü. İngiliz ve Rum yönetiminin dikkatini çekmemek için izci diye, hâlbuki teşkilatın adamı olarak köylere gidilir, bir gece orada kalınır, ertesi gün görev yerine getirildikten sonra dönülürdü. Rasimoğlu; *“bir müddet böyle yürüttük çabalarımızı”* diyerek izcilik faaliyetlerinin önemini vurguladı.⁷⁷⁰

Dönemin canlı tanıklarının ifadelerinden, gençliğin eğitiminde ve mücadeleye hazırlanmasında izcilik eğitimleri ve etkinliklerinden istifade edildiği görülür. İzci ekipleri okullarda, spor kulüpleri veya diğer kurumların bünyesinde oluşturulur. Temel askerlik nosyonu kazandırılmaya ve ilk yardım eğitimleri verilmeye çalışılır. Gençlere yardımlaşma, işbirliği, dayanıklılık ve cesaret yetenekleri kazandırılmaya çalışılır. Gençliğin milli mücadeleye hazırlanmasında spor kulüpleri, okullar, izci teşkillerinin yanında içinde bulunulan aile ve toplum da önemli rol oynar.

⁷⁶⁹ Refik Göksel Saydam ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

⁷⁷⁰ Hilmi Ahmet Rasimoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

Limasol'da da diğer kazalarda olduğu gibi aktif izcilik faaliyetleri yürütülür. 19 Mayıs Lisesinin ve DTB Kulübünün izcilik teşkilatları vardır. Caymaz okulun izcilik teşkilatında da yer alır. Okuldaki öğretmenlerin $\frac{3}{4}$ 'ü Türkiye'den gelir, onlardan biri olan müzik öğretmeni Nevzat Bey, okul bandosu kurar. Dolayısıyla Lisenin bando ile beraber izcilik kolu vardır. Amaç, gençlerin milli duygularını her zaman ayakta tutmak, onları canlı tutmaktır. Çünkü karşılarında daima onlara rakip Rum gençliği vardır. Rum'a karşı o dönemin gençleri, spor kulüpleri ve okullardaki bu etkinlikler sayesinde daima ayakta, canlı ve aktiftir. Çünkü aynı şekilde Rumların da pozisyonları aynıdır. Ancak Caymaz'a göre, o dönemdeki Türk gençliği, her açıdan Rumlardan çok daha iyi bir seviyededir, insanlık açısından, eğitim açısından, faaliyet açısından, hatta o dönemdeki Türk spor kulüplerinin de pozisyonları Rum takımlarının seviyesindedir. Bu üstünlüğün altında yatan etmenler birliktelik, düzen ve disiplin anlayışıdır. Birlik ve beraberlik, toplumsal yapı olarak bir araya gelmenin olabileceği tek etkinlik spordur. Sporun da dal olarak bakıldığı zaman da seyirciyi çekebilecek tek dal da futboldur. İddialı bir futbol karşılaşması bir kitle toplantısına dönüşür.⁷⁷¹

3.1.5. Sporun Felsefe-Psikoloji-Kültür İle İlişkisi

Antik Yunan filozofu Platon, kurduğu "Academia" adlı üniversitenin kapısına spora matematik ile aynı önemi verdiğini gösteren, "*Filozofi ve matematiği sevmeyen ve spor yapmayan buraya giremez*" diye bir yazı asmıştır. Yine Atinalı devlet adamı ve şair olan Solon, iyi vatandaş olmanın, vatan müdafaasının beden eğitimi ve spordan geçtiği yönündeki fikirlerini şu sözleriyle beyan etmiştir:⁷⁷²

"Gençliğe beden eğitimi ve sporu, yalnız tertip edilen yarışmaların hatırı için öğretmiyoruz. Gençler bu çalışmaların sonunda kendileri ve vatanları için büyük değer taşıyan 'erdem'ler kazanıyorlar. Yaptıkları iş bütün iyi vatandaşların uğrunda uğraştıkları bir ortak dava ile ilgilidir."

⁷⁷¹ Günay Caymaz ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

⁷⁷² Sarialp, agm., s. 4-5.

Oyunun ve sporun bireyin fiziksel, ruhsal ve toplumsal gelişimine olumlu katkıları nedeniyle, eğitimciler ve düşünürler eğitimde sporun üzerinde durmuşlardır.⁷⁷³ Sporun bilinen yararları yanı sıra paylaşma, dayanışma ve sorumluluk duygusunu geliştirmesi, değişen durumlara uygun tepki vermelerinin sağlanması gibi etkileri nedeniyle ulus devlet kurma süreçlerinde toplumlar spor kulüplerinin kurulmasına ve gençleri kulüplerde toplamaya önem vermişlerdir.

Ulus devlet kuruluş sürecinde halka ulaşılması, halkın yönlendirilmesi, temel unsur gençliğin eğitilmesi önem kazanır. Elit sporlar, takım sporları geniş halk kitlelerini kolaylıkla peşinden sürükler, bu nedenle spor, özelinde futbol uluslararası popüleritesi yüksek ürünlerden biridir. Ulus devletin kuruluş felsefesine uygun, sağlıklı spor politikaları için felsefi bilgiye ihtiyaç duyulur. Spor üzerine felsefe yapmak Platon'dan beri gelişen bir düşüncedir. Bir bilim dalı olarak kabul edilen spor, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Avrupa'daki akademik çevrelerce yapılan çalışmalar neticesinde, felsefenin bir alt disiplini olarak bilim dünyasında yerini almıştır.⁷⁷⁴

Spor ve beden eğitiminin birleştirici özelliği, ulus devletlerin inşa sürecinde farklı grupların bir araya getirilerek ulus birliğinin gerçekleştirilmesinde, bir devlet politikası olarak kullanılmıştır. Brezilya'da futbol, kısa sürede yaygınlaşması ile birlikte kentsel nüfusu bir araya getirmiş, politikacılar da bu fırsatı değerlendirmiş ve halk üzerindeki bu birleştirici etkisi nedeniyle futbol, politikacıların ideolojilerini halka benimsetmede bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁷⁷⁵

Sportif hareketlerin gösterişli ve ayrıntılı bir kalıp içerisinde sunulması faşist ve komünist rejimlerin ortak bir özelliği olarak görülür. 20. yüzyılda da

⁷⁷³ Doğan, *age.*, s. 260.

⁷⁷⁴ Ersin Afacan, Mehmet Göral, Gökhan Çobanoğlu, "Spor ve Felsefe İlişkisi", *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, S. 2016, 11(1), 2016, s. 47-49. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/370628>, Erişim: 11 Şubat 2022; 18.42.

⁷⁷⁵ Bellos, *age.*, s. 13.

totaliter rejimler sporu, devamlılıklarını sağlamak için bir araç olarak kullandı. Alman Ari ırkının gücünü dünyanın gözü önüne sergilemek için Almanya,1936 Berlin olimpiyat oyunlarını ele geçen bir fırsat olarak değerlendirdi.⁷⁷⁶ Sportif etkinlikler, resmi ideolojinin topluma benimsetilmesinde ve yeniden ideolojiler üretilebilmesinde etkili olarak kullanıldı. Siyasal güç odakları, siyasal amaçlarını sportif etkinlikler vasıtasıyla perdelemeyi de başarabilmektedirler. Sporun, özelinde de futbolun gündemi etkileyebilme gücü, totaliter rejimlerin vazgeçemediği bir olgu haline gelmiştir.⁷⁷⁷

Yaşama felsefesi denildiğinde biri “*değer*”, diğeri ise “*kültür*” olan iki kavram ile karşılaşılır. Toplumların özgünlüklerini ve varlıklarını koruyup sürdürebilmeleri, sahip oldukları değer alanı ile eş değerdir. Egemen güç, incelememize yönelik olarak kullanacağımız kurt, arı ya da mücahit gibi, içinde bulunulan topluluğun en küçük üyelerinin hareketlerini yönlendirecek değerler sistemine ihtiyaç duymuştur. Değerler, bireyin parçası olduğu toplumun yönlendirmesi ile ortaya çıkan ve toplumca ya da içinde bulunduğu teşkilatça kabul edilen değerler bütünüdür. Birey bu değerleri, içinde bulunduğu toplulukta edineceği erdemler ile kazanma ve korumak için çaba sarf eder, bu erdemler felsefe ile sporun ilişkisini ortaya koymaktadır. Felsefenin amacı da erdem olup, spor felsefesi için de yetkin bir spor kültürüne ihtiyaç duyulur. Spor kültürü, bir anlamda o toplumun sosyal kültürünün tarihsel gelişimi ile beraber olgunlaştığından, toplum kültürünün bir nevi aynası kabul edildiğinden, spor kültürünün yetkinleşmesi de spor felsefesi ile gerçeklik kazanır.⁷⁷⁸

⁷⁷⁶ Talimciler, *agt.*, s. 16. “Sporun sosyal işlevleri; duygusal boşalma, kimliğin teyidi, sosyal kontrol, sosyalleşme, değişim organı, kolektif bilinç ve başarı olarak sıralanmaktadır. Sporun yerine getirdiği bir diğer önemli işlev eğitim alanında olmaktadır. Spor küçük yaşta itibaren kurallara uyma, verilen sorumlulukları yerine getirme, ekip ruhu, iş birliği içinde çalışma ve dayanışma, rekabet, rakibe saygı-kendine saygıyı öğretir. Spor, belli bir grup içinde yapıldığında aidiyet, sosyal çevre ve güç ilişkilerinin nasıl işlediğini de göstermesi açısından bir hayli önemli bir faaliyet alanıdır.” *agt.*, s. 20-21.

⁷⁷⁷ Talimciler, *agt.*, s. 21-23.

⁷⁷⁸ Afacan, vd., *agm.*, s. 50-51.

Sporda karşılaşılan bekleme, hazırlık, tehlikeyi hiçe sayma, kendi gücünü deneme, saldırı ve savunma gibi durumlar, korkunun elinden kurtulmak için en ideal koşulları yaratmaktadır. Bütün spor dalları gibi futbol da saldırgan dürtülerin boşaltıldığı ve dönüştürüldüğü bir alandır. Psikanaliz, insanın ruhi ve fiziksel yaşamına “Eros” ve “Thanatos” gibi iki tür içgüdüsel enerjinin yön verdiğini varsaymaktadır. Bu iki karşıt içgüdüsel dürtü, kaynaşarak, ayrı ama yan yana, birbirlerini etkisizleştirmek üzere farklı bileşimler içinde çalıştığı kabul edilmektedir.⁷⁷⁹ Bu farklı birleşimleri dil, din, mezhep, kültür oluşturduğu gibi mesleki temsil de oluşturabilmektedir. Avrupa’da gelişmişlik düzeyine bağlı olarak farklı birleşimler ortaya çıksa da Kıbrıs’ta genellikle elitler ile çiftçiler veya işçiler ya da Limasol’da olduğu gibi, elitlerin takımı kabul edilen ve kravatlılar olarak simgelenen DTB ile liman işçilerinin takımı olan ve mavnacılar olarak isimlendirilen TOL bu birleşimleri temsil etmektedir.

Takım sporları ile takımın üyeleri birbirlerinin kişilik özelliklerini, zafiyetlerini ve güçlü yönlerini tanır, neyi, ne maksatla, ne zaman yapacağını tahmin edebilir, yöneticilerince verilen taktikleri uygulamaya çalışır, değişik pozisyonlara göre kendini ayarlar, yöneticileri ve arkadaşları ile sürekli iletişim içinde kalır.⁷⁸⁰ Bu özellikler aslında askeri bir birlik içinde, muharebeye girmeden önce verilen taktikle birebir örtüşür. Şöyle ki, üstten asta verilen emir, askeri tabirle en azından kim, ne maksatla, ne yapacak, sorularının cevaplarını içerir. Bu cevaplara ulaşmak için düşmanın analizi yapılarak taarruz/atak ya da savunma yetenekleri ortaya çıkarılır. Her düşman farklı imkân ve kabiliyetlere sahiptir. Düşmanın farklı hareket tarzlarına karşı ihtimalat planları hazırlanır, provaları yapılır. Hangi durumda nasıl hareket edileceğine yönelik askerlerin yaratıcılıkları geliştirilir. Muhabere/iletişim esasları bildirilir. Her müsabaka öncesinde de rakip takımın oyun analizi, oyuncularının zafiyetleri ve güçlü

⁷⁷⁹ Roman Horak, Wolfgang Reiter, Tanıl Bora, *Futbol ve Kültürü*, İletişim Yayınları, Sena Ofset, bs.7, İstanbul, 2014, s. 19. “Eros, cinsellik, sevgi, birleş(tir)me ve yaşa(t)ma eğilimleri; Thanatos, yıkma, eziyet etme, parçalama ve öldürme eğilimlerinin aktif ve pasif biçimlerini içerir.” *age.*, s. 315-317.

⁷⁸⁰ Ergun Başer, “Spor Psikolojisi ve Uygulama Temel İlkeleri”, *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu: 15-16 Mart 1990- Bildiriler Kitabı, Baskı: Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü*, Ankara, 1990, s. 91.

tarafları oyunculara anlatılır. Müsabaka sahasında taraftar baskısına ve rakip oyuncuların farklı davranış biçimlerine karşı oyuncular psikolojik olarak hazırlanır, motive edilir. Dolayısıyla bir spor takımının müsabakaya hazırlanması ile küçük çaplı askeri bir birliğin muharebeye hazırlanması benzerlik taşımaktadır. Bu nedenle de müteakip bölümlerde görüleceği üzere ulus devletlerin kuruluş aşamasında, ulusal birliklerini sağlamada, toplumun topyekûn milli mücadeleye hazırlanmasında spor kulüplerinden her dönem istifade edilmiştir. Bir anlamda spor, bireyin fiziksel, ruhsal ve toplumsal yönleri ile doğrudan ilişkisini ortaya koymaktadır.⁷⁸¹

Sporda ve askerlikte kullanılan kavramlar da örtüşmektedir. Bu durum spor teşkilatından gelen bir bireyin, mukavemet teşkilatında karşılaştığı kavramlara daha kolay ve hızlı intibakını sağlar, bir anlamda spor teşkilatlanmasının paramiliter bir yapı ile karşılaşması doğallaşır. Bu kavramlardan belki de en önemlisi sözü edilen sürece doğrudan etki eden “lider” kavramıdır. Spor kulüplerinde bu lider tipleri teknik direktör, antrenör, koç, sportif direktör olarak karşımıza çıkabileceği gibi kulüp başkanı da kulübün en üst düzey lideridir. Lider, kişilik özellikleri, yetenekleri, sezgisi, sorumluluk duygusu, karar verme yeteneği vb. özellikleri ile süreci doğrudan etkileyen, yönlendiren aktördür.⁷⁸² Dolayısı ile müteakip bölümlerde de inceleyeceğimiz gibi hem Türk hem de Rum spor kulüplerinin idarecileri, aynı zamanda amaçları doğrultusunda kurdukları teşkilatlarının da başındaki kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sporcuyla müsabakaya hazırlamada spor psikoloji devreye girmektedir. Oyuncunun taşıdığı forma milli forma ise, ülkesinin şeref ve sorumluluğu da onun omuzlarına yüklenir. Bu sorumluluğu taşıyacak güçte olduğuna psikolojik yaklaşımla inandırılır.⁷⁸³

⁷⁸¹ Doğan, *age.*, s. 1-2.

⁷⁸² Doğan, *age.*, s. 179. Liderin özellikleri için bk., *age.*, s. 181-182.

⁷⁸³ Başer, *agm.*, s. 93-94. Ayrıca bk. Doğan, *age.*, s. 5.

Kıbrıs Türk toplumunda okullarda başlayan bu isteklendirme süreci, müteakiben spor kulüplerine kaydırıldı. Spor kulüplerinde aynı zamanda Teşkilat idarecileri olan kulüp başkanları, spor öğretmenleri kulüplerde, boş vakitlerinde gençlere bu bilinci, motivasyonu aşıladı. İnsanlara bu bilinç, motivasyon aşılanırken yer aldığı takım, grup, teşkilat vb. topluluklar içinde bir takım olumlu veya olumsuz davranışlar sergilenir. İşte psikoloji bu davranışların niçin ve nasılını ortaya koyarak, davranışlarını anlamlandırarak insanları, topluluğun belirlenmiş amaçlarına yönelik olarak motive etmeye, güdülemeye çalışır.⁷⁸⁴ Türk toplum liderliği, teşkilatlanma sürecinde bu güdüleme sürecini etkili bir biçimde kullanmıştır.

İnsanın denge ve uyumu bozulduğu zaman, onu bozan etkene karşı savunma veya saldırma güdüsü ile hareket eder.⁷⁸⁵ Sporda, mücadele, şiddet, rekabet olgusu şeklinde görülebilen bu tepkiler, toplumlar arası uyum bozulduğunda da şiddete ve çatışmaya dönüşebilmektedir. Güvenlik endişesi taşıyan insanın, etki karşısında öncelikle savunma refleksi ile tepki vermesi ve ona göre taktik geliştirilmesi ve uygulayabilmesi için de eğitim ve prova yapılması doğal süreçtir. İncelememize konu olan Türk Mukavemet Teşkilatı da böyle bir etkiye karşı savunma refleksi ile oluşturulmuş bir organizasyondur. Nüvesini teşkil eden spor kulüpleri de savunma refleksinin temeli olan yetişmiş, motive edilmiş, güdülenmiş insan gücünü sağladı.

Bu bağlamdan hareketle, belirli amaç doğrultusunda kurulan ve yönlendirilen spor kulüpleri ile sporcuların, kendilerini ve rakibi tanımasını sağlar, iletişim araçlardan istifade şekilleri öğretilir, temsil ettikleri toplumun özellikleri ve hassasiyetleri benimsenir, mücadele yetenekleri artırılır, özetle vatanseverlik duyguları geliştirilir, bir anlamda vatan müdafaasına hazırlanır.⁷⁸⁶ Spor ortamı, sporcuya kendini ve yükümlülüklerini tanıttıktan sonra, yarışma

⁷⁸⁴ "Psikolojinin temel amaçları: betimleme, açıklama, yordama, kontrol." Doğan, *age.*, s. 13-29.

⁷⁸⁵ Doğan, *age.*, s. 41. Saldırganlık davranışları ile ilgili bk. Doğan, *age.*, s. 203-204.

⁷⁸⁶ Doğan, *age.*, s. 74.

veya müsabaka organizasyonlarıyla rakip ile etkileşime girmesini sağlar, rakibi tanımmasını ve ona göre kendini geliştirmesine fırsat yaratır.⁷⁸⁷

30 Ekim 1955'e kadar Rum veya Ermeni spor kulüpleri ile yapılan müsabakalar Türk toplumu sporcularına, özellikle Rum toplumu sporcularını ve takımlarını tanımalarına ve emellerinin ne olduğunu anlamalarına fırsat vermiş, anılan tarihten itibaren kendi aralarında yaptıkları müsabakalar ise, birbirleri arasında dostluk ve birlikteliğin sağlanmasına, bölgeler arası iletişim ortamının yaratılmasına imkân sağlamıştır. Bu etkileşim sayesinde, Türk toplum liderliğinin ideolojisinin halka yayılması, benimsetilmesi için toplumsal bir çevrenin oluşumu sağlandı, toplum dinamikleri belirlenen ülkü doğrultusunda yönlendirildi, halk spor üzerinden yönetilmeye çalışıldı. "Ben" duygusu ve bu duygudan kaynaklanan refleksler yerini, toplumsal mukavemet için elzem olan "biz" duygusu ve reflekslerine bu süreçte bırakır.⁷⁸⁸ Kıbrıs Türk toplumunda görüldüğü gibi, takım etkinlikleri, sadece antrenmanla ya da sportif etkinliklerle sınırlı kalmayıp, kulüp lokalindeki ülkeye yönelik faaliyetler, konferanslar, okuma salonları, imece usulü çalışma, milli duyguları artırıcı piyes, tiyatro etkinlikleri, konser ve film gösterimi, düğün organizasyonları hep bu sürece katkı sağladı.

İnsanoğlunu karşılandığı zaman mutlu hissettiren, motive eden, güdüleyen fiziksel gereksinimlerinden biri de ait olma duygusunun tatmin edilmesidir.⁷⁸⁹ Bir ailenin, grubun, spor kulübünün, bir teşkilatın mensubu olmak bireyi değerli kılar, bulunduğu toplumda bir statü sağlar. TMT mensubu olmak, Türk toplumunda bir ayrıcalık olarak görülmüş, üyenin toplumda saygınlığı artmıştır. Spor kulüpleri de bu yönde önemli fırsat yaratmıştır. Birey mensubu olduğu kulübün özelliklerini taşır, kimlik kazanır. Türk toplumu spor kulüpleri özünde

⁷⁸⁷ Doğan, *age.*, s. 90.

⁷⁸⁸ "Grubun özelliklerinden bazıları; üyeleri arasında ortak amaçlar, ortak değerler ve kurallar vardır, üyeleri arasında etkileşim vardır, kendileri ve başkaları tarafından kabul edilen özel bir kimliğe sahiptir. Bu kimlik biz bilincidir. Birbirlerine göre belirlenmiş bir yeri, bir konumu ve rolü vardır, üyeleri arasında iş birliği ilişkisi vardır." "Bu süreç, keşfetme (biçimlenme) evresi, geçiş evresi, uygulama evresi, sonlanma evresidir." Doğan, *age.*, s. 143-144.

⁷⁸⁹ Doğan, *age.*, s. 208-209.

etnik ve dini kimlik taşımasa da Rum spor kulüpleri farklılık arz eder. Aynı amaca yönelik kurulmuş olsalar da bazı fanatik sağcı kulüpler sol görüşlü sporcu ve hatta Türk toplumunu kendine düşman olarak telakki ettiği için Türk sporcu barındırmaz. Bir kısım Türk sporcular, belirli bazı Rum spor kulüplerinde mücadele ederken, inceleme dönemimiz öncesi ve yakın geleceğe kadar da hiçbir Rum sporcu Türk takımlarında mücadele etmez veya ettirilmez. Aktif sporcu grubunun yanı sıra pasif grubu oluşturan taraftar topluluğu da kendini bir grup veya takımla özdeşleştirir. Özdeşleşmenin özünde başarıdan ziyade, dinsel, ırksal veya etnik nitelikler de ön plana çıkabilir. Bir parçası olduğunu ispat etmek için takımı ya da grubu sembolize eden, amblem, sembol veya renklerini içeren kıyafetler taşır. Türkiye de bu süreci yaşamış, yukarıda da sözü edildiği gibi Türk gençliği, devlet olmanın verdiği kanun gücü ile zorunlu olarak spor kulüplerine üye yapılmıştır. Kıbrıs Türk toplumunda da saha çalışması esnasında gençlerin başıboş bırakılmayıp, milliyetçilik duygusu kazandırmak, galeyana getirmek, dinç ve hazır tutmak için mutlaka bir spor kulübüne bağlanmasının özünde yatan bu olgudur. Dolayısı ile spor, içinde bulunduğu toplumun ideolojisi ve bu ideolojiyi besleyen milliyetçilik akımları, toplumun sosyo-kültürel yapısı, yönetim anlayışı yani varlığını gösterecek politika anlayışı ile birebir ilişkilidir.

Her disiplin değişik tanımlayabilmesine rağmen kültür, belirli bir topluma, uluslar topluluğuna ait olan ve geçmişten günümüz nesillerine aktararak gelen maddi ve manevi değerler bütünü olarak tanımlanabilir.⁷⁹⁰ Yani kültür kavramı gelenekleri, devlet yönetimini, ortak değerleri, ekonomik değerleri, dinsel değerleri, sanat ve spora ait değerleri içinde barındırır. Spor da toplum yapısından kaynaklanan, toplumun özünden bir şeyler barındıran değerlerden biri olması sebebiyle toplumun erdemlerini yansıtır. Kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılması için güçlü bedenlere ihtiyaç duyulur. Spora yönelen ülkelerin daha dinamik, güçlü erdemsel değerlere yönelmede daha heyecanlı oldukları ve

⁷⁹⁰ Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, bs. 2, Ankara, 2010, s. 11-13. Kültür ve Kültür Değişmeleri için ayrıca bk. Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, Çamlıca Yayınları, Yazın Baskı Yayın Matbaa Turizm Tic. Ltd. Şti., bs. 6, İstanbul, 2010, s. 35-53.

bu olguların toplumları çağdaşlaşmaya hazırlayan önemli etkenler oldukları kabul edilmektedir.⁷⁹¹

Her devirde sporda başarılı olmak, ulusun moral ve motivasyonuna önemli katkıda bulunur. Üstün olma, başarılı görünme isteği insanoğlunun tabiatının bir parçasıdır. Halk açısından bakıldığında başarılı olduğunda yöneticilerde bir anlamda görevlerini yapmış kabul edilir. Böylece geniş halk kitleleri bu bakış açısıyla yönlendirilmekte, spora sadece yarışma amacı dışında temsiliyet gibi yükümlülük de getirilmektedir. Dolayısıyla moral ve motivasyonu artırmak isteyen toplumlar sporu geniş halk kitlelerine yaymayı amaç edinmiştir. Her toplum farklı kültür yapısına sahip olduğundan yöneldiği spor dalları da farklı olabilmektedir. Sömürge devletlerinde farklı spor dallarının öne çıkmasının bir sebebi de kültürlerinden kaynaklanır.⁷⁹² Kıbrıs'ta sömürge idaresi döneminde diğer spor dallarının izleri olsa da futbol öne çıkmıştır.

Toplumların önemli özelliklerinden birisi tarihsel ve kültürel miraslarını kuşaktan kuşağa aktarabilmeleridir. Karşılan etkilere karşı bilinçaltına yerleştirilen kalıplarla gerekli tepki verilir. Tarihsel süreçte oluşan “biz” ve “öteki” imgeleri, toplumların karşılaştıkları sosyal olgularla beslenip günümüze aktarılır. Bu nedenle futbol sahalarında toplumlar arası karşılaşmalar sırasında meydana gelen birtakım olayların ve verilen tepkilerin özünde, Fenerbahçe-Panathinaikos karşılaşmasında olduğu gibi, bir takım tarihsel gerçekler yatmaktadır. Panathinaikos taraftarlarının '*İstanbul yine bizim olacak*' yazılı tişörtleri giymeleri karşısında, Fenerbahçe taraftarı bir tepki olarak tribünde '*İstanbul since 1453*' pankartını açmıştır. Bu tepkinin özünde her ülke futbolunun kendi milli özelliklerini, kültürünü taşıması yatmaktadır. Milli ideolojinin kalıpları, simgeleri milli futbola yansıtılır.⁷⁹³ Brezilya'da, “futbol sanatı” adı verilen futbol, kimlik arayışının olduğu yıllarda, 1894'ten itibaren görülmeye başlanır, kısa sürede Brezilya kimliğinin ayrılmaz bir parçası olurken, milliyetçilik duygusunu da

⁷⁹¹ Karasüleymanoğlu, *age.*, s. 37.

⁷⁹² Karasüleymanoğlu, *age.*, s. 54.

⁷⁹³ Talimciler, *agt.*, s. 89-90.

güçlendirir.⁷⁹⁴ Köleliğe son verilmesinin ardından, beyaz üstünlüğünü yeniden güçlü kılmak için bir araç olarak kullanıldı.⁷⁹⁵

Kıbrıs Türk spor kulüplerinin büyük bir çoğunluğu İngiliz sömürge idaresi altında kurulmuş, İngiliz sömürge idaresi ve Rum toplumunun sosyo-kültürel baskısı altında filizlenip, yeşermiştir. Bütün Türk spor kulüplerinin ortak özelliği, Türk gençliğinin milli kültüründen kopmamasını ve Türk kimliğini korumasını hedeflemesidir. Spor da, kültürü oluşturan birçok bileşenden birisidir. Bu çerçevede futbol da en gözde branş olarak göze çarpmaktadır.⁷⁹⁶

3.1.6. Sporun Milliyetçilik, İdeoloji ve Siyaset İle İlişkisi

Spor müsabakaları, özünde futbol karşılaşmaları, toplum içinde ve toplumlar arası rekabeti canlandırması yönünde önemli bir işlevi de üstlenir. Bu nedenle de toplumlar arası güç gösterisine dönüşmesi kaçınılmaz olur. Hatta tarihsel süreçten gelen bilinçaltı nefreti tatmin etme ve sağlanan üstünlük ile de toplumlar arası sorunların çözümünde de istifade aracı olur.⁷⁹⁷

Futbol, toplumun sosyal yaşamın yansıdığı, sosyal toplumsal kültürün yeniden üretildiği bir alandır. Çok geniş bir kitleyi barındırdığı için, futbol alanına ve stadyuma yansıyan olaylar aslında sosyal yaşamda yaşananlardır. Dolayısıyla futbol alanında yeniden üretilen toplumsal kültür buradan topluma

⁷⁹⁴ Bellos, *age.*, s. ix-13.

⁷⁹⁵ Bellos, *age.*, s. 7.

⁷⁹⁶ Nazım Beratlı, "Spor Kulüplerimiz ve Toplumumuzda Futbol İşlevi", *Dünden Bugüne Lefke Türk Spor Kulübü, 1943-1987*, Offset Tesisleri, Lefkoşa, 1987, s. 6.

⁷⁹⁷ Alfred Wahl, *Ayaktopu Futbolun Öyküsü*, Cem İleri (çev.), Yapı Kredi Yayınları-2175, Baskı: Üç-Er Ofset, YKY'de bs. 1, İstanbul, 2005, s. 12. "Rekabet, Torino'nun Torino ve Juventus ya da Milano'nun Milan ve Inter gibi aynı kentin kulüpleri arasında olduğu gibi sosyal ve kültürel karşıtıklarla ya da Glasgow Rangers'in Protestanları ve Celtic'in Katolikleri arasında olduğu gibi mezhepler arasındaki gerilimlerle beslendiğinde tutkular doruk noktasına ulaşmaktadır. 1950 Dünya Kupası'nda Uruguay karşısında yaşanan yenilgi Brezilyalılar için ulusal bir trajedi haline bürünürken, 1970'te Meksika'da kazanılan zafer, futbol aracılığıyla, beklenmedik bir ulusal bağlılığın yaratılmasına zemin hazırlamış, sivil ve milliyetçi Rio karnavalı bağlamında kutlanması da bu olaya fazladan, fakir bir ülkenin öç alışı anlamının eklenmesini sağlamıştır. 1964'te, bir Peru-Arjantin maçı üç yüz yirmi kişinin öldüğü bir ayaklanmayla sonuçlanır." *age.*, s. 89-90.

aktarılır. Kısaca futbol, “ben” ve “öteki”nin, hayali cemaatin birlikteliği içerisinde “biz” ve “ötekiler” olarak yeniden üretildiği, bağımsız hukuku ve ideolojisi olan toplumsal bir alandır. Stadyumlarda karşılaşmalar esnasında büyük bir sosyal birliktelik oluşur. Futbol, toplumsal bir güç olduğu andan itibaren kendi dilini ve simgelerini yaratarak mevcut toplumsal çelişkileri yeniden üretir, toplumsal ve siyasal mücadeleler için uygun bir alan haline, ulusal kimliklerin birbiriyle boy ölçüştüğü bir alan gelir. Bir anlamda futbol ortak yaşama ve yarışma kültürünün her hafta yeniden sınanmasıdır. Futbolda öteki/düşman olgusu yaratılırken bir paradoks gibi görülse de ötekinin varlığı, kendi varlığınız için de gereklidir. Ötekini yok ettiğinizde kendinizi de yok etmiş olursunuz. Kendi dilini ve simgesini oluşturan futbol söylemi, toplum kültüründen gelen militarizm ve ataerkil şiddet kültürüyle beslenmeye başlar. Stadyumlar da sosyal gerilimlerin yaşandığı, toplumsal tepkilerin sansürsüz olarak gösterildiği alanlar olur.⁷⁹⁸

Bu durumun bir örneği Lefkoşa’da, 26.07.2005 günü, GSP Stadyumunda, Şampiyonlar Ligi 2. eleme turu 1. maçında, Anorthosis ile Trabzonspor arasında oynanan müsabakada yaşanmıştır. Anorthosis, 1911’de Mağusa’da kuruldu, diğer Rum kulüpleri gibi milliyetçi duyguların odağı oldu ve 1974’ten sonra Larnaka’ya taşındı. Maçın oynanacağı GSP stadyumu Kiliseye aittir, aradan geçen yıllara rağmen ismi ve yönetimi değişmemiştir. Maç günü gazetelerin ilk sahifelerinde terkedilmiş evlerin fotoğrafları yer aldı. Kıbrıs Cumhuriyeti takımı olmasına rağmen, stadyum Yunan bayrakları ile donatıldı. Müsabaka öncesinde stadyumda, Rum toplumunca Helenizm’in 500 yıllık Osmanlı yönetiminden çıkışının simgesi olarak kabul edilen, küllerinden yükselen Anka kuşunu simgeleyen bir pankart açıldı. Bu pankart, Anorthosis ile olduğu gibi Ada’daki tüm takımlar için de futbol ile siyaset arasında ayrılmaz bir bağ olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Kıbrıs Rum toplumunun kendilerini yönetme ve Enosis ideolojilerini ifade edecek pek az ortam bulunduğundan futbol

⁷⁹⁸ “Eric Hobsbawn, *"milyonlarca insanın oluşturduğu hayali topluluk, on bir kişilik bir takım da daha gerçekmiş gibi görünmektedir."* “Milliyetçiliğin ve cinsiyetçiliğin yeniden üretildiği alan: Futbol”, *Agos gazetesi*. 24 Şubat 2009. <http://acikradio.com.tr/arsiv-icerigi/milliyetciligin-ve-cinsiyetciligin-yeniden-uretildigi-alan-futbol>, Erişim: 19 Nisan 2020; 16.42.

kulüpleri siyasi eylem merkezleri haline geldi. Rum toplumunca 1955-59 yılları arasında İngiliz yönetimine karşı yürütülen silahlı mücadele döneminde, sömürge yönetimi Anorthosis kulübünün EOKA için adam toplandığından, hatta kulüp binasının silah depolamada kullanıldığından şüphelenir. Başlama vuruşu ile birlikte Kıbrıslı Rum taraftarlar “Ah canım Magosa, doğduğum yer, sevdiğim toprak” diye bir şarkı söylemeye başlamıştır.⁷⁹⁹

Stadyumlar, taraftarın takıma desteğini gösterdiği, kimliğini dışa vurduğu mukaddes yerler olduğu gibi, diğer yandan kitlelerin siyasal erke karşı muhalefet ettiği, tepkilerini yüksek sesle dile getirdikleri mekânlardır. Kıta Avrupası’nda olduğu gibi Kıbrıs’ta da yükselişe geçen ırkçı hareketlerin en fazla kendisini hissettirdiği mekânlar futbol sahaları olmuştur. Açılan pankartlar ile siyasal göndermeler ve talepler dile getirilir.⁸⁰⁰

İnsanoğlu içinde yaşadığı dünyanın saldırılarına karşı bir grubun parçası olarak savunma mekanizmasını oluşturur, ait olduğu gruba aidiyet duygusu ile bir kimlik kazanır. Kazandığı kimlik bir anlamda geliştirmiş olduğu bir tür korunma mekanizmasıdır. Taraftarlık da benzer anlamda zahmetsiz bir kimlik oluşturma olgusu, kimlik edinme sembolüdür. Bir kulübün taraftarı takımının değerleri ile kendini özdeşleştirir, yeni bir kimlik edinir, kulübün özelliklerini karakteri ile uyumlar ve takımına katkı sunar. Kaybedildiği sanılan birçok duygu, stadyumlarda yakalanır, yeniden üretilir ve milli kimlik ile vatansızlık duyguları, açılan pankartlar, sloganlar, şarkılar, marşlar, özellikle her maç öncesi söylenen milli marş ile bir anlamda futbol vasıtası ile canlı tutulur.⁸⁰¹ Milli kimliğin en güçlü simgesi futbol olan Brezilya’da, bir takımın formasının giyilmesi ütopik bir Brezilyalılığı simgeler. Corinthians taraftar grubu için forma

⁷⁹⁹ Tabitha Morgan, “Dostluk maçına çok var”, 29 Temmuz 2005. http://www.bbc.co.uk/turkish/fooc/story/2005/07/printable/050729_fooc_cyprus.shtml, Erişim: 23 Nisan 2020; 10.00.

⁸⁰⁰ “21.10.2003’de oynanan Galatasaray-Olimpiakos Şampiyonlar Ligi müsabakasında tribünlerde açılan ‘Barış istiyorsanız KKTC’yi tanımalısınız (Sonsuza Kadar KKTC)’ yazılı pankart; futbol sahalarına yansıyan milliyetçi dalgayı ve tepkiyi açıkça ifade etmesi bakımından dikkat çekicidir.” Talimciler, *agt.*, s. 73.

⁸⁰¹ Talimciler, *agt.*, s. 72-74.

kutsaldır, forma bir yaşam sebebi, tenlerinin bir parçasıdır; futbolcuları geçici, ancak Corinthians sonsuza dek yaşayacak bir olgu olarak görülür.⁸⁰²

Günlük yaşamın içerisinde kitle iletişim araçlarından spora, eğitimden eğlenceye kadar hemen her alanda milli sembollere rastlanır. Bu sembollerden küçük bir kısmı milliyetçilik bağlamında değerlendirilirken, büyük kısmı sosyal yaşamın normal süregelen süreçleri içerisine yedirilir. Özellikle spor, bu alanların başında gelir. Spor, toplum içerisinde şiddet ve saldırganlık olgusunu istenilen alana yönlendirirken, benlik üzerinden birlikte hareket etme duygusunu yaratır. Zaten teşkilatlanmanın ve mücadelenin temelinde de takım ruhu, birliktelik yer alırken, bir paradoks olarak genelinde sporun, özelinde ise on bir kişilik millet olarak tanımlanabilen futbolun birleştirici gücü aynı zamanda grupları ayrıştırıcı bir güce de sahiptir. Dolayısıyla biz ve öteki olgusu, futbolun mücadelecisi ruhu ile yeniden üretilirken, sahadaki futbolcular ile birlikte taraftarlar da bunun bir parçası olur. Öz kimlikler bir kenara bırakılarak, sahadaki temsil aracılığıyla kitlesel bir uyum içinde hareket edilir, bu gösteride hem katılımcı hem de tanık olarak yer alınır. Takımın galibiyeti tarihsel kazanımlarla eklemlenirken, yenilgi de aynı tarihsel süreç içindeki kaybetmeye duyulan öfkeyi yeniden yüzeye çıkarır. Bu durum daha çok milli takımlar düzeyinde görülse de, öteki/düşman safına konulan kulüp takımları arasındaki müsabakalar da aynı heyecanı üretir.⁸⁰³ Bu durum Kıbrıs'ta iki toplum arasındaki kulüp karşılaşmalarında da en üst safhaya çıkmaktadır.

Çetinkaya TSK, Türk toplumunun milli takımı gibi algılanırken ve bütün Türklerin temsilcisi rolü yüklenirken; APOEL takımı da Rum toplumu için aynı bağlamda değerlendirilir. 5 Kasım 1931 günü, müteakiben süreçte Çetinkaya

⁸⁰² Bellos, *age.*, s. 131-137. "Din, karnaval ve futbol, Brezilya popüler kültürünün Kutsal üçlüsüdür. Futbolun bir din olduğu söylenir. Futbol, Brezilya'nın dini inancının derinliğini ve çok renkliliğini yansıtır." *age.*, s.235. "Futbol, bir kaçış yolu, sosyal kargaşayı yok eden, halkı heyecanlandıran, ülkeyi yaşatan bir olgudur. Geçim derindeki zar zor yaşayanların, yarın akşam bir dilim ekmeği nereden bulacaklarını bilmeyenlerin yüreklerinden gelen bir çığlık, her golün yeniden ruhi yenilenme etkisinin olduğuna inanılan bir şeydir." *age.*, s. 271.

⁸⁰³ Murat İri, "Medyanın Milliyetçiliği: Milliyetçiliğin Medyası", (ty.). https://www.researchgate.net/profile/Batu_Anadolu/publication/325953573, Erişim: 22 Nisan 2020; 21.37.

TSK'ya dönüşen Lefkoşa'da Türk Kulübü ile APOEL arasında oynanan müsabaka 0-0 berabere sonuçlanır ve gazete "Türk takımı 0; APOEL 0" diye manşet atar. Türk takımı kendini oldukça güçlü görür, kazanmaya kesin gözle bakar. Rum tarafı da Türk takımı ile karşılaşmayı eğer yenerlerse belki arzularına muvaffak oluruz diyerek bir fırsat olarak görür. Diğer bir ifade ile futbol, kentin iki takımının oyuncularını ile futbol sahasındaki bir oyun olması gerekirken, esasen iki toplumun güç gösterisinin bir tezahürüne dönüşür. Türk toplumunca bu sonuç başarısızlık olarak değerlendirilir ve "*Türk takımı artık kendi milletine şeref vermeğe karar vermiştir*" denilerek, futbolcuların aslında tüm Türk toplumunu temsil ettikleri ve tüm Türk takımlarının Rum takımlarına karşı bu düşünce ile sahaya çıkmaları gerektiği bilinci yerleştirilmeye çalışılır.⁸⁰⁴

Gerçekten sahada tek görülen 22 kişi ve peşinden koştukları tek bir top olursa, hiçbir şey görülüyor yaklaşımı Kıbrıs'ta da görülür. Özellikle 1950'li yıllarda Rum toplumu açısından futbol, Türk toplumuna bir üstünlük ve güç gösterisi haline dönüştü. KOP 1. Liginde mücadele eden ve başarılı sonuçlar alan, Türk toplumunun varlığının bir ispatı gibi görülen Türk takımları kilisenin de etkisi dışlanmak istendi. Özellikle maddi yönden oldukça güçlü olan Kilise, Kıta Avrupası ile paralel futbola çok önceden el attı, kiliseye ait stadyumlar inşa ettir ve kulüplere yaptığı maddi katkı nedeniyle futbol üzerinde, dolayısıyla geniş halk kitleleri üzerinde egemenlik kurdu. 3 Nisan 1955'te Çetinkaya'nın Lefkoşa'da kiliseye ait GSP Stadyumuna ve müteakiben, kiliseye ait bütün stadyumlara Türk takımlarının girişi yasaklandı⁸⁰⁵ ve Ekim 1955'te iki toplum arasında futbol üzerinden son kopuş kabul edilen ayrılık yaşandı.

Türk toplumunun kendi içinde birleştirici etki yapan futbol, Kıbrıs'ta iki toplum arasında ayrıştırıcı bir rol oynamıştır. Rum toplumunun kendi içinde ise birleştirici etkisinden söz edilmesi biraz güçtür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra

⁸⁰⁴ "Futbol Maçı", *Söz gazetesi*, 10 Kasım 1931, Lefkoşa.

⁸⁰⁵ Ahmet Sami Topcan, "Rumların Yüzünde Tokat Gibi Patlayan Gerçekler", *Halkın Sesi gazetesi*, 7 Temmuz 1989, Lefkoşa, s. 17.

güçlenen sol görüşlü AKEL Partisi çatısı altında örgütlenen sol görüşlü Rum spor kulüpleri de, 1948'de Kilise denetimindeki KOP tarafından dışlandı.

Milliyetçilik, bir futbol kulübü üzerinden kolaylıkla tanımlanabilmektedir. “*Mes que un club*” (*Bir kulüpten daha fazlası*) sloganıyla tanımlanan FC Barcelona, Katalan halkını simgeler. Aynı zamanda Diktatörlük döneminde Barcelona'yı desteklemek, Katalan ve anti-Franco harekete katılmadan diktatörlüğün muhalifi olduğunu göstermenin de bir yoludur. FC Barcelona, Barselona'da yaşayan bir grup yabancı kökenli genç tarafından 1899 yılında kuruldu. Bu kökenler, Kulübe kültürler arası kimliğini, Barcelona ve Katalonya'ya olan köklü bağlılığını kazandırır. Kulübün kuruluşu, sosyal bağlam ve Katalonya'nın kendine özgü kültürü, yeni bir modern boş zaman modelinin yaratılmasına yol açar.⁸⁰⁶ Kulüp kendini ‘*bir kulüpten daha fazlasıyız*’ simgesi altında şöyle tanımlar: “Barcelona'da, büyük yıldızlardan oluşan bir takımdan daha fazlasıyız, hayallerle dolu bir stadyumdan daha fazlasıyız, tarihimiz boyunca attığımız gollerden ve kazandığımız kupalardan daha fazlasıyız. İnsanları spor yoluyla eğiten bir Yaşam Okuluyuz. Barcelona'daki köklerimiz, Katalan kimliğimizi ve kültürümüzü unutmadan dünyaya her zaman açık olduk, farklı insanlar, kültürler ve milletlerin buluşma noktası haline geldik. Sosyal değişime sıkı sıkıya bağlıyız. Sporun değişimi hayata geçirme gücüne inanıyoruz.”⁸⁰⁷ Barcelona örneği Kıbrıs'ta da karşılık bulur, “*bir kulüpten daha fazlası*” tanımlaması, Çetinkaya TSK ve APOEL olarak karşılık bulur, her iki kulüp de benzer misyon ve vizyon ile kurulmuştur.

FC Barcelona'nın dünya çapındaki başarıları Katalan halkının epik yücelişi olarak anlam kazanır. Franco rejimi sırasında baskılanan Katalonya halkının en büyük simgesi olan Kulüp ve stadı Camp Nou, kullanımı yasaklanan Katalan dilinin korkusuzca konuşulduğu, flamasının dalgalandığı mekân olur. Katalan

⁸⁰⁶ <https://www.fcbarcelona.com/en/card/643865/1899-1909-foundation-and-survival>, Erişim: 27 Şubat 2022; 16.17. Dilara C. Hekimci, *Milliyetçilik: Türkiye'de Söylemsel Ve Söylemsel Olmayan Pratiklerde Futbol Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi SBE, İstanbul, 2013, s. 75-76.

⁸⁰⁷ <https://www.fcbarcelona.com/en/club/more-than-a-club>, Erişim: 27 Şubat 2022; 16.32.

halkı tarafından Barcelona flaması, Katalan bayrağı ile özdeşleştirilerek eş değer bir statüde kabul edilir. Real Madrid ise, Katalanların gözünde bir öteki, yenilmesi gereken bir düşman, Katalan halkını baskı altında tutan merkezdeki gücün ve iktidarın simgesidir.⁸⁰⁸ Barcelona'nın ezeli rakibi Real Madrid'i doğrudan milliyetçilikle ilişkilendirmek güçtür. Ancak devlet takımı olarak kimlik kazanmasının ardında yatan neden, özellikle 1950'li yıllardan itibaren merkezdeki gücü temsil ediyor görünümü, Franco'nun desteklediği takım olarak merkezî iktidarla özdeşleştirilmesidir. Barcelona, 1970'li yılların ortalarına gelindiğinde Katalan halkı ile birlikteliğini sağlamış, özlemlerinin ve acılarının simgesi olmayı başarmış, bir duygu hareketine dönüşmüş, kimileri için geleneğin, kimileri için umudun ifadesi olan futbol kulübünden öte bir olgudur.⁸⁰⁹

Kıbrıs'ta Türk spor kulüpleri de inceleme döneminde, benzer şekilde Kilise ve Rum toplum liderliğince futbol üzerinden baskılandı. Kilisenin sahip olduğu stadyumlar hegomonik bir güç gösterisine dönüştü. Bütün uygulanan baskılar sonuç vermeyince Ekim 1955'te KOP'tan bütün Türk kulüpleri dışlandı.

Rum toplum liderliğine karşı, Türk toplumunun da Barcelona'sı Çetinkaya TSK'dıydı. Ancak, aynı Çetinkaya TSK, Türk toplumu içinde Real Madrid gibi merkezi gücü temsil ettiği kabul edilen, "hükümet takımı" unvanı ile adlandırılan bir kulüptü. Teşkilatlanma ve varlık mücadelesi Çetinkaya üzerinden yürütüldü. Her şeye rağmen Çetinkaya TSK, tüm Türk toplumunun gönlündeki birinci takım, bir Türk milli takımıdır. Kaybetmesi Türk toplumunu üzüntüye boğan, kazanması sevince boğan, varoluş mücadelesinin bir umudu ve özlemi olarak görülen, Türk toplumu ile birlikteliğini sağlamış futbol kulübünden daha fazlası olan bir kulüptür.

İspanyol futbolunda futbol milliyetçilik ilişkisinde değerlendirilebilecek bir diğer kulüp Athletic Bilbao'dur. İspanya'nın kuzeyinde özerk bir bölge olan

⁸⁰⁸ Koçak, agm., (sy.).

⁸⁰⁹ Horak, Reiter, Bora, age., s. 130-134.

Bask Bölgesi'nin futbol takımıdır. Milliyetçilikte sınır tanımayan kulüp, bölge haricinde hiçbir oyuncuya yer vermez. Günümüzde de Bask bölgesinin milli takım hüviyetindeki takımın kadrosundaki 30 futbolcusu ve teknik ekibi bölge insanıdır.⁸¹⁰ Dolayısıyla Bask milliyetçiliğinin aynasının Athletic Bilbao futbol takımı olduğu genel kabul görür. Aynı durum özellikle Rum milliyetçiliğinin aynası kabul edilen, fanatik sağ görüşlü APOEL için söylenebilir. Hiçbir zaman Türk futbolcuya takımda yer verilmez, hatta saha çalışması esnasında yapılan görüşmelerde, tüzüğünde de hiçbir Türk futbolcunun oynatılmayacağını yazılı olduğu ifade edilir.⁸¹¹

İspanya örneği Kıbrıs çalışma sahamıza birebir uymaktadır. Nereden bakıldığına bağlı olarak farklı anlamlar yüklenebilse de Türk toplumu açısından Çetinkaya TSK milli takım hüviyetindedir. Türk toplum liderliğinin, Bayraktarın ve Lefkoşa Serdarının yönetiminde etkili olması nedeniyle hükümet takımı olarak da adlandırılabilen ve merkezi gücün temsilcisi konumundadır. Rum toplumu açısından da benzer özellikleri APOEL taşımaktadır. Her iki takımda Real Madrid ile eklenilebilir. Türk toplumu farklı ideolojik görüşlere sahip futbol takımlarına sahip olmamasına rağmen, Rum toplumu iki farklı görüşü temsil eden futbol takımlarına sahiptir. Aşırı sağ görüşlü APOEL, Pezoporikos, Anorthosis, Apollon;⁸¹² Omonia, Nea Salamina gibi sol görüşlü takımların yanı sıra, diğer bir grubu da daha ziyade ılımlı sağ ve ya görüşe sahip takımlar oluşturmuştur. Ayrıca az sayıda olsa da Ermeni toplumunu temsil eden Ayma gibi takımlar da bulunmuştur.

İnceleme dönemimizde Kıbrıs futbolu bazı karakteristiklere sahiptir. Bu karakteristiklerden ilki takımların sahip oldukları ideolojidir. Türk takımları Türk

⁸¹⁰ <https://www.athletic-club.eus/equipos/bilbao-athletic/2021-22>, Erişim: 27 Şubat 2022; 20.54.

⁸¹¹ Zihni Kalmaz ile yapılan görüşme, 16 Kasım 2021.

⁸¹² "Günümüzde de Apoel, Apollon ve Anorthosis gibi ırkçı olarak bilinen Rum futbol kulüpleri, KOP'u baskı altında tutmaya devam etmekte, Kıbrıs Türk futbolu için atılacak olumlu adımları engellemeye devam etmektedir." Necmi Belge, "KTFF-KOP ve FIFA", *Yenidüzen gazetesi*, 03 Ocak 2015. <http://www.yeniduzen.com/2014-ktff-kop-ve-fifa-5498yy.htm>, Erişim: 12 Mayıs 2020; 15.04.

toplumunun varlık sebebidir. Güçlü, dinamik gençlik yetiştirmek ana hedefti. Dayanışma, dostluk, kardeşlik olguları ön plana çıkar, toplumun motivasyonun sağlanması, özetle imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitlenin oluşumu amaçlandı. Rum takımlarında ise; hangi görüşe sahip olursa olsun ortak amaç Enosistir. İkinci karakteristik takımlarda oynayan futbolcuların durumudur. Türk takımlarında kesinlikle Rum futbolcu oynamadı, oynayamadı. Bu durum Türk takımlarının tercihi olmayıp, Rum toplumu ya da Kilise baskısının bir neticesiydi. Kilisenin maddi destek sağladığı ve yönetimine kilisenin hâkim olduğu aşırı sağ görüşlü Rum takımlarında da Türk futbolcu oynayamadı. Tüzüklerinde bu durumun yazılı olduğu ifade edildi. İlimli görüşe sahip Rum takımlarında çok az sayıda Türk futbolcu oynamıştır. Bir diğer karakteristik; her iki toplumun da gençliği kulüplere çekerek gerek EOKA tedhiş örgütü yapılanması gerekse de TMT oluşumunun personel kaynağı ve karargâhı kulüpler olmuştur. Rum toplum liderliğinin Türk toplumuna bakış açısı ve davranışı, Franco'nun Katalonya ve Bask bölgesi halkı gibi tüm bölgesel kültürlere uyguladığı baskı politikası ile eklemlenebilir. Dolayısıyla Rum toplum liderliği Çetinkaya Kulübünü, etnik açıdan bir Barcelona veya Bilbao gibi gördü. Kıbrıs Türk toplumunda futbolun milliyetçi bir aygıt haline gelmesinin temelinde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde olduğu gibi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluş ideolojisi yatmaktadır. Tıpkı Milli Mücadele döneminde Türk futbol takımlarının itilaf gücü takımlarına karşı galibiyeti Türk toplumunda nasıl itilaf gücü askerlerine karşı kazanılmış bir zafer gibi algılanmışsa, Kıbrıs Türk toplumu da Rum takımlarına karşı kazanılan başarıları savaş kazanma ile eş algılamış, milli benliğin oluşumunda önemli rol oynadı. Bir diğer karakteristik de; Türk takımlarının bir stadyuma sahip olamayışının yanında, stadyumlarının önemini erken fark eden ve maddi gücü yüksek olan Kilisenin Lefkoşa ve kasabalarda kendine ait stadyumlarının bulunmasıydı.

Türk toplumunun yaşadığı semtler genellikle, Rum yerleşim yerleri, bir anlamda potansiyel bir düşman ile çevrilidir ve her an bir saldırıya uğrama duygusunu taşımaktadırlar. Bu duygu karşılaşmalar esnasında her iki toplum açısından karşıt milliyetçiliğin açığa çıkmasına sebebiyet verdi. Bu ruh hali

ötekine üstünlüğün açıkça kabul ettirilebileceği bir alan olan futbol üzerinden Türk toplumu açısından var olma ve Taksim, Rum toplumu açısından Enosis duygusuyla iyice pekişti. Rakip kavramı yerine milliyetçiliğin en etkili silahı kabul edilen düşman kavramının canlı kalmasını ve yeniden üretilmesini sağladı.

Kıta Avrupa'sında, Portekiz'de Salazar'ın desteğindeki Benfica; Sırp milliyetçisi taraftarlara sahip Kızılyıldız; İtalya'da aşırı milliyetçi-faşist taraftar yapısıyla bilinen Lazio; bağımsız devlet statüsünü kazanan Hırvatistan'da milliyetçi rejimin, ülkenin komünist geçmişinden kurtulma çabaları kapsamında ismi Croatia Zagreb'e çevrilen Dinamo Zagreb vb. yoğun milliyetçi özelliklere sahip diğer kulüplerdir.⁸¹³ İnceleme dönemimizde Türk toplum liderliği de, 1958'lerden itibaren, Türklerin yaşadığı yerlerin isimleri başta olmak üzere geçmişin izlerini silmek için, Rumca yer isimleri Türkçe yer isimleri ile değiştirildi.

Futboldaki Türk-Yunan mücadelesi, Milli Mücadele döneminden itibaren milliyetçilik olgusunun göstergesi olarak sürdürüldü. Kıbrıs'taki Rum tedhiş hareketlerine karşı Türkiye'nin 1967 müdahalesi, futbol sahalarına da yansdı. 1967 yılı Balkan Kupası final karşılaşmasında, Fenerbahçe ile AEK Atina karşı karşıya geldi. Uyuyor gibi gözükken Türk ve Yunan milliyetçilikleri yeniden canlandı. Türk basını "*Kıbrıs'ın hincinin Yunan takımından alınacağı*" yorumunu yaparken, Yunan basını, "*Bizans -yani İstanbul- iki başlı kartal armasıyla yüzyıllarca dünyaya egemen olmuştu. Şimdi, AEK kendi kartal armasıyla Bizans Efsanesine yeni bir sayfa ekleyecek*" yorumunu getirdi. Seyircilerin koro halinde söylediği "Dağ Başını Duman Almış" marşı eşliğinde oynanan karşılaşmayı sanki Fenerbahçe değil de, Türk milliyetçiliği kazandı, maç sonu "*Kıbrıs'ın hincini alındı*" yorumları yapıldı.⁸¹⁴

Futbol sevilip, yayıldıkça ve kitleleri peşinden sürüklemeye başlayınca milliyetçilik de yayılım için futbola yöneldi. Milli düzeyde veya tarihsel süreçte

⁸¹³ Koçak, agm., (sy.).

⁸¹⁴ Horak, Reiter, Bora, age., s. 226. Atabeyoğlu, (1983), s. 2204.

çatışma halinde olan iki milletin kulüp seviyesindeki takımlarının futbol maçı, toplumu bir bayrak altında toplamak için, toplumu aynı düşünce doğrultusunda yönlendirebilmek için siyaset, ekonomi, kültürel aktivitelerden daha etkili bir yöntem olarak kullanıldı. Bu nedenle toplumsal bir olgu olarak futbol, bir oyundan öte iktidar ve güç ilişkilerinin şekillenmesine ve hedef kitleye iletilmesinde katkıda bulunan bir spor dalı oldu. Milletleri hayali topluluklar olarak betimleyen düşünörlere göre sahadaki futbol takımı hayali topluluğun gerçek görünümüdür.⁸¹⁵

İdeoloji, bir grubun davranışlarına yön veren düşünceler bütünü olarak tanımlandığında, milliyetçilik bir ideolojiden daha ileri zihniyet örgüsü, düşünceler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Milliyetçiliğin özünde yatan bir milletin diğerlerinden üstün olduğu olgusudur. Bu olgu futbol alanında “en büyük kim, bizden başka büyük yok” öğretisi ile karşılık buldu. Taraftarlık sosyal kültürü, takımını ve kendini yüceltirken, bir düşman gibi algılanan rakibi aşağılayan marşlar, flamalar, her karşılaşmaya özgü dizayn edilen ve kitle coşkusunu artıran pankartlarla milliyetçiliği; sosyo-kültürel yaşam ve popüler seviyedeki manevi algıdan, görsel alana getiren ritüel, sembol arayışlarına yönelik eşsiz bir kaynak olarak sundu. Futbol, insanları peşinden sürükleyen yeni bir din olarak da tanımlandı. Milliyetçilik de zaten insanları peşinden sürükleyen bir olgudur. Milliyetçilik perspektifinden iki kavramın analizi, futbol organizasyonlarının bir av sahası olarak kabul edildiği yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım futbolu daha da çekici hale getirmektedir. Benimsenen kabullerin aksine milliyetçilik konusunda yapılan çalışmalar milleti yaratanın milliyetçilik olgusu olduğudur. ‘*Milliyetçilik, her sorunu Fransa’ya bakarak çözmektir*’ çıkarımı bu olguyu net bir biçimde ortaya koydu, milliyetçi düşünce yapısının öz ifadesi olarak kabul edildi. Bu düşünce yapısının özünde Fransız olmayan unsurların dışlanmasıyla, Fransa’nın sorunlarının çözülebileceği, Fransa’nın ne olduğunun ortaya çıkacağıydı. Ayrıca bu düşünce

⁸¹⁵ Temel Demirer, “Milliyetçilik Virüsü ve Futbol”, 21 Ağustos 2016. <https://edebiyatbahcesi.net/kose-yazisi/1720/milliyetcilik-virusu-ve-futbol>, Erişim: 17 Nisan 2020; 17.26. Ayrıca bk., Talimciler, agt., s. 98.

yapısının ülke isimleri değiştirilerek her yere uygulanabileceğiydi.⁸¹⁶ Bu düşünce yapısı Kıbrıs Rum toplumu için de geçerli görünmektedir. Ayrıca geçmişten gelen bu kültürün izlerine İzmir’de ve İstanbul’da da rastlanır. 1904 yılında Rumlar tarafından kurulan Elpis, “ümit” anlamına gelir, renkleri Yunanistan bayrağını çağrıştıran mavi-beyazdı. 1908 yılında Rumlar tarafından kurulan Strugglers, Rumca “mücadeleci” anlamına gelir, renkleri de renkleri mavi-beyazdı.⁸¹⁷ 1910’larda da İstanbul’un Rum takımları, İzmir’de olduğu gibi Yunan bayrağının renkleri olan mavi-beyaz formalarla sahada yer aldı. 1913 yılında, Rum takımı Strugglers, İstanbul Futbol Birliği’nin mavi-beyaz forma rengini değiştirmesi yolundaki kararını protesto etmek için ligden çekildi/ihraç edildi.⁸¹⁸

İnsanları kitle halinde harekete geçirmenin en yaygın yolu milliyetçilik iken, futbolun yayılması, geniş halk kitlelerince bir din algısıyla tapar şekilde sevilmesi ve gençliğin kulüplerde toplanması ile birlikte bu işlevi futbol üzerine aldı. İşte bu birliktelik nedeniyle futbol milliyetçiliğin önde gelen av sahalarından biri olarak kabul edildi. Taraftarın kâbesi stadyumlar, orada oluşan atmosfer, futbol dışı duyguların da dile getirilebilmesi futbol dünyasını milliyetçi duyguların yükseldiği uygun alanlardır.⁸¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin muasır Batı medeniyeti seviyesine ulaşmak olarak kurgulanan kuruluş felsefesi, bir milli kimlik göstergesi olarak Türk futboluna yansıdı. Batıya kendini kanıtlama endişesi, kabul görme ve Batı’ya üstün gelme arzusu Türk futbolunun karakteristiği olarak ortaya çıkardı.⁸²⁰ Benzer olgu çalışma döneminde Kıbrıs’ta görüldü. Kıbrıs’ta Rum takımlarının kendilerini İngilizlere ve Avrupa’ya kabul ettirme, Türk takımlarının ise Rum takımlarına ve yine İngiltere ile birlikte Avrupa’ya kabul ettirme arzusu takımların kuruluş felsefelerinde yer aldı. Ayrıca milli düzeyde takım kurma ve karşılaşma yapma milli bağımsızlık ve egemenliğin uluslararası alanda kabulü anlamını taşımaktadır. Bu nedenle günümüzde de Kıbrıs Türk

⁸¹⁶ Koçak, agm., (sy.).

⁸¹⁷ Talimciler, *agt.*, s. 30.

⁸¹⁸ Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 227.

⁸¹⁹ Koçak, agm., (sy.).

⁸²⁰ Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 233-236.

Futbol Federasyonu'nun uluslararası alanda tanınması, KKTC'nin tanınması ile eş tutulmaktadır.

Spor, devletin bir kültürel aracı olmakla beraber, ideolojinin içinde saklandığı ve toplumsal bir yaşam koşulu sağlamaya çalışan bir yapıdır. Bireysel rekabetçilik, şovenizm, milliyetçilik gibi kavramlar günümüz sporunu karakterize eden ideolojilerdir. Bu bağlamda bencillik ve saldırgan bireycilik, sürekli yarış olgusu, fırsat eşitliği kandırmacası, seçkincilik, cinsellik ve militarizm sporun kötü kullanım alanları olarak sosyal yaşamda görünürlük kazandı. Dolayısıyla farklı toplumlarda ve farklı kültür sistemleri içerisinde spor, özünden uzaklaştı, milli gayeye yönelik anlam ve işlevler yüklendi.⁸²¹

İdeolojilerin kaynağı esasen toplumsal yaşamın ta kendisi, toplumsal yaşama egemen olan fikir, inanç ve değerler sistemini meydana getiren bir süreçtir. Dolayısıyla ideoloji, iktidardaki siyasi otoritenin kendini topluma kabul ettirmek için kullanabileceği bir düşünceler sistemi olabileceği gibi, halkın da kendini, ideolojisini ifade etmek için yeri geldiğinde futbol gibi bir spor alanında kendini gösterebildiği bir düşünce sistemidir.⁸²² Milliyetçilik kavramında kendini tanımlayabilen ideoloji, belirli bir toplumdaki yaşam biçimi, kültürü, karakteri, geçmişten bugüne taşınan bütün değerleri, inşa süreçlerini kapsar, toplumun bu pratikleri yaşama biçimlerini görünür kılar. İdeolojinin üretilmesine ve geniş kitlelere yayılmasında, simgeler, semboller, günlük konuşma pratikleri ve sokakların yanı sıra, stadyumlar da katkı sundu. Karşılaşmalar öncesi veya kazanılan bir zafer sonrası ödül töreni öncesi, milli marşın okunması kabul edilen en saf ideolojik etkinliktir. Milli marş, ulusun kendini ifade etme biçimi, kendine tapan bir halk tarafından okunan bir dua olarak spor alanlarında görünüm kazandı.⁸²³ İdeoloji, söylemler ile spor kulüplerinde, futbol sahalarında canlı tutuldu, yeniden üretildi, futbol kavramları üzerinden toplumların sisteme

⁸²¹ Talimciler, *agt.*, s. 8.

⁸²² Talimciler, *agt.*, s. 32-33. İdeolojinin çeşitli tanımları için bk., *agt.*, s. 33-38.

⁸²³ Talimciler, *agt.*, s. 33-37.

uyumlanmaları sağlandı.⁸²⁴ Tüm dünyada sosyolojik bir oluşum olarak ortaya çıkan futbol, kısa sürede kitlelerin ortak dili haline geldi.

Siyaset ve spor toplumsal yaşamın vazgeçilmez iki ögesi oldu. Bu nedenle ideoloji; siyasetten spora tüm faaliyetleri kapsadı, bireysel ya da toplumsal meselelere çözümler üretmeye çalışıldı. Futbol da bireyci toplumsal bir model olup, rekabet, yarışma ve mücadeleye dayanır. Dolayısıyla ideoloji, futbol temelinde bireylere sosyal yaşam içerisinde bir varoluş tarzı, kendini anlamlandırma zemini sağladı ve sosyal yaşam için bir fikirler dizisi üretmesine yardımcı oldu.⁸²⁵ Ayrıca dilin topluma, düşüncenin ise dile bağlı olması nedeniyle, futbolun kendine özgü yarattığı dil de, ideolojinin oluşumunda ve kitlelere iletilmesinde önemli bir vasıta konumuna geldi. Sosyal yaşama hâkim olan bir takım değer ve ideolojiler stadyumlarda futbolun kendine özgü dili ile kitleye sunuldu. Asker bir toplum olarak kimlik kazanan Türk toplumunca üretilen futbol dilinde militer kavramlar da kendine kolaylıkla yer buldu. Düşmana/ötekine karşı vatanın savunulması, Türk'ün gücünün tüm dünyaya gösterilmesi ve Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur algısı gibi söylemler futbol üzerinden topluma ve sosyal yaşama kolaylıkla aktarıldı.⁸²⁶

TİCİ, 18 Şubat 1936'daki toplantısında, bir yandan Türk Spor Kurumu'na dönüşmesi yönünde karar alırken, aldığı diğer bir önemli kararla da Kurumun doğrudan CHP'ye bağlanması talep edildi. Bu talep Kurumun "*hem ideolojisinin, hem örgüt yapısının, hem tarihsel işlevinin en özlü ifadesidir. İdeolojisi, o tarihlerde ulusal ekonomiyi denemiş özel girişimciliğin alternatifi olarak merkezi biçimde, devlet eliyle planlayan ve devlet kuruluşlarına dayandıran devletçilik anlayışının spordaki uzantısıdır*",⁸²⁷ aynı zamanda parti spor özdeşleşmesinin bir

⁸²⁴ Talimciler, *agt.*, s. 63.

⁸²⁵ Talimciler, *agt.*, s. 40.

⁸²⁶ Talimciler, *agt.*, s. 52-53.

⁸²⁷ "Örgütsel yapı ve bağlantıları yönünden, 'bütçeleri ve çalışma programları gibi esaslı işleri Parti Genel Sekreterliğinin tensip ve tasviplerine sunan, ehemmiyetli görülen meseleler hakkında Parti'den direktif alan, Vali ve Parti başkanlarının spor bölgeleri başkanlıklarını da

göstergesiydi. 1950'lerde de, DP'li bakan ve milletvekillerinin kulüp başkanlıklarına seçildiği görüldü.

Kıbrıs Türk toplumunda da benzer süreç yaşandı, isimler, simgeler üzerinden dönüşüm sağlanmaya çalışıldı. Futbol üzerinden Türk kimliği yeniden üretilmeye ve Rum toplumuna üstün gelme arzusu gerçekleştirilmeye çalışıldı. Çetinkaya TSK, sportif etkinlikleri ile bu süreçte başrolü üstlendi. Ayrıca, "*toplumsal mukavemet adına feda edilen kulüp*" unvanını taşıyan Sönmezspor'un 1961'de kapatılıp Çetinkaya'ya geçiş süreci hakkındaki gerçeklik her kesimce farklı üretildi. Saha çalışmasında, kimilerine göre kulüp borçlarını ödeyemez hale geldi, borçlarını Çetinkaya üstlendi ve kulüp kapatılarak istenen futbolcular Çetinkaya'ya alındı. Kimilerine göre de, teşkilatlanma sürecinin bir parçası olarak kulüp kapandı. Merkezde daha güçlü olmak, sevk ve idarede sadelik, kolaylık sağlamak üzere, diğer bazı Türk spor kulüplerinin birleştirilmesinde olduğu gibi bu süreç gerçekleşti. Türk toplum liderliği, TMT liderliği, yani Lefkoşa Teşkilatı/Serdarlık bu geçiş sürecini, varoluş mücadelesinin, topyekûn savunma düşüncesinin bir parçasını teşkil ettiğine toplumu inandırmaya çalışırken, Sönmezspor'un kahraman sporcuları bu sürecin maddi yetersizlik sonucu gerçekleştiği düşüncesine sahipti.

Yukarıda belirtildiği üzere yaşanan tarihsel süreçteki olaylar, örneklemeler, Ada'daki her iki toplum ve spor kulüpleri için de futbol ile siyaset arasında ayrılmaz bir bağ olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilir. Rum toplumu açısından spor, Enosis gayesi ile siyasete alet edildi, Türk toplumu açısından ise varlık mücadelesi ve teşkilatlanma gayesi ile siyaset tarafından kullanıldı. Kıbrıs Rum toplumunun kendilerini yönetme ve Enosis ideolojilerini ifade edecek pek az ortam bulunduğundan, futbol kulüpleri siyasi eylem merkezleri haline geldi. Türk toplumu açısından da spor kulüpleri, 1955-59 sürecinde İngiliz sömürge yönetimi baskısı, 1963'e kadar olan süreçte Kıbrıs Cumhuriyeti,

deruhte ettikleri' bir parti yan-örgütüdür. İlk andaki işlevi de, tek-parti yönetiminin denetim ve gözetiminde, geniş kitlelere ülke çapında spor yaptırmaktır." Fişek, (1985), *age.*, s. 118-120.

özünde Rum toplumu liderliği karşısında seslerini duyurabilecek mekânlar ve direniş merkezleri haline geldi.

Ortaya konulan görüşler, sporun devletler tarafından gerek özünde yatan olgular nedeniyle ele alındığı, gerekse teşkilatlanma ve zinde bir toplumun, gençliğin hazırlanmasında para-militer eğitim amaçlı yönlendirildiği, gerekse de emperyalist yaklaşımlar için kullanıldığı yaklaşımındadır. Bu yaklaşım her ne kadar spor barış, kardeşlik, dostluk denilen sporun özüne ters düşen bir yaklaşım olsa da sporun, savaş, siyaset ve şovenliğin emrine verilmesi insanlık ve spor tarihi boyunca sürekli karşılaşılan bir olgu oldu.⁸²⁸

Siyaset, etimolojik olarak yönetmek, eğitmek, yetiştirmek anlamında kullanılır. Siyaset, yönetim gücünün kime ait olacağını ve karar mekanizmalarını belirlemesi açısından özünde toplumsallık yatan bir olgudur.⁸²⁹ Siyaset, en genel anlamı ile devlet ya da kamusal işleri düzenlemek ve yürütmek olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla düzenlenen işler toplumsal çatışma olarak ortaya çıkan işlevlerdir. Bu nedenle içerdikleri belirli ortak kavramlar nedeniyle siyaset ile sporun iç içe geçmesi doğal bir olgu oldu. Bu kavramlar, rekabetin dolayısıyla çatışmaların düzenlenmesi, belirli kuralların ortaya konması ve uygulanmasının yönetilmesi, toplumsal ya da sosyal olaylarla ilgili olmaları, özünde bireyin eğitilmesinin yatması, güç gösterimi ve kimlerin sporu ya da spor üzerinden toplumu idare edeni belirleyen olgulardı. Bu bilgiler ışığında kitleleri peşinden sürükleyen sporun idaresi ile toplumun idaresinin özdeşleşmesi, toplumun sorunlarının belirli alanlara kanalize edilerek çözüm sağlanması siyasetçilerin gözünü spora çevirdi. Spor da gücü elinde tutmak için, siyasal erkin kullandığı en önemli enstrümanlardan birisi oldu. Geniş halk kitlelerini peşinden sürükleyen spor, geçmişten günümüze siyasal gücün oluşmasında temel olgu kabul edildi, spora, spor yönetimine parti tüzüklerinde yer verildi. Spor bir anlamda ideolojilere alet edildi, spor üzerinden gençliğe erişim

⁸²⁸ Fişek, (1985), *age.*, s. 7.

⁸²⁹ <https://www.sde.org.tr/tevfik-erdem/genel/siyaset-nedir-kose-yazisi-14935>, 10 Şubat 2020; 16.01. Erişim: 16 Şubat 2022; 11.49.

sağlanmaya çalışıldı. Halkı sorunlarından uzaklaştırmanın bir yolu da spor görüldü, stadyumu büyük bir uyku tulumuna benzeten, halkı orada uyuttum diyebilen politikacılara rastlanıldı. Bir adım daha ileri gidilerek taraftarı çok olan spor kulüplerinin başına siyaset adamları getirildi. Ya da tersi adımla sevilen, başarılı, hitabeti ile taraftarını peşinden sürükleyen kulüp idarecileri halkı partilere çekmek için partiye alındı.⁸³⁰ Kıbrıs Türk toplumunda da bu süreç yaşandı. Kazalarda teşkilatların başına dirayetli, halk tarafından tanınan, sevilen, dürüst ve liyakatli kişiler getirildi. Bu kişiler aynı zamanda kulüp başkanı ve idarecisiydi. Spor, Türk toplumunda da popüler bir alan olarak kabul edildi, spor üzerinden, topluma egemen olma yöntemi tercih edildi.

Türkiye’de benzer yıllarda spor eğitiminin başına emekli bir general atandığı gibi, İspanya’da Franco döneminde de General Moscardo sporun teşkilatlanmasından sorumlu kılındı. Moscardo, “*siyasal hedeflerimizi gerçekleştirmede spor ve futbol en önemli araçlarımızdan biridir*” diyerek spor-politika ilişkisini en çarpıcı biçimde ifade etti.

Güçlü bir karakter olgusuna sahip spor, savaşlardan sonra milli ruhun ve kimliğin duyumsandığı en güçlü alan olarak değer görüldü. Sportif etkinliklerdeki bu kimlik duyumsanması, milli marşlar, bayrak merasimleri, sergilenen koreografiler, güdülenmiş sloganlar ile içinde bulunulan toplumsal düzenin tüm olumsuzluklarına karşın sporun önemini vurgulandı.⁸³¹ Spor, toplumların yakınlaşmasına ülkeler arası barış, dostluk ve iş birliğinin sağlanmasına vesile olduğu kadar, ayrışmasında da önemli görevler üstlendi.⁸³² Kıbrıs’ta da futbol bu nedenle ayrı bir öneme sahiptir. İkinci Dünya Savaşı sonrası iki toplum arasındaki kurumsal düzeydeki ayrışmalar süreci, sendikalarda Rum-Türk ayrımı ile başladı, kooperatifler ile devam etti ve nihayetinde 1955’te KOP’tan kopuş ile aralarında zaten dil, din, gelenek, kültür birliği bulunmayan iki toplum kurumsal düzeyde de tamamen ayrıştı. 1960’ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ve

⁸³⁰ Karasüleymanoğlu, *age.*, s. 11-12.

⁸³¹ Talimciler, *agt.*, s. 26-27.

⁸³² Talimciler, *agt.*, s. 28.

ortaya koyduğu Anayasa dahi, iki toplumu bugüne kadar tekrar bir araya getirme, yakınlaştırma işlevini göremedi. 2013'ten itibaren yürütülen görüşmelerde de futbol olgusu ön plana çıktı. Futbolun her iki toplumdaki itici gücü ve popüleritesinden yararlanma düşüncesi belirdi. İki toplum arasında, 1934'te KOP çatısı altında sağlanan birlikteliğin yeniden sağlanması ile toplumlar arası birlikteliğin yeniden sağlanabileceği fikri ön plana çıktı. Siyasal düzeydeki çözüm önerileri, spor düzleminde kendine zemin yarattı. İki federasyonun eşit statüde bir araya gelmesi düşüncesi, siyasi düzeydeki iki eşit toplum şeklindeki çözüm önerilerinin temelini oluşturdu. Federal devlet çözüm önerileri futbol federasyonu temelinde siyasi çözüm önerilerini görünür kıldı. Gerek kıta Avrupası'nda görülen örnekler, gerekse Kıbrıs'ta iki toplum arasındaki meselelerin çözümüne yönelik bugüne kadar geline sürece, spor yönetimi olgusunun, tarihin her döneminde devletten, siyasetten, toplumdan soyutlanmadığını, doğası gereği de soyutlanamayacağını görünür kılmaktadır. Futbol ve kültürü, toplumun üzüntüsünü, sevincini, saldırganlığını ve ılımlılığını da temsil etmesi nedeniyle, kapitalist popüler kültürünün önemli öğeleri arasında yer aldı. Politik bir denge olgusu, toplumdaki hegemonya biçimini gündelik sosyal yaşamda yeniden üretip, meşrulaştıran araç olmasının yanı sıra, mitik, dinsel, milli anlamlar da taşıdı.⁸³³

Türk siyasi tarihinde II. Meşrutiyet sonrası siyaset spor ilişkisi farklı bir boyuta taşındı. İktidardaki İttihat ve Terakki Fırkası ile muhalefetteki Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasındaki rekabet spor alanında da kendini gösterdi. Halkı spor kulüpleri üzerinden etkileme yarışına girildi ve partiler ideolojilerini yaymak için gençliği ve spor kulüplerini bir araç olarak gördü. İzmir'de İtilafçılar Karşıyaka Kulübü'nü kurarken, İttihatçılar da Celal Bayar'ın çabalarıyla Altay Kulübü'nde teşkilatlandı. Benzer şekilde, İttihatçıların İstanbul'daki Progres Futbol Kulübü'nün adı Altınordu olarak değiştirildi, Talât Paşa da başkanlığa getirildi.⁸³⁴

⁸³³ Demirer, agm., (sy.).

⁸³⁴ Fişek, (ty.), agm., s. 2180. Saygın, agt., s. 51-55.

Bu olay Birinci Dünya Savaşı öncesi Türk futbolunun politika ile tanışması olarak değer kazandı.⁸³⁵

Kıbrıs Türk gençliği de bu isimlerden etkilenerak 1955 sonrası savunma amaçlı meydana getirdikleri münferit arkadaş gruplarına bu isimleri verdiklerini Işılşay Arıkan şöyle anlatır:⁸³⁶

“1958-59’da Atatürk İlkokulu son sınıfa geldim. O devrede 1957-58 olayları vardı. Abilerimiz İngilizlere karşı dövüşür. Ben o sırada arkadaşlarımla dedik ki, abilerimiz dövüşüyorlar, ilkokulda duyarız daha, hemen gidelim öyleyse, gidelim Işılşay dedi onlar da. 5, 6 kişi böyle çıktık yola. Hemen Saray önüne, polis in olduğu istasyona geldik. Baktık toz duman her taraf, göz yaşartıcı bomba atıyorlar. Bağırma, çağırma vardır, taş atıyorlar İngilizlere, biz o küçük halimizle yerden taşlar topladık. Abilerimize yardım etmeye başladık. Büyük bir heyecan tabii ki onlar bomba atıyorlar, yaşartıcı bomba atıyorlar, biz kapıp geriye atıyoruz. Böyle bir hayatımız oldu. O heyecan içerisinde büyüdüm. Sonra arkadaşları topladım, arkadaşlar dedim, yani Rum belli, bizi öldürmek istiyor. İngilizlerin de durumu belli. Ne yapalım biz, bir teşkilat kuralım. 11-12 yaşındayız, o devredeyiz, ne teşkilatı olsun Işılşay dediler. Ben de tarih derslerinde öğretmenlerimizden duyduğumuz, İttihat, İttihat teşkilatı olsun dedim. İttihat ve Terakki Teşkilatı vardı ya, o geldi benden, İttihat dedi onlar da, tamam dedik, ne demek bunun anlamı? İşte ittihat ilerleme falan dedik, biz ilerleyeceğiz Rum’u yeneceğiz. Böyle bir havadaydık, arkadaşlarla buluşur, görüşürdük bazen, ne oldu ne kaldı diye...”

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluş aşamasındaki ilk yıllarında siyasal yapılanma ile spor yönetimindeki yapılanmanın paralellik arz etti. 1922-1936 yılları arasında spor devlet güdümlü ve bu maksatla teşkil edilen Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı⁸³⁷ tarafından yönetildi. Geçiş dönemi olarak adlandırılabilir 1936-38 yılları arasında, Halkevlerinin bir kolu ve tek-parti yönetimi CHP’nin yan-örgütü olarak Türk Spor Kurumu sporun yönetimini üstlendi. 1938’den sonra sporun yönetimini Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (BTGM)’ne geçti.

⁸³⁵ Atabeyoğlu, (1985), agm., s. 1495.

⁸³⁶ Işılşay Arıkan ile gerçekleştirilen görüşme, 3 Kasım 2021.

⁸³⁷ “Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın sonrasında, ülke çapında, her alanda köklü yönetsel yenilemelere, örgütlenmelere gidilir. TİCİ’nin, İstanbul için oluşturacağı çok-kulüplü, çok-sporlu federatif bir yapı, sporun Türkiye çapında örgütlenmesi model seçilir. 22 Mayıs 1922 tarihinde TİCİ tüzel kişilik kazanır. TİCİ’nin hem yönetim yapısı, hem ideolojisi, İstanbul dışına çıkılarak taşrada idman mıntıkları (iller) olarak peyderpey örgütlenilir.” Fişek, (1985), age., s. 94-97. age., s. 104-117.

Bundan sonraki süreç sporda devlet yönetimi olarak yorumlanabilir.⁸³⁸ Yukarıda sözü edildiği üzere erken cumhuriyetin ilk yıllarında iktidar tarafından, taşradaki kamu yöneticileri vasıtasıyla sporun, dolayısıyla da yeni devletin ideolojisinin halka benimsetilmesine çalışıldı.

Sporda örgütlenme, karmaşık gibi görülse de esasen son derece izahı basit, sade ve anlaşılabilir bir şekilde, devlet yönetimi ile iç içe bir yapıdadır. “*Siyaset toplumun genel örgütlenme aracı, devlet de toplumun siyasal örgütüdür.*” Dolayısıyla spor, sosyal yaşamın her alanında devlet organizasyonu içerisinde bir şekilde yer alır. Hal böyle olunca da alınan her türlü kararda siyasal organizma ile bağlantı kurulması, siyasetle ilintilenmesi son derece doğal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan sporun içinde bulunan sosyal yaşamın bir aynası olduğu olgusu şu şekilde ifade edilebilir:⁸³⁹

“Spor evrensel biçimde, içinde yapıldığı ulusal ortamın özelliklerini, sorunlarını ve çelişkilerini ayna sadakatıyla yansıtır. Devlet, boş zaman ve spor olgularının ortaya çıkışlarındaki yaşıtık ilişkisini de buna eklersek, sporun devlete ve siyasete karşı bağımsızlığının hiçbir zaman söz konusu olmadığını, olamayacağını söyleyebiliriz.”

Kıbrıs Türk toplumunda da, varoluş mücadelesinde toplumun bütünleştiği 1940’lı yılların sonlarına doğru spor kulüplerinin de kurulmaya başladığı görüldü. Birçok spor kulübünün 1947-1963 yılları arasında kurulması bu düşüncenin eseridir. Spor yönetimi, devlet yönetimi arasındaki benzer yorumlama, Kıbrıs Türk toplumu için 30 Ekim 1955-5 Nisan 1959 arasındaki Kıbrıs Türk Spor Teşkilatı dönemini “geçici yönetim”, 1959’dan sonraki Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu dönemini “Türk Cemaati yönetimi” dönemi diğer bir deyişle “TMT dönemi” yönetimi olarak adlandırılabilir.

⁸³⁸ Fişek, (1985), *age.*, s. 99. “Atatürk, Avrupa ülkelerindeki spor yönetim modellerini inceletmiş ve Almanya modeli benimsenmiştir. Bunun sonucu olarak da Türk Spor Kurumu, CHP’ne bağlanır. Böylece Türk sporu devlet yönetiminden çıkıp parti yönetimi altına girer (1936).” Atabeyoğlu, (1983), *agm.*, s. 2192-2193.

⁸³⁹ Fişek, (1985), *age.*, s. 98.

Merkez dışı kasabalar, köyler gibi yerleşim birimlerinde kurulan futbol takımları ve aralarında düzenlenen futbol karşılaşmaları vasıtasıyla Türk toplumunda dayanışma ve iletişimin sağlanması hedeflendi. Rum toplumunda olduğu gibi Türk toplum liderliğince de futbol kulüpleri veya taraftarları üzerinden toplumun her kesimine ulaşılması hedeflendi. Bu nedenle gerek EOKA, gerekse TMT kırsal kesimde futbol kulüpleri üzerinden teşkilatlanma faaliyetlerine yöneldi. Aynı zamanda geniş halk kitlelerince sevilen futbol oyunu ve taraftarlık olgusu, toplumsal muhalefetin mevcut yönetime karşı gündelik sosyal yaşamı dönüştürme çabalarında halka ulaşmanın bir yoluydu. İngiliz sömürge yönetimi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Kıta Avrupası'nda komünizmin yayılmasına karşı alınan tedbirlere benzer tedbirleri Ada'da yürürlüğe koydu. Dolayısıyla sömürge idaresinin bu etkisine karşı, bir tepki olarak AKEL öncülüğünde kurulan Rum futbol kulüplerinin sayılarının artması, 1948'den itibaren kendi futbol organizasyonları düzenlemeleri bu tepkinin bir neticesiydi.

İngiliz sömürge yönetimi futbol üzerinden komünizmin yayılmasını daha başlangıçtan önlemek için, Anorthosis (1911) ve APOEL (1926) kulüplerinin kuruluşlarında oyuncularına komünizm karşıtı beyanname imzalattı. Ancak bu baskının 1950'lere gelindiğinde beklenen sonucu vermediği de görüldü. Yunanistan'a paralel olarak Ada'da da güçlenen komünist hareketin kendini ifade etme kanalı KEPO ve sol görüşlü futbol kulüpleri oldu. Aidiyet hissiyle müsabakalara, kulüplere giden gençler, kulüplerdeki kültürel dokunun tesiriyle komünist harekete katıldı. Dolayısıyla bu durumu fırsata çevirmeyi düşünen AKEL en ücra köylerde bile futbol takımları kurmaya çalıştı. Kulüp binaları ya da lokalleri AKEL'in ya da gençlik teşkilatı İleri Gençlik Birliği'nin karargâhı haline geldi.⁸⁴⁰

Rum toplumu liderliği ve Kilise, Enosis giden yolda BM'ye başvurmasına, self-determinasyon hakkı için BM şartlarını kabul etmesine rağmen, konu spora

⁸⁴⁰ https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/33964815/Futbol_Taraftarligi_Kamusal_Bir_Alan_Yaratir_mi.pdf? Erişim: 13 Şubat 2020; 19.32

geldiğinde Türk toplumunun spor üzerinden varlığının görünür kılınmasını önlemek için, BM İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin bir ve ikinci maddeleri görmezden geldi.⁸⁴¹

Kıbrıs Meselesinin temelinde yatan etmen de aslında Kıbrıs'ta iki ayrı toplum olduğu gerçeğinin görmezden gelinmesidir. 1960'te Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına rağmen, Kıbrıs Rumları ve Türkleri ayrı ırklara, milli gruplara, lisanlara, dinlere, sosyal gruplara, politik kuruluşlara mensuptu. Esasen bu durum, iki toplum arasında yaşanan meselelerin, spor genelinde, futbol özelinde görünür kılınmasıydı. Spor konusundaki açmazın özünde de yatan neden Rum toplum liderliğinin Enosis ideolojisi doğrultusunda, sözde Kıbrıs'ta tek halk olduğu, tek Rum yönetimi olduğundan hareketle, sporda uluslararası alanda tüm Kıbrıs'ı ancak kendilerinin temsil edebileceği paranoyasıydı.⁸⁴²

3.1.7. Futbol Savaş-Militarizm İlişkisi

Futbol başta olmak üzere, diğer toplu takım oyunlarında kullanılan terimler, çalışma şekilleri, gençliğin eğitilmesi ve hedef doğrultusunda yönlendirilmesi, hareket tarzlarında kullanılan ifadeler askeri terimlerle özdeşleşir. Futbol sahası ile muharebe sahası karşılaştırılabilir. Her ikisinin de sınırları vardır, sınırlar içerisinde taktik olarak nitelendirilebilecek hareket tarzları vardır. Oyun planı askeri sahada savaş planına dönüşür. Savunma tertibi kavram olarak birebir örtüşür, futbol da saldırmak, atak yapmak askeri terminoloji de taarruz olarak karşılık bulur. Müsabaka sonucunda takım idarecileri ya da futbolcular müsabaka hakkında söz ederken öncelikle iyi savaştıklarına vurgu yapar. Her ikisinin de oyunlarının giysileri vardır, sporda

⁸⁴¹ BM İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi Madde 1: "Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler." Madde 2: "Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyanname ile ilan olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir." <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, Erişim: 19 Şubat 2022; 21.49.

⁸⁴² Topcan, (1989), s. 17. Ayrıca bk. KKTC Milli Olimpiyat Komitesi Başkanı Ahmet Sami Topcan'ın, T.C. Milli Olimpiyat Komitesi üyelerine verdiği 22 Şubat 1990 tarihli konferans metni.

forma askeri terminolojide üniforma olarak karşılık bulur. Her iki unsurda belirli iletişim teknikleri kullanır. Ekip ruhu, yardımlaşma, işbirliği, koordinasyon, arkadaşlık, birbirlerinin boşluğunu doldurma esastır. Her iki unsurda bir aile olmak, bir bütün olmak önemlidir. Her ikisinde de rakip vardır, mücadele vardır, her şeyden önemlisi gerek sahada veya masa başında bir kazananı veya kaybedeni vardır. Kazanmak için hızlı ve doğru muhakeme yeteneğine, karar vermeye ve uygulamaya geçmeye gereksinim vardır. Bu gereksinimi karşılamak için her iki olguda disipline ve iyi eğitime ihtiyaç duyar. Her ikisinin de temsil ettikleri bir taraftar grubu veya halk topluluğu vardır. Kendilerini temsil eden, tanınan ve gururla taşınan armaları vardır. Her ikisi de belirli kurallara göre idare edilir ve kullandıkları güç gençliktir. Dolayısıyla sağlıklı, gürbüz, dinç bir gençlik müsabakaya hazırlanırken, aynı zamanda vatan müdafaasına hazırlanması ile örtüşür. Aralarındaki en belirgin fark, aldıkları isim ve taşıdıkları unvandır. Sporda futbolcudur, basketbolcudur, voleybolcudur; muharebe eden ise genel ismiyle askerdir. Asker ile militer/military kavramı, savaşa hazırlanan sivil kesim ile paramiliter kavramı özdeşleşir. Paramiliter güç, özünde gençlik, gönüllülerden oluşan devletçe desteklenen bir tür yarı askerî yapılanmada denilebilecek teşkilattır. Dolayısıyla barış zamanında toplumu topyekûn bir varoluş mücadelesine hazırlamak, ulus devleti inşa etmek için gerekli olan zinde kuvveti elde bulundurmanın yolu sporda gerçeklik kazanır.

Esasen savaş alanını, futbol sahasına kaydırılarak yapılan bir modellemede, futbol sahası mücadele alanına; oyun, ortaya konan taktiklerle ve söylemlerle savaş modellemesine kolaylıkla dönüşür. Taraftarın hep birlikte seslendirdiği “ölmeye geldik” nidaları, müsabaka sonu takım sorumlularının ve futbolcuların demeçlerine yansıyan “iyi savunma yaptık”, “rakibe iyi saldırırken kontrolü elden bırakmadık”, “iyi savaştık”, “rakibe boyun eğmedik”, “kendi istediğimizi rakibe kabul ettirdik” gibi ifadeler futbola kazandırılan militarist ve milliyetçilik içeren söylemlerdir.⁸⁴³ Dolayısıyla milliyetçilik, savaş, futbol olguları birbiri ile iç içe geçen kavramlar haline dönüşür, toplum liderlikleri de Kıbrıs

⁸⁴³ Koçak, agm., (sy.).

örneğinde olduğu gibi futboldan istifade etmeyi tercih etmiştir. Türk toplum liderleri, Rum liderliğinin dayatmalarına boyun eğmeyeceğiz, kendimizi savunacağız, isteklerimizi kabul ettireceğiz derken; Rum toplumu liderliği de İngiliz sömürge yönetimine karşı benzer söylemleri kullandı, sonuçta kazanan tarafın kendileri olacağını futbol söylemleri ile ifade edildi.

Fransız roman, hikâye, deneme, biyografi, tarih yazarı, her iki Dünya Savaşı'nda da yer almış André Maurois, Fransız futbolunun ellinci yılı dolayısıyla, 1949'da Fransız Akademisinde yaptığı konuşmada; "Futbolu saygın kılan etmenin bir takım oyunu olmasına vurgu yaparak, toplu halde harekete geçmenin zorluğuna dikkat çeker. Futbolun sporculara takım olmayı, takım ruhunu, disiplini, özveriyi, dayanışmayı öğrettiğini vurguladıktan sonra, bu değerlerin bizi iyi birer yurttaş yaptığı sentezine ulaşır. Mücadelenin tek başına kazanılamayacağından hareket ederek, zaferin nasıl kazanılacağını her hafta futbolcuların sahada gösterdiklerini, rehberlerinin "ben" yerine "biz" olgusu olduğunu taraftara ve onları destekleyen kitleye kazandırdıklarına dikkat çekerek, tüm Fransızların tarihin büyük oyununda Fransa takımını oluşturduğunu belirtir. Futbol oyununun bu basit ve doğru düşünceyi, yani "biz" olgusunu her Fransız'ın kafasına sokmayı becerirse, futbolcu vatanına en yararlı hizmeti yapmış olacaktır"⁸⁴⁴ demektedir. Yani Maurois, "ben" bencilliğinden "biz" kolektif kimliğine dönüşüm görevini yerine getirme rolü gibi futbola bir yükümlülük daha getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı öncesi, futbolun siyasal bir öge haline geldiği 1930'lu yıllardaki milliyetçilik rüzgârları futbol sahalarında da hissedildi. 14 Mayıs 1938'de Berlin Olimpiyat stadyumunda Almanya ve İngiltere milli takımları arasında oynanacak karşılaşma öncesi, 110 bin seyirci önünde, İngiliz milli takımının da Nazi selamı ile protokolü selamlaması halen daha hafızalardaki yerini muhafaza etmektedir. İkinci Dünya Savaşı süresince Kıta Avrupası'nda futbol maçlarına devam edildi. 22 Haziran 1941'de Almanların Sovyetler Birliğini

⁸⁴⁴ Wahl, *age.*, s. 115-118.

işgale başladığı gün, 90 bin seyirci önünde Berlin’de Alman ligi finali oynandı.⁸⁴⁵ Bu durum savaş süresince moral ve motivasyonun üst düzeyde tutulması ile açıklanabilir. Kıbrıs Türk toplumunda benzer durum 1955’ten sonra görüldü. Kıbrıs’ta verilen varoluş mücadelesinde Türk toplumunun moralini üst düzeyde tutmak için yürütülen etkinliklerden birisi de futbol karşılaşmaları oldu.

İkinci Dünya Savaşı’nın yaklaştığı ve Türkiye’nin kendisini savaşın eşiğinde hissederek politikasına yön verdiği dönemde, sporda devlet yönetimi uygulamasının görüldüğü yıllarda, gençlere kulüplere girmek mükellefiyeti getirildi. Savaş kaygıları nedeniyle spor vasıtasıyla gençlere yüklenen bu mükellefiyet anlayışı “*gençleri ordu çağından evvel orduya ve vatan müdafaasına hazırlamak*”⁸⁴⁶ anlayışının bir sonucuydu. İzlenen bu yol ülkenin vatan müdafaasına hazırlanmasında sporun ve sporcunun önemini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Kıbrıs Türk toplumu da bu yöntemi izledi, gençler okul yıllarında ve boş zamanlarında boş bırakılmadı, benzer amaçları gerçekleştirmek için spor kulüplerine yönlendirildi.

İrşad Dergisi, Lefkoşa Türk Spor Kulübünün 13 Şubat 1921’de Larnaka’ya gelerek öğleden önce Türk takımı öğleden sonra Rum takımı ile yaptığı karşılaşmaları, “*İskele Türk hayatı için unutulmayacak oyun ve milliyetçilik adına daima hatırlanacak bir gün*” olarak okurlarına bir makale ile aktardı:⁸⁴⁷

“Sabahleyin iki Türk Kulübünün maçı... dostça ve ustalık göstermek için oynanıyordu. İkinci maç kuşkusuz böyle olmayacaktı. Çünkü öğleden sonra çarpışacak takımlar, ta Bizans’ın fethinden beri karşılıklı büyük bir nefret besleyen iki halkın temsilcileri idiler. O halde ‘hoşgörü’ kelimesiyle ‘dostça oyun’ deyişinin bu maçla hiç ilintisi yoktu. Oyun bütün şiddetiyle oynanacak, taraflar bütün güçlerini, becerilerini kullanarak düşmanını yenmeye çalışacaktı... İskele’de pek az rastlanabilen bir halk kitlesi sahanın çevresini kuşatmıştı. Türk, Rum her iki halk

⁸⁴⁵ Talimciler, *agt.*, s. 70.

⁸⁴⁶ “Savaşın bitiminden sonra, Recep Peker hükümetinin ülke genelinde uyguladığı ‘siyasal liberalleşme’ye paralel olarak, artık iyiden iyiye ‘silahlı egzersiz’lere dönüşmüş olan ‘spor mükellefiyeti’nden fiilen vazgeçildi. 1964 yılında da, Anayasa Mahkemesi kararıyla Beden Terbiyesi Kanunu’nun anılan ‘mükellefiyet’ maddesini, insan hak ve özgürlüklerine aykırı bularak iptal eder.” Fişek, (1985), *age.*, s. 100.

⁸⁴⁷ “Futbol Maçları ve Yararları”, *İrşad Dergisi*, 01 Mart 1921, S.10, Akt. An, *age.*, s. 14-15.

yenmekten söz ediyordu. Oyun başlamıştı. İlk beş dakika Türk milletine yenginin kesin olduğunu müjdeledi... Bir süre sonra Türk takımının oyuncularını, düşman kalesini iyice kuşatmışlardı..., uzun 'şutlarla düşman kalesini elli, altmış yarıdan dövmeye başlamışlardı..., oyun ise Türk takımının kesin galibiyeti ile bitti..."

İrşad Dergisi, aynı başlık altındaki makalesinde futbol ve yararlarından şu şekilde bahsedilir. "Futbol sadece spor olarak algılandığında yararları saymakla bitmez, tarihte her zaman dinç kalan Türk gençleri boş vakitlerini at yarışı, okçuluk, avcılık, güreş, cirit gibi geleneksel Türk oyunları ile geçirir. Sporun halkın bir eğlencesi olduğu, eğlencesiz bir toplumun, tuzsuz bir yemek gibi tatsız ve yararsız olduğundan hareketle her daim spora önem verilir. Futbolun bir diğer yararı da, ülkenin gençlerini bir nokta etrafında birleştirir, kaynaştırır ve birlikte yaşama yöntemini öğretir. Futbol sahaları milli varlık göstermek için oldukça uygun yerlerdir. Futbol üzerinden anlaşmak sayesinde, toplum olarak bizleri pek çok ortak noktada buluşturur. Futbolun Ada sathında yayılması, muhtemelen birbirlerini hiç görmeyen ve görmeyecek gençleri tanıştıırıp, kardeş olmalarını sağlayacaktır."⁸⁴⁸

Erenköy Mücadelesinde ateşkes sonrası gergin bekleyiş, morallerin bozulduğu, bıkkınlık ve belirsizliğin giderek arttığı dönemde Günay Caymaz, futbol, voleybol karşılaşmalarının mücahitlere ve halka moral kaynağı olduğunu ifade etmektedir.⁸⁴⁹ Mehmet Albayrak, kış ayları yaklaşırken su sporları yerini futbola bıraktığını söylemektedir. BÜY futbolcusu Mehmet Albayrak, DTB futbolcusu İsfendiyar öncülüğünde birlik içi, Destek Bölüğü ile Karargâh çalışanları arasında, üç tarafı denizle çevrili, derme çatma iki direk üzerine ip çekerek yapılan kaleler arasında, biraz hızlı vursan topun denize düştüğü ortamda futbol müsabakası düzenlenmiştir. Erenköy komutanı Rıza Vuruşkan da, öğrencilerin "buradan gidelim" söylemlerini, futbol karşılaşmaları ile azaltmayı düşünmekte ve futbol karşılaşmalarını desteklemektedir. Müteakiben

⁸⁴⁸ "Futbol Maçları ve Yararları", *İrşad Dergisi*, 01 Mart 1921, S.10, Akt. An, age., s. 15. 1920'li yıllardaki spor faaliyetleri ve Türk Spor kulüpleri ilgili dönemin gazetelerinde yer alan haberler ile ilgili olarak bk. age., s. 16-34.

⁸⁴⁹ Mengüç, age., s. 546.

daha farklı takımlar kurularak, karşılaşma takvimi düzenlenmiştir.⁸⁵⁰ Nevzat Nasıroğlu da Ada çapında askeri bölükler arasında futbol karşılaşmalarının düzenlenmesiyle, Erenköy’de de bu karşılaşmaların başlatıldığını söylemektedir.⁸⁵¹ Öncelikle mücahit takımları ve öğrenci takımları arasında yapılan müsabakalar yerini BM Barış Gücü askerleri ve İngilizlerle yapılan müsabakalara bırakmıştır. Derviş Oral, BM Barış Gücü’nde görevli İsveçlilerle yapılan bir futbol karşılaşmasının hemen “Milli Takım” düzeyine çıktığına ve o havada oynandığını belirtmektedir. İlk maçta 3-0 yenildiklerinde, mağlubiyetin büyük bir moral bozukluğu yarattığını ve komutandan güzel bir azar işittiklerini, ancak ikinci maçı 5-0 kazanınca, sonucun büyük bir moral aşılmasıdır.⁸⁵²

Sosyal bir olgu olarak futbol barış zamanlarının oyunu olduğu gibi savaş zamanlarının, hatta çatışmalar arasındaki ateşkes zamanlarında bile, üstelik düşman görülen askerle yapıldığı bir gerçekliktir. 1930’lu yıllarda kamuoyunun gündemini “futbol karşılaşmaları ve savaş” gibi iki söylem doldurmuştu. Futbol müsabakaları, savaşın bile oynanmasının önüne geçemediği bir olgudur. Militarist kavramlarla iç içe, tarihin her döneminde askeri faaliyetlerle etkileşim içerisinde olmuş bir olgu olduğu görülmektedir.

3.2. KIBRIS'TA SOSYO-KÜLTÜREL BİR OLGU FUTBOL

3.2.1. Kıbrıs'ta Spor

Kıbrıs'ta spor denildiğinde her ne kadar öncelikle popülaritesi ve İngiliz sömürge yönetimi nedeniyle daha yaygın olan futbol akla gelse de atletizm ve diğer spor branşları da yer alır. Ayrıca, tenis, masa tenisi, hokey, voleybol, güreş, boks gibi spor dalları da gelişme gösterir. Ada'da spor faaliyetleri 1878'de İngiltere'ye kiralanması ile gelişme göstermesine rağmen, bu gelişme

⁸⁵⁰ Mengüç, *age.*, s. 548,549.

⁸⁵¹ Mengüç, *age.*, s. 550,551.

⁸⁵² Mengüç, *age.*, s. 552,553.

Türk ve Rum toplumlarında ayrı ayrı gerçekleşir ve öncelikle lise ve dengi okullarda yerleştirilmeye ve görünür kılınmaya başlanır.⁸⁵³

Kıbrıs'ta spor ile ilgili Hüseyin Recai Turan;* "Türklerin Kıbrıs'a yerleşmesini müteakip, milli ve dini bayram günlerinde cirit, güreş, at yarışları ve futbol gibi sporlar yapılır. Cirit, 1936'lara kadar oynanır bu amaçla Cirit Hisarı (Taksim Stadı) kullanılır. İngilizlerin Ada'ya gelişi ile birlikte at yarışları yapılmaya ve futbol oynanmaya başlanır, 1936'da av sporu da yapılır"⁸⁵⁴ şeklinde bilgilerini aktarır. Mustafa Kâzım Hoca* da, Turan ile söz konusu spor dalları ile ilgili benzer görüşleri paylaşır, farklı olarak atletizm ile ilgili bilgiler aktarır. Atletizm ile ilgili olarak, Lefkoşa İdadisi öğrencisiyken, İngiliz Okulu ve Amerikan Akademisi ile atletizm yarışmaları yapıldığını; 100, 200 m koşu ve uzun atlama dallarında başarılı olduğunu ifade eder.⁸⁵⁵

Kıbrıs'ta spor daima ayrı ayrı iki toplum kulüpleri seviyesinde yer alır. Atletizm faaliyetlerine yalnızca Rum sporcuların ve kulüplerinin katılmalarına müsaade edilir ve 1984'e kadar SEGAS (Yunan Amatör Atletizm Birliği / Hellenic Amateur Athletic Association) olarak bilinen Hellenik Organizasyona bağlı olarak faaliyetlerini sürdürür. Rum toplumunda hedef atletizm gibi görülse de asıl hedef atletizm oyunları vasıtasıyla Hellenik milli hislerin kamçılanması ve Enosisin gerçekleştirilmesidir. İlk Pan Kıbrıs oyunları 1896'da ve ilk Pan

⁸⁵³ Yücel Hatay, *Dünden Bugüne Sporumuz 1 (1942-1955)*, Basım: Mavi Basın Yayın, Lefkoşa, 2003, s. 13.

⁸⁵⁴ *Hüseyin Recai Turan, 1 Ağustos 1894'te Baf'ta doğar. İlköğrenimine Baf'ta tamamladıktan sonra 1909'da Lefkoşa'ya gelerek Haydarpasha Okulu ve Lefkoşa İdadisi'ni bitirerek 1917'de mezun olur. Memuriyet hayatına atıldıktan sonra çeşitli tarihlerde kazalarda gümrük memurluğu görevinde bulunur ve 1956'da Gümrük Müdürü olarak emekliye ayrılır. 1912-1932 yılları arasında okul ve memuriyet hayatı esnasına Kıbrıs Türk sporuna da hizmet geçen tanınmış sporculardandır. 1910'da kurulan Lefkoşa Türk Futbol Ocağı'nın kalecisidir. Çağatay Hasan, Yücel Hatay, "Kıbrıs Türk Sporunu", *Kaynak Kültür ve Araştırma Dergisi*, Gençlik Kültür ve Spor İşleri Dairesi Yayını, (2), Lefkoşa, 1977, s. 67-69.

⁸⁵⁵ *Mustafa Kâzım Hoca, 1902'de Vadili köyünde doğar. İlkokulu köyünde bitirmeyi müteakip 1913'de Lefkoşa'da Rüştüye'ye girer. 1916-20 yılları arasında Lefkoşa İdadisi'nde eğitim görek mezun olur. 1921'de ilkokul öğretmeni olarak memuriyet hayatına başlar, çeşitli yerlerde görev yapmayı müteakip, 1964'de öğretmenlikten emekliye ayrılır. 1916-1935 yılları arasında Lefkoşa İdadisi, Lefkoşa Türk Futbol Ocağı ve Lefkoşa Türk Spor Kulübü'nde bek, kaleci olarak oynar, antrenörlük ve idarecilik yapar, atletizm ile de meşgul olur. 1930'da Baf Türk Spor Kulübü'nün kurucusudur. Hasan, Hatay, *age.*, s. 71-74.

Hellenik oyunları 1925'te Limasol'da düzenlenir. Oyunlara Rum toplumu sporcularının yanı sıra Yunan atletleri ve Mısır'da yaşayan Yunan-Rum asıllı atletler katılırken, Türk sporcuların katılmalarına müsaade edilmez. Oyunlar esnasında her vesile ile Enosis çağrıları en önde gelen günlük olaylar halini alır. Oyunlar haricinde de iki toplum atletleri arasında yarışmalar düzenlenmediği gibi, futbol karşılaşmaları da yapılmaz. Atatürk-Venizelos Dostluk Paktı ile temaslar başlar, Türk atletleri Pan Kıbrıs oyunlarına katılır. Sınırlı ölçüde dostluk amaçlı futbol karşılaşmaları yapılır.⁸⁵⁶ SEGAS, bir Yunanlı gibi düşünmeyen bir sporcunun ve bir takımın, Rum atletizm ve spor ailesi içerisinde yerinin olmadığı temel felsefesinde hareket eden bir organizasyondur. Bu organizasyonun temel prensipleri, Yunan ve Rum toplumlarının Enosis yolunda sporu nasıl kullandıklarının, ideolojilerine nasıl alet ettiklerinin en somut göstergesidir.

1955 Ekim sonunda Türk takımları ve sporcuları Rum federasyonlarından kesinkes ihraç edildiğinde, tek erkekler tenis birinciliğinde final karşılaşması iki Türk tenisçi, İlder Sami ve M. Ebeoğlu arasında oynanırken, çift erkeklerde de Türk tenisçiler finale çıktı. Hokey final karşılaşması Çetinkaya ile Ermeni takımı Ayma arasında oynandı. Türk atletler kısa mesafeli tüm yarışlarda öndeydi.⁸⁵⁷

Kıbrıs Türk toplumu 1923-1955 döneminde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ndeki gelişmeleri yakından takip edip, Atatürk İlke ve İnkılaplarını benimseyip ve uygulamaya koyarken, sporda teşkilatlanma faaliyetlerini de yakından izlemiştir. 3530 sayılı kanunun 4'ncü maddesi ile gençlere beden terbiyesi ve spor mükellefiyeti getirildiğini ve her gencin spor kulüplerine üye olması yükümlülüğü getirildiği yukarıda belirtmiştir. Dönemin şartları da dikkate alınarak bu hükmün amacının, istisnasız her gence spor yaptırmak değil, istisnasız her genci bir spor kulübüne üye yaptırmak olduğu görülür. Gençliğin

⁸⁵⁶ Topcan, (1989), s. 17. Ayrıca bk. KKTC Milli Olimpiyat Komitesi Başkanı Ahmet Sami Topcan'ın, T.C. Milli Olimpiyat Komitesi üyelerine verdiği 22 Şubat 1990 tarihli konferans metni. Atabeyoğlu, (1983), agm., s. 2203.

⁸⁵⁷ KKTC Milli Olimpiyat Komitesi Başkanı Ahmet Sami Topcan'ın, T.C. Milli Olimpiyat Komitesi üyelerine verdiği 22 Şubat 1990 tarihli konferans metninden çıkarılmıştır. Ayrıca bk. Topcan, (1989), s. 17.

fena alışkanlıklardan uzak tutularak, fiziki yeteneğin kazandırılmasının yanı sıra devletin ideolojisinin kulüpler üzerinden gençliğe empoze edilmesi de amaçlanır. Spordaki birlik, gençlik arasındaki birlik ile eş anlamlı yorumlanır. Bu ilişki Osmanlı Genç Dernekleri-Cumhuriyet dönemi Halkevleri bağlantısının son halkası olarak değerlendirilir.⁸⁵⁸ Türk Spor Kurumu'nun örgütlenmesi merkezlerde ve il düzeyinde kalır. İlçe, kasaba ve köylerde bu görevi Halkevleri Spor kolu üstlenir, ancak buradaki görevi sporun kendisinden ziyade, sporun gençlerle organik bağlantısına yöneliktir.⁸⁵⁹ Türkiye'deki Halkevlerinin kuruluşunu müteakip Girne'de kurulan Girne Halkevi, Girne'de yaşayan Türk toplumunun spor ve diğer etkinliklerinin merkezi ve Girne Halkevi Spor/Futbol Kulübü Girne'deki tek Türk kulübü olmuştur. Mustafa Çirakoğlu* Girne Halkevinin rolünü şu şekilde paylaştı:⁸⁶⁰

“Atatürk'ün Türkiye'de Halkevleri'ni kurduğu yılda ilk defa olarak Kıbrıs'ta Girne Halkevi adı altında kulüp 1932 yılında kuruldu ve hayata geçti. O dönemin kurucuları arasında hatırladığım isimler, Ahmet Hacı Zeki Efendi, Sabri Tahir'in babası Tahir Efendi, Emekli Polis Ömer Çavuş, Ali Kaptanlar ve daha birçok hatırlayamadım isimler. Bunlar Halkevini kurduktan sonra gençleri burada toplayıp, spora yönelik çalışmalar başlatıldı ve mahalle arasında küçük sahalarda futbol, efendim jimnastik eğitimleri, voleybol oynanmaya başlandı. 1950 yılından itibaren Halkevi futbolda da hayata geçti.”

Limasol'da 1938'de Limasol Türk Spor Kulübünün kurulması halkta bir heyecan yaratır. O zamana kadar hep Rum kulüplerine gidilir, onların maçları izlenir, gençlikte o tarafa kayardı. Limasol TSK kulübü ile bu kötü alışkanlık önlenmiş, halk kısa zamanda kulübe sahip çıkmış, bütünleşmiştir. 1938-1964 döneminde Türk gençliğini, bir yerde toplama, bilinçlendirme ve gelişiminin sağlanmasında kulüp, olumlu rol oynar, kendisine verilen görevi başarı ile

⁸⁵⁸ “Dünyanın her yerinde, her dönemde, ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar, bütün siyasal partiler genç yaş kuşaklarının kendi saflarına kazanılmasına birinci önceliği vermişler, bu yüzden de gençlerin kitlesel ilgisine konu olan spora ve onun kulüplerine özel ilgi göstermişlerdir.” Fişek, (1985), age., s. 133-134.

⁸⁵⁹ “Bir Halkevi Spor Şubesine verilen görevler; TSK'na girmiş veya girmemiş, yani federe edilmiş veya edilmemiş spor kurumlarının gelişmesi ve ilerlemesine yardım etmek, Kulüp olmayan yerlerde sporsever yirmi kadar genci derhal toplayarak cemiyetler kanunu mucibince İdman Yurdu adıyla bir kulübün açılmasını sağlamak, Kulüpler dışında kalmış gençleri kulüplere girmeğe teşvik etmek.” Fişek, (1985), age., s. 135.

⁸⁶⁰ Mustafa Çirakoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 19 Kasım 2021.

yerine getirmiştir. Larnaka'da da sporun canlanması, sosyo-kültürel yaşamı da canlandırmıştır.⁸⁶¹ 1948'lere gelindiğinde izcilik faaliyetlerine verilen önem artar, Limasol'da deniz izciliği de kurularak, o dönemde Türk gençliğinin gelişimine büyük katkısı olan kara ve deniz izcilik faaliyetleri yürütülür.⁸⁶² Limasol TSK olarak başlayan ve DTB olarak devam eden süreçte, futbolun yanı sıra izcilik, masa tenisine de önem verilmiş, tiyatro bir gelenek haline gelmiştir. "Dağları Bekleyen Kız, Yanlış Yol, Yiğitler, İftira Kurbanları" gibi sosyal ve milli içerikli piyesler sahnelenmiştir. Kulüp sporun yanı sıra, çeşitli sosyo-kültürel ve sanatsal etkinliklere de önderlik yapar. Kulüp olgusundan amaçlanan sporun yanında, gençlerin sosyal gelişiminin de sağlanmasıdır. Gençlerin kötü alışkanlıklardan uzak durmalarını sağlamak için, gençler kulüplere bağlanmış, kulüp bir okula dönüştürülmüş ve ihtiyacı karşılayacak bir kütüphane oluşturulmuştur. Bu sayede halk ve gençlik günlük gelişmeler hakkında bilgili kılındı, olayları takip etmesi sağlandı, gazete ve kitap okuması hedeflendi.⁸⁶³

Dr. Küçük, toplumsal mukavemet hareketinin başladığı 1963 yılına kadar, Ada'nın her yanında spor kulüplerinin gençleri bünyesinde topladığını, boş vakitlerinde genç beyinleri geliştirdiğini, boş vakitlerini değerlendirdiğini, fiziki gelişimlerinin sağlanmasında önemli rol oynadığını vurgular. Gençlerin boş vakitlerini, kahve köşeleri ya da kaldırım kenarları yerine spor kulüplerinde, gaye ve maksatlarının bilicinde olarak değerlendirdiklerini ifade etmiştir.⁸⁶⁴

Kıbrıs Türk toplumunda da gençliğin boş vakitlerinde başıboş kalmaması ve kulüplere gitmesi yönünde bir yol izlenmiştir. 1955 sonrası dönem Türk futbol takımları arasında düzenlenen karşılaşmalarda amaç galip gelmekten ziyade Türk toplum liderliğince kaynaşmak, dostluk, kardeşlik gibi ulvi değerler esas

⁸⁶¹ Neriman Cahit, "Bir Hayata On Hayatı Sığdıran Bir Limasollu Ziya Rızkı", *Ortam gazetesi*, 15 Temmuz 1994, s. 7. "Limasol TSK'nın kurulması ile Türk gençliğinin Rumlara yönelmesi, milli inançlarının zayıflaması önlenir. Gençliğin mücadele azmi artırılır. Türk takımları Limasol'da misafir edilerek ana vatan-yavru vatan kaynaşması sağlanır." Sadrazam, (2017), *age.*, s. 81-82.

⁸⁶² Sadrazam, (2017), *age.*, s. 83.

⁸⁶³ Sadrazam, (2017), *age.*, s. 89-93.

⁸⁶⁴ Yıldız, Arıklı, (Ed.), *age.*, s. 450.

alınmıştır. Benzer şekilde de Türkiye takımları ile yapılan müsabakalar Türkiye’de yaşayan Türk halkı ile Kıbrıs’ta yaşayan Türk toplumu arasında bir sevgi, bir kardeşlik bağı sağladığı kabul edilir. Bir sonraki bölümde, gerçekleştirilen saha çalışması ile dönemin yaşayan tanıklarının bu konudaki görüşlerine ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Özetle Türk spor kulüpleri gençlere spor imkânı sağlaması yanı sıra, milli günlerin kutlanması, sanat faaliyetleri gibi sosyo-kültürel faaliyetlerle de sorumlu kılındı. 1938-1964 arası dönemde gençliği bir yerde toplama, zihni ve fiziki güç kazandırma öncelikli görev olarak görüldü. Gençlik merkezleri de spor kulüpleri oldu. Gençler kulüplerde mobilize edildi, dinç kalması sağlandı.

3.2.2. Futbolun Tarihsel Gelişimi

“Tek gördüğünüz topsa hiçbir şey görmüyorsunuz demektir.”⁸⁶⁵

Futbol, oyun hüviyetine bürünmüş, esasta askeri taktiklerde eğitimi ön gören, çok eski devirlere dayanan bir nevi kombine beden eğitimi yöntemidir. Esasta bir nevi oyun kisvesi altında askeri taktikler ile ilgili talimdir.⁸⁶⁶

Kitle sporu olarak kabul edilen futbolun kesin olarak ilk defa ne zaman ve nerede oynanmaya başladığı bilinmese de, Milattan Önce (MÖ) 3000’de, Asya ve Mısır’da, belirli bir kurala bağlı olmaksızın ayağın yanı sıra el ile de bir hasma karşı oynandığı kabul edilir.⁸⁶⁷ Türkler ve Çinliler savaşta olmadıkları

⁸⁶⁵ “Nelson Rodrigues’in sözü”. Bellos, *age.*, s. 237.

⁸⁶⁶ Ahmet Sami Topcan’ın özel arşivinden, kendisinin bizzat daktilo ettiği notlarından alınmıştır.

⁸⁶⁷ “Eski Yunanlıların “Episkiros”, Romalıların “Harpastum”, Türklerin “Tepük” adını verdikleri, değişik kaynaklara göre Asya’da, Çin, Japonya, Hindistan; Afrika’da, Mısır; Amerika’da, Meksika; Avrupa’da Yunanistan, İtalya, Fransa ve İngiltere, futbolun ilk oynandığı ülkelerdir. Tepük, topa ayak ve kafa ile vurulabilen, elle müdahale yapılamayan, kadın-erkek karma takımları halinde de oynanabilen ilkel bir futbol oyunudur.” Yavuz Özdemir, Erdal Gökçe, Rasim Kale, Haluk Saçaklı, *Futbol*, İTÜ İnşaat Fakültesi Matbaası, bs. 1, İstanbul, 1995, s. 19. “Tepük, Türk boylarının Avrupa içlerine yaptıkları seferleri ile yayılır. Türk Tarih Tezi’nin futbola uyarlanması olan bu yaklaşım, Güneş-Dil Teorisi kapsamında, spor kelimesinin etimolojik olarak Türkçe kökenli olduğu iddiasıyla pekişir.” Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 223-224.

dönemlerde, futbol oyununu askerlerinin moralini yüksek tutmak amacıyla ön planda tutmuştur.⁸⁶⁸ Çin kaynaklarında ise, askerlerin savaş yeteneklerini artırmaya yönelik olarak futbolun İÖ 2697'de oynandığı yer alır.⁸⁶⁹ Yıldızların gücüne inanılarak, güneşin hareketine göre kült kökenli oynanan futbol, o zaman da gruplaşma yaratarak bir anlamda öteki olgusunu oluşturur, mücadele olgusunu ortaya çıkarır. Benzer şekilde Japonya'da futbol bereket mitleriyle güneş kültürünün etkisindedir. Bir ritüel ve Şintoizm'in önemli bir parçası olarak kabul edilen Japon Kemari'si kutsal yerlerin hemen yanında 7. yüzyıldan itibaren oynandı.⁸⁷⁰ Tarihsel bir hiyerarşiye bağlı olmaksızın dünyanın dört bir tarafına yayıldı ve gelişim gösterdi.⁸⁷¹ Kıta Avrupası'nda orta çağda, Britanya Adaları, Kuzey Almanya ve İskandinav ülkelerinde görülen futbol da dinselliğin izlerini taşıdı. Doğu-batı yönünde oynanan futbolda topun hareketiyle güneşin yükselişi betimlenir, güneşin de bitkileri canlandırması dilendi.⁸⁷² Topcan, Çin'de ki bu futbol oyununun doğudan batıya doğru olmak üzere, Roma İmparatorluğunda yaygın hale geldiğinden ve her ülkede kendilerine has ancak benzeri kurullarla oynanmaya başlandığından, 1650 yıl önce Britanya'yı işgal eden Romalıların da askerlerine futbol oynattıklarından, müteakiben futbolun İngiltere, İskoçya, Galler ve İrlanda ülkelerine kadar uzandığından bahseder. 18. yüzyıl başlarında İtalya'da Calcio diye isimlendirilen, iki takım arasında, sınırları belirlenmiş bir saha içinde, belirli sayıda ve ayırt edici renklere sahip formalar giyen oyuncular ile bir futbol oyunu oynandığını, ayrıca oyun alanı çevresindeki evlerin rengârenk flamalarla süslendiğini belirtir.⁸⁷³

Kıta Avrupası'nda 1848 yılına gelindiğinde, futbol oyununu belirli esaslar dâhilinde düzenlemek üzere, "Cambridge kaideleri" altında İngiltere'de bir

⁸⁶⁸ Topcan, özel arşivinden.

⁸⁶⁹ "Çinliler bu oyunun adına *ts'u kü* (topu '*kü*', ayakla oynamak '*ts'u*') demektedir." Theo Stemmler, *Futbolun Kısa Tarihi*, Necati Aça (çev.), Dost Kitabevi Yayınları, Pelin Ofset, bs. 1, Ankara, 2000, s. 14.

⁸⁷⁰ Stemmler, *age.*, s. 17.

⁸⁷¹ Stemmler, *age.*, s. 10.

⁸⁷² Stemmler, *age.*, s. 20.

⁸⁷³ Topcan, özel arşivinden.

standardizasyona gidildi. Günümüz futbolunun kuruluşu Football Association (Futbol Birliği)'un kuruluşu olan 26 Ekim 1863 olarak kabul edildi.⁸⁷⁴ Bu dönemde Avrupa'da futbol, özel okullar ve okul müdürlerinin gayretleri ile varlığını sürdürdü. Futbol aynı zamanda, öğrenci hareketlerini önüne geçmek için eğitim aracı olarak kullanıldı.⁸⁷⁵ Öğrenci hareketlerinin incelenmesi için hükümetin kurduğu komisyon raporunda, "*futbol sahalarının boş vakit geçirme yerlerinden ziyade, sınıflar kadar, öğrenci yurtları kadar, toplumun niteliklerinin ve erkeklerinin erdemlerinin geliştirilmesine yardımcı olan yerler*" olarak tespit edildi.⁸⁷⁶ Türk toplumu sosyo-kültürel yaşamında önemli bir yeri olan "kahvehane" gibi, İngiltere'de toplumsal hayatın merkezinde olan "pub"lar, kulüplerin doğduğu yerlerdi. Futbolun yayılması 1860'ların sonundan itibaren başladı, bölgesel ve toplumsal planda gelişti, papazların da etkisiyle kilise çevresinde kulüpler ortaya çıktı.⁸⁷⁷ Kıbrıs Türk spor kulüplerinin ilk kurulduğu yerler de kahvehanelerdi.

"İngilizler için futbol, geçmişten günümüze sadece bir oyun olmaktan çok daha fazla bir anlam yüklü bir olgudur. Futbol, 19. yüzyıldan itibaren İngiliz sosyal yaşamında toplumsal, politik ve kültürel gelişmelerin veya çelişkilerin yansıdığı bir ayna olarak kabul edildi. Bu paralelde Avrupa futbolunun kültürel ve sosyolojik tarihi de salt spor bağlamından öte anlam yüklenen bir olgu olarak kabul edildi. Futbol üzerine anlatılan hikâye ve mitler, bilimsel tahliller ve deneme niteliğinde kuramsal düşünceler vasıtasıyla dopdolu bir dünya içerir. Futbol, toplumun meselelerinin, sıkıntılarının, özlemlerinin örtülmesine müsaade etmediği gibi yarattığı alanda bilakis daha da görünür kılar. Geniş halk kitlesinin futbolun büyülü dünyasında kendine yer bulması, kimlik edinmeye çalışmasının

⁸⁷⁴ Özdemir, vd., *age.*, s. 20. "Londra'da kurulan İngiliz futbol birliği, bu alanda dünyada kurulan ilk milli federasyondur." Arda Umut Saygın, *Futbol Ve Milliyetçilik: Türk Milli Takımının Katıldığı Dünya Kupalarının Hürriyet Gazetesi Üzerinden Çözümlemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 15.

⁸⁷⁵ Stemmler, *age.*, s. 79.

⁸⁷⁶ Stemmler, *age.*, s. 87.

⁸⁷⁷ "Pub'lar, oyuncuların toplanması için bir ortam sağlar ve çoğunlukla bir sahaya sahiptir. Aston Villa, Blackpool veya Bolton Wanderers gibi büyük kulüplerde bu dinsel yaklaşım söz konusudur." Wahl, *age.*, s. 18.

özünde yatan, futbolun içinde bulunulan toplumun esas değerlerini tam anlamıyla görünür kılmaması olgusudur. Çalışma yapılan coğrafyada kendine yer edinen futbolun üstlendiği misyon, öteki olgusunu görünür biçimde sahaya yansıtmasında gerçeklik kazandı. Dolayısıyla da stadyumlar, temsil edilen toplumu kolektif veya ayrılmış olarak temsil edildiği, kulüple taraftar ilişkisinin kurulduğu kutsal yerler, bir vatan toprağı gibi mukaddes kabul edildi⁸⁷⁸ Toplumsal değerlerin yansıtıldığı sosyo-kültürel bir kurum olan futbol kulüpleri, dolayısıyla toplumun sahip olduğu değerleri kimlik edinir. Fransız Saint-Etienne'in simgesi cesaret; Torino kulübünün ilkesi basitlik, serilik, sadelik (üç S, Semplicita, Serietà, Sobrieta olan Fiat'ın bir ürünü); Juventus'a yön veren ilkeler sertlik ve etkinlik iken Olympique Marseille'ya üslubuna korkusuz tavır, inatçılık ve yaratıcılık damgasını vurur, kulübün parolası, 1898'deki kuruluşundan beri "*doğrudan kaleye*"dir. Futboldaki kale, sosyal yaşamda ulaşılması gereken toplumsal amaç, milli ülkü olarak gerçeklik kazanır ve toplumsal bir yansıma olarak ara hedeflerle uğraşmama yönünde edinilen şiar neticesinde, antrenmanlar, psikolojik çalışmalar ana hedefi gözeterek sürdürülür.⁸⁷⁹

Kıbrıs'ta da gerek Rum toplumu gerekse de Türk toplumu futbol kulüplerinin kimlikleri bir semtin, bir etnik grubun kimliğinin göstergeleridir. Limasol'da Türk toplumu yöneticileri DTB'nde toplandı, kendi fikirlerini dile getirmek isteyen halk kesimi DTB'nden ayrılarak TOL çatısı altında örgütlendi. Bu durum Baf'ta Ülkü Yurdu ile İnkılap Spor arasında da görüldü. Güneyden kuzeye geçen Türk futbol takımları ve kuzeyden güneye geçen Rum futbol takımları bir varlık, mücadele simgesi olarak bu misyonu üstlenmeye devam etti.

Osmanlı Devleti, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Kıta Avrupası ülkeleri ile yakın iletişim içinde ve yoğun bir kültür etkileşimi altındaydı. Bu nedenle Avrupa'daki sporun ve futbolun Türk toplumuna girişi ve gelişimi, her ne kadar

⁸⁷⁸ Roman Horak, Wolfgang Reiter, Tanıl Bora, *Futbol ve Kültürü*, İletişim Yayınları, Sena Ofset, bs. 7, İstanbul, 2014, s. 19.

⁸⁷⁹ Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 50-51.

dini gerekçelerle⁸⁸⁰ gecikiyor gibi görünse de, yabancı okullar ve kültür emperyalizminin etkisiyle Osmanlı Devleti'nde de paralel gelişme gözlenir. "1860'da açılan Robert College ve 1868'de açılan Mekteb-i Sultani devletin batıya açılan kültür penceresi olmanın yanı sıra, spor konusunda bir pencere açtılar. Amerikalı ve Fransız öğretmenler, modern spor çeşitlerinin tanınmasına ve yayılmasına öncülük etti. Batıya dönük ilk kültür ocağı Mekteb-i Harbiye de Türk sporunda önemli bir rol oynadı."⁸⁸¹

Sanayi devriminin gelişimine bağlı olarak futbol oyunu da yayılma gösterdi. Almanya'ya da futbol İngiliz iş adamları, üniversite ve lise öğrencilerince taşındı.⁸⁸² Dünya yüzeyine futbolun yayılmasında İngiliz ekonomik yayılımının aktörleri başrolde yer aldı. İngiltere, 1870'li yıllardan itibaren dünyadaki Football Association'ı sömürgelerine uzanan yollar ile de uyumlu olarak, Güney Amerika, Asya ve Afrika'ya kadar yaydı, yerli halkı önce futbol ile tanıştıdırıp, sevdirep müteakiben teşkilatlandırarak kulüpler kurdu, müsabakalar düzenledi, halk katmanlarına yaydı ve ulus devletinin simgesi olarak kabul edilen ulusal federasyonları kurdu.⁸⁸³ Vatan savunmasının sağlıklı bir nesil ile mümkün olabileceğinin kabul görmesi, Almanya ve Fransa'nın ulus devlet kurma sürecindeki sağlıklı ve gürbüz gençliğin, beden eğitimi ve jimnastiğin etkisinin fark edilmesiyle spor kulüplerinin kurulması ve yaygınlaşması hız kazandı.⁸⁸⁴ Dolayısıyla futbol, ulus devletlerin kurulma süreçleriyle paralel olarak gelişti, her toplumun ya da ulusun kendine has özelliklerinden beslenerek millileşti. Futbolun hızlı yayılma süreci ve geniş taraftar kitlelerini kendine bağlamasının özünde yatan etmen millileşme ve toplumla özdeşleşme olgusudur. Kıbrıs'ta da

⁸⁸⁰ Hasan Topal, *Meserya'dan Notlar -1-*, Sokak Kitapları Yayınları, Ezgi Matbaası, bs. 2, İstanbul, 2012, s. 69-70.

⁸⁸¹ Cem Atabeyoğlu, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.6, İstanbul, 1985, s. 1474.

⁸⁸² Stemmler, *age.*, s. 103.

⁸⁸³ "Barcelona'da veya Marsilya'da, zaten resmi oyuncu olan İsviçreli tüccarlar futbolu yayarlar." Wahl, *age.*, s. 29-33.

⁸⁸⁴ "1904'ten itibaren, Almanya'nın belli başlı şehirleri bazen iki hatta üç takımdan oluşan kendi futbol kulüplerini kurarlar. Toplamda, ilk büyük federasyon olan Deutschher Fussballbund'a (D.F.B.) bağlı 194 kulüp ve 9 binden fazla üye vardır. Gerçek sıçrama savaş arifesine denk gelir. 1914'te kulüplerin sayısı iki bine, üye sayısı da iki yüz bine ulaşır." Wahl, *age.*, s. 44-45.

her iki toplum açısından kulüplerin kurulması ve kimlik kazanmasında benzer etkileşim yaşandı. Rum kulüpleri açısından Enosis düşüncesi, Türk kulüpleri açısından varoluş ve bağımsızlık mücadelesi kulüplerin karakterlerine yansıdı, bu yansıma seçtikleri renkleri, armaları ya da kendilerini ifade ettikleri simgeleri ile futbol alanında gerçekliğe dönüştü.

“Türkiye’de de futbolun gelişimi ve kimlik kazanması Türk milli kimliğinin inşa edilme süreciyle örtüşür. İstanbul’un işgali yıllarında ve Milli Mücadele sürecinde, Rum takımı Pera ile Türk takımları Fenerbahçe ve Union Club arasında yapılan karşılaşmalar bir nevi Türk-Yunan savaşı sahne oldu, İngiliz takımları başta olmak üzere İtilaf güçleri takımları ile yapılan futbol karşılaşmaları Milli Mücadele olgusu ile bütünleşti. Karşılaşmaların kazanılması Türk halkında bir zafer umudu oldu, bağımsızlık ateşi yakılmış gibi algılandı. Bu maçların tamamına yakınına kazanan Fenerbahçe Futbol Kulübü bu mücadelede özel bir yere sahipti. Öyle ki kulüp, işgal kuvvetleri komutanlığınca bir anlamda İngilizler tarafından, ‘müttefik kuvvetlerine karşı düşmanca duygular beslemek’ vb. nedenlerle 1920 yılında kapatıldı, çok geçmeden halkın tepkisi ve kendi futbol ideolojilerine uygun olmayan bu yaklaşımdan vazgeçildi ve kulüp yeniden açıldı. Aslında kapatma düşüncesinin temelindeki neden, İşgal kuvvetlerince somut olarak ortaya konulmaması da Fenerbahçe Kulübü’nün bulunduğu Dereağzı tesislerindeki balıkçı barınaklarına bağlı tekneler ile Anadolu’ya yapılan silah sevkiyatı yatmaktadır. Fenerbahçe’nin özellikle 1923’te İstanbul’daki İngiliz işgal kuvvetleri komutanı General Harrington, adına düzenlenen turnuvayı ve kupayı kazanmasına farklı anlamlar yüklendi. Benzer durum İzmir’de de yaşandı. Kırmızı-beyaz formalı İdman Yurdu’nun, mavi-beyazlı formalı Apollo takımı ile maçları Türk-Yunan savaşı algısı yarattı.”⁸⁸⁵ Bir anlamda hegemonya gösterisi sahada gerçeklik kazandı.

Sömürgeci devletlerin işgal ettikleri devletlerin halkını kazanma, onları yönetme adına kullandıkları en önemli silah futbol olarak göze çarpar. Kültür

⁸⁸⁵ Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 225-226.

futbol ilişkisi kısa zamanda meyvelerini verir, geniş halk kitlelerine emperyalist devletin ideolojisinin benimsenmesini sağlar. Bu nedenle Asya ve Afrika ülkelerine futbolun erken zamanlarda girmesi özellikle İngiliz emperyalist politikası ile uyumludur. İleriki süreçlerde bağımsızlıklarını kazanan devletlerinin, bağımsızlıklarının uluslararası alanda tanınması anlamında, futbol organizasyonlarının FIFA veya UEFA'ya girmeleri yönünde çabaları görülür.⁸⁸⁶

Futbol esasında, toplumun sosyal yaşamının, kültürünün, hiyerarşik yapılanmasının, sorunlarının, hüznlerinin bir anlamda hayatın tam olarak kendisi, toplumun bir aynası olarak kabul görür.⁸⁸⁷ İnceleme dönemimizde futbolun Kıbrıs'ta toplum yaşamına olan ekonomik etkisi bir kenara bırakılırsa, toplum liderliğinin ileri sürdüğü ideolojik oluşumlar, idarenin ortaya koyduğu yönetim politikalarıyla örtüşür. Kulüplerdeki hiyerarşik yapıyı toplum yönetimindeki kişilerin oluşturması, kulüplerin kuruluş ve yönetim amaçları ile toplum ideolojisinin paralel olduğu görüldü. Türk toplumunda toplum liderliği sporu yönetirken, Rum toplumunda liderlikte yetkili kilise ve başpapaz vasıtasıyla ideolojisiyle bağlantılı olarak spora yön verilmeye çalışıldı.

Birinci Dünya Savaşı'nın yaralarının sarılmaya, sosyal hayatın yeniden tesis edilmeye çalışıldığı yıllarda, genelinde spor, özelinde ise futbol ile sosyal barışın gerçekleştirilmesi fikri 1921'de Coubertin* tarafından gündeme getirildi. Büyüklüğüne göre köyde, kasabada bir futbol kulübü kurulması kararlaştırıldı.⁸⁸⁸

⁸⁸⁶ "Oyun, Côte de l'Or'da 1903'te başlar 1918'den sonra Mısır'da yaygınlaşır. Belçika Kongosu'nda ilk takımlar 1912'de gün ışığına çıkar. Etiyopya'da, 1924'te futbolla ilk tanışanlar İtalyanlar ve Ermenilerdir." Wahl, *age.*, s. 58-59.

⁸⁸⁷ Wahl, *age.*, s. 79-81.

⁸⁸⁸ Bu fikri 1921'de ileri süren Baron Pierre De Coubertin'dir. "Coubertin, Fransız kökenlidir ve ilk Modern Olimpiyat Oyunlarını 1896'da hayata geçiren kişi olarak kabul edilir. Sporla arası çok iyi olan Courbertin, yıllardır benimsediği hayat tarzı nedeni ile spor yaparak daha iyi düşünebildiğini ve yaşam kendisi için daha kaliteli bir hale geldiğini, bu sayede öğrenme ve düşünme kabiliyetinin daha iyi geliştiğini ifade etmiştir. 1894'de, 79 farklı üniversiteden katılımcı ile Sorbonne Üniversitesinde bir Uluslararası Spor Kongresi toplamayı başarır. Herkesi ikna ederek gençlere spor dalında ufuk açıcı çalışmalarda bulunmaları için bilgilendirir. Kongreden iki yıl gibi kısa bir süre sonra ilk Olimpiyat Oyunları düzenlenir." Ömer Gül, <https://lafmacun.net/liste/tarih/gecmisten-gunumuze-genel-olimpiyat-oyunlari-tarihcesi/>, 12 Kasım 2019, Erişim: 3 Mayıs 2020; 13.35.

Bu teşkilatlanmayla çiftçi ile işçinin, köylü ile kentlinin, alt tabaka ile üst tabakanın aynı ideoloji doğrultusunda kaynaşması hedeflendi. Yeni kurulan bağımsız Türkiye Cumhuriyeti Devleti de yukarıda açıklanan 3530 sayılı kanunun çıkarılmasında bu düşünceden esinlenildi. Kıbrıs Türk toplumu da inceleme dönemimizde benzer teşkilatlanmaya gitti. Merkezlerde kurulan kulüplere ilaveten sadece Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği (KTÇB)'nce 80'in üzerinde kırsal kesimde futbol kulübü kuruldu. KTÇB'nce yayınlanan bildiriye amaçlarının, “gençliğin futbol oynaması bir anlamda spor yapması, köylü vatandaşın kulübe giderek olaylardan haberdar olması, kulüplerin düzenlediği konferans, temsil, eğlence geceleri ile moral ve motivasyonlarının artırılması, cehaletin azaltılması ve toplumun her gün bir adım daha ileriye götürülmesi” olduğu yer aldı.⁸⁸⁹ Türk toplumunu takımlarının kendi içinde yaptıkları karşılaşmalardaki etkileşim, farklı yerleşim birimlerinde birbirlerinden ayrı yaşayan bireyler arasında tanışmayı, kardeşliği sağlarken, dostluk köprüleri inşa etti. Rum toplumu açısından Kilise etkisi ve güç sağlama mücadelesi nedeniyle biraz farklılık arz eder. Çünkü sağcı, aşırı sağcı/faşist; solcu/komünist takımlarının varlığı özünde aynı amaca hizmet eder görünse de aralarındaki karşılaşmalar bir rekabet ortamı da yarattı.

Müslüman toplumlarda dini inanış gereği futbolun yayılması 19. yüzyılın sonlarına denk gelir. Osmanlı Devleti'nde futbol oyununun başlaması, İngiliz nüfuzunun iyice hissedilmeye başlandığı 93 harbinden sonraki döneme rastlar. Dünyanın hemen her ülkesine olduğu gibi, Osmanlı topraklarına da futbol, İngiliz denizcilerinin, diplomat ailelerinin, tüccarların tanıtımıyla girdi. “Futbolun ilk filizlenmesi gayrimüslim toplumun yoğun olarak yaşadığı ve sosyal hayatta etkili olduğu İzmir'de başladı. İlk futbol karşılaşmaları Lafontaine ailesinin çevresinde toplanan İngiliz gençleri arasında yapıldı, 1894'te Bornova'da, ilk

⁸⁸⁹ Hasan Topal, “Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği Çatısı Altında Spor Kulüplerinin Milli Mücadeledeki Yerleri”, *Kıbrıs Türkünde Demokratik Kültür ve Kıbrıs Demokrasi Tarihi, 2. Uluslararası Lefke Avrupa Üniversitesi (LAÜ) Tarih Kongresi: 27-30 Nisan 2015- Bildiriler Kitabı, LAÜ Yayınları, Okman Printing Ltd., bs.1, Lefkoşa, 2015, s. 318.*

spor kulübü olarak Football and Rugby Club kuruldu.”⁸⁹⁰ Rum gençleri de kısa sürede katıldı. Ancak gerek dini inanış gereği gerekse dönemin Padişahı II. Abdülhamid’in, gençlerin bir araya gelmelerini şahsına ve tahtına karşı bir tehdit olarak algılaması nedeniyle, gençlerin kulüp kurmaları ve toplu spor yapmaları engellendi. Türk gençlerinin sportif faaliyetlere girişi biraz güç ve geç oldu.⁸⁹¹

İngilizlerin futbol oyununun yayılmasına öncülük etmeleri emperyalist politikalarının bir aracı olarak görülür. Futbolu kültür emperyalizminin bir ürünü olarak sömürge devletlerine yerleştirir. Böl ve yönet politikalarının bir gereği olarak, sömürge topluluklarının kültürüne bağlı olarak genelinde bir spor kolu, özelinde ise futbol ile gruplara bölerek toplumu daha kolay yönetme yolunu seçer. Çünkü futbol doğuşundan itibaren bir rakibe, yani bir anlamda öteki tarafa ihtiyaç duyar. Az gelişmiş ülkelerde halkı pasifleştirme aracı olarak da kullanılan futbol, Salazar’ın ‘*futbol olmasaydı ben Portekiz’i yönetemezdim*’ deyişiyle de özdeşleşmiştir.”⁸⁹²

Arjantin’de, Brezilya’da ve hatta 61 ihtilali sonrası Türkiye’de olduğu gibi askeri müdahale, futbol karşılaşmaları üzerinden yerel halka ve diğer uluslara sevimli gösterilmeye ve müdahalenin haklılığı benimsetilmeye çalışıldı.⁸⁹³ Yine 30’lu yıllarda İtalya’daki faşist rejim, kendi ideolojisini halka kabul ettirmede görünür gerçeklik futboldan yararlanmıştı. Football (futbol), goalkeeper (kaleci), forward (forvet, ileri uç oyuncusu) gibi İngilizce terimlerin kullanımı İtalya’da yasaklandı, takım isimleri değiştirildi. Futbol oyunun İngiliz köklerinden arındırılmasına yönelik gibi görünen bu simgesel düzenlemenin özünde İngiltere ile araya mesafe koyma, bir anlamda emperyalizme karşı faşist ideolojinin karşı

⁸⁹⁰ Fişek, (1985), *age.*, s. 47. Osmanlı’ya özgü tekke örgütlenmesinin bırakılarak Batıya özgü özyönetimci kulüp modeline yönelmesi ve ilk futbol maçları için bk. *age.*, s. 47-49. Ayrıca bk. Atabeyoğlu, (1983), *agm.*, s. 2198. “Türkiye’de ilk tenis kortları İngilizler tarafından kurulur, ilk kürek ve yelken yarışları da yine İngilizler tarafından yapılır.” Atabeyoğlu, (1985), *agm.*, s. 1475.

⁸⁹¹ Atabeyoğlu, *agm.*, (1985), s. 1475. Ayrıca bk. Özdemir, vd., *age.*, s. 20-21.

⁸⁹² Ertanç Hidayettin, “Fanatizm”, *Kıbrıs Postası*, 19 Şubat 2010. https://www.kibrispostasi.com/c1-KIBRIS_POSTASI_GAZETESI/j112/a7332-fanatizm, Erişim: 23 Nisan 2020; 11.01.

⁸⁹³ Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 74-75.

tavır almasıdır.⁸⁹⁴ İkinci Dünya Savaşı sonrası benzer tutumu İngiliz sömürge yönetimine karşı Rum toplumu gösterir. Türk toplumu da Rumlarla araya mesafe koymak ve kendi öz değerlerini öne çıkarmaya yönelik olarak 1958'lere gelindiğinde Türkçe isim değişikliklerine gitti.

Fanatizmle bütünleşen futbol taraftarlığı futbolun sadece futbol olmadığını gösteren önemli etmenlerden biridir. Taraftar ve takım temsil ettiği toplumun ideolojisiyle bütünleşir. “Sol gelenekten gelen Marsilya Ultras grubu, ‘Che Guevara’yı ve antifaşist söylemleri’ dile getiren müsabakalarda açtıkları dev pankartlarla dikkat çeker. Che, ‘*Futbol sadece basit bir oyun değildir. Futbol, devrimin silahıdır*’ görüşüne sahipti. AS Livorno da, dünyaya sol ile vuranların takımıdır. Temsil ettiği şehirle aynı adı taşıyan kulüpte de aynı ruh görülür. Kızıl formalara sahip takımın taraftarlarının lokali, İtalyan Komünist Partisi’nin kuruluş yılı olan ‘1921’ adını taşır. Kuruluşu İstanbul olan, Kurtuluş Savaşını müteakip varlığını Atina’da sürdüren AEK (Konstantinopolis Atletik Birliği) taraftar grubu Original 21, AEK’yı sadece bir futbol takımı değil, Yunan tarihinin unutulmaması istenen bir parçasının ete kemiğe bürünmüş hali kabul eder. İstanbul kulüpleri ve AEK arasındaki karşılaşmalar, 1974’e Kıbrıs Barış Harekâtından etkilenmiş, AEK’nın İstanbul maç trafiği seyrekleşmiş, zorunlu hallerde yapılı hale gelmiştir.”⁸⁹⁵ Kıbrıs’ta da APOEL, Rum toplumunun tamamen kilise kontrolündeki, muhafazakâr ve milliyetçi görüşlere sahip futbol takımıdır. APOEL’in politik görüşünü desteklemeyen kulübün sol görüşlü bazı futbolcuları, 1948’de bir araya gelerek Omonia Lefkoşa Futbol Kulübünü kurdu, taraftarları da sol görüşü benimseyen kişilerden oluştu.

⁸⁹⁴ “Internazionale, bugün de dünyanın sayılı takımları arasında olan Milano’nun Inter kulübünün tam adıdır. “Enternasyonal” anlamındaki bu ad, faşist İtalya rejimince Ortaçağın Milano Piskoposu Abrosius’un adından türetilen “Abrosiana” ile değiştirilmiştir.” Horak, Reiter, Bora, age., s. 272.

⁸⁹⁵ Meral Candan, “Futbolun Sadece Futbol Olmadığını Gösteren 12 Devrimci Tribün”, 12 Mart 2015. <https://listelist.com/futbolun-devrimci-tribunleri/>, <https://www.google.com.tr/amp/s/listelist.com/futbolun-devrimci-tribunleri/amp/>, Erişim: 23 Nisan 2020; 11.16.

La Fontaine ailesinin İzmir'de öncülüğünü yaptığı futbol, İstanbul'a yine aile üyeleri tarafından taşındı. 1899 yılında Reşat Danyal, Fuad Hüsnü (Kayacan) ve arkadaşları tarafından Black Stocking Football Club adı ile Kadıköy'de ilk Türk futbol takımı, 1901'de ise Türk futbolcularından oluşan Kadıköy kulübü kuruldu.⁸⁹⁶ Burada dikkat çekici olgular, Türk takımının merkezi idarenin etkisinin ve II. Abdülhamit'in hafiyelerinin kontrolünün biraz daha az hissedildiği Kadıköy'de kurulması, İngiliz adı kullanılarak perdeleme yapılması ve hatta Hüsnü'nün Bobby adı ile oynayarak kimliğini gizlemeye çalışmasıydı.⁸⁹⁷

Pazar Ligi adı verilen ilk lig organizasyonu da 1903'te İstanbul'da düzenlendi.⁸⁹⁸ 1908'de II. Meşrutiyetin ilanı Türk sporunda önemli bir dönüm noktasıdır. Meşrutiyet ile gelen özgürlükler, spor alanına da yansdı ve tanınan dernek kurma hakkı, resmi olarak kulüplerin bir cemiyet sıfatıyla kurulmasına fırsat tanınması, futbol kulüplerinin sayısının artmasına yol açtı.⁸⁹⁹ 1923'de ilk spor teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ), müteakiben Türkiye Futbol Federasyonu kuruldu, 21 Mayıs 1923'de FIFA'ya⁹⁰⁰ üye olundu. Bu üyelik aynı zamanda devletin bağımsızlığının futbola tezahürü, sahada görünürlüğüydü. Tam bağımsız bir devlet statüsü olgusu ile sınırları çizilmiş ülkede, aynı yıl ilk resmi maçların düzenlenmesine de başlandı.⁹⁰¹ FIFA'ya kabul edilme henüz bağımsızlığını kazanan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin

⁸⁹⁶ Özdemir, vd., *age.*, s. 21. "Türkiye'de gerçek anlamda ilk futbol kulübü 1902'de İstanbul'da, James Lafontaine ile Horace Armitage tarafından kurulur." Atabeyoğlu, (1985), *agm.* s. 1479-1490. Ayrıca bk. Fişek, (ty.), *agm.*, s. 2178.

⁸⁹⁷ Atabeyoğlu, (1985), *agm.*, s. 1491. "İstanbul'da bulunan dört futbol kulübü; Kadıköy Futbol Kulübü, İngilizler tarafından kurulan Moda Football Club, Rumların kurdukları Elpis (Ümit), İngiltere Sefarethanesi'nin kurduğu Imogene. James Lafontaine aynı zamanda İstanbul Futbol Ligi'nin de kurucusudur." Ayrıca bk. Fişek, (ty.), *agm.*, s. 2178.

⁸⁹⁸ Özdemir ve diğerleri, *age.*, s. 21. "Genelde "ittifak", "koalisyon", "bütünleşme", "birlik" anlamına gelen "lig" sözcüğü, spordaki özel kullanımıyla, "çok sayıda takımın düzenli aralıklarla ve takvime bağlı olarak karşılaştırılması" olayını anlatır." Fişek, (1985), *age.*, s. 51.

⁸⁹⁹ Atabeyoğlu, (1985), *agm.*, s. 1477.

⁹⁰⁰ "FIFA, Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (Fransızca: Fédération Internationale de Football Association), futbolun dünya çapındaki en üst düzey yönetim organıdır. 21 Mayıs 1904 yılında Paris'te kurulan organizasyonun merkezi İsviçre'nin Zürih kentindedir." <https://www.fifa.com>, Erişim: 3 Mayıs 2020; 17.59.

⁹⁰¹ Özdemir, vd., *age.*, s.22. "Türkiye Futbol Federasyonu, 1962'de UEFA'ya üye olur. UEFA, Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (İngilizce: Union of European Football Associations); Kuruluş Tarihi: 15 Haziran 1954." <https://www.uefa.com>, Erişim: 3 Mayıs 2020; 18.06.

varlığının ve bağımsızlığının futbol üzerinden dünya devletlerince de kabul edilmesiydi. Bu durum günümüzde KKTC için de geçerlidir. KTFF'nun UEFA ve FIFA'ya kabul edilmemesinin ardında yatan etmen bağımsızlığının da kabulü olgusudur. Artık anonim bir söylem haline gelen “*futbol sadece futbol değildir*” ifadesi, Türk futbolunda da kendine sınıfsal ve politik bir söylem biçimi olarak bir yer bulmuştur. Yukarıda sözü edilen “bir şey” ifadesi, yeni kurulan devletin ideolojisinin Türk toplumuna kabul ettirilmesi görevi ile ilintilenmiştir. Yeni devlet teşkilatı her kademede bir siyaset enstrümanı olarak spordan ve özellikle futboldan istifade edecektir.

Tıpkı Kıbrıs'ın Limasol, Larnaka ya da Mağusa kazaları gibi, Kıbrıs Türk futbol takımlarının kurulduğu çevre, kuruluş şekli ve varoluş mücadelesi, İzmir'in 1910'lardaki çevresi, Karşıyaka ve Altay kulüpleri ile benzerlik gösterir. İzmir Futbol Ligi de yabancı toplum takımlarının egemenliği altındaydı.⁹⁰² İzmir'in altın anahtarını işgal esnasında Yunanlılara takdim edecek olan Başpapaz Hrisostomos, maçlara gelip Rum takımlarını takdis eder, rahipleriyle beraber tribünlere ilahiler okurdu. İşte Türkleri de futbol kulübü kurmaya iten böyle bir ortamdı. 1912'de Karşıyaka Spor Kulübü (KSK), 1914'de Altay Kulübü'nün kuruluşu bir anlamda emperyalizme karşı Türk halkının reaksiyonuydu.⁹⁰³

Karşıyaka Spor Kulübü'nün kurucusu Kadızade Zühtü Işıl, kulübün kuruluş hikâyesini kulübün resmi web sitesinde şöyle anlatır; “Takımın kurulmasına bir zeytin ağacı altında karar veren gençler, Yunan, Rum, İngiliz ve Ermeni takımlarına karşı mücadele etmek için ant içti. Hürriyet ilânı ile Türküz diye övünmek ihtiyacını yavaş yavaş duymaya başlayan İzmir gençliği, sporda da teşkilatlanma yoluna gitti. O günlerin etkisiyle tamamen milli heyecan ve duygu ile 5-6 arkadaş bir topluluk kurmayı kararlaştırdı, çevre gençliği de bu oluşuma katıldı. 2-3 ay sonrada bu oluşumu daha çok canlandırmak için İttihat-ı Terakki

⁹⁰² “Panionios, Apollon, Pelops, Evangelidis, İskoş, Karakoviri, Midilli karması gibi Rum, Yunan, İngiliz ve Ermeni karışımı takımlar ile İtalyan Garibaldi takımı başa gürüşüyordu.” Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 328.

⁹⁰³ Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 328.

Cemiyeti'ne müracaat edildi. Cemiyet himayesinde bir futbol kulübü kurulma ve efektif çalışma arzusu kabul gördü. Cemiyet'te bir oda tahsis edildi ve Kulüp 1 Kasım 1912'de tescil edildi. İşte Türk gençlerinin futbol kulüplerinde milli teşkilatlanma yönündeki istekleri neticesinde KSK ortaya çıktı. Karşıyakalılar kendilerine ait bir spor kulübüne kavuşmanın derin sevinci içindeydi. Takımın renkleri olarak İslam'ı temsil eden yeşil, Türklüğü temsil eden kırmızı renkte karar kılındı ve kulübün renkleri yeşil-kırmızı olarak tescil ettirildi.”⁹⁰⁴

KSK, Karşıyaka gençliğini Türk milliyetçiliği çevresinde topladı, buldukları bunalımdan kurtulmalarına yardım etti, nihayetinde sporun örtülü milliyetçiliğine çekti. Kuruluşundan Milli Mücadele'nin sonuna kadar, Karşıyaka gençliği yabancı egemenliğine karşı direnişinin simgesi oldu. Cumhuriyet'in ilanını müteakip KSK, bu defa da gençliği Kemalist Devrimin bir savunucusu olarak teşkilatlandı, Atatürk İlke ve İnkılapları doğrultusunda güçlü, dinamik, kültürlü, çağdaş ve Batıcı yetiştirmek için yola koyuldu.⁹⁰⁵ KSK'nin ilk kurucusu Zühtü Işıl, Milli Mücadele'ye katıldı, İzmir'e ilk giren Süvari Kolordusu Komutanı Korgeneral Fahrettin Altay Paşa'nın süvarilerinden biri olarak, İzmir'e ve Karşıyaka'ya ilk giren süvariler arasında yer aldı. Yine kurucularından Örnek köylü Hüseyin de, İstiklal Madalyası sahibi, bir Kuva-yı Milliye kahramanıdır. Yine KSK'nin kurucularından Süreyya İplikçi ise, Milli Mücadele'yi desteklemesi nedeniyle, İzmir Yunan İşgal Orduları Komutanı Steryadis vasıtasıyla Atina'ya sürgün edildi ve idam cezasına çarptırıldı. Bu tutuklamaların özünde, KSK'nin kuruluş felsefesi olan bir sportif heyecandan daha çok, bir ulusal uyanış ve direniş coşkusu yatmaktadır. KSK'nin karakterinde bu nedenle spor tutkusu ile

⁹⁰⁴ “Kurucular olan 5-6 arkadaşı; ağabeyi Kadızade Raşit, teyzezade Süreyya İplikçi, Kadızade Zühtü Işıl, Refik Civelek, Osman Nuri, Örnek köylü Hüseyin'dir. Kadızade Zühtü Işıl 1916'dan itibaren orduya katılır, Milli Mücadelede de yer alan Işıl, Kuvay-ı Milliye kahramanlarından biridir. Karşıyaka'nın tekrar geri alınışında Karşıyaka'ya ilk girenlerden biridir.” “Kulüp Tarihi”, <https://ksk.org.tr/kulup/kulup-tarihi>, Erişim: 06.03.2022; 17.25.

⁹⁰⁵ Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 330-331.

milli uyanış ve direniş heyecanının bir arada ilerleyerek yarattığı kimlik yatar. Zühtü Işıl önderliğinde Karşıyaka gençliği Milli Mücadelede de yer aldı.⁹⁰⁶

“Türk milliyetçiliğinin İzmir’de yayılmasına vesile olan, Rum ve İtilaf güçlerine karşı futbol üzerinden bağımsızlık mücadelesi veren diğer kulüp ise 1914’te kurulan Altay Kulübü’dür. İttihat ve Terakki Cemiyeti, İzmir Sekreteri Celal Bayar vasıtası ile Altay’ı destekledi, Kulübe bina tahsis etti, futbolun geniş kitlelere hitap etmesi sosyolojik gerçeğini fırsat bilen İttihatçılar, Altay Kulübü vasıtasıyla İzmir halkını siyaseten etkilemeyi de düşündü. 1916-17 sezonunda Altay, tüm İtilaf Devletleri, Ermeni ve Rum takımlarını yenerek İzmir şampiyonu oldu. Altay da kökeninde Karşıyaka gibi Kuva-yı Milliyeci bir karakter barındırır. Altay’ın kurucularından Vasif Çınar Bey, Mustafa Necati Bey başta olmak üzere birçok Altaylı futbolcu ve yönetici Milli Mücadele’ye katıldı. Yunanlılar, bu nedenle Altay kulübünü resmen kapattı, ancak Şark gazetesi sahibi Halil Zeki Osma, İdman Yurdu ismi altında Altay’ı yeniden organize ederek, gizlice spor çalışmalarını yürütmüştür. Altaylı futbolcu Şerif Eraltay 82 yaşında anılarını anlatırken o günlere ait duygularını şöyle paylaşır:⁹⁰⁷

“Biz Altay’ı, İzmir’de Rumlara ve yabancılara karşı pençe pençe dövüşerek kurduk ve yaşattık. Altay’ın kötü gününde, kümeden filan düştüğünde, ben vatanımı kaybetmiş gibi üzülürüm. Altay’ın başarıları Türklüğün zaferi gibidir, 1934’te Soyadı Kanunu çıktığında, Altay soyadını İzmir’i kurtaran Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin Paşa, ben Eraltay, santrafor Vahap ise Özaltay, kaleci Cemil ise Tuğaltay soyadını aldık, Altay şanını, kanımıza kattık.”

Altay Kulübü, Türk siyaset sahnesinde de çok geçmeden yerini aldı. Demokrat Parti kuruluşunda önemli rol oynayan ve DP dönemi Başbakanı Adnan Menderes, Altay’ın kalecisiydi. Altay’ı İttihat ve Terakki Cemiyeti çatısı altına alan, ileriki süreçte Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar’dır. Adnan

⁹⁰⁶ Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 330-333.

⁹⁰⁷ “Kulübün renginin siyah-beyaz olmasını kurucu sporcu ve kentin ünlü siması Nejat Evliyazâde ister. Altay’ın ilk kurucuları; Mustafa Necati (sonradan milli eğitim bakanı), Vasif Çınar (sonradan adalet bakanı), Şükrü Saraçoğlu (sonradan başbakan), Şark Kumpanyası Müdürü Baha Esat Tekand, tüccar sporcu Nejat Evliyazâde, Emniyet Umumiye Müfettişi Hüsnü Uğural, yazar Raif Nezih, ..., gibi kişiler İzmir’in en köklü simaları idiler.” Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 339-342.

Menderes'in futbol oynadığı yıllarda Kulüp Başkanı olan Adalet Partisi'nin kurucularından olan Şinasi Osma'nın babası gazeteci Halil Zeki Bey'di. Yine Altay formasını giyen Refik Şevket İnce, Danyal Akbel, Sebati Acun, Muzaffer Balaban, Demokrat Parti saflarında yer aldı.⁹⁰⁸

Yukarıdaki veriler ışığında zaman, mekân, kuvvet, toplum ve verilen mücadele bakımından İzmir ve İzmir futbol kulüpleri ile Kıbrıs çalışma dönemi benzerlik göstermektedir. Her iki bölgede de İngiliz, Yunan ve Rum etkinliği hâkimdir. Kutsal mekân addedilen stadyumlar Rumlara aittir. Her iki toplumda da kulüplerin kuruluş amacı milli mücadelesine katkı sağlamak, vatan müdafaası için gençliği teşkilatlandırmak, eğitmek ve yönlendirmektir. Takımların renkleri, simgeleri, isimleri aynı geçmiş kültürün izlerini taşımaktadır. Mücadelenin aktörleri, kulüplerin sporcuları, yöneticileri her iki toplumun verdiği Milli Mücadele'de yer almıştır. Müteakiben yine bu aktörler kurulan ulus devletlerin milletvekili, bakan, başbakan, cumhurbaşkanı gibi önemli siyasi kademelerinde söz sahibi oldu. Benzer uyumlama Rum toplumu ve kulüpleri için de geçerli kılınabilir. Özetle, spor kültürü ve futbol açısından Türkiye'deki Türk halkının ulus devlet kuruluş ve yapılanma sürecindeki tepkileri ve tavırları, Kıbrıs Türk toplumunun 1955 sonrası yaşadığı dönem ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

3.2.3. Kıbrıs'ta Futbolun Tarihsel Gelişimi

3.2.3.1. Rum Futbol Takımları Kuruluş Süreci

"Rum spor takımlarının kuruluşunun temelinde atletizm esas branş olarak yer aldı. Rum toplumu içerisinde teşkilatlı spor çalışmaları Lefkoşa'da kurulan Pan-Kıbrıs Jimnastik Kulübü (Cimnastiriyo Sillogos ta Pankipria, GSP) ile başladı. GSP sahası da oldukça erken tarihlerde 1902'de inşa edildi. Rum futbol kulüplerinden baktığımızda ise 1910'da Aneksartiotos futbol takımı kuruldu, ancak karşılaştığı maddi zorluklar, yetersizlikler ve sınırlı faaliyetleri nedeniyle

⁹⁰⁸ Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 343-344.

kısa süre de kapandı. 1911'de Mağusa'da Anorthosis kuruldu. Futbol kulübü olarak İngiliz Okulu mezunları tarafından 1914 yılında, Tüm-Kıbrıs Futbol Kulübü (Podosferikos Omilos Ta Pankipria, POP) kuruldu. POP'un dağılması ile 1924'de seçkinlerin takımı olarak Enosis Neon TRUST ve halkın takımı olarak Panağrodikos (Tüm Çiftçiler Birliği) takımları ve bu iki kulübün zayıflaması ile 1926'da yerlerine POEL kuruldu. Daha sonra isminin önüne A harfi eklenerek APOEL (Lefkoşa Elenlerinin Atletizm ve Futbol Takımı) güçlü bir halk takımı olarak yoluna devam etti. Larnaka'da AMOL'e ilaveten 1927'de Pezoporikos, 1930'da AEL ve ARİS futbol kulüpleri kuruldu. Kıbrıs'ta futbolun teşkilatlandırılma çabaları 1931'de GSP öncülüğünde başladı ve çalışmalar Valiye bilgi notu olarak sunuldu. İlk toplantıya AMOL, Pezoporikos, AEL, APOEL, TRUST, Türk Spor Kulübü ve Ermeni Spor Derneği (Kayzak, Gaitzak) temsilcileri katıldı.”⁹⁰⁹

O dönemde Lefkoşa'nın POP, Mağusa'nın Anorthosis ve Larnaka'nın AMOL takımlarının karşılaşmaları ulaşım engeline takılsa da, POP, Türk Kulübü, AMOL ve Anorthosis arasında maçlar yapılabilirdi. Günümüz tabiriyle Lefkoşa derbisi sayılabilecek Panağrodikos-TRUST karşılaşmaları çekişmeli geçer, âdeta bir iç savaş gibi karşılanır, doğal olarak da iki takımın hem oyuncu, hem de taraftarları birbirlerine kin duyguları besler, iki takımın karşılaşmaları bir sınıflar mücadelesi şeklinde geçerdi. Maddi yönden güçlü olan APOEL Mısır'da karşılaşmalar yaparak, ilk yurt dışı karşılaşması yapan Ada takımı oldu.⁹¹⁰ Pezoporikos (1927), AEL ve Aris (1930) takımları da kurulunca 1930'lara gelindiğinde organizasyon fikri belirmeye başladı. 1932 yılında eleme şeklinde, 1933-34 yılında Lefkoşa TSK'nin de katıldığı turnuva düzenlendi.⁹¹¹

⁹⁰⁹ Toplantıya, Lefkoşa Türk Spor Kulübünü temsilen o dönemde futbolun başındaki Hamdi Emi Bey katılır. 1931'de düzenlenen ilk turnuvaya, GSP, English School, APOEL, Türk Lisesi, TRUST, Gaitzak, Türk Kulübü, Samuel School, Keravnos olarak dokuz takım katılır. An, *age.*, s. 32.

⁹¹⁰ “Trust kulübünden koparılan oyuncularla öncelikle POEL (Lefkoşa Rumlarının Futbol Takımı) oluşturulur. Çok geçmeden de adının önüne 'A' harfi de ilave edilerek APOEL (Lefkoşa Rumlarının Atletizm ve Futbol Takımı) meydana getirilir.” Hatay, *age.*, s. 21-24.

⁹¹¹ An, *age.*, s. 9. Hatay, *age.*, s. 26-27.

Türk ve Rum Liselerinden mezun olan futbolcuların Koloni hükümet dairelerine atanmalarını müteakip, 10 hükümet dairesi tarafından ayrıca bir Futbol Cemiyeti tesis edildi. Daireler arasında Türk, Rum, Maronit ve Ermeni oyunculardan kurulu yedi futbol takımı teşkil edilerek, lig ve eleme usulü olmak üzere iki kategoride, daireler arasında 1931, 1932 yıllarında futbol karşılaşmaları düzenlendi.⁹¹² 1932 yılında Polis Komutanlığını yenen Sıhhiye Dairesi daireler arasındaki organizasyonun şampiyonu oldu. Takım kaptanı Arif Necmi şampiyonluk kupasını İngiliz Valisinden alırken Valinin sarf ettiği sözler, anılarında yer alır ve o sözleri unutamaz: “*Orta Doğu'nun her yerinde bulundum, Senin gibi futbolcu görmedim. Tebriklerimle Necmi.*”⁹¹³ Görüldüğü üzere Sömürge yönetimi ideolojisini halka yaymak, toplumu yönetmek için futbolu kullanmış ve hızla yaygınlaşması için her kurumu ve müesseseyi kullanarak futbol takımları kurdu muştur.

Kıbrıs'ta ilk toplumlar arası futbol turnuvası Lefkoşa'da 1929-1930 sezonunda, Lefkoşa'da APOEL, TRUST, Olimpiakos, Lefkoşa TSK ile Ermeni Kayzak takımları arasında tertiplenmiştir. 1934'e kadar olan süreçte, futbol müsabakaları kaza merkezlerinde toplumlar arası müsabakalardan ziyade genellikle Türk ve Rum takımları kendi aralarında karşılaşmıştır. Türk takımları İngiliz askeri takımları ile de sık sık karşılaşmıştır. Müteakip dönemlerde özellikle Lefkoşa'da Rumların paskalyalarında ve Türklerinde dini ve milli bayramlarında Türk ve Rum kulüpleri arasında dostluk maçları yapıldı.⁹¹⁴

Kıbrıs Rum Spor Kulüplerinin, ileriki bölümde ayrıntılı yer verilmiş olan renkleri ve amblemlerine özel anlamlar yüklenmiştir. Takımların kuruluş renkleri

⁹¹² “Ziraat, Sıhhiye, Orman, İnşaat, Tapu ve Mesaha, Polis ve STAC (Secretariat, Treasury, Audit and Courts/ Müsteşarlık, Defterdarlık, Müfettişlik ve Mahkemeler)”, Topcan, özel arşivinden. Ayrıca bk. *Söz gazetesi*, 10 Kanuni evvel 1931.

⁹¹³ Fevzi Beyar, “Tarihimizin ilk süper futbolcusu, Arif Necmi'nin anıları”, *Halkın Sesi gazetesi*, 5 Ocak 1989, spor sayfası, akt. Hatay, *age.*, s. 15.

⁹¹⁴ Ahmet Sami Topcan, “Rumların Yüzünde Tokat Gibi Patlayan Gerçekler”, *Halkın Sesi gazetesi*, 6, 7, 8, 9 Temmuz 1989, s. 17. “8 Ağustos 1924'te Lefkoşa Türk Futbol Cemiyeti ile Kıbrıs Türk Lisesi (0-0), 5 Kanuni evvel (Kasım) 1931'de LTKS ile Apoel (0-0), 28 Kanuni evvel (Kasım) 1932'de LTKS ile İngiliz Ordu Takımı (3-1) karşılaşır.” Topcan, özel arşivinden.

Enosis ve Enosis mücadelesine bağlı olarak, Yunanistan bayrağı renklerini simgelemek üzere mavi-beyaz seçilmiştir. Ayrıca, siyah renk genel olarak İstanbul'un kaybedilmesinin hüznünü yaşatmak için seçilmiştir. Ayrıca bu renk yine 1974'ten sonra güneye göç etmiş takımların eski yerlerini hatırlatılması ve geri dönüşün bir umudu olarak seçilmiştir. Yeşil renk, Enosise bir umut olarak, beyaz renk saflık göstergesi olarak seçilmiştir. Sarı renk ise Bizans'ı yeniden diriltmek ve yüceltmek için seçilmiştir. Amblemleri de yine Bizans'a ve Antik Yunan'a işaret eden simgeler seçilmiştir. Anka kuşu, Apollon, Bizans Kalkanı, Akritas, Digenis ve tarihi kahramanları simgeleyen semboller kullanılmıştır. Ayrıca, Rum spor kulüpleri özellikle büyük kulüpler, eğitim akademilerine sahiptirler. Akademiden sporcu desteği sağlarken, aynı zamanda gençlerin Enosis ve milliyetçi duygularla yetişmesi hedeflenmektedir. Rum spor kulüpleri kuruluş amaçları arasında sportif faaliyetlerin yanı sıra sosyo-kültürel etkinlikler de önemli yer tutar. Hemen hepsi sanatsal dallara sahiptir, ciddi düzeyde çalışma yapan orkestraları vardır. Halkın moralini yükseltmek için tiyatro etkinlikleri düzenlemektedirler.

3.2.3.2. Türk Futbol Takımları Kuruluş Süreci

Yukarıda da sözü edilen nedenlerden dolayı Osmanlı döneminde Kıbrıs'ta futbolun izleri pek görülmez. 1878'de İngilizlerin Adaya gelmeleri ve yerleşmeleri ile beraber İngiliz kültür emperyalizminin bir vasıtası olarak, Ada halkı futbol ile tanıştı. 1878-1900 yıllarında sadece İngiliz askerleri arasında oynandı. Kıta Avrupası örneklerinde olduğu gibi, futbol müsabakaları öncelikle okullar vasıtasıyla tertiplendi ve yayılmaya başladı.⁹¹⁵ Bu okullar arasında,

⁹¹⁵ "İngiliz Okulu 1903, Amerikan Akademi 1908'de kurulur. Okulun öğrencileri arasında İngilizlerin yanı sıra, Türk, Rum ve Ermeni öğrenciler de yer alır." Topcan, özel arşivinden. Ayrıca bk. KTFF Başkanı Ömer Adal imzasıyla, İngilizce ve Türkçe iki bölüm halinde yayınlanan *A Short History Of Football On The Island Of Cyprus, Kıbrıs'ta Futbol* isimli Broşür, s. 9. Ömer Adal, 18 Haziran 1995-26 Haziran 2005 tarihleri arasında KTFF Başkanlığı yapar. <http://www.ktff.org/KTFF/Baskanlar>, Erişim: 19 Şubat 2022; 12.34. Ayrıca bk. Hasan, Hatay, *age.*, s. 69-73. Yücel Hatay, *Futbolda Türk-Rum (1934-1955)*, Mavi Basın Yayın, Lefkoşa, 2005, s. 10. "Kıbrıs'ta futbolun doğuşunun kesin tarihini saptamak, 20. asrın ilk on yıllarının karanlık olması ve arşiv yapılması alışkanlığından uzak olunması nedeniyle oldukça güçtür." Hatay, *age.*, s. 20. "1878 yılında başlayan İngiliz işgal döneminden itibaren 'coni'ler diye adlandırılan İngiliz askerleri, futbolu adımıza getirmişlerdi. Bu arada Cannon Newham yönetimindeki İngiliz

İngiliz Okulu (1900), Melkonyan Ermeni Okulu, Cimnasyum Rum Okulu ve Lârnaka American Academy (1908) gösterilebilir.⁹¹⁶ Kıbrıs'ta futbolun ise ilk olarak 1902'de İngiliz Okulu'nda oynandığı görülür.⁹¹⁷ Kıbrıslı Türklerin de futbolla tanışmaları, yine aynı yıl, İdadinin İngilizce hocası Mr. Thompson tarafından sağlandı. İlk Kıbrıs Türk Spor Kulübü, 1907 yılında kuruldu.⁹¹⁸ Kıbrıslı Türklerin ilk futbol kulüpleri Hürriyet Kulübü ve Lefkoşa Türk Futbol Ocağı adıyla 1910 yılında kuruldu. Kıbrıs İdadisi Futbol Takımı ise iki yıl sonrası 1912'de kuruldu.⁹¹⁹ Larnaka Amerikan Akademisi'nin kurulmasıyla birlikte Larnaka'da, 1910 yılından itibaren Kıbrıs Türk Lisesi ve Rum Lisesinde futbol oynanmaya başlandı.

Kıbrıs'ta ilk futbol kulübü ise 1910'da kurulan ve faaliyetlerini 1922'ye kadar sürdüren Lefkoşa Türk Futbol Ocağı'dır. Müteakiben 1918'de Mağusa TSK, 1920'de Baf TSK, 1930'da Lefkoşa TSK, 1933'de bugünkü Yeniboğaziçi Doğan TSK, 1938'de Limasol TSK kuruldu.⁹²⁰ Futbol kulüpleri futbolun yanı sıra kültürel faaliyetler ile de yükümlüydü. Lefkoşa TSK, milli duyguları coşturan piyesler sahneleyerek toplumun kültürel gelişimine, moral gücünün artırılmasına

Okulu (Lefkoşa), Mr. Wire yönetimindeki American Academy (Larnaka), Kıbrıs'ta futbolun öncüleri olarak tanınmışlardı. Bu iki okul, Kıbrıs futbol takımlarından çok önce futbolu oynamış ve Ada'da futbolu sevdirmişlerdi. Bu arada Türk Lisesi, Pankiprion Cimnasion ve Terra Santa Okulları da futbolun yayılmasında, ikinci de olsa, rol almışlardı. Rum kulübü ilk karşılaşmasını 18.11.1900'da Lefkoşa'da İngiliz futbol takımına karşı yapar." *Athlitika Nea gazetesini*, 31 Mart 1958, akt. Hatay, *age.*, s. 20.

⁹¹⁶ "İngiliz Okulu, ilk müdürü de olan Mr. Canon Newham tarafından kuruldu. Newham, Kıbrıs'ta futbolun tanınıp sevilmesinde ilk kilometre taşıdır, ilk futbol maçını 1900 yılının Kasım ayında İngiliz Okulu talebelerine oynatır." Mehmet Kara, (Ed.), *Dünden bugüne... Larnaka Gençler Birliği Spor Kulübü 1934-∞*, Mesarya Ajans, Lefkoşa, (ty.), s. 7.

⁹¹⁷ Ahmet An, *İlk Kıbrıs Türk Futbol Takımları ve Çetinkaya'nın Tarihi (1902-1963)*, Baskı: Ateş Matbaacılık Ltd., bs. 1, Lefkoşa, 2007, s. 9.

⁹¹⁸ "Kıbrıs'ta İlk Türk Spor Kulüpleri", *Yenidüzen gazetesini*, 11 Nisan 2015. <http://www.yeniduzen.com/kibrista-ilk-turk-spor-kulupleri-6209yy.htm>, Erişim: 12 Mayıs 2020; 14.30. Ayrıca bk. Atun, *age.*, s. 4.

⁹¹⁹ Kara, *age.*, s. 7. "Önceleri okullarda oynanmaya başlayan futbol, 1910'da ilk kulübün kurulmasıyla resmi bir hüviyet kazanır, Hürriyet Kulübü diye adlandırılan derneğin azalarından Ahmet Raik Bey ve Avukat Cemal Efendi gibi muhterem zevatların teşvikiyle, Kıbrıs İdadisi öğrencileri, polisler ve memurlardan müteşekkil, Lefkoşa Türk Futbol Ocağı adında bir kulüp kurulur (1910)." Hasan, Hatay, *age.*, s. 69.

⁹²⁰ Atun, *age.*, s. 5.

ve ileride karşılaşılabilecek meseleler karşısında bilinçlendirilmesine katkıda bulunmuştur.⁹²¹

14 Şubat 1924'te LTKS ile Sultani/Türk Lisesi arasında yapılan futbol karşılaşması golsüz berabere bitti.⁹²² Ada'da 1911'den itibaren gittikçe artan bir ilgiyle futbol kulüplerinin kurulmaya başlandığı, okullarda başlayan futbolun halka mal edilmeye başlandığı görüldü.⁹²³ Ada'da futbol İngiltere futbol kurallarına göre idare edildi. Halk, İngiliz sömürge yönetimince futbol üzerinden yönetilmeye başlandı. 1934'e kadar olan sürede, Lefkoşa Melkonyan Okulu, Lefkoşa Terra Santa, Larnaka Rum Ticaret Lisesi, Maraş Rum Lisesi, Limasol Rum Lisesi futbol takımları kuruldu. 1917'de dönemin en kuvvetli takımı görünümündeki Lefkoşa Türk Lisesi futbol takımının Lefkoşa Rum Karmasını yenmesi, Türk toplumuna büyük moral verdi. Okul takımlarının ardından Lefkoşa başta olmak üzere, Mağusa, Limasol, Larnaka ve Baf gibi kasabalarda, Luricina (Akıncılar) ve Mesarya'daki büyük köylerde Türk futbol kulüpleri kuruldu. 1910'da Lefkoşa Hürriyet Kulübü, 1918'de Mağusa TSK, 1920'de Baf TSK, 1920'de Lefkoşa Türk Futbol Cemiyeti, 1930'da Lefkoşa Türk Spor Kulübü, 1934'te Larnaka Türk Gençler Yurdu Kulübü, 1938'de Limasol TSK kuruldu. Lefkoşa, Limasol, Larnaka, Lefke ve Luricina kulüplerinin hepsi LTKS olarak bilinmektedir.⁹²⁴ 16 Ocak 1925'te Türk İdman Birliği adıyla bir spor

⁹²¹ Atun, *age.*, s. 5.

⁹²² "Futbol Maçı", *Birlik gazetesi*, 15 Şubat 1924, S.6, Harid Fedai (akt.), "Eski Basınıımızdan", *Kıbrıs gazetesi*, 9 Ağustos 1999, s. 21. Çeşitli statülerde oynanan karşılaşmalar için ayrıca bk. Hatay, *age.*, s. 10-13.

⁹²³ Atun, *age.*, s. 4.

⁹²⁴ Topcan, özel arşivinden. Ayrıca Metin Silman ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Aralık 2021. İlk futbol kulüplerimizin kuruluşları ile ilgili olarak ayrıca bk. Hasan, Hatay, *age.*, s. 69, Kara, *age.*, s. 7. "Yusuf Ziya Erhat namı diğer Yusuf Kaptan, genel tarih ve spor hocasıdır. Futbol, voleybol, basketbol ve masa tenisi dallarında uzmanlaşmış, o dönemde Ada'nın en komple spor adamıdır. Lefkoşa Türk Spor Kulübü'nün kurucusudur. Türk toplumunda futbolun sevilmesine ve gelişmesine hizmet eder. Spor öğretmeni olan Kaptan Yusuf, tarih öğretmenin Liseden ayrılmasından sonra, tarih dersleri de verir, milliyetçi tutumu yüzünden İngiliz müdür ile çatışmaya girer. Spora büyük emeği geçen Yusuf Kaptan, Türk-Rum herkes tarafından minnet ve şükranla her daim anılır. Kıbrıs'ta Türk futbolunu geliştiren, yaşatan, temellerini atan bir kişidir." An, *age.*, s. 19-26.

derneği kuruldu.⁹²⁵ Kıbrıs Türk toplumunda futbolun yerleşmesinde ve gelişmesinde öncü rolünü, 1926-34 yılları arasında Lefkoşa Lisesinde hem spor hocalığı görevini yürüten hem de futbolcu olan Yusuf Kaptan (Ziya) oynadı. 1926-34 yılları arasında okullardaki futbolun gençliğe kazandırdıklarını Yusuf Ziya şöyle ifade eder:⁹²⁶

“Mekteplerde futbol, talebelerin seciye ve ahlâkı üzerine çok iyi tesirler yapan, beden ve dimağlarını inkişaf ettiren, sağlam ve kuvvetli vücut sahibi eden, iyi görgülü, iyi muhakeme sahibi ve muti bir genç olarak yetiştiren ve terbiye eden en büyük bir vasıttır. Bu güne kadar alınan neticelerle faydaları daha ziyade anlaşılan futbol oyununun hemen oynanmadığı mektep ve yer kalmamıştır.”

13 Şubat 1912’de, Lefkoşa Türk Karması futbol takımı, Larnaka’da öğleden önce bir Türk takımı ile dostluk karşılaşması, öğleden sonra ise Rum karması ile bir karşılaşma yaptı. Pazar günü, İskele Türk hayatı için parlak ve şerefli bir gün olarak anılır. İlk maç dostça ve yetenek göstermek şeklinde oynandı. İkinci maç ise, *“ta Bizans’ın fethinden beri karşılıklı büyük bir nefret besleyen iki halkın temsilcileri idiler”* şeklinde tanımlandı. Futbol Ada’da daha kuruluş yıllarında her iki toplumun sosyal yaşamdaki meselelerinin görünür kılınmasına aracılık etmektedir. Lefkoşa Türk karması maçı kazandı, bütün oyuncular *“gerek milliyet gerek oyun ve spor adına”* kutlandı. İskele halkının coşkusu görülmeye değerdi. Bu karşılaşmalar nedeniyle futbola yüklenen anlam gazetede şu şekilde yer alır:⁹²⁷

“Bir ülkenin gençlerini bir nokta etrafında birleştirmesi ve onlara birlikte yaşama yöntemini öğretmesidir. Bugün sevine sevine görüyoruz ki futbol sahalarımız milli varlık göstermek için pek uygun yerlerdir. Bundan başka türlü kentler arasında bir yakınlık sağlanmasına yardımcı olan en güzel araç Ada’mızda yine futboldur. Örneğin iki şehir arasında yapılan maç, o şehirlerin seçkin gençlerini birbirleriyle tanıştırmak bakımından pek önemlidir. Bu vesile ile anlaşmak, bize pek çok noktalarda birleşmek usulünü de öğretti... Ve bütün Ada’ya yayılması gençlerin,

⁹²⁵ “Türk İdman Birliği”, *Birlik gazetesi*, 23 Ocak 1925, S.52, Harid Fedai (akt.), “Eski Basınıımızdan”, *Kıbrıs gazetesi*, 25 Mart 2002, s. 11.

⁹²⁶ Kaptan Yusuf’un bu anlatımları ilk olarak Kıbrıs Erkek Lisesi Mecmuası 1933-34 Yıllığı, s. 81-86’da yer alır. An, Yusuf’un anılarını bu mecmuadan aktarır. Spor öğretmeni Kaptan Yusuf’un Türk Lisesi ve futbola ilgili anlatımları için bk. An, *age.*, s. 10-12.

⁹²⁷ “Futbol Maçları ve Yararları”, *İrşad gazetesi*, 01 Mart 1921, S.10, Harid Fedai (akt.), “Eski Basınıımızdan”, *Kıbrıs gazetesi*, 17 Şubat 1997, s. 32.

belki de hiçbir zaman görüşüp anlaşamamaları imkânsız toplulukların bir sene içinde kardeş olmalarını sağlayacaktır.”

1921'deki bu düşünce, 1955'te KTFF'nun kurulup, lig maçlarını düzenlerken yüklendiği misyon ile örtüşmektedir. Halkın galeyana getirilmesi, milliyetçi hislerinin canlı tutulması, dostluk, birliktelik ve kaynaşması sağlanması düşüncesi esas alınarak lig karşılaşmaları düzenlendi.

23 Mart 1924'te, Lefkoşa Hisaraltı'nda, Lefkoşa Türk Futbol Cemiyeti ile Larnaka Türk Futbol Cemiyeti arasında, İngiliz hakemin idare ettiği bir futbol maçı düzenlendi. Dostluk havasının yaratılması amacıyla düzenlenen müsabakayı Türk toplumunun çok büyük katılım göstererek izlediği, karşılaşmanın ardından her kulüp yöneticilerince spor alanında gençlerin birbiriyle dostça ilişkilerde bulunmaları için temennide bulunuldu ve Lefkoşa Türk Futbol Cemiyeti Türk Derneğinde Larnakalı sporculara çay ziyafeti verildi.⁹²⁸ Çay ziyafeti olarak adlandırılan etkinlik, sporcuların dolayısıyla futbol müsabakaları ile iletişime geçen Türk toplumunun birbirini tanımaya, kaynaşmasına fırsat yarattı ve misafir takımlara ikramda bulunmak bir Türk geleneksel misafirliği olarak sporda da kendini gösterdi. 1932'de Adana'dan gelen Türk Spor Kafilesi büyük bir coşku ile Mağusa'dan karşılandı, yaklaşık bir hafta kalan kafiye aynı coşku ve kalabalıkla Larnaka'dan uğurlandı. Larnaka Limanı'ndaki veda törenindeki duygusal anlar şu şekilde dile getirilir: *“İki kardeş adeta birbirinden ayrılmak istemiyorlardı. Türkün ruhi asaletine delalet eden karşılama ve uğurlama takdire şayandır. Belli ki Türkler birbirine yaklaşmak ve birbiri ile sevişmek için göz göze gelmeleri yeterli idi...”*⁹²⁹ Türk gençlerinin de ivedi bir takım kurması temennisinde bulunuldu. Kafileyeye Larnaka'da Hala Sultan Tekke'sinde halkla beraber öğle yemeği verildi, çeşitli ikramlarda bulunuldu. Türkiye'den gelen Jandarma Gücü, Harp Okulu futbol takımlarının Baf'a gelişlerinde yarattıkları coşku ve o fakir halkın gerek asker olmaları gerekse ana vatandan gelmeleri sebebiyle yaptıkları ikramlar hep bu dostluğun

⁹²⁸ “Heyecanlı Futbol Maçı”, *Birlik gazetesi*, 28 Mart 1924, S.12, Harid Fedai (akt.), “Eski Basınımızdan”, *Kıbrıs gazetesi*, 08 Kasım 1999, s. 33.

⁹²⁹ *Söz gazetesi*, 28 Nisan 1932, S.535, s. 1-2.

pekişmesi açısından önem kazandı.⁹³⁰ Futbol tüm dünyada olduğu gibi Kıbrıs'ta da oynanmaya başladıktan sonra, her iki toplumun sosyal yapısı içerisinde kendisine süratle yer açtı, kısa bir sürede toplumların kültürel yapısı içerisinde bir kuvvet çarpanı haline geldi. Her iki toplumun bireyleri ile güçlü bağlar kuruldu, Türklük ideolojisi futbol üzerinden yoğrulmaya başladı. İlerleyen süreçlerde kurulan spor kulüplerinin hepsinin önüne Türk kelimesi getirildi. Lefkoşa, Limasol, Larnaka, Lefke ve Luricina Türk Spor Kulübü olmak üzere beş tane LTKS kuruldu. Ayrıca diğer yerleşim yerlerinde de kurulan kulüpler Türk Gücü, Türk İdman Yurdu, Türk Ocağı vb. isimler altında kuruldu.

3.2.3.3. Kıbrıs Futbol Federasyonu Dönemi

23 Eylül 1934'te Anorthosis kulübünde, APOEL, Trust, Olimpiakos, Anorthosis ve LTKS temsilcilerinden oluşan beş kişilik komite ile Kıbrıs Futbol Federasyonu (KOP/KFF) kuruldu.⁹³¹ KOP, Lefkoşa'dan APOEL (1926), TRUST (1924), Olimpiakos (1931), LTKS (1920); Limasol'dan AEL (1930) ve Aris (1930); Mağusa'dan Anorthosis (1911) ve Larnaka'dan EPA (1932) futbol kulüpleri olmak üzere sekiz kurucu üyeden oluştu. Milliyetçi duygular daha kuruluş dönemlerinden itibaren kendini gösterdi. Yukarıda söz edildiği gibi Kıbrıs'ta da futbol kulüpleri, Ada'da yaşayan toplumların, yaşanan sosyal olguların bir aynası olduğu gerçeğini yansıtır. Tarihsel süreçte yaşananların etkisinde kalarak toplumların ırkçı duygularını dışa vurduğu, biz ve siz ya da öteki ya da düşman görme gibi toplumların kültürlerinin etkisinde kalarak kurulum geliştiği bir alan olarak görülür. LTKS'da yalnızca Türk futbolcuların;

⁹³⁰ Mustafa Uğur (Baf'lı Mustafa) ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

⁹³¹ Ahmet Sami Topcan, "Rumların Yüzünde Tokat Gibi Patlayan Gerçekler", *Halkın Sesi gazetesi*, 6 Temmuz 1989, s. 17. Ayrıca bk. Topcan, özel arşivi, Hatay, *age.*, s. 17, 28-29. An, *age.*, s. 33. "KOP Tüzüğüne, KOP Başkanı ve Genel Sekreterinin Rum, Asbaşkanı ise Türk olacağı yazılır. Ancak, tüm stadyumların Rum kuruluşlarına ait olması nedeniyle, altı ilçe merkezi statlarının yönetim kurullarına hiçbir zaman Türk üye kabul edilmez." KKTC Milli Olimpiyat Komitesi Başkanı Ahmet Sami Topcan'ın, T.C. Milli Olimpiyat Komitesi üyelerine verdiği 22 Şubat 1990 tarihli konferans metninden çıkarılmıştır. "KOP'un Başkanı bir Rum takımının temsilci olur. Başkan yardımcısı ile beş kişilik Disiplin Komitesi'nin bir üyesi de daima bir Türk Futbol takımının temsilcisi olur. Rauf Denктаş 1947-1956 yılları arasında Ceza Kurulu üyeliği yapar." An, *age.*, s. 33. "Türk ve Rum kulüpleri ilk kez resmi bir futbol kuruluşunun içinde bir araya gelmiş olur." Hatay, *age.*, s. 11.

APOEL, TRUST, Olimpiakos ve Anorthosis'te yalnızca Rum futbolcuların; AEL ve EPA'da Rum, Türk ve Ermeni futbolcuların oynayabildiği görüldü.⁹³² İnceleme dönemi ve daha sonraki süreçte çok az sayıda da olsa Türk futbolcu, belirli birkaç kulüpte başarılı bir şekilde futbol oynasa da, hiçbir Rum futbolcu Türk takımlarında futbol oynamadı ya da oynamasına müsaade edilmedi.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimini müteakip toplumlarda gerek siyasi anlamda gerekse sosyo-kültürel anlamda bir boşluk oluştu. Bu boşluk Türk toplum liderliğince siyasi alanda bir takım oluşumlara gidilerek doldurulmaya, topluma yön verilmeye ve varlığı korunmaya çalışılırken diğer yandan sosyo-kültürel alandaki boşluk da spor üzerinden, özelde ise artık iyice popüler hale gelen futbol kulüpleri üzerinden kapatılmaya çalışıldı. Toplum yaşamında önemli rol oynayan, öncü kuruluşlardan biri olan Türk Çiftçiler Birliği (TÇB), 1945 yılında futbol alanında ilk teşkilatlı bir oluşuma yöneldi ve OKAS adlı bir organizasyon kurdu ve dört takımlı lig karşılaşmaları düzenledi.⁹³³ Müteakiben yine siyasi yapılanma ve Kıbrıs Futbol ve Spor Federasyonu (BAOK)'na paralel olarak ikinci bir spor oluşumuna gidildi. 1947'de Kıbrıs Türk Spor Federasyonu kuruldu. Kuruluş amacı, stadyum inşası ve Türk kulüpleri arasında lig maçlarının düzenlenmesi olarak belirlendi.⁹³⁴ Bu federasyonun kurulması ile bir anlamda 1955'te kurulan Kıbrıs Türk Spor Teşkilatı'nın da temelleri atıldı. Bu gelişmeler gösteriyor ki, Türk toplumu nasıl bir beraberlik, dostluk, kaynaşma yaratmak için spor kulüpleri teşkil edip bir çatı altına toplamaya çalışıyorsa Rum toplumu liderliği de bu oluşumları bir adım önce attı. Türk toplumu bu oluşumlara giderek Ada'da Türk varlığını ortaya koymaya çalıştı, Rum toplum liderliği de Kıbrıs'ta tek toplum olgusunu vurgulamaya ve hegemonya gösterisine yönelik amaçlarını spor alanında görünür kılmaya çalıştı.

⁹³² Topcan, özel arşivinden. Ayrıca bk. Ahmet Sami Topcan, "Rumların Yüzünde Tokat Gibi Patlayan Gerçekler", *Halkın Sesi gazetesi*, 6 Temmuz 1989, s. 17.

⁹³³ "OKAS, Ovgoroz, Küçük Kaymaklı, Abohor ve Sinde TÇB spor kulüplerinin baş harflerini temsilen verilen bir isimdir." Hatay, (2003), *age.*, s. 21.

⁹³⁴ "BAOK'ta, KOP'tan ayrılan Rum kulüpleri Anorthosis, Epa, Pezoporikos ile Çetinkaya, MTG ile Larnaka TSK mücadele eder. KOP'a alınmayan ve yeni kurulan Türk kulüpleri yeni kurulan federasyon çatısı altında toplanır." Hatay, (2003), *age.*, s. 25.

Kıbrıs Rum toplumundaki taraftar grupları siyasi partilerin sanki birer gençlik kolları gibi faaliyet gösterdi. APOEL ve Omonia kulüplerinin ayrılmasına sebep ideolojik farkındalıktı. APOEL Kulübü, Kilise güdümünde, “Kıbrıs Helendir”, Omonia ise, AKEL güdümünde, “Kıbrıs Kıbrıslılarıdır” ideolojik eksenli hareket etti. Ancak ortak payda Enosiste aynı görüşte buluştu.⁹³⁵

Futbol karşılaşmaları Lefkoşa’da, Cirit Sahasında (Hisaraltı veya Taksim Sahası), İngiliz üssü bölgesinde Wolseley ve GSP diye bilinen Kiliseye ait Rum sahasında, diğer kaza merkezlerinde de genellikle kiliseye ait sahalarda oynandı. Avrupa’daki devlet yönetim organizasyonlarını yakından takip ettiği değerlendirilen Kilise yönetimi benzer tarihlerde kiliseye bağlı stadyumları inşa etti, bunu bir güç ve bir baskı aracı olarak kullandı. Karşılaşmalar açık sahalarda oynanırken, KFF kurulduktan sonra Rum Ortodoks Kilisesi tarafından, mülkiyeti kiliseye ait olmak üzere, Lefkoşa, Larnaka, Limasol, Maraş bölgelerinde etrafı duvarlarla çevrili stadyumlar inşa edildi. Türk toplumu da kasaba ve büyük köy merkezlerindeki kulüp yapılanmasına bağlı olarak, kendilerini idare edecek saha yapma gayretine girişti ve sahalara sahip oldu.

KFF kuruluşunun ilk yıllarında sadece birinci küme/lig ve kupa maçları düzenlendi. Rum toplumu yedi takım ile temsil edilirken, Türk toplumu sadece Lefkoşa TSK ile temsil edildi. Bu orantısızlık bile Rum toplum liderliğinin Enosis yolundaki adımlarını, her platformda çekinmeden attığının bir göstergesiydi. Türk takımlarının ikinci küme için başvuruları olunca, Rumların yanı sıra bir de Ermeni takımı müracaat etti. İkinci kümeye alınan ilk Türk Kulübü Larnaka Kültür Ocağı (Daha sonra Larnaka Demirspor)’dır. Müteakiben Lefkoşa Gençlik Gücü, Limasol TSK (sonradan Doğan Türk Birliği) ve Mağusa’nın Türk Gücü Kulübü ikinci kümeye alındı. Bu gelişmelerin ardından Rum kulüpleri arasında sol görüşlülerden kurulu Omonia ve Nea Salamis ve sağ görüşlülerden kurulu Pezoporikos KFF’na katıldı.

⁹³⁵ “Siyasetin futbolu”, *Giynik gazetesi*, 31 Temmuz 2020. <https://www.giynikgazetesi.com/siyasetin-futbolu/>, Erişim: 02 Mayıs 2021; 10.24.

Lefkoşa TSK, İkinci Dünya Savaşı öncesi güç kaybına uğramaya başladı ve başarılarını tekrarlayamadı, Savaş sonrası da alt sıralara kaymaya başladı. İkinci Dünya Savaşı, Kıbrıs'taki futbolu da olumsuz etkiledi, 1941-44 yılları arasında küme karşılaşmaları oynanmadı. 1943'te Lefkoşa'da Çetinkaya Türk Spor Esnaf Ocağı kuruldu, 1945 yılında Larnaka TSK federasyona alındı. 1947-48 sezonunda KFF'ndan ayrılan üç Rum kulübüne, üç Türk kulübü (Çetinkaya, Larnaka TSK ve MTG) de katılarak Kıbrıs Futbol ve Spor Federasyonu (BAOK) oluşturuldu. BAOK'un düzenlediği ettiği futbol maçları oynandı. İlk yıl Çetinkaya'nın şampiyon olması üzerine Rum liderliğince bu kupanın Türk takımına verilmemesi için 1948'de BAOK kapatıldı ve KOP'tan dışlanan BAOK'taki üç Rum kulübü tekrar KOP bünyesine alındı, üç Türk kulübü açıkta kaldı.⁹³⁶ Aynı yıl sağ görüşlü bir anlamda kilisenin destek verdiği ve yönetiminde etkin olduğu değerlendirilen Rum kulüpleri, komünist Rum kulüplerini kümeden çıkardı, bu kulüpler kendi aralarında birleşerek Kıbrıs Amatör Futbol Federasyonu (KEPO) altında, yaklaşık beş yıl faaliyetlerini sürdürdü.⁹³⁷ Bütün bu ayrılmalar, yeni oluşumlar söz konusu yıllarda Rum toplum liderliğinin yürüttüğü Enosis hedefli ideolojik, siyasi, sosyal ve dini faaliyetlerin spora yansımalarından kaynaklandı. 1948 yılı Kıbrıs futbolu için kara yıl olarak kabul edildi. "Dönemin aşırı milliyetçilik, sağcı solcu çekişmeleri Kıbrıs futbolunda bölünmeler, nefretler, tahammülsüzlük ve kötölemelere yol açtı, Kıbrıs futbolu uçuruma sürüklendi, fanatizminin açmış olduğu yaralar, kapanmamak üzere sürüp gitti."⁹³⁸

Gerek Yunanistan ana karasındaki gerek Kıbrıs Rum toplumu arasındaki siyasi ayrışmalar sporda da kendisini gösterdi ve 28 Mart 1948'de ilk komünist

⁹³⁶ Hatay, (2003), *age.*, s. 28.

⁹³⁷ Hatay, (2005), *age.*, s. 11.

⁹³⁸ "O dönemde Yunanistan bir iç savaş ile boğuşmaktadır. Komünistler, sağcılar için 'kırmızı bez' gibi tahrik edici olur. GSE'nin iki futbolcusu Nikos Yeorgiyu ve Andonis Totsis, futbolu politikadan uzak tutması için Yunan Spor Kurulu SEGAS'tan talepte bulunan beyanname imzalamaları üzerine GSE, onları izletmekle kalmaz, aynı zamanda kentteki stadyumlarda futbol izlemelerine de izin vermez. SEGAS, 'Bir Yunanlı gibi düşünmeyen bir takımın Rum atletizm ve Spor Ailesi içerisinde yerinin olmadığını bildirerek, Krinas (Baf kentinin kulübü)'ü azil kararını açıklar. Kısa süre sonra TESK, Krinas'ın adını sicilden siler." Hatay, (2005), *age.*, s. 30-31.

futbol takımı olarak Mağusa'da Nea Salamina kuruldu. Müteakiben Larnaka'da; Nisan 1948'de aynı görüşteki ALKİ, Haziran 1948'de Orfeas, Lefkoşa'da Haziran 1948'de Omonia kurularak faaliyete geçti. Sol görüşlü kulüpler tarafından 12 Aralık 1948'de Kıbrıs Amatör Futbol Federasyonu (KEPO) adı altında KOP'tan ayrı futbol organizasyonu düzenlendi.⁹³⁹

Bu arada Larnaka'nın Kilise yanlısı, sağ görüşlü GSZ kuruluşu, 1948 yılı Haziran ayında Spor Kurultayı düzenledi. Komünistlerin takımı olduğu için, ALKİ'nin kentin futbol stadyumunda (GSZ) karşılaşma yapmasını, o dönemin kin ve nefretin karakteristik örneği olarak yasakladı. Ayrıca kurultayda tüzük değişikliğine gidildi, "*Ruhuma Elenizm ve Yunanistan Hâkimdir*" beyannamesini imzalamayan futbolcu ve sporculara lisans düzenlenmemesi ve karşılaşmalara da alınmamasını kararlaştırıldı. Bu dönemde İngiliz sömürge yönetimi konjonktüre uygun olarak Ada'daki politikasında değişiklik ve yumuşamaya gitti. Toplumlara ve siyasi teşekküllere biraz serbesti tanınması neticesinde partizanlık bağlamında milliyetçilik virüsü kısa zamanda Kıbrıs'ı da etkiledi, sporda doğal olarak etki altında kaldı.⁹⁴⁰

"Benzer şekildeki bir olayda yine spora yansıyan fanatik Rum ve Yunan milliyetçiliğinin izlerini görüldü. SEGAS ile aynı doğrultuda olduklarından, APOEL'e hâkim sağ görüş nedeniyle ve kilisenin AKEL önderliğindeki sol görüşlüler arasındaki güç mücadelesi neticesinde hain ilan edilen sol görüşlü/komünist futbolcularının lisanslarının iptal edilmesi ve kulüpten ilişkisinin kesilmesinin istenmesi APOEL kulübünü karıştırdı.

AKEL yayın organı sol eğilimli Dimokratis gazetesi, 25 Mart 1948'de, başka takımların sergiledikleri ile kıyaslanınca APOEL'de yaşananların bir hiç olduğu, kulübün sağ görüşlüler katarına bağlanmaya çalışıldığı gibi görüşler yer alırken, sağ görüşlü Neos Kipriakos gazetesinde, APOEL'in 5, 6 komünist

⁹³⁹ An, *age.*, s. 46.

⁹⁴⁰ Hatay, (2005), *age.*, s. 32.

futbolcusunun kendi fikir ve yoldaşlarının bulunduğu kulüplere gitmesi çağrısında bulunularak, komünistlerin kendi stadyumlarını yapmaları ve gerekirse SSCB Futbol Federasyonuna bağlanmaları tavsiye edildi. Sağcıların sahalarında ve kulüplerinde sadece kendileri gibi Elen düşüncesinde olanlarla yola devam edileceği yer aldı. Sonuçta komünist addedilen futbolcular APOEL'den uzaklaştırıldı.”⁹⁴¹ Bu durum esasen Rum toplumu içerisinde sağ ve sol ayrımı ile kutuplaşmaya doğru gidildiğinin spora yansımaysıydı. Aslında bu dönemde AKEL etrafında toplanan sol görüşlüler ile Kilise etrafında toplanan sağ görüşlüler arasında Enosis ülküsü yönünde bir ayrılık yoktu, aralarındaki farklılık AKEL Enosise Rusya şemsiyesi altında, Kilise ise Helen şemsiyesi altında ulaşmak istemektedir. Bu sosyal olgu spora farklı görüşlere sahip takımların ortaya çıkmasına sebebiyet verdi. “Bir yanda kilisenin maddi ve manevi desteklediği ve etkili olduğu federasyon, kulüpler, mali kaynaklar, tesisler ve sahalara sahip, kendi inançlarını paylaşmayanları dışlayan, ötekileyen sağ kesim, diğer yanda farklı davranmadıkları için gettolarına kapatılmış komünist kesim yer aldı. Böyle bir dönemde partizanlık amacı gütmeyen ve sadece spor inançlarına bağlı takımların kurulması çalışmaları başlatıldı, halka ve sporculara kasabalarda ve köylerde kurulmakta olan tarafsız kulüplere katılmaları çağrısı yapıldı. Sonuçta sol görüşlülerin, Lefkoşa’da Omonia öncülüğünde, 1948’de kurulan KEPO ile kendi futbol organizasyonlarını düzenlemeye başlamasıyla, Kıbrıs futbolu ilk bölünmesini yaşadı.”⁹⁴²

Bu ayrılık 19 Eylül 1953 tarihine kadar sürdü. Bu tarihe gelindiğinde Enosis için düşünsel seviyeden eylem seviyesine geçildi, Atina’da EOKA’nın temelleri atıldı, Enosis için ilk yeminler edildi. Dolayısıyla toplum liderliğinde beliren “düşmanımın düşmanı dostumdur” felsefesi neticesinde öncelikle İngiliz’e karşı olmak üzere, Kilise ile sol görüşlü AKEL ortak ülkü doğrultusunda yakınlaştı. Bu yakınlaşmanın futbola yansımaysı gecikmedi ve KEPO’ya bağlı kulüpler tekrar KFF/KOP katıldı, KEPO ortadan kalktı, beş yıl aradan sonra

⁹⁴¹ Hatay, (2005), *age.*, s. 32-33.

⁹⁴² Hatay, (2005), *age.*, s. 33-34.

futbolda birleşme gerçekleşti.⁹⁴³ Bu birleşme, Rum toplumu açısından Enosis hedefi doğrultusunda, farklı görüş ve buna bağlı yapılanmalarda bulunan grupların, aynı çatı altında toplanmasına ve milli bütünlüğün sağlanmasına yardımcı oldu.⁹⁴⁴ Özellikle 1950'den sonraki süreçte KOP'ta denetim sağcılarının, bir anlamda Kilisenin kontrolü altındaydı. Siyasi erki de kontrol altında bulunduran Kilise, sahip olduğu büyük bir maddi gücü, stadyumları ve futbolun karar alma ve idare merkezi KOP'taki gücü nedeniyle, inceleme dönemimizde Kıbrıs'ta futbol eşittir Kilise oldu. Dolayısıyla 1953-1955 döneminde EOKA'nın Kıbrıs yapılanmasında aradığı gençlik, Kilise'nin gençlik örgütlenmesi kulüplerde toplanmaya başladı.

Türk toplumunun da spora bakış açısı, Türk toplum liderliğinin varoluş hedefli yürüttüğü siyasi, sosyal ve Türk kimliğinin korunması faaliyetleri ile uyumludur.⁹⁴⁵ 1949 sezonunda MTG, KFF/KOP'a alınırken Çetinkaya Türk Spor Esnaf Ocağı kabul edilmedi. Güçlü Türkler imajını yaratmak için aynı yıl Lefkoşa TSK ile Çetinkaya Türk Spor Esnaf Ocağı'nın, Çetinkaya Türk Spor Birliği (ÇTSB) ismi ile birleşmesi öngörüldü. Güçlenen Türk takımı, eski günlerindeki gibi Rum takımlarına karşı daha başarılı sonuçlar almaya başladı, başarıları zor şartlar altındaki Türk toplumuna moral, motivasyon aşıladı. O zorlu günlerde ayakta kalabilmek için Türk toplumu liderliğinin üzerinde durduğu en önemli etken halkın üstün moral gücüydü. Türk toplumunun milli takımı olarak kabul edilen ve KFF I. Küme'deki tek Türk takımı ÇTSB, 1951-1954 yılları arasında bir lig, iki kupa şampiyonluğu kazandı, Rum takımlarına karşı başarıları Kıbrıs Türkü'nün gururu oldu.⁹⁴⁶ İki kulübün birleşmesi siyasi birlikteliğin de yaşandığı günlere denk geldi. Siyasi birlikteliği sağlamaya çalışsan Türk toplum lideri Dr.

⁹⁴³ "Omonia, Nea Salamina ve Anteos kulüplerinin KOP'a kabul edilir, ancak kendilerine ancak II. Küme statüsü verilir. Orfeas ve ALKİ takımlarının başvuruları ise reddedilir. Aşırı milliyetçi ve komünist futbol kulüplerinin kin ve nefreti, o kadar derinlere inen dal-budak salar ki, hem takımlara hem de yönetici ve futbolcuların davranışlarına egemen olur. KOP, bu yaklaşımı ile komünistlerin kulüplerine karşı kindar tutumunu devam ettirir. Bu arada KEPO Federasyonu artık dağıldığından Orfeas ve ALKİ takımları da ikinci küme takımları olarak KOP'a üye olurlar." Hatay, (2005), *age.*, s. 35-36.

⁹⁴⁴ Talimciler, *agt.*, s. 11.

⁹⁴⁵ Türk toplumunun bu dönemdeki teşkilatlanmaları için bk. Bozkurt, (2015). *age.*, s. 40-44.

⁹⁴⁶ Hatay, (2005), *age.*, s. 11.

Fazıl Küçük, bu birlikteliği; “*Türk tehlike vukuunda ve memleket menfaati icap ettirdiği her an birleşmek ve anlaşmaya varmasını bilen bir millettir*” şeklinde yorumladı ve artık Rum takımlarının karşısına daha güçlü çıkılacağına ve halkın yüzünü güldürecek sonuçlar alınabileceğini vurguladı.⁹⁴⁷ Çetinkaya’nın 1949’da KOP’a alınmaması Türk toplumunda endişe ile karşılandı. Türk toplumu lideri Dr. Küçük; “*KOP, adeta memleketin sporunu tekeline almış, astığı astık, kestiği kestik diktatör bir oluşum olduğunu ortaya koyuyor. Bu karar binlerce Türkü hiçe saymaktır*” şeklinde bir açıklama yaparak bu olay karşısındaki tepkisini gösterdi.⁹⁴⁸ Türk toplumu liderliğinin gözündeki başta Çetinkaya olmak üzere, her bir spor kulübü sadece bulunduğu semtin değil, tüm Kıbrıs Türk toplumunun bir temsilcisiydi.

1947’den itibaren mevcut sahaların iyileştirilmesi, tesisleşme çalışmaları ilk meyvesini verdi ve Çetinkaya TSK 1953’te Zahra Burcu’nda, imece usulü çalışma ile modern bir kulüp binasına kavuştu. Tesis açılışında Sekreter Asım Bey; “... Bir milletin varlığı gençliğin gücü ile ölçülür, burada yetiştirilecek olan gençlerimiz güç, kudret ve karakterleriyle topluma örnek olacaklardır... Tesis sporun yanı sıra, sahip olunan büyük salonu ile toplumun her türlü sosyal ve kültürel toplantılarına ev sahipliği yapacak, konferanslar, çaylar, evlenme törenleri, danslar, müsamereler tertiplenmesi gibi sosyal faaliyet ihtiyacını karşılayabilecek” şeklinde katılımcılara hitap ederek tesisleşmenin önemine vurgu yapar.⁹⁴⁹ İşte Çetinkaya TSK’nın Zahra Burcu’ndaki kulüp binası, 21 Aralık’ta çatışmaların başlamasıyla Ledra Palas’tan ilk ateş altına yer olmuştur.

Bu dönemde Ada dışı futbol temasları yok denecek kadar azdır. Mustafa Kazım Hoca futbolda ilk Ada dışı temasın 1932’de Ada’ya gelen Adana Karması ile yapılan karşılaşmalar olduğunu vurgular.⁹⁵⁰ 1932’de Adanaspor Takımı

⁹⁴⁷ Yıldız, Arıklı, (Ed.), *age.*, s. 446.

⁹⁴⁸ Fazıl Küçük, “Yanlış bir karar”, *Halkın Sesi gazetesi*, 27 Eylül 1949, Lefkoşa, Hatay (Akt.), (2003), *age.*, s. 33.

⁹⁴⁹ Hatay, (2003), *age.*, s. 56-57.

⁹⁵⁰ Hasan, Hatay, *age.*, s. 74.

Lefkoşa'ya geldi, LTKS, Türk Lisesi ve APOEL ile karşılaştı. 1949'da, Kıbrıs Karması Tel Aviv ve Yafa'da, iki defa Tel Aviv ile bir kere de İsrail ile olmak üzere üç defa karşılaştı. 1950'de Lefkoşa karması adı altında Lübnan'a gidilerek dostluk maçları yapıldı. Yine 1954'de karşılıklı olarak Lefkoşa ve İsrail'de, İsrail B Karması ile birer defa karşılaşıldı. Kıbrıs Mili takımı olarak kabul edilebilecek karma takımlarla bu şekilde müsabakalar yapılması bir anlamda uluslararası açıdan bağımsız bir devlet görünümü imajı vermesi açısından önemliydi. Yine kulüp bazında da 1953'te Çetinkaya Türk Spor Birliği Adana'ya giderek Adanaspor ve Torosspor ile iki karşılaşma yaptı. Bu süreçte spor müsabakalarının önemli bir parçası da hakemlerdir. Kıbrıs futbolunda söz sahibi çok miktarda, iki toplumca da başarıları ve tarafsızlıkları kabul gören Türk futbol hakemleri yetişti. KFF maçlarının çoğunu, özellikle Rum takımlarının kendi arasındaki maçlarını Türk hakemleri yönetti.⁹⁵¹ Ahmet Sami Topcan, Ziya Rızkı, Özcan Özcanhan, Faik Müftüzade gibi birçok değerli ve saygın futbol hakemleri yetişti, bu kişilerin bir diğer ortak özellikleri TMT mensubu olarak, değişik zamanlarda aldıkları çeşitli görevleri ve yüklendikleri sorumlulukları da başarıyla yerine getirmişlerdir.

Türkiye futbol takımlarının gelmeleri gibi, Yunanistan futbol takımları da Ada'ya geldi. 17 Mart 1954'ten itibaren Panathinaikos Ada'da bulunduğu süre içinde Çetinkaya (7-2), APOEL (3-2), Anorthosis (3-0) ve Omonia (6-0) ile karşılaştı.⁹⁵²

“Rum takımlarının yabancı antrenörlerden istifade etmeleri üzerine, ÇTSB de 1953'te Galatasaraylı Naci Özkaya'yı antrenör olarak getirdi. Yukarıda belirtilen hususlar, “futbol toplumun aynasıdır” tespitinin Kıbrıs'ta da gerçeklik kazandığını ortaya koyması bakımından önemliydi. Sömürge yönetimi döneminde Rum toplumunun her alanda gösterdiği etkiye karşı Türk toplumunun bir yerde kendi varlığını korumaya yönelik gösterdiği savunma

⁹⁵¹ Topcan, özel arşivinden. Ayrıca *Söz gazetesi*, 28 Nisan 1932, Sayı:535'te, Adana takımının 15 Nisan 1932'de geldiğini yazar. Habere 1 ve 2'nci sayfalarında geniş yer ayırır.

⁹⁵² Topcan, özel arşivinden.

amaçlı tepkilerin sonucu bir takım oluşumlar doğdu. Kıbrıs Türk milliyetçiliğinin oluşumunun temelinde bu gerçekliğin yattığını sosyologlar kabul eder. Helenizm'e karşılık Kemalizm, Kilisenin güçlendirilmesine karşılık Müftülük ve Vakıfların güçlendirilmesine yönelinmesi, Rum sendikal faaliyetlere karşın Türk sendikal faaliyetlerin başlaması, Rum Çiftçiler Birliğine karşılık Türk Çiftçiler Birliğinin teşkil edilmesi, Enosise karşı Taksim fikrinin ortaya konması, EOKA'ya karşı TMT'nin oluşturulması ve inceleme konumuza bağlı olarak da Ada çapında Rum kulüplerinin kurulmasına karşılık Türk spor kulüplerinin kurulması ve KFF karşı KTFF'nun teşkil edilmesi hep bu durumun göstergeleridir.

Kıbrıs bütünüyle İngiliz toprağı olmasına ve İngiliz sömürge yönetimi altında bulunmasına rağmen, futbol takımlarının oyuncularına bakıldığında İngiliz futbolcu bulunmaz, Kıbrıs Karması genellikle, Rum ağırlıklı ya da Rum toplumundan tepki görse de beş Rum, beş Türk ve bir Ermeni futbolcu olarak sahada yer aldı. İngiltere bir anlamda futbol üzerinden hegemonyasını gösterdi. Bu durum kulüp düzeyinde de aynı şekilde görüldü. Hiçbir İngiliz futbolcu Türk, Rum veya Ermeni takımlarında yer almadı, bu toplumlara ait futbolcuların çok az sayıda da olsa İngiltere kulüp takımlarında oynamasına müsaade etti. Bunun örneğini ileriki süreçte Rum toplumu göstermiştir. Rum toplumu kendini devlet olarak görüp, hegemonyasını benzer şekilde göstermek istedi. Çok az sayıda Türk ve Ermeni futbolcuyu belirli Rum takımlarında oynatsa da hiçbir Rum futbolcu Türk takımında oynamadı.

Bir hükümetin yasama, yönetim ve yargı organlarının yerleştiği parlamento binaları nasıl önemli ve zaruri ise, kulüplerin de kulübün amaç ve faaliyetlerine yönelik bir binaya sahip olmaları o derece önemlidir. Türk toplumunda genellikle bir kahvehane kiralanarak bu ihtiyaç giderilirken, ÇTSB'nin kulüp binası ilk oldu. İleride de ayrıntılı görüleceği üzere ÇTSB'nin kulüp binası yerine getirdiği görevler itibarıyla Türk Toplumunun giriştiği milli mücadelenin merkezi oldu. ÇTSB böyle bir kulüp binasına sahip olunca A, B, C, D ve Genç Takım olmak üzere beş takım kurdu ve gençliği hedeflenen amaç doğrultusunda yetiştirecek kapasiteye erişir. ÇTSB, A ve B takımları ile KFF çatısı altında resmi

karşılaşmalarını yaparken, C ve D takımları İngiliz ordu birlikleriyle ayrıca C takımı ile köylerde Rum takımları ile dostluk karşılaşmaları yaptı.

Tüm toplumlarda olduğu gibi Kıbrıs'taki liseler, Türk takımlarının da futbolcu kaynağı oldu. 1918-1940 döneminde Türk Lisesinde yetişen futbolcular LTKS'nin futbolcu kaynağı olduğu gibi, Lefkoşa İngiliz Okulu ve Larnaka Amerikan Akademi'den yetişen Türk futbolcularda Türk takımlarına destek sağladı.⁹⁵³ Ancak İngiliz bu daha başlangıcından okul ile kulüp bağlantısını kesmek için öğrencilerin kulüplerde futbol oynamasını yasakladı. Dönemin başarılı sporcusu Erdoğan Aşardağlı bu durumu şöyle ifade etti:⁹⁵⁴

"...Ben liseye İngiliz okuluna girdim, 6 sene İngiliz Okulunu okudum. Spora çok meraklıydım, Mr. Brown diye bir hocamız vardı. Okulun birinci takımına aldı beni ve 6 sene İngiliz Okulunun futbol takımında oynadım. Ayrıca atletizm ile ilgilenirdim, uzun ve yüksek atlama ve yüz metrede hep birinciliklerim var... Ve futbol, İngiliz okulunda ilk Kıbrıslı Türk kaptan olan benim... İngiliz Okulu'na devam ederken, herhangi bir kulüpte oynamak yasaktı, men cezası vardı. Hatta ben onu bilmeden yaptım ve üç tane skip cezası aldım, o zaman büyük cezaydı, hatta tart getirilirdi. Fakat iyi bir futbolcu ve talebe olduğum için ve özellikle Mr. Brown'ın hanımının sayesinde, Türk idi, ben üç tane skip yedim ama tarttan kurtuldum. İngiliz okulunu bitirdikten sonra, yani iyi iseniz, gidebilecek tek bir kulüp vardı, o Çetinkaya'ydı. Yani liglerde tek Türk takımını temsil eden bir o vardı, ikinci ligde de başka Kıbrıslı Türk takımları vardı..."

1953-1954 Kıbrıs Kupasına katılan dokuz KFF I. Küme takımı arasında bir Türk ve bir Ermeni bulunmaktaydı.⁹⁵⁵ II. Kümede bulunan Türk takımlarının I. Kümeye çıkmaması için her türlü çaba sarf edildi. Her ne kadar ulaşım zorlukları, takımların maddi yetersizlikleri de bir yere kadar etken olsa da Türk takımlarının sayıca fazla olmasını önlemek için II. Küme müsabakaları Doğu ve Batı Bölgesi olarak iki grupta oynandı. Lefkoşa, Mağusa, Larnaka takımları Doğu Bölgesini; Limasol, Baf ve Lefke takımları Batı Bölgesini oluşturdu. Türk takımları bu iki bölge içinde eritilmeye çalışıldı. II. Küme şampiyonunun bir Türk

⁹⁵³ Topcan, özel arşivinden.

⁹⁵⁴ Erdoğan Aşardağlı ile gerçekleştirilen görüşme, 4 Kasım 2021.

⁹⁵⁵ "Rum takımları, Apoel, Olimpiakos, Omonia, Anorthosis, EPA, AEL, Pezoporikos; Türk takımı Çetinkaya TSK; Ermeni takımı Ayma'dır. Kupayı finalde Pezoporikos'u 2-1 yenen Çetinkaya TSK kazanır. II. Kümeye alınan üç Rum takımı; Lefkoşa'dan ORFEAS, Larnaka'dan ALKİ ve Girne'den PAEK Rum Kulüpleridir." Topcan, özel arşivinden.

takımı olması halinde I. Kümeden düşecek son sıra takımı ile karşılaştırıldı. Bu karşılaşma mümkün olduğunca ileriki tarihe taşınarak bu takım güçlü futbolcular ile takviye edilir, maç esnasındaki diğer olumsuz etmenler ile bu maçı düşecek takım kazanırdı. Bir önceki sezonda küme düşen takım Ermeni takımı Ayma'dır. Ayma eleme maçında Aris'i yener ve kümede kalır. Ancak, kuralları her zaman kendine göre düzenleyen Federasyon, 1954-1955 sezonunda Rum takımı Aris'i onuncu takım olarak I. Kümeye aldı. II. Kümede Türk takımları lehine bozulan dengeyi çevirmek için üç Rum takımını II. Kümeye dâhil etti. Önceki sezon 5 Rum, 4 Türk takımı olmak üzere 9 takım düzeni, üç Rum takımının dâhil edilmesiyle 7 Rum ve 4 Türk takımı olarak düzenlendi. Bu durum, futbol üzerinden Rum hegemonyasını göstermesi açısından önemliydi ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanından itibaren de değişmeyip günümüze kadar devam etti.

1954-1955 sezonunun bir önemli yanı da bir önceki sezonun I. Küme şampiyonu Rum Pezoporikos Takımı ile Kıbrıs Kupası Şampiyonu Çetinkaya TSK'yı, 10 Ekim 1954 tarihinde karşı karşıya getiren Pakkos Şildi karşılaşmasıdır. Bu maçı Çetinkaya TSK 6-2 gibi net bir skorla kazanarak, bu Şildi de üçüncü kez kazandı. Böylelikle Şildi de daimi olarak müzesine götürmeye hak kazandı. Bu şampiyonluk BM görüşmeleri esnasında futbol üzerinden bir toplumun varlığının dile getirilmesi açısından tarihe geçti.

Ayrıca 1955'e geline süreçte milliyetçi cereyanların futbol üzerinden üst düzeye çıktığı bir olay yaşandı. Lefkoşa ve Larnaka karması futbol takımlarının Larnaka'da yapacağı dostluk maçının yapılmasına, Lefkoşa karmasında iki Türk futbolcunun yer alması nedeniyle oynanmasına Larnakalı Rum milliyetçiler karşı çıktı, karşılaşma Türk futbolcuların kadrodan çıkarılması sonucu, Rum futbolcular arasında oynandı.⁹⁵⁶ Sporun bir kültür olgusu olduğu ve tarihsel süreçte iki toplum arasında yaşanan olaylar neticesinde ortaya çıkan iki ayrı

⁹⁵⁶ KKTC Milli Olimpiyat Komitesi Başkanı Ahmet Sami Topcan'ın, T.C. Milli Olimpiyat Komitesi üyelerine verdiği 22 Şubat 1990 tarihli konferans metninden çıkarılmıştır.

sosyal yapı, futbol üzerinden bu şekilde her fırsatta yansımaktadır. İki toplumun mayasında bir arada yaşama olgusu hiçbir zaman olmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı ertesini Ada'da 1950 plebisitine uzanan süreçte yaşananlar ve plebisit sonrası dönem iki toplum arasındaki ayrılıklar, dolayısıyla sporda da kapanmayacak ölçüde derinleşti. Bu durum Enosis ülküsüyle, fanatik Rum milliyetçilerin kurduğu EOKA tedhiş örgütünün varlığı sebebiyle yarattığı heyecan ve kargaşadan kaynaklandı. *"Bu bölücülük ve diskriminasyon Türk takımlarının Rum takımlarıyla oynamasını önler."*⁹⁵⁷ Toplum içindeki bölünmüşlük doğal olarak kendini tribünlerde de gösterir, aşırı ihtiras, fanatizm bir anda taraftarlar arasında şiddete dönüşebilmektedir. Sol görüşe sahip bir takımın, sağ görüşe sahip bir takımı yenmesi veya tersi veya Türk takımının sağ görüşlü bir takımı yenmesi kargaşalığın çıkmasına yeterli olabilmektedir.

Netice itibarıyla tohumları bu dönemlerde atılmaya başlanan ideolojik bölünme nedeniyle, kulüpler de hizmet ettikleri yapının siyasi inanç ve eğilimlerini geçmişten günümüze taşıdı ve Kıbrıs futbolunun temel olguları olarak görüldü.

3.2.3.4. Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu Dönemi

1 Nisan 1955'te EOKA Tedhiş örgütü Ada çapında hedef gözetmeksizin şiddetli tedhiş hareketlerine başladı. Bu bağlamda 3 Nisan'da Türk futbol takımlarının Lefkoşa'daki GSP stadyumu başta olmak üzere Kilise kontrolündeki tüm stadyumlara girişi yasaklandı. Ekim ayının sonlarına doğru KFF/KOP Türk takımlarını liglerden çıkardı.⁹⁵⁸ 1955'ten itibaren bütün Türk takımlarının ve 1962'de Ermeni takımlarının KFF/KOP'tan dışlanması ile Kıbrıs sadece Rum futbolcuları ve Rum takımları ile temsil edilmeye başlandı. Önce TESK, Ekim

⁹⁵⁷ "Kilise kendisine ait tüm sahaları Türklere kapatırken, EOKA'cılar ise iki toplum arasındaki tüm küme maçlarını yasaklar. Nihayetinde 1955'te Türk takımları KFF/KOP'tan atılır ve her iki toplum kendi federasyonunu kurar." Adal, agbşr., s. 9.

⁹⁵⁸ Necmi Belge, "KOP'tan kopuşumuzun hikâyesi", *Yenidüzen gazetesi*, 28 Mart 2015. <http://www.yeniduzen.com/koptan-kopusumuzun-hikayesi-6114yy.htm>, Erişim: 12 Mayıs 2020; 14.34.

1955 ortalarında aldığı bir kararla tüm stadyumların Türk takımlarına kapatılmasına ve Türk futbol takımlarının KOP'tan çıkarılmasına karar verdi.⁹⁵⁹ 29 Ekim 1955'te sporda teşkilatlanmanın üçüncü ve bir anlamda son aşaması olan Kıbrıs Türk Spor Teşkilatı kuruldu, ertesi gün de Türk Milli liginin kurulması kararlaştırıldı. Futbol ligi oluşturmak, tüm dünyada milli bağımsızlığın kazanılması, kazanılan bağımsızlığın sembolü gibi milli bayrağa ve paraya sahip olunması, ulusal pazarın oluşturulması gibi değer görür. Toplumun bütünleştirilmesine hizmet ederken, lig yönetiminin üstlenilmesi uluslaşma sürecinin önemli bir halkasını oluşturur. Türk Spor Teşkilatı'na altısı birinci küme, 34'ü ikinci küme olmak üzere ilk etapta 40 takım bağlandı, 711 futbolcuya lisans çıkarıldı.⁹⁶⁰ Bu oluşum, Türk mukavemet teşkilatına bir adımda en az 711 genç ve dinamik eleman kazandırmak olarak da anlam kazandı. Çetinkaya'nın dört takımı, her takımın genç takımlarına sahip olduğu düşünüldüğünde çok daha yüksek miktarda mücadele gücüne sahip bulunduğu değerlendirilebilir. Yaş durumundan dolayı genç sporculara lisans çıkarılmadığı, ayrıca okulların da futbol ve diğer spor takımları olduğu düşünüldüğünde mücadele gücü daha da artacaktır. Çetinkaya TSK antrenörü Naci Özkaya, kısa süre içinde spor teşkilatının ve Çetinkaya'nın rolünü; "... Çetinkaya Kıbrıs Türk halkının emrinde, hizmetinde, her sahada milletine faydalı olmaya and içmiş insanların kurduğu örnek bir topluluk" olarak ifade eder.⁹⁶¹

"Kıbrıs Türk Spor Teşkilatı'nın kurulmasını müteakip ivedilikle Türk Futbol ligi düzenlendi ve Türk futbol takımları arasında birinci ve ikinci küme maçları 1955-56 sezonundan itibaren oynanmaya başlandı. Bu dönemde bir boşluk yaratılmaması Türk toplum liderliğinin örgütlenmedeki başarısı olarak değer kazandı. Birinci Kümede, KFF/KOP'tan gelen beş takıma (Çetinkaya, Demirspor, DTB, GG, MTG) ilaveten Baftan Ülkü Yurdu İnkılap Spor Birliği yer aldı. 1956-1957 sezonu YAK'nın katılımıyla yedi takımla oynandı. 1957-1958

⁹⁵⁹ Hatay, (2003), *age.*, s. 14.

⁹⁶⁰ Hatay, (2004), *age.*, s. 12.

⁹⁶¹ Naci Özkaya, "Sportmen kime derler", *Halkın Sesi gazetesi*, 12 Mayıs 1956, Lefkoşa, Akt., Hatay, (2004), *age.*, s. 12.

sezonunda Baf'ın yerine, İkinci Küme şampiyonu Yeşilada yer aldı. 1958-1959 sezonu ise İkinci Lig şampiyonu Türk Ocağı (TOL)'nın katılımıyla sekiz takımla oynandı. 1959-1960 sezonunda Yeşilada'nın yerine İkinci Lig şampiyonu Küçük Kaymaklı yer aldı. Larnaka Demirspor'un Tuzla Güneşspor'la birleşmesiyle Gençler Birliği adını alan takım, küme düşmesine rağmen yerinde bırakılırken İkinci Küme şampiyonu Baf Ülkü Yurdu'nun da katılımıyla Birinci Lig 1961-1962 sezonunda dokuz takımla oynandı. İkinci Küme şampiyonu Lefke TSK'nın katılımıyla sekizinci sezonda (1962-1963) takım sayısı 10'a yükseldi. 1963 Aralık ayında Kanlı Noel olarak tarihe geçen Rumların Türklere karşı silahlı saldırıya geçmesi ve Türk toplumunun topyekûn direniş mücadelesine başlaması üzerine 1963-1964 sezonu beşinci hafta sonunda tatil edildi. Bundan sonraki dört sezonda 30 Kasım 1968'e kadar, resmi futbol ligleri düzenlenemedi.⁹⁶²

Bu nedenle KOP'tan çıkarılmanın hemen ertesinde Türk toplumunun kendi futbol teşkilatını kurması ve kısa sürede kendi ligini organize etmesi önemliydi. Kıbrıs Türk toplumunda Türklük bilincinin ve Türk milliyetçiliğinin güçlendirilmesinin önemli bir adımını oluşturdu.

O dönemde kurulan futbol takımlarının isimleri Gençler Birliği, Kıbrıs Türk Gençler Birliği, Türk Ocağı Derneği, Türk Gücü Derneği, Yenicami, Türk Birliği, Türk Gücü gibi milli duyguları kabartan, milli şuuru aşıl原因 isimlerle futbol takımları kuruldu. Ada genelinde, Gazi Baf'ta, Lefke'de, Limasol'da, Gazimağusa'da, Lefkoşa'da futbol takımları oluşturuldu. İsimleri de hep milli duyguları öne çıkaran isimlerdi. Renkleri, armaları da aynı şekilde oluşturuldu. Dolayısıyla da Türk Mukavemet Teşkilatı ve mücahit teşkilatı futbol takımları üzerinden organize edilmeye başlandı. Artık TMT ruhu ve mücadele ruhu veya Rumlara karşı bir direniş hareketi futbolun içerisinden başlatıldı. Gençler hem buralarda futbol oynadı hem de TMT ve ondan önce kurulan mukavemet teşkilatı saflarında da görev almaya başladı. Bir heyecan, bir milli şuur hareketi,

⁹⁶² Hatay, *age.*, s. 75-80.

futbolla birlikte yeşerdi. Türk futbol takımlarının isimleri, renkleri, armaları da bu şekilde bilinçli olarak seçildi.⁹⁶³

Ekim 1955'ten itibaren KFF/KOP sadece Rum futbol takımlarının katılımına izin verdi ve onları temsil etti. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanına dek Türk takımları kendi futbol turnuvalarını düzenledi, bu süre içinde İngiliz takımları ile de karşılaşıldı.⁹⁶⁴ 1948'de FIFA'ya üye olan KFF, 1960'da bağımsız devlet statüsü ile BM üyesi olan, ortada her iki toplumun ve üç garantör devletin imzasını taşıyan bir Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası var olmasına rağmen, tek bir toplumun temsilcisi olarak 1962'de UEFA'ya kabul edildi. Bu süreç öncesinde Ermeni takımı da KFF bünyesinden çıkarıldığından, KFF/KOP dil, din, ırk, gelenek açısından tek bir Rum toplumu temsilcisi durumuna geldi. Hatta Helen milli marşını kullanmalarına rağmen Rum toplumu tüm Kıbrıs'ı temsil ettikleri inancını taşımaktadır.⁹⁶⁵

İngiliz yönetimi her ne kadar futbola ve kulüplere önem verse ve desteklese de okul ve kulüp bağlantısını kesmek için öğrencilerin kulüplere üyeliğini yasakladı ve kulüplere kayıt olanların okulla ilişkisini kesme gibi oldukça sert tedbir almakta tereddüt etmedi.⁹⁶⁶ İngiliz yönetimi muhtemeldir ki, gerek öncelikle Rum toplumu liderliğinin gerekse müteakiben Türk toplumu liderliğinin yer altı teşkilatlanmasına karşı bir önlem almak için bu yola başvurduğu değerlendirilmektedir.

Türk toplumunun KOP'tan dışlanmasını Dinçer Hasan Raif; "Olaylar 1955'te başlayıp, ilerlediği zaman, artık hedeflerden biri de Türk tarafı oldu. Ama futbol o zaman KOP çatısı altında müşterekti. Devletten uzaklaştırmak istedikleri gibi, Kıbrıs Futbol Federasyonu'ndan da uzaklaştırma kararı aldılar.

⁹⁶³ Zorlu Töre ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

⁹⁶⁴ "1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 87, 89, 108 ve 182. Maddeleri uyarınca, spor tesisleri kurma yetkisi iki toplum arasında eşit şekilde dağıtılmıştır." Adal, agbşr., s. 10.

⁹⁶⁵ Adal, agbşr., s. 11. Ayrıca bk. Hatay, age., s. 12.

⁹⁶⁶ Ahmet Yüksel (Sarı Yüksel) ile gerçekleştirilen görüşme, 22 Ekim 2021.

Ama üye olunan FIFA nezdinde de kötü duruma düşmemek için Türk takımlarının dışlanmasını kilise vasıtasıyla yaptılar. Çünkü oynanan bütün sahalar mesela Mağusa'daki, İskele'deki, Lefkoşa'daki hep böyle kilisenin mallarıydı. Kilise yönetim kurulu toplandı, benim sahalarımnda Türk takımları futbol oynayamaz, giremez kararı aldı. KOP yıpratılmadı ve devre dışı bırakıldı. Çetinkaya, bir Türk takımı gidiyor, itiraz ediyor, Futbol Federasyonu bir şey diyemiyordu, çünkü futbol sahası Kilise'nindi. Yani böyle ikili bir oyunla Kilise üzerinden Türk tarafının uzaklaştırılması sağlandı” şeklinde ifade etti.⁹⁶⁷

KTFF'nun ilk kuruluş sürecindeki futbol maçlarının amacının ne olduğunu ise Raif; “biz mesela Mağusa'dan Limasol'a veya Baf'a gittiğimiz zaman kulüp binasına giderdik. Orada çayımız, pastamız ikram edilirdi. Maçımızı yapardık, maçtan sonra onların futbolcularıyla beraber affedersiniz hamama giderdik, orada temizlenir kulübe gelir, çayımızı pastamızı içer uğurlanır gelirdik. Onlar da bize geldikleri zaman aynı şekilde olurdu. Ama Baf mesela uzakta o zaman, çok uzak, 6 saatte gidilirdi, pazar günkü maç için cumartesi günü giderdik. Futbolcular futbolcuları evlerinde misafir ederlerdi. İdareciler idarecileri misafir ederlerdi, onların sorumluluğunda olurdu. Onlar da bize geldiği zaman biz onları misafir ederdik. Kuruluştaki zihniyet ve uygulama buydu. Ve o devirde işte rakip takımlarda oynayan futbolcular, hayatta olanlar, halen arkadaşlarımızdır. Yani kuruluştaki zihniyet; dostluk, kardeşlik, toplumun bir araya getirilmesi, beraberlik, gençliğin mücadele için yetiştirilmesi gibi olgulardı”⁹⁶⁸ şeklinde açıkladı. Varoluş mücadelesine başlanırken Türk toplumu liderliğince, 1955-63 yılları arasında spor kulüplerine yüklenen sorumluluk, sporun özündeki rekabet, başarı gibi olgulardan ziyade yukarıda sıralanan olguların teminiydi.

1955'te Türk takımlarının KOP'tan dışlanıp, kendi federasyonları altında teşkilatlanması ve kulüplerin organize edilerek Türk ligi düzenlenmesini Aşardağlı, teşkilatlanmanın mukavemet esasına dayalı oluşturulduğunu belirtir.

⁹⁶⁷ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

⁹⁶⁸ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

Teşkilatlanma çalışması ortaya çıkınca herkesin gözünün önünde gençler vardı. Mücadele gençler üzerinden yürüyecekti, gençlerin hepsi de spor kulüplerindeydi. Çetinkaya, Yenicami, bütün bu kulüpler bu işin içine istese de istemese mecburen girdi. Çünkü o kulüplerin başkan ve yöneticileri de artık Teşkilatın bir parçasıydı. Kimse de bunu reddetmedi, kabul etti. Bu teşkilatlanma ve mücadele içinde etkin rol oynayan Sönmezspor'un kuruluşunda kardeşi Özkan Aşardağlı'nın da büyük emekleri olduğundan söz eder. Özkan Aşardağlı, Sönmezspor'un kapanmasından sonra, Bayraktara doğrudan bağlı özel grup Yıldırım-2 komutanı olarak görev yaptı.⁹⁶⁹

Yusuf Karayusufoğlu'na göre de, KOP'tan kopuş teşkilatlanma açısından faydalı oldu, daha rahat hareket edildi. Türk toplumunun spor kulüpleri üzerinden bir arada toplanmasına yardımcı oldu. Kulüpler, bir federasyon çatısı altında toplanıp, kendi aralarında maçlar, faaliyetler başlayınca, sıkı işbirliği, dayanışma, kaynaşma sağlandı ve özellikle ülke mücadelesi açısından daha yararlı oldu. Kulüplerin başkanları kazaların aynı zamanda Serdariydi, yöneticileri de teşkilatın bir parçasıydı. Dolayısıyla bütünlük sağlandı, kulüplerde daha rahat hareket edildi, sporcu kisvesi altında, faaliyetler daha iyi yürütüldü. Yani gece yarısı saat 12'de, 1'de, 2'de yakalanılsa, görülse ne yaptıklarından şüphe edilmedi, sporcu oldukları için akla ilk sportif faaliyetler geldi, bu durum faaliyetler esnasında kılıf olarak kullanıldı. Hatta teşkilata mensup sporcuların Türkiye'ye, gidip de orada eğitim alması daha kolay oldu. Yenicamili futbolcu Zihni Kalmaz, Türkiye'ye Beşiktaş'a transfer nedeni ile gitmiş, aslında Zihni oraya silah eğitimine gitmişti. Dolayısıyla bunun gibi teşkilat faaliyetleri sportif aktivitelerle perdelendi.⁹⁷⁰ Zihni Kalmaz örneği Kıbrıs'ta spor camiası içinde yaygın bir örnek olarak verilir. Ancak Zihni Kalmaz ile gerçekleştirilen görüşmede, bu konu kendisine sorulduğunda, kesinlikle transfer görüşmesi için gittiğini, ancak gerek kulüp başkanlarının anlaşamaması, gerekse Türkiye'deki lisans prosedürü nedeniyle bu transferin gerçekleşmediğini ifade etti.

⁹⁶⁹ Erdoğan Aşardağlı ile gerçekleştirilen görüşme, 04 Kasım 2021.

⁹⁷⁰ Yusuf Karayusufoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

Fikret Kürşat, Teşkilatın yapılanmasının kulüpler üzerinden yapıldığına ve kulüplerin teşkilatlanmanın nüvesini teşkil ettiklerini vurgulamayı müteakip, 1955 sonrasında Federasyonun ve Teşkilatın yönlendirmesi ile kulüplerin teşkil edilmediği kanısındadır. Kürşat'a göre kulüpler gençleri toplamış, bir araya getirmiş, mücadeleye hazırlamış, kuruldukları yerin sosyo-kültürel yaşamında önemli rol oynamışlar, futbol üzerinden halk kulüplere çekilmiş, Teşkilat da amacına yönelik olarak kulüplerden istifade etmişti. Kürşat, KTFF'nun tamamen futbola yönelik faaliyetlerde bulunduğunu ifade ederken Federasyon Başkanı Ahmet Sami'nin de Teşkilatın en önemli isimlerinden biri olduğuna vurgu yaptı.⁹⁷¹ Kürşat, kaza merkezleri ve büyük kulüpler için bu tezinde haklı olabilir. Ancak o kulüpler de Türk toplum liderliğinin 1940'lı yıllardan itibaren siyasal yapılanmasına paralel olarak kurulduğunun da bir gerçeklik payı vardır. Ayrıca kırsal kesimde ve köylerde spor kulüplerini kuranlar, öğretmenler veya köyün ileri gelenleri, Teşkilatın bir parçasıydı. Dolayısıyla Teşkilatın mevcut spor kulüplerinden faydalandığı, yeni spor kulüplerinin kurulmasına da öncülük ettiği kabul edilebilir.

Mustafa Uğur, yöneticilik de yaptığı 1960 öncesi dönemde Ülkü Yurdunun diğer Türk takımları ile yaptığı maçları dostluk karşılaşmaları olarak niteler. Lefkoşa merkez olmak üzere bütün kazalardaki spor kulüpleri kuruluş amaçlarının farkındaydı, rekabetten ziyade dostluk, birliktelik, kaynaşma, dayanışma, işbirliği ön plandaydı. Özetle spor kulüplerinin varlık sebebi varoluş mücadelesiydi.⁹⁷²

Enver Emin de KOP'tan ayrılışı Türk toplumu açısından olumlu bir olgu olarak değerlendirir. 1955'te KOP'tan kopulması ve KTFF çatısı altında futbol faaliyetlerinin düzenlenmesi, birçok yeni kulübün kurulması teşkilatlanma planının bir parçasıdır. Emin'e göre, Teşkilat ancak bu şekilde genişleyebilir, kırsala yayılabilir. Futbol kulüpleri ve futbol karşılaşmaları, bir anlamda Teşkilat

⁹⁷¹ Fikret Kürşat ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

⁹⁷² Mustafa Uğur ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

faaliyetlerinin gizlenebilmesi için perdeleme görevi yapmıştır. 1963'te aniden gelişen Rum saldırıları karşısındaki şanlı Türk direnişi, kulüplerin gerçekten çok önemli unsurlar olduklarını bir kez daha gözler önüne serer. Spor kulüplerinde bu günler için yetiştirilen gençlik de, vatanına en iyi şekilde hizmet etmeyi başarmıştır. Bu başarı spor kulüplerinin sayesinde elde edilmiştir.⁹⁷³

Diğer kazalara maçlara gidildiğinde özellikle Baf'a, Ülkü Yurdu ile karşılaşmaya gidildiğinde, mesafe ve ulaşım güvenliği nedeniyle aynı gün gidilip dönülemez veya Lefke'ye ya da Mağusa'ya gidildiğinde ev sahibi kulüp tarafından dostça karşılanır ve misafir edilirlerdi. Maçtan sonra kulübe davet edilir, orada izzet ikramda bulunulurdu. Enver Emin, bu davranış biçimini TMT'nin, KTFF çatısı altında gerçekleştirmeye çalıştığı, toplumda dostluk bağlarını kurmak, en azından o kardeşliği, kucaklaşmayı geliştirmek için bir hareket biçimi, TMT'nin bir tavrı olarak yorumladı.⁹⁷⁴

Çetinkaya'lı futbolcu Özer Debbağ'ın vefatı nedeniyle, eski futbolcu, hakem spor yazarı ve TMT Mücahidi Özcan Özcanhan bir yazı kaleme aldı. Özer'in aynı zamanda çok iyi bir tenisçi ve masa tenisçisi de olduğunu ifade ettikten sonra, TMT, direniş mücadelesi başlatıldığında Forfor Özer, Kara Petek-2 sorumluluğuna, görevine getirildiğine vurgu yaptı.⁹⁷⁵

EOKA tedhiş hareketlerinin bir sonucu olarak 30 Ekim 1955 günü, KFF/KOP Genel Kurulu'nda tüm Türk takımlarının KOP'tan ihracına karar verildi.⁹⁷⁶ Burada her ne kadar günümüze dek Rumlar, Türkler KOP'tan ayrıldı

⁹⁷³ Enver Emin ile gerçekleştirilen görüşme, 29 Kasım 2021.

⁹⁷⁴ Enver Emin ile gerçekleştirilen görüşme, 29 Kasım 2021.

⁹⁷⁵ Özcan Özcanhan, "Özer Debbağ da göçtü", *Star Kıbrıs gazetesi*, 11 Kasım 2013. <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=163231>, Erişim: 23 Nisan 2020; 22.59.

⁹⁷⁶ "Türk futbol takımlarının kesin ihracı yapılan 1954-1955 sezonu sonunda, KOP'un 10 I. Küme takımı arasında bir Türk kulübü Çetinkaya TSK; 11 II. Küme takımı arasında dört Türk takımı (Limasol'dan DTB, Larnaka'dan Demirspor, Mağusa'dan MTG, Lefkoşa'dan da GG.) bulunuyordu." Ahmet Sami Topcan'ın, T.C. Milli Olimpiyat Komitesi üyelerine verdiği, 22.02.1990 tarihli konferans metni. "EOKA faaliyetlerinin Türkleri de hedef alması üzerine, futboldaki Türk-Rum birlikteliğinin sonuna gelinir." Hatay, *age.*, s. 12.

dese de gerçek, Türklerin KOP safhalarını terk etmediği gerek stadyumlarını kapatarak gerekse müsabakaları oynatmayarak Rumların zorladığıydı.⁹⁷⁷ Ancak olumsuz gibi görülen bu durumu Türk toplumu liderliği bir fırsata çevirdi ve kendi Federasyonunu kurdu. İngiliz sömürge yönetimi ve Rum toplum liderliği “Türkler kendilerini yönetemez” felsefesine sahipti. Her alanda karşılaşılan milliyetçilik çığırkanlıkları ve Türk kimliğini bastırma çabalarına bir tepki olarak, 1940’lı yıllardan ayrılıklarla başlayan süreçlerin bir neticesi olarak, önce sendikal faaliyetlerin, müteakiben Türk Çiftçiler Birliği ve kooperatiflerin yönetimini başarı ile üstlenen Türk toplum liderliği, spordan ihraç neticesinde kendi spor yönetimini de kurdu ve yönetmeye başladı. Esasen Rum toplumu liderliği bir anlamda, her alanda Türk toplumunu teşkilatlanmaya yöneltti. Bunun neticesi olarak Türk toplumu liderliği gerek 55-60 döneminde, gerek 60-63, gerekse de 64-74 dönemi ve sonraki süreçte başarılı teşkilatlanmalara ve yönetim organizasyonlarına imza attı, varoluş mücadelesinden bağımsız devlet sürecine başarılı bir geçiş yaptı.

EOKA’nın Rum spor kulüplerinde teşkilatlanmasını, TMT’de önemli görevler üstlenmiş Mehmet Ali Tremeşeli, anılarında özetle şöyle ifade eder:⁹⁷⁸

“Köydeki spor kulübünde diğer iki Türk arkadaşım ile birlikte futbol takımında oynuyordum. Çünkü o zamanlar Türkler olarak kendi spor kulübümüz yoktu. Rumların Çiftçiler Birliği, önce Sağcılar Kulübü, ardından da EOKA’nın merkezi olmuştu. AKEL’e bağlı komünistlerin de kulüpleri vardı. Ben, her iki kulübe de sürekli gidiyordum. İkisinde de arkadaşlarım vardı. Onlardan biri de benimle aynı yaşta olan, daha sonra köyün EOKA başkanlığını üstlenecek olan Mihail Brogobi idi. Komünist Kulübünde ise çocukluk arkadaşım Theofani vardı.”

1957’lere gelindiğinde, Çiftçiler Birliği Kulübü EOKA’nın merkez üssü oldu.⁹⁷⁹ Tremeşeli gelişen olaylar ve yaşadıkları karşısında, arkadaşları ile beraber köyde halkın milliyetçi duygularını canlandırmak için “*ne yapalım*”

⁹⁷⁷ Ahmet Sami Topcan, “Rumların Yüzünde Tokat Gibi Patlayan Gerçekler”, *Halkın Sesi gazetesi*, 7 Temmuz 1989, s. 17.

⁹⁷⁸ Arslan Mengüç, *Ben Tremeşeli Mehmet Ali, Anılardaki Kıbrıs Türk Direnişi*, Türk Kültür Kıbrıs Yayınları, Baskı: Comment Grafik, Lefkoşa, 2013, s. 29.

⁹⁷⁹ Mengüç, *age.*, s. 87.

arayışına girdiler. İngiliz yönetiminin siyasi birliktelik ve milli etkinliklere karşı acımasız tutumu karşısında bir spor kulübü kurma kararı verdiler. Spor kulübü şemsiyesi altında, sömürge yönetimi yasakları aşılırken, diğer taraftan da köy toplumunun aydınlatılması, bilinçlendirilmesi ve galeyana getirilmesi ile amaçlanan hedefe yürünecektir.⁹⁸⁰

1955'ten, 1958'e gelinirken varoluş mücadelesi sürecinde Türk toplumu, olumlu siyasi ve sosyo-kültürel birlikteliklere imza attı, bu birlikteliklerden biri de yukarıda açıklandığı üzere futbolda gerçekleşti. Ancak Limasol'da oynanan DTB ile Çetinkaya arasındaki karşılaşmanın, sonlarına doğru çıkan saha olayları nedeniyle yarım kalması üzerine Dr. Küçük'ün değerlendirmesi, sporun hizmet ettiği amacı göstermesi bakımından dikkat çekicidir.⁹⁸¹

“Siyasi ve içtimai sahalarda şimdiye kadar görülmemiş bir birlik beraberlik gösteren Kıbrıs Türklüğünün futbol sahasında anlaşmaması manasızdır, yersizdir ve gülünçtür. Bunu herkesin bir an evvel anlayarak futbol maçlarının gagesini takdir edeceklerini ümit etmekteyiz... Kardeşlik ve dostluk parolamız olsun. Bu karanlık günlerde bizi birleştirici tesiri olması lazım gelen spor sahasından ayrılmayalım. Kendimizi bilelim.”

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ile spor kulüplerinin kurulması, sporun geliştirilmesi görevi Cemaatlere verildi.⁹⁸² Tek çatı altında her toplumun spor kulüplerinin eşit temsili esastı. Ancak Enosis doğrultusunda her hakkı mubah gören Rum toplumu liderliği, Anayasayı dikkate almadı. Türk toplumu gibi, Türk spor kulüpleri anayasal haklarından mahrum bırakıldı.

⁹⁸⁰ Mengüç, *age.*, s. 31.

⁹⁸¹ Fazıl Küçük, “Çetinkaya-DTB Maçı”, *Halkın Sesi gazetesi*, 21 Şubat 1958, Lefkoşa, Akt. Hatay, (2004), *age.*, s. 18-19.

⁹⁸² *Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası*, Kıbrıs Hükümet Matbaası Baskısı, Lefkoşa, 1960, Madde 87, 1. (e) fıkrası, s. 29.

Kıbrıs Cumhuriyetinin ilanını müteakip 25 Eylül 1960'da, Ahmet Sami'nin istifa etmesi ile boşalan Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu sekreterliğine Şahap Şemi⁹⁸³ getirildi.

Gençliğin kazanılmasında, vatan savunmasına yönelik gürbüz ve erdemli bir genç olarak yetiştirilmesinde kulüplerin oynadığı rol, 1962'de kurulan Çetin Spor kulübünün kuruluş amacında da açıkça yer aldı. Kulüp esas kuruluş gayesini, gençleri mahalle aralarından toplayıp, yetiştirip federe kulüplere doğru, dürüst, disiplinli ve iyi karakterli birer sportmen olarak hediye etmek ve böylece Türk sporuna yardım etmek olarak açıkladı.⁹⁸⁴

Kıbrıslı Rumların KOP adı altında 1962 yılında UEFA'ya üye olması üzerine, 21 Haziran 1963'de KTFF Başkanı Ahmed Sami Topcan, FIFA Başkanı Sir Stanley Rous'a KTFF'nun üye kabul edilmesi için yeniden yazdığı mektuba yanıt alamayınca KTFF, FIFA dışında kalmaya devam etti.⁹⁸⁵

3.2.4. Kıbrıs'ta Futbolun Politika ve İdeoloji İle İlişkisi

Siyaset ile eş anlamlı olarak da kullanılabilen, siyasetçilerin toplumun sorunlarını çözmek, çatışmaları ortadan kaldırmak için izledikleri yöntem, usul ya da topluma kabul ettirilmek istenen ideolojinin tatbik şekli politika olarak adlandırılabilir. Dolayısıyla ilgi alanı toplum olan politika, geniş halk kitlelerini kendine çeken futbolla yakından ilgilidir. Halka ulaşmak için futbolun bir yöntem olarak kullanılması politikacılar açısından cazip görülür. Politika, halka en kısa

⁹⁸³ "Şahap Şemi, 26 Aralık 1925'de Lefke'de doğar, Larnaka'da büyür ve Larnaka Amerikan Akademisini bitirir. Sosyal bir kişiliğe sahip olan Şemi, çeşitli spor kuruluşlarında görev yapar. 13 Ekim 1958 tarihinde Larnaka'da Demir Spor Kulübü yönetim kuruluna seçilir. Şahap Şemi, 1963 yılının Ekim ayında Mağusa Komiseri (Kaymakam) Ahmet Sami'nin yardımcısı olarak Mağusa'ya atanır. Evi Lefkoşa'dadır ve Mağusa'ya arabayla gidip gelir. Şemi, 25 Aralık 1963 tarihinde ailesine son mektubunu gönderir ve Mağusa'dan Lefkoşa'ya evine gelmek için ayrılır, ancak evine ulaşamaz. Kayıp Şahıslar Komitesi'nin kayıplar listesindeki 494 Türk'ten biridir." Hatay, (2004), *age.*, s. 49. Geniş bilgi için bk. *age.*, s. 49-53.

⁹⁸⁴ *Halkın Sesi gazetesi*, 5 Temmuz 1963, Spor sayfası, Hatay (akt.), (2004), *age.*, s. 56.

⁹⁸⁵ Nazım Burgul, "KOP'uyor muyuz?", *Havadis gazetesi*, 01 Nisan 2015. <https://www.havadis.kibris.com/kopuyor-muyuz/>, Erişim: 19 Nisan 2020; 15.21.

yoldan ulaşmak için futbolu bir araç olarak kullanırken bir paradoks olarak da, toplum tarafından da siyasetçiye ulaşmanın, istemlerin iletilmesinin de bir yöntemi olarak tercih edilir. Her yerleşim yerinde futbol kulüplerinin kurulması spor açısından rekabeti artırdığı gibi, futbol sosyal yaşamda olduğu kadar politik yaşamda da bir mücadele alanına dönüşür, iktidara ulaşmada bir yol olarak görülür.⁹⁸⁶

Futbolcu veya kulüp idarecisi olan kişiler toplum içinde tanınır, spordaki başarısı bireye daha güçlü bir sosyal konum kazandırır, seçimler esnasında avantaj sağlar. Saha çalışması esnasında yapılan görüşmelerde, KTFD kurulduktan sonra veya KKTC ilan edildikten sonraki milletvekili veya belediye başkanlığı seçim süreçlerinde, seçilmelerinde sporcu kimlikleri sonucu tanınırlığın önemli rol oynadığını belirtmişlerdir. Enver Emin'de bu konudaki görüşünü şu sözleriyle ifade eder:⁹⁸⁷

“1975'te milletvekili adayı oldum ve seçime girdiğimde, her gittiğim köyde müthiş bir sevgi gördüm, saygı gördüm ve çok büyük destek verdilerdi bana. Yani ben siyasetin ta en dışında olan birisi olarak siyasete girdim ama halkın büyük desteğini gördüm. O da işte ilişkilerim geniş olmasından kaynaklanmış bir şeydi.”

Ayrıca yine görüşmeler esnasında ortaya çıkan ilginç bir tespit de 1974 sonrası Ada ikiye bölünüp Türk toplumu kuzeye yerleşirken, yine bu taraftarlık olgusunun seçim sonuçlarına doğrudan etki etmemesi için farklı yerleşim yerleri gösterilmiştir. Şöyle ki, Limasol bölgesi Türkleri Lefkoşa, Girne, Mağusa ve Güzelyurt bölgelerine yerleştirildi. Larnaka'da ikamet eden Türk toplumu yine bu kaygıyla İskele, Mağusa ve Lefkoşa bölgelerine, Baf bölgesi Türkleri Güzelyurt, Lefke, Girne, Lefkoşa bölgelerine yerleştirilir. Limasol'un ezeli iki kulübü Doğan Türk Birliği ve Türk Ocağı Limasol kulüpleri bu rekabeti sürdürebilmek için Girne'de yeniden kuruldu.

⁹⁸⁶ Wahl, *age.*, s. 91. Saygın, *agt.*, s. 22.

⁹⁸⁷ Enver Emin ile gerçekleştirilen görüşme, 29 Kasım 2021.

Topcan, Kıbrıs'ta futbola ilk politikanın karışmasını şöyle dile getirmiştir:⁹⁸⁸ “1929-1930 sezonunda Kıbrıs'ta ilk Cemaatler arası futbol turnuvası Lefkoşa'da APOEL, TRUST, Olimpiakos, Lefkoşa TSK ile Ermeni Kayzak takımları arasında tertiplendi ve turnuvayı finalde APOEL'i yenen Kayzak kazandı. Neticeye Rum politikası bulaştı, Rumlar çarşıdaki Ermeni ticaret adamlarına boykot uygulayınca, Ermeniler Kayzak futbol takımını feshetmek zorunda kaldı.” Milli takım hüviyetindeki APOEL, yenilemez, yenilmemeli idi. Rum ve Ermeni toplumları arasındaki sözde göstermelik dostluk perdesi, APOEL'in yenilmesi ile bir anda ortadan kalktı, iki toplum arasında düşmanlık rüzgârları esti. 1950-55 döneminde benzer durum Çetinkaya TSK ile Rum takımları arasındaki karşılaşmalarda görülmüştür.

1 Nisan 1955 tarihi siyasi açıdan Rumların EOKA tedhiş örgütü vasıtasıyla Enosis yönünde, sözde öncelikle İngiliz sömürge idarecilerine karşı silahlı eylemlere giriştikleri hareketlerin başlangıç günü kabul edilir. Ancak burada gözden kaçırılan noktayı ise Ahmet Sami Topcan, “*spora Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ile siyasilerinin politikayı ve ırkçılığı karıştırdıkları olayların da başlangıcı*” olarak açıklar.⁹⁸⁹ Şöyle ki, 3 Nisan'da Lefkoşa'da, Kiliseye bağlı GSP stadyumunda, Çetinkaya TSK-Pezoporikos I. Küme karşılaşması vardır. Çetinkaya TSK bu maçı aldığı takdirde Limasol'un AEL takımı büyük ölçüde şampiyonluğunu garantileyecektir. AEL takımında iki ya da üç Türk futbolcu da oynamaktadır. Kilise, Türk futbolcuların da oynadığı AEL takımı yerine, tamamen Rumlardan kurulu Pezoporikos'un şampiyon olmasını ister. AEL takımının bir özelliği de, Limasol da I. Kümeye mücadele eden Türk takımı olmadığı için Limasollu Türkler, her ne kadar birinci öncelikle DTB'ni veya TOL'u destekleseler de I. Küme maçlarında, Çetinkaya TSK ile oynanan maçlar hariç, AEL'i desteklemektedir. Hal böyle olunca Stadyum Heyeti taraflara haber vermeden bu maçın oynanmasını yasaklar. Sözde bu karardan KFF ve Pezoporikos Kulübü'nün ve taraftarlarının da haberi yoktur. Ancak maç saatinde

⁹⁸⁸ Topcan, özel arşivi. Ayrıca bk. Ahmet Sami Topcan, “Rumların Yüzünde Tokat Gibi Patlayan Gerçekler”, *Halkın Sesi gazetesi*, 6 Temmuz 1989, s. 17.

⁹⁸⁹ Topcan, özel arşivinden.

oraya gelen sadece Çetinkaya TSK ve Adanın her tarafından bin bir güçle gelebilen on binlerce Türk futbolseverdir.

Özcan Özcanhan, 3 Nisan 1955'te Çetinkaya'nın bir futbolcusu olarak, Çetinkaya'nın Lefkoşa'da GSP stadyumuna alınmayışının canlı bir tanığı olarak o günü şöyle anlattı:⁹⁹⁰

“1 Nisan 1955'te, EOKA terör örgütü, kanlı saldırılarına, evvela İngilizleri hedef alarak sömürgecilere karşı başlattılar, sonra da bize döndüler. EOKA saldırıları başlayınca kadar ligler devam edirdi. 1955, 1 Nisan'dan sonra maçımız var. O gün ben de oradaydım, fotoğrafı var, ibraz edebilirim. Öğleden önce, ilk olarak genç takımlar maçı yapılırdı, öğleden sonra da birinci takımlar maç yapardı. Rumların cimnastrio dedikleri, GSP stadyumuna gittik, stadyumun kapılarını kapattılar. Saha komiseri Yabanas, hiç unutmam adını, iri yarı bir de muhafız Hriyago, giremezsiniz dedi. Pezoporikos ile maçımız var dedik. Türklerle maç yapmak yok artık dediler. Neden? Bizim güya Rumların kurtuluş mücadelesine, Enosis mücadelesine onların yanında katılmadık diye, İngiliz'in yanında yer almışız diye bize stadyumun kapattılar. Tabii o zaman KOP'a başvurdu yöneticilerimiz, Larnaka'da Pezoporikos ile bir maç yapmasına izin verilir gibi oldu, ondan da vazgeçtiler, kaldık.”

Özcanhan'ın anlatımında gizli kalan bazı noktalar şöyledir; öğleden önce genç takımlar maçı oynandı. Öğleden sonra Çetinkaya TSK, idarecileri ve Ada'nın değişik yerlerinden gelen Türk taraftarlar maç saati yaklaşırken stadyuma gitti, ancak stadyuma gidildiğinde ne Pezoporikos ne de Rum taraftarlar oradaydı. Sadece stadyum görevlileri vardı. Bu stadyum da Ada'daki hemen hemen diğer bütün stadyumlar gibi Ortodoks Kilisesi'nin mülküydü. Hal böyle olunca birkaç ay önce BM'de yaşananlar ve EOKA'nın da 1 Nisan'da harekete geçmesi neticesinde, Rum toplum liderliği, Kilise üzerinden futbolda da ayrılık için düğmeye bastı. Çünkü bu dışlamayı KOP üzerinden yaparak üyesi oldukları FIFA'yı karşılıklarına almak istemediler. Bu olayda dikkat çekici bir noktada, o gün GSP stadyumunda ne Pezoporikos takımı ne de tek bir Rum taraftar vardı. Bu durum bu faaliyetin planlı ve bilinçli olarak Rum toplum liderliğince gerçekleştirildiğinin bir göstergesiydi. Aynı zamanda Rum tarafının ve EOKA'nın iletişim kanallarının da güçlü olduğunun ve bir o kadar da gizliliğe riayet ettiklerinin bir göstergesiydi. Türk tarafının bu olayı sezdiğine dair bir

⁹⁹⁰ Özcan Özcanhan ile gerçekleştirilen görüşme, 02 Kasım 2021.

gösterge tespit edilememiştir, saatlerce yoldan maçı izlemeye gelen Türk halkı moral bozukluğu içinde tekrar evlerine döndüler.

Bu olaya Peker Turgud farklı bir yaklaşım sergiledi:⁹⁹¹

“Çetinkaya ile bir Larnaka takımı Pezoporikos isminde bir Larnaka takımının bir final maçı vardı. Birisi lig şampiyonu birisi kupa şampiyonuydu. O gün maç Lefkoşa’da oynanacak, bu kiliseye bağlı GSP Stadında, şimdi orası güney de otopark olarak kullanılıyor. Türkler boşa gidiyor. Çetinkaya takım olarak maçın oynanacağı stada gidiyor, statta kapılar kilitli, her taraf kapalı, bir tek Rum oralarda yok. Yani aralarında öyle bir iletişim sistemi oluşturmuşlar ki Rumlar o maçın o gün oynanmayacağını biliyorlar ama bu bilgi de hiçbir şekilde dışarıya sızmamış ve Türkler oraya gidip eli boş, kapalı kapılar görüp geri dönüyor ve orada sporda birlik koptu.”

Turgud’un üzerinde durduğu konu, Kilise ve EOKA da gizlilik tedbirlerine ve iletişime oldukça dikkat etmektedir. Aslında Türk seyirci kadar, bir o kadar da Rum seyirci o maçı izleyecekti. Ancak nasıl bir iletişim kanalı tesis edildiyse, Rum toplumunun hepsinin bu maçın oynanmayacağından haberi oldu, ancak çok iyi istihbarat kanallarına sahip olan ve Lefkoşa Serdarı da olan Çetinkaya TSK Başkanı ve Türk halkının hiçbirinin haberi olmadı.

Stadyum heyetinin bu kararı almasına iten neden, maç öncesi 1 Nisan’dan itibaren başlayan EOKA tedhiş eylemlerine katılan Pezoporikos Kulübü’nün EOKA’cı futbolcularının da bulunması ve bu futbolcuların polis tarafından tutuklanmalarından dolayı Pezoporikos’un Çetinkaya TSK yenilmesinin önüne geçmek ve AEL’in şampiyonluğunu engellemektir.⁹⁹² Sporum esasında toplumun bir aynası olduğu gerçeğini bir futbol maçı bile gözler önüne sermektedir. Bu olay aynı zamanda EOKA’nın futbol kulüplerinde de teşkilatlandığının somut bir göstergesi olarak görülebilir.

⁹⁹¹ Peker Turgud ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

⁹⁹² “KOP aynı maçın 14 Nisan 1955 tarihinde oynanmasını kararlaştırır. İkinci defa SSP stadyumunun Kilise kontrolündeki heyetçe yeniden kapatılması üzerine oynanamaz. Çetinkaya-Pezoporikos lig maçı, AEL şampiyonluğunu garantiledikten sonra, ancak ligin son haftası olan 9 Haziran 1955’te oynanır.” Ahmet Sami Topcan, “Rumların Yüzünde Tokat Gibi Patlayan Gerçekler”, *Halkın Sesi gazetesi*, 6 Temmuz 1989, s. 17.

Sosyal yaşam ile futbol oyunu arasında o kadar güçlü bir bağ var ki, insanlar her şeyin karşılığını futbol oyunun da bulabiliyor, kendilerini futbol ile ya da futbol sahalarında ifade edebiliyor. Hal böyle olunca da futbol daima siyasetçilerin ilgi alanında kalıyor, politik bir hedef haline gelebiliyor.

“Belirli bir topluma, ırka ya da herhangi bir etnisiteye ait özellikler o kültürün temsilcisi takımın futbolcuları üzerinden karakterize edilir. Futbol, sahalardan, çalışma hayatına, öğrenim hayatına kadar geniş bir yelpazede sosyal yaşamın her kesiminde kendine yer bulur, ırkçılık ve etnisite tabanlı söylemler futbolda da yeniden üretilir. Dolayısıyla futbol söylemi, küresel bazda kendi etnisitesini ve dilini üretir. Ulus devlet modelinin öncülü İttihat Terakki mensuplarının farklı kökenlerden gelmelerine karşın, Türkçülük ideolojisinde buluşmaları, futbolun sahip olduğu kolektivite gücünün göstergesi olarak kabul edilebilir. İttihat ve Terakki döneminde de futbol resmi ideolojinin yeniden üretildiği bir alan oldu ve ideolojinin etkisiyle Altınordu, Altay gibi takımlar kuruldu. Cumhuriyet döneminde de Ankara’da, İstanbul’dan Anadolu’ya geçen sporcular tarafından ‘güneş-dil teorisi’ bağlamında Ateş-Güneş kulübü kuruldu.”⁹⁹³

En anlaşılabilir şekilde birey, grup veya kurumların davranışlarına yön veren düşünceler bütünü olarak tanımlanabilen ideolojinin özünde toplumun ülküsü yer alır. Dolayısıyla Rum toplum liderliği Enosis yönünde, Türk toplumu liderliği varlığını koruma, taksim ya da Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlanma yönündeki ülkülerini toplumun her kesimine yayma görevini, diğer kurumların yanı sıra kitle sporu futbola da yükledi. Halka ulaşmak yerine, belirli bir kimliğe sahip, motive olmuş halde kulüplere ve stadyumlara dolan halk için toplum liderliği için kaçırılmaz bir fırsat sundu. Rum toplum liderliği sahip olduğu stadyumlar ve sağ görüşlü futbol kulüplerine verdiği destek ile kulüpleri ve

⁹⁹³ “Milliyetçiliğin ve cinsiyetçiliğin yeniden üretildiği alan: Futbol”, [../TEZ SON CİLT NÜSHASI/Agos gazetesi](http://acikradyo.com.tr/arsiv-icerigi/milliyetciligin-ve-cinsiyetciligin-yeniden-uretildigi-alan-futbol) Agos gazetesi, 24 Şubat 2009. <http://acikradyo.com.tr/arsiv-icerigi/milliyetciligin-ve-cinsiyetciligin-yeniden-uretildigi-alan-futbol>, Erişim: 19 Nisan 2020; 16.42.

sporcuları ideolojik baskı altında tuttu. Hatta Enosisi kabul ettiği yönde görüş belirtmeyen futbolcuları sağ görüşlü takımlarda oynatmadıkları gibi, sol görüşlü sporcuları da oynamasına müsaade etmedi. AKEL sol görüşlü kulüpleri ve sporcuları destekledi. Türk toplumu liderliği de tek ülkü peşinde, sağ, sol ve dini görüş peşinde koşmadan her yerleşim biriminde kulüplerin kurulmasına destek verdi. Dolayısıyla Kıbrıs'ta ideolojik ve sosyal bölünmeler futbol dünyasında kendine yer buldu.

Köy, kaza takımları kendi bölge halkının temsilciliğini, Çetinkaya TSK Ada çapında Türk varlığını temsil görevini üstlendi. Aynı şekilde APOEL, Anorthosis veya Pezoporikos da Rum toplumunu temsil görevini üstlendi. 1 Nisan 1955'te, EOKA saldırılarına başlayınca, yukarıda söylediklerimizin bir ispatı gibi saldırının etkileri kulüplere ve stadyumlara yansıdı. 3 Nisan'dan itibaren Ortodoks Kilisesinin malı olan Lefkoşa GSP stadyumu kapıları Çetinkaya'ya ve diğer tüm Türk takımlarına bir daha açılmamak üzere kapatıldı. Spor karşılaşmaları da 1 Nisan'dan itibaren politik, ideolojik ve din temelli çatışmadan nasibini aldı. Bir anlamda Kıbrıs futbolu, ideolojik temelli meydana gelen sosyal hareketlenmenin bir aynası oldu. Bu nedenle futbol, Ada'da, toplumların erdemlerini, milli tutkularını, ideolojilerini yansıttıkları bir alan oldu.

3.2.5. Dönemin Rum Futbol Kulüpleri

3.2.5.1. APOEL Spor Kulübü

APOEL (Atlitikos Podosferikos Omilos Ellinon Lefkosias, Lefkoşa Rum Atletik Futbol Kulübü), Lefkoşalı sağ görüşlü, fanatik Rumların taraftarı olduğu Kilise'nin egemenliğindeki Rum toplumunun Lefkoşa kazası futbol takımıdır.

APOEL'in kuruluşunun temelinde, Enosis Neon TRUST ve halkın takımı olarak Panağrodikos takımları vardır. Bu iki kulübün zayıflaması ile 1926'da yerlerine önce POEL kuruldu. Daha sonra isminin önüne A harfi eklenerek APOEL (Lefkoşa Elenlerinin Atletizm ve Futbol Takımı) güçlü bir halk takımı

olarak yoluna devam etti.⁹⁹⁴ “A” harfi “Atletik” anlamına gelip, Kulübün sporcularının aynı zamanda iyi bir atlet olduğunu vurgular. 1926 yılında kurulan ve futbol, basketbol, voleybol, futsal, masa tenisi, bowling, bisiklet, okçuluk, yüzme ve su topu dâhil olmak üzere çeşitli spor dallarına sahip olan APOEL çoklu spor kulübünün bir parçasıdır.⁹⁹⁵ 23 Eylül 1934’te kurulan Kıbrıs Futbol Federasyonu’nun kurucu üyesidir.⁹⁹⁶

“Kulübün kuruluş vizyonu, Başkentin Elen sakinlerini temsil edecek ve Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhaki konusundaki derin isteklerini ifade edecek bir futbol kulübü kurmak olarak belirlenir. Kulübün ilk başkanı Giorgos Poulas, ilk kulüp binası Ledra Caddesi’nin sonundaki ‘Atinalılar Kulübü’dür.

Kulüp EOKA’nın merkez karargâhı gibi kullanıldı, yönetici ve sporcularının çoğu, EOKA’nın aktif elemanlarıydı. İki polisi şehit etmekten İngiliz sömürge yönetimince suçlu bulunan ve idam edilen Michalakis Karaolis Kulübün atletizm branşı sporcusuydu.”⁹⁹⁷

APOEL, aşırı sağ görüşe sahip ve Enosisi ilke edinmiş bir kulüp olduğundan asla Türk sporcularına yer vermedi. Ayrıca sol görüşlü futbolcuları da takımda istemedi. Bu nedenle 1948’de politik görüşünü desteklemeyen kulübün sol görüşlü bazı futbolcuları ihraç ve lisanslarını iptal etti ve Kulüp bir bölünme yaşadı. İhraç edilen futbolcular, 1948’de bir araya gelerek Omonia Lefkoşa Futbol Kulübünü kurdu, taraftarları da sol görüşü benimseyen kişilerden oluştu.

⁹⁹⁴ An, *age.*, s. 32. Hatay, (2005), *age.*, s. 26.

⁹⁹⁵ https://stringfixer.com/tr/APOEL_FC, Erişim: 09 Haziran 2022; 00.24.

⁹⁹⁶ Ahmet Sami Topcan, “Rumların Yüzünde Tokat Gibi Patlayan Gerçekler”, *Halkın Sesi gazetesi*, 6 Temmuz 1989, s. 17. Ayrıca bk. Topcan, özel arşivi, Hatay, (2005), *age.*, s. 17, 28-29. An, *age.*, s. 33.

⁹⁹⁷ https://stringfixer.com/tr/APOEL_FC, Erişim: 09 Haziran 2022; 00.24.

APOEL'in renkleri, mavi ve sarıdır. Mavi Yunanistan'ı, sarı ise Bizans'ı simgeler. Logosu, kulübün adı üzerine çapraz olarak mavi ile yazılmış, mavi ve sarı bir Bizans kalkanıdır. APOEL, maçlarını Lefkoşa'da Makarios Stadyumunda oynarken, 23 Ekim 1999'dan itibaren ana sahası GSP Stadyumu'dur.⁹⁹⁸

3.2.5.2. Olympiakos Spor Kulübü

Olympiakos, Haziran 1931'de kuruldu. Lefkoşa merkezli bir Kıbrıs futbol takımıdır. Derneğin kurucuları, spor ve ağırlıklı olarak futbol, sanatsal ve kültürel faaliyetlerle ilgilenen, Kıbrıs Lisesi mezunu, eğitimli bir grup gençti. Derneğin kurucuları, Yunan kulübü Olympiakos Piraeus'a duydukları aşktan dolayı "Olympiakos" adını seçtiler. Renkleri yeşil-siyahtır. Siyah, 1571 tarihindeki fetih için Kıbrıs Helenizm'inin yasını hatırlatmak ve yeşil, Kıbrıs Helenizm'inin Yunanistan ana karası ile birleşme umudunu ve inancını sembolize etmektedir.⁹⁹⁹

Köleleştirilmiş Kıbrıs Helenizm'inin ideallerinin koruyucusu Akritas, Lefkoşa'nın Olympiakos adlı uzun tarihsel yolculuğunun hunisinden ortaya çıktığı inancıyla yola çıkmıştır. Olympiakos'un kuruluşunun ilk aylarından itibaren üyeleri, yabancı işgal varlığından ulusal kurtuluş çabalarına katılmakla kalmamış, her ulusal kurtuluş olayında öncü bir rol üstlenmiştir. Dernek İngiliz sömürge yönetimi tarafından kapatıldı ve bir yıl sonra yeniden açılmasına izin verildi. Vali Palmer yönetimi zamanında, Dernek binasında Yunan bayrağının çekilmesi, 1821 Yunan devriminin kahramanlarının fotoğraflarının asılması ve ayrıca ulusal siyasi nitelikteki toplantılar yasaklandı. Her ulusal kurtuluş eyleminde Olympiakos, öncü, karar alma merkezi olmuştur. 1931 İsyanına Olympiakos'un üyeleri aktif olarak katıldı.

⁹⁹⁸ https://stringfixer.com/tr/APOEL_FC, Erişim: 09 Haziran 2022; 00.24.

⁹⁹⁹ <https://www.olympiakos.com.cy/istoria/>, Erişim: 04 Mart 2022; 23.54.

1955-59 yıllarında Olympiakos başrolde oldu, EOKA saflarında yer alan tüm Yönetim Kurulu üyeleri, kulübün sıradan üyeleri ve futbolcuları, daire başkanı Polikarpos Yorgacis ve Lefkoşa başkan yardımcısı Giannakis Matsis'ten alınan emirleri yerine getirerek, bölgesinde üç savunma mevzii oluşturmuştur. Aktif bir üyesi George Steros (1963 çatışmalarında öldü), Lefkoşa'nın aşağı mahallelerindeki bölünmüş hattın denetimini devraldı ve tam koruma sağladı.

Kulüp tarihçesinde, 1955-59 döneminde üyelerinden EOKA mensubu olarak hayatını kaybeden Charalambos Mouskos, Nikos Georgiou, Stavros Stylianidis, Kostas Loizou, Nikos Katsaris, Pantelis Katelaris'ten övgüyle söz edilir ve Kulüp üyelerinin bu dönemde katıldıkları eylemlere yer verilir. 1963 Aralık çatışmalarında, Olympiakos Kulübü idarecilerine göre Kıbrıslı Türklerin nihai hedefi Lefkoşa'nın en hassas bölgelerinden biri Olympiakos Kulübü'nün kalesi olan Agios Cassianos'un bölgesiydi. Yöneticilerince çatışmalar esnasında bölgenin genel merkezi olarak toplantıların yapıldığı ve kararların alındığı yer Olympiakos Derneği'ydi.

Olympiakos, Kıbrıs Futbol Federasyonu kurucu üyelerinden birisiydi. Tüm Kıbrıs'ta gösteriler düzenleyen özel bir sanat bölümüne ve orkestraya sahipti. 1933'te ilk konser Lefkoşa'da Papadopoulou Tiyatrosu'nda verilmiştir.¹⁰⁰⁰

3.2.5.3. Omonia Spor Kulübü

APOEL'de oynayan bazı futbolcuların düşüncelerinden dolayı aşağılanması ve kulüpten ihraç edilmeleri, 1948 yılında sendika kurulma ve sendikal faaliyetlerin arttığı, Yunanistan iç savaşı etkilerinin Kıbrıs'ta görüldüğü ve sporun siyasallaştığı bir yılda, APOEL'den ayrılan oyuncuların kurulmasına öncülük ederek Haziran 1948'de Lefkoşa'da kuruldu. Yöneticisi, sporcusu,

¹⁰⁰⁰ <https://www.olympiakos.com.cy/istoria/>, Erişim: 04 Mart 2022; 23.54.

tarafтары ile sol görüşü benimseyen, sporu spor için yapmayı amaçladığını, spor değerlerini kötüye kullanılmayacağını ifade eden bir Kulüptür. APOEL'in ilkelerini benimsediğini, kendi demokratik ifadelerinden vazgeçtiklerini ifade eden beyannameyi imzalamayan futbolcularını, “şantajı boyun eğmediler, gurur ve cesaretle imzalamadılar, bunun sonucunda ihraç edildiler ve sendikalardan ayrıldılar” şeklinde gururla söz ederler.¹⁰⁰¹

Bu dönemde, sporculara tamamen atletik koşullar sağlayacak yeni kulüplerin kurulması ihtiyacı doğar, Omonia ile birlikte, Şubat 1948'de Nea Salamina, Nisan'da Alki, Mayıs'ta Orpheus kuruldu. Bu kulüplerle beraber AMOL Limasol ve Neos Asteras Morfou KEPO'yu kurdular.

Kulüp 1948 yılında kurulan, KEPO adlı organizasyonun beş yıllık döneminde dört şampiyonluk kazandı. İlk resmi maçını 31 Ekim 1948'de AMOL Limasol'a karşı oynadı ve 1953'te KEPO'nun diğer sendikalarıyla beraber tekrar KOP'a katıldı ve I. Kümede yer aldı.

Kurulduğu yıllarda, futbolun yanı sıra, hokey bölümüne sahipken, 70'li yıllardan itibaren masa tenisi ve atletizm bölümleri kuruldu. Omonia, yeşil-beyaz renklere sahiptir, amblemi üç yapraklı bir yoncadır. Üç yapraklı yonca, baba, oğul ve kutsal ruhu simgelediği gibi şans getirdiğine de inanılır.

3.2.5.4. Anorthosis Spor Kulübü

Anorthosis 30 Ocak 1911'de, Mağusa'da kuruldu. Kulübün kuruluşu, güç yıllarda, zor zamanların öfkelerini yenmek ve parlak gelecek için atılan ilk adım olarak yorumlandı. Kuruluşundan itibaren nesilden nesile aktarılacak, gençleri ıslah etti, yetiştirdi ve eğitti, nu nedenle gelecek için sağlam bir temel oluşturduğuna vurgu yapar. Kulüp Venizelos'un tarih sahnesine çıkıp,

¹⁰⁰¹ <https://www.omonioafc.com.cy/history/>, Erişim: 04 Mart 2022; 23.59. Bu bilgiler Omonia Lefkoşa Spor Derneği, resmi internet sahifesi, “Trifylio'nun Parlak Tarihi” bölümünden derlendi.

sömürgecilere karşı kendi reformları için mücadele ettiği ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek için girişimlere başladığı bir dönemde kuruldu. BU milli coşku içerisinde Gazimağusa'da tüm Yunanlılar için bir arzu ve tutku, bir hayal ve bir vizyon haline gelen "Anorthosis" (Rektifikasyon), adını alan bir dernek doğdu. İlk kıvılcımın ateşlenmesine "Vatanseverlik Kaygısı" neden oldu. Temel amacı kasabanın gençlerini eğitmektir, bu nedenle dernek bir okul, bir öğretmen rolünü üstlendi.¹⁰⁰²

Kulüp, kuruluşundan itibaren Gazimağusa'nın sosyo-kültürel yaşamında yer almaya başladı. Mandolin oyuncuları ve orkestrası tüm Ada'ya seslendi. Bu konserler ciddi bir gelir kaynağı oluşturdu. 1922'de Küçük Asya mültecileri için bir fon kuruldu ve büyük miktarda yardımda bulundu. Anorthosis öğretmenlerinin adı "Müzikal, Edebi ve Hayırseverler Derneği" olarak değiştirildi.

Kulüp doğal olarak spora ağırlık verdi, futbol, voleybol, su sporları ve atletizm branşları kuruldu. Derneğin sembolü olarak, küllerinden yeniden doğan efsanevi kuş olarak nitelendirilen ve kendi küllerinden defalarca yeniden doğması için "Phonenix" seçildi. Günümüzde de Phonenix'in kanatları altında güçlü ve daha üretken bir şekilde devam ettiği kabul edilir.

Ada'nın tamamında bir özgürlük havası estiği, 1931 İsyanında, üyeleri isyan girişimine katıldı. Bu durumdan rahatsız olan İngiliz sömürge yönetimi, 11 Şubat 1932'de Gazimağusa Komiserinin talimatıyla Anorthosis'in kapılarını kapatıldı, ancak bir yıl sonra yeniden açılmasına müsaade edildi. İsyan lideri Başpiskopos Leontios, altın alyanslarını mücadele için bağışlayanlara gümüş alyans sunduğu toplantı Anorthosis Kulübünde yapıldı. Ödül töreni için Anorthosis Kulübü'nün seçilmesi, Kulübün milli meselelerde öncü rol oynadığının bir göstergesi olarak kabul gördü.

¹⁰⁰² <https://anorthosisfc.com.cy/history/?lang=en>, Erişim: 04 Mart 2022; 10.17. Bu bölüm Kulübün resmi sitesinin "Tarihçe" bölümünden derlenmiştir.

1950'lerde tırmanmaya başlayan tedhiş hareketlerinde, Ekim 1952'de Anorthosis üyeleri, Kulüp binasının duvarlarına "Yaşasın Birlik", "Yunanistan Asla Ölmeyecek" gibi yazı yazma suçu işlediklerinden tutuklandılar.

Bu arada Kulüp KOP'ta sportif başarılarla da imza attı. 1949'da Kıbrıs Kupasını, 1951'de ilk Lig şampiyonluğunu kazandı.

EOKA örgütlenmeye başladığında Mağusa'da, Anorthosis'in mücadeleye hazırladığı yetişmiş bir gençlik buldu. Kulüp binası, özgürlük mücadelesinin buluşma noktası oldu. İngiliz sömürge yönetimince de Anorthosis'in faaliyetleri izlenmekte ve bilinmekteydi. 23 Aralık 1955'te İngiliz polisi, Kulüp binasına bir baskın düzenledi ve aralarında kurucu üyelerinden Antonis Papadopoulos ve Pavlos Pavlakis de dâhil olmak üzere birçok kişiyi tutukladı. Müteakip süreçte EOKA tedhiş hareketlerine katılımı nedeniyle, 24 Temmuz 1956'da Gazimağusa Komiseri ikinci kez Anorthosis'in kapatılması emrini verdi, ancak üyeleri aktif olarak mücadeleye devam etti, kasabanın Ticaret kulübünde, Adam'ın diş cerrahisinde ve Sarri'nin ofisinde mücadeleye devam edildi.

Temmuz 1958'de, bir İngiliz askeri ve eşi Anorthosis Kulübü binası karşısında öldürülmesi üzerine, İngiliz polisi 8 Temmuz 1958'de Anorthosis Kulübünü bastı, binada EOKA bombaları ve silahları bulundu. Anorthosis Kulübü yetkililerinde bu olaydan sonra İngiliz askerlerince Kulüp binasının bombalandığı ve kullanılamaz hale geldiği iddia edildi. Bu olaydan Kulübün Genel Sekreteri sorumlu tutuldu, Kulüp Başkanı Anastasios Economides, İngiliz polisine "yanlış yönlendirildiniz" dedi ve "Anorthosis'in ruhu Phoenix asla ölmeyecek, tarihi yolumuza devam etmek için sonsuza kadar yeniden doğacağız" demiştir.

1960 yılında Mağusa halkının da desteği ile Mağusa'nın kalbi haline geldiği iddia edilen yeni kulüp binası inşa edildi. Anorthosis taraftarları maçlarında, "The Spirit of Anorthosis will never die, never be ruined. Our much loved Anorthosis like the Phoenix will live on forever", "Anorthosis'in ruhu asla

ölmeyecek, asla mahvolmayacak. Anka kuşu gibi çok sevdiğimiz Anorthosis sonsuza kadar yaşayacak” pankartı açarlar.

Kuruluşundaki renkleri, sarı-siyahtır. Siyah İstanbul’un fethinden dolayı duyulan üzüntüyü, sarı ise Bizans’ı yeniden diriltmeyi ve yüceltmeyi simgeliyordu. Müteakiben Enosis mücadelesi ile bütünleşince, mavi-beyaz renkleri kullanmaya başladı. Ancak zaman zaman kaybettikleri Mağusa’yı temsilen siyah rengi kullandılar. 1974’ten sonra Anorthosis Larnaka’ya göç eder ve günümüzde de faaliyetlerini Larnaka’da sürdürmektedir.

3.2.5.5. AEK Spor Kulübü

AEK, Athletic Union Kition-Larnaca, iki tarihi Larnaka Birliği, Pezoporikou ve EPA’nın Genel Kurullarının aldığı bir karardan sonra 18.7.1994 tarihinde kuruldu. Bu karar, Larnaka’nın büyük çoğunluğunun güçlerini birleştirmek ve Larnaka’yı gururlandırmak amacıyla tüm etkinliklerde yer alacak bir Atletizm Kulübü oluşturmak için önceki dört çabasının ve beklentisinin doruk noktasıydı.¹⁰⁰³ Esasen inceleme dönemizde Larnaka’da, Pezoporikos ve EPA isimleriyle iki takım kuruluydu.

Pezoporikos Omilos Larnakas (POL), 1927 yılında kuruldu ve 1938’den itibaren Kıbrıs Liginde yer aldı. Kulübün renkleri yeşil-beyazdır. EPA, Enosis Pezoporikou Amol, 1930 yılında kuruldu. 1934-35 sezonundan itibaren Kıbrıs Liginde mücadele etti. Her iki kulüp de KOP kurucu üyesidir.

KOP’un oluşturulduğu günden itibaren, Pezoporikos iki şampiyonluk kazandı, 8 kez Kupa finalinde yer aldı ve bir kez kupa şampiyonu oldu, EPA ise üç şampiyonluk kazandı, 8 kez finalde yer aldı ve 5 kez kupa kazandı. Birleşmeden sonra AEK, iki kupa ve bir süper kupa zaferini kutladı. AEK’nın

¹⁰⁰³ <https://www.aek.com.cy/page/athlitiki-enosi-kition>, Erişim: 04 Mart 2022; 23.18. Bu bölüm AEK resmi sitesinden esinlenerek derlenmiştir.

renkleri yeşil-sarıdır ve amblemi, aynı zamanda bir "ölu adam" olarak simgelenen, Larnaka kıyılarında savaşırken ölen General Kimonas'ı temsil etmektedir.

AEK, dernek statüsünde faaliyetlerini sürdürmektedir. Derneğin kuruluş amaçları arasında; "Spor fikrinin üyeler arasında tanıtımı ve sporun ilerlemesi, Dernek üyelerinin milli eğitimleri ve yurtseverlik, demokrasi ve özgürlük düşüncesinin yaygınlaştırılması, toplumsal, kültürel, sanatsal eylemlerin ve genel olarak kamu yararı amaçlarına uygun eylemlerin geliştirilmesi" gibi milliyetçi duyguları içeren amaçlar yer almaktadır. Ancak AEK'nın vizyonu sadece sahada sportif başarılar kazanmakla değil, "EPA Dernekleri vasıtasıyla tarihinin bir takipçisi olarak, Ada'nın 1974 Türk işgalinden sonra inleyen ve %37'sinin Türkler tarafından işgal edilmesiyle sonuçlanan toprakların geri alınmasına yönelik tüm sportif, sosyal ve milli meselelerinde yer almak" da hedeflenmektedir.

3.2.5.6. ARIS Spor Kulübü

Kıbrıs'ın tarihi takımlarından biri olan SOULI ve APOL derneklerinin birleşmesi ile 1930 yılında kurulmuştur. ARIS, daha sonra feshedilen POSEIDONAS Limasol kulübünün futbolcularını bünyesinde topladı. Amblemi, "Olympian" savaş tanrısı, tanrı Aris'in kalkanının içinde mükemmelliği ilan eden yıldızdır. Renkleri umudun rengi yeşil, saflığı gösteren beyazdır. ARIS, zaman içerisinde futbol, masa tenisi, basketbol, bowling, voleybol, futsal ve satranç bölümlerine kavuştu, ancak ana spor dalı ve kulübün öne çıkan özelliği futboldur.¹⁰⁰⁴

Bir eğitim derneği olarak ARIS, Limasol ve Kıbrıs'ı kültürün en üst basamaklarına çıkaran performanslar sergileyen uluslararası üne sahip bir

¹⁰⁰⁴ <https://arisfc.com/en/history/>, Erişim: 04 Mart 2022; 22.41. Bu bölüm ARIS resmi sitesinden esinlenerek derlenmiştir.

koroya sahip olarak Kıbrıs kültürüne büyük katkı sağlamaktadır. ARIS korusu, 1956 yılına kadar şefliğini sürdüren ünlü şef ve besteci Solon Michaelides tarafından Yunanistan'ın Selanik Ulusal Orkestrası'nın yönetimini üstlenmek üzere 1938 yılında kurulmuştur. 1962'de yeni bir başlangıç yapan koro, Kıbrıs, Yunanistan ve uluslararası arenada en iyi bilinen Helen korolarından biri olmaya devam etmektedir.

ARIS, Limasol'un en önde gelen vatandaşlarının favori takımudur ve Kıbrıs'taki taraftarların çoğundan takdir ve saygı görmektedir. Aris'in diğer Limasol kulüplerinden daha az, ancak kulüplerine çok daha bağlı taraftar grubu vardır. Pers ordusunu Thermopylae'de geciktiren ünlü 300 Spartalı askerine atıfla "Leonidas'ın 300'ü" olarak anılırlar. Bir aile gibi birbirine bağlı olan taraftarları, takıma duydukları patolojik sevgiyi doğdukları günden itibaren taşırlar ve en değerli hazineleri olarak babadan oğula, nesilden nesile miras bırakırlar.

3.2.5.7. APOLLON Spor Kulübü

1953 yılı sonlarında bir grup genç, milliyetçi, spor amaçlı bir dernek kurmayı ve aynı zamanda üye olacak gençlerin eğitim ve sosyal düzeylerini yükseltmeyi amaç ve hayal etmişlerdir. 14 Nisan 1954'te ve Bay Christakis Savvidis başkanlığındaki Ulusal Dernekler ve Yeni Loncaların birkaç üyesinin genel kurulundan sonra, APOLLON Limasol Spor ve Müzik Kulübü adında bir spor kulübünün kurulması için bir teklifte bulunuldu. Meclis teklifi onayladı ve böylece 14 Nisan 1954'ten itibaren APOLLON doğdu.¹⁰⁰⁵

Kulübün ilk yönetim kurulu şu isimlerden oluştu: Charalambos Lympouridis (Sekreter), Andrea Psyllidis (Sayman), Antonakis Furlas (Danışman), Meli Charalambous (Danışman), Andrea Theocharous (Danışman) Andrea Angelou

¹⁰⁰⁵ <https://www.apollon.com.cy/>, Erişim: 04 Mart 2022; 22.26. Bu bölüm APOLLON resmi sitesinden esinlenerek derlenmiştir.

Panopoulos (Danışman). İlk futbol takımı da, Antonakis Fourlas'ın rehberliğinde, kırsalda futbol oynayarak kuruldu. Giderek daha popüler hale gelen kulüp, 16 Ekim 1955'te KOP'a dâhil edildi. 1956-57 sezonunda KOP I. Kümeye yükseldi.

Takımın renkleri mavi-beyazdır. Takımın kurulması, Kıbrıs halkının Yunanistan ile birleşme mücadeleleriyle iyi bağlantılı ve Enosis yönünde mücadelenin alevlendiği yıllar olduğu için Yunan bayrağının renklerini seçilmiştir. Takımın amblemi, Yunan mitolojisindeki olimpiyat tanrısı "Apollon" temsilen seçilmiştir. Apollon güneş, şiir ve müzik tanrısı olarak kabul edilir.

3.2.5.8. PAEK Spor Kulübü

Girne'nin ilk futbol kulübü ve PAEEK FC'nin öncüsü olan PAEK (Girne Futbol ve Spor Birliği), 10 Ekim 1953 akşamı Girne Eleftherios Caddesi'ndeki SAGK kulüp evinde kuruldu. Kurucu üyeler arasında kulübün ilk başkanı olan Andreas Katsellis ve kulübün tüzüğünü hazırlayan Frixos Vrachas vardı.¹⁰⁰⁶

Kulübün tüzüğüne göre, dini mezhep ve siyasi inançları ne olursa olsun tüm Kıbrıslıların Kulübe katılmasına izin verildi. Kulübün amblemi olarak çift başlı kartal, siyah ve sarı ise kulübün orijinal renkleri olarak seçilmiştir. PAEK ayrıca 1966'da Kıbrıs Basketbol Birliği'nin kurucu üyesiydi, 1971'den 1973'e kadar arka arkaya üç şampiyonluk kazandı, 5 kupa finaline katıldı ve 1995'te FIBA Saporta Kupası'na katılmaya hak kazandı. PAEK'in ilk futbol maçı, Kasım 1953'te APOEL Lefkoşa'ya karşı, yeni inşa edilen stadyumu GS Praxandros'ta oynandı.

1974'ten itibaren kulüp Lefkoşa'ya taşındı. PAEK ve AEK Karava (Girne İlçesi'nin küçük bir kasabası olan Karavas, bir başka taşınmış kulüp) Lige, PAEK/AEK adı altında ortak bir takım olarak katıldı. Mart 1977'de iki kulüp

¹⁰⁰⁶ <https://paeekfc.com/history>, Erişim: 04 Mart 2022; 22.15. Bu bölüm PAEEK FC resmi sitesinden esinlenerek derlenmiştir.

birleştirildi ve PAEEK FC (Girne İlçesi Futbol ve Spor Birliği) kuruldu. PAEEK FC, Türk İşgalinin hüznünü simgeleyen siyah, memleketi Girne'ye döneceğinin umudunu simgeleyen beyaz ile siyah-sarıdan, siyah-beyaza geçiş kararı alındı. Kulüp Girne'ye döndüğünde tekrar eski rengine dönmesi kararlaştırıldı.

3.2.6. Rum Spor Kulüpleri EOKA İlişkileri

Rum toplumu da etnik spor kulüpleri kurması ve Türk kulüpleri gibi benzer faaliyetlerde bulunması, EOKA ile bağlantısı konusunda Dinçer Hasan Raif, “Mağusa takımı Anorthosis, Mağusa’da EOKA'nın merkeziydi. Mağusa’da bir de Nea Salamina takımı vardı. Nea Salamina ise komünistlerin takımıydı. Anorthosis zenginlerin takımıdır. Ama Rumlar da tabir şöyledir, Yunancada. Mesela solculara solcu derler. Aristeriya sağ, Aristera soldur. Solculara solcu derler, Aristera, ancak Yunanlılar sağcılara sağcı demezdiler. Gekko derler, Gekko zengin demektir. Yani hem mali açıdan zengin, ama onlar bir de gönül zenginliğini de ifade ederler. Limasol'un Aris takımı, komünistlerin takımı. Aristeri'dir o, yani solcu ve zenginler. EOKA, tabii zenginler ve milliyetçilerdir. EOKA, Mağusa’da Anorthosis'e bağlıdır”¹⁰⁰⁷ şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Ahmet Sevinç, Rumların da daha TMT öncesi benzer teşkilatlanma içinde olduğunu ifade etti. “Rumların EOKA teşkilatlanmasında köyün papazları önemli rol üstlendi. Papazlar hem teşkilat üyesiydi ve aynı zamanda kulüp başkanıydı. Yalusa (Yeni Erenköy) papazı, dikkat çekmemesi için onun köyünde görevliydi. İki toplum arasında ilginç bir denge de sağlandığı görülürdü. Bu papazın EOKA'cı olduğu, onun da köyün petek beyini, Teşkilat mensubu olarak tanıdığı halde birbirleri ile iyi geçinmeye çalışır, köylerinde bir olay çıkmaması için birbirlerini idare ederlerdi.”¹⁰⁰⁸ Bu paradoks, görüşmeler esnasında futbolcuların anlatımlarında da görüldü. Rum kulüp başkanı EOKA'nın etkili bir üyesidir, futbolculardan bazıları EOKA mensubudur ve aynı takımında forma giyen Türk

¹⁰⁰⁷ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

¹⁰⁰⁸ Ahmet Sevinç ile gerçekleştirilen görüşme, 04 Kasım 2021.

futbolcusu da TMT üyesidir. Herkes birbirinin ne olduğunu bilir ve mevcut durum da bir şekilde kabullenilmiş.

Türk toplum liderliği teşkilatlanma çabalarını spor kulüpleri üzerinden gerçekleştirirken benzer uygulama Rum toplumu için de geçerlidir. Zihni Kalmaz Olimpiakos'a gerçekleşmeyen transfer sürecini anlatırken Olimpiakos kulüp başkanının da bir EOKA mensubu olduğu görülmektedir.¹⁰⁰⁹

Raif Örtunç'a göre; "Türk toplumunda olduğu gibi Rum toplumunda da spora Kilise önderliğinde Rum toplum liderliği yön verdi. Şöyle ki, günümüzde de aynı ismi taşıyan ve UEFA standartlarındaki tek saha, GSP isimli stadyum, toprak sahibi Kilisedir, Kilisenin malıdır ve Kilisenin kontrolündedir. Kilise sporda da çok güçlü ve etkindir. Lefkoşa'da Makarios'un stadı var, ikinci bir güzel stadyum, bu da Kiliseye aittir. Dolayısıyla Kilise, spor kulüplerine sağladığı maddi destek, gerekse kullanıma açtıkları spor sahaları ile spor kulüpleri üzerinde etkin rol oynadı, baskı kurdu. Türk toplumunda teşkilatlanmanın nüvesini spor kulüpleri oluştururken, EOKA'nın da teşkilatlanması spor kulüpleri üzerinden oldu. APOEL bu konuda müthişti. Benzer şekilde EOKA, Mağusa'da Anorthosis, Lefkoşa merkezde Olimpiakos ve APOEL, Limasol'da Aris gibi Rum kulüplerinin içinde teşkilatlanmıştı."¹⁰¹⁰

Özel Aygın da, Türk spor kulüplerindeki teşkilatlanma çalışmalarının benzer şekilde EOKA çatısı altında da görüldüğünü ifade etti. EOKA'nın, Limasol ve Larnaka'da ancak bir farkla, kulüpler içinde yerleştiği kanısındadır. Nüfus oranından dolayı Türk kulüplerindeki personelin %90'ı TMT üyesiyse, Rum kulüplerinde bu oran %50'nin altındaydı. Ancak kulüp idarecilerinin EOKA üyesi olduğunu değerlendirmektedir.¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁹ Zihni Kalmaz ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

¹⁰¹⁰ Raif Örtunç ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

¹⁰¹¹ Özel Aygın ile gerçekleştirilen görüşme, 30 Kasım 2021.

Bilindiği üzere gerek o dönemlerde gerekse günümüze uzanan süreçte hiçbir Rum futbolcu Türk takımlarında oynamadı. Rum toplum liderliği, Kilise ve EOKA baskısı ile oynamalarına müsaade edilmediği değerlendirilmektedir. Türk toplum liderliği de genel olarak benzer düşüncededir, ancak bir miktar yetenekli Türk futbolcu kısıtlı da olsa, Hüseyin Alder (Galliga) gibi gizli yollardan da olsa belirli Rum kulüplerinde oynadı. Bunlardan biri de Zihni Kalmaz'dır. Kalmaz bu konudaki birkaç ilginç anısını şöyle paylaştı:¹⁰¹² 1959-60'da Beşiktaş'a transferi gerçekleşmeyince Ada'ya geri döndü. Lefkoşa'nın sol görüşlü kulübü Omonia, Zihni Kalmaz'a o zamanın şartlarına göre oldukça iyi bir teklif sundu. Kalmaz tam kabul edeceği sırada hadiseden Türk toplum liderliğinin haberi olur ve Dr. Küçük gazetesi Halkın Sesi'nde, "*Zihni bir komünist takımına gidecek!*" şeklinde ön sayfede bir başlık attı. O zamanlarda Komünistlikle eklemlendiğinde, kendi hayatın tehlikeye girdiği gibi ailesi de güç durumunda kalmaktadır. Dolayısı ile bu transfer gerçekleşmedi. Ancak YAK'ta oynarken her iki takımda da oynaması kaydıyla, Sancaktarlık karargâhınca, Girne Rum takımı PAEK'te oynamasına müsaade edildi. İki sene PAEK'te oynadı. Kalmaz, Rum spor kulüplerinin de bu işin içinde olduğu, benzer yapılanmaya gidildiği ve EOKA bağlantılı olduğunun göstergesi sayılabilecek bir transfer öyküsü daha yaşadı. Sağ görüşlü, EOKA'nın etkili yapılanmasının bulunduğu, azıllı EOKA'cı ve İçişleri Bakanı Yorgacis'in takımı, bir polis takımı olan Olimpiakos Kulübü Zihni Kalmaz'ı transfer etmek istedi. Yenicami Kulübü ile transfer konusunda anlaşıldı ve her nasılsa başlangıçta Bayraktarlık karargâhı bu transfere onay verdi. Transfer gerçekleşti. Kalmaz, yaklaşık dört ay Olimpiakos'un antrenmanlarına çıktı. Ancak liglerin başlamasına kısa bir süre kala bazı sıkıntılar ortaya çıktı. Olimpiakos KOP şampiyonudur. KOP'un Yunanistan Futbol Federasyonu ile yaptığı anlaşma gereği bir hafta Lefkoşa'da maç yapılırsa diğer hafta Yunanistan'a maça gidilecektir. Durumu yine gazetede manşet oldu. Kalmaz Bayraktarlık karargâhına çağrıldı, bir karar vermesi istendi. "Ya o taraf, ya bu taraf!" Olimpiakos'ta oynamak isterse Rum tarafına geçecek ve bir daha Türk kesimine dönemeyecekti. Ailesi Türk tarafında kalacak, bir daha belki de

¹⁰¹² Zihni Kalmaz ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

görüşemeyecekti. Kalmaz, bu nedenle Olimpiakos'tan ayrılmaya eski takımına dönmeye karar verdi. Hadisenin kritik kısmı bundan sonra başladı. Zihni gitti, Olimpiakos başkanına durumu anlattı. Olimpiakos kulüp başkanının Kalmaz'a sözleri dikkate değerdi:

“Ben bilirim bu işi dedi bana, hiç uğraşma ki Rumca gazetelerde çıkmasın. Zihni bak dedi, biz seni Girne'den çok iyi tanırık, Girne'den de söylerler iyi falan diye, biz bilirik bunun ne olduğunu, hiç kendini zorlama, biz sana karışmayık ama eğer karar verirsen o yanda oynayacam diye bizim şeyimiz sana açık, ama dedi sen bilin.”

Olimpiakos başkanı da bir EOKA mensubuydu. Çünkü Yorgacis'in takımının başındaydı. Yani bir anlamda Kemal Şemiler Türk toplumu ve TMT için ne anlam ifade ediyorsa, O da Rum toplumu için ve EOKA için aynı anlamı ifade etmekteydi. *“Ben bilirim bu işi!”* sözünün altında yatan etmen de Teşkilat işlerine vukufiyetiydi. Ayrıca *“biz seni Girne'den çok iyi tanırık”* sözü ile de Zihni Kalmaz'ın Girne'de Teşkilata girdiğinden itibaren haberleri olduğu ve izledikleriydi. Mevcut durumda da Kalmaz'ın TMT'nin bir mensubu olduğunu bilinmekteydi. Ayrıca bu konuşmadan çıkarılabilecek bir diğer önemli sonuçta, Türk futbolcularının da hemen hepsinin TMT'nin bir parçası olduğu bilinmesine rağmen Rum kulüplerinde oynamalarına müsaade edilmesi bir hegomonik göstergedir. Bir azınlık toplum sporcusu müsaade edildiğinde egemen gücün takımında forma giyebilir anlayışıydı. Ancak bir Rum futbolcu bir azınlık toplum takımında kesinlikle forma giyemezdi.

Zihni Kalmaz, Girne Rum takımı PAEK ile ilgili düşüncelerini EOKA bağlamında şöyle ifade etti:¹⁰¹³ “PAEK'in oyuncuları da EOKA'nın içinde yer alırdı. PAEK de bir polis takımıydı. Günümüzde de polis takımıdır ve oyuncuları EOKA'nın adamlarıdır, hepsi öyle yetiştirildi. Kalmaz, Türk futbolcuları için TMT ne anlam ifade ediyorsa, Rum takımları ve futbolcuları için de EOKA aynı anlamı ifade etmekteydi. Lefkoşa takımı APOEL aşırı sağ görüşlü ve Türkleri hiç sevmeyen karakterler üzerine kurulu, Kilisenin ve o dönemde Makarios'un

¹⁰¹³ Zihni Kalmaz ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

takımıydı. Kesinlikle Türk futbolcu oynatmaz, Türk takımları ile ma bile yapmak istemezdi. Kalmaz'a göre, tüzüklerinde, "*Türk futbolcular oynayamaz!*" maddesi de yer almaktaydı. O dönemden günümüze APOEL takımında hiçbir Türk futbolcusunun oynamamış olması Kalmaz'ın söylediklerini haklı çıkarmaktadır. Kalmaz, günümüzde Omonia takımının bir Akademisi olduğundan, günümüzde dahi futbolcularını yetiştirdiklerini vurgulamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÖNEMİN TANIKLARINDAN MİLLİ MÜCADELE SÜRECİ

Kıbrıs'ta yaşanan ve döneme tanıklık edenlerin bir kısmının halen daha hayatta olması nedeniyle Türk toplumunun Milli Mücadele süreci günümüzde de yaşanmaya devam etmektedir. Bu sürecin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tam bağımsız, BM tarafından tanınan, Ada'da eşit ve kendi topraklarında egemen bir güç oluncaya da devam edeceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle o döneme tanıklık edenlerin günümüze taşınan yaşam öyküleri anlamlıdır. Her ne kadar ettikleri yemine bağlı kalınmaya devam edilse de verilen bilgiler çalışma dönemindeki varoluş mücadelesinin teşkilatlanma çalışmalarına ışık tutabilmektedir. Bu teşkilatlanma sürecinde ve Türk toplumunun sosyo-kültürel yaşamında spor kulüplerinin rolünü ve değerini ortaya koyabilmektedir. Dönemin tanıklarından kimileri o günleri fısıldayarak, kimileri de "biz de vardık" dercesine haykırarak seslendirmektedir.

Ali Çetin Amcaoğlu, Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi denilince ilk akla spor kulüplerinin geldiğini vurgulamıştır. Amcaoğluna göre; spor kulüpleri, Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinin temel direğidir ve teşkilatlanmanın merkezi, nüvesi haline gelmiş kurumlardır. Spor kulüplerinin gençlere vatan, millet aşkını aşıl原因 ve gelecekte de Kıbrıs Türk halkının kaderini belirleyecek, sağlıklı nesiller yetiştirmeyi bir okul gibi benimseyen, bu düşünce yapısı ile gerekli özeni göstererek faaliyetlerini sürdürdüklerini ifade etmiştir. Rum tarafının özellikle Makarios döneminde, Megali İdea hedefi doğrultusunda ülke üzerindeki tahribatları dikkate alındığında, spor kulüplerinin ne kadar önemli birer savunma teşkilatları olduklarını vurgulamıştır. Bu perspektif ile Kıbrıs Türk halkının, haklarını savunmak ve varlığını korumak açısından nasıl bir kafa yapısıyla örgütlendiğini spor kulüpleri üzerinden rahatlıkla görülebildiğini ifade etmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında, spor kulüplerinde o dönem yöneticilik yapan kişiler, aynı zamanda her biri TMT'nin bir değeri, bir kahramanı olarak toplumda

yer almış insanlardır. Bunun en belirgin örneklerden bir tanesi, isim vermek gerekirse Kemal Şemilerdir. Şemiler, Bölge Komutanlığı/Serdarlık da yapmış, o zaman hem Lefkoşa'da TMT'nin başında çok önemli görevler üstlenmiş, hem de Çetinkaya Spor Kulübü'nün Başkanlığını yürütmüş bir değerdir. Bunun gibi daha sayabilecek, her biri tarihe mal olmuş birçok değerler vardır. Amcaoğlu, spor kulüplerini gerçekten TMT'nin nüvesini teşkil eden, müteakiben bu TMT ruhunun Türk Mücahit Teşkilatına yansımalarını sağlamış unsurlar olarak nitelendirdi.¹⁰¹⁴

4.1. MİLLİ MÜCADELEDE TÜRK TOPLUMU

4.1.1. Türk Toplumunda Milli Mücadele Olgusu

Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Spor Kulüplerinin rolü incelenirken, Türk toplumunun topyekûn olarak varlığı da daima göz önünde bulundurulmalıdır. Dönemin tanıkları mücadeleyi sadece TMT'ye indirgersek küçültmüş oluruz demektedirler. Bu görüş bağlamında mücadelede spor kulüpleri ve spor adamlarının rolü incelenirken olaya sadece spor kulüplerine bağlamakta pek doğru bir yaklaşım olmaz. Özellikle teşkilatlanma safhasında büyük bir rol üstlenmişlerdir, ancak büyük resmin bir parçası olduğu da bir gerçekliktir. Dolayısıyla topyekûn girilen bu mücadelede Türk toplumu da kadınıyla, erkeğiyle, çocuğuyla, öğretmeni, doktoru, esnafı, her kesimden vatandaşı ile önemli rol üstlenmiştir.

Türk ailesi çocuklarını sadece okullara ve kulüplere emanet etmemiştir. Türklük bilincinin kazandırılmak, bilinçlendirmek için çaba sarf etmiştir.

İngiliz sömürge döneminde, 29 Ekim, 30 Ağustos gibi milli günlerde Türk bayrağı çekilmesine İngiliz yönetimi müsaade etmezdi. Ali Osman Ünver, rahmetli annesinin kapı, pencere kapalı ve oda içerisinde "*bayrağımız budur*" şeklinde kendilerine Türk Bayrağını gösterip, bayrak ve Türk milliyetçiliği

¹⁰¹⁴ Ali Çetin Amcaoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

duygularını aşıladığından, o şekilde büyüdüklerinden ve gelen öğretmenlerin de onları hakikaten pekiştirdiğinden söz etti.¹⁰¹⁵

Işıl Arıkan, milli hislerinin yüksek oluşunu öncelikle aile yapısından kaynaklandığını vurguladı. Sahip olduğu ana vatan sevgisi, Atatürk sevgisi, Türkiye aşkına vurgu yaptı. O zamanlar nerede bulunduğunu hatırlayamadığı Çanakkale Savaşı'nı gösteren resimleri üzerinde taşırdı. Türk askerinin el bombası atarken, süngüyle hücumla geçerken ki fotoğraflarına yatmadan önce bakar, heyecan duyardı. Geceleyin o zamanlar TRT yayını tek dinlenen radyoydu. Geceleyin saat 12'de kapanırken İstiklal Marşı okunurdu. Arıkan İstiklal Marşı'nı duyduğunda, yatağında içinden öyle gelerek hemen ayağa kalkarak İstiklal Marşını dinlediğinden, yani birisi ona kalk demeden, kalkıp dimdik durduğundan ve o heyecanla yatıp uyduğundan söz etti.¹⁰¹⁶ Kimse söylemeden ancak, ana vatan sevgisini, Atatürk İlke ve İnkılaplarını, Türk kimliğini, örf ve adetlerini bir yaşam tarzı olarak benimseyen ve uygulayan ailesi, öğretmenleri ve tüm Türk toplumu bu heyecanı aşlamıştı.

Ahmet Sevinç, milliyetçilik duygularının güçlenmesini aile yapısına ve İngiliz sömürge devrinde uygulanan yaptırımlara bir tepki olarak gelişmesine bağladı. İlkokulda okurken İstiklal Marşı yerine, yaşasın kraliçemizi okuyarak ve İngiliz bayrağını direğe çekerek büyüdüklerinden söz etti. Böyle olmasına rağmen her Türk'ün evinde yastığının altında bir Türk bayrağı bulundurduğuna vurgu yaptı, bu ruhla büyüdüklerini ve TMT saflarına katıldığını ifade etti.¹⁰¹⁷

¹⁰¹⁵ Ali Osman Ünver ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

¹⁰¹⁶ Işıl Arıkan ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

¹⁰¹⁷ Ahmet Sevinç ile gerçekleştirilen görüşme, 4 Kasım 2021.

Bozkurt, ailesinin kendini bilinçlendirmesi, Türk spor kulüplerinin isimleri, renkleri, Türk toplumunun aldığı isim ve soy isimlerle ilgili olarak da anımsadıklarını şöyle paylaşır:¹⁰¹⁸

“İngiliz yönetimi ile beraber Kıbrıs Türklerin de sürekli yükselen Türk milliyetçiliği, isimlere, sembolere ve renklere yansır. Ben burada Bozkurt soyadımı öyle aldım. Spor kulüplerinde de renkleriyle, armalarıyla o izleri görüyorsunuz. Zaten bir dönem Türk bayrağı asmak, kullanmak yasaktı. Hakikaten ilkokulda çok milliyetçi bir öğretmenimiz vardı. Okulun bayrak direğine İngiliz bayrağı çekilir ve kraliçe marşını söyledik. Ama bu öğretmenimiz hatırlıyorum, çekmecesinde gayet düzgün, gayet güzel bir Türk bayrağı tutar, dışarıyı kolaçan ettikten sonra kapıyı kapardı. Bizleri sıraya dizer, bayrağın önünden geçirip ve bayrağı öptürdü. Sonrasında babam otobüs çalıştırırdı Lefkoşa’da. Bir gün gittiğinde beni de alıp o zaman Türkiye Elçiliği yoktu, Konsolosluk vardı ve Türk Bayrağının asıldığı tek yer orasıydı. Meğer bütün Türk çocukları o Bayrağın önünden geçirilmiş, babam da beni oradan geçirdi, Bayrağı gösterdi, bak dedi, işte bu bayrağımızdır. Yani bu atmosferde yetiştik. Ve bunu tabii, Rumlar’ın çalışmaları da sürekli tırmandırdı. Yani Rumlar da sürekli işte, Enosis hayaliyle şiddet olaylarını tırmandırdıkça bu tepki büyüdü ve milliyetçilik duygusu daha da yoğunlaştı. Tabii şunu söyleyeyim, ilginç bir tarihi geçmişi vardır Kıbrıs Türklerinin. Kıbrıs Türklerinin siyasal çizgisi bir tek Enosis tepkisi hariç her dönemde karışık oldu. Enosis konusunda, hemen hemen herkes hem fikir oldu. Enosis bir korkuydu ve tabii herhâlde Girit’te, şurada burada olan yansımaları ve o korku vardı. Bütün bu olgular bir araya gelince tabii kulüplere de doğal olarak yansıyor. O dönemde, nereye bakarsanız forma rengiyle, armasıyla zaten bunu görürsünüz. Mesela Bozkurt sembolü TMT’nin kuruluşundan önce de kullanılırdı.”

Türk toplumu aile isimleriyle de mücadelenin içinde olduğunu göstermektedir. Zorlu Töre, isim verilmesiyle ilgili anılarını kendi ailesinden örnekleme ile dile getirdi:¹⁰¹⁹ O dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’dur. Zorlu, Kıbrıs’ta kendisini Kıbrıs davasına adanmış bir kişi olarak kabul edilir ve bu nedenle oldukça sevilen bir kişiliktir. Dolayısıyla babası ismini Fatin Rüştü Zorlu koyar. Müteakiben Türkiye’nin Kıbrıs meselesiyle daha yakından ilgilenmesi zafere yakınlık olarak yorumlanır ve 57’de doğan ikinci kardeşinin adı Zafer konur. Üçüncü kardeşi kız olur. Türkiye taksim tezini benimsemiş ve "ya taksim ya ölüm" mitingleri yapılmaktadır. Bu nedenle o yıl doğan kız kardeşinin adı Taksime konur. 1959-60 Zürih ve Londra anlaşmaları imzalanır, Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı da Kıbrıs’a ayak basar. Türk askeri Kıbrıs’a geldi diye o yıl doğan kardeşinin adı Mehmet Mutlu konur, yani Mehmetçik’ler geldi,

¹⁰¹⁸ İsmail Bozkurt ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

¹⁰¹⁹ Zorlu Töre ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

mutluluk geldi diye. Bir sonraki kardeşinin adı Mustafa'dır. Kıbrıs'ta soyadı kanunu çıkmadan önce ikinci isim olarak soy isim gibi, baba adı kullanılır. Baba ismi Kemal olduğu için, Mustafa Kemal olsun diye. Daha sonra 1964 hadiseleri olur, Erenköy direnişi verilir. O zaman İsmet İnönü Türkiye'de başbakandır ve uçaklar imdada yetişti diye, o yıl doğan kardeşinin adı da İsmet İnönü'dür. Bir sonraki kardeşimin adı da Bozdağ'dır. Hem Erenköy bölgesinde hem Beşparmak Dağları bölgesinde Bozdağ tepeleri vardır. O tepelerde şehit düşen mücahitlerin anısına Bozdağ ismi konulur. Son kardeşinin adı Emine'dir. Onu da Peygamber Efendimizin annesine atfen ninesi koyar. Diğer üç kardeşinin adı da aile bireylerinin isimlerini taşır. Dolayısıyla Kıbrıs Türk toplumunda verilen isimlere bu şekilde anlamlar yüklendi. Kurulan hemen hemen tüm takımların ilk renkleri kırmızı-beyazdır. 50'li yıllardan itibaren takım sayılarının artmasına paralel olarak renk değişikliğine gidildi.

Mücahit Komutanları Derneği Dış İlişkiler sorumlusu Pulat Yakar Tosun da, gizlilik ile ilgili unutamadığı bir anısını paylaştı:¹⁰²⁰ Babası İngiliz döneminde Mağusa Komiserinin (Kaymakam) şoförlüğünü yapmış, aynı zamanda da teşkilatta çalışmıştır. Babası evden çıkıp teşkilat görevi nedeniyle iki gün eve gelmediği olmuştur. Annesi bu durumu kabullenememiş, evde sürekli tartışmalar, kavgalar yaşanmış. Ancak babası, teşkilat yer üstüne çıkıncaya kadar ağzını açıp da bir şey söylememiş. 21 Aralık'ta babası bir şeyleri paylaşmak üzere aileyi bir araya toplamış. *“Ben dedi bu kadar zamandır 1958'den beri bu TMT Teşkilatı'nda çalıştım. Hiçbir şey size söylemedim. Ama şimdi açıklıyorum ki böyle böyleydi bu durumlar”* diyerek durumunu izah etmiştir. Evdeki sessizlik yerini bir anda ağlamalara, çığlıklara, birbirine sarılmalara bırakmış. Ninesi Kuran okutmuş, kurbanlar kesilmiş. Her evimizde bir bayrak direği vardı diyen Tosun bir ilginç anısını da şöyle paylaşır. O dönemde evlenen çiftlere bir Bayrak ve bir de Kur'an-ı Kerim olmak üzere iki şey hediye edilirdi. Kur'an-ı Kerim başucunda muhafaza edilir, Bayrak da milli günlerde İngiliz'e ve Rum'a rağmen bayrak direğine çekilirdi.

¹⁰²⁰ Gözkamaş Ergüneş ile 04 Kasım 2021 günü gerçekleştirilen görüşme esnasında Pulat Yakar Tosun da bir anısını paylaştı. Tosun, 1948, Mağusa doğumludur.

Raif Örtünç, Türk toplumunun bu mücadeleyi kanacağına, varlığını koruyacağına dair bir anısını dile getirdi. Çetinkaya'nın etkili isimlerinden birisi ve aynı zamanda kovan beyi olan arkadaşı Nevzat Uzunoğlu'nun ağzından bin bir güçlkle çekip aldığı bir anısını şu şekilde paylaştı:¹⁰²¹

“Nevzat Uzunoğlu kovan beyi, Çetinkaya'nın da önemli isimlerden biri; Rıza Vuruşkan, Bayraktar, TMT'nin başındaki adam ve Kemal Şemi, Çetinkaya'nın Başkanı ve Lefkoşa'nın Serdarı üçü birlikte, bir gece 3 mil olarak bilinen Girne Ozanköy bölgesindeki şimdiki Cratos Otelinin bulunduğu sahil bölgesindedirler. Denizden silah ikmal yapılacaktır, ikmal personelinden habersiz gizlice olayı izlemektedirler. Tekne ile silahlar gelir, o gece de bardaktan boşanırcasına yağan felaket bir yağmur vardır. Orta yaşlı Aziz Bey diye birisi, sırtında silah, mermi sandığı ile tepeye doğru tırmanmaya çalışır, ancak yağışın etkisi ile sürekli kaymakta tepeye ulaşmamaktadır. Aziz kayar, tekrar alır sandığı, sürekli “çıkacan Azizim çıkacan” diyerek kendini motive eder. Gene çıkar, gene kayarmış ağır, yaşlı adam. Üçüncüsünde de yine kendi kendine “çıkacan Azizim çıkacan”, sonunda tepeye ulaşır adam. Bu manzarayı izleyen Rıza Vuruşkan, Uzunoğlu'na döner, “Kıbrıs Türkü bu mücadeleyi kazanacak. Yaşlı adamın inancına bak!”

Özel Tahsin, teşkilatın gizlilik esasına ne kadar dayalı olduğunu göstermek açısından bir anısını şöyle paylaşır. Babası bir TMT mensubudur. İki kez Türkiye'ye eğitim kampına gitmiştir. İlk gidişinde Tahsin altmışlı yıllarda henüz lise talebesiydi. Babası okula gelip, müdür vasıtasıyla para bırakmıştır. Teneffüste müdür yanına çağırarak, babasının sağlık sorunları nedeniyle yurt dışına tedavi görmeye gittiğini söyledi ve bırakılan parayı teslim etti. Babası gerçeği söyleyemeyeceği için Tahsin'le yüzleşemedi. Bu görevin kutsal ve mukaddes bir yanı olsa bile oğluma ben yalan söyleyemem düşüncesiyle oğlunun harçlığını müdür vasıtasıyla bırakmıştır. İkinci kez tekrar eğitime gittiğinde de sağlık nedenlerini ileri sürmüştür. Eğitim görevinin Ada sathında genellikle kamufle edilmesi bu şekilde yapıldı. Ne zaman ki 63 olayları başladı, çanaklar çıkarıldı, evlerine kasalar gelmeye başladı, silah kasaları içerisinde graslanmış silahlar çıkmaya başladı, o zaman TMT'nin ne olduğu, TMT'nin kodlarının isimleri ve böyle bir teşkilatın varlığını öğrenildi.¹⁰²²

¹⁰²¹ Raif Örtünç ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

¹⁰²² Özel Tahsin ile gerçekleştirilen görüşme, 05 Kasım 2021.

Osman Şanlı'nın babası da teşkilat mensubudur, ancak bunu ailede kimse bilmez, tesadüfen bir olay sonrası öğrenir: "Bir gece saat 11-12 gibi, babası giyinip evden çıkmıştı. Babası normalde nereye giderse Şanlı'yı da götürürdü. Sezdirmeden babasını takip etti ve babası bir komşusunun evine girdi. Şanlı'da arkasından gidip, kapıyı çaldı. Evin kapısı eski model bir kapı ve ortasında buzlu camdan bir kanatçık vardı. O dönem köyde elektrik yoktu, içeride gaz lamba yanmaktaydı. Şanlı, kapıyı çalar çalar çalmaz, buzlu camdan evin içinde bir koşuşturma, itişmeler, gitmeler, gelmeler olduğunu gördü. Biraz sonra ev sahibi kapıyı açtı, "Hamza gel senin Osman'mış ya" diyerek babasını çağırdı. Osman Bey nasıl görmedim bunu diyerek, kendisini gizlice takip eden Şanlı'ya tepki gösterip ve eve gönderdi. Epey zaman sonra o evde ne yaptıklarını sorduğunda babası, silah bakımı yapıldığını, silahların yeni baştan gras ile yağlandığını anlatmıştır. Babasının TMT mensubu olduğundan abisinin de annesinin de haberi yoktur. Ada sathında olduğu gibi köylerinde de çanak yerini iki kişi bilmekteydi."¹⁰²³

Saydam'da TMT'nin hücresel yapısına ve sıkı gizlilik tedbirlerine ait aile içi bir olayı şu şekilde dile getirmiştir:¹⁰²⁴

"Biz de bu TMT işleri hep hücresel olduğu için, kimin ne, ben başka bir şey söyleyeyim sana. Rahmetlik babam benim TMT'de olduğumu bilmez. Bunlar hepsi 21 Aralık'tan sonra açığa çıkınca öğrenildi. Evet, hiç unutmam rahmetlik anneciğim, babama bir gün, ben de odada ödev yaparım. Saat böyle bir buçuk ikiye. Ahmet Ahmet dedi, gene babamın adı Ahmet Refik'tir. 'Bak sana bir şey söyleyeyim usandım artık, al yatağını da git Kulübe yat.' Çünkü geldiğinde babam, nerede kaldın? Bilirsiniz eski kadınlar eşi ve çocukları gelmeyince, yemek yemezlerdi, sofraya oturmazlardı. Biz anladın mı, çocuk uyuyacayık, ertesi gün okul var. Hiç unutmam bağırarak ve annem çok hanım bir bayandı, bu laf hiç unutmam, Ahmet Ahmet dedi kendine, böyle devam edeceyiksan, yatağını da al, git o kulübünde kal. Neden bilimin, rahmetlik annem bilmiyordu."

İsmail Bozkurt, halkın TMT'yi nasıl sahiplendiği şu sözleriyle ifade eder:¹⁰²⁵

¹⁰²³ Osman Şanlı ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

¹⁰²⁴ Refik Göksel Saydam ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

¹⁰²⁵ İsmail Bozkurt ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

“Bugün baktığınızda silah denmez onlara ama o zaman iki şey kubur, yani el yapımı tabanca ve el yapımı bomba falan. Ama bizim için önemli silahlardı onlar. Onları tarihi bir yer olan Mağusa Surlar içinde birçok çanaklarda nasıl sakladığımızı biliyordum. Orada saklayıp sonra köylere göndermek bir sorun oluyordu. İşte bizim ekipte, tabii tam olarak hatırlamak mümkün değil ama ben talip oldum, ‘ben alırım onları’ dedim. Çünkü ben bir akraba evinde kalıyordum. Eski tip biraz. Odalar hep avluya açılıyor. Bir odasını bana verdiler ve atlarım da var. Gelen silahları yatağımın altında koruyordum. Sonra birileri gelip de parola sorardı, verirdik götürürlerdi. Ama bununla ilgili ilginç bir anım da var. Çok yıllarca sonra, yakın bir tarihte, o anılarımı yazarken Mağusa’ya gittim. O kaldığım evin hemen yanında Dağlı Ailesi diye birileri vardı. Babalarıyla oturduk, sohbet ediyoruz. Babaları da o dönemde 7-8 yaşlarında mı ne bir çocukmuş. Bana öyle bir şey anlattı ki hayret ettim, dona kaldım. Tabii silah saklaması ve dağıtımını işini kendimce çok gizli yapıyordum. Dedi ki, ‘meğer bütün mahalle farkındaymış, kadınlar kendi aralarında konuşuyormuş, bu çocuk başına yatacak falan diye.’ Ama tabii bir o kadar da ilginç olan, bütün mahalle bildiği halde İngiliz’e ihbar edilmemesi de önemli bir şey, TMT’nin ne kadar sahiplendiği gösterir. Yani o kadar sahiplenilmişti ki, benim silah sakladığımı herkes farkındaymış artık, nasıl olur bilemiyorum. Konuşuluyor oraçta, bu ulaşmıyor yani polis teşkilatına!”

TMT’nin oluşumunda öğretmenlerin yanı sıra, muhtarlar, destebanlar, polisler, dernekler, kulüp yöneticilerine varıncaya kadar toplumun her kesimi sorumluluk aldı ve elini taşın altına soktu. Özcan Özcanhan, Teşkilata girerken ettiği yeminin önemini, ne anlam ifade ettiğini ve yeminin toplumdaki algısını bir anı ile paylaştı:¹⁰²⁶

“Yemin etmek için belirli bir bina var, sen bilin, ben bilirim. Bir oda, bir masa, üzerinde Kuran-ı Kerim, Türk bayrağı, silah, yemin edecek ama bir perde, perdenin gerisinde, yemini andımızı okur ve bu örgüte girecek olan onu aynen tekrarlar ve namus ve şerefi üzerine kendini adar. Neye adar, Türk halkının haklarını, güvenliğini korumak için and içer, en küçük bir ifşaat, cezası ölümdür, kabul eder. Neler gördü bu göz, yemin edip de hıçkırarak ağlayan, bayılan, tir tir titreyen ve o kadar dolup da şey eden haykırarak ayağa kalkan, burada canımı vermeye hazırım diyen çocuklar, cesurlar. Bazıları da ağlarıdı, korkardı ama okuyunca en sonunda budur. Kolay değilidi, yemin edecen de ondan sonra ve hiç bir kimseye, karına, kardaşına, anana, babana da söylemeyecen. Benim babam içinde, ben içinde, kardeşim içinde, birbirimize bahsetmeyiz. Baktı ki ben Kara Petek, Küçük Kaymaklı’da yetkili biri oldum. Kardeşim bilirdi artık, evindeki çanağı da bilirdim. Babam da öğrendi sonra, bir anımı da anlatayım ki çok üzülüm o zaman. Bir emir geldi, bu, bunu yaptı, demez hiçbir şey, bu ceza verilecek kendisine. Kalktım ben, boşta bulundum. Niçin dedim? Bir tek kelime bu, ne için dedim? Bir gün sonra görevden alındım. Etrafımdaki arkadaşlar bana seslenmez, benden emir almaz. Babama dedim, ‘baba sen bu işin içindesin, benda. Kemal Şemi’nan beraber yer içersiniz. Nevzat Uzunoğlu, o da yardımcısıydı. Lütfen ne var yani ben ne olacağım?’ Soğutulmuşum, soğutmak; silmek dense vuracaklar beni arkadaşlarım. A’yı sil, emri gelirse, şu veya bu şekilde bulup onu öldürecek. Gitti babam, ondan sonra görüştü geldi. Oğlum dedi. ‘Emir yerine getirilir. Soru sorulmaz bu örgütte. Sen kalktın soru sorarsın. Onun için soğutuldun. Ben gittim, seni de çok sevdikleri

¹⁰²⁶ Özcan Özcanhan ile gerçekleştirilen görüşme, 02 Kasım 2021.

İçin, beni saydıkları için, af olundun dedi. Bir kere daha sormaycan, emir geldi, yerine getirecen.' Bunu da yaşadım ve çok üzülüyüdüm, çok, soğudulmak ne demek? Benim hayatımı verdim da ya."

Özcanhan'ın da belirttiği gibi, TMT'nin faaliyetlerinin 21 Aralık 1963'te yer üstüne çıkıncaya kadar gizlilik içinde yürütülmesinin ardında yatan etmenlerden biri de mutlak itaatti. Özünde yatan olgu, soru sormadan, sorgulamadan, verilen emrin her türlü şart altında en iyi şekilde yerine getirilmesiydi. Ayrıca görüşmeler esnasında yemin edilerek TMT'ye katılmanın bir gurur ve onur meselesi olduğu, Türk toplumunda ne kadar kabul gördüğü görüldü. TMT'ye bir şekilde katılmayanların burukluğu anlatımlarından sezilendi. Kendilerinde bir eksiklik hissettikleri fark edildi.

Sonal Özgürğün gibi Refik Göksel Saydam da Türk toplumunda toparlanma faaliyetlerinin KATAK'ın kuruluşundan sonra bütünlük içinde hız kazandığını vurgulamıştır. Babası ve amcaları da, bu bağlamda oluşturulan Larnaka bölgesel organizasyonun parçalarıdır. Söz konusu kişiler yukarıda sözü edildiği gibi spor kulüplerinin oluşumunda etkiliydiler. Haftada bir veya iki defa, o günlerin zor koşullarında Larnaka'dan Lefkoşa'ya giderek merkezden aldıkları direktifleri, kendi bölgelerinde uygulamışlardır. Saydam, o zor günlerde ellerinde silah olmadığını vurgulayarak, o günlerin bir savunma refleksi olarak günümüze kadar ulaşan her biri birer çakı taşımaktadır. Türk toplumunun silahsız olduğunu bilen EOKA mensupları yolda giderken, تنها bir yerde kısırdıklarında, üç beş kişi bir araya gelerek Türkleri durdurur, döver, yaralardı. Bu saldırılara yanıt vermek için her Türk kendini savunmak, korumak için yanında bir çakı taşırdı. Rum'un en korktuğu silah, o zamana göre çakıydı, çakıyı gören dağılırdı. Onun için her Türk'ün güvenliği için cebinde bir çakısı vardı.¹⁰²⁷

Haberleşmenin önemi fark edilir, ilkin cansızdan başlamak üzere cansız ve canlı posta kutularının kullanımı, müteakiben parola kullanımı ve parola ile

¹⁰²⁷ Refik Göksel Saydam ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

haberleşme öğretilirdi. Maçlara gidilip gelinirken silah ve mühimmat nakli ile ilgili yaşadıklarını Saydam şu şekilde ifade etmiştir.¹⁰²⁸

“Bu arada Erenköy vasıtasıyla, denizden, balıkçı gemilerinan, bütün adaya dağıtılmak üzere silahlar gelirdi ve bu silahlar zaman içinde dağıtılıp, nasıl dağıtılırdı bilir misiniz? Şimdi eğer yolda ben arabamılan siz arabanızınan giderse belki bir İngiliz yahut Rum polis barikatı var. Bagajda bulabilir, yoklayabilir. Futbol maçlarına giderdik ya, geri kafile dönerken, ama bunu kesinlikle hiçbiri bilmezdi. Biz yeminliler bilirdi. Yani o takımda 18 tane futbolcu, on da idareci varsaydı, ancak 3 kişisi bilirdi, bir da otobüsün şoförü bilirdi. Bırakırdı arabayı maça gidilirdi, başkaları gelir, o malzemeyi, o şeyi, otobüsün bagajına yerleştirdi. Yolda gelirken sizi Rum polisi yoklasa bile, yani bunlar futboldan gelir, terli çamurlu, hani bunlar yani o şekilde.”

Dr. Ayten Berkalp, Teşkilata 1960'ta yemin ederek girdi. Kendisini DTB'nden tanıdığı Teşkilatın etkili üyelerinden Şinasi Konuloğlu yemin ettirdi. Ancak doktor olması nedeniyle yemin töreninde farklılık oluştu. Bayrak ve Kur'an üzerine yemin etti, silaha el koymadı. Konuloğlu ailesi de Berkalp ailesi gibi DTB'nin ayrılmaz bir parçasıydı. Berkalp, DTB'nin başına geçtiği dönemde, kulübün 20 de hanım üyesi vardı. Ada çapında tüm kulüplerin, özellikle güneyden kuzeye göç eden kulüplerin olduğu gibi DTB'nin de arşiv sıkıntısı vardı. Limasol'da meydana gelen büyük hortum faciası nedeniyle kulübün çatısı uçmuş, kulüp binası yıkılmıştı. Dr. Ayten Berkalp, 1970'te Serdar olarak görevlendirildi, bu mukaddes görevi bir bayan olarak yapan tek Kıbrıs Türkü'dür. Berkalp, sözlerini; *“Şanslıyız ki, bu kulüplerimiz vardı ve sadece kulüpler değil bütün o sırada kurulan birlikler, Cemiyetler, Çiftçiler Birliği mi dersiniz, Sendikalar herkes yardım etti. Bilaistisna Teşkilata giren girmeyen herkes o sırada, çünkü can derdine düşmüştük.”* diyerek spor kulüplerinin rolüne de vurgu yapmıştır.¹⁰²⁹

Enver Emin, Mağusa'da 13 yaşında, bir Rum eczacının yanında, eczacı kalfası olarak iş hayatına atılır. Babası sahil bekçiliği yapan bir kamu görevlisi olduğundan sürekli yer değiştirirler, bu nedenle Emin kendini Akdenizli sayar. Eczacı kalfası olarak Mağusa Rum kesiminde ve Rumlar arasında sürekli

¹⁰²⁸ Refik Göksel Saydam ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

¹⁰²⁹ Ayten Berkalp ile gerçekleştirilen görüşme, 17 Kasım 2021.

dolaşır. Bu nedenle kendisi 15 yaş gibi küçük bir yaşta istihbarat elemanı olarak Teşkilata alındı. Enver Emin ettiği yemine sadık kalanlardan biridir, bu yaşına gelmesine rağmen ilk röportajını bir gazeteci ile yaptıktan sonra bu görüşme, TMT ile ilgili ikinci görüşmesiydi. Kendisini “*hem sporcuymduk, hem de bir TMT üyesiydik*” şeklinde tanımladı. Ailesinin maddi durumunun yetersizliği nedeniyle Türkiye’deki eczacılık lisans eğitimini yarıda bırakarak Kıbrıs’a dönmüştür. Beyrut Eczacılık Üniversitesi’nin katkılarıyla eczacılık eğitimini tamamladı ve Lefkoşa Rum Devlet Hastanesinde çalışmaya başladı. Bu arada hem futbol oynadı, hem de teşkilatın bir üyesi olarak Teşkilatın verdiği görevleri yerine getirmekle mükellefti. Edindiği bilgileri teşkilata bildirerek Teşkilata, topluma ve ülkesine hizmet vermeye çalıştı.¹⁰³⁰

Aile ve toplum, gençlerin yönlendirilmesinde, duygularının kabartılmasında milli duyguların kazandırılmasında, Türkiye sevgisi, Türk bayrağı sevgisinin aşılmasında üzerlerine düşen görevi yerine getirmiştir. Ayrıca sergilenen yaşam tarzı ve yaşanan olaylar, gençlerin bilincinde iki toplumun, tarihte olduğu gibi gelecekte de bir arada yaşayamayacağı olgusunu yer ettirmiştir.

4.1.2. Milli Mücadelede Türk Okulları

Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde spor kulüpleri kadar derin bir iz bırakan kurum Türk okulları ve öğretmenler olmuştur. Gençliğin yoğun olarak bulunduğu okullar başlangıçta Teşkilatın nüvesini oluşturması düşünülmüştü. Serdar olarak da spor kulüpleri başkanı yerine okul müdürleri tercih edilmişti. Ancak, metin içinde sözü edilen nedenlerden dolayı, TMT Lideri Rıza Vuruşkan’ın komutayı eline almasından sonra okullardan spor kulüplerine kaydırılmıştı. Ancak gerek bu tarihten önce, gerekse de bu tarihten sonra ki dönemde öğretmenlerin okulların rolü değişmemiş, önemini yitirmemiştir. Okullar spor kulüplerini desteklemiş, öğretmenler toplumu ve gençliği aydınlatmaya devam etmiştir.

¹⁰³⁰ Enver Emin ile gerçekleştirilen görüşme, 29 Kasım 2021.

“Lefkoşa Türk Lisesi spor hocası Kara Yusuf'tur. Kara Yusuf Lefkoşa Sancağının ilk Serdariydi. Kara Yusuf müteakiben de Gençlik Gücü'nün kurucu başkanı oldu. Hakkı Atun'un da gittiği Lefkoşa Türk Lisesi'nin varoluş mücadelesinde çok önemli bir yeri vardı. Öğretmenleriyle, imkânlarıyla, spor yaşamıyla, merkezde olduğu için de öğretmenleri ve sporcularıyla, Lefkoşa'daki Çetinkaya, Gençlik Gücü, Yenicami ve ilk kurulduğu zamanlarda Sönmezspor ile hep içiçedir, birlikte hareket etmiştir. EOKA 1955'te tedhişe başladıktan sonra, okulun öğretmenleri o dönemde okuyan bütün öğrencileri sahaya sürdü, broşür dağıttırdı, istihbarat toplatırdı. O dönemin öğrencileri, bu varoluş mücadelesinin kahraman mücahitleri 1975'ten sonra kurdukları devlette hep önemli makamlarda yer almışlardır. O dönemde lise öğrencileri gece nöbet tutup, gündüz okula gelirdi. 16 yaşından itibaren bütün talebeler mücahitti. O zamanın lise müdürü, Erol Özçelik teşkilatın en önemli elemanlarından biriydi, aynı zamanda da 77'nci Bölük Komutanı'ydı. Atun Liseyi bitirdikten sonra öğretmen kolejinde gitti. Öğretmen Koleji'nde de futbolun yanı sıra voleybol ve basketbol oynadı. Müdürü İngiliz olan Öğretmen Koleji, Türk-Rum karışık, iki yıllık bir yüksekokuldu ve ilkokul öğretmeni yetiştirirdi. 100 Rum, 20-25 Türk'ün bulunduğu okulda, spor kaptanı hep Türk olmuştur, o dönemde de Genel Kaptan, diye bilinen bir Türk'tü. Kara Mehmet bilahare Limasol'da Teşkilatın önde gelen adamlarından biri oldu ve Limasol takımlarında profesyonel olarak futbol oynadı. Kara Mehmet'in hemen yanında da Çetinkaya Futbol Kulübü'nde futbol oynayan ve çok yönlü bir sporcu olan Kara Saffet diye bir başka öğretmen vardı. Kara Saffet de Lefkoşa'da Teşkilatın önemli isimlerinden biriydi.”¹⁰³¹

Görüldüğü üzere, gerek merkezlerde gerekse kırsalda köylere kadar, okul müdürü İngiliz olsa da, okulda birçok Rum öğretmen de olsa, okul-spor kulübü-Teşkilat bağlantısı bir şekilde tesis edilmiştir.

Halil Paşa, “Rum toplumunun nüfus fazlalığından dolayı olan avantajını, onlar bir mesai yaparsa biz beş mesai yapardık diye kapatmaya çalıştıklarını

¹⁰³¹ Hakkı Atun ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

ifade etmiştir. Varoluş mücadelesi verilen 50'li yıllarda en önemli unsur Kıbrıs Türk halkının ayakta kalması, milli şuurun her zaman canlı tutulmasıydı. Bu görev de fedakâr öğretmenlerindi. Paşa, 50'li yıllarda ana vatanın birçoğu yedek subaydan terhis olmuş, mesleği öğretmen olan kadrolarının en değerlilerini Kıbrıs'a göndermesinden dolayı ana vatana minnet duymaktadır.

Kıbrıs geneli değerlendirildiğinde yukarıda belirtilen kazalarda spor kulüpleri kurulurken, onları destekleyecek, gençleri yetiştirecek Liseler kurulmuştur. Lefkoşa'da Türk Lisesi, Mağusa'da Namık Lisesi, Larnaka'da Bekir Paşa Lisesi, Limasol'da 19 Mayıs Lisesi, Bafta Kurtuluş Lisesi ve Lefke'de Gazi Lisesi kuruldu. Esasen bu yapılanma Türk toplumu liderliğinin teşkilatlanmasının da özünü oluşturmaktadır. Gençleri mücadeleye hazırlamak için okullarda milli şuur, izcilik, beden eğitimi, tarih, sağlık vb. dersler okutulurken, gerek okullar bünyesinde gerekse de kulüpler bünyesinde izci teşkilatları kurularak gençlere temel askerlik nosyonu kazandırıldı. Her kazadaki kulüplerin futbolcu kaynağını okullar teşkil etti. Özellikle sözü edilen fedakâr öğretmenlerin katkılarıyla da ayrıca Teşkilata istenilen vasıfta öğrenciler kazandırıldı. Dolayısıyla öğretmenler, okul müdürleri, kulüp başkanları ve idarecileri aynı zamanda Teşkilatın bir üyesi yapıldı. Her ne kadar İngiliz yönetimi bu bağlantıyı koparmak için öğrencilerin kulüplere gitmesini men etse de, öğretmenler boş vakitlerde öğrencilerin ve gençliğin kulüplere gitmesi yönünde çaba sarf etti ve kendileri de kulüplerde vakit geçirirdi. TMT kurulmadan önceki dönemde spor kulüpleri her zaman için, öğretmenlerle beraber milli yuvalar oldu. Yani kulüpler, sporcu, cengâver çocuklar, üyesi bol ve perdelemesi en uygun kuruluşlardı. Paşa, Namık Kemal Lisesi'nde, okulun izcilik teşkilatları ve eğitimi yanı sıra, Gazimağusa'da Surların altında onların kuşağına resmen takım ve bölük seviyesinde teşkilatlandırılarak askeri eğitim yaptırıldığından söz eder."¹⁰³²

¹⁰³² Halil Paşa ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

“Ali Osman Ünver, milliyetçilik ile ilgili duygularının gelişmesinde Lefkoşa Türk Lisesi’nde iken başta Kara Yusuf lakaplı spor hocası olmak üzere öğretmenlerinin etkili olduğunu söyledi. Ünver, Kara Yusuf hocanın, okulda öğrenciler arasında milliyetçi duygularını güçlendirip, onları teşkilatlandırmaya yönelttiğinden söz etti. Türkiye'nin en değerli öğretmenlerini gönderdiğine vurgu yaptı, bu öğretmenlerin kendilerini fikren ve ruhen toplumsal mücadeleye hazırladığından bahsetti. İnkılap Tarihi öğretmeni Hayri Gündem’in, Kore’de görev yapan emekli bir yüzbaşı olduğundan söz ederek, zaten var olan milli duygularını daha da çok güçlendirdiğini, pekiştirdiğini ifade etti. Ünver, Lefke’de Lefke TSK-okul-Teşkilat bağlantısı ile ilgili olarak, Lefke’de ortaokulda öğretmeni olan Reşat Hüdaverdi, aynı zamanda Lefke’de TMT’nin başkanı yani Lefke Serdarıydı şeklinde bağlantı kurdu.”¹⁰³³

Celal Bayar, 1955 EOKA harekete geçtiğinde ortaokul son sınıftaydı ve 1959’da Türk Lisesi kolej bölümünden mezun oldu. Bayar Lise yıllarını, EOKA’nın tedhiş hareketlerine başladığı, özellikle 1957-58’in en yoğun toplumlar arası çatışmaların yaşandığı yıllar olarak nitelendirdi. Hemen hemen birkaç günde bir gerek Türk Lisesinin, gerekse Kız Lisesinin sokaklara döküldüğünden, mitinglere iştirak ettiğinden söz etti, öğretmenlerinin de hep onlarla beraber olduğunu, itici rol oynadığını vurguladı. O zamanlar Türk mukavemetinin de temellerinin atıldığı, başladığı yıllardı. Bayar, o yıllarda 9 Eylül, Volkan, Kara Çete gibi teşkilatlanmalara gidildiğini, ancak hareket merkezinin okullar olduğunu belirtti. Broşürler, eylemlerde kullanılan yaftalar vesaire okullarda hazırlanmıştır. Öğretmeni de Teşkilat mensubuydu. Özellikle Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonun teşkilatlanmanın merkezi durumunda olduğuna ve kulüplerin de bu mukavemetin merkez yuvası halinde olduğuna vurgu yaptı. Bayar, liseden 1959’da mezun olduktan sonra, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat bölümünü burslu kazandı. Aralık 1959’da Ankara’da yemin ederek TMT’ye üye oldu, Zirköy’de bir ay süre ile eğitim aldı. 1961’de Ada’ya öğretmen olarak döndü. Yapı Enstitüsü’nde ve Bayraktar Ortaokulu’nda, Türkçe,

¹⁰³³ Ali Osman Ünver ile gerçekleştirilen görüşme, 3 Kasım 2021.

Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi öğretmeni olarak göreve başladı. TMT saflarında göreve başlayışını şu sözleri ile ifade etti:¹⁰³⁴

“Orada bir arkadaş bana bir yarım fotoğraf gönderdi. Diğer yarısını, karşılaşacağım arkadaşla buluştum ve 541 Karga Oğul Beyi olarak göreve başladım. 5 kişilik 541 karga, oğul beyi olarak, o diğer 5 kişi 541 karga oğlu ben de oğul beyi, arkadaşlarım da Özel Asım, Özer Koray, Küçük Ayhan dediğimiz Çetinkaya'nın sporcusu ve Eşref Düşenkalkar. O da fotoğrafçıydı o zaman, oğulumuz bu şekilde başladı. Buluşma yerimiz de hep Çetinkaya Spor Kulübü'ydü. Tabii orada tanıdığım öğretmen arkadaşlar, okuldaki arkadaşlar, fakat birbirimizi bilmiyorduk. 21 Aralık 63'te ortaya çıkınca hep bu arkadaşların TMT mensubu olduğu ve birbirimizi tanımış olduk.”

Celal Bayar, okul-kulüp-Teşkilat bağlantısı ile ilgili olarak; kendisi bir öğretmen olarak zaten öğretmenlerin de buluşma yerlerinin kulüpler olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla öğretmenin işin içinde, sporcuların işin içinde ve hepsinin de buluşma yerlerinin kulüpler olduğunu vurgulamıştır. Çetinkaya, Yenicami, Gençlik Gücü, Küçük Kaymaklı Kulüplerinin hep mukavemet yuvaları olduğunu, aynı şekilde kazalarda spor kulüplerinin benzer rolü oynadıklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla TMT'nin başarısının, en küçük yerleşim biriminde, köyde bile bir oğulun, 3-5 kişinin ve birkaç silahının bulunmasına bağlı olduğunu vurgulamıştır.¹⁰³⁵

Raif Örtunç, Lefkoşa Türk Lisesi yıllarında ve Yenicami Ağdelen Kulübünde küçük yaştan itibaren futbol oynamaya başladı. Örtunç'un anlatımında da diğer kazalarda olduğu gibi okul-kulüp-teşkilat bağlantısından ipuçları yer almaktadır. Kendilerine milliyetçilik duygularını aşılaman, onları kulüplere ve teşkilata yönlendiren yerli ve Türkiye'den gelen öğretmenlerdi. Bu öğretmenler Teşkilatın bir üyesiydi ve Zirköy'de eğitim görmüşlerdi. Beden eğitimi öğretmeni Altay Hoca, teşkilatın önemli isimlerden birisiydi. Lefkoşa Türk Lisesi'nin o dönemdeki müdürü Erol Özçelik, 1964-68 yılları arasında 77. Bölük Komutanı'ydı, öğrencilerini kendi bölüğüne çekti. İleriki süreçte Meclis Başkanlığı da yapacak olan Vehbi Zeki Serter, tarih öğretmeni idi. Örtunç,

¹⁰³⁴ Celal Bayar ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

¹⁰³⁵ Celal Bayar ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

öğretmenlerinin ansızın genellikle akşamüzerleri Yenicami Ağdelen Kulübüne (YAK) gelerek kendilerine, “*alın bisikletleri Rum tarafına geçip bir tur atın, Rumların çok önem verdiği Telekomünikasyon dairesinin oradan bisikletlerle bir tur atın bakalım, hareket var mı, bir şey var mı*” şeklinde görevler verdiklerini ifade etti. Teşkilat açığa çıktıktan sonra bu görevleri, Teşkilatın bir parçası olarak icra ettikleri anlaşıldı.¹⁰³⁶

Yusuf Karayusufoğlu, teşkilatlanmanın ilk nüvesi okullar iken sonradan kulüplere kaydırılmış olmasını şöyle açıkladı:¹⁰³⁷ “Teşkilat ilk kurulmaya başladığında Lefkoşa Türk Lisesi, Limasol 19 Mayıs Lisesi gibi okullarda başladı. Yeğenleri, teyze oğulları gibi aile fertleri de hem öğrenci hem de teşkilat mensubuydular. Aldıkları görevler gereği evlere geç gelmeler başladı, aileler endişelendi. Çünkü oğullarının teşkilatta olduğundan ailenin haberi yoktu. Lisedeki oğlu bir gece değil, iki gece değil, her gece eve geç geliyordu. Anne baba düşünür, çocuk nerede acaba, kumarda mı, ne yapıyor, yarın okul var. Hırsızlıktan da endişelenmeler başlayınca o zaman ilk Kıbrıslı Türk komutanı Süleyman Ergüçlü arandı, durum iletildi. Bu durum diğer kazalarda da geçerliydi. Aileler öğrenci çocuklarının sürekli dışarıda olmasından tedirgindi. Ayrıca okullarda İngiliz hegemonyası kulüplere nazaran daha etkindi. Bu nedenle teşkilatın genişlemesi ve merkezleri spor kulüplerine kaydırıldı. Yenicami de bu kulüplerden bir tanesi olduğu için, Sarı Peteklerden bir tanesi de Yenicami’de teşkil edildi. Karayusufoğlu’na göre, YAK üyelerinin yüzde 80’i teşkilata üyeydi. Teşkilat merkezleri kulüplere kaydırılınca, Rum polis ya da İngiliz bir şey yapamıyordu. Sosyal bir ortam, insanlar spor yapıyor, toplanıyor, oturuyorlardı. Hal böyle olunca teşkilat işleri ve mücahitlik faaliyetleri dikkat çekmeden daha kolay yürütülebiliyordu. Yenicami’nin petek beyi ve müteakiben bölük komutanı, Yılmaz Bora oldu.” Karayusufoğlu’nun bu sözleri, Hüseyin Alder’in Mağusa anlatımları ile örtüşmekte, Fikret Kürşat’ın Teşkilatın nüvesinin okullardan spor kulüplerine kaydırılması ile ilgili anlatımlarını bütünlemektedir.

¹⁰³⁶ Raif Örtünç ile gerçekleştirilen görüşme 09 Kasım 2021.

¹⁰³⁷ Yusuf Karayusufoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

Yusuf Karayusufoğlu, lisede folklor ekipleri içerisinde yer aldı, 1961'de kurulan ilk mehter takımının ilk elemanlarından birisiydi. Öğretmenleri sayesinde, onların yönlendirmesi ile kültürel faaliyetler içinde yer aldı. Hocalarının çoğu teşkilat mensubu yani gizli mücahitti, öğrencilere Türk milliyetçiliğini, ülkeyi sevmeyi, millet olmanın ne demek olduğunu öğrettiler.¹⁰³⁸

Derviş Eroğlu, Mağusa Namık Kemal Ortaokulu ve Lisesinden mezun olur, Mağusa Türk Gücü Kulübü içerisinde gerek kaleci olarak futbolcu ve yönetici kadrosunda yer aldı. Eroğlu, *“o dönem Kıbrıs'ta maalesef diyeceğim Kıbrıs kökenli Türk öğretmen pek nadir bulunduğundan, Namık Kemal Lisesinde öğretmenlerin birçok elekten, süzgeçten geçirildikten sonra hep Türkiye'den gelmekte olduğunu”* ifade etmiştir. Türk milliyetçiliğini, Türkiye sevgisini, Atatürk sevgisini Türkiye'den gelen öğretmenlerin aşladığını, ayrıca öğretmenlerin bir kısmının da bu teşkilatlanmanın içinde, hem Ankara ile bağlantılı hem buradaki merkezle bağlantılı olarak görev aldığını belirtmiştir. Eroğlu;¹⁰³⁹

“Kıbrıs Türkü biliyorsunuz, eskilerden beri Türkiye'den umut bekler, bunun yanı sıra Türkiye'ye olan sevgisini, Atatürk'e olan sevgisini belli eden insanlardır. Hatta mesela Türkiye'de çarşaf atılmadan, benim nenem çarşafıydı, çarşafı attı, birçok kadın çarşafını atmıştır. Şapka devrimi, laiklik ve diğer inkılaplara da Kıbrıs Türkü çok kolay intibak etmiş, Atatürk İlke ve İnkılaplarını benimsemiştir. Dolayısıyla Kıbrıs Türk toplumunun TMT teşkilatlarına ve müteakiben mücahitliğe girişi de gönüllü olarak ve çok kolay olmuştur”

şeklindeki sözleriyle bu konudaki yaşanmışlıkları ifade etmiştir.

Türk gençliğinin yetişmesinde öğretmenlerin rolü büyüktür. Özellikle Gazimağusa Namık Kemal Lisesi bu konuda öncü okullardan birisiydi. O dönemde Kıbrıs'taki öğretmen yetersizliğinden Namık Kemal Lisesi öğretmenlerin tamamına yakını Türkiye'den seçilerek gönderilir. Ahmet Sevinç, bu öğretmenlerin onları hakikaten tam milliyetçi, vatan müdafaasına hazır gençlik olarak yetiştirdiklerinden gururla söz etmiştir. Ahmet Sevinç, spor

¹⁰³⁸ Yusuf Karayusufoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

¹⁰³⁹ Derviş Eroğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 25 Ekim 2021.

kulübü, okul, teşkilat bağlamında, Mağusa Türk Gücü'nün kaynak olarak elinde Namık Kemal Lisesi olduğunu ifade etmiştir. Namık Kemal Lisesi beden eğitimi öğretmenleri önderliğinde, gençleri ve futbolcuları yetiştirdi, hakikaten güzide bir futbol takımı yarattı, müteakiben bu gençler Türk Gücü forması giymiştir. Okul yönetimi, öğretmenleri milliyetçi ve vatanperver insanlardı. Yetiştirdiği gençler içinden faydalı olacağına inandıklarını Teşkilata alınması için teklif etmişler ya da kendileri yemin ettirerek üye yapmışlardır. Öğretmenlerin de Mağusa'da uğrak yeri Türk Ocağı ya da Türk Gücü lokaliydi. Sürekli kulüp yöneticileri ile temas hailindeydiler. Kulüp yöneticileri ve idarecileri de Teşkilat mensubuydular.¹⁰⁴⁰

Ahmet Sevinç'e yeminini, 1962'de liseyi bitirdiği zaman köyünün (Lapatos, Boğaziçi) idarecisi olan başöğretmen Salih Oktay, Kuran, Bayrak ve tabancaya el basarak yemin ettirir ve varoluş mücadelesinin bir eri olur. Bu yemin olayı Ada'nın her köşesinde, köyünde öğretmenlerin rolünü bir kez daha ortaya koymaktadır. Ayrıca yemin esnasında kullandığı silah kendi silahıydı. O silahı üzerinde yakalatmanın cezası, öğretmenlikten ihracı bir kenara bırakırsak, doğrudan idamdı. Özellikle beden eğitimi öğretmenleri köylerde gençleri yetiştirmenin yanı sıra, köy takımlarını da kurarak köyde kulüp üzerinden birlik ve beraberliğin oluşmasında da önemli rol üstlendiler. Köyde silah eğitimini de öğretmenler verdi. Öğretmenler milli oyunları öğreterek, gençlerin milli duygularının güçlenmesine katkıda bulundu. Küçük bir yerleşim yerinde yaşamasına rağmen Sevinç de, diğer teşkilat mensupları gibi sadece Mağusa Sancağına bağlı petekte görev aldığını bilmekte, gençler olarak birbirlerinin teşkilat üyesi olup olmadıklarını bilmediğini ifade etti. Teşkilat açığa çıkınca da kovan olarak Altınova'ya bağlı olduğunu öğrendi.¹⁰⁴¹

Eşber Serakıncı da, Kıbrıs Türk toplumu mücadele tarihinde ve varoluş mücadelesi süresince önemli katkıları olan Namık Kemal Lisesi'nden gururla ve

¹⁰⁴⁰ Ahmet Sevinç ile gerçekleştirilen görüşme, 04 Kasım 2021.

¹⁰⁴¹ Ahmet Sevinç ile gerçekleştirilen görüşme, 04 Kasım 2021.

övgü ile bahsetmiştir. Serakıncı, 1959-60 dönemi Namık Kemal Lisesi mezunuydu. Namık Kemal Lisesi Türkiye'nin katkılarıyla yapılan bir liseydi, öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu Türkiye'den seçilerek gelen öğretmenlerdi. Gençliği, hem sahalarında verdikleri dersler ile çok iyi yetiştirdiler, hem de vatan sevgisi, millet sevgisi, Türkiye sevgisini iliklerine kadar işleyerek aşıladılar.¹⁰⁴²

Hüseyin Alder, lise yıllarında okul-spor kulübü-Teşkilat bağlamında bir anısını ve Teşkilata girişini şöyle dile getirdi:¹⁰⁴³ “Bir gün Namık Kemal Lisesindeki coğrafya öğretmeni Mustafa Başarır, Hüseyin Alder ve son sınıftan dört arkadaşı olmak üzere toplam beş öğrencisini evine davet etti. Bilindiği üzere beş kişi Teşkilat düzeninde bir oğulu meydana getirmektedir. Bu olay 1959’da lise son sınıfta iken gerçekleşmiştir. Akşam öğretmenin evine gidildi. Öğretmenleri EOKA'nın ne olduğunu sordu, ilgi odağı futbol, spor olan gençlerden beklediği cevabı alamadı. Bunun üzerine onlara özetle EOKA'yı, nasıl bir teşkilat olduğunu, Ada'yı ele geçirmek için Türk toplumunu bezdirmek, vurmak, kırmak, öldürmek, Türkleri Ada'dan kovmak, Ada'yı Yunanistan ile birleştirmek gibi niyetler ile Rumların kurduğu bir teşkilat olarak anlattı. Dolayısıyla EOKA tedhiş hareketine ve Enosise karşı mukavemet etmek, kendi can ve malımızı korumak için Türk toplumunun da mücadeleye başladığını, Mağusa'da da yeni yeni teşkilatlanmaya başladıklarını, gizli bir teşkilat kurduklarını anlattı. Neticede Mustafa öğretmen onlara şu teklifi getirdi: *'Karakteriniz bakımından, görünümünüz bakımından sizi bu teşkilata uygun gördüm, Teşkilata kayıt yapmak isterim, kabul eder misiniz?'* Milli duyguları yüksek beş arkadaş bu teklifi tereddütsüz kabul etti, müteakiben Mustafa öğretmen odasını açtı, masanın üzerindeki Bayrak, Kur'an ve tabancaya ellerini koydurup, yemin ettirdi, Teşkilata kayıtlarını yaptı. Müteakiben Teşkilatın özelliklerini ve ne yapmaları gerektiğini anlattı. 'Vursan da, ölsem de, etsen de kimsenin, kimseden haberi yok.' Gizlilik üzerine o şekilde yapılmış bir teşkilattı. Alder, bu dört kişiden başka birini bilmez, tanımazdı. Teşkilata girdikten sonra

¹⁰⁴² Eşber Serakıncı ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

¹⁰⁴³ Hüseyin Alder (Galliga) ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

bölgelere ayrıldılar. Alder, patlayıcı maddeler üzerine eğitim alan gruba ayrıldı ve bomba ve patlayıcılar üzerine eğitim gördü.”

Teşkilata üye olmasına oldular ama öğrenci olmanın güçlükleri Mağusa’da da yaşandı. Türk toplumu Mağusa’da kale içinde, surlar içinde yaşardı. Örfi idare uygulaması nedeniyle saat beşten sonra sokağa çıkma yasağı vardı, okul kuralları gereği zaten öğrenciler beşten sonra evlerinden çıkamazdı. Ancak, TMT’de haftanın 2, 3 günü eğitim yapılırdı. Eğitim sorumlusu, “*bu gece saat 12’de Mehmed’in evinde eğitim yapacağız*” diye haber gönderirdi. “*İyi güzel de gece, öğrenci bir kişi, evden 12’de nasıl çıkacak, anne, baba evde, saat 5’ten sonra sokağa çıkma yasağı var. Aralarında evli olanlar var.*” Ettikleri yemin gereği durumu da ailesine söyleyemezdi. Böyle zorlukları yaşarlardı, ancak bir şekilde üstesinden gelirlerdi.¹⁰⁴⁴

Enver Emin’in futbol hayatı çok küçük yaşta, Mağusa Türk Gücü’nde başladı. Bu esnada Namık Kemal Lisesinde okumaktaydı. Mağusa’da Namık Kemal Lisesi, Lefkoşa Türk Lisesi gibi teşkilatlanmanın, Teşkilata adam kazandırmanın merkezi durumundaydı. Bütün öğretmenleri öğretmenliğin yanı sıra hepsi Teşkilatın bir üyesi olarak çalışırdı, öğrencileri Teşkilat faaliyetlerine yönlendirmek ve istihbarat toplamak gibi görevleri vardı. Namık Kemal Lisesi bir anlamda paramiliter okul hüviyetinde bir eğitim kurumu olarak kabul edildi. Emin, “*askeri eğitim gibi bir eğitimimiz olurdu bizim spor hocamızın sayesinde, sözde işte askerinin eğitimiyle ilgili bilgileri aktararak, bizi o şekilde yetiştirmeye çalışırlardı*”¹⁰⁴⁵ sözleriyle eğitim şeklini ifade etti. Bu özellikleriyle Namık Kemal Lisesi çok özel bir liseydi. Türkiye’den gelen öğretmenler, son derece donanımlı, askeri bilgileri fevkalade iyi olan öğretmenlerdi. Bir yerde disiplini sağladı, ülke ve vatan sevgisini aşıladılar. Böyle bir ortamda yoğrulmaya başlayan Emin de öğretmenleri sayesinde 15 yaşında TMT’ye resmen katılmıştır. Teşkilat ile ilk bilgileri ve çalışma şeklini MTG içinde öğrenmiştir. Bütün futbolcuların Teşkilatta

¹⁰⁴⁴ Hüseyin Alder (Galliga) ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

¹⁰⁴⁵ Enver Emin ile gerçekleştirilen görüşme, 29 Kasım 2021.

olmaması nedeniyle kulüp içerisinde açık bir şekilde bir eğitim yapma imkânı bulunmamaktaydı. Ancak büyükleri zaman zaman bir kenara çekerek TMT ile ilgili bilgileri, TMT'nin nasıl bir Teşkilat olduğunu, hangi amaçla kurulduğunu, dolayısıyla teşkilat içerisindeki görevleri ve ne kadar önemli olduğu anlatılırdı. Emin, Türk Gücü'nün içerisinde, böyle büyüdüklerini, böyle yaşadıklarını ve böyle öğrendiklerini ifade etmiştir.¹⁰⁴⁶

Mustafa Arıkan, köy öğretmeninin hayatlarındaki öneminden şu sözleriyle bahsetti. Köyde ilkokul öğretmeni, şu andaki KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar'ın dedesi, Hasan Tatar'dı. Hasan öğretmenin öğrencilerinin mücadele azmini artırmak için verdiği örnek öğrencilerinin hala hafızalarında:¹⁰⁴⁷

“Çocuklar dedi bize siz dedi köylüsünüz, bir kısmınızın ineği var, bir kısmınızın davarı var, akşamüzeri anneniz dedi, sütleri sağdı, buzluk yok, bir şey yok, koydu bir şeye kaba, astı şeye diyor, sırf serinde kalsın da bozulmasın, ama diyor içerisine iki tane fare düştü. Bu fareler diyor, uğraştı uğraştı çıksın içerisinden çıkamadılar, bir tanesi mücadele etmekten vazgeçti, öldü. İkincisi yılmadı hiç, sonsuza kadar mücadele etti ve o süt diyor dondu, yoğurt oldu ve fare kurtuldu diyor. Yani mücadeleden hiç vazgeçmeyeceksiniz, yılmayacaksınız.”

Ali Abdurrahmanoğlu, 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu zaman okullardaki İngiliz Kralı'nın, Kraliçe'nin resimlerini ve İngiliz bayrağını hemen indirdiklerini ifade ederek anılarını anlatmaya başladı. Okullarına İngiliz bayrağı çekerken, üç defa kralım çok yaşa diye okula adım atarken, o dönemde Türkiye'den gelen kitaplar ile Türk tarihini, Atatürkçülüğü öğrendiklerini, ilkelerini benimsediklerini, milli duyguları canlandırmak için piyesler sahneledikleri anlattı.¹⁰⁴⁸ Abdurrahmanoğlu, köy öğretmenleri Aziz Bey vasıtasıyla mücadeleye hazırlandıklarını, Teşkilatın içinde olan öğretmenlerinin onları sonradan idrak edecekleri üzere, tavşan avına gönderdiklerini, bu sayede iz sürmeyi, topuz kullanmayı öğrendiklerini, cesaret kazandıklarını ifade etti. Aziz Bey'in Teşkilat mensubu olduğunu, 1963 olayları patlak verdikten sonra, Boğaz bölgesinde çarpışmalar esnasında şehit olduktan sonra öğrenmiştir. Babası

¹⁰⁴⁶ Enver Emin ile gerçekleştirilen görüşme, 29 Kasım 2021.

¹⁰⁴⁷ Mustafa Arıkan ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

¹⁰⁴⁸ Ali Abdurrahmanoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

1958'de, İngiliz sömürge döneminde kır bekçisi, destebandı. Abdurrahmanoğlu Destebanın ne olduğunu şöyle anlatır. Desteban da polis kadar yetkiliydi. Asayiş görevlerini merkezde polis yaptı, kırsalda ovalarda, köylerde desteban yaptı. Tabii o dönemde babasının pek okuma yazma bilmemesi nedeniyle, çobanlara, zarar verenlere, hırsızlık yapanlara kesilen cezaları Abdurrahmanoğlu yazdı. Tabii bu görev nedeniyle Rumlar bu defa onlara düşman kesildi.

Çetin Gürçağ, Binatlı köyünde de öğretmenlerin önemli rol oynadığını şu sözleri ile ortaya koymaktadır:¹⁰⁴⁹

“İngiliz bayrağı direkte ama bize öğretmenlerimiz milliyetçiliği o kadar yedirdiler ki içimize ve doyduk, rahlelerimizin altında Türk bayrağı vardı. Atatürk'ün resmi vardı. Onu İngiliz müfettişler gelip kontrol etse, öğretmen oradan giderdi yani, oradan da başka tarafa, o kadar sıkıydı. Ama bütün köylerde bu milliyetçilik öğretmenlerimiz tarafından öğrencilerine aşılanırdı. Türkiye sevgisi ve Türklüğün yaşatılması.”

Dr. Ayten Berkalp, Viktorya Kız Lisesi orta bölümünü okuduktan sonra, Türkiye'den gelen tarih ve yurttaşlık dersi öğretmeninini teşviki ile lise ve üniversite eğitimini İstanbul'a giderek tamamladı. Berkalp o günlerden ilk anımsayabildiklerini; *“1948'den itibaren Türkiye'deki öğretmenler buraya gönderilmeye başlanmışlardı ve ben hadiseyi çok iyi hatırlıyorum. İşte orta birdeydim galiba ve Limasol'da muazzam bir toplantı olmuştu, LTSK dediğimiz bu kulüpte işte ve ilk defa "Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır!" "Ya İstiklal Ya Ölüm!" İstiklal'in anlamını ve belki de yeni öğreniyordum”* şeklinde özetle dile getirdi.¹⁰⁵⁰ Limasol gençliği Limasol TSK ile çocuk yaşlardan itibaren tanışmaya başlar, kulüp bir takım değerlerin kazanmasına yardımcı olur.¹⁰⁵¹

¹⁰⁴⁹ Çetin Gürçağ ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Kasım 2021.

¹⁰⁵⁰ Ayten Berkalp ile gerçekleştirilen görüşme, 17 Kasım 2021.

¹⁰⁵¹ Ayten Berkalp ile gerçekleştirilen görüşme, 17 Kasım 2021.

Metin Silman bir okul anısını şöyle dile getirdi:¹⁰⁵² “Bir gün ders biterken stajyer öğretmen Kara Mehmet lakaplı, Mehmet Manavoğlu sınıfa girdi. Islık atabilenleri sordu. Kendilerine bir gün söyleyerek, DTB lokalinde bulunmalarını söyledi. Islık çalabilenlere görev verildi, herhangi bir Rum tehlikesi karşısında Türk toplumunun haberi olması için ıslıkla haberleşilecekti. Teşkilat ortada henüz yoktu ama spor kulüpleri bazı şeylere öncülük etmekteydi. Spor öğretmeni Macit Berova, stajyer öğretmen Mehmet Manavoğlu hep teşkilatın önemli isimleriydi. DTB’nce organize edilen gençler, ellerinde megafon gibi kullandıkları honi olarak isimlendirilen aletlerle “Volkan, Volkan” ve “Kıbrıs Türk’tür, Türk Kalacaktır!” gibi sloganlar atıldı. Limasol’daki ilk silah da, yine bu gençlerin aralarında para toplayıp satın aldıkları silah ve birkaç mermiydi.”

Metin Silman, Silman ailesinin Limasol’un sosyal ve kültür hayatı ile iç içe olmuş bir aile olduklarını ifade eder. Annesi Viktorya Kız Lisesi mezunu bir öğretmendi. Limasol’da okul ve öğretmenlerin rolünü şu şekilde vurguladı;¹⁰⁵³ “Atatürk devrimlerinin Kıbrıs’a yerleşmesi için ilk öncülüğü öğretmenler yaptı. Bu yüzden de öğretmenler İngiliz sömürge yönetimi tarafından uzun süre baskı altında tutuldu. Çarşafı ilk çıkartan öğretmenler oldu. Milli günlerin kutlanması yasaktı. Okullarda sadece İngiltere milli marşı okunurdu. Fakat okul saatleri dışında öğretmenler öğrencilerine öncelikle İstiklal Marşı olmak üzere, milli marşları ve milli türküleri öğretmeye çalıştılar. 1938’e kadar okul kitapları Türkiye’den geldi. Fakat Atatürk sevgisi o kadar aşikâr olunca, bu bağlamda Türk milliyetçiliği öne çıkmaya ve güçlenmeye başlayınca, Türkiye’den kitap getirme yasaklandı. Limasol’da Mithat Efendi diye bir öğretmene ilkokul kitaplarını yazdırmaya çalıştılar. Fakat bu usul tutmadı, hiç olmazsa önce Alfabe Türkiye’den getirtildi. Silman ilkokuldan mezun olana kadar ilkokul 6 yıldığı ve tek kitapları vardı, Alfabe. Diğer her şeyi öğretmenler anlatırdı, öğrenciler de yazarak not alırdı. Atatürk’ün resimleri yasaktı, Türk bayrağı çekmek yasaktı.

¹⁰⁵² Metin Silman ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Aralık 2021.

¹⁰⁵³ Metin Silman ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Aralık 2021.

Fakat bunu gizli gizli yapan öğretmenler vardı, ara sıra tatil günlerinde okullara Türk bayrağı çekenler olurdu.”

Erbil Aydınova, ilkokul, ortaokul lise öğrenimini Limasol 19 Mayıs Kolejinde tamamladı. Orta ve lise çağlarında esas olarak gençliği bir araya getiren ve Türk toplumunun karşı karşıya kaldığı EOKA tedhiş hareketleri karşısında etkin rolü spor kulüplerinin oynadığını belirtti. 1950’li yıllarda Limasol’da Türk Ocağı Kulübü ile Doğan Türk Birliği Kulübü mevcuttu. Aydınova, Türk Ocağı’nın Başkanlığını Hasan Öztürk, Doğan Türk Birliği’nin ise Ziya Rızki’nin yaptığını belirterek, bu başkanların kulübe gidenlere ve sporculara devamlı olayların başlayacağı konusunda uyarılarda bulunduğunu vurgulamıştır.

Aydınova bir öğretmen olması nedeniyle gençlerin yetişmesine yönelik olarak, okullarda milli şuur dersinin konulduğunu, derslere başlamadan önce 10 dakika öğrencilere bilhassa beş ve altıncı sınıfta olup biraz olgunlaşmış olan öğrencilere, Kıbrıs’ta yaşanan olaylardan bahsedilirdi, Rumların zihniyeti anlatılmaya çalışılırdı. Lefkoşa’da, Baf’ta, Mağusa olduğu gibi Limasol’da da Türk toplum liderliğinin teşkilatlanma düzeni değişmezdi, okul-kulüp-Teşkilat bağlantısı tesis edildi. Aydınova bu bağlantıyı şöyle ortaya koymaya çalıştı:¹⁰⁵⁴

“Birçok okul müdürü, mesela Kubilay Çaydamlı var. Kubilay Çaydamlı, Dal idi, Sancak Karargâhında, aynı zamanda Limasol’daki 19 Mayıs Koleji’nin de müdürüydü. Gizlilik Teşkilatına geldiğimizde, onlar şey etmeden daha, Nejat Rauf varıdı, Nejat Rauf Efendi, o da müdürüdü ama ondan sonra Türkiye’den müdürler gelmeye, öğretmenler gelmeye başladı. Çünkü nüfus artı ondan sonra, yeterli de eleman yokudu. Türkiye’den gelen öğretmenler ile bu işler yürüdü. Gelenlerden yine TMT’ye alındı ve her okulda, hem okul öğretmeni hem de bu kulüpte görevli TMT’de görevli kişiler olarktan bir bütündür hep.”

Erbil Aydınova da, Limasol’da Sedat Simavi İlkokulu’nun karanlık bir odasında, Bayrak, Kur’an ve takarof tabanca üzerine yemin ederek, kendisini bu

¹⁰⁵⁴ Erbil Aydınova ile gerçekleştirilen görüşme, 08 Kasım 2021.

kutsal mücadeleye adadığını belirtti. Halen daha mücahit kimliğini gururla taşımaktadır.¹⁰⁵⁵

O yıllarda Kurtuluş Lisesi öğretmenleri de isimleri halen daha hatırlanır, Lisenin Müdürü Halit Seçmez, fizik öğretmeni Muhittin Bey, müzik öğretmeni hep Türkiye'den seçilerek gelen öğretmenlerdi. Dolayısıyla Türk milliyetçiliği anlatmanın yerinin olmadığı, her davranışları ile bunu sergilediklerini, sınıfta anlatımlar içerisine mutlaka milli duygulara hitap eden anekdotlar karıştırılıp, Türk milliyetçiliği her fırsatta bol bol aşılanırdı. Hatta öyle 19 Mayıslar, 29 Ekimler, 30 Ağustoslar, yani milli günlerin kutlayışı vardır ki, sahada arabalardan vapur yapılır, vapurun içinde Atatürk'ün Samsun'a çıkışı canlandırılırdı. Türkiye'deki tarihi gelişmelerin hepsi gösterim halinde sahada yapılırdı. O zamanlarda seyirci de akıl almaz derecede bu etkinliklere katılmanın heyecanını yaşar, sahanın etrafı dolar taşardı. Rumlar da özenerek bu etkinlikleri izlerdi.¹⁰⁵⁶

Baf'ta da okul-kulüp-Teşkilat bağlantısı hemen göze çarpılmaktadır. Ülkü Yurdu Kulübü'nü destekleyen Baf Kurtuluş Lisesi, Türkiye'den gelen öğretmenleri nezaretinde mücadeleciler ve yetenekli bir gençlik yetiştirdi. Okul aynı zamanda Teşkilatın da personel kaynağıydı. Kulüp başkanı aynı zamanda Baf milletvekili Halit Kazım'dı. Lefkoşa-Baf bağlantısı iki arada mekik dokuyan Halit Kazım tarafından sağlanırdı. Teşkilat ile ilgili görüşmeler genellikle Halit Kazım'ın dükkânında gerçekleşirdi. Halit Kazım aynı zamanda Baf Serdarıydı.¹⁰⁵⁷

Dönemin tanıklarının yukarıdaki ifadeleri okul-spor kulübü-Teşkilat bağlantısının okul ayağını ortaya koymasından önem arz etmektedir. Teşkilatlanma çabalarına okullarda başlandı, okul müdürleri, öğretmenler,

¹⁰⁵⁵ Erbil Aydınova ile gerçekleştirilen görüşme, 08 Kasım 2021.

¹⁰⁵⁶ Ali Volkan ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

¹⁰⁵⁷ Ali Volkan ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

özellikle beden eğitimi öğretmenleri önemli rol oynadılar. Öğrencileri izlediler, spor kulüplerine ve Teşkilata kazandırdılar. Nümayişleri organize ettiler, öğrencileri aktif olarak kullandılar. Ancak İngiliz yönetiminin okullardaki etkinliği nedeniyle teşkilatlanma çalışmaları spor kulüplerine kaydırıldı. Okullar izcilik kolları vasıtasıyla gençliğin eğitimine ayrıca katkı sağlamıştır.

4.1.3. Sosyo-Kültürel Yaşamda Spor Kulüpleri

Türkiye’de Türk Ocakları ve Gençlik Teşkilatlanmalarına bağlı olarak oluşturulan spor kulüplerinin faaliyet alanları da benzerlik taşımaktadır. Dönemin tanıklarından icra edilen benzer faaliyetler, kazalar ve kulüpler bazında ele alınmıştır.

Varoluş mücadelesinin verildiği yıllarda kulüpler halkın moralini yüksek tutmak için her sene bir temsil sahneye koyarlardı. Çetinkaya temsillerini Kardeş Ocağı’nda sahnelerdi. Çetinkaya kurulduğu ilk yıl “Vahşi bir kız sevdim”, ikinci sene ise “Maraş Kurtuldu” piyesleri, yoğun bir katılım ile sahnelendi. Halkı her konuda bilinçlendirilmesine yönelik (aile, çocuk vb.) konferanslar düzenlendi. 1940 yılı Kurban Bayramında “Kahraman” ve 1945’te “Dağları Bekleyen Kız” piyesleri sahnelendi.¹⁰⁵⁸ Kulüpler 23 Nisan ve 19 Mayıs gibi milli bayramlarda da rol aldılar. 1944 yılında Lefkoşa Hisaraltı’nda yapılan 19 Mayıs gösterilerine, Lefkoşa Türk İzci Grubu, Çetinkaya, Yıldızspor, Luricina Gençler Birliği, Larnaka TSK, Lefkoşa TSK kulüpleri de katılarak gösteriler yaptılar.¹⁰⁵⁹

Sönmezspor, Lefkoşa’nın sosyo-kültürel yaşamında da yer aldı. Fakirhane’nin ön tarafındaki açık havada, toplumun motivasyonunu artıracak

¹⁰⁵⁸ An, *age.*, s.36,37.

¹⁰⁵⁹ An, *age.*,s.39.

balolar ve eğlenceler düzenledi, şiir ve edebiyat geceleri tertip etti. Ramazan geceleri yapılırdı. Kültür adında sanat dergisi yayınladı.¹⁰⁶⁰

Gözkamaş Ergüneş, Türk Ocağı bir nevi kültür kulübü olduğundan söz etmiştir. Türk Ocağı, sporla pek alakası olmayan, her isteyenin giremediği, gidenlerin devlet kademelerinde görev yapan memurlar, üst düzey görevlerdeki insanlar olduğunu, ayrıca teşkilat mensuplarının da girdiği vurguladı. Türk Ocağı binası ile Türk Gücü binası yan yana, bir anlamda birbirleri ile dirsek temasındadırlar. Türk Ocağında o zamanlar gazete okunur, istihbarat alımı verimi yapılır, devlet dairelerindeki işler görüşülürdü. Teşkilat açığa çıkınca, 1963'te ilk mücahit alımı yapılırken, Kovan Beyinin karargâhı Türk Ocağı'nda kurulmuş, yeni mücahitlerin kayıtları ve yeminleri orada yapılmıştır.¹⁰⁶¹

Spor kulüpleri Ada çapında, buldukları yerleşim yerinin sosyo-kültürel yaşamına önemli katkı sağladı. Merkezde olduğu gibi kırsal kesimde de spor kulüplerinin öncülüğünde, Türkiye'den getirilen sanatçılarla toplumun moral motivasyonu, milli heyecanı ayakta tutulmaya çalışılır. Milli içerikli tiyatrolar organize edilir, Türkiye'den getirilen Türk filmleriyle, halkın milli heyecanı ayakta tutulmaya çalışılır. Türk filmlerinin, Türk sanatçılarının toplumsal varoluş mücadelesi sırasında halkın heyecanını ayakta tutmasında çok önemli rolleri olmuştur.¹⁰⁶²

Diğer kulüpler gibi Gönyeli TSK da, Gönyeli'nin sosyo-kültürel yaşamında önemli rol oynadı. Kulüp binası düğünlere açıldı. Yeni evlenecek gençlerin kulüp binasını ücretsiz olarak kullanmaları sağlandı. Gönyeli'nin çok önemli bir alışkanlığı vardı. Aynı zamanda evlenecek gençler öncelikle evlerini yaparlardı. Gönyeli TSK, bu konuda öncü rol oynayarak sporcusunu, köyün gençlerini, halkını bir araya getirdi, imece usulü evlenecek gencin evi inşa edildi, mutlu bir

¹⁰⁶⁰ Gülay, *age.*, s. 39.

¹⁰⁶¹ Gözkamaş Ergüneş ile gerçekleştirilen görüşme, 04 Kasım 2021.

¹⁰⁶² Raif Örtünç ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

yuva kurmasını sağlandı. Dolayısıyla Gönyeli Spor Kulübü bölgesinde, karşılıklı dostluk ve yardımlaşma ruhunun da gelişmesini sağlayan bir kurumdu.¹⁰⁶³

Derviş Eroğlu, MTG'nün hemen hemen tamamının TMT mensubu olduğunu belirttikten sonra, *“MTG Kulübünü kuran ve yaşatmaya çalışan arkadaşlar, her türlü etkinliği de yaparlardı. Mesela tiyatro yaparlardı. Milli bayramlarda Mağusa Canbolat stadyumunda törenler yapardık. Trampet ve boru takımı eşliğinde yürüyüş yapardık. Bütün 23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim bunları kutlardık hep”* şeklinde kulübün iştirak ettiği sosyo-kültürel faaliyetleri özetledi.¹⁰⁶⁴

Dinçer Hasan Raif, MTG'nün milli günlerdeki etkinliğini; “O devrede Mağusa'da, şu Elit yazan binanın üzerinde Mağusa Türk Gücü Spor Kulübü vardı. Tam yukarıda, bir de balkonu vardı ve bu çarşıya bakardı. İngiliz zamanında da, 19 Mayıs, 29 Ekim ve hatta 30 Ağustos gibi milli günler kulübün organizatörlüğünde kutlanırdı, Türk bayrağı çekmek yasak olmasına rağmen kulüp bunu yapardı. Ve halk buraya toplanır, balkondan da halka hitap edilirdi. Yani kulübün ilk görevi, kuruluş amaçlarından biriydi bu tür faaliyetler” şeklinde ifade eder.¹⁰⁶⁵ MTG, sadece bir futbol kulübü olarak kurulmamıştır. Spor branşlarının yanı sıra milli günlerde kullanabilmek için boru trampet takımı, tiyatro kolu vardı. Her yıl tiyatro yapılırdı. Her branşın bir sorumlusu vardı, ancak branş sorumlusu olan kişiler yönetim kurulu üyeleri olmayıp, yönetim kuruluna karşı sorumlu olan kişilerdir. Dolayısıyla Kulüp, bu büyük organizasyonun merkeziydi.¹⁰⁶⁶ Mağusa Türk Gücü Kulübü, sahnelediği “Vatan yahut Silistre” gibi tiyatro oyunları, toplumun sosyo-kültürel hayatına renk kattı, Türk toplumunu hem galeyana getirdi, hem de bir arada tutmak gibi bir misyon üstlendi. Bu misyonunu da başarılı bir şekilde yerine getirmiştir.¹⁰⁶⁷ MTG, halkın

¹⁰⁶³ Ali Çetin Amcaoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

¹⁰⁶⁴ Derviş Eroğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 25 Ekim 2021.

¹⁰⁶⁵ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

¹⁰⁶⁶ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

¹⁰⁶⁷ Ahmet Sevinç ile gerçekleştirilen görüşme, 04 Kasım 2021.

moral ve motivasyonu yükseltmek için her sene bir oyun sahnelerken Hüseyin Alder de “Harput’ta Bir Amerikalı” adlı oyunda rol almıştır. Mağusa’da halkın gidebileceği fazla yer yoktur, ya kahvehaneler ya da kulüpler vakit geçirme yerleridir. Ancak gençler için tek gidilecek yer kulüp lokalleriydi.¹⁰⁶⁸

MTG, futbol kulübü olmanın yanı sıra günün koşullarının gerektirdiği kültürel faaliyetlerle de ilgilendi. Sosyo-kültürel etkinliklerin fikir babası Terzi Hasan, yardımcıları Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Hasan İskeleli ve Cevat Hilmi Bey’ler gibi kişilerdi. “Vatan yahut Silistre” piyesini sahneye koyan milliyetçi, vatanperver özellikleri ile bilinen öğretmen ve müteakiben doktor olan Burhan Nalbantoğlu’ydu. Kozanoğlu piyesini sahneye koyan ise Terzi Hasan’dı.¹⁰⁶⁹

Vadili köy halkının evden çıkınca gittikleri tek yer Vadili Türk Çiftçiler Birliği Spor Kulübü’yü. Dolayısıyla köy yerlerinde spor kulüplerinin varoluş mücadelesi açısından rolü ortaya çıkmaktadır. Köy halkı kulübü sever, kulüpte toplanılır, büyükler konuşur, küçükler dinlerdi. Büyükler Rumlar ile olan ilişkilerden söz eder, gelişmeler anlatılır, dolayısıyla toplum bilinçlenirdi. Haberler, olaylar, gelişmeler Vadili’de ilk önce hep kulüp binasında duyulurdu. Köye gelen gazete önce kulüp binasında açılır, okunur, haberler dinlenirdi. Dolayısıyla köy halkını birleştiren o kulüp binası oldu. Kırık dökük köhne bir binaydı ama birleştirici özelliği vardı.¹⁰⁷⁰

Mustafa Arıkan, köylerinde bir kooperatifin bulunduğu ve sosyal yaşamı etkilediğinden, öneminden bahsetti. Yeniceköy’de o dönemde okul bazında spor faaliyetleri düzenlenmekteydi. Köyün kahvesi kulüp binasıydı. Köylünün

¹⁰⁶⁸ Hüseyin Alder ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

¹⁰⁶⁹ Atun, *age.*, s. 36-37.

¹⁰⁷⁰ Nurettin Tüzel ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

düğünü, nişanı, eğlence faaliyetleri hep kulüpte yapılır, çocuklar için eğlenceler düzenlenirdi. Yani spor kulübü köyde bir dayanışma havası yaratmıştı.¹⁰⁷¹

İsmail Bozkurt, o zaman güneyde kalan Aytotro köyü, Larnaka bölgesinde sosyo-kültürel yaşamda, spor kulüplerinin önderliğinde düzenlenen ve kendisinin bizzat içinde olduğu tiyatro etkinliklerinin rolü ile ilgili anılarını şu sözleriyle paylaştı:¹⁰⁷²

“1950'lere kadar devam eden dönemde, bizim köyün futbol, spor kulübü diyelim, bir taraftan futbol oynanıyor ama bir taraftan da kültürel faaliyetlerde bulunuyor, sinema filmi oynatıyor, her yıl birkaç tane de tiyatro oyunu sahnelenirdi. Bu temsillerde hep böyle milli hisleri galeyana getiren oyunlar sergilenirdi. Kıbrıs'taki Kıbrıs Türk toplumunda, Türkçülük yani Türk milliyetçiliği giderek özünü kaybetmeden yereselleşti. Kulüp başkanı olduğum dönemden 63'e kadar olan dönemde, belirli bir zaman sonra o temsillere ben de girmeye başladım. Namık Kemal'in 'Vatan yahut Silistre' piyesinde İslam Beyi oynadım. 1956-58 sürecinde, daha lise öğrenciyken bir oyun yazmıştım. Tabii oyunu oynamak için önceden izin alalım, sansürden geçer, öyle oynarsın. Ben kendi kendime bir şey yaptım, bir oyun yaptım. İlk iki perde Türkiye'deki Kurtuluş Savaşını anlatan, üçüncü perde de doğrudan Kıbrıs'ı anlatan bir oyundu. O dönemlerde nedense İngilizler bu Türk kimliğini reddetmelerine rağmen, nedense İstiklal Savaşını anlatan eserlere pek şey ses çıkarmıyorlardı. Bende böyle bir açıkgozluluk yaptım ve izin çıktı. Organize ettim çocukları, müthiş bir kalabalık toplandı. İlk iki sahneyi bitirdik, üçüncü sahneye geçeceğiz, ara verildi, sahneyi doğrudan polis bastı, dediler ki 'oynayamazsınız bundan sonra, izniniz bu kadar.' Bizim tabii delikanlılığımız tuttu yok, gidip oynayacağız, falan filan, tutuklarınız dediler. Neyse büyüklerimiz girdi araya falan yatıştırdılar ama üçüncü perdeyi oynayamadık.”

Spor kulüpleri Larnaka'da da sosyo-kültürel yaşamın bir parçasıdır. Milli günlerde okulları desteklemiş ve onlara maddi, manevi katkı sağlamıştır. Binatlı TSK Başkanlığı da yapan Ali Gürçağ kulübün kuruluş amacını ve faaliyetlerini kısaca şöyle özetler: Binatlı TSK, bir kulüp olmasına rağmen bir spor kulübü olarak kurulmadı, o zaman bir halkevi, halkın evi olarak kuruldu. Binatlı'nın sosyal ve kültürel yaşamına etki etti. Kitaplığına Türkiye'den kitaplar getirildi, milli şuuru yükseltmek için tiyatrolar yapıldı. Milli duyguları canlı tutmak, Türklüğü, Türk kültürünü, Türk benliğini kaybetmemesi açısından sahneye milli

¹⁰⁷¹ Mustafa Arıkan ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

¹⁰⁷² İsmail Bozkurt ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

içerikli “Vatan Yahut Silistre” gibi piyesler konuldu.¹⁰⁷³ Babası da piyeslerde rol almıştır.

Larnaka'da, düğünler için kullanılabilecek sadece bir büyük lokal vardır. Büyük lokali kiralayamayacak olanlar gelir, kulüp para almadan düğününü, sünnetini yapması için binasını tahsis ederdi. Kültür faaliyetlerine de önem verilir, maddi güçlük içindeki öğrencilerin kitapları alınır, okul ihtiyaçları, üniformaları ve ayakkabıları ücretsiz karşılanırdı. İmece usulü, mücahitler lokali, Damla gazinosu yapıldı. Bugün orası Rumlar tarafından hastane, poliklinik olarak kullanılmaktadır. Doğumlar evlerde yapılırdı. Hastane olmadığından imece usulü hastane yapıldı, hastane yapılmasını müteakip tam teşekküllü olmasa da bir diş doktoru, bir kadın doğumcu, bir cerrah, bir apandisit ameliyatı yapacak potansiyel de insanlar bulundu.¹⁰⁷⁴

Ömer Baturay, Yıldızspor'un da köy öğretmeni önderliğinde, Alaniçi Köyünün sosyo-kültürel yaşamına da katkı sağladığından söz etti. O dönem “Mavi Yıldırım” isminde milli bir piyes oynandı. Orada gençlik, halk galeyana getirildi. Köyde günlerce büyük bir binanın içerisinde gösteri yapıldı, çevre köylerden insanlar da geldi, Mavi Yıldırım oyununu seyretti.¹⁰⁷⁵

1938'e kadar Türk sporcuları ve futbolcuları Rum kulüplerinde oynadı. Gelişen bu Türk milliyetçilik akımına yönelik olarak bu tarihlerden Ada'nın her tarafında Türk kulüpleri kurulmaya başlandı. En çok tercih edilen rumuz LTSK'dır. Limasol Türk Spor Kulübü, Lefke Türk Spor Kulübü, Lefkoşa Türk Spor Kulübü, Luricina Türk Spor Kulübü ve Larnaka Türk Spor Kulübü olmak üzere beş LTSK rumuzlu kulüp vardı. LTSK'lar yavaş yavaş büyüdü, gelişti ancak sadece futbol kulübü olarak büyümeyip, sosyal hayatın da merkezi oldular. Bir anlamda Türk milliyetçiliğinin merkezi oldular. İngiliz yönetiminin

¹⁰⁷³ Ali Gürçağ ile gerçekleştirilen görüşme, 08 Kasım 2021.

¹⁰⁷⁴ Ali Gürçağ ile gerçekleştirilen görüşme, 08 Kasım 2021.

¹⁰⁷⁵ Ömer Baturay ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

müsaade etmemesi nedeniyle okulların icra edemediği milli günleri kutlama faaliyetlerini spor kulüpleri organize etmeye başladı. Halkın büyük ilgi gösterdiği ve gönüllü olarak katıldığı spor etkinlikleri düzenlenirdi. Bisiklet yarışı düzenlenir, ancak en yavaş giden kazanırdı, çuval yarışı, ip çekme yarışı, uzun atlama yarışları düzenlenirdi. İp çekme yarışmaları Limasol ve Mağusa liman işçileri ve Limasol limanında çalışan mavnacılar ve gümrük hamalları arasında gerçekleştirilirdi. Limasol'da ayrıca LTKS çatısı altında tiyatro gösterileri sahnelenir, konserler düzenlenir. "Paydos" isimli milli piyes hemen hemen her yıl sahnelenirdi.¹⁰⁷⁶

Limasol TSK ve DTB öncülüğünde, yoksullara yardım faaliyetleri organize edildi. LTKS tarafından sahnelenen "Gömdüyüm o Cihan" isimli piyesten elde edilen 30 lira kadar gelirin bir kısmı ile İslam Okulu öğrencilerinin iaşesine kullanıldı. KATAK yararına da temsiller sahneye kondu. Limasol'da kulübün kuruluşuyla beraber kültürel faaliyetler de gelişti. Modern bale çalışmaları yapıldı. 'Dağları Bekleyen Kız', 'İftira Kurbanları' gibi tiyatro oyunları ile 'Neredesin Güvercinim' ve 'Biz Çamlıca'nın Beş Gülüyüz' baleleri sahneye kondu. Limasol Türk toplumunda DTB bir yaşam tarzı, bir hayat felsefesi, geleceği aydınlatan bir fener oldu.¹⁰⁷⁷

Dr. Ayten Berkalp DTB'nin sosyo-kültürel yaşama etkisini şu sözleriyle açıkladı: "40'lı yıllarda halkın milli duygularını yüceltmek için sergilenen piyeslerde Mağusa'dan itibaren ablaları da yer aldı ve milli içerikli 'Akın' piyesinde rol üstlenildi. Bilindiği üzere o yıllarda kadın rolleri erkekler tarafından icra edilmekteydi. Berkalp'ler Limasol'a yerleşince DTB Kulüp Başkanı olarak Ziya Rızkı, Berkalp'leri ziyarete gider ve babasından kadın rolleri için kızlarını ister. Ablaları sahneye çıkmaya başladı, ablası ile Ziya Rızkı'nın sahnede başlayan arkadaşlıkları 1944'te evlilikle neticelendi. Bu esnada ablasının Türk milli içerikli romanlardan oyuna çevirdiği eserleri, hızlı yazı yazması ve yazısının

¹⁰⁷⁶ Metin Silman ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Aralık 2021.

¹⁰⁷⁷ Silman, *age.*, s. 10-12.

da okunaklı olması sebebiyle Ayten Berkalp kaleme aldı ve sahne ile tanışmaya başladı. Berkalp o dönemde DTB kulübünü şöyle tasvir eder: ‘Her gün önünden geçip okula gittiği, köşe konumda olan, Limasol’da gençlerin devam edebileceği bir tek yer orasıydı. Salonunda yazın ise dışarıya çıkardıkları bir pinpon masası ve oturma yerleri vardı. Yönetim odası, kütüphane ve okuma odası olarak kullanılan bir oda ve konuk odası olmak üzere üç odası vardı. Gençler, Türk gazetelerini okumak, kitap bulmak ve okumak için o kütüphaneye devamlı kulübe takılmaya başladı.’ Limasol’da bir de Terakki Kulübü diye bilinen yaşlılar kulübü vardı.”¹⁰⁷⁸

Limasol’da da DTB ve diğer spor kulüpleri sosyo-kültürel yaşamda etkilidirler. DTB lokali çeşitli faaliyetlerin yürütülebildiği büyükçe bir yerdi. Kulübün lokalinde Ziya Rızkı, kulüp yöneticileri ya da öğretmenler tarafından bilinçlendirmeye yönelik sürekli konferanslar verilirdi. Kulübün içinde küçük bir kütüphanesi vardı. Fakat çok kıymetli kitaplarla doluydu. Türkiye gazeteleri sürekli olarak alınır, orada halkın kullanımına bırakılır, eski tarihli olanlar da tutulur, gazeteler atılmazdı. Arka planda Teşkilatın işlerinin de görüldüğü, herkesin girebildiği dikkat çeken küçük bir odası daha vardı. Ayrıca bayramlarda devamlı kürsü kurulur, milli bayramlarda ve sabahleyin kısa bir anma töreni yapılır, isteyen kürsüye gelir şiir okurdu. Halk kulübe gelir, çayını kahvesini içer, tavlâ, kâğıt oynar, dinlenirdi. Limasol’da olduğu gibi Ada’nın hemen hemen her yerinde bu tür etkinlikleri organize eden yerler, gençlikle iç içe olan tek organizasyon ya okul ya da spor kulüpleriydi.¹⁰⁷⁹

“Ziya Rızkı’nın kendini tamamıyla bu mücadeleye adanmış biri olduğunu Ayten Berkalp şu sözleri ile ifade etmeye çalışır: Ablası ölümcül bir şekilde hastadır ve 1959’da tedavi için hep birlikte İstanbul’a tedavi için gitmişlerdir. Ablasının dört ay gibi süre hastanede kaldığı süreçte Rızkı, bir ay süreli Ankara Zirköy’de eğitime katıldı. Tekrar Kıbrıs’a döndüklerinden bir süre sonra ablası

¹⁰⁷⁸ Ayten Berkalp ile gerçekleştirilen görüşme, 17 Kasım 2021.

¹⁰⁷⁹ Metin Silman ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Aralık 2021.

vefat etti. Bu dönemde Teşkilat Berkalp'e yanaşmıştır. Berkalp, Zir kampına gidecek olanların raporlarının hazırlanmasında yardımcı oldu. Eğitime gidişler, tedavi maksatlı gidilir gibi kamufle edildi. Berkalp, birlikte yaşadıkları, ablasının eşi ve eniştesi olan Ziya Rızkî'nin Limasol Teşkilat Başkanı ve Limasol Serdarı olduğunu yemin edip Teşkilata katıldıktan çok sonra öğrenmiştir.

1955'ten sonra Türk kulüplerinin kurulmaya ve ayrı bir lig düzenlenmeye başlanması ile Limasol'da güzel bir hava oluştu. Hüseyin Ruso o dönemde Limasol'da lise öğretmeniydi, Kaymaklı'ya gittikten sonra orada şehit oldu. Spor kulüplerinin kurulması Limasol'da gençlerin yetişmesi konusunda yararlı oldu, onları kötü alışkanlıklardan korudu. LTSK kadınlar için de önemli bir etkinlik kapısı oldu, canı gönülden kadınlar da maçlara ve kulübe gitmeye başladı. Kadınlar, Berkalp ile bir dönem DTB yönetimini de ele geçirdiler. O dönemlerde saha doktoru bulunmamaktadır. Berkalp, kendi isteğiyle Türk takımlarının maçlarında saha hekimliği görevini de üstlendi. DTB'nin renklerinin sarı-lacivert seçilmesinde kardeşi Ünal Berkalp ile birlikte başrol oynadı. Ayten Berkalp eğitimi döneminde Fenerbahçe basketbol ve voleybol şubelerini de kurdu, aynı zamanda oyuncusu oldu ve kardeşi ile birlikte koyu bir Fenerbahçe sempatzanıydı. Limasol'da kadını erkeği, genci-yaşlısıyla bütün ailelerin kulübe karşı bir sempatileri vardı. Bir anlamda Limasol'da Türk toplumunun birlik ve beraberliği başlangıçta LTSK müteakiben DTB üzerinden sağlandı. DTB halkın bir spor kulübüydü, Limasol Türk toplumunun varlık göstergesiydi."¹⁰⁸⁰

Erbil Aydınova, Limasol'da da yine kulüpler vasıtası ile milli duyguları halka aktarmak, halkın duygularını canlı tutmak, motivasyonlarını kaybettirmemek ve morallerini yüksek tutmak için tiyatro ve sinema faaliyetleri icra edildiğini ifade etti. Türk toplumunun bu faaliyetleri icra edebileceği bir mekân olmadığından, bu faaliyetler için Rumlara ait Riyalto ve Alamra sinemalarından istifade edilmiştir. Halka haftada bir kez milli duygulara hitap

¹⁰⁸⁰ Ayten Berkalp ile gerçekleştirilen görüşme, 17 Kasım 2021.

eden Türkçe film izlettirilir, yılda bir iki defa kulüplerin organize ettiği piyesler sergilenirdi. “Vatan yahut Silistre” temsili Limasol’da da halka oynandı.¹⁰⁸¹

Ülkü Yurdu takımı, Baf’ın sosyal ve kültürel hayatına önemli katkı sağlamıştır. Alçın Volkan, Baf’ta barış gücü takımına hiç yenilmediklerinden gururla söz etti. İngiliz üslerine gidip, askeri güç takımını yenmelerinin halkta bir bayram havası, toplumun morali üzerinde olumlu moral etkisi yarattığını anlattı. Futboldaki bu başarının toplumda, Türk olarak İngiliz’e yenilmeyiz algısı yarattığını üstüne basarak vurgulamıştır. Futbol bu sayede Baf’ta Türk yenilmez imajı yaratıldı. Baf’ta kendileri ile görüşme fırsatı bulduğum abisi Ali Volkan ve arkadaşı Mustafa Uğur, piyesler düzenleyerek, sinema filmleri göstererek halkın milli duygularının yükselmesine katkıda bulunmuşlardır. Alçın Volkan;¹⁰⁸²

“Yani bu bizim anlattıklarımız, hep bizim yaşadıklarımızdır, siz çok iyi yapıyorsunuz sayın komutan, bizim yaşadıklarımız da bir yerde kayıt altına girecek. Kıbrıs Türk’ünün tarihi gençlere ulaştırılacak. Ama şimdi çok sevindim bu tezi başlattığına, gelecek nesiller için bir şey yapmamız lazım durmamamız lazım yani”

diyerek sözlerini bitirdi.

O dönemde BÜY’nun kulüp binası ve konumu çok güzeldir. Altı hep ovalık, denize kadar uzanan bir görüntüsü olan güzel bir yerdedir. Kulüp içerisinde gençlere çok ilgi gösterilir, karşılıklı saygı, sevgi üst düzeydedir, çok ciddi bir disiplin anlayışı hâkimdir. Kulüp binası tek bir binadır ama önünde de çok geniş etrafı ağaçlık olan bir alan vardır. Bütün milli günlerin kutlanması veyahut da bu varoluş mücadelesine ilişkin coşkulu konuşmalar, törenler o alanda yapılırdı. Bahçesinde uçurtma uçurulur, uçurtmanın üzerine Türk Bayrağı konur, Atatürk’ün resimleri konur, geceleyin Rum tarafından da görünsün diye üzerine

¹⁰⁸¹ Erbil Aydınova ile gerçekleştirilen görüşme, 08 Kasım 2021.

¹⁰⁸² Alçın Volkan ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

pil ile yanan ampuller takılırdı. Ülkü Yurdu'nda akıl almaz bir coşku ve duyguyla yüklü bir gençlik yer alırdı.¹⁰⁸³

Baf halkı Kulübüne çok bağlıydı. Zaten bütün milli duyguların yoğunlaştığı, heyecan yaratan mitinglerin düzenlenmesi, başlangıcı hep kulüpte olur, ne tür olay olursa, oradan başlamıştır. İlk belediyeler ayrıldığı zaman İngiliz yönetiminin devredeceği belediye binasının üstünde İngiliz bayrağı çekilirdi. Rumlar gider, İngiliz bayrağını indirip, Yunanistan bayrağını çekerdi. Bu olayın görülmesi üzerine hemen kulüpte toplanılır, gidilir Yunan bayrağı indirilir ve Türk Bayrağı çekilirdi. Ali Volkan BÜY'nda futbol oynarken Teşkilata katılmıştı.”¹⁰⁸⁴

Baf gençliği olarak Ali Volkan ve arkadaşları toplumun ihtiyaçları doğrultusunda “ne yapabilir” arayışı içindedir. İlk düşünülen bir hastane gereksinimi oldu. Hastanesiz bir çarpışmanın imkânsız olacağı düşünüldü ve aynı yaşlardaki gençler bir araya gelerek, çözüm yolları arandı. Evler gezilip hanımların başındaki başörtüler toplandı, yaralanma anlarında kullanmak üzere sterilize edilip saklandı. Müteakiben toplumun nasıl biçimlenmesi gerektiği düşünülüp, tartışılırdı. Bir tiyatro ekibi kurulması kararlaştırılır, Mustafa Uğur, Baf'lı Mustafa bu konuda önderlik etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde ilk tescilli tiyatro olan Uğur Tiyatrosu kurulur. Karabardak'ın Kahvesi denilen yerde ve kulüpte provalar yapılmaya başlanmıştır. İlk sahnelenen oyun da, "Onlar İçin Biz Yaşadıkça" isimli, çok ciddi milli bir oyundu. Ayrıca kulüpçe, Baf sokaklarının temizlenmesi, camilerin tamiri ve boyanması, şehitliklerin temizlenmesi ve bakımı gibi Baf Türk toplumunu arasındaki dostluk ve işbirliğini geliştirici, kaynaşmayı pekiştirici etkinlikler düzenlenmiştir.

Baf'ta, toplumun sıkıntılarını dile getirmek, Milli Mücadelenin nasıl yapılacağını aktarmak, toplumda bir milli şuur yaratmak gayesiyle, el yazımı Bucak isimli bir dergi çıkarmaya karar verildi. Kendilerini Kıbrıs'ın bir bucağı

¹⁰⁸³ Alçın Volkan ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

¹⁰⁸⁴ Ali Volkan ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

kabul ettiklerinden, harita üzerinden bakıp İzmir'in Buca ilçesinin isminden de esinlenerek derginin Bucak ismiyle haftalık bir dergi çıkarılması kararlaştırılmıştır. Yazı yazdırmak, şiir yazdırmak, olaylar hakkında halkı bilgilendirici yazılar yazdırmak için arkadaşlarından 15 kişilik bir ekip kurarak dergi çıkarılmaya başlandı. Mustafa Adaoğlu ve Feriya isimli öğretmenleri de başyazarlığı üstlendi ve dergi kısa sürede ciddiyetle çıkarılmaya ve bütün adaya yayılmaya başlandı. Daha seri üretime geçmek içinde Kurtuluş Lisesinin Müdürü Zeynel Bey'den Okulun teksir makinesinin kullanımı rica edilmiş, teksir makinesi ile ilk basılan dergi sayısı 8'dir ve yarım saat içerisinde dağıtılmıştır. 8 dergi bir, iki ayın içerisinde, 30, 40 sayfalık, 3.000, 4.000 baskıya ulaşmıştır.¹⁰⁸⁵

Baf'ta bir de bando takımı kurulur ve merasimlere iştirak edilirdi. Ali Volkan, aynı zamanda bandonun tubacısıydı. Her cumartesi törenle Bayrak göndere çekilir, her pazar akşamı güneş batmadan indirilirdi. Milli günlerde de ciddi organize edilen merasimler, yürüyüşler, spor hareketleri olurdu. Böyle günlerde kardeşi Alçın Volkan tarafından hazırlanan gece balon patlatmaları olurdu. Balonlar, Alçın'ın içine koyduğu bir karışımdan dolayı havada öyle bir patlar ki, Rum tarafında bomba atıldı gibisinden, Rum tarafında büyük korku ve paniğe sebep olurdu.¹⁰⁸⁶

Ali Volkan'ın anlattıklarından, futbol kulüpleri ve karşılaşmaları, Baf halkı için o zor günlerde ayakta kalma ve varlık sebebi olmuştur. Kapalı halde kalan bir toplum için tek motivasyon kaynağı, kulüplerin organize ettiği etkinlikler moral kaynağı olmuştur. Ali Volkan'a göre, kurdukları o sekiz takımın kuruluş felsefesinin altında yatan etmenler; köyler ile karşılıklı iletişime geçme, merkez tarafından köylerin sıkıntılarını görme, Rum tedhiş hareketlerine karşı köy halkını Baf'a getirip, Baf'ta bir birleşmenin bütünleşmenin varlığını sağlamaktır.

¹⁰⁸⁵ Ali Volkan ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

¹⁰⁸⁶ Ali Volkan ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

Mustafa Uğur, namı diğer Baf'lı Mustafa, en büyük hatırasının sünnet düğünü olduğunu ifade etti. Çünkü sünnet düğünü Ülkü Yurdu Spor Kulübünde yapılmıştır. Aynı anda 10 yaşındaki iki çocuğun sünnet düğünü, Ülkü Yurdu sporcuları organize etti. İlginç bir tesadüf de Türkiye güreş şampiyonu Mehmet Pehlivan, Yunanistan şampiyonu Venizelos ile güreş tutmak için oradadır. Sünnet yatağındaki Uğur'a benden bir isteğin var mı diye sorar, Uğur'un ağzından kısa ve net bir cümle çıkmıştır. "*Yunanlıyı yen!*" Güreş Rum tarafında tutuldu, Mehmet Pehlivan Yunanlıyı yendi (Kıbrıslı Türklerin tabiriyle "dövdü"), Baf'ta yer yerinden oynadı, halk coşkulu ve galeyana gelmiş vaziyette, Mehmet Pehlivanı omuzlarda taşımıştır. Mehmet Pehlivan'ın Baf halkına galibiyet sonrası verdiği mesaj bugün bile hafızalarda yer almaktadır: "*Ben vazifemi yaptım, şimdi sıra sizde!*"¹⁰⁸⁷

Yukarıda da belirtildiği üzere, Ülkü Yurdu Spor Kulübü Baf Kazasının sosyo-kültürel yaşamında önemli bir yer tutmuştur. Kulübün tiyatro kolu faaliyete geçirildiğinde Uğur tiyatro koluna girdi. Aslında bu tür oluşumlarda Türkiye'deki Halkevlerinin teşkilat yapısından esinlenilmiştir. Ancak bir devlet yönlendirmesi, desteği olmadığından, mevcut kıt imkânlarla ve zor şartlar altında, kişisel çabalarla oluşturulan bir takım oluşumlardır. İlkokul öğretmeni Mahmut Beyin desteği ile ve Ülkü Yurdu sporcularının yer aldığı, ilk oyunları olan ve Uğur'un başrol oynadığı "Cellat Hoca" piyesi, Rumlara ait Atikor sinemasında sahnelenmiştir. Limasol'da ve diğer kazalarda olduğu gibi, o dönemde Baf'ta da Türklerin kendine ait bir sinemaları bulunmamaktadır. Yine kulüp organizatörlüğünde sahnelenen "Koca Bulamayan Kız" komedi türü piyeste rol almıştır. O zaman daha 15 yaşında, kız oyuncu rolünü Uğur üstlenmiştir. Nazım Hikmet'in, "Yarkan" isimli drama türü eseri sahnelendi. Bu tür oyunlar, halkın birlikteliğini sağlarken, milliyetçilik duygularının güçlenmesine de yardımcı oldu.

Uğur, Ülkü Yurdu Kulübü'ne 14 yaşında futbolcu olarak girmiş, 1953-55 yılları arasında iki yıl Türk Ocağı Limasol (TOL) Kulübünde futbol oynamıştır.

¹⁰⁸⁷ Mustafa Uğur namı diğer Baf'lı Mustafa ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

Ülkü Yurdu'nun kendisine ait bir sahasının olmasından gururla bahsetti. 1948'de, Türkiye'de milletvekili olan Hasena Ilgaz Hanımın Baf'a gelişinde yer yerinden oynamıştır. Baf halkı Türkiye tarafından önemsendiğini hissetmiş, doğrudan sesini duyurabileceği için mutludur. Organizasyonu Ülkü Yurdu Spor Kulübü üstlendi ve bir gecelik hazırlık süreleri vardı. O dönemlerde Türk Bayrağı çekilmesi yasaklanmıştı. Dr. Fazıl Küçük'e haber edilmiş ve kulübü, yolları süslemek için bin tane, iki bin tane, ne kadar gönderebilirse Bayrak istenmiştir. Kadınlar, Ülkü Yurdu sporcuları, idarecileri gece yarısına kadar kulüpte Bayrak bekler ve gizlice, gece 12'de özel bir taksi ile beklenen Bayraklar Kulübe ulaşmıştır. Kadınlar o gün bütün gece hamur yoğurup bayrakları ipe sermiş, sabah olduğunda Ülkü Yurdu Kulübü'nden itibaren köyün girişi çarşısı, dükkânları her yer bayraklarla süslenmiş, Mersin Köyü'nden kesilip getirilen mersin dalları her yere döşenmiştir. Hasena Ilgaz geldiğinde büyük bir kalabalıkla, binlerce insan tarafından karşılandı. Civar köylerden gelenler dâhil, Ülkü Yurdu Spor Kulübü, meydanlığını doldurdu ve konuşması dinlendi. Baf Kurtuluş Lisesinin yapımı için de gerekli girişimleri Ülkü Yurdu Spor Kulübü yaptı ve gerekli mali desteği temin etti. Ülkü Yurdu organizatörlüğünde, kadınlı erkekli bütün Baf halkının katılımı ile imece usulü okul inşa edilmiştir.¹⁰⁸⁸

Ali Volkan'ın da bahsettiği Belediye'ye Yunanistan Bayrağı çekilmesi olayını Uğur'da dile getirir. Belli ki bu hadise halkta derin bir iz bıraktı. Anlaşmalar gereği belediye başkanı Rum, yardımcısı Türk'tü. İngilizler çekilince Rum Belediye Başkanı İngiliz bayrağını indirip, direğe Yunan bayrağı çekti. Rumlar Enosis istemekteydi. Ülkü Yurdu Spor Kulübü, bir bağırma, çağırma ile 1000'e yakın insanı topladı, ellerde baltalarla, nacaklarla belediyeye gidildi, o bölge zapt edildi, Yunan bayrağı indirildi, Türk bayrağı çekildi.¹⁰⁸⁹ Görüldüğü üzere Ülkü Yurdu Spor Kulübü Baf'ta sosyal yaşamın her anında ön saflarda yer almıştır. Mustafa Uğur'un antrenör ve başkan olduğu dönemde Baf'a, o zamanın dünya şampiyonu Jandarma Gücü futbol takımı gelmiştir. Hasena

¹⁰⁸⁸ Mustafa Uğur ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

¹⁰⁸⁹ Mustafa Uğur ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

İlgaz geldiğinden daha yoğun hazırlıklar imece usulü yine bir gecede yapılmıştır. Hiç kimse elindeki maddi ve manevi imkânı esirgemedi, sahaya belirli büyüklükte tahta tribün dâhil inşa edildi. Baf'ta yer yerinden oynadı. Aynı şekilde Kara Harp Okulu takımının gelişinde de aynı duygular yaşandı.¹⁰⁹⁰

Benzer faaliyetlerin izleri Lefke'de de görülmektedir. Lefke TSK koordinatörlüğünde 9 Eylül 1944'te "İzmir'e Girerken" adlı piyes sahneye konulmuştur. Ayrıca Çorum milletvekili Hasene İlgaz'ın Lefke'ye ziyareti esnasında da spor kulübü faaliyetlerin icrasında öncü rol üstlenmiştir.¹⁰⁹¹

Bu anlatılanlardan Türk toplumunun Rum tehlikesine karşı personel açısından kısa sürede teşkilatlanması tamamlamasına rağmen, sporda yaşanan stadyum ve spor salonu eksikliği, kültürel sahada da kendini hissettirmektedir. Stadyumlarda olduğu gibi sinema salonlarında da Rumların iznine tabi olunarak onların mekânlarından istifade edilmektedir.

Mustafa Çirakoğlu, "Girne Halkevi Spor Kulübünde gençler kulübe gelip masa tenisi ve voleybol oynardı. Larnaka'ya kadar voleybol maçları için gidilirdi. Kulüp ayrıca, 19 Mayıs etkinliklerinde atletizm yarışmalarına iştirak ederdi. 1970-74 yılları arasında tiyatro kolu faaliyete geçirildi, halka tiyatro izlettirildi. Halka nişan ve düğünlerinde salon ve maddi destek sağlandı" diyerek Girne Halkevi'nin üstlendiği rolü ortaya koymaya çalıştı.¹⁰⁹² Çirakoğlu'nun da nikâhı Halkevi binasında kıyılmıştır. Özetle Girne Halkevi Spor Kulübü 1950'li yıllardan itibaren Girne Türk toplumu sosyo-kültürel yaşamında yer almıştır.¹⁰⁹³

1958'lere gelindiğinde artık Türkiye'nin desteklediği Taksim tezini Kıbrıs Türk toplumu da benimsemiştir. "Ya Taksim Ya Ölüm!" parolası yer etmiştir. Bu kapsamda Türkiye ile daha sıkı bağlar kurulmaya başlandı. 1958-59'larda

¹⁰⁹⁰ Mustafa Uğur ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

¹⁰⁹¹ Elnur Ağayev, *Bir Zamanlar Lefke*, Baskı: Okman Printing, Lefkoşa, 2020, s. 94-104.

¹⁰⁹² Mustafa Çirakoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 19 Kasım 2021.

¹⁰⁹³ Mustafa Çirakoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 19 Kasım 2021.

Türkiye'den spor takımlarının gelişi yoğunlaştı. Türkiye Ordu A Milli takımı, Muhafız Gücü, Fenerbahçe, Altay, Galatasaray, Adana Demirspor gibi çeşitli Türk takımları ile sürekli maçlar yapılırdı. Bu maçlar, Kıbrıs'ta artık Türk ve Rum'un beraber yaşamayacağına inanan halk için bir moral kaynağı olur. Dolayısıyla o burukluğu ortadan kaldırmak, toplumu biraz neşelendirmek için bu maçlar düzenlendi.¹⁰⁹⁴ Biraz daha zaman ilerleyince Türkiye'den diğer spor takımları gelmeye başladı. O yıllarda Türkiye'nin en gözde futbolcuları barındıran Muhafız Gücü her sene geldi. Lefkoşa'daki Taksim sahasını Adanın her tarafından gelen binlerce insan tika basa doldururdu ve müthiş bir heyecan yaratılırdı. Bu maçlar da rekabet ve skordan ziyade dostluk ön plana çıkarılırdı. Bazen Türk takımının kalecisi ikinci yarı Kıbrıs Türk takımının kalesine geçer, golcü futbolcular takım değiştirirdi. Spor etkinlikleri Kıbrıs Türk toplumuna büyük bir milliyetçilik ve heyecan getirmiştir. Bu nedenle Türk spor kulüplerinin varlıkları ve rolleri çok önem kazanmıştır. Birçok spor kulübü şehitler verdi, şehitlerin resimleri halen daha kulüplerin lokallerinde yer almaktadır. Müteakiben 1963 olayları ertesinde spor kulüpleri tamamen karargâh haline geldi. Silah ve mühimmatın merkezden kırsala gönderilişinde de zaman zaman spor kabilelerinden istifade edildi.¹⁰⁹⁵

Celal Bayar'a göre, 1 Ağustos 1958'den itibaren bu yapılanma ile bir nevi devletin temelleri atılır. Savunma mevzileri tesis edilirken, polis, posta teşkilatı, devletin resmi radyosu olacak Bayrak Radyosu kurulmuştur. Sadece Lefkoşa'da değil, Mağusa'da, Lefke'de, Limasol'da Baf'ta radyolar faaliyete geçmiş, muhasara ve ambargo altında olunmasına rağmen, ekonomik, kültürel faaliyetler gerçekleştirilmiş, tiyatrolar kurulmuş, sosyal aktiviteler yerine getirilmiştir. Okulların açılması, sağlık ocakları ve hastanelerin açılması, çeşitli yollardan ilaç sağlanması gibi bütün bu oluşumları ve kadroları Türk Mukavemet

¹⁰⁹⁴ Enver Emin ile gerçekleştirilen görüşme, 29 Kasım 2021.

¹⁰⁹⁵ Raif Örtünç ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

Teşkilatı sağlamıştır. Herkese eşit maaş verilmiş, bugünkü devletin kuruluşunda ne gerekiyorsa adım adım bunlar gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁹⁶

Yukarıdaki veriler ışığında spor kulüplerinin buldukları yerlerin, sosyo-kültürel yaşamında önemli rol oynadıkları, ikinci bir sıcak yuva oldukları görülmektedir. Spor kulüpleri spor etkinliklerinin yanı sıra, sosyal etkinliklere öncülük etmiş, halkın birlikteliğini ve yardımlaşmasını sağlamış, düğün, dernek, toplantı, konferans vb. etkinliklerini de üstlenmiş, bir okul gibi halkın eğitime katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda buldukları bölgenin işbirliği, konferans, toplantı, düğün, konser, tiyatro faaliyetleri vb. etkinliklerinde rol alarak sosyo-kültürel yaşamını etkilemiştir. Ayrıca eğitim, halkın bilinçlendirilmesi ve gençliğin yetiştirilmesinde de önemli sorumluluk üstlenmişlerdir.

4.2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRK SPOR KULÜPLERİ

4.2.1. Lefkoşa Bölgesi

4.2.1.1. Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu (KTFF)

Kıbrıs Türklerinin ilk ve en eski spor organizasyonu olan KTFF,¹⁰⁹⁷ 29 Ekim 1955 tarihinde kuruldu. Söz konusu tarihe kadar Kıbrıs genelinde 1934'te kurulan Kıbrıs Futbol Federasyonu (KOP/KFF) vardı. KOP'un kurucuları arasında Türk takımı Lefkoşa Türk Spor Kulübü de bulunmasına rağmen KFF Rum egemenliği altındaydı. Ekim 1955'te Türk takımlarının KOP'tan dışlanması ile ayrı bir teşkilat kurma gereği duyuldu. Zaten bu günlerin geleceği Nisan 1955'ten itibaren ilk sinyallerini vermeye başlamıştı. Türk toplum liderliği de bu konuda gerekli fikri hazırlıklarını sürdürmüştü. Çözüm arayışları kapsamında 23 Ekim 1955'te, Ahmet Sami (Topcan) başkanlığında, Kıbrıs Türk Spor Teşkilatı Geçici Komisyonu toplandı. Komisyon, 30 Ekim 1955'te, tüm futbol kulüplerinin, kurum ve kuruluşların temsilcilerinin katılımı ile Türk Spor Kongresi toplanması

¹⁰⁹⁶ Celal Bayar ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

¹⁰⁹⁷ <http://www.ktff.net/KTFF/Tarihce>, Erişim: 14 Nisan 2020; 21.56.

kararı aldı. Kongrede alınan karar ile Kıbrıs Türk Spor Teşkilatı kuruldu. Kongre Teşkilatın Türk futbol takımları arasında karşılaşmaların düzenlenmesi, Çetin Türk Spor LTD. tarafından stadyum inşasının hızlandırılması kararı aldı.¹⁰⁹⁸

Ahmet Sami Teşkilat Başkanlığına getirildi. Toplumda bir otorite boşluğu yaratılmasına fırsat verilmemesi için hızlı hareket edildi. 19 Aralık'ta başlaması kararlaştırılan 1955-1956 sezonunda 6 takım Birinci Kümede; 34 takım İkinci Kümede mücadele etmek üzere Spor Teşkilatı'na bağlandı. Teşkilatın ismi, 5 Nisan 1959'da, Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu olarak değiştirildi.

Futbol Teşkilatı yapılanmasının, Türk toplum liderliğinin siyasal teşkilatlanması ile paralel yürütüldüğü değerlendirilmektedir. KTKF'nu da yeni bir yapılanma sürecindeydi ve Ekim 1957'de Federasyon Başkanı ve yönetim heyeti değişti. KTKF Başkanlığına Rauf R. Denктаş getirildi. KTKF'nun idari teşkilatlanma şekli ile Futbol Federasyonu teşkilatının yapısı, bu bağlamda da kulüplerin kurulmaları ve liglerin belirlenmesi paralellik arz etmektedir.

Kurucu başkan Ahmet Sami'nin istifası üzerine 7 Aralık 1960'da Necdet Ünel başkanlığa getirildi. Ahmet Sami de teşkilatın etkili isimlerinden birisiydi. Mağusa Komiserliğine görevlendirildi. Mağusa'daki bu görevi esnasında, ilaveten Mağusa Sancaktarlığı karargâhında Dal-2 (istihbarattan sorumlu personel) olarak görev yaptı, TMT kurucularından biri olan Dr. Burhan Nalbantoğlu ile teşkilatlanma çalışmalarında bulundu. Necdet Ünel'in istifasıyla 22 Mayıs 1963'te Ahmet Sami (Topcan), yeniden başkanlığa getirildi.

4.2.1.2. Çetinkaya TSK

Kıbrıs Türk toplumunun en eski spor kulübü olarak bilinir.¹⁰⁹⁹ Çetinkaya TSK, Türk toplumu için bir kulüpten çok daha fazlasıdır. Türk toplumunun

¹⁰⁹⁸ An, *age.*, s. 75-76.

temsilcisi, Kıbrıs'ta yaşayan Türk halkının sahaya yansıyan görünümü, varlığının ispatıdır. Çetinkaya'nın inceleme dönemindeki futbolcusu, müteakiben antrenörlüğünü ve en uzun süre başkanlığını yapan merhum Özer Debbağ* bu konudaki bir anısını; "BM'de Kıbrıs Meselesi görüşmeleri esnasında Çetinkaya'nın gündeme geldiğini, Türkiye baş delegesi Nihat Erim'in '*Peki Kıbrıs'ta Futbol liglerinde şampiyon hangi takımdır? Çetinkaya tüm Kıbrıs'ın şampiyonu ise Kıbrıs'ta nasıl olur da Türk yoktur diyebiliyorsun,...*' şeklinde paylaşmıştır. Çetinkaya TSK Kıbrıs futbol sahalarında Türk toplumunun varlık sebebi olmasının yanı sıra, aynı zamanda BM'deki müzakerelerde Kıbrıs'taki Türk varlığı Çetinkaya TSK üzerinden vurgulandı.¹¹⁰⁰

Çetinkaya TSK'ya giden süreç 1943'de kurulan, üyeleri daha çok esnaflardan oluşan, Çetinkaya Türk Spor Asnaf (Esnaflar) Ocağı ile başladı.¹¹⁰¹ Kıbrıs Türk toplumunun siyasal olarak da teşkilatlanmaya başladığı yıllarda Türk toplumu lideri Dr. Fazıl Küçük, Çetinkaya TSK üzerinden sporun yönetimini de üstlendi, Çetinkaya TSK'nın 1943-46 yılları arasında başkanlığını da yaptı. Lefkoşa TSK ile Çetinkaya Türk Spor Esnaflar Kulübü'nün toplumsal beraberliğin sağlanmaya çalışıldığı o yıllarda, Rum takımlarına karşı sporda da güçlü bir birliktelik yaratabilmek için birleşmeleri yönünde çaba sarf etti.¹¹⁰² 1949'da birleşme gerçekleşti, Çetinkaya Türk Spor Birliği (ÇTSB) adı ile Kıbrıs

¹⁰⁹⁹ "Çetinkaya TSK binası, Lefkoşa'yı surlar boyunca çepeçevre saran hendeğin ötesinde yükselen Ledra Palas Otelinin karşısında, tarihi Zahra Burcu üzerindedir." Atun, *age.*, s. 4. İnceleme döneminde, 1952'de inşa edilen Çetinkaya TSK binası buradadır. Ancak günümüzde saha çalışmasında esnasında, kulüp binasının maddi yetersizlikler nedeniyle buradan taşındığı ve Metehan bölgesinde yerleşilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir.

¹¹⁰⁰ Atun, *age.*, s. 6. Bu anekdotun bir farklı anlatımı için bk. Hatay, (2009), *age.*, s. 40. "Özer Debbağ, aynı zamanda çok iyi bir tenisçi ve masa tenisçisidir. Lefkoşa Serdarı ve Çetinkaya TSK Başkanı rahmetli Kemal Şemiler'in en sevdiği ve güvendiği futbolculardan biridir. TMT, direniş mücadelesi başlatıldığına Forfor Özer Kara Petek II sorumluluğuna, görevine getirilir." Özcan Özcanhan, "Özer Debbağ da göçtü", *Star Kıbrıs gazetesi*, 11 Kasım 2013. <http://www.starkibris.net/index.asp?haber ID=163231>, Erişim: 19 Mart 2022; 22.05.

¹¹⁰¹ Hatay, (2003), *age.*, s. 17. Atun, *age.*, s. 5. Çetinkaya Asnaflar Spor Ocağı Çetinkaya'nın kuruluş süreci ile ilgili olarak ayrıca bk. An, *age.*, s. 35-37.

¹¹⁰² Atun, *age.*, s. 6-7.

futbolundaki yerini aldı. Kuruluşunda Türk milliyetçiliğinin etkisi ile forma rengi olarak kırmızı-beyazdır.¹¹⁰³

“KFF/KOP’un kurucu üyesidir ve KOP’a üye olan ilk Türk takımıdır. Çetinkaya Türk Spor Birliği (ÇTSB) adı ile Kıbrıs futbolundaki yerini alır. 11 Ekim 1949 tarihinde kabul edilen Kulübün Tüzüğü ile ismi; Çetinkaya Türk Spor Kulübü, renkleri; sarı-kırmızı, kuruluş tarihi; 1930, merkezi Zara Sokak No:24 Lefkoşa olarak belirlendi. Kuruluş gayeleri arasında, futbolun kalkındırılmasının yanı sıra, Kıbrıs Türk toplumunun vatanseverlik duygularını geliştirmek, toplum menfaatinin her türlü şahsi menfaatin üstünde tutan, dürüstlük ve terbiyenin Türk gençliğine yerleşmesini temin etmek, Türk toplumunun ideallerinin gerçekleştirilmesi uğrunda istenen ve verilen her türlü görevi yapmak yer aldı. Kulüp isminin söz konusu gayeleri karşılamada yetersiz kalacağı bilinciyle, ‘Kulübü’ yerine ‘Birliği’ kelimesinin kullanılması kararlaştırılır ve ismi Çetinkaya Türk Spor Birliği oldu.

Birleşme Türk toplumu lideri Dr. Küçük tarafından; “*Türk tehlike vukuunda ve memleket menfaati icap ettirdiği her an birleşmek ve anlaşmaya varmasını bilen bir millet*” olarak değerlendirildi. Dr. Küçük değerlendirmesini; “*Çetinkaya TSK’nün birleşmesi eminiz ki Ada’da mevcut bütün kurum ve kulüplere misal teşkil edecek, onlara örnek olacak parlak bir eserdir... Kıbrıs Türklüğünün tarihine şimdiye kadar görülmedik birlik ve beraberlik satırları kaydedecektir*” şeklinde yapar, Rum baskıları karşısında savunabilmenin, ayakta kalabilmenin yolunun Türk toplumunun birlik ve beraberliğinden geçtiğini vurguladı.¹¹⁰⁴

Bir anlamda bu birleşme süreci, Türk toplum liderliğinin bilgisi dâhilinde ve varoluş mücadelesinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Böylelikle Çetinkaya Türk Spor Birliği kuruluşundan itibaren bir anlamda Türk toplumunun milli takımı ve temsilcisi hüviyetine büründü. Üstelik bu birleşmenin, Türk toplumunun bütün

¹¹⁰³ Yücel Hatay, *Sporumuzdan ve Mücadelemizden Anılar ve Öyküler*, Ajans Yayın Ltd., Lefkoşa, 2011, s. 33. Çetinkaya’nın ilk şampiyonluk öyküsü için bk. *age.*, s. 32-35.

¹¹⁰⁴ *An, age.*, s. 49-52.

kurum ve kuruluşlarının 8 Eylül 1949'da bir çatı altında toplanma kararı alınmasının hemen ardından gerçekleşmesi dikkat çekici bir olgudur. 23 Ekim 1949'da kurulan KTKF'nun kuruluş ve tüzük toplantısına Lefkoşa TSK ve Çetinkaya Spor Kulübü de birer temsilci ile katıldı.¹¹⁰⁵

Rum fanatikliği ve baskısı, futbol ve Çetinkaya TSK üzerinden, 1950'li yılların başlarından itibaren kendini iyice belli etmeye başladı. Hakem görevlendirmeleri, karşılaşmalarda hakemlerin yanlı hareket etmeleri ile Çetinkaya'nın başarılarına engel olunmak istendi. Bu durum Türk toplumu lideri Dr. Küçük tarafından Halkın Sesi gazetesinde *"Memlekette senelerdir devam edip giden bir de spor derdimiz vardır. Bu derd her sene futbol şampiyonluk maçlarında Rum vatandaşlarımız Türklüğe karşı beslediği koyu nefret ve düşmanlıklarının bir neticesi olarak sahada mağlup çıkarılmaklıığımızdır"* şeklinde değerlendirildi.¹¹⁰⁶ Futbolcular cemaatlerinin yüzünü güldürmek, şereflerini kurtarmak için can siperane çalışan, hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen Türk toplumunun temsilcileri olarak kabul gördü.

Dr. Küçük tarafından, Türk futbol takımlarının güçlü olmasına rağmen iyi netice alınamamasının en büyük sebebinin bir spor sahasına sahip olunmaması tespiti yapıldı, hakemlerin yanlı davranışlarının temelinde de bütün maçların Rumların sahasında yapılmasının yattığı gerçeği vurgulandı ve sporun önemi şu şekilde dile getirildi:¹¹⁰⁷

"Öteden beri medeni milletlerin büyük kıymet ve önem verdiği meselelerden biri de hiç şüphe yok ki spordur. Spor bir memleket gençliğini sağlamaştırır, onu ideal sahibi bir kimse olarak cemiyet içinde temayüz ettiren mühim amillerden biridir. Sporu seven, ona bağlanan bir genç, nefsinin daima fena düşüncelerden uzak tutar, kötü işlerden nefret eder, vücudunu ve bünyesini zayıf düşürecek bütün hareketlerden sakınmasını bilir."

¹¹⁰⁵ Emircan, (2000), *age.*, s. 118. An, *age.*, s. 52.

¹¹⁰⁶ Fazıl Küçük, "Bizde Spor", *Halkın Sesi gazetesini*, 22 Aralık 1950, Akt. An, *age.*, s. 54-55.

¹¹⁰⁷ Fazıl Küçük, "Spor Sahasına ihtiyacımız büyüktür", *Halkın Sesi gazetesini*, 27 Aralık 1950, Akt. An, *age.*, s. 5-6.

TMT'nin, Lefkoşa'da teşkilatlanma merkezi Çetinkaya TSK oldu. Bu seçimde Lefkoşa Serdarı Kemal Şemi/Şemiler'in, Çetinkaya TSK'nın da başkanı olması etkiliydi. Kulüp binası, Lefkoşa Serdarlığının karargâhıydı. 21 Aralık 1963'te olaylar başladığında teşkilat mensupları Çetinkaya'da toplandı.¹¹⁰⁸

“Çetinkaya formasını kılıcımla, sanatımla giymiştim” diyen Çetinkaya'nın ünlü futbolcusu Komando Özer lakaplı, Özer Özcanhan, Küçük Kaymaklı TSK'ne geçişini “TMT'deki görev bölgem Küçük Kaymaklıydı” şeklinde aktarmıştır.¹¹⁰⁹ Özer'in bu aktarımı Türk toplumunda o dönemdeki kuruluş amacına, KTKF'nun misyonuna uygun bir ifade tarzıdır. Çünkü o dönemde sporun amacı her yönüyle Milli Mücadeleye yönelik hazırlıkları içermekteydi.

Şemiler'in 43. ölüm yıl dönümünde, Kıbrıs TMT Mücahitler Derneği Genel Başkanı Yılmaz Bora yaptığı konuşmada, “Şemiler'in Lefkoşa'nın ikinci serdarı olarak göreve başladığı dönemde Kıbrıs Türk halkının zor şartlarda bulunduğunu, Şemiler gibi serdarların önderliğinde omuzlanan ulusal davanın Kıbrıslı Türkleri bağımsızlığa taşıdığını kaydetti. Bora, Kemal Şemiler'in Çetinkaya TSK Başkanlığı görevini de en iyi şekilde yerine getirdiğini ve o dönemde spor kulüplerinin Kıbrıs Türk halkının varoluş mücadelesine ev sahipliği yaptığını vurguladı.”¹¹¹⁰

Futbola İngiliz Okulunda okurken başlayan Erdoğan Aşardağlı, aynı zamanda atletizm ile ilgilendi, uzun atlama, yüksek atlama ve yüz metrede birincilikleri vardı. Kendisinden bir yaş küçük olan kardeşi Özkan Aşardağlı da sporcu bir kimliğe sahipti ve Teşkilatta önemli görevler üstlendi. İngiliz okulundaki spor hocaları meşhur Mr. Brown'du. Aşardağlı, İngiliz okulunda ilk

¹¹⁰⁸ Mete Tümerkan, “Kıbrıs'taki Yer Altı Örgütü İlk Kez Ortaya Çıktı!”, *Havadis*, 15 Ocak 2013. <https://haberkibris.com/kibristaki-yer-alti-orgutu-ilk-kez-ortaya-cikti-2013-01-15.html>, Erişim: 19 Nisan 2020; 14.22.

¹¹⁰⁹ Hasan Hastürer, “Anılarda Yolculuk”, *Kıbrıs*, 8 Mart 1997, s. 38.

¹¹¹⁰ “Lefkoşa Serdarlarından Şemiler Anıldı”, *Kıbrıs Time*, 10 Ağustos 2015. <https://www.kibristime.com/kibris/lefkosa-serdarlarindan-semiler-anildi-h48771.html>, Erişim: 19 Nisan 2020; 15.46.

Kıbrıslı Türk kaptan olarak okul tarihine geçti. Mezuniyetini müteakip İş Bankasında çalışmaya başladı ve mücahitlik döneminde Mağusa Baykal Bölük Komutanlığı görevinde bulundu.¹¹¹¹ Aşardağlı Baykal Bölük Komutanı iken Mağusa'dan Karpaz'a kadar geniş bir sorumluluk alanında her türlü silah, mühimmat, askeri malzeme ve personel nakli ile Galatya bölgesine çıkan silah ve mühimmatın sevkiyatı ile de sorumluydu.

İngiliz idaresi, her ne kadar teşkilatlanma çabaları gizlice yürütülmeye çalışılsa da, her iki toplumun teşkilatlanma faaliyetlerinin farkındadır. Türk toplumu açısından okul-kulüp-teşkilat bağlantısını kesmek için öğrencilerin kulüplere gidişini ve futbol oynamasını men eder ve ihlal edenleri okuldan ihraç cezası ile cezalandırırdı. Türk toplum liderliği de bu durumun farkındaydı ve başlangıçta okullar öncülüğünde başlattığı teşkilatlanma faaliyetlerinin merkezini okullardan kulüplere çevirdi. Aşardağlı, öğrenci iken bu kuralı bilmeden kulübe gitti ve futbol oynadı. Tespit edildi, ihraç edilmekten okuldaki sportif başarılarının yanı sıra öğretmeni Mr. Brown'ın Türk eşi sayesinde kurtuldu. İyi bir futbolcu olduğundan İngiliz okulunu bitirdikten sonra, KOP'ta tek Türk temsilcisi olan Çetinkaya'da futbola başladı. Aşardağlı, Çetinkaya ile Teşkilatın özdeşleştiğini ve TMT'ye girdiğini, teşkilata giren insanlardan Erol Kazım'ı, kardeşini ve isimlerini sayamayacağı diğer takımlarda oynayan arkadaşlarının da teşkilata girdiklerinden söz etti. Aşardağlı, Teşkilata 1959'da, Çetinkaya Türk Spor Kulübü'nde yemin ederek girdi. 1963'e kadar Lefkoşa'da kaldı ve 1963 olayları öncesi Mağusa'ya geldi. Çetinkaya'da iken kendi payına düşen silah ve mühimmatın kayıtlarının tutulması ve dağıtımının yapılmasının yanı sıra bu silahların eğitiminin verilmesi gibi görevleri de üstlenen Aşardağlı, Muhip isimli arkadaşı ile sabahdan göreve çıkıp, gece yarısına kadar çalıştıkları ifade etti. Bu görevleri sadece kendisinin değil, kimin uhdesine ne düşüyorsa bunları çok iyi muhafaza edip, eğitimlerini yaptırdıklarını söyledi. Lefkoşa Serdarı olan Kemal Şemiler'in Çetinkaya'nın da başında olması sebebiyle, Çetinkaya daha aktif rol oynamasına rağmen, diğer kulüpler de benzer görevleri

¹¹¹¹ Erdoğan Aşardağlı ile gerçekleştirilen görüşme, 04 Kasım 2021.

yerine getirirdi. Aşardağlı, Zirköy'de, silah eğitiminden ziyade teşkilatlanmaya yönelik olarak ihtisas eğitimine katılmıştır.¹¹¹²

Sonal Özgürün, 1963 yılında hadiseler başladığında, Çetinkaya TSK'nın da bir futbolcusu olarak Ledra Palas¹¹¹³ karşısındaki Çetinkaya kulüp binasının bulunduğu yerdeki mevzide görev yaptı, savaştı. Ledra Palas'ta Yunan ordusu vardı ve her penceresinden yoğun makineli tüfek ateşlerine maruz kalındı, 12 saat mücadele edildikten sonra, çarpışmaların durdurulması için Dr. Küçük ve Makarios'un görüşmelere başlaması nedeniyle bir müddet çarpışmalar durdu. O esnada emniyetli bir şekilde Tabyadan, Çetinkaya Tabyasının bulunduğu yere çekildi.¹¹¹⁴ 23 Aralık 1963'te Zahra Burcu üzerindeki o tabyada Salahi Şevket şehit verildi. Halen Salahi Şevket'in anıt mezarı orada bulunmaktadır. Bu hadiseyle ilgili anısını İbrahim Mısırlıoğlu şöyle anlattı:¹¹¹⁵

“Çetinkaya'da göreve başladık. Hani Ledra Palas vardı karşısında, oradan yapılan atışla başladık çatışmaya, işte yanımda da bu Salahi Şevket var, Çetinkaya'nın şeyinde yan yanaydık onunla, iki kardeşidi ve Salahi vardı. Anıt büstü var, benim oğlumun ismi de onun ismidir, yanımda şehit olduğu için, annem de rahmetlik annem bana derdi ki yav koyun arkadaşının ismini benim aile de Salahi yoktur, ama ben koydum çocuğumun ismini, yanımda şehit oldu.”

Özgürün, Sarı Petek-2 üyesiydi, Teşkilatın diğer üyeleri gibi TMT'nin gizli bir teşkilat olduğunu vurgulayarak, herkes herkesi pek bilmez gerçeğini bir kez daha dile getirdi. Sarı Petek-2, Lokmacı Barikatından, Çağlayan'a kadar olan bölgenin sorumluluğunu üstlendi. 1963 öncesi, Çetinkaya'da da eğitim faaliyetleri devam etti. Ovalarda, mezarlıklarda silah saklandı, belirli ipuçları ile bulunması istendi. Rum tarafına geçilerek, gözcülük, izleme, rapor etme vb. görevler yaptırıldı. Bu eğitimler petek teşkilatı altında oğul birliği esasına göre icra edilirdi. Görev yaptığı arkadaşları da Kulübün ve Teşkilatın bir parçasıydı.

¹¹¹² Erdoğan Aşardağlı ile gerçekleştirilen görüşme, 04 Kasım 2021.

¹¹¹³ Ledra Palas, Çetinkaya TSK'nın kulüp binasının da Zahra Burcu'nun karşısında, ara bölgenin içinde yer alan bir oteldir. Lefkoşa'ya açık görüş sağlayan, hâkim bir bölgededir. O dönemde içerisinde Yunan elçiliğinde içinde bulunduğu bir saldırı yuvasıydı. (F.K.)

¹¹¹⁴ Sonal Özgürün ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

¹¹¹⁵ İbrahim Mısırlıoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 24 Kasım 2021.

Kulüp Başkanı Kemal Şemiler, Lefkoşa Serdarı, Ahmet Yusuf Atamsoy, Kovan Beyi Nevzat Uzunoğlu hep Çetinkaya'daydı. Çetinkaya'da resmi olarak beş futbol takımı vardı. Çünkü bütün mücahitler oraya bağlıydı. 1963'ten 1970'e kadar o bölgede, yeni yapılanma içerisinde Özer Asım'ın Bölük Komutanı olduğu 22'nci Bölük'te, yedi yıl bu kez mücahit olarak görev yaptı. Özgürgün, 1972'ye kadar Çetinkaya'da futbol oynadı, antrenörlük yaptı.¹¹¹⁶

4.2.1.3. Sönmezspor TSK

“Toplumsal mukavemet adına feda edilen kulüp” olarak bilinen Sönmezspor 1955'te kuruldu. Kurucuları arasında Erdoğan Sonsal, Aytekin Alkal, Ümit Bardak, İbrahim Arsenal, Hüseyin Türker, Ahmet Ünsal, Ergün Bulgur, Özkan Aşardağ, Ahmet Vudalı, Eden Turgut, Güner Ali Rıfki ile Erdoğan Seneş (Üzümsuyu), Özay Kamil, Güren Kazım yer aldı. Kuruluşunun özünde 1 Nisan 1955'te EOKA tarafından Türk toplumunu Ada'daki varlığını ortadan kaldırmak için girişilen Rum saldırıları karşısında Türk toplumunu teşkilatlanma çabaları ve varoluş mukavemeti yatmaktadır. KKTC'nin kuruluşunun temelinde TMT yattığı gibi, Sönmezspor kuruluş felsefesini verilen direniş mücadelesi oluşturdu. Sönmezliler Ocağı Başkanı Erden Esenyel; “...bugün kurduğumuz devleti, canımız, kanımız ve halkımızın üstün fedakârlığı, hür yaşamak azminin verdiği cesaret ve efsanevi teşkilatımız TMT'nin sağladığı imkânlarla kurduk” diye bu gerçeği ortaya koymuştur. Sönmezliler Ocağı Asbaşkanı Ahmet Gülay; “misyonumuzu devletimizin yaşatılması, vizyonumuzu ise hedefe ulaşmak için yılmadan çalışmak olarak belirledik” şeklinde açıklamaktaydı. 1955'te kurulan ve 1961'de sportif misyonunu tamamlayan Sönmezspor'un kuruluş felsefesi ve mensuplarının o dönemdeki Türk toplumunun teşkilatlanması ve mücadeledeki gayretleri Sönmezspor'un toplumsal mukavemet olan kuruluş gayesini net olarak gözler önüne serer. Gülay, futbolun sağladığı kaynaşmayı ise; “sabahları okullarda, öğle sonları ya okul faaliyetlerinde veya futbol çalışma veya maçlarında yine aynı arkadaşların hep birlikte oluşu Sönmezliler arasındaki

¹¹¹⁶ Sonal Özgürgün ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

kaynaşmayı perçinleyen nedenler olmuştur” şeklinde ortaya koyar.¹¹¹⁷ Kulübün kurucularından, aynı zamanda kulübe sporcu, antrenör ve yönetici olarak hizmet eden Ahmet Vudalı; “1955 yılında Çağlayan Parkı üstünde Hisar Tabyasında Yeni Kapı Mahallesi gençleri toplanarak Yeni Kapı Gençlik Spor takımını kurduk. 1958’de Yıldızspor ile birleşerek Sönmezspor adını aldık” şeklinde kulübün kuruluşunu dile getirmiştir.¹¹¹⁸

O dönemde Çetinkaya TSK futbolcusu olan ve istek üzerine Sönmezspor’un antrenörlüğüne geçen, Sönmezspor mensuplarını hep birlikte Milli Mücadele’ye katkı koymak için yürekten kararlı bir grup olarak niteleyen Sönmezliler Ocağı Onursal Başkanı Özkan Aşardağ, Sönmezspor’un mücadeledeki önemini şu sözleriyle ortaya koymuştur: “Temmuz 1958 ayı ortalarında, Salih Sertel tarafından Mağusa’ya ulaştırılmak üzere bir miktar broşür getirildi. Kendi arabasıyla broşürleri ulaştırmak üzere, Sayıp Niyazi, Güner Ali Rıfki, Özten Abdullah, Ahmet Sadık ve Özey Pilli’yi görevlendirildi. Mağusa yolunda Rumların kendilerini takip ettiklerinden şüphelenip hızlı gitmeleri neticesinde meydana gelen kazada Sönmezsporlu Ahmet Sadık şehit oldu, diğer arkadaşları yaralandı. Ahmet Sadık TMT’nin ve Kulübün ilk şehidi kabul edildi. Sönmezsporlularla, görev bölgesi olan Büyük Kaymaklı ile Lefkoşa sınırında Handagalar denilen bir bölgede buluşur, Rumların faaliyetleri izler, sınırın güvenliğini gözetledik. 21 Temmuz 1958 günü, Mehmet Tahsin ile Mezunlar Birliğine giderek, Salih Sertel ve Mehmet Can ile buluştuk. Bozuk olan Türk toplumunun moralini bir nebze olsun yükseltmek için bir faaliyet kararlaştırdık ve Lefkoşa’dan uzakta bulunan bir Rum köyünde eylem gerçekleştirdik. Dönüşte Rum polisçe durdurulduk ve Girne Kalesi polis merkezine götürüldük, kefaletle serbest kaldık ve doğruca Lefkoşa hava limanından Ankara’ya gittik. Kıbrıs Cumhuriyeti Antlaşmaları imzalanınca Mart 1959’da tekrar Kıbrıs’a döndük. Dönüşte tüm Sönmezsporlu sporcuların mili görev için oldukça azimli, istekli ve yetenekli olduklarından TMT’ye alınmasını

¹¹¹⁷ Ahmet Gülay, Veclal Gülay, *Sönmezliler*, Baskı: Okman Printing, Lefkoşa, 2017, s. 2-3.

¹¹¹⁸ Gülay, *age.*, s. 17. Sönmezliler Dernek Başkanı Erden Esenyel’in görüşleri için bk. *age.*, s. 38.

teklif ettim. Hepsi 1959'da TMT'ye alınmalarıyla âdete sevinçten havalara uçtuydular. Sönmezspor grubu Kara Petek-1 adı altında teşkilatlandı, tevcih edilen tüm görevlerde başarılı oldular. 1962'de, Lefkoşa Sancaktarı Yılmaz Pars'a tavsiyem üzerine Kara Petek-1'den 14 kişi ve Akan Şükrü yardımcım olarak Yıldırım-2 Özel Grubu oluşturuldu. 1962'de Kenan Coygun'un Bayraktar olarak Kıbrıs'a gelişi ile Özel Grup-1 ve Özel Grup-2 teşkil edilerek doğrudan Bayraktarlığa bağlı olarak görev yapıldı. 1959-60 sezonunda Sönmezspor'a transfer olduktan sonra hem futbolcu, hem antrenör ve müteakiben de başkan olarak görev yapmıştır."¹¹¹⁹

Sönmezspor 1961'de sportif olarak sona erse de o yılların kardeşlik bağının sürdürülmesi için 2006'da bugün de Ocağın başkanlığını sürdüren Erden Esenyel öncülüğünde kurulan Sönmezliler Ocağı aynı duygu ve düşüncelerle Sönmezliler olarak Lefkoşa-Yenişehir'de faaliyetlerini sürdürmektedir. Sönmezliler'de yılların birlikteliğinin sürdürülmesinin özünde, varoluş mücadelesi yıllarında, Volkan ve 9 Eylül cephesinden başlayarak, TMT'ye uzanan süreçte bu mücadeleye gönül verenlerin arkadaşlık, dostluk bağı yatmaktadır.

Sönmezspor kulübünün kurucuları arasında yer alan Yılsay Barlasoğlu o günleri şöyle yad eder: "1955 yılında mahallemizin gençleri, ortak konu futbol olmak üzere, Reşadiye sokağında bir evde toplanıyorduk. EOKA'nın faaliyete geçmesiyle boş duracak değildik, bir yandan spor yapıyor, diğer yandan Rumlara karşı halkımızı mücadeleye teşvik yönünde çalışmalarda bulunuyorduk. O günlerde Volkan adı altında teşkilatlandık. Bildiğim kadarıyla Salih Sertel, Mehmet Can, Mobilyacı Şakir, Tacettin Atai Volkan'ın kuruluşunun

¹¹¹⁹ Gülay, *age.*, s. 5-7. Kara Petek-1 ve Yıldırım Özel Grubu Y-2 mensupları için bk. *age.*, s. 7. Mete Tümerkan, "Kıbrıs'taki Yer Altı Örgütü İlk Kez Ortaya Çıktı!", *Havadis*, 15 Ocak 2013. <https://haberkibris.com/kibristaki-yer-alti-orgutu-ilk-kez-ortaya-cikti-2013-01-15.html>, Erişim: 19 Nisan 2020; 14.22.

öncüleriydi. Başımıza da Özkan Aşardağ geldi. 1963 olaylarında mücadeleye başladık...”¹¹²⁰

Sönmezspor tarihine ismini yazdıranlardan bir diğer değerli kişilik de, Yeşilada Spor Kulübünde futbol yaşamına başlayan ve Sönmezspor'un kurucularından olan Güner Ali Rıfki'dir. Sönmezspor kuruluş süreci ve varoluş mücadelesindeki yerini ve faaliyetlerini Rıfki şu şekilde özetler: “Hisar Altı'nda top oynarken, o esnada orada bulunan arkadaşlarından hatırlayabildikleri, Mustafa Kemal, Ahmet Şevki Vudalı, Ahmet Ünsal'a, 'kendi aramızda para toplayalım ve bölgemizde bir takım oluşturalım' teklifi kabul gördü. Kısa sürede forma, çorap, ayakkabı vs. tedarik edilerek, Yenikapı Gençlik Spor Kulübü altında, Yusuf Kaptan sahasında top koşturmaya başlandı. Çevredeki arkadaşların da katılmasıyla başarılı olunmaya ve isimleri duyulmaya başlandı. O devrede maddi yetersizlikten kapanma durumuna gelen Yıldız Spor isminde bir takım vardı. Yöneticisi Aziz Bey'in 'size katılalım' teklifini olumlu karşılandı. Yeni Kapı ve Sönmezspor'da kurulduğu günden itibaren yöneticilik yaptı. Sönmezspor, çok milliyetçi, dinamik, birbirini seven ve birbirine sarsılmaz duygularla bağlı olan, gurur duyduğu arkadaşlarından oluşurdu. Kulübün Çetinkaya'ya intikal etmesini müteakip, Gençlik Gücü Kulübüne katılmıştır.”¹¹²¹

Ahmet Yüksel, bilinen lakabıyla Sarı Yüksel, Özkan Aşardağ'ın antrenörlük yaptığı dönemde, 1959'da futbolcu olarak Sönmezspor'a katıldı. Yüksel, o dönemi şöyle anlatır: “1959'da TMT de teşkilatlanmasını sürdürmekteydi. Sönmezspor'da bu oluşumu Aşardağ yönetti. Kara Petek-1'in faaliyet yeri Sönmezspor kulüp lokaliydi. Lokalin kapanmasını müteakip faaliyetler, fakirhane olarak bilinen, Mücahitler sitesi karşısındaki kahvehaneden sürdürüldü. Kulübün

¹¹²⁰ Gülay, *age.*, s. 14.

¹¹²¹ Gülay, *age.*, s. 18-19.

1961'de kapanmasını müteakip, 1963 ve sonrası direniş mücadelesinde Sönmezsporlular faaliyetlerini Sönmezliler olarak sürdürdü.¹¹²²

Lefkoşa TMT'nin etkili isimlerinden İter Osman (Kırmızı); 1946 yılında İngiliz Okulu sınavlarını kazanarak Lefkoşa'ya gelmiştir. Futbola olan merakı nedeniyle, 1956'da GG yöneticiliği ile başlayan futbol serüveni, 1957'den itibaren Sönmezspor'da başkan ve yönetici olarak devam etmiştir. 1958'den itibaren tüm Sönmezsporlu arkadaşları ile birlikte Sönmezspor maskesi altında Özkan Mustafa Aşardağ liderliğinde, değişmez idealler uğrunda, Milli Mücadelede Kara Petek-1, müteakiben Özel Grup'ta görev yaptı. Erden Esenyel'in dayısı Salih Sertel ve Özkan Aşardağ ile birlikte, İngiliz Okulu'nda üç yıl aynı sıraları paylaştı. EOKA'nın faaliyete geçmesi ile birlikte, milliyetçi duyguları yüksek arkadaşları ile birlikte öncelikle Volkan, 9 Eylül Cephesi ve Karaçete oluşumları içinde yer aldı. Kastamonu Teknik Lisesi mezunu olan Sertel'in teknik bilgisi sayesinde yerli el üretimi silah, bomba ve teçhizat yapılarak söz konusu oluşumlara dağıtıldı. TMT kurulunca da Sertel, Teşkilatın Bereket ve İkmal sorumlusu olarak görevlendirildi. 15 Temmuz 1958'de broşür dağıtmak üzere, Mağusa'ya giderken kaza yapan araç Özkan Aşardağ ile ortak aldıkları araçtı. Bu olay nedeniyle altı yıldır çalıştığı Lefkoşa Orman Dairesi'nden alınıp Baf Orman Dairesi Istavros Psokas Şubesine tayin edildi. 31 Temmuz 1958'de yapılan bu atama esasen deşifre olması nedeniyle bir anlamda sürgün mahiyetindeydi. Baf'taki hayati tehlike nedeniyle Türkiye İş Bankası Müfettişi maskesi altında görev yapan Bayraktar Ali Conan (Albay Ali Rıza Vuruşkan), sayesinde tekrar Lefkoşa'da, İş Bankası'nda göreve başladı. İş Bankası'nda Ali Conan ile yapılan karşılıklı görüşme öncesi, TMT yemini etmiş olmasına rağmen tekrar yemin ettirilerek, imza attırıldı. TMT'nin Bereket ve İkmal sorumlusu aynı zamanda Boz Petek Beyi olan Salih Sertel'in yardımcılığına getirildi. Salih Sertel'in Kardeş Ocağı yakınındaki yedek parça dükkânı cansız posta olarak kullanılırdı. Öncelikli görevi buraya gelen Liderliğe

¹¹²² Gülay, *age.*, s. 20-21.

ait yazışmalar onun üzerinden Salih Sertel'e iletilirdi, şeklinde o günleri dile getirdi.¹¹²³

Sönmezlıler Ocağı Yönetim Kurulu üyesi olan Özten Bektaşoğlu; 1955-56 öğretim yılında Lefkoşa Türk Lisesi'ne kaydolarak Lefkoşa'ya geldi ve Yenikapı Futbol Takımı'na katıldı. Türk Futbol Federasyonuna katılmak için Federasyon Başkanı Ahmet Sami Bey'le yapılan görüşmeler sonucunda Yıldız Spor ile birleşme yoluna gidildi. Ahmet Sami Bey, “*adınız Sönmezspor olsun ve hiç sönmeyen ışık olsun*” diyerek kulübün adını koydu. Önce Yeni Kapı, müteakiben Sönmezspor olarak; önce Volkan, kuruluşunu müteakip TMT olarak, Milli Mücadele'nin hep ön saflarında yer aldı. TMT'de iken Özkan Aşardağ hem antrenörleri hem de komutanları oldu. Aşardağ'ın arabasıyla Mağusa'ya bildiri dağıtmak üzere giderken kaza yapan araçtaydı. Ahmet Sadık şehit olurken, Güner yaralandı, Saip, Özten ve Özey kazayı yara almadan atlattı. Polis tarafından ifadelerinin alınması ile fişlenmiş oldular. Özkan ile birlikte tutuklandı, antlaşma olana kadar tutuklu kaldı. Sönmezspor birinci kümeye çıkamadı, ancak tüm mensupları ile mücadeleye devam etti şeklinde hatıralarını ifade etmiştir.¹¹²⁴

Binbaşı rütbesinden emekli olan Sönmezspor'un futbolcularından Erden Özerden; 1958'den itibaren Sönmezspor'un bir mensubu ve takımın kalecisi olarak görev yaptı. Arkadaşlığı ve vatan sevgisini Sönmezspor'da görmüştür. TMT'ye Sönmezspor'da girdi, bu sayede çeşitli eğitimlerden geçti. Sönmezspor Kulübü'nde, bir yandan futbol oynanırken, diğer yandan TMT tarafından verilen görevler başarıyla yerine getirilirdi. Bugün ülke olarak bağımsız ve egemen bir oluşumda yaşıyorsa bu değerler, Sönmezspor ve diğer kulüplerin sayesinde kazanılmıştır, şeklinde anılarını dile getirmiştir.¹¹²⁵

¹¹²³ Gülay, *age.*, s. 24-26. İlder Kırmızı ile gerçekleştirilen görüşme 26 Ekim 2021.

¹¹²⁴ Gülay, *age.*, s. 23.

¹¹²⁵ Gülay, *age.*, s. 26.

O dönemin Sönmezsporlu futbolcusu Ahmet Yusuf Sanver; 1959 yılında Lefkoşa Haydarpaşa Lisesi ikinci sınıf öğrencisi iken, İngilizce öğretmeni Niyazi Ali Bey'in yemin ettirmesi ile TMT'ye katıldı ve verdiği talimatları yerine getirdi. Bir gün odasına çağırıp, '*Lefkoşa'nın en iyi, en faal, en deneyimli ve en güvendiğim birliğine bağlayacağım*' der ve Özkan Mustafa Aşardağ ile tanıştırdı. O günden sonra efsanevi Kara Petek-1'e, yani Sönmezspor'a katıldı. 'Doğru dürüst futbol oynamasını bilmesek de arkadaşlığı, özveriyi, insanlık ve vatanseverliği Sönmezlilerden öğrendik' demektedir. Akritas Planı bir günde Kara Petek-1 sayesinde yerin dibine gömüldü, şeklinde Sönmezspor ve TMT anılarını özetle dile getirdi.¹¹²⁶

Ahmet Sanver ve 'oğul'unun futbol oynamalarına rağmen TMT görevleri nedeniyle sığındıkları yer Sönmezspor olmuştur. Kara Petek-1 üyesiydi, nöbet yerleri de Sönmezspor Lokaliydi. Nöbet yerleri genellikle kulüp lokalleri, kahvehaneler ya da hücre evleri gibi yerler olurdu. Sönmezspor Kara Petek-1 yöneticileri tarafından yönetilen, bir avuç özverili gencin, sporcunun, idarecinin toplandığı yeri. Çetinkaya Kulüp Lokali ise Lefkoşa Sancak personelinin toplandığı yeri.¹¹²⁷

Sönmezspor, 1955-61 döneminde Kıbrıs Türk futboluna damgasını vurdu, futbolcu ve yöneticileriyle birlikte toplumsal mukavemet hareketinin ön saflarında yer aldı. Sönmezsporlu futbolculardan Hüseyin Türker; öncelikle 9 Eylül, Volkan ile EOKA tedhiş örgütüne karşı mücadele ettiklerini, bu gençlerin TMT'nin de nüvesini oluşturduğunu belirtti. Sönmezspor'un 1961 yılında kapatılmasına dönemin Lefkoşa Serdarı ve Çetinkaya TSK'nın Başkanı Kemal Şemi'nin, tamamen Milli Mücadele amaçlı, Lefkoşa'da sevk ve idarenin daha kolay tesis edilebilmesini sağlamak üzere kulübün kapatılmasına ve futbolcularının ise öncelikle Çetinkaya Kulübüne transfer edilmesine karar verdiğini ifade etmiştir. Gençlik Gücü ve Çetinkaya'nın yıldız futbolcusu,

¹¹²⁶ Gülay, *age.*, s. 29. Yine Haydarpaşa Ticaret Lisesi mezunu olan Ali Hüseyin Akgüç'ün benzer anıları ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 28.

¹¹²⁷ Sanver, *age.*, s. 231.

KKTC'nin eski Başbakanlarından Sonal Özgürün de; TMT çatısı altında Sönmezspor ve Gençlik Gücü'nün birlikte hareket ettiklerini, Sönmezsporlu futbolcular ile birlikte kendisinin de, Gençlik Gücü'nden Çetinkaya'ya aynı gerekçelerle (TMT içinde aynı yerde bulunmak) transfer olduğunu, Sönmezspor futbolcularının TMT'de "Özel Grup" olarak önemli görevler üstlendiklerini ve bazı mensuplarının da, 21 Aralık 1963 toplumsal direnişinde şehit olduklarını ifade etmiştir.¹¹²⁸

Sönmezspor, futbol anlamında derin izler bırakmasa da, toplumsal teşkilatlanma oluşumu TMT'ye uzanan yolda önemli yere sahipti. Kulüp, EOKA faaliyete geçtiğinde, Türk toplumunun mukavemet hareketini başlatacak öncü kuvvetti. Türk toplumu için o günkü koşullarda spor kulüpleri teşkilatlanmanın ilk başlangıç yerleriydi. Lefkoşa'da, her biri yaklaşık 45 kişiden oluşan dört petek kuruldu. Özkan Aşardağ, Özer Asım, Fikret Kürşat ve Yılmaz Bora Petek Beyleridir. Bu peteklerin bir anlamda karargâhı spor kulüpleriydi.¹¹²⁹

Sönmezspor'un kuruluşundan itibaren Yönetim Kurulu üyesi olarak daima görev yapan Kamil Özay; "Sönmezlileri, yolu sevgi ve kardeşlikten geçen, vatan sevgisiyle dolu bir yol olarak tanımlar. Sönmezli gençler, Kıbrıs Türkünün yaşadığı zor günlerde yeraltı oluşumları içinde yer alarak Türk toplumuna huzuru getirme çabasıındaydılar. 1963 toplumsal direniş günlerinde Yıldırım-2 Özel Grubu olarak Lefkoşa Köşklüçiftlik bölgesini korumakla görevliyidiler. 1974 Barış Harekâtına kadar büyük bir özveri ile vatan topraklarını savundular. Birinci yolu Milli Mücadele olan Sönmezliilerin, ikinci yolu ise gençliği kötü alışkanlıklardan koruyacak, sağlam ve sağlıklı insanlar olmalarını sağlayacak

¹¹²⁸ "Toplumsal Mukavemet adına feda edilen kulüp Sönmezler Ocağı (Sönmezspor)", *Yenidüzen*, 01 Ocak 2011. <http://www.yeniduzen.com/toplumsal-mukavemet-adina-feda-edilen-kulup-17059h.htm>,; Erişim: 20 Nisan 2020; 08.16.

¹¹²⁹ Hasan Hastürer, "TMT, Kıbrıslı Türkleri ne kadar savundu?", *Kıbrıs gazetesi*, 21 Temmuz 2018. <https://www.kibrisgazetesi.com/tmt-kibrisli-turkleri-ne-kadar-savundu-makale,5676.html>, Erişim: 23 Nisan 2020; 21.11.

hizmet yoluydu. Sönmezli gençler dostluk, arkadaşlık ve özveriye bir yaşam biçimi olarak kabul ederlerdi.¹¹³⁰

Şu anda Sönmezli Derneği Başkanlığını yürüten Erden Esenyele, Liseyi bitirip Kooperatif Türk Bankasında memur olarak çalışırken, TMT'nin teşkilatlanmasına yardımcı olmak için altı ay süre ile Orunda Köyünde muvakkat öğretmenlik de yapmıştır. 1955'te mahalle arasında oynanan futbolla, lisede oynanan futbol birbirini tutmaktaydı diyen Esenyele, arkadaşlarla bir araya gelerek 1955'te Sönmezspor diye bir ocak kurduklarını belirtmiştir.¹¹³¹

Esenyele, TMT'nin temellerinin Lefkoşa Sarayönü'nde Mezunlar Birliği Derneği'nde atıldığını belirterek, Mezunlar Birliğine tahsilli şahısların gittiğini vurguladı. 1958'de başımızda bulunan antrenör Özkan Mustafa ve Akan Şükrü'nün, Sönmezspor çatısı altında TMT'nin teşkilatlandırılması için Kulübe katıldıklarını ve antrenörlük yapmaya başladıklarını ifade ettikten sonra, 1958'in sonlarına doğru ve 1959'da bazı arkadaşlarının TMT'na girdiğini ve kendisinin de 1959 Ocak ayında TMT'na girdiğini söyledi. Kendileri için en değerli şeyin TMT üst teşkilatlanması yapılırken ilk olarak Türk Mukavemet Teşkilatına gönüllü giren 45 kişinin kendileri olduğunu yani Sönmezspor mensuplarının olduğunu ve Karapetek-1'i oluşturduklarını gururla ifade etti. Ayrıca kendisi Volkan'a mensubu olmamasına rağmen dayısı Salih Sertel, Volkan'ın kurucularından birisiydi ve aynı zamanda çanaklardan sorumlu olarak 45 kişilik Boz Oymak Beyiydi.¹¹³² Esenyele, TMT içinde petek beyi ve bölük komutanı yardımcılığı ve Bayraktar Kenan Coygun'a bağlı 15 kişilik özel grupta oğul beyliği, mevzi komutanlığı ve 1965'ten itibaren Kenan Coygun'un özel muhafızlığını yapmıştır. Salih Sertel'in yerini 1962-63'de ayrılıp tahsil için İngiltere'ye gitmesi üzerine İlter Kırmızı almıştır.

¹¹³⁰ Gülay, *age.*, s. 39.

¹¹³¹ Erden Esenyele ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Ekim 2021.

¹¹³² Erden Esenyele ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Ekim 2021.

Esenyel, TMT'ye girdikten sonra silah eğitimlerini 1959'larda, Volkan teşkilatından gelen Hüseyin Türker'in kiralık evinde aldı. Ayrıca 15 kişilik özel grup olarak Zirköy'e giderek, gerilla harbi olarak nitelendirilebilecek sıkı bir eğitim aldıklarını da ifade etmiştir. 1963 olaylarından sonra da Ahmet Yüksel, Hüseyin Türker ile birlikte üç kişi olarak, Türk polislerinin yetiştirilmesi amacıyla silah eğitimi vermişlerdir.¹¹³³

Ahmet Yüksel, Sönmezspor bünyesinde kurulan Kara Petek-1'in üyesiydi. Sönmezspor kapanınca faaliyetler şimdiki Lefkoşa'da bulunan TMT Mücahitler Sitesi'nin karşısında fakirhane olarak bilinen üç kahvehanede sürdürüldü, orada buluşuldu ve görüşüldü. Yüksel, Sönmezspor'un hemen hemen bütün mensuplarının TMT'nin bir üyesi olduğunu ifade etti.¹¹³⁴ Faaliyetler bir ara Lefkoşa'da o zamanın meşhur Muharrem Apartmanı denilen yerde de sürdürülmüştür. Yüksel, Madarina fabrikası ve o bölgenin korunması için teşkil edilen takımı kurdu. 1965'e kadar sürecektaki takım komutanlığı döneminde o bölgedeki bütün mevzileri yapıldı, bölge savunma için düzenlendi. Müteakiben teşkil edilen Mücahit Tabur Komutanlığında Dal-3 olarak görev yaptı. Mayıs 1969'da mücahitlikten ayrıldı. Yüksel, Rum spor kulüplerinin sporcuları ve yöneticilerinin de aşağı yukarı EOKA için çalıştığını söylemiştir.

Kara Petek-1, Lefkoşa Serdarına bağlı iken, 1962'lerde teşkilatlanmada gidilen yeni yapılanma gereği doğrudan Bayraktarlığa bağlı, her birinin mevcudu yaklaşık 15 olan, Y-1 ve Y-2 olarak bilinen iki ayrı Özel Grup kuruldu. Yıldırım-1 ve Yıldırım-2 Özel Grupları teşkil edildi, Y-1, Mehmet Ali Tremeşeli'nin Grubu; Y-2, Özkan Aşardağ'ın Grubu'ydu. Bu gruplar, grup bütünlüğü içinde Ankara Zirköy'de eğitime tabi tutulmuştur.¹¹³⁵

¹¹³³ Erden Esenyel ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Ekim 2021.

¹¹³⁴ Ahmet Yüksel ile gerçekleştirilen görüşme, 22 Ekim 2022.

¹¹³⁵ Ahmet Yüksel ile gerçekleştirilen görüşme, 22 Ekim 2022. Tremeşeli'nin kendi anıları için bk. Mengüç, *age.*, s. 175-176.

Hüseyin Türker de, Sönmezspor'un kuruluşu ile ilgili benzer görüşleri paylaştı.¹¹³⁶ Türker; "Sönmezspor'un 30-40 kişinin himayesinde kurulan bir teşkilat olduğunu, sözü edilen kaldığı kiralık evinin kendisinin kontrolünde teşkilatın bir yuvası olduğunu, Sönmezspor'un futbol kulübü adı altında ancak teşkilatın gizli bir unsuru olarak kurulduğunu, bu nedenle de Sönmezspor'un yan tarafında bir odada kaldıklarını, kaldıkları odada her türlü silahın bulunduğunu ve yatakların altında sakladıklarını, yatakların en üstünde de kendisinin bekçi olarak yattığını ve teşkilatında sağ kolu olarak bilindiğini" ifade etmiştir. Kurulan teşkilatın çok iyi bir haberleşme ağının bulunduğunu, polisin herhangi bir kontrolü olacağında çok kısa sürede kendisine haber geldiğini belirtmiştir. Sönmezspor ve Teşkilat Hüseyin Türker için eş anlamlıdır, aynı şeyi ifade etmektedir. Sönmezspor'un kulüp yeri de Türk toplumu lideri Dr. Fazıl Küçük'ün muayenehanesinin karşısında Kuşo'nun Kahvesi olarak bilinen yerdir. Kulübün yerinin sivil idarenin başkanı ile karşılıklı olması tesadüf değil bilinçli bir yapılanmanın ve Sönmezspor'un bu yapılanmadaki yeri açısından önemli bir göstergedir.

Hüseyin Türker, öncelikle Volkan Teşkilatının kurucuları içinde yer aldı, TMT'nin kuruluşunu müteakip TMT'ye geçti. Arkadaşları ile beraber Boz Peteğin sahipleri olarak kendini tanımlamıştır. Anlattıklarından oldukça cesur, gözü pek insanlar oldukları imajını sergiledi. Ayrıntılarına girmeden nerede bir görev verilse, hemen grubu kurup, sorgulamadan, zaman ve mekân mevhumu gözetmeden görev verilen yere koşmuşlar ve verilen görevi başarıyla icra etmişlerdir. Türker, Zirköy'e iki defa giderek özellikle silah ve nişancılık eğitimi almıştır.¹¹³⁷ Boz Petek, lojistik ikmalden sorumlu bir birimdir. Özellikle silah ve mühimmatın temini, ikmal ve dağıtımından sorumlu petekti.

¹¹³⁶ Hüseyin Türker ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Ekim 2021.

¹¹³⁷ Hüseyin Türker ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Ekim 2021.

4.2.1.4. Gençlik Gücü TSK

Lefkoşa'da Çağlayan Mahallesi denildiğinde, ismi mahallesiyle âdeta özdeşleşmiş olan Gençlik Gücü Kulübü gelir. GG'nün kuruluşu Laleli Cami çevresinde ikamet edenlerin kurduğu takıma dayanır.¹¹³⁸ Kulübün 1 Haziran 1952 tarihli ilk tüzüğünde ismi; Gençlik Gücü, kuruluş amacı; spor ve sporun terakkisi, renkleri; yeşil-beyaz, merkezi; Lefkoşa olarak belirlenir.¹¹³⁹ Kulüp öncelikle Laleli Cami Gençlik Birliği olarak kurulur. Laleli Cami mahallesinin gençleri aralarına ağabeyleri olan bisiklet tüccarı Şakir Beyi alarak 1 Haziran 1952'de tüzüğü hazırlanarak, genel kurulda Türk Spor ve Gençlik Gücü'nü kurarlar. İlk başkan doğal olarak Şakir Bey'dir.¹¹⁴⁰ Bisikletçi Şakir Usta, Türk toplumu lideri Dr. Fazıl Küçük'ün yönlendirmesiyle Volkan mukavemet teşkilatının da kurucusudur. Dolayısıyla ileriki süreçte kulüp, siyasi liderlik örtüşmesinin temelleri GG'nün kurulması ile atılır. Şakir Bey'den sonra kulübün başkanlığına spor hocası Kara Yusuf geçer. Kara Yusuf da Türk direniş hareketinin önemli isimlerinden birisidir. 27 Ekim 1952 tarihli Bozkurt gazetesi, GG Kulübünün kuruluşunu;

"Bundan bir sene kadar evvel Laleli Cami mahallesinde bir futbol takımı kurulmuştu. O zaman kendi aralarında para toplayıp bir top ile bir kat da futbol fanılası almışlardır... Bir gün geldi adedi 40'ı bulan üyeler bir toplantı yaptılar. İdare heyeti seçtiler... Bu kulübün o zaman ki ismi Laleli Camii Gençlerbirliği idi. Yaptıkları maçlarda zaferler kazanan gençler, tam teşkilatlı bir kulüp kurmak istiyorlardı. İşte bu zamanlarda aralarına tanınmış bisiklet tüccarlarından Mehmet Şakir'i de almaya muvaffak olan gençler, artık her türlü maddi ve manevi yardımı görmeye başlamışlardı. Kulübe ruhsat alınmasına karar verildi ve 1 Haziran 1952 günü bütün azaların iştirakiyle anayasa (tüzük) hazırlayıp yeni idare heyeti seçildi. Kulübün ismi de Türk Spor ve Gençlik Kulübü Gençlikgücü diye kabul olundu"

¹¹³⁸ Yücel Hatay, *Gençlik Gücü (1952-2008)*, Gençlik Gücü Türk Spor Kulübü Yayını, Basım: Ajans Yay Ltd., Lefkoşa, 2009, s. 8.

¹¹³⁹ "Kuruluş yeri nedeniyle kuruluşundaki ismi Laleli Cami Gençler Birliği olarak bilinir. Genç sporcularının spor eşyaları için gelir temin etmek üzere, milli duyguları da güçlendirici sinema gecesi düzenlenir ve Vatan ve Namık Kemal filmi gösterilir." Hatay, (2009), *age.*, s. 54-56.

¹¹⁴⁰ Atun, *age.*, s. 81.

şeklinde kaleme alınan bir makale ile duyurur.¹¹⁴¹ Kulübün o dönemki hocalarından Mustafa Aytaç kuruluş sürecini şu sözleriyle anlatır.¹¹⁴²

“Gençlik Gücü benim için ideal bir kulüptü. Ben 1942 doğumlu gencecik bir çocukken, kulübün antrenmanlarına katılır, kale arkasından topları taşırdım. Yeşil beyaz renge aşkım böyle başladı... Bisikletçi Şakir Usta'nın dükkânı çarşıya giderken çıkmaz bir sokak içindeydi ve bu sporcular inanır oradaki odacıkta toplanır, otobüs paraları bile yokken çoraplarını, ayakkabılarını, formalarını kendileri satın alarak sabah beşte kalkıp Şakir Usta'ya ait eski büyük bir arabaya 10-12 kişi birden dolarak Taksim sahasına gider, orada antrenman yaparlardı. Sabah yediye kadar süren antrenmanlardan sonra, herkes banyosunu yapar işine giderdi... 1958'de, ..., ben de yeşil beyaz formayla futbol oynamaya başladım...”

Gençlik Gücü spora ilaveten sinema geceleri tertipler, sosyal etkinliklerde bulunur. Gençlik Gücü diğer kulüpler gibi, futbol faaliyetleri yanı sıra, Kıbrıs Türk toplumunun direniş mücadelesine Çağlayan Mahallesi'ni savunarak büyük katkı sağlar. 1955'ten itibaren önce gizli teşkilat (TMT) mensupları olarak, 1963'ten sonra da Fikret Kürşat, Ahmet Çağman, Posta Müdürü Aysel Beyler'in komutası altında mücahitler olarak Çağlayan Mahallesi'ni savunur.¹¹⁴³

GG'nün başkanlığına 15 Nisan 1956-57'de İlder Osman (Kırmızı)¹¹⁴⁴ seçilir. İlder Osman 1958 yılında İş Bankası çalışmaya başlar ve aynı yıl TMT'ye girer. TMT'de Bayraktarlık Karargâhında Dal-4 olarak bereket ve ikmal işleri sorumlusu olarak görev yapar. Toplumsal direnişin başladığı 1963'ten itibaren Bayraktarlığa bağlı Boz Petek Beyi olarak TMT'deki görevini sürdürür.

GG denilince daima akla gelen, aynı zamanda Türk toplumunun varoluş mücadelesinde de önemli görevler alan Yusuf Salih,¹¹⁴⁵ Rum tedhiş

¹¹⁴¹ Atun, *age.*, s. 81.

¹¹⁴² Atun, *age.*, s. 81-82.

¹¹⁴³ Atun, *age.*, s. 82.

¹¹⁴⁴ “İlder Osman, soyadı kanunu çıktıktan sonra Kırmızı soyadını alır, 5 Şubat 1935 tarihinde Baf'ın Aydın köyünde doğar. 1949 Lefkoşa İngiliz Okulu, 1952'de Larnaka Amerikan Akademisi'nden mezun olur. Okul yıllarında atletizm ile uğraşır. Sönmezspor yönetim kurulunda da görev yapar.” Hatay, (2009), *age.*, s. 13.

¹¹⁴⁵ “Yusuf Salih, 1916'da doğar. Lefkoşa Türk Lisesi beden eğitimi ve spor öğretmenidir. 1957'de Halkın Sesi gazetesi spor yazı ailesi içinde yer alır. 1961'de KTFM Merkez Hakem

hareketlerinin başlamasının hemen ertesinde 3 Nisan 1963'te GG başkanlığına seçilir. Öğretmen olarak birçok sporcu yetiştirir, okul ile Lefkoşa Serdarlığı arasındaki köprüyü kurar, TMT'ye personel seçiminde okul sorumlusu olarak görev yapar. TMT'nin kuruluşunda çalışır, Lefkoşa'nın ilk Serdarı olarak TMT tarihine de adını yazdırır.

1956'dan itibaren GG'nde futbol oynamaya başlayan Vasfi Öz¹¹⁴⁶ de GG tarihindeki bir diğer önemli isimdir. 1958'den itibaren kulüp yönetiminde görev almaya başlar, 1971-72 ve 1973-76 yılları arasında kulüp başkanlığı görevini yürütür. Türk Mukavemet Teşkilatı'nın kurulmasını müteakip 1957-67 yılları arasında TMT'de çeşitli görevler üstlenir.

Kulüp yönetiminde görev alan ve TMT'de çeşitli görevler üstlenen bir diğer isim de Hüda Reis'tir.¹¹⁴⁷ 1958'den itibaren TMT girer ve buluşma noktası olarak kullanılan GG kulüp yönetimine seçilir. 1963'ten itibaren Türk Cemaat Meclisi Murakıplık Dairesinde görev alır, toplumsal direniş hareketinin başlamasından itibaren 1963-76 yılları arasında mücahitlik yapar, bölük komutanlığına kadar yükselir. 1967-68 sezonu bölükler arası askeri futbol karşılaşmalarında 33. Bölük Komutan Yardımcısı olarak Hürriyet Sporun sorumluluğunu üstlenir. Mücahit komutanlığı görevini sürdürürken 9 Mayıs 1976'da GG başkanlığına seçilir. İki kısa dönem haricinde 1997 yılına kadar bu görevini sürdürür. 2002-2003 sezonunda tekrar GG başkanlığını yürüten Hüda Reis, GG'nün fahri başkanlığı ve divan başkanlığı görevlerinde bulunur.

Komitesi'ne seçilir. Maarif Dairesi Halk Eğitimi Müfettişi olarak da görev yapar. 18 Ağustos 1963'te vefat eder." Hatay, (2009), *age.*, s. 15.

¹¹⁴⁶ "Vasfi Öz, 31 Ekim 1935'te Baf'ın Lemba köyünde doğar. İlkokulu köyde bitiren Öz, orta öğretimine burslu olarak Türkiye'de devam eder, 1949-55 yılları arasında Ankara Yapı Enstitüsü'ne eğitim görür. Ankara'da bir yıl teknisyen olarak çalıştıktan sonra Kıbrıs'a döner ve Evkaf Dairesi'nde çalışmaya başlar. GG yönetiminde ve kamu görevlerinde hizmet eder." Hatay, (2009), *age.*, s. 15.

¹¹⁴⁷ "Hüda Reis, 15 Aralık 1937'de Larnaka'nın Alaminyo köyünde doğar. İlkokulu köyünde, ortaokulu Larnaka Bekirpaşa Ortaokulu'nda okur. 1956'da Lefkoşa Türk Lisesi'nden mezun olur. GG kulübünde, TMT'de ve 1963'ten itibaren Türk Cemaat Meclisi'nde çeşitli görevler üstlenir. 1976'dan itibaren Başbakanlık Halkla İlişkiler Dairesi'nde ve Devlet Emlak Malzeme Dairesi Müdürlüğü görevlerinde bulunur." Hatay, (2009), *age.*, s. 18.

Sonal Özgürğün, küçük yaştan spora meraklıdır ve ilk lisansı Gençlik Gücü Kulübü'nde çıkar. Okul sayesinde Gençlik Gücü Kulübü'nde futbol oynamaya ve Teşkilat faaliyetlerine katılmaya başlar.¹¹⁴⁸ 1955-59 yılları arasında GG TSK'da oynadıktan sonra kulübü değiştirmek gerekir ve Çetinkaya TSK'ya transfer olur. İyi bir teşkilatlanma ile karşılaşır Gençlik Gücü'nde. Samimi bir arkadaşlık ortamı, sürekli birbirleri ile yardımlaşılan sıcak ve güzel bir ortam vardır. Çeşitli eğitimler, silah eğitimleri gibi askeri eğitimler kulüpte yapılır. Bir seferinde, bir hafta, 10 günlüğüne Beşparmak Dağları bölgesine gidilir, Boğaz'ın üst kesiminde, Ağırdağ Köyünde mevcut kampta kamp yapılır, orada da yanaşık düzen eğitimi ve geceleyin silah eğitimi görülür. Gençlik Gücü'nde iken Teşkilata katılır. Gençlik Gücü'ndeki arkadaşları, idareciler, özellikle yöneticilerin hepsi Teşkilatın üyesidirler. Özellikle futbol oynayan arkadaşlarımızdan aynı zamanda petek beyi olan Fikret Kürşat, bir havan mermisinin yakınlarına düşmesi neticesinde şehit olan iki arkadaşından ismini orada hatırlayabildiği Mustafa Ulauga hep kulüp mensubudurlar. Henüz yaşı küçük ve futbol oynadığı için Türkiye eğitime gidemez. Çok da iyi futbol oynadığı için üzerine düşülür ve Çetinkaya'ya transferi istenir. 1959'da Çetinkaya TSK'ya geçer.¹¹⁴⁹ Özgürğün'ün ifadeleri, varoluş mücadelesi esnasında paramiliter bir yapılanmanın varlığını ortaya koyar. Özgürğün'ün sözleri arasında satır aralarında geçen “*kulübü değiştirmek gerekir*” ve “*Çetinkaya'ya transferi istenir*” sözleri dikkat çekicidir. O esnada Teşkilat mensubudur ve bu takım değiştirme bu oluşumun bir parçası olarak gerçekleşir. Özgürğün bu olayı; “*Tabii teşkilat olarak da Çetinkaya merkezdi TMT'nin, oraya aktarıldım ve orada görev yaptım. İşte 63 yılına kadar*” şeklinde ifade eder. İzcilik faaliyetleri de bu eğitim kampları ile sınırlı kalır, yoğun öğrencilik ve futbol faaliyetleri nedeniyle izcilik yerine futbolu tercih eder.

Namık Kemal Lisesi'nin, TMT ve müteakip yıllarda Kıbrıs sosyo-kültürel ve siyasal yaşamına kazandırdığı isimlerden biri de, Lise yıllarından itibaren TMT'ye katılan ve Ankara'da üniversite eğitimi esnasında Zirköy'de eğitim gören

¹¹⁴⁸ Sonal Özgürğün ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

¹¹⁴⁹ Sonal Özgürğün ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

İsmail Bozkurt'tur.¹¹⁵⁰ Bozkurt, üniversite tahsili dönüşü tekrar TMT'ye katılım sürecini;

“1962'de üniversiteyi bitirdim. Geldikten bir yıl sonra TMT'ye tekrar intikal ettim. Tabii bir süre benden uzak duruldu, sonra benimle temas kurulduğunda anlattılar. Benim bulunduğum görev belediyeler müfettişliği idi ve o dönemin Rumlarla en sıcak maddesiydi. Sürekli tartışma konusu olan bir konu olduğu için 'takip altında olabilirsin, onun için bir süre seni izledik' dediler. Sonra tabii orada tekrar göreve başladım ve konunuz bakımından spor kulüpleri dediniz. Lefkoşa'nın 4-5 tane kulübü vardı. Gençler orada organize oluyordu. Beni de Gençlik Gücü'ne verdiler, yani benim tercihim değildi. Böyle de geçtik Gençlik Gücü'ne, ondan sonra da tabii yönetim kurulunda çalıştım. 21 Aralık 1963'ten sonra Lefkoşa'daki direnişe bilfiil katıldım, en ön saflarda katıldım. O dönemde hep Lefkoşa'da bulundum. Tantinin Hamamı diye bilinen bir bölgenin komutanlığını yaptım”

şeklinde özetler. GG'ne geçişi, kendisinin de vurguladığı gibi bir tercihi olmayıp, TMT teşkilatlanma süreci içinde bir görev yeriydi. Türk toplumu liderliğinin belediye, kulüp, TMT bağlantısını göstermesi açısından bir örnek teşkil etmiştir. Kulüplerde ki örgütlenmenin petek seviyesinde olduğunu belirten Bozkurt, Lefkoşa'da GG'nde iken Sarı Petek-1'e bağlıydı. Petek Beyinin Fikret Kürşat olduğunu ifade ettikten sonra, köy kulüplerinin de İngiliz döneminde, Kıbrıs Türklerinin mücadelesinde bir fonksiyonu olduğunu düşündüğünü, yani spor vasıtasıyla varlıklarını göstermeye çalıştıklarını belirtmiştir.

Bozkurt, Köyündeki teşkilatlanmadan söz ettikten sonra, üniversite tahsilinden sonraki dönemde Lefkoşa'daki durumu ve TMT'nin çalışma şeklini şu şekilde dile getirmiştir.¹¹⁵¹

“Daha sonraki yıllarda da TMT çalışmalarında, Gençlik Gücü'nde Yönetim kurulunda görev aldık. Gizlilik orada da esastı, esas olan TMT'ydi ama orada bizi teşvik ederlerdi. Kulüpteki arkadaşların hissediyorsunuz böyle ama TMT'de olduğunu bilmiyorsunuz, tahmin ediyorduk. Çünkü 63'e kadar çok katı bir gizlilik vardı. Hatta benim hep verdiğim iki örnek vardır. 21 Aralık 63 gecesi, Tahtakale olayları olup da bizi harekete geçirdiklerinde, o gece bir arkadaş geldi bana haber verdi. Aşağı indim ve gecenin saat ikisi üçüydü düşünebilir misiniz, birisi bana işte 'Hasan Bozkurt'u tanır mısın' diye sordu. Hasan Bozkurt da kardeşim, bir bekâr evinde beraber kalıyorduk. Meğer kardeşim de TMT'deymiş. Kardeşim Yenicami Ağdelen Kulübü'nde, ben Gençlik Gücü'nde ama birbirimizden tamamen habersiz

¹¹⁵⁰ İsmail Bozkurt ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

¹¹⁵¹ İsmail Bozkurt ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

idik. Gizlilik bakımından ikinci bir çarpıcı örnek de, Şubat 64'te köye gönderildim, köye gittiğimde tam bir şok yaşadım. Babamın TMT olduğunu hiç bilmezdim. Çünkü çok ketum bir adamdı. Babam çok değişik bir kişiydi ve köye gittiğimde köyün iki petek beyi olduğunu ve birinin de babam olduğu olduğunu gördüm ve hayret ettim böyle, şaşırdım yani biliyor musunuz!”

Yaklaşan tehlikeyi sezen TMT liderliği, bir toplantı yapılarak kovan ve petek üyelerinin bilinçlendirilmesini, müteakiben Lefkoşa'daki sorumluluk sahalarının gezilip, personele gösterilmesi amacıyla bir kadro tatbikatı yapılmasını istemiştir. Bu kapsamda Bozkurt, 21 Aralık 1963 dönemi yaşadıklarından anımsayabildiklerini şu sözleriyle açıklamaya çalıştı:¹¹⁵²

“Bizim Peteğe verilen görev, Çağlayan bölgesi ile Tahtakale bölgesinin korunması idi. Bir gece önce 20 Aralık gecesi bir toplantıya çağırıldık. İlk kez, TMT'de olduğum sürece ilk kez zaten birçok arkadaşı orada gördüm. Zaten çok kalabalık bir şey değil. Yani oğul beyleri, herhâlde petek şeyleri, yani 10-12 kişilik bir gruptu. Ve bize orada Petek Beyi Fikret Kürşat'ın söylediğini hatırlıyorum. 'Bilgi var, istihbarat var, ani bir saldırıya uğrayabiliriz' zaten biliyorduk onu, bir gerginlik olduğunu hissediyorduk ama doğrudan istihbarat var dedi. 'Bu andan itibaren alarında olacağız bilin, tetikte olun, her an aranabilirsiniz göreve ve birkaç gün içinde de çok ani bir şekilde, bir tatbikat yapacağız.' İlk defa yani, bir gizli teşkilat tatbikatı yapmaz, beraber görünmez zaten. O dikkatimi çekmişti. Tatbikat ile ilgili bize verilen görev Tahtakale, tabii Rumların içindeki bir bölge, oradaki halkı ve Türk malını korumamız ve tahliye etmemiz ve sonra işte Çağlayan ve Tantinin Hamamı dediğimiz o bölgenin korunması, bize verilen görev o. Tabii oradan çıktıktan 1-2 saat sonra kapı çalındı. Sabahın erken saatlerinde bu arada Tahtakale olayı olmuş tabii bizim bilgimiz yok. Kapıya gelen de Güner Çapkın diye bir arkadaş, avukat, yönetim kurulunda onunla beraberdik. O gece o toplantıda o da vardı. 'Güner dedim hayrola, başladı dedi, toplanıyoruz, başladı deyince ben kendisine başladı derken tatbikat mı yoksa hakikat mi, hakikat gibi geldi, ne olduğunu bilmiyorum ancak toplanma yeri, Gençlik Gücü'nün kendi yerinde değil de Gençlik Gücü'nün hemen arkasında bir ev vardı, o ev ayarlanmış, orada toplanacağız dediler.' Orada toplandık. Tabii oraya gittiğimizde artık herkesi görmeye başladık. Bütün petek mensupları orada, gizlilik diye bir şey kalmamış ve görevli arkadaşlar var tabii, getirip çanakları yani silah ve mühimmatı alıp getiriyorlar, çanakları açıp, grasoyu temizleyip, silah ve mühimmatı kullanıma hazır duruma getiriyoruz. Çalışma sabaha kadar sürdü. Sabahleyin de talimat verildi, çıkın, falan yere gideceksiniz, doğrudan zaten çatışmaya da giriyorsunuz, ilk silah atışları o şekilde başlıyor. Ama tatbikata fırsat kalmadan, ben sonradan öğrendim, belirli arkadaşlara, Tahtakale'yi tahliye emri verilmiş, ama bizi çağırmadılar. Tabii bize demek ki başka görevler düşündüler. Çağlayan'da bizim direnişimiz iyi sürdü, bir geri çekilmemiz de olmadı ama Kaymaklı düşünce, merkezdekiler artık nasıl değerlendirdilerse, sarılabiliriz düşüncesiyle, bize de geri çekilin emri verildi, Çağlayan'daki mücahitler de emirle geri çekildi. Bilmeden ne olduğunu ve sivil halkı da boşalt emri verdiler. İşte ev ev dolaşıp, o gece olan şeyler gözümün önünde, yani insanlar bir anda ne olduğunu bilmeden evini boşaltıyor. Küçük çocuğu var, şeyi var, nasıl insanların böyle sokağa düşüp, kaçtıklarını hala daha böyle hatırlıyorum. Surlara çekildik, benim sorumluluk alanımda tam Gençlik Gücü'nün karşısındaki surların üstündeydi orada.

¹¹⁵² İsmail Bozkurt ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

Sonra ertesı gün, tabii bu olaylar bu arada gelişti. Lefkoşa merkezindeki Atatürk Anıtına kurşun sıkıldı. Ben o bölge içindeki surlar üstünde görev yaparken Girne Kapısına kadar birkaç girişim oldu, birkaç arkadaşlar beraber, kendi inisiyatifimle orada bir barikat kurduk ve sonra tabii haber verdik, yolu kapattık. Lefkoşa Surlar içine girişi kontrol altına aldık, tek yerden kontrol altında, giriş çıkışları sağlamaya başladık. Çünkü Kaymaklı düştüğüne göre, orası berkitildi yani sağlam bir barikat oldu. Bir süre sonra, yeniden bir organize yapıldığında, Tantinin Hamamı bölgesine gönderildik. Tabii şu var, benim o sırada üzerinde durduğum şey şu, ilk gün hatırlıyorum. Yani artık silahlı sokağa çıktığımızda, artık ok yaydan çıktı. İnsanların nasıl bize katıldığını hatırlıyor ve av tüfeğini alan geliyor bize, tüfeği olmayanlar bile geliyorlar. İnsanlar böyle gönüllü, kimse zorlamadan geliyor. Yani nasıl kalabalıklaştığımızı görüyorum. Ben iki ay kadar kaldım sonraki süreçte Lefkoşa'da, o iki ay sonunda Tandini bölgesinde benim emrimdeki adamların sayısı 50-60'tı. Hemen hemen herkes kendiliğinden, yani bir zorlama yok, bir otorite yok. Zaten devlet diye bir şey kalmamış. Bunlar hep TMT'nin gücünün göstergeleriydi. Ben böyle değerlendiriyorum. TMT durumu sahiplendi”

1955'lerde EOKA tedhiş örgütünün saklanma yerleri, eğitim yerleri, hep orman içleri olmuştur.¹¹⁵³ İter Osman Kırmızı, 1952'de Larnaka Amerikan Akademiden mezun olduktan sonra, 200-240 tane Rum'un yanında sadece 24 Türk'ten biri olarak Orman İşletmelerinde göreve başladı. Orman İşletmelerinde, İngiliz devresi olmasına rağmen Rumlar, EOKA'nın barınma yeri olması nedeniyle, Türkleri pek Orman İşletmelerinde yaşatmak istememişlerdir.

Kırmızı, mesaisinden arta kalan zamanları, hep spor kulüplerinde geçirdi. Kırmızı'ya göre, kuruluşunu bisikletçi şakir Usta'nın yaptığı Gençlik Gücü Spor Kulübü, ikinci büyük Kıbrıs Türk Spor Kulübü'dür. Sönmezspor'un olduğu gibi Gençlik Gücü'nün de Dr. Küçük'ün hem Ofisi'nin, hem muayenehanesinin karşısında, küçük bir binası vardı ve orada faaliyete başlamıştı. Boş zamanlarında oraya gider, üye olur, 1957 yılında da GG'nün en genç başkanı olmuştur. Bisikletçi şakir Usta, yaşlandığı için yerini ikinci başkan olan İter Kırmızı'ya bıraktı. Türk toplum liderliği, Volkan'ın teşkilatlanmasını Gençlik Gücü üzerinden geliştirmeyi düşünmüştür. şakir Usta vasıtasıyla her iki kurumu yapılandırmıştır. Volkan'ın aradığı dinamik gençlik Gençlik Gücü'ndeydi. İter Kırmızı, hem İngiliz Okulu'nda hem de Amerikan Akademi'de okuması nedeniyle, İngiliz okulundaki sınıf arkadaşım Salih Sertel ve Sönmezspor'un da kurucusu Özkan Mustafa Aşardağ ile yakın arkadaştı. Bu anları anlatırken o

¹¹⁵³ İter Osman Kırmızı ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Ekim 2021.

zamanlara dalıp giden Kırmızı'nın gözleri doldu, boğazı düğümlendi, biraz kendine gelmesi için bir bardak su ikram edildi. Kırmızı, Salih Sertel ile yaşadıklarını kelimeler boğazında düğümlenerek, gözlerinden birkaç damla yaş süzülerek şu sözlerle dile getirmiştir: ¹¹⁵⁴

“Sertel, o yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin verdiği burs ile Kastamonu Özel Teknik Okulu'nda öğrenim görür. Öğrenimi esnasında branşı gereği silah, mühimmat yapımı, bomba yapımı vb. şeyleri öğrenir ve kendini yetiştirir, 4 yıl sonra Kıbrıs'a döner. Bilindiği üzere o yıllarda Türk toplumunun elinde kendini savunacak silah ve mühimmatı yoktur. 1955'ten itibaren Sertel, emrindeki arkadaşlarla, silah, mühimmatımız ve bomba imal ederek, Türk köyelerine, bu davaya hevesli kimselere, o zamanın gönüllü mücahitlerine gönderilir.”

İlter Kırmızı, 1955-58 yılları arasında Gençlik Gücü'nün Volkan'ın bir parçası olduğunu dile getirdikten sonra, Sönmezlıler Ocağından olduğu gibi diğer kulüplerden de gönüllülerin bu teşkilatı içinde yer aldığını, ancak esas nüvenin Çetinkaya TSK'dan çıktığına vurgu yaptı. Böyle bir ortamda yetiştikten sonra, amcası ve Orman İşletmelerinde genel müdür yardımcısı tek Türk olan İbrahim Sıtkı Bey aracılığı ile gönüllü olarak ve yemin ederek Teşkilata katılmış, Zirköy'de eğitim almıştır. Girne Kazası teşkilatlanma görevi Kırmızı'ya verildi. Bütün köyleri gezer, köyün ileri gelenleri, muhtarı, destebanı, milliyetçi kimliği ile bilinen kişilere yaklaşımda bulunur, *“ya biz elçiyiz böyle böyle bir Türk Mukavemet Teşkilatı, TMT da teşkilata sizi de uygun görürüz. Köyü de örgütleyelim, bütün Girne köyelerinde kabul edenlere tamam, kabul etmeyenleri de kusura bakmayın, yani bu konuşmayı yapmamış kabul edelim, bunu ifşa ederseniz sizin için iyi olmaz, denilerek gözdağı verilirdi”* diyerek diğer köylerde teşkilatlanma çalışmalarına devam ettiklerini ifade etti. Bütün bu görevleri icra ederken GG Başkanlığını da sürdürdü. Kırmızı, *“GG'nün Başkanlığım yani, ama onu boş zamanlarımda ve hiç kimse bilmez yani bu işin başarısı, gizlilik, gizlilik, gizlilik ve öyle de gerekiyordu”* diyerek bu görevin TMT çatısı altında daha rahat hareket etmek için kendisine tevcih edildiğini beyan etti. Başkanı olduğu Gençlik

¹¹⁵⁴ İlter Osman Kırmızı ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Ekim 2021.

Gücü ile Lefkoşa Serdari arasındaki bağlantı en üst yönetici durumunda olan Salih Sertel vasıtasıyla sağladı.¹¹⁵⁵

İlter Kırmızı, Salih Sertel aracılığıyla İş Bankasına görevlendirmesi yapılmıştır. Rıza Vuruşkan ile tanıştığında, Vuruşkan kendisine, “*benim esas hüviyetimi bilen, daha sonra Lefkoşa Serdarlığı ve Bayındırlık Ulaştırma Bakanlığı yapacak olan bir Erol Kazım, ikinci de sen oluyorsun*” demiştir. Yeminli olmasına rağmen yemini orada yenilenmiştir. Vuruşkan tabancasını çıkarmış, Kuran-ı Kerimi, bayrağı masanın üstüne koyarak tekrar yemin ettirmiştir. Kendisine sahip olduğu bilgileri ifşa etmesi halinde cezasının ölüm olacağı bildirilmiştir. Artık Kırmızı, TMT’nin en üst karargâhında, Bayraktarın yanında çalışmaya başlamıştır.

İlter Kırmızı, Bereket (Silah ve Mühimmat) ve İkmal Grubu sorumlusu Salih Sertel’in yardımcılığına getirildi. GG Başkanı olduğu içinde İngiliz yönetimince pek dikkat de çekmemiştir. Salih Sertel bu amaçla kurulan Boz Petek Beyi, yardımcısı da İlter Kırmızı’dır. Bu görevler nedeniyle GG Kulübündeki görevini Fikret Kürşat’a devretmiştir. Kırmızı, GG’nün Çağlayan bölgesinin savunması, daha ziyade hudut savunması ile görevli olduğunu, çoğu mensuplarının TMT’nin üyesi olduğunu ifade etti.¹¹⁵⁶

4.2.1.5. Yenicami Ağdelen Kulübü

Yenicami Ağdelen Kulübünün temelleri Lefkoşa’nın iki büyük mahallesinden biri olan Yenicami mahallesinde atılmıştır. Mahallenin gençleri, Yenicami minaresinin altında kendilerine toplanma yeri oluşturmuş, minarenin altı temizlenip, üzeri bezle kaplanıp, güneşten korunulan küçük bir yazlık kulüp şekline sokulmuştur.¹¹⁵⁷ Resmi kuruluş tarihi 1951’dir. Kulübün ilk amblemi,

¹¹⁵⁵ İlter Osman Kırmızı ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Ekim 2021.

¹¹⁵⁶ İlter Kırmızı ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Ekim 2021.

¹¹⁵⁷ “Şampiyon Yenicami Ağdelen Kulübü”. <http://yenicami.org/kulup/tarihce>, Erişim: 20 Nisan 2020; 08.55. Ayrıca bk. Atun, age., s. 59-62.

minarenin duvarına alçı ile çizilen bir kale ve o kalenin ağlarını delip geöen bir top resmiydi. Kulübün ismi de amblemi ile uyumlu olarak, Yenicami Ağdelen Kulübü ve ilk renkleri kırmızı-yeşil olarak belirlendi. Bu renk seçimine kulübün gençlerinin çoğunun, forma rengi Kırmızı-yeşil olan Türk Lisesi öğrencilerinin oluşturmuş olmasıydı. Mücadele günlerinin en büyük ideali Çetinkaya'nın KOP Birinci Kümede mücadele eden tek Türk takımı olması nedeniyle Çetinkaya'ya sporcu yetiştirip, Rum takımlarına karşı zafer elde etmesini sağlamaktı. Kulüp bunu milli bir görev olarak kabul etmiştir. Kuruluş gayesi de tüzüğünde 'Çetinkaya'ya oyuncu yetiştirmek' olarak yer almıştır.¹¹⁵⁸

YAK, 1955 yılında Türk Futbol Teşkilatı içindeki yerini aldı, ikinci ligde başlayan serüveninde daha ilk yılda şampiyon olma başarısını yakaladı. Kırmızı-yeşil renkler, siyah-beyaz olarak değişime uğradı, amblemi de kartal olarak belirlendi. 1963 yılı toplumsal çatışmaları ile kulüp faaliyetleri durduruldu, Kulüp binası Yılmaz Bora komutasındaki 55'inci Bölüğün karargâhı oldu. Futbolcusundan taraftarına kadar bütün Yenicami Camiası 55'inci Bölükte toplandı. 1966'larda düzenlenen bölükler arası maçlarda Kaplan Spor adı ile faaliyet göstermiştir.¹¹⁵⁹

21 Aralık 1963 Rum saldırılarına karşı YAK, oyuncusundan, antrenörüne, üyelerinden idarecilerine kadar toplumun verdiği direniş mücadelesine katılmış, kendilerine düşen görevleri layıkıyla yerine getirmiş, bütün üyeleri de milli mücadelenin birer elemanı, mücahidi olmuştur. Türk toplumu, o süreçte sivil dinamiklerini de en iyi şekilde kullanma becerisini elde etmiş bir toplum olarak, direnişte ve daha sonraki ulaşılan zafer sürecinde bu güdülenmiş ve teşkilatlandırılmış insan gücü ve dinamiğı önemli rol oynadı. 1968'den sonraki süreçte de futbolcular maçıtan sonra cephelerine gitmiş, silah elde vatan müdafaasına katılmıştır.

¹¹⁵⁸ YAK 1973 Yıllığı. (ty.). (sy.).

¹¹⁵⁹ "Şampiyon Yenicami Ağdelen Kulübü". <http://yenicami.org/kulup/tarihce>, Erişim: 20 Nisan 2020; 08.55. Ayrıca bk. Atun, age., s. 59-62.

Yılmaz Bora, Sarı Petek-2'nin görevini ve savunma yerini; *“Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nin bulunduğu mıntika ve Liseler mıntikasını savunmak, bugünkü Merkez Bankası'nın da içinde olduğu bir bölgeyi içine alan Lefkoşa'nın kuzey cephesini savunuyorduk orada”* diye açıkladı. 21 Aralık 1963'te ortaya çıkan manzarayı ise şu sözleri ile paylaşır:¹¹⁶⁰

“Yerin altından düşünün, birbirini tanımayan insanlar çıkıyor. Lefkoşa ve adanın genelinde savunma hatlarında yer alıyor ve bu savunma hatlarında yer alırken kurulan yapı çok önemli. O kurulan yapıda, yer altından aynı üniformayı taşıyan fakat birbirini tanımayan insanlar çıkıyor. Ve mesela Ali Komutan, efendim Mehmet Yardımcısı, o biri bilmem ne, o biri şöyle, kimse bunu yadırgamadı. Herkes aynen baktı ki, bir baba oğlunun ekibinde, oğlu sorumlusu babanın, baba da oğlunun emrinde. Yani böyle şeyler oldu. Bir doktor baktınız ki ansızın bir dülgerin emrinde hiç yadırganmadı, hiç şikâyet edilmedi ve gerçekten bu yapı yerin altından çıkıp da savunma hatlarımıza yerleştiğimizde halkımız da bize sahip çıktı. Halkımız arkamızdan bize her türlü maddi ve manevi desteği sağladı. Kadınlarımız cepheye koşar, aman yemeğimiz mi var, bir şeyiniz mi yok? Çarşafınız mı yok, şeyim yok, bütün ihtiyaçlarımız bu şekilde karşılandı ve 21 Aralık 63'te başlayan bu direniş, Mutlu Barış Harekâtına kadar aynı şekilde devam etti. Dayanışma içerisinde, büyük bir güven, inanç, fedakârlık sayesinde bu direniş devam etti.”

Işıl Arıkan, küçük yaşlardan itibaren mahallerine yakın olan Yenicami Ağdelen Kulübüne giderdi.¹¹⁶¹ 27-28 Ocak olaylarından sonra halkta, gençlerde, kulüplerde bir hareketlilik görülmüştü. Bir vesile ile İngiliz auxilery polis olan, aynı zamanda lise son sınıfta okuyan Ali Rıza Bey ile konuşup, sohbet ederken polisten aldığı tabancasını görmek ister. Dikkatle inceler, *“bu keşke bizde olsa der.”* Ali Rıza Beyin, nedir niyetin sorusuna karşılık, *“biz on bir kişilik bir teşkilat kurduk”* diye yanıtlar. *“Rumların saldıracağı belli, EOKA ateşledi fitil”* diyerek EOKA'nın artık silahlı olarak ortaya çıktığını anlatmıştır. Bir anlamda Arıkan, artık can ve mal emniyetlerini tehlikede gördüğünden küçük yaşlarına rağmen, bir futbol takımının on bir kişiden oluşmasını esas alarak savunma amaçlı bir teşkilat kurmuştur. Milliyetçi duygularla yetişen, 12 yaşlarındaki on bir çocuk, EOKA saldırılarından mahallelerini korumak amaçlı bir teşkilat kurmuştur. Bu

¹¹⁶⁰ Yılmaz Bora ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Ekim 2021.

¹¹⁶¹ Işıl Arıkan ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

Türk toplumunun varoluş mücadelesinin her kesime yayıldığıının, topyekûn verilen bir mücadelenin açık göstergesiydi.¹¹⁶²

Yenicami Ağdelen Kulübüne gitmeye devam eden Arıkan, saha kenarında takım oyuncuları ile top oynar, Arıkan savunma pozisyonunda oynamaktaydı. İşte futbol oynayan abilerine bakarak on bir kişilik takımı “Gençlik Takımı” adı altında orada kurup ve kendi kendilerine çalışmaya başlamışlardır. On bir kişi bir araya gelmiş, dostluk bağları kuvvetlenmiş, ortak amaç doğrultusunda birbirlerine kenetlenilmiştir. Zaten Lozan’dan itibaren Türk toplumunda futbolun ve kulüplerin kurulmasının amacı, rekabetten ziyade toplumsal birlikteliğin sağlanmasıydı. Kendilerini biraz geliştirdikten sonra civar köy takımları ile maç yapmaya başladılar. Arpalıya gidilerek Arpalıköy TSK ile ve diğer köy takımları ile maçlar düzenlenmiştir. Maça gidildiğinde geceleyin köyde kalınırdı. 1957-58 döneminde geceleyin Rumların Türk mahallerine saldırıları başlamıştı. Mahallenin gençleri geceleyin yatmaz, sabaha kadar köyü dolaşarak ellerinde, sopalar, baltalar, çakılar ve bıçaklar ile gözcülük yapardı, küçük yaşına rağmen Arıkan da onlara katılır, devriye gezer, gözcülük yapardı. Olaylar Türk toplumunun tamamen can ve mal güvenliğini sağlayarak, varlığını idame ettirmek üzere direniş gösterdiğini ortaya koymaktadır. Köylerde de spor kulüpleri birlik meydana getirmiştir. Gözcülük yapan gençler köy takımının oyuncularıydı. Ayrıca İngiliz kontrolünden de kaçınılmış olurdu, işte spor kulübüdür, spor kulübünün gençleri dolaşıyor diye İngiliz müdahale de etmezdi. Bu gençler TMT üyesi olup, köy teşkilatının bir elemanıydılar.

Her kulübün bulunduğu bölgede ayrı ayrı, arı, oğul, petek, kovan sisteminde teşkilatlanılır ve çalışılırdı. Yenicami Kulübünde Sarı Petek-2 teşkilatlanmıştı. O günlerdeki kulüp başkanları ve teknik adamları, bu teşkilatları kullanarak hem halkın milli heyecanını ayakta tutar hem de gençleri eğiterek mücadeleye hazırlardı. Kırsal kesimde de kulüpler benzer şekilde çok önemli rol oynamıştır. Bu insanlar gayet güzel bir şekilde organize oldu ve o zaman 16-17

¹¹⁶² Işıl Arıkan ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

yaşlarında olan Raif Örtünç ve arkadaşlarına milli heyecanı yaşatmış ve gençleri milli davaya hazırlamışlardır.¹¹⁶³

Yusuf Karayusufoğlu, doğma-büyüme ve halen daha Yenicamilidir ve sülalece Yenicami Ağdelen Kulübü ile bütünleşmiş bir aileden gelmektedir. Lefkoşa Türk Lisesine giderken hem öğrencilik, hem de askerlik yapmıştır. Her mücahit gibi gece ve öğlen nöbetlerine katılmıştır. Ortaokul ile üniversiteye gidene kadar olan süreçte, 5 sene 3 ay 13 gün mücahitliği vardı. Lefkoşa Türk Lisesi, Teşkilat ilk kurulduğunda ilk nüve, ilk çekirdek olan yerd. Okul müdürü Erol Özçelik, aynı zamanda mücahit bölük komutanıydı, diğer öğretmenlerin de çoğu takım komutanlığı yapmış yahut ta sırf okulların açılması için mücahitlikten terhis edilmiş değerli insanlardı.¹¹⁶⁴

Enver Emin tahsil için Lefkoşa'ya gelince, YAK'a katıldı, futbolculuk yaşamını Yenicami'de sürdürdü. TMT'de de Yenicami Kulübü yapılanması içinde yer aldı. Lefkoşa'ya gelişinde onu karşılayanlar da TMT içerisinde aktif görev yapan insanlardı. Bir anlamda MTG'de olduğu gibi Yenicami'de ve diğer kulüplerde de yönetim kurulları üyeleri mutlak surette TMT'ye üye olan insanlardan oluşturulurdu. Çünkü ellerinde dinamik bir gençlik vardı, o gençliğin belli bir yere taşıyabilecek şekilde eğitilmeleri gerekirdi. Dolayısıyla bu görevleri başarabilecek kapasitedeki insanlar yönetim kurullarına ve idari pozisyonlara yerleştirilirdi. Enver Emin de onlardan bir tanesiydi. Emin'e göre YAK, lokali ile kadrosu ile bu anlamda tam Teşkilatlı bir kulüptü. Gençleri her konuda eğitebilmek bakımından oluşturulmuş bir yapısı, bir disiplini, bir düzeni vardı. Yenicami ile Teşkilat arasındaki bağlantı öncelikle kulübün futbolcusu, bir dönem başkanlığını da yapan Yılmaz Bora üzerinden sağlanırdı. Bora, Yenicami'de oluşturulan Sarı Petek-2 Beyi'ydi. Müteakiben 55'inci Bölüğe dönüşünce Bölük Komutanı oldu. Kulüp içinde eğitim amaçlı çeşitli toplantılar yapılır, görevler verilirdi. İki kişilik gruplar halinde, Rum tarafında belli yerlerde

¹¹⁶³ Raif Örtünç ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

¹¹⁶⁴ Yusuf Karayusufoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

takip etme görevi vardı. “Gece yarısına kadar o bölgeye kim geldi, kim gitti, ne yapıyorlar, ne diyorlar, bu bilgiler toplanıp Teşkilata bildirilir.” 1963 hadiseleri patlak verdiğinde tüm üyelerin görevleri ve görev yerleri belliydi ve bir karışıklık yaşanmadan görev yerleri işgal edilmişti.¹¹⁶⁵

4.2.1.6. Küçük Kaymaklı TSK

Küçük Kaymaklı TSK, mücadelenin, direniş ve gururun adresi olarak bilinir. Sportif mazisi yanı sıra mücadele yıllarında toplum adına gerçekleştirdiği faaliyetleri ile gurur duyulacak ve nesilden nesile aktarılacak bir tarihe sahiptir. Varoluş mücadelesinin mihenk taşlarından birisi olarak kabul edilir.¹¹⁶⁶

Kulübün temeli 1951 yılında, bir grup milliyetçi duygularla yetiştirilen Türk genci tarafından, Türk toplumunun sosyo-kültürel yaşamında özel bir yeri olan bir kahvede, Mehmet Ali Çavuş Kahvesi’nde atıldı. Kahvehaneler o günün zor koşullarında lokal yerine kullanılan mekânlardı. Günümüzde de kulüp lokalleri benzer işlevlerini sürdürmektedir. Ali Kani Kanol ilk kurucu başkan seçildi. Kanol, kulübün kuruluş sürecini şu şekilde anlatmıştır:¹¹⁶⁷

“... O dönemlerde köyde kulüp yoktu ama kulüpsüz küçük bir takımı vardı... Köyde Türk çoğunluğu var, ancak bir kulüpleri yok. Rum tarafı azınlıkta olmasına rağmen iki tane kulüpleri var. O zamanlarda 17-18 yaşlarında okul talebesiyiz, fazla bilgi sahibi değiliz. Türk halkında örgütlenme bilinci çok zayıf. Köyde bir Çiftçiler Birliği vardı, ilgisizlikten kapandı... Kulüp kurma için öncelikle tüzük gerekir... O dönemlerde de Gönyeli Kulübü yeni kurulmuş,..., henüz fotokopi yok, teksir yok. Elle yazılmış bir tek tüzükleri var... Onlardan tüzüğü rica ettim, alıp gelip bir gecede sabaha kadar bu tüzüğü elimle yazdım, ondan sonra tüzüğü bizim bünyemize uygun hale getirip Komiserliğe sundum... 20 Şubat 1951’de ilk kuruluşumuzu yaptık... Adeta zorla başkan oldum...”

¹¹⁶⁵ Enver Emin ile gerçekleştirilen görüşme, 29 Kasım 2021.

¹¹⁶⁶ Şükrü Burağan (Ed.), *Küçük Kaymaklı Türk Spor Kulübü Dergisi 1951-2021*, Lefkoşa, 2021, s. 12.

¹¹⁶⁷ Deniz Gürgöze (Genel Yayın Yönetmeni), *Küçük Kaymaklı Türk Spor Kulübü Dergisi*, Mesarya Ajans, Baskı: Okman Printing Ltd., Lefkoşa, (ty.), s. 54-55. Ayrıca bk. Atun, age., s. 69.

Kulübün yönetim kurulunda Kemal Musi, Hüseyin Bedanlı, Kemal Ramadan, Musa Ali ve Hüseyin Ruso gibi Milli Mücadele yıllarında etkin görevler üstlenmiş isimler yer almıştır.

Kulübe gelir sağlamak için düzenlenen piyangoda ödül olarak belirlenen bir çift güvercin, Kulüp armasında ana tema olarak yer almış, aydınlık geleceği simgeleyen bir meşale ile sportif başarıyı simgeleyen bir futbol topu iki güvercin arasına yerleştirilerek arma oluşturulmuştur. Kulübün ilk renkleri sarı-yeşildir. Müteakiben Kaymaklı direnişi esnasında yaşanan olayların, verilen şehitlerin ve kayıpların unutulmaması için sarı renk yerine siyah renk kullanıldı. Kıbrıs Türk Spor Teşkilatı'nın kurucu üyelerinden birisidir. 1958'de Rum saldırılarına karşı koymak amacıyla, evinde el bombası yaparken yaşanan bir patlama sonucu hayatını kaybeden İsmail Beyoğlu, KK TSK'nın sporcusu ve yöneticisiydi. TMT'nin kurulması ile KK TSK başkanı, yöneticileri ve sporcuları teşkilat içinde tereddütsüz yer aldı, diğer Türk spor kulüpleri gibi kendisine tevdi edilen görevleri en iyi şekilde yerine getirdi. Küçük Kaymaklı Türk halkı, 21 Aralık 1963'te başlayan EOKA saldırılarına karşı verilen toplumsal mukavemet hareketinde, KK TSK öncülüğünde ve Hüseyin Ruso liderliğinde Küçük Kaymaklı'da şanlı bir direniş gerçekleştirdi ve Küçük Kaymaklı son mermi atılana kadar savunuldu.¹¹⁶⁸ Bu direniş esnasında şehit düşen kulübün futbolcusu ve idarecisi Hüseyin Ruso'nun ismi Küçük Kaymaklı Stadyumuna verilerek günümüze dek yaşatıldı.¹¹⁶⁹ Küçük Kaymaklı TSK için Ruso Ailesi çok şey ifade etmekteydi. Baba Ahmet Ruso kulübün kurucularından ve en büyük maddi destekçisiydi. Oğulları Şehit Hüseyin Ruso, Salih Ruso ve Hasan Ruso üç kardeş olarak aynı zamanda futbol oynadı, kulübün yönetiminde ve siyasi yaşamda yer aldı, Küçük Kaymaklı'nın temsilciliğini üstlendi.¹¹⁷⁰

¹¹⁶⁸ Burağan, *age.*, s. 13.

¹¹⁶⁹ Gürgöze, *age.*, s. 6. Ayrıca bk. Burağan, *age.*, s. 12.

¹¹⁷⁰ Burağan, *age.*, s. 41. Salih Ruso ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 55. Ayrıca KK TSK'nın kuruluş süreci ile ilgili olarak bk. An, *age.*, s. 57.

KK TSK'nın şehit futbolcu Hüseyin Ruso, Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinin, Türk toplumunun ve Kıbrıs Türk futbol tarihinin unutulmaz isimlerinden birisidir. Hüseyin Ruso, Kara Petek-2, Dal-1 (personel işlemlerinden sorumlu personel) olarak görev yaptı. Havadis gazetesi Ruso'nun anısına bir makale yayınlayarak, biyografisine yer vermiştir.¹¹⁷¹

Küçük Kaymaklı TSK, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir futbol kulübünün ötesinde bölge insanların toplandığı, yaşlı üyelerin doğum günlerinin kutlandığı, sosyal bir merkez olarak görevine devam etmektedir.¹¹⁷²

KK TSK eski futbolcusu ve başkanlarından Celal Bayar, Küçük Kaymaklı Türk Spor Kulübü, Yenicami veya Gençlik Gücü'nün de benzer şekilde bir teşkilatlanmanın içinde yer aldığından, TMT'nin bir karargâhı olarak kullanıldığından ve 1962'de Küçük Kaymaklı'ya Sarı Petek-4, Dal-3 olarak (harekât ve eğitimden sorumlu personel) olarak görevlendirildiğinden, sporcuların yanı sıra TMT'nin bir özelliği olarak her kesimden üyesi olduğundan söz etti. Teşkilatın içinde öğretmen, doktor, avukat, çiftçi, çoban, öğrenci, gençler, yaşlılar var ama İngiliz yönetimine karşı da bu mücadeleyi perdelemek için kulüpler toplanma yeri olarak kullanılmıştır. Bayar, Küçük Kaymaklı çatışmalarında yer aldı, 1964 yılında bölgede teşkil edilen 44'ncü Bölüğün

¹¹⁷¹ "Hüseyin Ruso, 11 Ekim 1935'te Küçük Kaymaklı'da doğdu. İlkokulu Küçük Kaymaklı'da; 1951 yılında Türk Lisesi orta bölümünü bitirdikten sonra liseyi İzmir'de okudu. Lise yıllarında okul takımında voleybol ve basketbol oynadı, halter çalışmalarına katılarak iki İzmir birinciliği kazandı. 1955 yılında İzmir Atatürk Lisesi'nden mezun oldu ve Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü'nde okumaya başladı. 1958'de beden eğitimi öğretmeni olarak mezun oldu ve Kıbrıs'a döndü, Limasol Teknik Okulu'nda öğretmenliğe başladı. 1958-1959 sezonunda DTB'nde oynadı ve I. Küme şampiyonluğunu yaşadı. 1959 yılında Lefkoşa'ya, Haydarpaşa Ticaret Lisesi ve Bayraktar Ortaokulu'na tayin edildi. Küçük Kaymaklı'nın I. Kümeye çıkması üzerine 1959 yılında KK TSK'da futbol oynamaya ve antrenörlük yapmaya başladı. 1962-1963 futbol sezonunda Küçük Kaymaklı'nın I. Küme şampiyonluğunu kazanmasında pay sahibi oldu. 17 Şubat 1951'de ilk genel kurulunu yapan KK TSK'nın kurucuları arasında yer aldı. 1963 yılında İngiltere'de beden eğitimi ve futbol üzerine kurs gördü. 22 Aralıktan itibaren Küçük Kaymaklı'ya saldıran Rumlar, Hüseyin Ruso'nun da başında bulunduğu Mücahit kuvvetlerinin direnişi ile karşılaştı. 25 Aralık 1963'te Küçük Kaymaklı'yı savunurken şehit oldu. 25 Aralık 1971'de Bayraktar Ortaokulu'nun adı, Şehit Hüseyin Ruso Ortaokulu olarak değiştirildi. Küçük Kaymaklı Spor Kulübü'nün 1977'de hizmete giren stadyuma da adı verildi." "Ruso için buruk sevinç", *Havadis*, 29 Kasım 2017. <https://www.havadiskibris.com/ruso-icin-buruk-sevinc/>, Erişim: 24 Nisan 2020; 14.16.

¹¹⁷² Atun, *age.*, s. 68-69.

Komutanlığını yaptı. 1963-68 devresinde futbol askeri birliklerde oynanırken kurulan 44'üncü Bölük futbol takımının adı da Şahlan Spor'du.¹¹⁷³

KK TSK, peteğin toplanma yeri idi. 21-25 Aralık 1963 sürecinde de, Küçük Kaymaklı'da o hazin olayları yaşamıştır. 25 Aralık günü öğlen saat 13.00 gibi mermilerinin tükenmesi ve Lefkoşa ile irtibatın kesilmesi sonucunda Kaymaklı terk edilmek mecburiyetinde kalınmıştır. Küçük Kaymaklı'da Sarı Petek-4 ve Kara Petek olmak üzere iki petek vardı, Kara Petek Beyi Osman Efe'ydi, şehit Hüseyin Ruso da Kara Petek üyesiydi. Bayar, spor kulübü Teşkilat bağlantısı hakkında; peteklerin kulüplerde kurulduğunu, toplantı yerinin ve hatta nöbet tutulan yerin kulüp binası olduğunu, hatta 21 Aralık 63'ten önce de kulüpte geceleri geç vakte kadar nöbetleşe bulunulduğunu ifade etti. Nöbet esnasında ve bölgeler arasında devriye sırasında görülenler, tespit edilenler, petekler üzerinden bağlı bulunan kovana rapor edilirdi. Bayar, dolayısıyla kulüplerin birer mukavemet yuvası olduğuna vurgu yaptı. Küçük Kaymaklı'da teşkil edilen Kara Petek ve Sarı Peteğin de kulüpte bulunduğunu ancak birbirlerini bilmediklerini Teşkilat yer üstüne çıkınca birbirlerini gördükleri, arkadaşlarını o andan itibaren tanıdıklarını ifade etti.¹¹⁷⁴

KK TSK eski futbolcularından ve yöneticilerinden Mustafa Rezvan (1932), 1955'te Küçük Kaymaklıya yerleşmiş, o dönemde Çetinkaya TSK'da futbol oynamaktaydı. 1956'dan itibaren KK TSK'ya geçti. Rezvan; *"Kaymaklı'daki tek Türk takımı olan KK TSK camiası çok büyük kitleyi temsil eder. O yıllarda tüm kulüpler TMT'nin karargâhıdır. Türk toplumunun savaş eğitimi alması için çabaladık. Futbolcular takıma gönüllülük esasına göre hizmet eder, KK TSK aşkı için futbol oynar"* şeklinde o günleri yad etmiştir.¹¹⁷⁵

¹¹⁷³ Celal Bayar ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021. Gürgöze, age., s. 66.

¹¹⁷⁴ Celal Bayar ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

¹¹⁷⁵ Gürgöze, age., s. 144.

KK TSK eski futbolcusu Nevzat Arsu; “1947 yılında Küçük Kaymaklı bölgesine yerleşmiştir. Spora ilkokulda atletizm ve jimnastik yaparak başlamış, ortaokul ve lise yıllarında okul takımlarında futbol oynamıştır. 15 yaşına gelince lisans çıkartılarak KK TSK genç takımında forma giymeye başlamıştır. 1963 olayları başladığında 19 yaşındaydı, o esnada kardeşi Abdurrahman Arsu ve Ali Zeybekoğlu ile birlikte KK kulübündeydiler. Kulüp yakınlarında gömülü olan çanaklar açıldı, kulüp binasına getirildi. Silahları görünce Mustafa Rezvan kızmış, “*siz burada ne ararsınız, TMT’ye üye değilsiniz ama silahları gördüğünüz için artık siz de TMT’ye üye olacaksınız*” dedikten sonra, yemin ettirdi ve TMT’ye üye olduk” şeklinde anılarını anlatmıştır.¹¹⁷⁶

Özer Komando¹¹⁷⁷ da hatıralarında, 1960 sezonunda Çetinkaya TSK’da oynarken, TMT içinde Küçük Kaymaklı’da görev yaptığını, 1963-68 yılları arasında düzenlenen, Şahlan Spor, Kurtuluş Spor, Vatan Spor ve bölgeler arası maçlarda Lefkoşa karmasında forma giydiğini ifade etmiştir. Özer Komando Lefkoşa’da bilindiği üzere Teşkilatın etkili isimlerinden birisiydi ve Çetinkaya’dan, KK TSK’ya geçişinin TMT Lefkoşa yapılanmasının ve Türk mukavemet hareketinin bir parçası olduğuna vurgu yapmıştır.

Özcan Özcanhan, TMT içindeki faaliyetlerini şu şekilde dile getirdi:¹¹⁷⁸

“İngiliz sömürge yönetimi zamanında, üzerinde bir mermi bile buldursan İngiliz’in cezası tabii idam idi. EOKA’ya karşıydı ama İngiliz Türk-Rum ayırmadı, elinde bir mermi bile buldurana idam cezası kesildi. Ne yapalım, elimizde bulunan kırık dökük silahları gömerdik toprağa ve çanak derdik onlara. Çanaklama görevini rahmetlik Tuncay Salih’ten aldım, Dal-4 oldum. Çanak nasıl anlatayım? Münip, La Marina’da, demirci idi. La Marina’dan kalın, böyle tabut gibi kutular yapardı. Tabii çeşitli yerlerden gizli gizli silah ve mühimmat yardımı gelmeye başladı. O silahları

¹¹⁷⁶ Gürgöze, age., s. 146.

¹¹⁷⁷ “Özer Komando, namı diğer ‘Cipsi’ 1939’da Lefkoşa’da doğdu. Futbola küçük yaşta Samanbahçe’de başladı. 6,7 yaşlarında babası vasıtasıyla Çetinkaya TSK ile tanıştı, maçlarda top toplayıcılık yaptı. Haydarpaşa İlkokulu’nda futbol oynadı. 1954-55 sezonunda Çetinkaya TSK genç takımında oynamaya başladı. 1 Nisan 1955 yılında Rumlar EOKA tedhişini başlatınca, basında kendisinden ‘Komando’ diye bahsedilince, artık Özer Komando olarak anılmaya başlandı. 1962-63 sezonundan itibaren KK TSK’da oynamaya başladı. 1969 Temmuz’undan itibaren İngiltere’ye yerleşti.” Gürgöze, age., s. 152-153.

¹¹⁷⁸ Özcan Özcanhan ile gerçekleştirilen görüşme, 02 Kasım 2021.

önce yağlardık, bağlardık, sonra böyle gresli, mumlu bir bezle sarardık, o çanakların içine koyar bir buçuk, iki metre derine gömerdik. Biz o çanakları 21 Aralık 1963'te, Rumlar Tahtakale'de Cemaliye ile Zekiye'yi vurdukları gece emir geldi, çanakları çıkardık. Çanaklar açılırken yapılan hatalı temizleme nedeniyle, bazı mermiler patlamadı. Eğitim için Hasret derdik, Türkiye'ye, Zir'e, Antalya'ya belirli yerlere gider, bir hafta, on gün silah atışı eğitimi görürdük. Onun dışında biz hiçbir zaman taarruz bilmezdik sadece bütün görevimiz savunmaydı."

TMT'nin değişik kademelerinde görev yapan Özcanhan'ın anlatımında satır arasında geçen "*biz hiçbir zaman taarruz bilmezdik sadece bütün görevimiz savunmaydı*" şeklinde istemsizce ifade ettiği sözleri, TMT'nin bir savunma, direniş teşkilatı olduğunu ortaya koyması açısından önemliydi. Özcanhan, KK TSK ve bir anlamda da oradaki Teşkilatın güçlendirilmesi için Çetinkaya'dan kardeşi Özer Komando ile birlikte Küçük Kaymaklı'ya görevlendirildi. "Transfer oldu" tabiri yerine "görevlendirildi", o dönemde zaten profesyonellik yoktu ve daha da önemlisi bu geçişler teşkilatlanmanın bir parçası olarak gerçekleştirilirdi. Özcanhan, "*Küçük Kaymaklı yapılanmasını da KK TSK kulübü içinde yaptıklarını, daha sonra Üsküdar Bar'da, Kasap Bekir Usta'nın Barı'nda toplandıığını, Halil Fikret Kürşat'ın Kara Petek-2 Petek Beyi olduğunu, müteakiben Osman Efe'yi Küçük Kaymaklı Bölgesi komutanı yaptıklarını, yani komutanımız, kardeşim Özel Komando, Kamil, Halil Sucu'dan oluşan gene beş kişilik ekibimiz vardı*" şeklinde dile getirdi. Özcanhan, merkez ile civar köylerin irtibatının sağlanması açısından her hafta Lefkoşa Sancağından bir kişinin belirli köylere gidip, oradakiler ile toplantı yaptığını, kendisinin de Gönyeli'ye giderek oradakilerle toplantı yaptığını ifade etti.

Özcanhan, kulüp TMT bağlantısı açısından da, Lefkoşa surlar içi savunmasının Çetinkaya TSK Başkanı ve aynı zamanda Lefkoşa Serdarı Kemal Şemiler önderliğinde yürütüldüğünü ve savunmanın esasının kulüplere istinat ettirildiğini, ilk mukavemetçilerin kulüplerde hazırlandığını, yetiştirildiğini ve eğitime yani "hasrete gönderildiğini" ifade etti. Müteakiben güçlü istihbarat teşkilatı sayesinde EOKA'nın güçlendiği ve genişlediğinin tespiti üzerine, TMT'nin de güçlenme ve genişleme gereksinimi duyduğuna dikkat çekti,

başlangıçta birkaç yüz kişiden oluşan TMT'nin, sayısının tahminen 2000'lere ulaştığını ifade etti. Özcanhan, genişleme sürecini şu şekilde ifade etti:¹¹⁷⁹

“Hepimiz kulüplerden toparlandık, sonra güvendiğimiz iş adamlarını, hem maddi hem manevi destek versin, öyle insanlarımız TMT'ciler vardı işsiz güçsüz, bazıları yövmiyeci, nöbet geceleri çağırırdık, alarm verildiğinde işe gitmez birkaç gün, ne yiyecek içecek, onlara yardım edebilecek insanları da alırdık, yalnız Ahmet'te, Mehmet'te, Hüseyin'de cephede savaştacak nitelikte değildi ama halkımızın da giderek katkısı ile büyüdü TMT.”

Küçük Kaymaklı'nın eski futbolcularından Ali Zeybekoğlu, doğma büyüme Küçük Kaymaklılıdır. Zeybekoğlu'nun KK TSK serüveni, 1955-56'da, 14,15 yaşlarında iken genç takımda oynayarak başladı. Müteakiben A takımına yükseldi. Kulüpte yemin ederek Teşkilata girişini de şu sözlerle ifade etti. 1962, 63 yıllarında, bir gün sabahleyin Mersinli arkadaşı Nevzat Arsu ile beraber kulübe gitti. Ancak kulübe alınmadılar, tüm ısrarlarına rağmen kulübe giremediler. Hüseyin Ruso'nun yardımları sayesinde kulüpten içeri girdiler ve öğretmenleri Halil Kara tarafından yemin ettirildiler. Halil Kara öğretmen de, kulübün bir sporcusu ve Teşkilatın bir mensubuydu.¹¹⁸⁰

Zeybekoğlu 21 Aralık hadiseleri başladığında 21 yaşındaydı, ancak kendini bildi bileli bu mücadelenin içerisindeydi, çocukluğu, gençliği çatışmaların, milli mücadelenin içerisinde geçti. *“Her Türk çocuğu gibi görevimiz neyse onu yaptık”* diyerek içinde bulunduğu durumu net olarak açıkladı. Bu mücadelenin 1955'ten itibaren kulüplerin içerisinde verildiği inancındaydı. Rumların EOKA'yı kurup, tedhiş hareketlerine yönelmesi üzerine TMT'nin kurulduğunu, TMT kurulurken spor kulüplerinin karargâhları olduğuna vurgu yaptı. Küçük Kaymaklı TSK'yı “bizim kulüp” diye nitelendirdi. Çünkü kendisi gibi Küçük Kaymaklı halkı da kulüple bütünleşmişti, Kulüp bir yerde halkın varlık sebebi, temsilcisiydi.¹¹⁸¹ Zeybekoğlu Küçük Kaymaklı'da kurulan ilk spor kulübünün 1948'de kurulan Türk Çiftçiler Birliği Spor Kulübü olduğunu, bu

¹¹⁷⁹ Özcan Özcanhan ile gerçekleştirilen görüşme, 02 Kasım 2021.

¹¹⁸⁰ Ali Zeybekoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

¹¹⁸¹ Ali Zeybekoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

kulübün kapanmasını müteakip oluşan boşluğun 1951'de KK ile kapatıldığı ifade etmiştir. Zeybekoğlu, takımın ilk kalecisinin Şehit İsmail Beyoğlu olduğunu belirterek, KK'nın şehit kanları ile anılan bir kulüp olduğuna vurgu yapmıştır.¹¹⁸²

O zaman ki Kulüp Başkanı Menteş Aziz'di. 21 Aralık'ta, toplumlar arası çatışmalar başlayınca Küçük Kaymaklı'daki çanaklarda açıldı. Zeybekoğlu hadiseler esnasında Sarı Petek karargâhında görev yaptı. TMT'nin Küçük Kaymaklı'da da nüvelendiği yer Küçük Kaymaklı TSK ve bir anlamda görev yaptığı yer yine kulübün içerisiydi. Zeybekoğlu, Kıbrıs'ta TMT'yi ayakta tutan teşkillerin bütün kulüpler olduğunu, karargâhlarını oluşturduğunu satır aralarında sürekli ifade etti ve bu gerçekliğin Rum ve İngiliz yönetimi tarafından bilinmediğini vurguladı. Zeybekoğlu, milli duygularını pekiştirmek ve mücadeleye hazırlamak için gençlerin kulüplere çekildiği ve mücadele ruhunun kulüplerde aşılandığı inancındaydı. Spor kulüplerinin bu konuda büyük bir rol üstlendiğini ve üzerine düşen görevlerin başarıyla üstesinden geldiğini ifade etti. Spor kulüplerinin, Kıbrıs Türk toplumunun, yöneticileri, idarecileri ve sporcuları ile ilgili minnet duygusu ile anacağı kurumlar olarak kalacaktı.¹¹⁸³

Zeybekoğlu'nun konuşmalarında dikkat çeken husus halkın birlikteliği ve yaratılan bütünlüktü. "*Biz bir bütünlükdük!*" ifadesini çok sık kullandı. Bu bütünlüğünde spor kulüplerinde oluştuğuna dikkat çekti. Ancak "*okullarımızın da bu milli mücadelede vermiş olduğu mücadeleyi unutmamız lazım*" diyerek okulların, bu kapsamda öğretmenlerin de hakkını verdi ve okullara özellikle dikkat çekti. Yedi sene bilfiil mücahitlik yaptığını gururla ifade etti. Hamitköy'e çekilmelerini müteakip petek kuruluşundan bölük kuruluşuna geçildiğinde KK TSK, 88'inci ve 99'uncu Bölükleri ve 22'nci Taburu oluşturdu. 1964'ten sonra düzenlenen bölükler arası futbol karşılaşmalarına Şahlan Spor ve Kahramanlar Spor Kulübü adı altında iştirak edildi.

¹¹⁸² Gürgöze, *age.*, s. 58-59.

¹¹⁸³ Ali Zeybekoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

Ancak saha çalışması esnasında görülen odur ki, Kilisenin kurup, yönlendirdiği EOKA da, Rum spor kulüpleri içerisinde yer almış, kulüplerden istifade etmişti. Dolayısıyla İngiliz sömürge yönetimi bu oluşumların farkındaydı, ancak faaliyetlerini uygulanan çok sıkı gizlilik tedbirleri nedeniyle tam olarak takip edememiş olabilirdi. İngiliz sömürge yönetimi bilinen bir gerçekliktir ki, “böl ve yönet” politikalarının bir gereği olarak bu tür oluşumları ve faaliyetleri görmemezlikten gelebilmişti.

4.2.1.7. Gönyeli TSK

Gönyeli TSK, 14 Mart 1948’de kuruldu, Kulübün renkleri kırmızı-beyazdır.¹¹⁸⁴ İlk kurucu başkanı Ahmet Demirel’dir. Demirel kuruluş sürecini;¹¹⁸⁵ “Gönyeli Spor Kulübü kurulana kadar birçok birlik, dernek, kulüp kuruldu ve kapatıldı. 1943-45 yıllarında Çiftçiler Birliğinde tiyatrolar oynandı. O dönemlerde spor dendi mi düğünlerde yastık koşusu, bisiklet yarışları akla gelirdi. İlk spor takımı İşçiler Birliğine bağlı kuruldu. Futbol harmanlıklarda oynanır, taşlarla kale yapılırdı. 1945 yılında Çiftçiler Birliği ve bir süre sonrada İşçiler Birliği kapandı. Gençlerin uğrak yeri olan Salahî’nin berber dükkânında arkadaşlarına bir spor kulübü kuralım teklifi kabul gördü ve Gönyeli Spor Kulübü’nün kuruluşu gerçekleşti. Her futbolcu ayakkabısını, çoraplarını, şortunu, fanilasını kendi parası ile alırdı. Takımın ilk forması, beyaz şort ve beyaz kısa kollu fanilaydı. Sol göğsünde kırmızı renkte G.T.S.K. yazısı vardı. Çetinkaya Spor Kulübü örnek alındı, onun yaptıkları uygulanmaya çalışıldı. Sosyal ve kültürel faaliyetler icra edildi. Tiyatrolar oynandı, eğlence geceleri düzenlendi, piyangolar tertiplendi. Kulübün kurulmasıyla hoşgörü tesis edildi, kavgaların yerini dostluklar, hırsızlıkların yerini spor ve dayanışma aldı. Kulübün kuruluşu köy yaşamında yeni bir milat oldu. Birlik, beraberlik ve dayanışma ruhuyla birçok köy sorununa el birliğiyle çözüm bulundu” diyerek dile getirdi.

¹¹⁸⁴ Ahmet Ömerağa Albayrak, *Gönyeli Spor Kulübü 1948-2008*, Gönyeli, 2008, s. 27.

¹¹⁸⁵ Albayrak, *age.*, s. 22.

Kulübün kurucularından ve eski başkanlarından Ekrem Yeşilada, içinde bulunulan güç koşullara ve zorluklara rağmen Gönyeli halkı imece usulü kulüp binasını yaptı diyerek hatıralarını şu şekilde paylaşmıştır:¹¹⁸⁶

“... Futbol oynama zevki bizim çocukluğumuzda, ancak harmanlıklarda işte birkaç arkadaşın bir araya gelerek uydurma bir topun peşinden koşmasından ibaretti. Bir kulüp kurma yönünde arkadaşlarımızla sohbet ederken, köyümüz Gönyeli’de bazı kötü alışkanlıkların yayılmakta olduğunun farkında idik... İşte bu sevdadan ve kötü alışkanlıklardan vazgeçilmesi için aklımıza bir kulüp kurmak ve o kulüpte gençlerin spor yapmasını sağlamak geldi... İşte köyde bir spor kulübü kurmanın serüveni böyle başladı.”

İlk kulüp başkanı Ahmet Demirel de, futbol kulübünün kurulmasının Gönyeli’de sosyal yönden de çok önemli sonuçları olduğuna vurgulamıştır:

“Kulübün kurulması ile köyde bir hoşgörü tesis edilmiş ve kavgaların yerini dostluklar, hırsızlıkların, olumsuz alışkanlıkların yerini spor ve dayanışma almıştır. Bence kulübün kuruluşu köy yaşamımızda bir milattır... Birlik, beraberlik ve dayanışma ruhu ile köyümüz çözüm bulması gereken bütün sorunlarına el birliğiyle o dönemden başlamış ve bugüne kadar bu yönde devam ederek başarılı olmuştur.”

1963’te başlayan toplumsal mukavemet hareketinde Gönyeli TSK, köyünü ve bölgesini savunma yönünde bir görev üstlendi. St. Hilarion Kalesi’nden Çetinkaya Burcu’na kadar her cephede yıllarca mücadeleye katkı verdi. Gönyeli halkı Gönyeli TSK üzerinden birleşti. Kulüp Erbay gibi, Ali Çetin gibi önemli şahsiyetleri sosyal yaşama kazandırdı.¹¹⁸⁷

Ali Çetin Amcaoğlu, yaşadığı bölge olan Gönyeli bölgesini, Rum’un tarih boyunca adımını atamadığı, giremediği, en çok çekindiği, korktuğu ve Mücadele Tarihinde son derece önemli yeri olan bir yerleşim bölgesi olarak tanımladı. 1958’lerde henüz altı yaşında olmasına rağmen, Rum saldırıları ve o saldırılara karşı Gönyeli halkının kahramanca verdiği direnişin hala gözlerinin önünde canlandığını ifade etti. Gönyeli, aynı zamanda TMT’nin kurucu üyeleri arasına neredeyse en çok üyeyi veren yerleşim bölgelerinden birisiydi. O dönemlerde

¹¹⁸⁶ Atun, age., s. 50.

¹¹⁸⁷ Atun, age., s. 52. Albayrak, age., s. 44.

küçücük bir yerleşim bölgesi olmasına rağmen, çok sayıda Gönyeli insanının milli mücadelede yer aldığını ifade etti. Gönyeli’de Milli Mücadeleye katkı koyan unsurların başında da 1948’de kurulan, kırmızı-beyaz renklere sahip Gönyeli TSK gelmekteydi. Amcaoğlu, Gönyeli TSK’nün kuruluş amacının tamamen TMT ruhunu topluma yerleştirmek olduğunu vurguladı. Çünkü spor kulüpleri bünyesinde yer alan gençlerin kötü alışkanlıklardan uzak, ülke sevgisiyle dolu, mücadele ruhu gelişmiş bireyler olduğu da düşünüldüğünde Gönyeli Spor Kulübü de, bu bütünün bir parçası olarak Milli Mücadelede yer alan bir kulüp pozisyonundaydı. Her bir kurucusu aynı zamanda TMT'nin de bir üyesi olarak o oluşum içerisinde yer almış insanlardı. Onlardan sonra yetişen nesiller de aynı düşünceyle devam etmişti. Gönyeli'nin Milli Mücadele tarihindeki yeri ile Kıbrıs Türk futbol tarihindeki yeri son derece önemliydi.¹¹⁸⁸

1958-59’da Gönyeli’de son derece önemli Amcaoğlu’nun halen daha unutamadığı bir sosyo-kültürel ve sportif olay gerçekleşti: “1958-59 yılında, Türkiye’den maç yapmak üzere Harp Okulu öğrencileri geldi. Gönyeli’de yer yerinden oynadı. Harp Okulu öğrencileri o gün kulüpte ağırlandı ve o gün Gönyeli Spor Kulübü’nün ismi Gönyeli Harbiye Türk Spor Kulübü olarak değiştirildi. Harp Okulu öğrencilerine Gönyeli’ye has kayık pasta denilen pasta ve çay ikram edildi. Gönyeli’de ve Kulüpte Harbiyeli öğrencilerle muazzam bir kaynaşma oldu. Türk futbolunun rekabetten ziyade dostluk ve kardeşlik duygularının sağlanması için inşa edildiğinin bir örneği de Gönyeli de yaşandı.”¹¹⁸⁹ Amcaoğlu, geçmişte TMT ruhu ile yaratıldığı gibi, gelecekte de ülkesini seven, ülkesine sahip çıkan, çıkarlarını korumaya kararlı, dirençli bireyler yetiştirilmesi için yine spor kulüplerine görevler düşeceğini ifade etti.

¹¹⁸⁸ Ali Çetin Amcaoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

¹¹⁸⁹ Ali Çetin Amcaoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 18 Kasım 2021.

4.2.1.8. Girne Halkevi TSK

Mustafa Çırakoğlu, Girne Halkevine uzun yıllar hizmet etmiş bir kişi olarak Girne Halkevi'nin kuruluşunu şu sözleriyle ifade etti: Girne Halkevi, Girne Türk toplumu ileri gelenlerince 1930 yılında Cemiyet-ül Hayriye ismi ile Yukarı Girne Türk Mahallesinde, vakıflara ait bir binada kuruldu. Kuruluş amacı, o dönemde geçimini sağlamayan fakir halka yaşamlarını sürdürmeye yönelik yardım etmektir. İki yıl bu şekilde faaliyetlerini sürdürdü. 1932 yılında Türkiye'de Halkevleri'nin kurulmasına paralel olarak Girne'de, Girne Halkevi adı altında bir spor kulübü olarak kuruldu ve faaliyete geçti. Kırmızı-beyaz renkleri benimsedi.¹¹⁹⁰ Girne Halkevi, Türkiye'deki halkevleri teşkilat yapısı ile karşılaştırıldığında dokuz koldan biri olan spor kolu gibi faaliyet göstermiştir.

Kurucuları arasında hatırladığı isimler, Ahmet Hacı Zeki Efendi, Sabri Tahir'in babası Tahir Efendi, Emekli Polis Ömer Çavuş, Ali Kaptanlar'dır. Halkevi kurduktan sonra gençler kulüpte toplanıp, spora yönelik çalışmalar başlatıldı. Mahalle arasında küçük sahalarda futbol oynanırdı, jimnastik eğitimleri verildi ve voleybol oynanmaya başlandı. 1950 yılından itibaren Halkevi Kulübü, futbol da yer almaya ve 1955'lerden sonra liglere katılmaya başladı. TMT kurulduğu zaman, bu kuruluşun Girne'deki yeri, merkezi Girne Halkevi binasıydı. 1963'e kadar olan süreçte kulübün amacı, gençleri kulüp içerisinde toplamak, gençleri Rum'a karşı eğitmek, bu eğitilen gençler vasıtasıyla Girne Türk toplumunun varlığını korumak, can ve mal güvenliğini sağlamaktı. Bu amaç doğrultusunda 1963'e kadar, gençlere eğitim verildi, mücadeleye hazırlandı.¹¹⁹¹

Çırakoğlu Teşkilata 1964 yılında mücahit olarak katıldı. 1964-70 yılları arasında Ağırdağ Köyünde öğretmenlik yaparken aynı zamanda Boğaz Sancak karargâhında görev yaptı. Terhisini müteakip Girne, Ozanköy'e gelerek

¹¹⁹⁰ Mustafa Çırakoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 19 Kasım 2021.

¹¹⁹¹ Mustafa Çırakoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 19 Kasım 2021.

öğretmenliğe başladı. 1970'te Ozanköy ilkokulunu ve 1971'de Ozanköy Spor Kulübünü kurarak, hayata geçirdi. Kulübün kurulmasında ve sahasının yapılmasında o dönemki Spor Dairesinin yönlendirmesi ve desteği etkili olmuştu. Çırakoğlu'nun anlatımından 1970'lere gelindiğinde de Türk toplum liderliği teşkilatlanma faaliyetlerini spor kulüpleri üzerinden sürdürdüğü görülmektedir.

Zihni Kalmaz, futbol oynamaya resmi olarak 1956-57'de Girne Halkevi Spor Kulübünde başladı. 1958'de Girne'de küçük bir evin içinde yemin ederek Teşkilata katıldı. Girne, Türk-Rum nüfusun karışık yaşadığı, ancak Türk nüfusunun az ve merkezde Rum hegemonyası vardı. Diğer bölgelerde olduğu gibi çoğu faaliyetin kulüpte yapılma imkânı bulunmazdı, kulüpte o imkân yoktu. Teşkilat olarak görevleri Türk ailelerini korumaktı. Zaman zaman broşür de dağıttı. Kalmaz, yetenekli ve çevresinde sevilen bir futbolcuydu, Teşkilatta olması nedeniyle de Lefkoşa'dan izlenmekteydi.¹¹⁹² Kalmaz'ın anlatımlarından Girne Halkevi Spor Kulübünün Lefkoşa ile bağlantılı olduğu ve merkezin yönlendirmesine göre faaliyetlerini gerçekleştirdiği görülmektedir.

Zihni Kalmaz, 1959-60 sezonunda YAK'a geçti. YAK'a transfer olduğunda kendisine artık Lefkoşa bölgesinde görev verileceği ve YAK bağlantılı Teşkilat oluşumunda yer alacağı söylendi. İlk zamanlar cesaretini ölçmek ve cesaret kazandırmak için habercilik yaptırıldı, gözcülük ve devriye faaliyetlerinde görev verildi. Atatürk'ün büstünün karşısında o zamanlar yeni yapılmakta olan Türkiye Cumhuriyeti Elçilik binasında, gece saat 12'den sabah 6'ya kadar nöbet tuttu, çoğunlukla da kulüpte nöbet tutardı. Rumlar'ın o bölgeden gelip geçişleri rapor edilirdi. YAK'ta Sarı Petek-2'ye bağlı olarak görev yaptı. 21 Aralık yaklaşırken genel durumu değerlendiren TMT liderliği bir gece Bayraktar Ortaokulunda, Lefkoşa Teşkilat mensupları ile bir bilgilendirme toplantısı yapmıştır. Toplantıda, genel gidişattan, kötü günlerin yaklaşmakta olduğu ve herkesin hazır olması gerektiğinden söz edilmiştir. Bu kadar geniş çaplı ve yüksek katılımlı bir

¹¹⁹² Zihni Kalmaz ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

toplantının yapılmış olması ve toplantı biçimi ilginçti. Toplantı salonu karanlıktı, kimin konuştuğu bilinmez, kimse kimin yanında oturduğunu bile göremezdi. Toplantı bitiminde dışarıya tek tek çıkmış, sessizce dağılmıştır.¹¹⁹³

21-22 Aralık 1963'te olaylar başladığında, Teşkilat üyeleri kendi peteklerine ait bulunan çanakları açıp, sabaha kadar silahları temizledi, kullanıma hazır hale getirdi. Kalmaz'ın bulunduğu ekibin çanağı Bayraktar İlkokulunda gömülüydü. Ne zaman ki o gece hepsi bir araya geldi, o zaman oğul dışındakiler de birbirlerini tanıdı. Herkes bölgelerini kontrol altına aldı. YAK, un fabrikasından, Kaymaklı'ya kadar olan bölgenin sorumluluğunu aldı. Artık Teşkilat üyesi olan olmayan, mücahit olmayanlar da bir gönüllü ordusu olarak mevzilere gelip nöbet tutmaya başladı.

1960-63 arası dönemde futbol karşılaşmalarının önemini ve Yenicami Ağdelen Kulübü olarak, Baf'a, Mağusa'ya gidildiğinde nasıl bir ortam oluştuğunu Kalmaz şu şekilde ifade etti:

“Şimdi sana bir şey söyleyim, 60-63 arasında gittiğimiz zaman, o zaman ki futbolun verdiği şeyin, heyecanlan, oraya gittiğimizde oranın, bölgenin insanları Yenicami'nin otobüsüne gelip herkes karşıladı falan, çünkü birbirimize tanırdık artık. 60'dan 63'e gelene kadar en az 3 dönem futbol oynadık kendi aramızda, artık dediğimiz gibi, futbolcuları tanırdık yani. Bugün bana sorsan BÜY'nun takımını say, o zaman ki takımını sayarım, Mağusa'nın sayarım. Yani o kadar iç içe gelirdik kendi aramızda. Ta 63'lere kadar, 63'lerden sonra artık 63'ten 70'e 71'e kadar.”

Kalmaz'ın bu kısa anlatımının satır aralarında, Kıbrıs Türk toplumunda futbol kulüplerinin varlık sebebi, KTF'nun bu maçları düzenlemekteki gayesi gizliydi. Asıl amaç sportif rekabetten ziyade, Türk toplumunda birlikteliğin yakınlaşma ve dostluğun sağlanması, kardeşlik bağlarının kurulması, müsabakaların kazanmak için değil dostluk maçları şeklinde oynanmasıydı. Zihni Kalmaz, gerekli eğitimleri Lefkoşa'da Türk Kuvvetleri Alayında almıştır.¹¹⁹⁴

¹¹⁹³ Zihni Kalmaz ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

¹¹⁹⁴ Zihni Kalmaz ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

4.2.1.9. Diğer Futbol Takımları

Halil İnönü, Kasım-Aralık 1957 döneminde yemin ederek doğrudan TMT'ye girdi. Kimlik kartı da bunu ispat etmektedir. İnönü'nün anlatımından, TMT'nin 1957'de kurulmuş bir Teşkilat olduğu gerçeği bir kez daha ortaya çıktı. İnönü, 1960'larda yeni yapılanma ile birlikte oluşturulan 30 kişilik Özel Grup içinde yer aldı. Grup halinde iki kez Zirköy'e eğitime gönderildi. Zirköy'de ifadesine göre kontrgerilla eğitimi aldı.¹¹⁹⁵ Toplumlar arası çatışmalar başlayınca Özel Grup, Yıldırım Özel Grubu, 15'er kişilik, Y-1 (Mehmet Ali Tremeşeli grup lideri) ve Y-2 (Özkan Aşardağlı grup lideri) iki Grup olarak, KK TSK üyeleri, Çetinkaya bölgesinde, Ledra Palas geçiş bölgesinin kontrol edilmesi için o bölgede görev alındı.

İnönü ilkokul yıllarında çeşitli yerleşim yerlerinde de ifade edilen bir gerçeğin Lefkoşa'da da yaşandığını vurguladı. Özellikle okullarda kazandırılan Türk milliyetçiliğinin önüne set çekmek ve İslam kimliğini ön plana çıkarmak için İngiliz sömürge yönetiminin uyguladığı Türk kimliğini yok etme politikasının tezahürü olarak, öğrenciler her cuma günü hazırlanır ve camiye götürülürdü.¹¹⁹⁶

İnönü ilk olarak Yeşilada Spor Kulübünde yöneticilik yaptı. Yeşilada Spor Kulübü de Teşkilatın bir parçasıydı. Petek Beyi o zamanlar Özkan Aşardağlı'ydı. Özkan Aşardağlı, Yeşilada'dan Sönmezspor'a, oradan da KK TSK'ya geçti. Lefkoşa'da savunmanın geri bölgesi Ortaköy ve Gönyeli'dir. Bu nedenle her zaman güçlü bir Ortaköy ve Gönyeli TSK arzulanmıştır. Bu nedenle de Yeşilada Spor Kulübü, Ortaköy Spor Kulübü ile birleştirilmiştir. İnönü bu birleşme üzerine yönetici olarak 1958-59'da KK TSK'ya geçti. İnönü bu birleşmenin Teşkilatlanmanın bir parçası olarak gerçekleştiği inancındadır. Yeşilada Spor Kulübünde iken, takip görevi verilmiştir. Gerek Teşkilata alınacak insanları tanımak, gerekse durumunu ortaya koymak, *"milliyetçi bir yapıda mıdır, yoksa*

¹¹⁹⁵ Halil İnönü ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Kasım 2021.

¹¹⁹⁶ Halil İnönü ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Kasım 2021.

komünist midir” gibi kategorize etmek için görevler gerçekleştirmiştir. Bu görevler esnasında Rum kesimine geçilerek, Türklerin halen daha sendikalara üye olup olmadıklarını açığa çıkarmak için görev aldı.¹¹⁹⁷ Kategorize olmak için kıstaslar esasen basitti. Rum sendikaları sol görüşlü Komünist Partisi AKEL kontrolündeydi. O halde, halen daha bir sendikaya üye isen bir komünistsindir. Ancak Türk toplum liderliğince bir gerçek bilinçli olarak göz ardı edilmişti. Çalışma yasaları, işçi hakları gereğince Rum kesiminde çalışmak için görüşün ne olursa olsun bir sendikaya üye olmak zorunluluğu vardı. Benzer şekilde, sol görüşlü bir Rum spor kulübünde futbol oynuyorsan yine komünistsin. İnönü'nün spor kulüplerinin üstlendiği rolü kendi kelimeleri ile şu şekilde ifade eder:

“Vallahi sana söyleyeyim. O zaman çok duygu, duygusaldır Kıbrıs Türkü, yani tık dedi mi birleşirdi, böyle kenetleşirdi o zaman. Yani o duygu vardı ve zaten öyle kenetlendik da biraz direndik o zaman. Kenetlenmezseniz direnemen, yani birimiz sağa çeksek birimiz sola çeksek biz mahvolurduk onun içinde. O kenetlenmeyi, birlikte bir araya gelmeyi kulüpler sağladı.”

İnönü, İngiliz yönetiminin böl ve yönet politikası gereği nasıl bir ikili tutum içinde bulunduğunu yaşadığı bir anısı ile dile getirir:¹¹⁹⁸

“Bir zamanlar Ledra Palas'ta nöbet tutardık, saat öyle 5, 6'ya doğru gün karardı. Bir Land Rover geldi. İçinde üç tane İngiliz askeri, arkadan geldi çağırdı bizi, 'silahınız var mı' dedi bize, tanımam kendilerini, dedik 'silah yok, hiç bir şey yok', 'tamam, yarın gece bekleyin, bu saat geleceyik yine buracığa' dedi. Bize iki kasa kurşun getirdiler. Makine Kimya'nın, üstünde MKE yazardı. Bir bren getirdiler. Dört tane piyade getirdiler, iki da sten. 'Hadi dedi, idare edin artık, savunun burasını' dedi kaçtı İngilizler. Dolayısıyla dağıttık o bölgelere o şeyleri silahları, kurşunları bayram etti insanlar, başka çaremiz yoğudu yahu.”

İngiliz yönetiminin münferit olarak da olsa, bir yandan Türk toplumuna silah ve mühimmat desteği sağlarken diğer taraftan Rum toplumuna da bu desteği verdiği değerlendirilmektedir. O devirde bırakın silahı, üzerinde bir mermi bile bulundurmanın cezasının idam olduğu düşünüldüğünde bu yardım ile nasıl bir paradoks içinde bulunulduğu gözler önüne sermektedir.

¹¹⁹⁷ Halil İnönü ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Kasım 2021.

¹¹⁹⁸ Halil İnönü ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Kasım 2021.

İnönü, esas mesleği sinemacı olması nedeniyle aynı zamanda bir sinema da işletmekteydi. Teşkilat mensupları yeri geldiğinde sinemada makine odasında toplanır, yapılacak işler orada kararlaştırılırdı. İnönü sinema da gösterilen Türk filmlerinin sansüre tabi tutulduğunu ifade etti. Bir keresinde gösterilecek “Lawrence Arabia” filmi sansüre uğrar, gösterimden men edilmiştir. Sansür kurulu başkanı Ahmet Sami Topcan’dı.¹¹⁹⁹ (Bu olayın doğruluğu, Ahmet Sami Topcan’ın oğlu Nazım Topcan’dan teyit edildi. F.K.) Ahmet Sami, yani KTFF Başkanı, Ada çapında Teşkilatın istihbaratından sorumlu, etkili bir kişiydi. Mağusa Kaymakamı iken de, Mağusa Sancaktarlığında Dal-2 (istihbarattan sorumlu personel) olarak görev yaptı. Kulüplerin organize ettiği filmler hakkında bu incelemeye rastlanmadı, kulüp yöneticilerinin her biri zaten Teşkilatın etkili isimleri olduğundan seçilen filmler ona göre seçilmekteydi. Özetle, Türk toplum liderliği, TMT üzerinden toplumun her kesimini kontrolü altında bulundurmaktaydı.

4.2.2. Mağusa Bölgesi

4.2.2.1. Mağusa Türk Gücü Spor Kulübü

Mağusa Türk Gücü (MTG), kentin tek takımı olarak Mart 1945’te kuruldu. Türk Lisesi öğrencileri de orada oynardı. İlk kurucu başkanı varoluş mücadelesinde de yer alan İbrahim Atamtürk’tü. Soyadını, soyunun da Türk olduğunu haykırırcasına bilinçli olarak aldığı değerlendirilmektedir. MTG, KOP’a alınan ilk Türk takımlarından ve Kıbrıs Türk Spor Teşkilatı’nın kurucularından birisiydi ve 19 Aralık 1955’ten itibaren düzenlenen ligde de birinci kümede yer almıştır.¹²⁰⁰ MTG futbol kulübü olmanın yanı sıra, boks ve güreş de dâhil olmak üzere sporun birçok dallarını bünyesinde barındırdı. MTG’nün futbolcu kaynağı, Namık Kemal Lisesi’nde yetişen ve okul takımında oynayan gençlerdi.

¹¹⁹⁹ Halil İnönü ile gerçekleştirilen görüşme, 26 Kasım 2021.

¹²⁰⁰ İsmail Bozkurt, *beştulum’dan zirköy’e 1940-1963*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 4157, bs. 1, İstanbul, 2018, s. 325.

Dinçer Hasan Raif, MTG'nin kuruluş sürecini; "İkinci Dünya Savaşı'nda, Mağusa kasabası, Kuzey Afrika cephesinin benzin depoları, gıda ve mühimmat merkeziydi ve buradaki limandan çok iyi hatırlıyorum Jetcraft denen askeri araçlara yüklenen malzemeler hava karardığı zaman Mağusa'dan Port Said Limanı'na hareket ederdi. Dolayısıyla Mağusa, Alman için de karşı taraf için de hedefti, her akşam Alman ve İtalyan uçaklarınca Mağusa bombalanırdı. Hava saldırıları yoğunlaşınca İngiliz yönetiminin zorlamasıyla halk Mağusa'yı boşaltmak mecburiyetinde kaldı. Yani İngiliz sömürge yönetimi Mağusa kasabasını İkinci Dünya Savaşı'nda köylere taşıdı. Herkes kendi köyüne gitti. Buraya sadece gündüzleri çalışanlar veya limanda işçiler geliyordu. Geceleri tekrar boşaltıyorlardı. Dolayısıyla Mağusa halkı çok çeşitli köylere dağılmış oldu. Bu dağılan insanlar Savaşın bitiminde 4-6 yıllık bir ayrılıktan sonra 1945'te, tekrar Mağusa'ya, evlerine dönmeye başladı. Evlerine geldikleri zaman birbirlerini tanımayan gençler, 11, 12 yaşında giden 17 ya da 18 yaşında çeşitli yerlerden gelmiş. Bu defa da başta büyüklerimiz, abilerimiz bu gençleri bir araya toplamak için Mağusa Türk Gücü Kulübünü kurdular ve gençliği bir araya getirdiler. Çünkü o zaman Rum tarafında da Esmici (Rumca milli) takımlar kurulmaya başlanmıştı. Kulüp isimleri de ya böyle (Esmici) ya eski Yunan kahramanlarının isimlerini alır. Bizim kurulan Türk kulüpleri de, hep Türk kelimesi ile kuruldu. Mağusa Türk Gücü, Limasol Türk Ocağı, Doğan Türk Birliği gibi, Gençlik Gücü, Baf Ülkü Yurdu gibi yani bu ayrım, milliyetçilik ayrımı o tarihte, Kıbrıs'ta yani böyle başladı. Mağusa'da tabii bu toparlanma merkezi de kulüp oldu, Mağusa Türk Gücü oldu. Kulübün yanında da daha yaşlıların olduğu Mağusa Türk Ocağı, O da Türk Ocağı Kulübü vardı. Dolayısıyla bu isimle kuruldu, merkez durumuna gelmesi böyle başlıyordu. Bir de tabii hafta sonları gene maçların olması dolayısıyla kulüpler merkez oluyordu" şeklinde ortaya koymaktadır.¹²⁰¹

Raif, MTG'nin yapısını ve TMT'ye geçiş sürecini; "Burhan Nalbantoğlu ki TMT'nin ve Türk Gücü'nün de kurucularından birisiydi, Mağusalıydı. İlk

¹²⁰¹ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

kurucuları ve yöneticileri, Cevat Hilmi, Hasan Boyra, ilk başkan İbrahim Mahmut Atamtürk, Necip Tüzün, Hüseyin Akil Hoca, Şerif Ahmet, Kemal Çapraz. Spordan sorumlu ve yönetim kuruluna bağlı olarak Hasan Nihat da Türk Gücü'nün kuruluşundaki isimlerden birisiydi. MTG, sadece bir futbol kulübü olarak kurulmaz, güreş, boks vb. dalların yanı sıra, boru trampet takımı, tiyatro koluyla büyük organizasyonun merkeziydi.¹²⁰²

MTG'nin kuruluş amacı; Türk toplumunu ve İkinci Dünya Savaşı sonrası kendini bir boşluğa düşmüş hissedenden Türk gençliğinin bir araya getirilmesi, halkın bilinçlendirmesi ve aydınlatılmasıydı. Spor etkinlikleri, aynı zamanda spor kaptanı asan Nihat Bey'dir. Mağusa'da varoluş mücadelesinde öne çıkan diğer şahsiyetler olarak ve MTG içinde de aktif rol alan Dr. Niyazi Manyera ve avukat Ahmet Zaim özellikle siyasi yaşamda başı çekmiş, karma Mağusa Belediyesi Türk üyeleri seçilmişlerdi. Dr. Manyera Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Sağlık Bakanı'ydi.¹²⁰³

Raif, MTG'nin TMT ve varoluş mücadelesinde rolü hakkında bilgilerini şu şekilde aktardı:¹²⁰⁴

“Mağusa Türk Gücü'nün şimdi çok önemli bir görevi var. Sabotörler ayrı bir gruptur. Şimdi kısasa kısas vardır. Mesela bir yere bomba kondu mu, biri öldürüldü mü, sizin de karşılığını vermeniz lazım. Karşılığını vermediğiniz takdirde Rumlar çoğaltırlar, bir kişi ve bir kişi, on kişi sonra yirmi kişi. Ama siz iki vurduğunuzda, bomba attığınızda siz de ona bir bomba koyduğunuz zaman durum biraz dengelenir. Tabii sabotaj nereye, Rum tarafına yapılacak. Sabotörler, biliyorsunuz siz askersiniz, güçlü kuvvetli, atletik, cesur insanlar lazım. Önemli kesim tabii en iyi eğitilmiş kesimleri kulübün futbolcuları. Dolayısıyla MTG'nün futbolcuları Mağusa'nın sabotörleri oldular, yani o eğitimi aldılar.”

Dinçer Hasan Raif, hem MTG'nün futbolcusu, antrenörü hem de MTG'ye destek veren Namık Kemal Lisesi'nin Beden Eğitimi öğretmeni idi. Dolayısıyla Lise ile kulüp arasındaki bağ Raif vasıtası ile kurulmuştu. Raif'in Mağusa'daki

¹²⁰² Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

¹²⁰³ Atun, age., s. 36-37.

¹²⁰⁴ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

Teşkilatın da bir parçası olması hasebiyle okul, kulüp, teşkilat bağlantısının odağındaki isim oldu. Raif, Zirköy'e eğitime de gitti, ancak sağlık sebebiyle eğitime katılamadı ve eğitime iki defa Kıbrıs'ta katıldı. Raif, Mağusa bölgesine yapılan silah sevkiyatı ile ilgili olarak yaşadıklarını şu şekilde paylaştı:

“Buraya (Galatya-Mehmetçik/Mağusa) iki sefer denizden silah gönderildi. Bu silahları çıkaran Mağusalı mücahitlerdir. Lefkoşa'dan da Vefa Besim, telsizci; Kamil, şimdi mücahitler derneği yönetim kurulundaki arkadaşımız Kamil Özkaloğlu gibi birkaç kişi gelir, çünkü irtibatı onlar temin edebilirler, telsizcileri vardır. Mağusa mücahitleri silah ve mühimmatları karaya çıkarıp Galatya köyüne taşıdılar, oradaki iki eve çanakladılar. Galatya bölgesine gönderilen silah ve mühimmatı Mağusa mücahitleri alıp, bütün Kıbrıs'a dağıtımını yaptılar.”

Raif, o devrede Dr. Hasan Güvener'in, MTG Spor Kulübü Başkanı, aynı zamanda da Mağusa Serdarı olduğunu ifade etti. Ahmet Sami Topcan da, 1961'de Türk toplumu liderliğince Mağusa Kaymakamlığına görevlendirildiğinde, aynı zamanda Mağusa Sancaktarlık karargâhında Dal-2 (istihbarattan sorumlu personel) olarak görev yaptı. Topcan, bu dönemde Türk Kızılay'ı tarafından gönderilen yardımların da Ada sathında paylaşım ve dağıtım sorumluluğunu üstlendi. Bu teşkilatlanma şekli ve bağlantılar Lefkoşa merkezdeki Türk toplumu liderliğinin kazalardaki etkisini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Dinçer Hasan Raif, olayların başlaması ile birlikte Namık Kemal Lisesi bölgesinde bölük komutanı olarak görevlendirilmiştir. Raif, 1963'te teşkilat açığa çıktığı zaman MTG'nin oynadığı rolü ve halkın durumunu, o günlerde yaşadıklarını şu şekilde dile getirdi:¹²⁰⁵

“İlk çıkıldığı gün, Sancaktar oradaki Türk Ocağı'nın basamaklarına çıktı. Halk buraya (kastedilen yer, Mağusa surlar içi, Lala Mustafa Camii önündeki geniş alan, F.K.) doldu ve mücadele ilan edildi. Bu savaş başladı artık, yer altından yer üstüne çıkıyoruz dendi. Mağusa Türk Gücü Kulübü'nde burada, bir masa kuruldu. Mücahit olmak isteyen, çünkü TMT'nin belirli bir ekibi var, mücahit olmak isteyen kişiler gelsin, müracaat etsin dendi ve Türk Gücü merkez oldu. Bütün sivil halk, mücahitler o gün MTG Kulübü önünde kayıt altına alındı. Milli duygular yüksekti. Fakat o kadar çok gelen vardı ki, herkes oraya geldi ki, artık gidin yani başka istemiyoruz, tekrar çağırırız dendi. Hatta bunu özellikle söylemek isterim. Gene bir vatandaş buradan gönderilenler arasındaydı. Eve gittiği zaman çocukların yüzüne bakamadı ve

¹²⁰⁵ Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

kendini astı. Türk toplumunun milli duyguları ve onuru oldukça yüksek insanlardı. Yani çok olaylar yaşandı o gün!”

MTG'nin futbolcularından Derviş Eroğlu, Dinçer Hasan Raif gibi değerler hem Mağusa sosyo-kültürel yaşamında, hem varoluş mücadelesinde, hem de ileriki süreçte siyasal yaşamda önemli görevler üstlendiler. 1957'den itibaren yine önemli bir şahsiyet Faik Müftüzade kulübün çalışmalarına, faaliyetlerine ve toparlanmasına yardımcı olmuştur. Ahmet Sami Topcan, 1961'den itibaren Mağusa kaymakamlığı görevine atandığında MTG'ye destek olmuştur. Topcan, Mağusa bölgesindeki TMT faaliyetlerini de üstlenmiş, TMT'nin önemli şahsiyetlerinden birisiydi. Sayılan bu isimlerle beraber kulübün diğer mensupları da, 1963'te başlayan direnişe katıldı ve Mağusa'yı Rum saldırılarına karşı kahramanca savundu. Diğer yerleşim yerlerinde olduğu gibi Mağusa'da da 1963-68 yılları arasında gençleri bir arada tutmak ve halkın moralini yükseltmek için bölükler arası askeri maçlar düzenlenmiştir.¹²⁰⁶

Derviş Eroğlu, kulüple olan bağlarını, kulüp teşkilat bağlantısını ve o dönemde bir doktor olarak bağlantısını şu şekilde ortaya koymuştur:¹²⁰⁷

“Lise yıllarında Namık Kemal Lisesi futbol takımında oynarken, MTG'nde de futbolcuym, dolayısıyla abilerimiz vardı. Özellikle Lefkoşa ile bağlantılı, hatta telsizci olarak bildiğim bazı arkadaşlar vardı. Benden önceki kalecimiz, Vefa Besim telsizci ve teşkilatın Mağusa temsilcisiydi. Onlar da zaman zaman bize bazı dersler verirdi. Tıp tahsilinden 1960'ta döndüm, 1965'te MTG'nün başkanı oldum. 1963'ten 65'e kadar bütün kulüpler kapatılmış, spor fonksiyonları durdurulmuş, sadece teşkilat toplantılarının, mücahit toplantılarının yapıldığı yerler olarak kalmıştı. 65'te Başkan oldum, Kulübü açtık ve yine spor müsabakalarını, önce Mağusa karması, Lefkoşa karması şeklinde başlattık. 1968'e kadar askeri bölükler arası maçlar yapılır, 1968'den sonra tekrar kulüplerin kendi ismiyle katıldıkları ligler başlatılır, maçlar yapılmaya devam edilir. Kulübün kapalı olduğu dönemde daha ziyade mücahitlerin toplandığı, toplantılarını gerçekleştirdiği, zaman zaman sancaktar veya serdar olarak nitelenen yardımcısı, zaman zaman da TMT başkanı Bayraktar Mağusa'ya gelip, Mağusa sancaktarı ile toplantılar yapılır, biz gençler de zaman zaman Sancaktarlarla görüşme imkânı buluyorduk. Mağusa'da doktor olarak Mağusa Sancaktarına bağlıydım.”

¹²⁰⁶ Atun, age., s. 37.

¹²⁰⁷ Derviş Eroğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 25 Ekim 2021.

Eroğlu, Kulüp Başkanı olduğu dönemde Mağusa Sancaktarlığı ile kulüp arasındaki bağlantıyı yönetici durumundaki birkaç arkadaşı ile sağlamıştır. Doktor olarak da hasta bakma gerekçesiyle Mağusa bağlı yerleşim birimlerine hasta bakmaya giderken TMT'nin haberciliğini de yapmış, gerekli mesajları iletmiştir. Bu dönemdeki bir anısını;¹²⁰⁸

“O dönemde tüm Kıbrıs Türk toplumu gibi Mağusa halkı olarak da elimizde doğru dürüst silah yok. Kaçak yollarla, deniz yolu ile gelen silahlar zamanında belli bölgelerde çanaklanıyor. 63 olayları meydana geldikten sonra 1 Nisan 64 tarihini hatırlarım. Mesaj vermek için giderken, arabayı kullanırdım ama doktor çantam da yanımda, Rum polisi yolda durdurur, doktorum, hasta görmeye giderim diyerek kontrol noktalarını geçerdim. Burhan Nalbantoğlu, Mağusa Sancaktar Yardımcısıydı, çok çalışkan, kendini bu işleri bayağı vermiş birisidir”

şeklinde paylaştı. Kimlik, aidiyet kulüplerdeydi. O günlerde TMT merkezleri olarak bir çekim merkezi olan kulüpler, o dönemi yaşayan insanlardan hayatta olanları bugünlerde de kulübe çekmekte, arkadaşlar orada oturur, o günleri yad eder, sohbet eder, tavla oynar, kâğıt oynar, MTG sevdasını o günlerden günümüze taşımaktadırlar.

Ahmet Sevinç, Derviş Eroğlu'nun MTG Başkanı olduğu dönemde yardımcısıydı. Sevinç, Kulüp Teşkilat bağlantısını, Türk Gücü'nün gelmiş geçmiş bütün idarecileri Mağusa Türk toplumunun varoluş mücadelesinde yer aldı ve Teşkilatın bir üyesiydiler şeklinde ortaya koymuştur. Sevinç, Mağusa'da teşkilatlanmanın ve varoluş mücadelesinin mihenk taşlarının kulüplerde oluştuğunu ve kulüplerin hakikaten görevlerini en iyi şekilde yaptıklarından gururla söz etti. Mağusa'da Namık Kemal Lisesi'nin başarılı bir futbol takımı vardı ve Türk Gücü'ne alt yapı desteği sağlardı.¹²⁰⁹

Eşber Serakıncı; “Mağusa'nın o zamanlar tek spor kulübü Mağusa Türk Gücü, özellikle gençlerin toplandığı bir mekândı, gerek milli günlerde, gerekse yapılan nümayişlerin örgütlenmesinde başı çekmiştir. 19 Mayıs kutlanacak,

¹²⁰⁸ Derviş Eroğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 25 Ekim 2021.

¹²⁰⁹ Ahmet Sevinç ile gerçekleştirilen görüşme, 04 Kasım 2021.

yürüyüş olacak kulüp bu işi organize ederdi, Mağusa halkı, esnaf da dükkânını kapatarak bu etkinliklere gönüllü olarak katılırdı. 19 Mayıs'ta okul gösterilerinin dışında, atletizm faaliyetleri de yine kulüp tarafından organize edilirdi, 100 metre, 200 metre, 400 metre, gülle atma, disk atma gibi yarışmalar düzenlenirdi, katılım yine gönüllülük esasına göre idi, ancak katılım her zaman yüksek olurdu" şeklinde görüşlerini aktardı.¹²¹⁰ Serakıncı, Lise son sınıfta Teşkilata katılmış, Kulübün önderliğinde sahneye konulan milli piyeslerde de rol almıştır.

Serakıncı, Mağusa halkı ile Mağusa Türk Gücü arasındaki bağlantı açısından bir anısını şöyle paylaşır; Dönemin ünlü futbolcularından halk arasında bilinen ismiyle Ali Antrenör, MTG'de uzun yıllar antrenörlük ve idarecilik yaptı, Serakıncı'nın eniştesidir. Ali Antrenör daima Kulübün faaliyetlerinin içinde olur, kutlamalarda, milli törenlerde yarışmalara katılır, iyi bir yüksek atlayıcısı ve 100 metre koşucusuydu. Serakıncı ve arkadaşları da halkın ve gençliğin çekim merkezi olan MTG'nün maçlarını ve etkinliklerini gıptayla izler, büyüyelim de biz de kulübe girelim, bu etkinliklerde rol alalımın heyecanını taşırlardı. Namık Kemal Lisesi'nde okurken, okulun kapandığı zamanlarda öğrenciler Mağusa Türk Gücü'nde toplanırdı. Ali Antrenör de Teşkilatın bir üyesiydi. Ayrıca büyük bir heyecanla kulübe gittiğinde başlangıçta bir anlam veremese de, bazen büyüklerin orada konuştuklarını, tartıştıklarını görürdü. Bu görüşmelerin milli mücadelede yapılması gereken tavırlar, eylemler olduğunu, planlamaların oralarda yapıldığının bilincine Teşkilata girdikten sonra varmıştır. MTG, diğer kazalarda da olduğu gibi bir gençlik merkezi, teşkilatın bir çeşit lokomotifini konumundaydı. Teşkilatta yer alan sadece sporcular değildi, bu sporcuların başındaki antrenörü, kulüp başkanı, idarecisi ama onun dışında da o şehrin ileri gelenleri, bir şekilde teşkilatın yöneticisi durumundaydı. Dr. Hasan Güvener, aynı zamanda Mağusa'nın Serdarıydı, kulübe gelir giderdi. Kovan beyi olan Necati Kovanbey de sık sık kulübe gelir giderdi. Serakıncı, ses tonundan kendisine yemin ettiren Teşkilat mensubunun Necati Kovanbey olduğunu tahmin etmektedir. Ahmet Sami Topcan da Kulübün

¹²¹⁰ Eşber Serakıncı ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

müdavimlerindendi. Mağusa Kaymakamı iken sürekli kulübe gelir, görüşmeler yapardı. TMT'nin kurucularından biri olan Dr. Burhan Nalbantoğlu aslen Mağusalıydı. Kliniği Lefkoşa'da olmasına rağmen, sık sık Mağusa'ya gelir gider ve kulüpte belli arkadaşları ile toplantılar yapardı. Serakıncı, bu arada gizlilik ilkesinden dolayı, teşkilata girmenin her şeyi bilmek, vakıf olmak anlamına gelmediğine özellikle vurgu yapmıştır.¹²¹¹

Kıbrıs Türk toplumunun varoluş mücadelesi başlayınca MTG, belli merkezlerden birisi durumuna geldi. İşte bu bir araya gelme durumu Rumlara karşı savunmayla başladı. 1955'ten itibaren başlayan dönem kısasa kısas devriydi. 1955-58 döneminde, bu ilk tedhiş durumundan sonra Mağusa halkı da toplandı, teşkilatlandı ve topyekûn mücadeleye katıldı.¹²¹²

4.2.2.2. Diğer Futbol Takımları

Hüseyin Alder, namı diğer Galliga, aslen Paşaköy'lüdür. 1955'te EOKA faaliyete geçtiği zaman, Türk toplumu kendisini daha emniyetli hissedeceği civar köylere göçtüğünde, Alder ailesi de Mağusa'ya göç etmiştir. Orta ve lise eğitimini Mağusa Namık Kemal Lisesinde tamamlamıştır. Futbol hayatı, kendi aralarında takım kurup ilk olarak civar köylerle, köyler arası maçlar yaparak başladı. İlk futbol lisansı 1959, 60'ta ikinci kümede mücadele etmekte olan Dumlupınar TSK'nde çıktı. 1960'ta MTG'ye geçti. Mağusa, Lefkoşa, Baf, İskele bölgesi olmak üzere dört bölge esasına dayalı olarak müsabakalar organize edilmişti. Bölge şampiyonlarının bir de kendi aralarında lig usulü maçlar oynanır, şampiyon olan birinci lige çıkardı.¹²¹³

Bu dört bölge usulüne göre düzenlenmesiyle, takımların diğer yerleşim bölgelerine gitmesi, o bölgeyi tanıması ve taraftarlarıyla beraber o bölge halkı ile kaynaşması hedeflenmiştir. Ayrıca bu gidiş gelişlerde sözü edildiği üzere

¹²¹¹ Eşber Serakıncı ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

¹²¹² Dinçer Hasan Raif ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

¹²¹³ Hüseyin Alder (Galliga) ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

haberleşme ve her türlü ikmal maddesi iletişimi de sağlanmıştır. Ancak, ulaşım güvenliği, ulaştırma vasıtalarının yetersizliği ve kulüplerin maddi durumlarının yetersiz olması gibi nedenlerle bu gidiş gelişlerin kısa mesafeli ve gün içerisinde bitirilmesinin öngörüldüğü de değerlendirilmektedir.

Hakkı Atun, İlkokulu Köyünde Ergazi'de tamamlar. İlkokulda iken öğretmeni, Kıbrıs'ın meşhur futbolcularından da biri olan Derviş Moreket'ti. Beden eğitimi öğretmeni Derviş Moreket Hoca, Ada'nın sportif ve sosyo-kültürel yaşamına damgasını vuran isimlerden birisiydi. Ergazi (Ovgoros) köyünde dört yıl süreli öğretmenliği sırasında, Ergazi köyü ve civar köylerde futbolu organize etmiş, düzenlediği maçlarla gençliği bir çatı altında toplamış, civar köyleri birbirine yakınlaştırmış, dostluk ve kardeşlik köprülerini kurmuştu. Moreket, futbol oynarken öğrencileri ve izleyenleri kendisine hayran bırakır, toplumu futbola çekerdi. Nazının geçtiği meslektaşlarının futbol kulüplerini ve civar köylerin futbol kulüplerini Ergazi'ye davet eder, onlarla Türk toplumunu heyecanlandıran maçlar yapılırdı. Futbolu halka âdeta aşu yapar gibi Moreket aşıladı, çok güçlü ve sevilen bir köy takımı kuruldu, Rum takımlarına karşı da başarılı sonuçlar alındı. Türk-Rum karşılaşmalarında milli bir hava yaratıldı, halk heyecan duydu.¹²¹⁴

Moreket Hoca, sadece futbolun peşinde koşmadı, 23 Nisan ve 19 Mayıs gibi milli bayramlarda coşkulu törenler düzenledi, gerek liseler arasında, gerekse köydeki okullar arasında spor müsabakaları düzenledi, halkın milli duygularını üst seviyelerde tuttu, motivasyonlarını arttırdı. Moreket Hoca'nın yerini, Ergazi'de futbolu yaşatan ve ikinci kümedeki en üst noktalara götüren Fikret Yağcıoğlu aldı. Yağcıoğlu aynı zamanda Teşkilatın da başkanıydı. Ergazi'de 1964'te bölük kuruldu, kulüp binası bölük karargâhı olarak kullanıldı. Görüldüğü üzere TMT'nin teşkilatlanması merkeze uzak köylerde de spor kulüpleri üzerinden olmaktaydı. Kulübün ilk kurulmasında ve futbolun halka

¹²¹⁴ Hakkı Atun ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

sevdirilmesinde köyün öğretmeni Moreket Hoca önemli rol oynadı. Çapı küçük olsa da okul-kulüp-teşkilat bağlantısı bir şekilde tesis edildi.¹²¹⁵

Ahmet Sevinç'in yaşadığı Lapatos-Boğaziçi Köyü üçte ikisi Rum üçte biri Türk olan karma bir köydü. Teşkilat üyelerinin yönlendirilmesi ve etkilemesi ile köyde bir spor kulübü kuruldu. Boğaziçi Kulübünün kuruluş amacı, bölgesinde panayır, festival gibi veya diğer çeşitli şenlikler gibi Türk toplumunu bir araya getirebilme fırsatı yaratmaktı. Kıbrıs genelinde olduğu gibi Lapatos-Boğaziçi Köyü ve civar köylerde de TMT'den seçilen, bir petek beyi, kulüpleri idare ederdi, toplumu kulüp üzerinden toparlardı. Zaten bu amaçla kurulan kulüpler, aynı zamanda gençliğin dağılmasının, farklı oluşumlara yönelmesinin de önüne geçmiştir. Sevinç, Turunçlu, Mehmetçik, Ergazi gibi köylere giderek Türk takımları ile futbol oynamaya çalıştıklarını, kendilerine yakın olan Grivas'ın Köyü Trigomo ve civar Rum köyleri ile maç yapmadıkları belirtti. Sevinç, zaten Boğaziçi Kulübünün kuruluş amacının bir ligde yer almak ve resmi olarak futbol oynamak olmadığını ifade ederek asıl amaçlarının, köy içinde ve civar Türk köyleri ile birlikteliği sağlamak, dostluk bağlarının kurulması ve dayanışmanın sağlanması olduğuna vurgu yaptı. Sevinç ayrıca, köyünün muhtarı ve ileri gelenlerinin, Zirköy'de eğitim aldıklarını, kulüp çatısı altında toplumu bir odak noktasına çekip, ortak amaç doğrultusunda bir noktada buluşturmak, parçalanmasını önlemek, yanlış yollara sapmasının önüne geçmek ve Türk gençliğini daha sağlam, daha dik tutabilmek için kulübe sahip çıktıklarını ifade etti.¹²¹⁶

Nurettin Tüzel, Mesarya Ovasında bulunan Vadili Köyünde doğdu. Vadili halkı tamamen tarımla uğraşırdı. Bu nedenle diğer yerleşim yerlerine göre halkın davranışları ve köydeki yapılanma farklılık arz etmekteydi. Tüzel, Rumların olduğu gibi Türk toplumunun da o bölgedeki en büyük silahlarından birinin kooperatifçilik olduğuna vurgu yaptı. Vadili Kooperatif Kredi Şirketi önemli

¹²¹⁵ Hakkı Atun ile gerçekleştirilen görüşme, 10 Kasım 2021.

¹²¹⁶ Ahmet Sevinç ile gerçekleştirilen görüşme, 04 Kasım 2021.

bir teşkilatlanmaydı. Vadili Türk Çiftçiler Birliği yine önemli bir oluşumdu. Köyde kurulan spor kulübünün de ismi Vadili Türk Çiftçiler Birliği Spor Kulübü'ydü. Tüzel, bir taraftan kulüpçülük, bir taraftan kooperatifçilik olmak üzere, hep köyün içinde ve müthiş bir mücadelenin içinde bulunduğunu ifade etti.¹²¹⁷ Tüzel, dolaylı olarak köyünde ve civar köylerde teşkilatlanmanın bir anlamda Çiftçiler Birliği Kooperatif bağlantılı olarak kulüpler üzerinden yönlendirildiğine vurgu yaptı. Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği (TÇB) Başkanı Kemal Deniz, 1 Mayıs 1943'te Türk Çiftçiler Birliğinin kuruluşu nedeniyle yayınladığı bildiriye, Ada genelinde 80'e yakın kulüpleri olduğuna vurgu yapmıştır.¹²¹⁸ Kemal Deniz'in kendisi de Teşkilatın önemli isimlerinden birisiydi. Tüzel, Kemal Deniz'den sonra Kıbrıs TÇB Başkanının Hüseyin Gültekin olduğunu, onun da Teşkilata ve halka büyük hizmetleri geçtiğini ifade etti. Tüzel, Çiftçiler Birliğinin toplumu bir araya getirme ve dayanışmayı sağlama ve Rumlara karşı bir nevi güvence sağlaması açısından önemli bir rol oynadığına, her köyde spor kulübü, çiftçiler birliği ve kooperatif, bu üçayağın muhakkak olduğunu özellikle vurguladı. Civar köylerden Turunçlu Köyü, küçük bir köydür, ancak orada dahi Türklerin Kooperatifi vardı. Dolayısıyla kurulan köy kulüpleri de Vadili, Turunçlu TÇB Spor Kulübü ismiyle kuruldu, gençliği ve halkı kulüpte topladı. Vadili Köyüne yakın 150 nüfuslu küçücük Köklü Köyü vardı. Orada da Çiftçiler Birliği ve Köklü TÇB Spor Kulübü kuruldu ve Futbol Federasyonu kurulunca Vadili'den önce Federasyona girdi.¹²¹⁹ Teşkilat da bu spor kulüplerinden istifade ile teşkilatlanmasını geliştirdi. Dolayısıyla kırsal kesimde, teşkilatlanma çabalarında Federasyonda bu üçlü sacayağının içinde yer aldı.

Tüzel, o dönemlerde halkın fakir olmasına rağmen sporcuların malzemeleri kendilerinin temin ettiğini, ancak halkın bunu dert etmediğini, benimsediğini ifade etti. Halkın asıl gayesinin bir binanın içinde toplanıp, bazı

¹²¹⁷ Nurettin Tüzel ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

¹²¹⁸ "Bugün Kıbrıs'ın her tarafında 80'den fazla kulüplerimiz olup, her köylü kardeş oraya devam ederek günü gününe havadis alıyor, gençlik futbol oynuyor, temsil veriyor, eğlence tertip ediyor, konferans dinliyor, gece mekteplerine devam edip cehaletten kurtuluyor. Her gün Türk köylüsü bir adım daha ileriye gitmeye canla başla çalışıyor..." Topal, agm., s. 318. M. Kemal Deniz'in biyografisi için bk. Emircan, (ty.), s. 220-221.

¹²¹⁹ Nurettin Tüzel ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

konuları orada görüşebilmek olduğu bilincine sahip olduğunu vurguladı. Vadili Köyü kulüp başkanı Tüzel'den önce kooperatife bakan Ahmet Akif Bey'di. Ahmet Akif hem Vadili Türk Çiftçiler Birliği Başkanı, hem köyün muhtarı, hem kulüp başkanı, hem de bölük komutanıydı yani Teşkilatın da bir parçasıydı. Vadili ile beraber civar köyler olan İnönü ve Turunçlu Köyünün çanaklama işlemleri Vadili Köyünde yapılır, çanaklama işlerine de yine Ahmet Akif Bey öncülük ederdi. Tüzel de Ahmet Akif gibi benzer görevleri yürütmüştür. Köydeki ikinci adam desteban olarak isimlendirilen kır bekçisiydi. O da devamlı kulübün içindeydi. Her köyde bir genellikle bir desteban bulunurdu. Rumlar daha geniş bir araziye sahip olduklarından çoğunlukla iki destebanı vardı. Desteban önemli bir görevdi, İngiliz yönetiminde bir kamu görevlisiydi, günümüzdeki jandarma gibi görev yapardı, cezai ehliyeti vardı ve polis gücünün bir parçasıydı.

Tüzel, Türkiye'ye üniversite tahsiline gitmeden önce köyün eğitim subayıydı. İki arkadaşı ile beraber köyün gençlerinin eğitimini üstlendi. Köyün yazlık sinemasında toplanılır ve gizlice yanaşık düzen eğitiminden silah eğitimine, atışlara kadar giden eğitim yapmışlardır. Atış yapmak için de Mağusa'ya gidilirdi. Tüzel eğitimini Mağusa'da, Mutlu komutan isimli bir subaydan almış, usta çırak usulü köyün gençlerini mücadeleye hazırlamıştır. Tüzel köyde çocukken oynadıkları oyunların hep silah, vuruşma, dövüşme, tabancacılık denen bir tür askeri faaliyetlere yönelik oyunlar olduğunu ifade etti. Bir de hiç unutamadığı, ateş yakıp, eski orakları ısıtıp, kılıç haline getirip, tahtadan sap takarak oynamalarıdır. Bu oyunlardan sonra diğer eğlenceleri futbol olup ve topun peşinde koşmuşlardır.¹²²⁰ Kıbrıs Türk toplumunda Ada genelinde çocukken oynadıkları oyunlar genellikle bu tür askercilik olarak adlandırılabilen oyunlar ve futboldu. Bu oyun şeklinin baş gösteren Rum tedhiş hareketlerine karşı bir tür savunma refleksi olarak geliştirildiği değerlendirilebilir.

1955'te KTFF'nun kurulması sevinçle karşılandı, artık daha çok maç yapabilecekti. Adanın değişik yerlerinde yaşayan Türk halkı arasında dostluk

¹²²⁰ Nurettin Tüzel ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

köprüleri kurulabilecek, maçlar sayesinde birliktelik sağlanabilecekti. Maçlar sırasında bir bölgeden bir bölgeye bu futbol maçları sayesinde çok şeyler de taşınır ve haber alışverişi yapılırdı. Toplum birbirini daha yakından tanımaya başladı, ikili ilişkiler başladı ve gelişti, köyler arası iletişim başladı.

Tüzel, Milli mücadele yıllarında kulüplerin çok büyük katkıları olduğu inancındadır. Eğer o sıcak yuvalar olmasaydı belki de çoğu gencimiz yanlış yollara sapabilir, yanlış düşüncelere sahip olabilir inancındadır. Sporun ve spor kulüplerin her zaman için birleştirici özelliği olduğu kanısındaydı.¹²²¹

İbrahim Mısırlıoğlu, Lefkoşa Ticaret Lisesi mezunuydu. Türk Cemaat Meclisinde İsmail Bozkurt'a bağlı olarak çalışmıştır. Toplumlar arası çatışmalar başlayınca Çetinkaya Kulübüne gitmiş, yemin ederek Teşkilata girmiştir. Teşkilatlanma faaliyetlerinin spor kulüplerinde başladığı inancındaydı.¹²²² Köy ilkokulundaki öğretmeni, aynı zamanda köylüsü, Hâkim Zekâ Beydi. Zekâ bey köy teşkilatlanmasının da sorumlusuydu. Hâkim Zekâ Bey, yukarıda da ifade edildiği üzere 1948 yılında kurulan Türk İşleri Komisyonu başkanıydı. Küçük yaştan itibaren milliyetçilik duygularını öğrencilerine işlemiş, mücadeleye hazırlamıştır. İzcilik faaliyetleri ile o dönemde tanışmıştır. İzcilik faaliyetleri esnasında dayanıklılıklarını artırmak için uzun yürüyüşler, araziye götürülüp kamp yapılmış, kampta iken yön bulma, bir yerden bir yere gitme gibi eğitimler verilmiştir. Bir anlamda çocuklar mücadeleye hazırlanmıştır. Köyde Rum saldırılarına karşı, abileri ile birlikte, kendi yaptıkları basit şişler ile nöbet tutmuş, devriye gezmiştir. Köyler arası dayanışma ve yardımlaşmanın bir göstergesi olarak, Mehmetçik Köyü ile anlaşmalı projektör ile haberleşme tesis edilmiş, gündüzleri ise yine Mehmetçik Köyünden görülebilecek şekilde tehlike anında kırmızı bez serilmesi kararlaştırılmıştır. Hatta bir keresinde yanlışlıkla kırmızı bez çekilince Mehmetçik köyünden iki kamyon insan anında yardım için gelmiştir. Küçük bir köy olan Balaban Köyünde futboldan ziyade voleybol daha

¹²²¹ Nurettin Tüzel ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

¹²²² İbrahim Mısırlıoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 24 Kasım 2021.

yaygındı. Bir köy kahvesi spor kulübü lokali olarak kullanılmıştır. Kahveci de teşkilatın bir ferdidir ve köyde teşkilat mensupları onun kahvesine gelir ve daha küçük olmalarına rağmen gençler oraya çekilirdi. Gençler kahvede bir araya getirilir, eğitilirdi. Okuldan çıkan gençler kahveye gelir, gece nöbet planlaması yapılır, çeşitli gözcülük görevleri verilir, haberleşme usulleri orada öğretilirdi.¹²²³

Mısırlıoğlu Teşkilat ile ilgili bir anısını şu şekilde paylaştı:¹²²⁴ 1958-59'da lise öğrencisi iken, yaz tatili döneminde yaşadığı bir olay neticesinde ansızın Teşkilata katılmıştır. Altan Bey, Mehmetçik köy teşkilatı başkanıydı. Deniz kenarında bir evi vardı, bir akşam orada yemek organizasyonu yapılmaktaydı. Esasen orası denizden silah ikmal yeri idi. Esasen o gece silah ikmalidir, yemek bir perdeleme düzenlemesiydi. Tanımadığı kişilerin o bölgeye gittiğini görünce Mısırlıoğlu da meraktan Altan Beyin evine gitti, kendini bir anda silah ve mühimmat ikmal faaliyeti içerisinde buldu. Bunun üzerine Altan Bey çağırmış, eve götürüp ve yemin ettirmiştir. Yaz tatillerinde köye gittiğinde gece ikide, üçte kahveye gidermiş. Babası da, her gece o saatlerde kahvede olan, dışarıda dolaşan oğluyla, öğrenci adamın o saatte kahvede, dışarıda ne işi var diye tartışmış. Annesi de, babası da Teşkilatta olduğunu 1963 olaylarından sonra, Teşkilat açığa çıkınca öğrenmiştir.

Lise eğitimi için Lefkoşa'ya gideceği zaman, Mağusa Serdarı yanına çağırır, Lefkoşa'da Çetinkaya TSK'da oyalanması talimatını vererek Lefkoşa'ya göndermiştir. Mısırlıoğlu Çetinkaya gerçeğinin ne olduğunu bilmez ama okul dışı boş vakitlerinde kulüp lokaline devam etmiştir. Orada pinpon oynarken Kemal Şemiler ile karşılaşmış ve tanışmıştır. Türkiye'ye eğitime gidemez ancak silah eğitimlerini geceleyin kulüpte almıştır. Toplumlar arası olaylar patlak verince, Salahi Şevket ile birlikte Ledra Palas karşısındaki Zahra Burcu'nda görevlendirilmiştir. Şehit Hüseyin Ruso, Mısırlıoğlu'nun Küçük Kaymaklı'ya gelmesine öncülük eden kişiydi. Mısırlıoğlu, voleybol ve basketbol oynadı. O

¹²²³ İbrahim Mısırlıoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 24 Kasım 2021.

¹²²⁴ İbrahim Mısırlıoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 24 Kasım 2021.

dönem Küçük Kaymaklı halkının tamamına yakını gidilecek başka bir yer olmadığından kulüpte toplanmaktaydı.¹²²⁵

4.2.3. Larnaka Bölgesi

4.2.3.1. Larnaka TSK/Gençlerbirliği/Demirspor

Larnaka Türk Gençler Yurdu olarak, 1934 yılında kurulan tarihi bir kulüptür. 1936'da yeni bir yapılanmaya gidilerek Larnaka TSK adını aldı.¹²²⁶ İlk kurucularından biri rahmetli Ahmet Refik Saydam'dır. Kurtuluşu, zaferi, başarı ve gücü temsil ettiğine inanılan yunus balığını simge olarak kullanıldı. 1974'ten sonra güneyde kalan Larnaka'dan, İskele kazasına göç edildi.

Larnaka Gençler Yurdu olarak kurulan kulüp, 1940'lı yıllarda Larnaka Türk Spor Kulübü (LTSK), 1950'li yıllarda Demirspor, 1960'lı yıllarda ise Gençler Birliği adını almıştır. Larnaka Demirspor ile Tuzla Spor Kulübü'nün birleşmesiyle, 1960-61 Kıbrıs Türk futbol sezonundan itibaren Gençler Birliği adıyla faaliyetini sürdürmüştür. 1974'ten sonra yerleştirildiği Trigomo (Yeni İskele), EOKA'nın kurucusu olan Grivas'ın doğduğu köydü. Kulübün bu bölgeye yerleştirilmesi Türk Milli Mücadele tarihi açısından dikkat çekicidir. Trigomo'ya yerleştikten itibaren İskele Gençler Birliği olarak sportif faaliyetlerini sürdürdü.

Babası Ahmet Refik Saydam, Larnaka'da spor kulüplerinin organize edilmesinde etkili bir isimdi. Larnaka'da, biri İskele bölgesinde Gençler Birliği ve Tuzla bölgesinde Tuzla Güneş Spor olmak üzere iki takım vardı. İskele Demir Sporun renkleri, kırmızı-beyaz; Tuzla Güneş Sporun ise siyah-beyazdır. Babası ve amcası Saydam'a, 1955'ten sonra çeşitli direniş gruplarının kurulmaya başlanması, KTF'nin kurulması ve Türk liglerini düzenlemeye başlamasının ardından, rekabete dayalı karşılaşmalarının yerini dostluk karşılaşmalarına

¹²²⁵ İbrahim Mısırlıoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 24 Kasım 2021.

¹²²⁶ Kara, *age.*, s. 8-9.

bıraktığını anlatmışlardır. Bu iki takım arasında rekabet olmaz denirmiş. İki kulübün en iyi sporcularını bir araya getirelim ki, Rum'a karşı daha güçlü takım çıkaralım düşüncesiyle iki takım, Larnaka Gençler Birliği TSK adı altında birleştirilmiştir. Renk olarak da Demirspor'un kırmızısı; Tuzla Güneş Sporun da siyahı alınmış ve forma rengi de kırmızı-siyah olmuştur. Tez içerisinde günümüz tabiriyle, anlaşılabilirliği sağlamak üzere “forma” tabiri kullanıldı. Ancak o dönemde, görüşmeler esnasında da, bütün futbolcular “forma” yerine o günün konjonktürüne uygun, daha militarist anlam içeren “üniforma” tabiri kullandılar.

İlk kurucularından Ahmet Refik Saydam bu kuruluş sürecini, bugünlere nasıl ve hangi koşullarda geldiğini özetleyen, 1984'te bizzat el yazısı ile kaleme aldığı, tarihi bir belge olarak nitelendirilebilecek bir bilgi notunu tarihe bir not düşmek üzere, oğlu aynı zamanda TMT mücahitlerinden olan Göksel Refik Saydam'a vefatından önce vermiştir. Ahmet Refik Saydam bilgi notunda Gençler Birliği'nin kuruluş sürecini şöyle anlatmaktadır:¹²²⁷

“1934 senesinde, yaşları 20-22 arasında olan 20-25 genç bir araya gelerek kulüp kurmaya karar verir, kulübe eşya temini için de “Öksüz Ömer” isimli bir temsil verilir. Elde edilen 28 lira ile sandalye, kanepeler, bir yazıhane ve bir de kitaplık alınır ve bir kulüp binası olarak Dedenin Kahvesi olarak bilinen yere yerleşilir, kulübün isminin Türk Gençler Yurdu olması kararlaştırılır. Kulübün faaliyet alanları olarak, yardım faaliyetleri, sosyal ve kültürel etkinlikler ve futbol tespit edilir. Geceleri kulüpte toplanılır, en büyük zevk olan kitap okuyarak vakit geçirilir. Mağusa, Limasol, Lefke gibi kardeş kulüplerle dostluk maçları yapılır. Takımın renkleri kırmızı-siyah seçilir.

Kulüp gün geçtikçe gelişir, 1936'da Larnaka TSK ismi altında resmi kayıtlı kulübe dönüşür. Sosyal ve kültürel faaliyetlere daha fazla ağırlık verilir, milli ve dini bayramlarda mutlaka temsiller verilerek halkın sevgi ve takdiri kazanılır.

1942'de KATAK yararına “Mucize” isimli piyes sahnelenir, elde edilen 125 liralık gelir KATAK'a teslim edilir. Kulübün ismi duyuldukça üye sayısı da artar, futbolda güçlenilir ve KOP ikinci kümeye kayıt olunur. Tuzla Demirspor ile birleşilerek daha kuvvetli bir takım oluşturulur, kulübün ismi Demir Türk Spor Birliği olur. Bu birleşme uzun sürmez, yaşanan ayrılık sonrası kulübün adı Demir Spor olarak kalır, bir müddet sonra tekrar Tuzla Güneş Spor ile birleşilerek Gençler Birliği adını alır.”

¹²²⁷ Göksel Refik Saydam ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021. Babası tarafından kendisine bırakılan bu belge ile birlikte, Düünden bugüne... Larnaka Gençler Birliği Spor Kulübü 1934-∞ isimli dergi ve Sporda İz Bırakanlar Başkent dergisi, görüşme esnasında Göksel Refik Saydam tarafından verilmiştir.

Ahmet Refik Saydam'ın bilgi notundan şu çıkarımlara ulaşılabilir. Spor kulüpleri 30'lu yıllardan itibaren varoluş mücadelesinin nüvesini oluşturmaya başladı, bu amaçla her yörede spor kulüpleri kuruldu. Kulübün kuruluş amaçları Kıbrıs Türk halkının varoluş mücadelesi ile örtüşmüştür. Kurtuluş için sağlıklı ve dinamik bir gençlik yetiştirmek, halkın moral ve motivasyonunu yüksek tutacak sosyo-kültürel faaliyetlerde bulunmak, kulüp bünyesine gençliği ve halkı çekerek teşkilatlandırmak, Türk toplum liderliğinin faaliyetleri için maddi katkı sağlamak, açılan kitaplık/kütüphane ile gençliğin ve halkın milli duygularını kuvvetlendirmek ve diğer yerleşim yerlerinde kurulan Türk takımları ile dostluk ve kardeşlik müsabakaları yaparak toplumu kaynaştırma yönünde çaba sarf edilmiştir. Lozan Antlaşmasından sonra halkın içine düştüğü karamsarlıktan ve 1931 isyanından sonra İngiliz yönetiminin aldığı sert tedbirlerin Türk toplumuna da tatbik edilmesi neticesinde daha da bozulan halkın moralini icra edilen faaliyetlerle spor kulüpleri ayakta tutmuştur. Kurulan kulüplerin maddi durumuna göre kitaplık ya da okuma salonları düzenlenmesi milli duyguların güçlendirilmesi ve halkın bilinçlendirilmesinde önemli yer tutmuştur. İngiliz yönetimi Rum okullarının müfredatına karışmazken, o yıllarda Türk toplumunda güçlenen Kemalist Türk milliyetçiliğinin önüne geçmek için Türk okullarında kitapsız eğitime yönelmiş, Türkiye'den kitap getirilmesine sansür uygulamış, kısıtlama getirmiştir. İşte kulüplerin açtığı kitaplıklar/kütüphaneler bu ihtiyacı karşılamada önemli rol üstlenmiştir.

Larnaka TSK, 29 Eylül 1945'te KOP'a kabul edildi. 1947'de meydana gelen gelişmeler neticesinde BAKOK'un kurulmasıyla düzenlenen 1947-1948 sezonu karşılaşmalarına Çetinkaya TSK, MTG ve Larnaka TSK da katıldı.¹²²⁸

Larnaka TSK, o yıllarda kurulan diğer Türk spor kulüpleri gibi benzer kuruluş amacı taşımaktaydı. Sosyo kültürel etkinlikler düzenleyerek gençlerin başta spor ve tiyatro oyunları ile ruhen ve fiziki yönden sağlıklı ve vatanperver bireyler olarak yetişmelerine öncülük etmiştir. Kulüp, 21 Aralık 1963'te Rum

¹²²⁸ Kara, *age.*, s. 8-9. BAKOK ile ilgili olarak ayrıca bk. An, *age.*, s. 41-42.

saldırıların başlaması ile birlikte Türk toplumunun varlığını korumak için topyekûn direnişe ve mücadeleye katıldı, Larnaka kahramanca savunuldu. Kulübün futbolcu kaynağının arkasında Amerikan Akademi ve Bekirpaşa Ticaret Lisesi vardı. Spor yapılması, futbol karşılaşmaları, hem şehirlerarası hem de gençler arasındaki dayanışmayı güçlendiren bir olguydu. Gençlerbirliği futbolcuları o mücadele yılları içerisinde 15 yaşlarında mücahit olmuş, sabahtan okula gitmiş, öğleden sonra mevziye ya da askerlik görevine gitmiştir. 1963-68 yılları arasında yapılan askeri bölükler arası maçlara iştirak edilmiş, 1968 sonrası ulaşım imkânlarının yeniden elvermesi ile Limasol, Baf, Lefkoşa takımları ile lig usulü maçlara iştirak edilmiştir. Günümüzde de bölge halkının sosyo-kültürel yaşamına katkı sunmaya devam eden bir kulüptür.¹²²⁹

Dernekler yasasının çıkmasıyla Türk köylerinde, Türk yerleşim birimlerindeki halk takım, kulüp kurabildi ve dernekler yasası altında tescil edildi. Bu tescilden sonra Türk, Rum, Ermeni ve Maronitler'in takımları ayrı ayrı, KOP müşterek futbol çatısı altında liglere iştirak etti. Çetinkaya Spor Kulübü birinci kümede yer aldı, diğer Türk takımları ikinci ve köy takımları da üçüncü kümede oynadı. Böylece gençlik hem okula gitti, hem futbol oynadı, hem de sürekli kulübe devam ederek kötü alışkanlıklardan uzak tutuldu, Milli Mücadele doğrultusunda yoğruldu.¹²³⁰ Özellikle Türk ve Rum takımlarının karşılaşmalarını tarafsızlık ilkesi açısından İngiliz hakemler yönetirdi. Çünkü o yıllar gerek Türk toplumunda, gerekse de Rum toplumunda milliyetçilik duygularının yoğun yaşandığı, ön planda olduğu yıllardı. Saydam hiçbir zaman Rum boyunduruğunda sahaya çıkmadıklarından gururla bahsetti. Yine kendi Türk isimleri ile ve kırmızı-beyaz formalar, üzerindeki ay yıldızlı amblemlerle ve bayraklarla sahaya çıktıklarından büyük bir övünç, gurur ve oturduğu masasında biraz da kabararak söz etti. O dönem bilindiği üzere İngiliz sömürge yönetimince, Türkiye ve Yunanistan Bayraklarının asılması yasaklanmıştı. Ancak kulüpler sayesinde gözü yavaş yavaş alışmış, gençlerin özellikle

¹²²⁹ Atun, *age.*, s. 12-14.

¹²³⁰ Refik Göksel Saydam ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

maçlarda ve kulüplerde bayrak asmasına göz yumulmuştu. Bir anlamda bayrak yasağı gençler ve kulüpler üzerinden aşılmaya başlanmıştır.¹²³¹

Saydam, İskele Gençler Birliği ya da Larnaka Demirspor Kulübü ile babası vasıtasıyla tanışmış, futbol ve gençlik hareketleri içinde yer almıştır. Futbola babası ve amcalarının teşviki ile mahalle arasında oynayarak; voleybol ve basketbola Amerikan Akademisinde başladı. Onların nesli, futbol ile gençlerin bir araya gelmesini ve dayanışma içinde olmalarını mütemadiyen telkin etmişti. Çünkü kulüpte bir birliktelik oluşurdu. O zaman Türk kulüpleri maddi yetersizlik içindeydi, babası Ahmet Refik Saydam'ın yazdığı tiyatro oyununu kulübün gençleri sahneler, diğer köyler ve kazalar gezilerek yine tiyatrolar sergilenir, halkın milli duyguları yüceltilirken de kulübe gelir sağlanırdı. Bütün tiyatro oyunları, “Dağları Bekleyen Kız”, “Vatan yahut Silistre” gibi hep milli dava üzerineydi.¹²³²

4.2.3.2. Diğer Futbol Takımları

Bozkurt, 1958'de daha yeni reşit olmuşken, 18 yaşında Boğaziçi (Aytotro/ Larnaka) Kulüp Başkanlığına seçilmiş, köyünün teşkilatlanmasının sorumluluğunu üstlenmiştir. Bozkurt, bu süreci şu şekilde ifade etmiştir:¹²³³

“1950'lere kadar İngiliz yönetimi, Türk kimliğini reddederek, İslam kimliği üzerinden Türk toplumunu tanımlar. Ama Kıbrıslı Türkler de ısrarla Türk kimliğini ön plana çıkarıyorlardı. Bayrak asılması yasaktı vs. ama köy kulüpleri bunu ben çocukluğumdan hatırlıyorum, bunu yaşatıyordu, yani ulusal günlerde törenler yapılıyordu. İşte futbol, 19 Mayıs çok iyi kutlanıyordu onu hatırlıyorum. Tabii bunda köy öğretmenlerin de önemli rolü vardı. Özellikle belirli öğretmenler vardı, bu konuda çok aktiftiler. Ben o ortamda Köy Kulübü'yle içli dışlı oldum ve 1958 yılında, 18 yaşını bitirir bitirmez de başkan oldum. Genel kurul yapılmıştı. Hatırlıyorum babalarımız, o abilerimiz, büyüklerimiz nedense belki gençlere bir fırsat olsun diye pek katılmadılar genel kurula, bıraktılar böyle ve öyle bir ortamda kulüp başkanlığına seçildim ve biraz kopuk olmakla beraber uzun süre de devam ettim. Çünkü başkan oldum ardından Ankara'ya üniversite eğitimine gittim, bu esnada da

¹²³¹ Refik Göksel Saydam ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

¹²³² Refik Göksel Saydam ile gerçekleştirilen görüşme, 16 Kasım 2021.

¹²³³ İsmail Bozkurt ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.. Ayrıca bk. Bozkurt, (2017), age., s. 75-76.

Zirköy'de eğitim aldım. Dolayısıyla kulüple çoğu zaman direkt olarak bağlantım olmadı ama yine de sürekli bağlantım vardı, yönlendirmelerim oluyordu.”

Boğaziçi Spor Kulübü'nün köydeki TMT teşkilatlanmasının da bir anlamda ilk nüvesini oluşturduğu belirten Bozkurt, köyünde teşkilatlanma ile ilgili olarak hatırladıklarını şu sözleriyle dile getirdi:¹²³⁴

“TMT kurulduktan hemen sonraki dönemde, 1957 sonu veyahut 1958 başlarında üye oldum, tam hatırlamıyorum ama kulübe başkan olduğum zaman sanıyorum üyeliğim de gerçekleşmişti. 1958'de Liseyi bitirip, köyüme döndüm. Yaz tatilinde köye döndüğümde orada bir boşluk gördüm. Yani tabii ki TMT gizli, araştıramazsınız ama kendime göre araştırdım, baktım ki böyle bir şey yok. Kimseye sormadan, tamamıyla kendi inisiyatifimle, güvendiğim üç beş kişiyi köyün dışında bir yere çağırarak böyle, yani 'biz bundan sonra teşkilat diyeceğiz dedik, var mısınız varık dedik' ve kendi kendimize orada söz verdik öyle bir başladı. O zamanlar kullanılan tabir teşkilattı, yani TMT ama kısaca teşkilat deniyordu. Dolayısıyla teşkilat köyde direkt olarak Kulübün bir unsuru olmamasına rağmen, Kulüp bir tür zaten bu işin organize yönüydü, ben de Kulüp Başkanıydım.”

Ömer Baturay, çocukluktan itibaren spora meraklıdır, gençlik yıllarında, Köyünün takımında futbol oynamıştır. 21 yaşında gençliği çevresinde toplayıp, idareci oldu ve Gladya Yıldız Spor Kulübü'nde yöneticilik yaptı. Aynı zamanda Yıldız Spor'da top oynamaya devam etmiştir.¹²³⁵

Baturay EOKA'nın tedhiş hareketlerine başladığı dönemi şöyle ifade eder: 1 Nisan 1955'te, daha 18 yaşını doldurmamış gençtir. EOKA ile mücadele için Alaniçi Köyünde de bir çoban ateşi yakılmış, Volkan ismiyle bir mukavemet teşkilatı kurulmuştur. Ama bu durum EOKA saldırılarına karşı her köyün münferiden gösterdiği refleks şeklinde kurulan teşkillerden birisiydi. Herkes kendine göre bir isim verirdi. Alaniçi Köyü 600, 700 nüfuslu bir Türk köyüydü. Geceleri köyde nöbet tutulmaya başlandı. Köyde teşkilatın başında köyün ileri gelenleri vardı, gençler, halk Volkan teşkilatında toplandı ve köylerini korumaya başladı. Gece köylerini ellerinde coplarla beklediler, silahları yoktu. O dönemde inşaat demiri de çok fazla bulunmazdı, buldukları inşaat demirini sığağa koyar,

¹²³⁴ İsmail Bozkurt ile gerçekleştirilen görüşme, 01 Kasım 2021.

¹²³⁵ Ömer Baturay ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

döverecek uçlarını sivirtilir, ellerinde o demirle nöbet tutarlardı. Yaşanılan bu olaylar her geçen gün milli duygularını daha da yükseltmiştir.¹²³⁶

Baturay, 1959'da TMT saflarına ve Antalya'da eğitime katıldı. Ancak her Volkan üyesinin Teşkilata alınmadığından söz etti. Volkan'da, gençler hepsi beraber mücadele etti ama teşkilatta öyle bir şey yoktu. Teşkilata alınan insanlar, sır saklayan, işi gücü olmayan, lafazanlık etmeyen, ağzı sıkı olanlardı. Baturay, Teşkilata eleman alımıyla ilgili ilginç bir anısını paylaştı: Teşkilata girdikten sonra, kendisine özel bir görev verilmiştir. Köydeki gençliğin teşkilata alınabilmesi için ilginç bir deneme yapıldı. Baturay gençliğin arasında dolaştı, teşkilata karşı, aleyhte propaganda yaptı. Kim ona karşı gelirse, karşı geleni bildirdi ve o kişi teşkilata alındı. Baturay, birçok yerde bu şekildeki bir sıcak yaklaşımla, teşkilata eleman seçildiğini ifade etti. Köyde teşkilatın başında Köyün muhtarı ve şoförü olmak üzere iki kişi vardı. 1960'larda köyde sarı petek ve özel petek diye iki petek teşkil edildi, peteğin birinde muhtar, diğerinde ise şoför vardı, Baturay sarı peteğin karargâhında görev yapmıştır.¹²³⁷

Ali Abdurrahmanoğlu, bölgesindeki teşkilatlanmayı anlatırken Refik Göksel Saydam'ın karargâhta Dal-1 (personel işleri sorumlusu) olduğunu ifade etti. Köyü, 94 Türk, 585 Rum olan Civisi (Cevizli)/Larnaka kasabasına bağlı karma küçük bir köydü. Köyde çok miktarda EOKA mensubu barınırdı. Köydeki teşkilat küçük çapta, kendilerini korumaya ve Rum faaliyetlerini izlemeye yönelik yapıdaydı. Köyde haberci olarak isimlendirilen kişiler vasıtasıyla, evlerinin karşısında, çürük basamakları olan iki katlı bir evin üzerine güçlkle çıkılarak gözcülük yapılırdı, "*Mağusa'dan kim geldi, hangi otobüs geldi, Aleminyo'dan kimler geldi, kimler nereden araçtan indi, nereye gizlendi*" gibi olayları izlenirdi. Gördüklerini, köyleri Anakodiya, Civisi'ne bağlı olduğundan elde edilen haberler gidilip Civisi'nde ilgili Teşkilat mensubuna iletilirdi. Abdurrahmanoğlu, köyde

¹²³⁶ Ömer Baturay ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

¹²³⁷ Ömer Baturay ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

ustası ile beraber ikinci kişi olarak, çanaklama faaliyetine katıldığını ifade etti. Abdurrahmanoğlu Teşkilata 1963 sonrası mücahit olarak katılmıştır.¹²³⁸

Anafodiya'da 94 Türk nüfusu olduğundan ancak mahalle futbol takımı kurulmuş, futbol sahası da bulunmadığından mandıralarda maçlar oynanırdı. Atalanta'ya, Civişil'e gidilerek maçlar yapılırdı. Köy oldukça kalabalık bir Rum nüfusuna sahip olmasına rağmen Rumlarla karma bir takım teşkil edilmediği, diğer yerleşim yerlerine gidilip Türklerle maç yapıldığı halde Rumlarla onların sahalarda maç yapılmadığı dikkat çekicidir.

Osman Şanlı'ya göre; İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'den gelen öğretmenlerin yetiştirdikleri çocuklar köylerde teşkilatlanmanın özünü oluşturdu. Hemen hemen hepsi Teşkilat mensubu olan o öğretmenlerin yetiştirdiği çocuklar köylere dağılıncaya gençlik hareketleri başlamıştı. TMT kurulmadan önceki bu teşkilatlanmalar dağınık, lidersiz, gençlerin kendi kendilerine gerçekleştirdikleri bir takım oluşumlardı. Organize hareket önce Lefkoşa'da başladı, ilçe merkezlerine yayıldı, köylere ulaşması 1957, 58'leri buldu.¹²³⁹

Bu süreçte köylüler kendi başlarına futbol takımları kurdu, birbirleriyle oynadı. Civişili halkı futbol ile köy öğretmeni Tonguz Hoca vasıtasıyla tanıştı. Spor faaliyetleri Tonguz Hoca köye geldikten sonra başlamış, ancak sadece futboldu. Son derece kötü sahalarda, kale direği olarak dikilen dallar üzerine ip çekilerek maçlar yapılırdı. Ancak, Tonguz Hoca için futbol, bu fiziki şartlardan ziyade gençlerin bir araya getirilmesi, yetiştirilmesi açısından önem kazanırdı. Tonguz Hoca, altı, yedi Rum köyü arasında sıkışmış vaziyetteki bu köyde futbol aracılığıyla gençleri topladı, sarı-lacivert renkleri olan düzenli bir futbol takımı kurdu, Civişispor, Cevizli Türk Spor Kulübü. O dönemde takımda Fenerbahçeli olanlar, çoğunlukta olduğu için bu renkler seçildi. Galatasaraylılar çoğunluğu ele geçince bu renkteki formaları giymek istemediler. Sonuçta sarı-siyah renklerde

¹²³⁸ Ali Abdurrahmanoğlu ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

¹²³⁹ Osman Şanlı ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

orta yol bulundu. Futbol köyde kısa sürede sevildi, halk futbola sahip çıktı. Zaten o dönemde tek sosyal faaliyet hafta sonları düzenlenen futbol karşılaşmalarıydı. Sadece Civial değil bütün köylerde halkın dörtte üçü maç olduğunda sahada toplanır, iki gözü kapalı, herkes oradaydı. Civar köylerden de halk maç izlemek üzere gelirdi. Köyde kulübü muhtar ve köyün ileri gelenleri idare ederdi. Civial Köyü muhtarı da teşkilat üyesiydi. Ayrıca köyde bulunan kooperatifin kâtabi de mutlaka teşkilatta yer alırdı. Bir anlamda gücü elinde tutanlar, köyün ileri gelenleri teşkilat mensubuydu. İşte burada futbol amacına ulaştı, gençler ve köy halkı bir araya geldi, köyler arası dostluk, dayanışma ve birliktelik sağlandı. Köy öğretmeni önderliğinde, kulübün organize ettiği, bir anlamda Teşkilat mensuplarının organize ettiği, milli duyguları kabartan "Vatan yahut Silistre" gibi piyesler sahnelendi. Tonguz Hoca gibi birçok öğretmenin TMT mensubu olduğu 1963'ten sonra öğrenildi.¹²⁴⁰

4.2.4. Limasol Bölgesi

4.2.4.1. Doğan Türk Birliği Spor Kulübü

1938'de Limasol TSK adı ile Limasol'da kurulan bir Türk kulübüdür. DTB, 1974'ten sonra Limasol'dan, kuzeye Girne'ye göç etti. DTB 50. Yıl Albümü başlangıcında dönemin Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş, DTB hakkındaki duygu ve düşüncelerini paylaşır:¹²⁴¹

"Diğer spor kulüplerimizle birlikte DTB'nin, Kıbrıs'taki varoluş ve özgürlük mücadelesi tarihimizde daima şükranla hatırlanacak hizmetleri ve yeri vardır. Kıbrıs'ta Türklük için verilen mücadelede DTB, bünyesinde topladığı kahraman mücahitlerimizle üzerine düşen görevi yapmış, bu soylu kurtuluş mücadelesinin aşılmaz kalelerinden biri olmuştur. Gençlerimizin her türlü zararlı akım ve alışkanlıklardan korunarak, sıhhatli, disiplinli ve Ulusal Davaya bağlı bir gençlik olarak yetiştirilmeleri alanında da DTB'nin bugün verdiği hizmet her türlü takdirin üzerindedir."

¹²⁴⁰ Osman Şanlı ile gerçekleştirilen görüşme, 11 Kasım 2021.

¹²⁴¹ Metin Silman (Ed.), *Doğan Türk Birliği 50. Yıl Albümü*, (yy.), (ty.), s. 1. Albüm, Metin Silman ile 01 Aralık 2021 günü, gerçekleştirilen görüşme esnasında, tez çalışmasında istifade edilmek üzere verilmiştir.

Dönemin Türk Futbol Teşkilatı ve müteakiben KTFB Başkanlığı yapan Ahmet Sami Topcan, dönemin Türk Spor kulüplerinin birbirleriyle yaptıkları karşılaşmaların kardeşlik, dostluk, komşuluk ve sportmenlik içinde geçtiğini vurguladıktan sonra, “DTB’nin Kıbrıs Türk Cemaatinin ‘saldırganlara karşı savunmasında’ da ilginç ve çok yararlı hizmetleri geçmiştir” diyerek varoluş mücadelesindeki rolünü vurgulamıştır.¹²⁴²

1931 isyanından sonra İngiliz sömürge yönetimince, her iki topluma da uygulanan sıkı yasaklar nedeniyle, Türk toplumunun ileri gelenlerince Limasol ve civarında sosyo-kültürel anlamda oluşan boşluğun spor ile doldurulması kararlaştırılmıştır. Türk gençliğini eğitmek, milliyetçilik duyguları aşılama, onları bir araya getirmek için bir kulüp kurma fikri doğmuştur. LTKS’nin kuruluşunda yatan amaç bu düşünce etrafında şekillendi.¹²⁴³ 1930’larda spor yapmak isteyen bir Limasol Türk gencinin, Limasol’da Türk spor kulübü olmadığı için tek kapısı Rum kulüpleri idi. Gençlerin bu şekilde kendi toplumlarından ayrı, çoğu zaman da düşmanlık içeren bir atmosfer içine çekilmek istenmelerinin önüne geçmek düşüncesi ile spor kulübü kurulması fikri doğdu. Atatürk İlke ve İnkılaplarını yakından takip ederek, benimseyen ve uygulayan Limasol Türk toplumunun milli şuuru, milli duyguları her zaman ve her yerde canlı ve güçlüydü. Turgut Sarıca gibi milliyetçi öğretmenlerin varlığı da bu duyguları daha da güçlendirdi, İngiliz telkinlerine ve Rum baskılarına karşı toplumun ayakta tutulması başarılı, Limasol’da milli şura odaklık edecek bir olguya duyulan ihtiyaç gündeme getirildi. Bu duygu ve düşünceler Limasol TSK’nın kurulmasına öncülük etti. Büyük çoğunluğu Sarıca’nın fikirleriyle bilinçlenmiş gençler vasıtasıyla, Dr. Şefik

¹²⁴² Silman, *age.*, s. 5. O günlerdeki Limasol’un sosyal ve kültürel yaşamı, önemli şahsiyetleri için bk. *age.*, s. 7-8.

¹²⁴³ “LTKS’nin kuruluş amacı siyasi değildi. Zaten siyaset yasağı olduğu bir dönemde kurulmuş ve sportif etkinliklerin yanı sıra sosyal etkinliklerle topluma hizmet etme görevini üstlenmişti. O günlerdeki en önemli etkinlik LTKS’nin hazırlayıp, sahnelediği oyunlardı. Dini bayramlarda tertiplenen ve şarkılar, türküler, fıkralarla beslenen eğlence geceleri ayrı bir etkinlikti. Ayrıca her fırsatta ve hep birlikte okunan LTKS marşı insanları coşturur, takımlarına sıkı sıkı bağlanmalarına yarardı.” Çağla Konuloğlu (Ed.), *Limasol’dan Girne’ye Doğan Türk Birliği DTB Yetmiş Yaşında*, Girne Grafik Basım ve Yayıncılık Ltd., Girne, 2009, s. 18-21. “LTKS’nin kuruluşunun özünde, gençleri bir araya getirebilecek ve bir arada tutabilecek ruh hali gerektiği düşüncesi yatar.” An, *age.*, s. 31.

Bey'in öncülüğünde, Ağustos 1938'de Limasol TSK'nın temelleri atıldı. LTKS'nin renkleri Türkiye'ye bağlılık duygusunun da bir ifadesi olarak yorumlanabilecek kırmızı-beyaz seçildi.¹²⁴⁴

Türk gençleri Kıbrıs'ta Mustafa Kemal Atatürk'ün '*Ben sporcunun zeki, çevik ve aynı zamanda ahlaklısını severim*' veciz sözünde yatan olması gereken sporcu tipi ile yetiştirildi. LTKS ile başlayan ve DTB ile devam eden süreçte sosyal etkinliklerin yanı sıra, karşılaşmalar dostluk, komşuluk ve sportmenlik sınırları içinde yapılırken, gençler de her türlü zararlı alışkanlıklardan korundu, sağlıklı ve disiplinli yetiştirildi, vatan müdafaasına hazırlandı.¹²⁴⁵

"Limasol TSK da, Larnaka TSK gibi Limasol'un sosyo-kültürel ve sportif yaşamında önemli rol oynamış bir kulüptür. O dönemde yetenekli Türk gençlerini Rum kulüpleri kapmaktaydı. Bu durum Limasol'da görevli, halkı ile bütünleşmiş, milliyetçi duygular taşıyan öğretmenleri rahatsız etti. Kulübün kurulması ile beraber yetenekli Türk gençleri Rum kulüplerinin elinden kurtarıldı, yüklenmeye çalışılan Enosis ideolojisinden uzak tutuldu.

Kulübün kurucularından, Limasol halkına devamlı Türk milliyetçiliğini benimsetmeye çalışan ve bu alanda nelerin yapılması gerektiğini anlatan milliyetçi duyguları yüksek bir öğretmen olan Turgut Sarıca¹²⁴⁶ o dönemi şöyle anlatır: "O dönemde Türk toplumun eğlencesi ve kültürel ihtiyaçlarını giderdiği araçlar sinema, radyo, gazete ve kahvehanelerdi. Dönemin sosyo-kültürel yaşamında Türk'e ait sadece kahvehanesi bulunurdu. Sinemalar Riyalto ve Yordani adlı Rum sinemalarında gösterilirdi. Bu sosyo-kültürel yaşamda Limasol TSK'nun kurulması gündeme geldi. Ağustos 1938'de kulübün ilk başkanlığını da üstlenecek olan dış hekimi Hüseyin Şefik Bey'in evinde toplandı, dernek

¹²⁴⁴ Silman, *age.*, s. 9. DTB'nin kuruluş süreci ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 9-17; An, *age.*, s. 61.

¹²⁴⁵ Konuloğlu (Ed.), *age.*, s.6.

¹²⁴⁶ "Turgut Sarıca, Limasol Haydarpaşa ilkokulu müdürüdür. Milliyetçi, Atatürkçü Başöğretmen olarak bilinir." <https://tulinberova.wordpress.com/2017/11/10/gune-olan-borcumuz/> Erişim: 23 Mart 2022; 19.59. Ayrıca Turgut Sarıca'nın hizmetleri için bk. Silman, *age.*, s. 8-9.

statüsünde kulübün kurulması kararlaştırıldı. Öncelikle futbolcular olmak üzere, tüm sporcular LTKS'da toplandı. Tüm Ada sathına yayılan Türk spor kulüpleri, 21 Aralık 1963 sonrası şanlı direnişin karargâhını oluşturmuşlarsa da, o devirlerde Türk milliyetçiliğinin merkezidi ve futbolun yanı sıra sosyo-kültürel etkinliklerle de uğraşırlardı. Gelir sağlamanın yanı sıra, toplumun şuurunun yükseltilmesi için spor etkinliklerinin yanı sıra vazgeçilmez hale gelen kültürel etkinliklerde bulunur, milli piyesler sahneye konulurdu. İlk sahnelenen oyun 'Gömdüğüm O Cihan' piyesiydi."¹²⁴⁷

Kulübün halka bütünleşmesi ve kulübe duyulan güven sayesinde, Limasol'da bayanların futbola ilgisi daha fazlaydı. Kulüp yöneticileri okul çevresi yanında halkla da yakın ilişki kurdu, sundukları hizmetler ile halkın güvenini kazandı. Özellikle soğuk kış günlerinde futbol ve sinemadan başka toplumun bir eğlencesi olmadığından halk doğal olarak futbola yöneldi. Kulüp Limasol'da sosyo-kültürel etkinliklerin çekim merkezidi.¹²⁴⁸

Kıbrıs futbolunun ve kulübün önemli futbolcularından Sevim Ebe duygularını; "Kurucuları arasında, Münip Derviş, Hüseyin Amerikalı, Ziya Rızkı, Ahmet Mithat Berberoğlu,¹²⁴⁹ Ali Ertuğrul Beyler vardı. Bu kulübün en iyi ve olumlu tarafı, bütün gençliği bünyesine alması ve bir çatı altında toplamasıdır. Kulübün faaliyet alanları arasında futbolun dışında, aynı zamanda gençliğin meşguliyet alanı ve milli duyguların yüceltilmesinde önemli rol üstlenen tiyatro, temsil faaliyetleri yer aldı. LTKS'da rahmetli Moreket Hoca vardı, futbolu ve

¹²⁴⁷ Atun, *age.*, s. 18-19.

¹²⁴⁸ Konuloğlu, *age.*, s. 11-12. Devrin önemli kişiliklerinden ve 60. Yıl DTB albümünün editörü Metin Silman'ın o günlerin Limasol'unun sosyo-kültürel yaşam tasviri için bk. *age.*, s. 13-15.

¹²⁴⁹ "Ahmet Mithat Berberoğlu, Lefkoşa Türk Lisesinden mezun olduktan sonra (1938-39) Limasol'a öğretmen olarak atanır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında halka kuponla yağ, patates, et gibi gıda maddesi dağıtmak için Limasol komiserliğinde (kaymakamlık) açılan kadroya öğretmenliği bırakarak Berberoğlu geçer. Bu arada üyesi olduğu LTKS yönetim kuruluna seçilir. Böylece kulüp üzerinden halkın komiserlikle örtüşmesi sağlanır. Berberoğlu döneminde izcilikte ilerleme sağlanır, sosyal ve kültürel etkinlikler artırılır. Temsiller büyük ilgi çeker, Türk romanlarından alınan, özellikle milli duyguları güçlendirici bölümler oyun haline getirilir ve sahnelenir. Berberoğlu eğitim için 1944'te Ada'dan ayrılıncaya kadar Limasol sosyo-kültürel yaşamında önemli bir aktördür." Konuloğlu, *age.*, s. 18-21.

milliyetçiliği aşıl原因an, futbolcu ve öğrencileri etkileyen değerli bir öğretmendi”¹²⁵⁰ şeklinde dile getirmiştir. Dr. Hüseyin Bey’in yerine geçen Ahmet Mithat Berberoğlu zamanında hem spor hem de izcilikte büyük ilerlemeler sağlanmıştır.¹²⁵¹ Berberoğlu’nun yerine, 1945’te, o güne kadar kulüpte futbolcu, çalıştırıcı, yöneticilik, izcilik ve tiyatrocu olarak hizmet etmiş olan Ziya M. Rızkı Genel Sekreter/Başkan seçilmiştir. Rızkı, Limasol Serdarlığı görevini de yüklenene kadar varoluş mücadelesinde çok yararlı hizmetleri olan önemli bir kişidir. Ziya Rızkı’nın başkanlık döneminde (1948-52) LTSK, Limasol’un sosyal ve kültür hayatında en önemli kuruluş oldu. Tiyatro, izcilik, müzik, konferans, milli günlerin kutlanması gibi faaliyetlerin yanında masa tenisi, atletizm, voleybol, basketbol ve futbol gibi spora dönük alanlarda da kulübün başarı grafiği yükseldi.¹²⁵²

Rum takımları ile yapılan karşılaşmalar ve kazanmak toplum nezdinde önem kazandı, futbola farklı anlamlar yüklendi. LTSK’nın ilk futbolcularından ve o dönemde bir Rum takımı ARIS’te oynayan İbrahim Salih Bekir bir anısını şöyle paylaşır; “Baf’in ileri gelenlerinden Dr. İhsan Ali Limasol’a gelip spor kulübünü ziyaret eder ve bir maçını izledi, İbrahim’i ve Japon lakaplı bir futbolcuyu Baf’ta yapılacak bir karşılaşma için davet etti. Maç esnasında Japon’un verdiği pası İbrahim gole çevirdi. Ancak, bir Rum savunma oyuncusu İbrahim’i tanır, bu ARIS’in oyuncusu, burada ne işi var, Türkler bizi yenmek için getirdiler, bu haksızlık diyerek itiraz eder, maç durur ve Rum takımı sahadan çekilmiştir. Türk-Rum rekabeti o günlerde başlar ve devam eder. Bu durum futbola daha fazla önem verilmesine neden olması bakımından Türklerin yararına oldu. Rumlar istemeden de olsa futbolu Türkler için çekici güç haline getirdi.”¹²⁵³ Rum takımlarına karşı kazanmak için futbolcu değişimi, transferi bir kıvılcım olarak belirdi, 1955’e kadar ve ondan sonraki 1963’e kadar olan süreçte

¹²⁵⁰ Atun, *age.*, s. 19.

¹²⁵¹ Silman, *age.*, s. 13.

¹²⁵² Silman, *age.*, s. 14-16.

¹²⁵³ Konuloğlu, *age.*, s. 23.

Türk toplum liderliğince sürdürüldü. Sportif başarılar, Türk toplumunda motivasyonu ve varoluş mücadelesinde zafere olan inancı pekiştirici rol oynadı.

Oluşan fikir ayrılıkları sebebiyle 1948'de LTKS'dan ayrılan bir grup genç Doğan Güneş Spor Kulübünü kurdu. Kulübün üyelerinin çoğu denizci ve liman işçileriydi. Çorum Milletvekili ve Kıbrıs Türk Kültür Derneği Başkanı Hasene İlğaz; şair, yazar ve kadın hakları savunucu gazeteci İffet Halim Oruz ile birlikte Limasol'a geldi ve LTKS salonunda halka hitap ettiler. Toplantı bitiminde Hasene İlğaz Limasol'un önderlerine birlik ve beraberliğin önemine vurgu yaparak, iki kulübün tekrar birleştirilmesini önerdi. 1950'deki Limasol ziyaretlerinde iki kulübün birleşmesini tekrar teşvik ettiler. Bu teşvikler 1952'de doruk noktasına ulaştı ve iki kulüp DTB adı altında birleşti. Kulübün spor ve izcilik sorumluluğunu Ziya Rızkı üstlendi.¹²⁵⁴ Ziya Rızkı'nın bu iki kolun sorumluluğunu üstlenmesinin özünde yatan etmen, Türk mukavemetinin temelini oluşturan gençliğin yönlendirilmesi, teşkilatlanması ve eğitilmesinde bu iki kolun önemi idi. Ziya Rızkı, LTKS'nın ilk oyuncularından, kulüpçülük ve toplum hizmeti denilince akla ilk gelen ve DTB ile bütünleşmiş isimdi. Birleşmenin üzerinden henüz kısa bir süre geçmesine rağmen Doğan Güneş Spor camiasından katılanların büyük çoğunluğu tekrar ayrılarak, 1952'de Türk Ocağı Limasol (TOL)'u kurdular.¹²⁵⁵

Limasol TSK kuruluşunu müteakip ikinci kümeye katıldı. Gerek Rum takımları gerekse diğer kazalardaki Türk takımları ile yapılan maçlar kentin sosyo-kültürel yaşamına bir heyecan ve coşku kattı. 1955'te Doğan Güneş'le ikinci defa birleşen DTB, kentin yaşamına önemli bir enerji kattı. DTB kentin elit

¹²⁵⁴ Silman, *age.*, s. 15-16. "Ziya Rızkı, 25.12.1919'da Limasol'da doğdu. İlk ve ortaokulu Limasol Rüştü'de okudu. 1938'de LTKS'nın kuruluşundan itibaren aktif olarak sporun içinde yer aldı, DTB'nin kuruluş sürecinde rol oynadı, futbolcu, antrenör, idareci ve hakemlik görevlerinde bulundu. 1940'da Limasol Yüksek Ticaret Lisesini bitirdi. 1950 yılında Limasol İş Bulma Dairesi Müdürlüğüne atandı. Bu görevi ile birlikte, halkla bütünleşti, tanınan sevilen biri haline geldi. Limasol'da TMT kurucuları arasında yer aldı, 1958'den itibaren Limasol Serdarlığını yürüttü. 1970'te Temsilciler Meclisi'nde milletvekili olarak yer aldı, 1976'dan itibaren göç edilen Girne'de Belediye Başkanlığı yaptı. 1985 ve 1990 seçimlerinde Toplumcu Kurtuluş Partisi'nden milletvekili seçildi. 27.10.1994'te vefat etti." Konuloğlu, *age.*, s. 25.

¹²⁵⁵ Silman, *age.*, s. 17.

grubunu oluştururken, “kravatlılar” olarak bilinirdi. Kentin diğer Türk takımı TOL ise liman işçilerinden oluşması ve desteklenmesi sebebiyle “mavnacılar” olarak bilinirdi. Her iki takım da 1974’ten sonra Girne’ye yerleşti.¹²⁵⁶

DTB, Limasol’un Türk gençlerinin sokaklardan ve kötü alışkanlıklardan korunması için barınabilecekleri, sığınabilecekleri temiz bir çevreydi.¹²⁵⁷ Futbol için toplanan gençler sosyal yaşama hazırlandı, milli bayramlarda törenlere katıldı, 23 Nisan ve 19 Mayıs etkinliklerinde rol aldılar. Türk toplumu, özellikle gençler için DTB, bir yuva gibi görüldü, kulüp başkanları da bir baba şefkatiyle sevilirdi.¹²⁵⁸ DTB’nin sevilen simalarından ve kulübün her kademesinde bulunan Üner Salih Berkalp, “*DTB, bir spor kulübü olmakla beraber bir gençlik üniversitesidir*” tanımlamasında bulunmuştur.¹²⁵⁹ Berkalp kardeşlerden Ayhan Salih Berkalp de kulübe hizmeti geçen, kulübün sosyal ve kültürel etkinliklerine katkı sunan bir kişidir.¹²⁶⁰ Diğer bir Berkalp de DTB’nin ilk kadın başkanlığını da yapacak olan Dr. Ayten Salih Berkalp’tir. Dr. Ayten DTB için; “*DTB sadece bir spor kulübü değil, Limasol Türkleri için ulusal, siyasal ve kültürel bir merkezdi*” değerlendirmesinde bulunur.¹²⁶¹ Berkalp ailesi Limasol sosyo-kültürel yaşamına her alanda damgasını vurur; Ziya Rızkı, Berkalp ailesinin aynı zamanda eniştesiydi. 1963 olaylarından sonra her kazada uygulamaya konulan ‘Yeşil Hat’ ile iki toplumu bölgesel olarak ayırma konusu, sporda da ‘Yeşiller’ ve ‘Kırmızılılar’ olarak karşılık buldu. Ziya Rızkı’nın başını çektiği, DTB’lilerin başını çektiği grup ‘Yeşiller’, genellikle Ziya Rızkı’ya karşı olanlar ile TOL camiasının bir kısmı ‘Kırmızılılar’ olarak bilinirdi.¹²⁶²

¹²⁵⁶ Atun, *age.*, s. 20. 1974 sonrası DTB için ayrıca bk. Silman, *age.*, s. 29-31.

¹²⁵⁷ Konuloğlu, *age.*, s. 48.

¹²⁵⁸ Konuloğlu, *age.*, s. 50.

¹²⁵⁹ Üner Salih Berkalp’in öyküsü ve DTB’nin kırmızı-beyaz olan renklerinin sarı-lacivert oluşu ile ilgili olarak bk. *age.*, s. 51-56.

¹²⁶⁰ Konuloğlu, *age.*, s. 57.

¹²⁶¹ Dr. Ayten Berkalp’in kısa yaşam öyküsü ve DTB anıları için bk. Konuloğlu, *age.*, s. 58-62.

¹²⁶² Konuloğlu, *age.*, s. 60.

DTB tarihine adını yazdıran önemli isimlerden biri de Kara Mehmet lakaplı Mehmet Manavoğlu'dur. Manavoğlu, Omorfo (Güzelyurt) öğretmen kolejinde öğretmen ve kolejinin tüm spor dallarının kaptanı ve DTB'nin futbolcusuydu.¹²⁶³

Ziya Rızkı o günlerde Türk spor kulüplerine duyulan ihtiyacı ve LTKSK'nın rolünü şöyle açıklamıştır:¹²⁶⁴

"LTKSK'nın kurulduğu yıllarda spor yapmak isteyen hele futbol oynamak isteyen bir Türk genci için Limasol'da gidilecek yer AEL ve ARİS gibi, avını yutmaya hazırlanan bir ahtapotun kollarını andıran Rum kulüpleridir. AEL'in teklifini kabul etmez, O'nun gibi düşünen milliyetçi Türk gençleri de Rum kulüplerinin bu ilgisinden rahatsızlık duyar. LTKSK, sadece spor ve futbol düşünülerek kurulmamıştır. Sömürge yönetimi Türk milliyetçiliğine, Türklüğe tamamen karşıdır. Okulların adından Türk kelimesi çıkarılır, İslâm Okuluna çevrilir, okullarda Türk Bayrağı çekmek, milli marşlar söylemek, milli günler tertiplemek yasaklanır. Bu değerler futboldan daha değerlidir. Biz Türk'tük ve Atatürkçüydük, İşte LTKSK, gururla Türküz diyebilmenin, bu yolda bilinçlenmenin, çalışmalar yapabilmeyenin bir vasıtasıdır.

LTKSK kurulunca, Limasol'da Türk toplumunun yaşamına canlılık getirir, sportif faaliyetler devam ederken, milli şuuru güçlendirici faaliyetlere girilir. Milli şuuru güçlendirici tiyatrolar, temsiller, konserler sahnelenir. Fakir halka, öğrencilere destek sağlanır. Halkı bilinçlendirmek için konferanslar düzenlenir, kütüphaneler kurulur, Limasol'da kulüp öncülüğünde milli günler kutlanmaya başlanır, bu sayede Türk toplumunun milli duygularını ifade etmesine imkân yaratılır. Halkın sahip olduğu Atatürkçülük duygusu, Atatürk ilke ve inkılaplarına olan bağlılığı desteklenir ve güçlendirilir. Bayrağa, flamalara Atatürk'ün altı oku işlenir. İzcilik hareketi başlatılır, LTKSK'nın gençleri Ada'nın sayılı izcileri olarak yetiştirilir. İslam'sınız diyenlere karşı, hep Türklük, Atatürkçülük olgusu vurgulanır. LTKSK ve müteakiben DTB bu güçlenmenin itici gücü olur. Limasol'da Türk toplumunun liderliğini bu kulüpler yapar. Limasol'da TMT'nin nüvesini de DTB ve TOL camiaları teşkil eder."

Metin Silman da, DTB 50. Marşıyla duygularını dile getirir:¹²⁶⁵ *"Doğan bir güneş gibi aydınlığa yüceyiz, Türk adını Kıbrıs'ta parlatan bir simgeyiz, Birliği biz öğrettik Limasol gençliğine, Daima mazimizle gururlu, şerefliyiz..."*

¹²⁶³ "Mehmet Manavoğlu, 1947 yılında lise ikideyken LTKSK'da oynamaya başlar, DTB'nde futbolculuk yaşamını sürdürür. Futbolculuk döneminde zaman zaman takımı çalıştırır, yeri gelir yöneticilik yapar. Manavoğlu, çok yönlü bir kişiliktir, futbolculuğunun yanı sıra aynı zamanda iyi bir izci, folklorcu, jimnastikçi ve öğretmendir. Limasol'da her bayram O'nun katkıları ile kutlanır. Gündüz sahada gençlerin başında yer alırken, akşamları sahnede bir piyeste ya rol alır ya da sahne gerisinden oyunu yönetir. Toplumsal direniş günlerinin örfi idare/sıkıyönetim komutanı olarak bilinir." Silman, *age.*, s. 34-35.

¹²⁶⁴ Silman, *age.*, s. 43-46.

KKTC eski Başbakanlarından Mustafa Çağatay,* Limasol'da TMT'nin ilk kurucuları arasındaydı, o yıllarda DTB'nin de sekreterliğini üstlenmiştir. 1963 Kıbrıs çarpışmalarında Limasol'da kurulan Üçlü Komite (Türk-Rum-İngiliz)'de çalıştı. 13 Şubat 1964 Limasol direnişinde yer alarak, Rum saldırılarına karşı çarpışmaları yönetti.¹²⁶⁶ TMT kurulunca, TMT'nin asıl yükünü Ada'nın her yerinde spor kulüpleri üstlendiği gibi Limasol'da da, DTB ve TOL üstlendi, bu iki kulüp TMT'nin Limasol'da nüvesini teşkil etti.¹²⁶⁷

DTB denilince akla gelen isimlerden biri de Yücel Köseoğlu'dur.* Köseoğlu DTB'ni; "LTSK ve sonradan *DTB sadece bir futbol kulübü değil bir kültür merkezidir*" olarak tanımlar. Köseoğlu da, diğer gençler gibi kulübün okuma odasındaki kitaplıktan faydalanır, gazeteleri okur, salonunda masa tenisi oynardı. Köseoğlu, gençlik yıllarında Ziya Rızkî'dan etkilenmiş, Rızkî'nın kulüpte verdiği okumanın önemi hakkındaki konferansları dinlemiş, sosyal yaşamı anlattığı bilgiler ile bilinçlenmiş, sevgi, saygı ve disiplinin önemi kavramıştı.¹²⁶⁸

Önder Konuloğlu,* DTB denilince hatıralara gelen diğer bir aktördür. "*DTB, yazılması ve okunması gereken bir tarihtir*" şeklinde DTB'ni tanımlamıştır. Konuloğlu, DTB ile ilgili anıları şöyle aktarır: "DTB, Türk toplumunun varoluş mücadelesinde ve gençlerin yetiştirilmesinde büyük rol oynadı. '*Kör zaman*' denilen 1930, 40'lı yıllarda '*modern bir kuruluş ve kültür yuvasıdır.*' DTB'de toplumun sevgi, saygı ve dayanışma içinde olmaları gerektiği vurgulandı, sosyal

¹²⁶⁵ Silman, *age.*, s. 57.

¹²⁶⁶ "Merhum Başbakan Mustafa Çağatay, Ölümünün 30. Yılı dönümünde Yarın Anılıyor", *Havadis Kıbrıs*, 2 Nisan 2019. <https://www.havadiskibris.com/merhum-basbakan-mustafa-cagatay-olumunun-30-yildonumunde-yarin-aniliyor/>, Erişim: 19 Nisan 2020; 16.01. "Mustafa Çağatay, 1964 yılının Şubatında verilen özgürlük mücadelesi esnasında Limasol Sancak Karargâhında görevlidir. Telefon başında cepheden gelen mücahidin mermi isteklerine cevap vermeye çalışır. Mermi yoktur. Mermi isteklerini büyük bir maharetle cevaplar, belki de cephelerin bozulmasını önler. Sabır ve zekâsını kullanarak, o zor koşullarda olağanüstülüğü başarır, mücahidin moralini üst düzeyde tutar." Silman, *age.*, s. 32-33.

¹²⁶⁷ Silman, *age.*, s. 21.

¹²⁶⁸ "Yücel Köseoğlu, doğumu LTSK'nın kuruluşu ile bir olan, çocuk yaşlarda kulübe üye olan, kulübün amigoluğunu dahi yapan, maçlarda ilk yardım çantasını taşıyan, DTB yönetiminde de hizmetleri geçen, KTFF'nda DTB'nin 15 yıl süreli temsilciliğini yapan, 19 Mayıs Lisesi tarih öğretmeni olan bir kişidir. 1969'da Bayrak radyosuna atanır, birçok kimse kendisini radyodan mücahitlere yaptığı moral verici konuşmalar ile tanır." Konuloğlu, *age.*, s. 63-64.

yaşama hazırlanan gençlere rehber olundu, direnme gücü kazandırıldı.”¹²⁶⁹
TMT kurulunca bir üyesi oldu.

Caymaz, Limasol’da DTB lisansı sporcusu olarak orada futbol oynadığını ifade etti. O dönemler içerisinde gençlerin yapacağı fazla bir etkinliği olmadığından gençliği DTB kulübünde geçti. Bütün arkadaşları da kulüpler de spor yaparak, çeşitli etkinliklerde bulunurdu. Kulüplerde birlik beraberlik vardı. O dönemde kulüpler bir okul gibiydi. Bu okul içerisinde kulüp yöneticileri, Kıbrıs Türk toplumunun geleceği olarak gördüğü gençlere çok önem verirdi. Kulüpler çok değerli yöneticilere sahipti. O yöneticiler içerisinde hemen hemen büyük ekseriyeti teşkilat başkanlarıydı, teşkilat içerisinde yer alırlardı. Dolayısıyla o kulüplerde bulunan gençler de o dönemlerde aynı şekilde muhakkak bir teşkilatın içerisinde yer alırdı.¹²⁷⁰ Caymaz bu şekildeki sözleriyle bir anlamda Limasol’daki okul-kulüp-teşkilat bağlantısını ortaya koymaktadır.

Kulüp Başkanı Ziya Rızkı’dır. Caymaz’a göre Rızkı, gerçekten çok değerli bir yönetici, ileri görüşlü, çok demokrat, sosyal yönden de çok güçlü bir kişiliğe sahipti. Aynı zamanda Limasol’da TMT’nin lideri ve Limasol Serdarı konumundaydı. DTB Kulübü’nün Kütüphanesi ve kütüphane kolu, müzik kolları, izcilik kolu vardı. DTB’ne giden sporcular ve gençler mutlaka bir okul disiplini ve düzeni içerisinde bir etkinlik içinde bulunurdu. O dönemde gençliğin imkânları kısıtlıydı, dolayısıyla kulübün imkânları gençler için bulunmaz bir nimetti.¹²⁷¹

Özel Aygın, fakir ve kalabalık bir ailenin ikinci çocuğuydu. İlkokul, ortaokul, liseyi Limasol’da okudu. 15 yaşına gelene kadar altı yıpranmamış bir kösele ayakkabının hep özlemine duymuştur. 15, 16 yaşında Doğan Türk Birliği’nde

¹²⁶⁹ “*Önder Konuloğlu, spora ve DTB’ni bir yaşam tarzı olarak benimseyen bir ailenin ferdidir. Küçük yaştan itibaren DTB kulübüne gider, Ziya Rızkı ve diğer büyükleri tarafından eğitilir, yetiştirilir. Yaşı tuttuğu gün DTB lisansı çıkarılır, 1958’de, 15 yaşında iken DTB genç takımına katılır. DTB’ne futbolcu, çalıştırıcı ve idareci olarak yıllarca hizmet eder.” Konuloğlu, *age.*, s. 114-118.

¹²⁷⁰ Günay Caymaz ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

¹²⁷¹ Günay Caymaz ile gerçekleştirilen görüşme, 09 Kasım 2021.

futbola başladığında, kulüpten büyük destek görmüş, yıllardır özlem duyduğu ayakkabıyı giyebilmiştir. Dolayısıyla DTB onun için kulüpten öte bir ikinci yuvadır, kulüp yöneticileri, büyükleri ikinci bir ailesiydi. DTB Kulübünü sıcak bir yuva olarak gördü. 1953 yılında ilk lisansı KOP'tan çıkar ve ikinci kümede olan DTB'nde oynamaya başladı. Limasol'da Rum takımı AEL'de vardı. Türkler kendi takımlarından sonra şehrin takımı birinci kümede de oynadığı için 1955 öncesi AEL'i desteklerdi. Birkaç Türk futbolcunun da AEL'de oynaması bir etkendi. Ancak Çetinkaya Limasol'a AEL ile karşılaşmaya geldiğinde bütün Türkler Çetinkaya'yı desteklerdi. Aygın o dönemde bütün Türk takımlarının Kiliseye ait Rum stadyumlarında maç yaptıklarını dile getirdi.¹²⁷²

Özel Aygın, o dönemde okulların yanı sıra “*spor kulüplerinin birer eğitim merkezi*” olduğuna vurgu yaptı. Aygın konuyla ilgili görüşlerini şöyle açıkladı:¹²⁷³ “Halk kulüplere çok büyük saygı duyardı. O dönemde kulüplerin başında, kulüpte uzun yıllar oynamış, saygı duyulan ve halkın sevdiği, bildiği kişiler getirilirdi. TMT kurulduğu zaman, kulüpler birer alt karargâh olarak kullanıldı. Kulüplerde teşkilatı da güçlendirecek bir yapı vardı. TMT'ye üyeler kulüplerden seçilerek ve kulüplerin içinde yemin ettirilerek Teşkilata kazandırılırdı. Bu sporcuların çoğu öğrenci olduğu için okullarda Teşkilat üyesi öğretmenler tarafından da izlenirdi. Aygın, Ankara'da yüksek tahsilde iken, Aydın Sami vasıtasıyla, yakın arkadaşları olan Üner Berkalp ve Önder Natık ile birlikte yemin ederek Teşkilata girdi. Müteakiben yaz tatili öncesi 21 gün süreli Zirköy'de eğitim gördü. Kıbrıs'a döndüklerinde görev yeri nedeniyle üç arkadaş ayrıldı ve Aygın Larnaka'da görev aldı ve Demirspor'da oynamaya başladı. Yeşil Petek karargâhında görevlendirildi. Demirspor bünyesinde Ayrıca Sarı Petek ve Özel Grup da vardı. Kulüp Başkanı olarak Necdet Beyi hatırlar. Necdet Bey Larnaka'da Teşkilatın üst düzey yöneticisiydi. Serdarlık da yaptı. Eşi de yine Teşkilatın bir üyesi mücahidesiydi. Hatırladığı Dr. Haluk Avni de Teşkilatın

¹²⁷² Özel Aygın ile gerçekleştirilen görüşme, 30 Kasım 2021.

¹²⁷³ Özel Aygın ile gerçekleştirilen görüşme, 30 Kasım 2021.

bir üyesidir.” Dolayısıyla Ada sathında olduğu gibi Limasol’da da okul-kulüp-Teşkilat bağlantısı Özel Aygın anlatımında da kolaylıkla görülebilmektedir.

4.2.4.2. Türk Ocağı Limasol Spor Kulübü

Türk Ocağı Spor Kulübü’nün temeli Larnaka Türk Ocağı’na dayanmaktadır. Larnaka Türk Ocağı, Anayasası (Tüzüğü)’nin birinci maddesine göre, sosyal ve kültürel bir kurum olarak Larnaka Türk Kulübü ile Larnaka Kültür Ocağı’nın, 18 Mart 1946’da birleşmesinden meydana gelmişti. Türk Ocağı, kulüpler yasasına göre kurulmuş, kuruluş amaçları içinde kültüre, bilgiye, spora yer vermiştir (madde 2). Ocağın renkleri sarı-lacivert, şiarı “*Türk, Övün, Çalış, Güven*” olarak belirlenmiştir. Başlangıçta “Temsil Komisyonu, Aytisma ve Konferans Komisyonu ve Kütüphane Komisyonu” olmak üzere üç komisyon teşkil edilmiştir (madde 33). Spor faaliyetlerinin seçilecek bir genel kaptan ile yürütülmesine karar verilmiştir (madde 34).¹²⁷⁴ Türk Ocağı kuruluşunu müteakip 18 Nisan 1946’da CHP Genel Sekreterliği’ne yazılı bir başvuru yaparak Halkevleri’nin bir kolu yapılması, “*Halkevleri İdare ve Teşkilatı Talimatnamesi*” ve “*Çalışma Talimatnamesi*” gönderilmesi, ayrıca gönderimi kesintiye uğrayan “Ulus” gazetesi ile 6 fasikülü gönderilen “İnönü” Ansiklopedisi’nin 7’nci fasikülünün gönderilmesi talep edilmiştir. Bu talebe CHP Genel Sekreterliğince verilen 29 Mayıs 1946 tarihli cevabi yazı ile Türk Ocağı çalışmalarının Halkevlerine çevirme isteğinin olumlu bulunduğu, diğer isteklerin karşılandığı bildirilmiştir.¹²⁷⁵ Ancak CHP Genel Sekreterliği’nce, Larnaka Türk Ocağı’nın 2 Temmuz 1946 tarihli talebine ilişkin, 13 Eylül 1946’da yazılan bir yazı ile “*Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesinde değişiklik yapmaya imkân olmadığından şimdiki Türk Ocağı şeklinde kalmanızın daha faydalı olacağı düşünülmüştür*” şeklinde cevap verilmiştir.¹²⁷⁶ Türk Ocağı’nın 2 Temmuz 1946 tarihli mektubunun başlangıcında, “32 senelik bir maziye sahip olduğu, 1914

¹²⁷⁴ BCA/CCA, 490-100-1295-301-1-54, 55, 58 Türk Ocağı’nın Anayasası.

¹²⁷⁵ BCA/CCA, 490-100-1295-301-1-65.

¹²⁷⁶ BCA/CCA, 490-100-1295-301-1-46, 51, 52, 53.

yılında ‘Türk Kulübü’ ismi altında kuruldukları, binalarının 5 odalı olduğu, amacının Türk çocuklarını sinelerinde toplamak olduğu” yer almaktadır.

Larnaka Türk Ocağı'nın kökeni 1929'lara uzanır. Türk Ocakları'ndan esinlenerek bir benzeri de Limasol'da kuruldu. Doğan Türk Birliği'nden 1948'de ayrılanlarla Doğan Güneş isminde ayrı bir kulüp kuruldu. Tekrar birleşilir, tekrar ayrılır ve 1952'ye gelindiğinde Türk Ocağı Kulübü 1929'daki özüne kavuştu. TOL o dönemlerde DTB ile iç içe olmuş bir kulüptür. Bu nedenle söz konusu kurulma, birleşme ve tekrar ayrılma süreçleri ile ilgili hususlar yukarıda DTB bölümünde verilmiştir. Ayrıca TOL sporcuları ile görüşmelerde kulübe ait bilgiler yer almaktadır. Bu süreci o dönemin kulüp başkanlarından Hasan Öztürk;¹²⁷⁷

“Ocağa girişimden önce, ortaokul ve lise dönemimizde var olan Limasol TSK'ne gider, masa tenisi oynardık. LTSK biz gençlerin, sosyal ve sportif etkinlikler için uğrak yerimizdi... Doğan Güneş'le LTSK'nın birleşmesinden DTB doğar. Ancak bazı Doğan Güneşçi'ler bu birleşmeye ısınmadı ve işler yine koptu ve arkasından Türk Ocağı kuruldu 1952'de... Başkan oldum...”

şeklinde kuruluş sürecini özetlemiştir. O dönemde kulüplerin birleşmelerinin özünde toplumsal birlikteliğin sağlanması, kaynaştırılması ve daha güçlü bir şekilde Rum takımlarının karşısına çıkılarak onların mağlup edilmesi olgusunun yattığı değerlendirilmektedir.

Mavnacılar olarak bilinen TOL, 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra, Girne'ye taşındı. DTB ve TOL'un rekabeti, Limasollularda tatlı anılar bırakan pek olayın esin kaynağı olmuştur.¹²⁷⁸

Ayhan Nazım, Limasol Sedat Simavi İlkokulu ve 19 Mayıs Lisesi mezunudur. EOKA'nın faaliyete geçtiği yıllarda, okullarda öğretmenleri tarafından gelişen durumlar hakkında bilgilendirilir, Türklüğün Kıbrıs'taki durumunu anlatılmaya çalışılırdı. Gençler de durumu idrak ederek bir Türk

¹²⁷⁷ Atun, age., s. 73.

¹²⁷⁸ Konuloğlu, age., s. 48-50.

evladı olarak kendilerini geliştirmeye çalışır, mücadeleye hazırlardı. Bu şartlar altında Nazım, lise yıllarında okul takımında da futbol oynarken Türk Ocağı Spor Kulübü ile tanıştı, kulübe takılmaya başladı. 1961 yılında Türk Ocağı Spor Kulübü'nde spora başladı. İzcilik faaliyetlerine de kulübün izcilik teşkilatı içerisinde katıldı. Diğer görüşmecilerden farklı olarak ilk yardım konularında da eğitim aldıklarını ifade eder. İzci grubu olarak Ankara'ya eğitime gitmiştir. İzcilik eğitimlerinin kazandırdığı en önemli nosyon birliktelik olmuştur. Beraber, birlikte hareket etmenin faydaları, ayrı hareket etmenin zararlarının benimsetilmiştir.¹²⁷⁹

Ayhan Nazım TOL ve dönem ile anılarını şu şekilde dile getirdi:¹²⁸⁰ “Kulüp binası kiralıktı. Kulübün toplantı odası, oyun odası ve kütüphanesi bulunmaktaydı. Sporcuların toplantı gecelerinde, bilgilendirmeler yapılır; tavlâ, dama, satranç oynanır; çoğu Atatürk konulu olmak üzere kütüphanesinde bulunan kitaplar okunurdu. Kulüp idarecileri de Türk Milliyetçiliği yönünde sporculara bilgiler aktarır, gelişen durumlar hakkında bilinçlendirirdi. Kulüp yönetiminde Hasan Öztürk, Ertuğrul Şahin, Hasan Karagöz gibi isimler vardı. Çoğu Teşkilat mensubuydu. Bilhassa başkanlık da yapan Hasan Öztürk etkili bir Teşkilat mensubuydu. 1956-57 yıllarında Bafta görevli iken EOKA kurşunlarının hedefi olup, vurulmuştur. Öztürk, Türklüğün ne olduğunu sporcularına anlatır, Rumlar ile pek arkadaşlık olmaz, dostluk olmaz şeklinde devamlı telkinlerde bulunurdu. Nazım, Sedat Simavi İlkokulunda yemin ederek Teşkilata katıldı. Kulüp başkanlarının, idarecilerinin teşkilat mensubu olduklarını ve teşkilatlanma ile ilgili görevli olduklarını toplumlar arası çatışmalar başlayınca öğrendiler. Kendisine yemin ettirenlerin yüzünü görmediğini ancak, DTB Başkanı ve yöneticileri olduğunu tahmin etmektedir. Teşkilat açığa çıktığında yaşı 16, 17'nin üzerindeki herkesin gizli mukavemetçi olduklarını gördü. Bu gençler müteakiben mücahit olarak mücadeleye devam etmiştir. Çanaklama faaliyetlerinden o gece silahlar Kulübe getirildiği zaman haberleri olmuştur, bütün gece silahlar temizlendi, yağlandı, kullanıma hazır hale getirilmiştir.

¹²⁷⁹ Ayhan Nazım ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Kasım 2021.

¹²⁸⁰ Ayhan Nazım ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Kasım 2021.

Mevziler hazırlanmış ve işgal edilmiş, silahlar mevzilere dağıtılmıştır. Mevzilere girildiğinde izcilik eğitimlerinden itibaren kazanılan dayanışma içinde hareket etmenin faydaları görülmeye başlanmıştır.”

Limasol’da DTB ve TOL olmak üzere birbiri ile rekabet içinde olan iki Türk spor kulübü bulunmaktaydı. DTB Başkanı ve Limasol Serdarı Ziya Rızkı’nın, diğer kazalarda olduğu gibi Limasol’da da güç birliğinin sağlanması girişimleri sonucu iki kulüp kısa bir süreliğine birleşti ancak kısa süre sonra tekrar ayrılık görüldü. TOL, halkın, liman işçilerinin takımıydı ve mavnacılar olarak bilinirdi. Bu iki kulübün tatlı rekabeti kuzeye göç ettikten sonra Girne’de de sürdü ve günümüze taşındı. Nazım, 19 Mayıs Lisesi, spor öğretmeni Macit Cevdet aracılığıyla DTB ile tanışmıştır. Cevdet koyu bir DTB hayranı olduğu gibi okulda da teşkilatlanmadan sorumlu bir öğretmendi. Nazım’ı elinden tuttu, kulübe götürdü ve kayıt yaptırdı. Ancak Ocakçı olan babası, oğlunun DTB antrenmanlarına başladığını duyunca derhal tepki göstermiş ve “*Sen bir Ocakçısın der!*”, ve Nazım’ın DTB’den ilişkisini kesmesini istedi O gün bugündür Nazım bir TOL mensubudur.

Nazım, spor kulüplerinin varoluş mücadelesinde ne anlama geldiğini, rolünün ne olduğunu, hangi gaye ile kurulduğunu 1963 olaylarından sonra daha iyi idrak ettiklerini belirtti. “Spor kulüplerinin birçoğu o dönemlerde, Kıbrıs’taki Türklerin varlığını ayakta tutmak, gençleri bir arada tutmak ve gençleri bir araya getirerek geleceğe hazırlamak maksadıyla kurulduğunu ifade etti. Kıbrıs’taki tüm spor kulüplerinin öncelikli görevlerinin en büyüğü de buydu.”¹²⁸¹

4.2.4.3. Diğer Futbol Takımları

Özel Tahsin, teşkilatlanma ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etti:¹²⁸² “Teşkilatın genellikle gençliğin gittiği, spor faaliyetlerinin yapıldığı kulüplerde

¹²⁸¹ Ayhan Nazım ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Kasım 2021.

¹²⁸² Özel Tahsin ile gerçekleştirilen görüşme, 05 Kasım 2021.

kümelenmişti. Kulüplerin kalabalık olması nedeniyle, yapılan Teşkilat toplantıları sportif amaçlı olduğu düşüncesiyle şüphe çekmez ve kulüplerdeki gençlerin oluşturduğu TMT teşkilatı süratle ancak gizli bir yayılır ve genişlerdi. Kardeş kardeşin, baba oğulun bu teşkilatta olduğunu bilmez, birbirlerine söylemezdi. Tahsin bu görüşünün doğruluğunu, gençlik yıllarında DTB taraftarı olarak sık sık kulübe gidip, kulüpte görüşmeler ve toplantılar yapıldığını gördüğü halde, bu olayların futbolun içerisindeki faaliyetler olarak değerlendirdiklerini ve bu faaliyetlerin dikkat çekmediğine vurgu yaparak ortaya koymaya çalıştı. Tahsin ayrıca;

“Zaten özellikle spor kulüplerinin çekirdek olarak seçilmesinin de esas nedeni buydu. Şüpheden uzak ve yanlış anlamalara fırsat vermeden, açık vermeden bu genişlik ve futbol bu çatı. Çünkü o dönemlerde insanların gidebileceği pek sinemada yoktu, pek tiyatrodada yoktu, sadece futbol vardı. Yani bu toplumu kaynaştıran, birleştiren, sosyal bir faaliyet olarak futbol kulüplerimiz vardı ve belki de her ilçede hemen hemen her köy ile 1935'lerden 40'lardan sonra kurulan spor kulüplerimiz buna hazır gibiydi. Bu nedenle bu gizli teşkilat spor kulüplerimiz vasıtasıyla görevini gayet iyi bir şekilde yerine getirdi”

değerlendirmesinde bulundu, TMT'nin kaynağının kulüpler olduğu inancındaydı.

Ali Gürçağ, ilköğrenimini köyünde, orta ve lise tahsilini Limasol 19 Mayıs Kolejinde tamamladı. 1960 yılında öğretmen oldu. Gürçağ Binatlı Spor Kulübü'yle ilgili anılarını şu sözleriyle ifade etti:¹²⁸³ “Öğrencilik yıllarında Binatlı Spor Kulübüne üye olmamasına rağmen kulübe gider, kütüphanesinden istifade eder, Kütüphanesinde bulunan kitapları okurduk. Büyükler tarafından gençler bilinçlendirildi. O dönemlerde kulüplerin kütüphane ya da kitaplık adını verdikleri yerler önemli birer kültür merkezleriydi. Türkiye'den kulüplerin getirttiği kitaplar orada bulundurulur ve halkın istifadesine sunulurdu. Gençleri ve halkı bilinçlendirmek üzere çeşitli konferanslar düzenlenirdi.”

Gürçağ, lise yıllarında, EOKA tedhiş hareketlerinin kendilerine de yöneleceği bilinci ile kulüp üzerinden geceleri sınır bekçiliği, gözcülük gibi

¹²⁸³ Ali Gürçağ ile gerçekleştirilen görüşme, 08 Kasım 2021.

görevler verildiğinden bahsetti. Yine EOKA'ya gözdağı vermek üzere çeşitli yerlerde duvarlara Volkan yazıları yazılmıştır.

Gürçağ, Ağustos 1958'de Teşkilata katılmıştır. Daha önce kısa bir süre olsa da Volkan teşkilatı içinde yer almış, devriye ve gözcülük görevleri yapmıştı. Bu görevler öncesinde de gözcülük yapacağına, gördüğünü, duyduğunu kimseye söylemeyeceğine dair kendisine bir ön yemin ettirilmişti. Gürçağ, TMT'ye girerken ettikleri yeminde amacın, "*Türk'ün malını, namusunu, şerefini, haklarını sadece korumaktır, saldırmak değil, talimat budur*" şeklinde belirtti ve TMT'nin savunma amaçlı kurulduğuna dikkat çekti. Gürçağ, 1958-63 yılları arasında mukavemetçilik, 64-69 yılları arasında da mücahitlik yapmıştır. Gürçağ, bölgesindeki yapılanmayı şöyle aktardı:¹²⁸⁴ "Teşkilat 1955 ile 63 arası yer altındaydı. Orduya benzetecek olursak, Teşkilat beşer kişilik hücre sistemine göre kuruldu, bir hücre üyesi diğer hücre üyesini tanımazdı. TMT'nin en üstünde Lefkoşa'da Bayraktarlık vardı. Limasol'da bir Limasol Sancağı teşkil edildi. Türkiye'den gelen bir subay sancaktar, yardımcısı da Kıbrıslı bir kişi Serdar olarak görev yaptı. Bu kişi genellikle halkın bildiği, sevdiği bir kişiydi, genellikle de bir kulüp başkanıydı. Limasol Sancağında; Erdin Bölgesinde Malazgirt; Merkez Bölgesi'nde Mohaç; Binatlı Bölgesinde Kosova Kovanı olmak üzere üç kovan teşkilatı vardı. Kosova Kovan Beyi başlangıçta Mehmet Manavoğlu, nakil oluşu sonrasında yerine Selçuk Efem geçti. Gürçağ, Kovan karargâhında Kovan Beyi yardımcısı ve Dal-2 (istihbarattan sorumlu personel) olarak görevlendirildi. Ramadan Halil Dal-4 (lojistik ve ikmalden sorumlu personel), Ramadan Mehmet Dal-3 (harekât ve eğitimden sorumlu personel), Kamil İbrahim Çerkez de telsizci (o zaman kodlu olarak çalgıcı denir) olarak görev yaptı. Kosova kovanına 7 köy bağlıydı. Kovana bağlı 40-45 kişiden oluşan petekler teşkil edildi. 1964 yapılanmasından sonra petekler bölük olarak anıldı. Bu köylerin eğitimi Kosova kovan karargâhı sorumluluğunda yürütüldü ve eğitim silahlarına sahiptiler."

¹²⁸⁴ Ali Gürçağ ile gerçekleştirilen görüşme, 08 Kasım 2021.

Gürçağ, bu teşkilatlanmada spor kulüplerinin rolünü ve Kosova Kovani kulüp bağlantısını, *“tabii bütün spor kulüpleri bir paravanıdı. Hatta izcilik de güya izci kampı kamufle yapmak için, izciyim kamp kurarım, ancak eğitim yapardık, yaptırılırdı”* şeklinde ortaya koymaya çalıştı. Sporcular da futbolun yanında teşkilat ile ilgili görevlerini yerine getirdi, gerginlik dönemlerinde bir baskına uğramamak için devriye, gözcülük gibi görevler icra ederlerdi. Gürçağ, teşkilat yer altında iken belirli kulüp mensuplarının teşkilatta olduklarını, ancak teşkilat yer üstüne çıkınca Binatlı’da da sporcular dâhil hemen hemen herkesin teşkilata katıldığını ifade etmiştir. Binatlı TSK, gerek Binatlı ve civarıyla gerekse Limasol ile bağlantılar ve dostluklar kurulmasında, halk arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde önemli rol oynamış, futbol kulüplerinin dostluk karşılaşmalarıyla insanlar bir araya gelmiş, birbirini tanımış, dostluklar kurulmuş, bir anlamda futbol üzerinden kaynaşma ve birliktelik sağlanmıştır. O devirde Binatlı Spor Kulübü Başkanı olan Ahmet Ziya Bey de teşkilatın içindedir.

Gürçağ’ın anlatımında dikkat edilecek olursa, düzenlenen futbol karşılaşmaları için “dostluk karşılaşmaları” tabirini kullandı. Bu tabir inceleme dönemimizde bütün Ada için geçerli bir tabirdir. Karşılaşmalar rekabetten ziyade kuruluş amacına yönelik olarak dostluk maçları şeklinde yapılmıştır. Halkın hafta sonları iki eğlence kaynağından biri futbol maçı diğeri ise varsa sinemadır. Maçlardan önce misafir takım ev sahibi takımı ziyaret eder, imkânlar ölçüsünde ağırlanır, maçtan sonra hep birlikte hamama gidilmiş. Gece yatıya kalınacaksa ev sahibi yöneticiler, misafir yöneticileri; ev sahibi sporcular ise misafir sporcuları evlerinde misafir ederlermiş.

Çetin Gürçağ, Limasol İngiliz Koleji mezunudur. Binatlı TSK’da bir dönem futbol oynayan ve yöneticilik yapan Gürçağ kulüp binasını şöyle tasvir eder: “Kulübün binası köyde kiralık bir binaydı. İçinde büyük bir salon ve büfesi vardı. Binada idari oda, konuk odası gibi ilave bölümler de bulunmaktaydı. Toplumlar arası çatışmalar başlayınca kulüp binası Teşkilatın karargâhı oldu, idari bölüm irtibat bürosuna dönüştürüldü. İrtibat bürosu vasıtasıyla köy halkının ihtiyaçları

karşılandı.”¹²⁸⁵ Gürçağ binanın diğer bölümlerinden söz etmeden istemsizce büfesinden söz etmesi esasen önemliydi. Çünkü kulüplerin büfeleri, çay ocakları önemli yerlerdi. Oraları işletenler, Teşkilatın mensuplarıydı. Bilindiği üzere bu insanlar titizlikle seçilir ve güvenilir kimselerdi. Genellikle canlı posta kutusu görevi görürlerdi.

Gürçağ okul çağında yaşadığı ortamı gözünde canlandırır. Şimdi okul çağında iken gördüklerimi ben anlatayım:¹²⁸⁶

“İki toplumun yaşadığı bölgeler tamamı ile Türk semti, Rum semti diye ayrıdır. Okulları, kahveleri ayrıdır, karışık bir şey yoktur. Ancak İngiliz Okulu, Amerikan Akademi gibi enternasyonal okullarda karma öğrenim yapılır, onun haricinde liseler de ayrıdır. İbadet yerleri ayrı, imam ayrı, öğretmenler ayrı, iki halk kendi bölgelerinde kendi kültürünü yaşatır. Eğlence anlayışı farklıdır, evlilik olayları hiç yoktur. Küçüklükten tanıdığı bir Rum arkadaşı evlenecektir. Düğününe katılıp, sağdıcı olmasını ister. Gürçağ durumun nazikliğini gerekçe göstererek, sağdıcılık yapamayacağını, düğüne gelip, tebrik edip hemen ayrılacağını söyler.”

Diğer yerlerde olduğu gibi, 1957 sonu, 58’de gerçek manada Türk toplum liderliğinin yönetiminde teşkilatlanma başlayıncaya kadar köyler, küçük yerleşim yerleri kendi başlarına bir takım savunma önlemleri alırdı. Bunun neticesinde merkezden yönlendirilen bir köy teşkilatlanması Binatlı’da da gerçekleştirilmiş ve Gürçağ 1958’de Teşkilata katılmıştır. Gerekli eğitimleri Kıbrıs’ta almıştı. Gürçağ, başlangıçta beş kişilik bir timin komutanıdır. Bir anlamda oba/oğul beyidir. Geceleri EOKA hareketleri izlemek üzere gözcülük ve devriye görevleri icra edilmiş. Limasol’da Sancak karargâhında ise Dal-4 (ikmal ve iaşe sorumlusu) olarak görev yapmıştır. Limasol’dan bölgelerine silah ve mühimmat sevkiyatını yönetmiştir.¹²⁸⁷

Çetin Gürçağ, Limasol’da Teşkilat içerisinde etkin görevlerde bulunması ve Binatlı TSK Başkanlığını da yapması nedeniyle bölgesindeki teşkilatlanmanın spor kulüpleri üzerinden yönlendirildiği ifade etti. Gürçağ

¹²⁸⁵ Çetin Gürçağ ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Kasım 2021.

¹²⁸⁶ Çetin Gürçağ ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Kasım 2021.

¹²⁸⁷ Çetin Gürçağ ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Kasım 2021.

anılarını şu sözlerle dile getirdi:¹²⁸⁸ “Teşkilatın özünde gizlilik yatar. “*Benim teşkilatta olduğumu siz bilmezsiniz, sizin teşkilatınızı ben bilmem*” için özü böyle bir oluşumda saklıydı. Teşkilata üye alma, kulüplere giden kesimin gençlik olması nedeniyle önce spor kulüplerinden başladı. Köylerde de öğretmenler bu teşkilatı organize etti. Önce öğretmen girerdi teşkilata, onun çalışmalarıyla o köyde kimlerin gireceği belirlenirdi. Spor kulüplerinde de faaliyetler böyle yürütülürdü. Köylerde voleybol, basketbol sınırlı olsa da futbol mutlaka vardı. Herkes kendi futbol malzemelerini temin etti, teşkilatlanma gelişti, büyüdü. Müteakiben kulüpler üzerinde peyder pey, gruplar halinde Ankara'ya eğitime gidildi ve orada 15 gün, bir ay eğitim temel askerlik eğitimi ve silah eğitimi görüldü.” Eğitime spor kulüpleri üzerinden gidildiği Peker Turgud'un ifadesiyle de uyumludur.

4.2.5. Baf Bölgesi

4.2.5.1. Ülkü Yurdu Türk Spor Kulübü

1940'lı yıllar, Kıbrıs Türk toplumunun Ada çapında varlıklarını sürdürebilme mücadelesine giriştikleri, bu amaçla tüm kazalarda her yönden teşkilatlanma yoluna gittikleri yıllardır. Baf ve civarında, bugün yaşanan sosyo-kültürel ve sportif aktivitelerin tohumları bu yıllarda atılmıştır. BÜY, Türk toplum liderliğinin teşkilatlanmasına paralel olarak ve bu teşkilatlanma sürecinde bir takım sosyo-kültürel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak 1947'de kuruldu. Baf kazasında kurulan kulüp, Baf kazasının 43 Türk köyünün simgesi oldu, kuruluşundan itibaren 43 köyünü kucakladı ve temsil etti. 1974 öncesi sportif faaliyetlerin yanı sıra, sosyo-kültürel faaliyetlerin organize edildiği ve önemli kararların alındığı ulvi bir yer haline dönüştü.¹²⁸⁹

¹²⁸⁸ Çetin Gürçağ ile gerçekleştirilen görüşme, 27 Kasım 2021.

¹²⁸⁹ “Kıbrıslı olmanın yanında, Baflıların kendilerine özgü bölgesel kültürel farkları, kendilerine özgü hala daha orijinalleri yapılamayan köy ürünleri ve gururla yaşattıkları adetleri mevcuttur. İşte bunların yaşatılması Birlik, Dernek ve Kulüplerin yaşatılması ile mümkün olacaktır.”

BÜY'nun logosu, Kırmızı şilt üzerine yeşil renkte yazılan 'Ü' harfi, beyaz renkte 'Ü' harfinin içine gelecek şekilde yerleştirilen 'Y' harflerinden ve 'Ü' harfinin noktalarının arasına yerleştirilen meşaleden oluşur. Logosundaki kırmızı renk; Türklüklerini, Türk Bayrağını ve Türk'ün gücünü, yeşil renk; spor ve bereketi, beyaz renk; saflık ve temizliği, meşale ise; hiç sönmeyecek mücadele azimlerini temsil etmektedir.¹²⁹⁰

O yıllarda tüm Ada sathında olduğu gibi Baf'ta da çok zor koşullar altında, malzemedен ve tesislerden yoksun sadece spor yapma azmi ile futbolun büyüüne kendilerini kaptıran bir avuç insan kendi çabaları ve imkânları ile bir şeyler yapmaya çalışmıştır. 1940'lı yıllarda Baf'ta bulunan ve Türk toplumunu bir çatı altında toparlamaya çalışan tek örgütlü yapı Baf Türk Birliği'ydi. Birlik, sportif faaliyetlerin yanı sıra, o yıllarda siyasal gelişmelerle ve Türk halkının yürütmekte olduğu varoluş mücadelesi adına da çalışmalar yürütmüştür. Baf Türk Birliği'nin kurulduğu yıllarda Demirspor adında bir futbol kulübü de kurulmuş, yetenekli gençlerden bir futbol takımı oluşturularak, Rumlarla ve diğer Türk takımları ile karşılaşmalar yapılmıştır. Bir müddet sonra kapanan Demirspor'un yerine İnkılap Spor kurulmuştur. 1947'ye gelindiğinde içinde bulunulan şartlar Türk toplumunda yeni bir kulüp kurma fikri doğurdu. Bu fikir dönemin ünlü Avukatlarından Halit Ali Rıza Bey ve önemli ticaret adamlarından Derviş Ahmet Raşit Bey tarafından hayata geçirildi. 40 üyeli kuruluş dilekçesi Avukat Halit Ali Rıza Bey tarafından hazırlanarak, İngiliz sömürge yönetimine sunuldu ve Ülkü Yurdu Spor Kulübü, Kıbrıs Türk spor tarihindeki yerini aldı. Kurucu başkanı Avukat Halit Ali Rıza Bey, Ülkü Yurdu Başkanı da Derviş Ahmet Raşit Bey olarak anılır.¹²⁹¹

Kuruluşundan 1955 yılına kadar geçen süreçte Ülkü Yurdu Spor Kulübü'nün verdiği mücadele, özellikle Rum takımları ile yapılan karşılaşmalar

Özdemir Tokel (Ed.), *Baf Ülkü Yurdu Spor Kulübü 60. Yıl Dergisi*, T-Medya (Tokel Ltd.), (yy.), 2007, s. 7.

¹²⁹⁰ Tokel, *age.*, s. 14.

¹²⁹¹ Tokel, *age.*, s. 9.

bir spor müsabakasından çok öte, bir Türklük mücadelesi, bir varoluş mücadelesinin sönmez bir meşalesi olarak değerlendirilmektedir. 1949 yılı, Türk Kurumları Federasyonu kurulma çalışmalarına Baf Türk Birliği'nin yanı sıra Ülkü Yurdu Spor Kulübü'nün de çağrılması varoluş mücadelesinin bir parçası olduğunun kanıtı olarak değer kazandı. Ayrıca dönemin futbolcuları arasında bulunan Kel Nayım, Süt, Bilon, Eşref, Nejdet ve Fadıl bir futbolcudan öte, varoluş mücadelesinin birer neferi olarak hafızalarda yer aldı. Yine dönemin yöneticilerinden Derviş Ahmet Raşit Bey, Halil Kazım Bey ve daha niceleri varoluş mücadelesine katkı sağlayan kişilerdi.¹²⁹²

1955'te Kıbrıs Türk Futbol Teşkilatı kurulduğunda Baf'ın da bir takımla temsil edilmesi kararlaştırılır. Ancak o dönemde Baf'ta Ülkü Yurdu ve İnkılap Spor adında iki futbol kulübü olması nedeniyle, yapılan girişimler neticesinde, iki kulüp Ülkü Yurdu İnkılap Spor Kulübü adı altında birleştirildi ve lige tek takımla iştirak edildi. Ancak meydana gelen fikir ayrılıkları nedeniyle bu birleşme iki sezon sonunda bozuldu ve 1959'dan itibaren kulüp tekrar Ülkü Yurdu adını aldı. Baf'ta Ankara'dan gelen Kara Harp Okulu takımı ile yapılan dostluk karşılaşması büyük yankı uyandırdı, halkı heyecana getirdi, Türk askerinin Baf'a ayak basışı olarak değer kazandı ve moral kaynağı oldu. Ayrıca Jandarma Gücü ile yapılan karşılaşmada yine halktan büyük ilgi gördü. 1964-68 döneminde lig karşılaşmalarına ara verilen dönemde Baf'ta futbola duyulan ilgi ve sevginin devam ettirilmesine yönelik Volkanlar, Akıncılar, Kartallar, Zaferler gibi takımlar teşkil edilerek bölgesel turnuvalar düzenlendi. Baf'a sıkışmış durumdaki Türk toplumu bu karşılaşmalar sayesinde sosyal etkinliklerini devam ettirme şansını yakaladı, toplumun morali yükseltildi.¹²⁹³ Volkanlar; Alçın, Aysin, Ali ve Alpay Volkan olmak üzere dört kardeş tarafından kuruldu, takımın ismi

¹²⁹² Tokel, *age.*, s. 10.

¹²⁹³ Tokel, *age.*, s. 11. "Diğer kazalarda olduğu gibi Baf'ta da kurulan bu kulüpler toplumda bir dinamizm oluşturur. Futbol sayesinde toplumun dayanışmacı ve direnişçi ruhunun kaybolmamasına, sürdürülmesine yardımcı olurlar. Sahasız Mutalloya köyünde halk, kayaları patlatarak futbol sahası inşa eder, futbol ligleri ile başlayan umut, devlet daireleri, mücahit siteleri, okullar yapılmasını teşvik eder. Amaç umutların canlı tutulması, yaşatılması, Türk toplumunun ayakta kalmasıdır." Ulus İrkad, "1964 Sonrasında Baf Enklavında Kurulan Futbol Ligleri", *Kıbrıs Türk Spor Tarihi*, Eralp Adanır (Ed.), Basım: Mesarya Ajans, Lefkoşa, 2016, s. 20-22.

Volkan direniş teşkilatından esinlenerek kondu, göğüslerinde ‘V’ harfi bulunurdu, soyadı kanunu çıkınca Volkan soyadını aldılar.

Ülkü Yurdu Spor Kulübü ismiyle kurulan kulüp 1974’ten sonra, Ali Volkan’ın çabaları ile Güzelyurt’a göç etti, Baf adının yaşatılması ve aidiyetin korunması, kurulduğu toprakların hatırlanması için 1975’te isminin başına Baf eklendi.¹²⁹⁴

BÜY Kulübü, o yıllarda Baf’ta Türk toplumunun vazgeçilmez bir sosyo-kültürel merkezi, bölgedeki Türk toplumunun bir araya gelmesine ve kaynaşmasına önyak oldu. Volkan kardeşler ve Mustafa Baf’lı kulübün önemli isimlerindendi. Ülkü Yurdu sporcu kaynağı bakımından Kurtuluş Lisesi futbol takımınca desteklendi, okul takımı Ülkü Yurdu bünyesinde toplandı. Spor Hocası Hüner Bey okul takımı ile birlikte BÜY kulübünü de topladı. 1963-68 döneminde hiç bir eğlencesi olmayan halkın moralini yükseltmek için bölgesel çeşitli spor kulüpleri kurularak turnuvalar düzenlendi. BÜY, karşılaşmalar için gelen civar köy takımları ve taraftarlarını sahasında toplayarak toplumsal bir kaynaşma ve dayanışmanın oluşumuna katkı sağladı. Toplumsal direnişin başlamasından sonra kulüp, Baf direnişine büyük katkı sağladı, kulübün sporcuları ve yöneticileri TMT mensupları olan kişilerdi. Kulübe hizmeti geçenlerden biri olan Cemal Kılıç, “... O dönemde daha lise 2’deyken, TMT’ye katıldık, diğer yerlerdeki kulüpler gibi Baf’ta da BÜY her şeyi ile TMT’nin yürüttüğü direnişe katılan ve mücahit veren en önemli merkezdi” şeklinde duygularını dile getirmiştir.¹²⁹⁵ Kulüp başkanlarından Mustafa Şefik Bey duygularını şu sözlerle paylaşmıştır.¹²⁹⁶

“... Baf bir okuldu, bu okulun fakültelerinden bir tanesi de BÜY’dür. Gerek spor yapma, gerek kültürel faaliyetler açısından Kurtuluş Lisesi ile beraber spor ve kültürel faaliyetleri yürüten tek kurumumuzdu. Şimdi Baf’tan bizlerin elimizde bu

¹²⁹⁴ Tokel, *age.*, s. 12.

¹²⁹⁵ Atun, *age.*, s. 42-43.

¹²⁹⁶ Atun, *age.*, s. 44.

kulüpten başka bir şey kalmamıştır... Şu anda halâ Baf ismini taşıyan Kıbrıs'ta iki kuruluş vardır. Baf Türk Birliği bir de Baf Ülkü Yurdu..."

Baf halkı Güzelyurt'a göç ederken şahsi eşyalarını Baf'ta bırakabilirken, en değerli varlığı olarak kabul ettiği Atatürk heykelini Güzelyurt'a taşıdı ve Kaymakamlık binası önüne yerleştirdi. Güzelyurt'ta yaşama tutunabilmenin yollarından biri olarak BÜY yeniden yaşama geçirildi.

Alçın Volkan Baf bölgesinde yaşananları şu şekilde ifade etti:¹²⁹⁷ "1964-68 döneminde köy takımları kurulduğunda Ali Volkan tarafından kurulan takımın ismi Volkanlar'dı. Formalarının önünde büyük bir "V" harfi yer aldı. Alçın Volkan, Ülkü Yurdu Kulübü'nün güzel maçlar çıkarması yanında, gençleri eğitmek, futbola hazırlamak için sürekli olarak da futbol sahasında çalışmışlar, içlerinden seçtikleri yakışıklı, kuvvetli, kafa yapısı uygun olanları takıma almışlar ve kendilerine Türk milletine sizi hazırlayacağız, geleceğimizi siz koruyacaksınız diye direniş ruhu aşılamışlardır. Müteakiben değerlendirilen gençlerden uygun olanlar teşkilata alınmıştır. Bu gençler EOKA'nın harekete geçmesini müteakip Baf bölgesi savunmasında yer aldı. Baf Sancağında TMT gizli teşkilat olarak, Ülkü Yurdu Kulübü'nün içerisinde nüvelendi ve oradan Rum saldırılarına karşı acil olaylara, Türk köylerinden yardım isteyenlere yetişilmeye çalışıldı ve birçok yerde Rumların yaptıkları tedhiş hareketleri önlendi. Saldırılarından şehit olanlar Ülkü Yurdu Spor Kulübü'nde teneşire konularak yıkandı ve müteakiben defnedildi. Baf'ta kulüp ve Teşkilat iç içe faaliyet yürüttü. Başlangıçta Baf milletvekili, kulüp başkanı ve sporcusu olan Halit Kazım aynı zamanda Baf'ta teşkilatın da başındaydı. Vefatını müteakip aynı görevi Aziz Altay yürüttü. Baf bölgesinde şiddetli EOKA saldırılarına karşı kulüp gençleri etkin olarak görev yaptı." Bu nedenle o dönemleri yaşayan Volkan, o dönemde olduğu gibi halen daha mücadeleye devam edilebilmesi için spor kulüplerinin bu anlayışla yenilenmesi gerektiğinin, gençliğin ve kulüplerin bu bakış açısıyla ele alınması gerektiği düşüncesindedir.

¹²⁹⁷ Alçın Volkan ile gerçekleştirilen görüşme, 03 Kasım 2021.

Babası ve kardeşleri gibi Alçın Volkan da on dört yaşında TMT saflarına katıldı. TMT artık yer üstüne çıktığı için yemin töreni Ülkü Yurdu sahasında açık olarak yapılmıştır. Yemin törenini müteakip Volkan, babası ile beraber Baf'a bağlı Lemba (Çıralı) Köyünde kurulan Beyaz Petek'te görevlendirildi. Abisi Alpay Menekşe Petek'te görevlendirildi. Beyaz Petek aslında Çıralı Köyü futbol takımı içinde kuruldu, aynı zamanda Çıralı Köyü futbol takımını oluşturdu. Dolayısıyla yetişmiş Teşkilat elemanları sadece Ülkü Yurdu Kulübü'nde toplanmayıp, savunma anlayışı içerisinde köylere dağıtıldı ve köy takımları halinde teşkilatlandı. Baf Sancaktarı Albay Karakullukçu, Baf'a Milli Eğitim Müfettişi unvanı altında geldi, kimse onu bir askeri personel olarak tanımadı.

Ali Volkan, ilk, orta ve lise eğitimini Baf Kurtuluş Lisesi'nde tamamladı. Lisenin son sınıfında iken 1961 yılında Baf Ülkü Yurdu (BÜY)'na girdi ve fiilen oynamaya başladı. Antrenörü Üner Berkalp'ti ve Teşkilatın bir üyesiydi. 1961 yılında halen daha unutmadığı bir olay yaşandı. Türkiye Ordu Milli Takımı geldi, Ordu Milli takımı ile birlikte çektiydikleri ve gelen komutanla el sıkıştığı fotoğrafı halen daha evinde saklamaktadır. Unutmadığı ve halen daha gururla anlatmaya devam ettiği diğer bir olay da BÜY Başkanı iken Güzelyurt'a Fenerbahçe'yi getirme şansını yakalamasıydı.¹²⁹⁸

Baf Ülkü Yurdu'nun kulüp başkanı Derviş Ahmet Raşit, ondan sonraki idareciler hepsi teşkilatın içinde olan kişilerdi. Kulüp ve Teşkilat bir bütünün sanki iki yarısıydı. Ali Volkan, 21 Aralık olayları başlayıp teşkilat yer üstüne çıkınca Baf'ta yaşanan olayları özetle şöyle anlattı:¹²⁹⁹ "Baf'a silah ve mühimmat sandıkları geldiğinde, Mustafa Uğur'un evinin avlusuna çanaklanmıştı. Esasında bu olaydan kendisinin de haberi olmamıştır. Mustafa Uğur BÜY'ün o dönemde başkanlığını da yapıyordu. O çanaklar Necdet Lucky ile çıkarıldı ve açıldı. Necdet Lucky o dönemde Kıbrıs çapında tanınan bir futbolcu, Ülkü Yurdu'nun da en gözde futbolcularından birisiydi. Necdet Lucky Baf'ta kurulan, özellikle

¹²⁹⁸ Ali Volkan ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

¹²⁹⁹ Ali Volkan ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

gençlerden oluşan vurucu güç Kara Petek'in Beyi idi. 1964'ten sonraki düzende bölük komutanıydı. Ali Volkan dâhil, Ülkü Yurdu futbolcuların tamamına yakını Kara Petek'te yer aldı.”

Mustafa Uğur da, 1959'da TMT saflarına katıldı. Baf'taki teşkilatlanmada Baf Ülkü Yurdu teşkilatlanmanın ve Baf savunmasının özünü oluşturmuştu. Teşkilatın yöneticisi, aynı zamanda kulübün de gizli başkanı kabul edilen Halit Kazım'dı. Teşkilata alınanların birçoğu 1960 öncesi Zirköy'e eğitime gönderildi. Uğur, Baf'taki işler nedeniyle Baf'ta eğitim gördü, Kara Petek üyesiydi.

4.2.5.2. Diğer Futbol Takımları

1963 olaylarının çıkmasıyla, kazalar arası ulaşım tehlikeli bir hal aldı, ligler durduruldu. Düşünülen hal çaresi yerel takımlar kurularak, turnuvalar düzenlenmesi oldu. İlk kurdukları takım Volkanlar oldu. Lise müdürü Akın Hoca, Akıncılar'ı kurdu. Zafer Kunduracısı, Zafer isimli bir takım kurdu, sponsor oldu. Bir de Türkiye'den gelen ve Kartal kod adını kullanan sancaktar Kamil Doğan Bey, Kartallar diye bir takım kurdu. Ancak kısa sürede dört takımla bir lig yürütülemeyeceği anlaşıldı. Bazı köylere gidildi, Yeşilova, Poli, Aydıncöy ve bir köyden daha bir takım kuruldu ve 8 takım oluşturuldu. Bu 8 takım ile yapılan karşılaşmalarla aynı heyecan yaratıldı, halk son derece ilgi gösterdi, bu zor günlerde futbol karşılaşmaları bir moral, motivasyon kaynağı oldu. Ali Volkan gösterilen bu yoğun ilgiyi; *“maçın olduğu gün inanın Rum tarafı bize bir ağır bir bomba atsa o sahanın olduğu yerde bütün halk ölecek gibi bir hal varıdı”* şeklinde dile getirdi. Düzenlenen bu bölgesel lig için kurulan takımların, Milli Mücadele döneminde Türkiye'de olduğu gibi, Kıbrıs'ta da bu varoluş mücadelesi döneminde isimleri, renkleri, amblemleri hep böyle milli duyguları güçlendiren, Türklüğü öne çıkaran objeler oldu. Volkanlar, Akıncılar, Kartallar, Zafer. Bunlar hep milli duyguları güçlendiren, Türklüğü öne çıkaran isimlerdi. Üstelik bu takımların kurulmasına öncülük eden kişilerde TMT'nin birer unsurlarıydılar.

Ali Volkan, Baf bölgesinde o dönemde Rum takımları ile köyler arası bile hiçbir maç oynanmadığına vurgu yaptı. Lig için takım bulunamadığında, köylere gidilip kurulan takımlar ile sekiz takıma ulaşıldı, turnuva düzenlendi ama merkezdeki Rum takımları ile karşılaşılmaı.¹³⁰⁰

Derviş Muharrem Doğa, Kurtuluş İlkokulu, Ortaokulu, Lisesi'nde tahsil gördü. O dönem sadece Baf'ın değil, Kıbrıs'ın da en iyi futbolcuları arasında gösterilirdi. Doğa, “*Ülkü Yurdu içinde doğdum büyüdüm*”, şeklinde kulübün kendisi için ne anlam ifade ettiğini ortaya koymaktadır. Kulüple bağlantı kurmak diye bir şey olmadığı, “*kulübün hep bir parçası olduğunu*” ifade etti. Kulüp onun yuvasıydı. Kara Petek'in bir üyesi olduğunu gururla ifade etti.¹³⁰¹ Ancak ağzından her Kara Petek ifadesi çıktığında, boğazı düğümlendi, gözlerinden birkaç damla yaş düştü ve derin hatıralara daldı. Doğa ve Baf halkı için kulüp ikinci bir yuvaydı. Akşamları yemeğini yiyen kulüpte toplanırdı.

Kulübün bir futbolcusu ve Teşkilatın bir üyesi olması nedeniyle haftada birkaç gün görev alır, Rum tarafına geçer, gözcülük yapar, istenilen bilgileri toplar ve dönerdi.¹³⁰² Diğer kazalarda da spor kulüplerinin elemanları öncelikle vurucu kuvvet veya sabotör kuvvet adı verilen teşkilatlar içinde yer almıştır.

4.2.6. Lefke Bölgesi

Lefke Türk Spor Kulübü (LTSK)

Lefke, Türklerin kendini daha güvende hissettikleri bir yerleşim yeri idi. Lefke spor kulüplerinin kuruluş amacı yöre gençlerine spor yaptırmaktı. Misyonu, gençlere sportmenliği, beden ve ruh sağlığını, iyi ahlak sahibi olmayı, dostluk ve kardeşliği, sosyal bir kişilik kazandırmayı aşılardı. Bu nedenle

¹³⁰⁰ Ali Volkan ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

¹³⁰¹ Derviş Muharrem Doğa ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

¹³⁰² Derviş Muharrem Doğa ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

sporcular ile birlikte taraftarların da eğitilmesi kararlaştırılmıştır.¹³⁰³ LTSK kurulmadan önce Lefke'de Türk Kulübü ve İzci Kulübü olmak üzere iki kulüp vardı. Türk Kulübünün müdavimleri daha çok memur kesimiydi, bir anlamda Lefke'nin elitlerinin gittiği bir yerdi. Dönemin futbolcuları kimi zaman Türk Kulübü adı altında genellikle de İzci Kulübü altında toplanarak maç yapardı.¹³⁰⁴

Türk toplumunun siyasal teşkilatlanma çabaları içinde olduğu ve Ada sathında yayılmaya çalıştığı bir dönemde Lefke Türk toplumu, 1943 yılında spor kulüplerine kavuştu.¹³⁰⁵ Kulübün kurucuları Osman Talat, Dr. İzzet Salih Suphi ve Zekai Sabri'dir. Kulüp Tüzüğünü Harid Fedai hazırladı. Kurucu başkan Osman Talat oldu. Söz konusu isimler sırasıyla kulüp başkanlığı görevini yürüttü. Sıkışan iki el amblem olarak belirlendi. İlk renkleri yeşil-beyazdı. KTFF kurucu üyesiydi.¹³⁰⁶

Lefke TSK'nın kuruluş düşüncesi, 1935'te Lefke'ye vakıflar sorumlusu olarak atanan, sportif ve sosyal kimliği ile ön plana çıkan Osman Talat Bey'in gelişi ile başladı. İzciliğe de özel ilgi duyan Talat Bey, ilk olarak gençliği bir çatı altında toplamayı planladı. İzciliğin bedenen ve ruhen ailesine, halkına faydalı vatandaşlar yetiştiren bir oluşum olduğunun bilincindeydi. Bu bilincin, İttihat ve Terakki'den, Türk modernleşmesine uzanan süreçteki gençliğin yetiştirilmesine yönelik uygulamaları ve gelişmeleri yakından takip eden Kıbrıs Türk toplumunu etkilemesi ile oluştuğu değerlendirilmektedir. Talat Bey, ilk olarak bir izci kulübü kurdu ve izci spor takımı oluşturdu. Bölgedeki Rum takımları ile maçlar yaparak, bu sayede oluşturmaya başladığı öteki olgusu ile Türk gençliğine, Türk kimliğini aşılamağa başladı. İzcilik koluna bağlı tiyatro kolu kuruldu. Bu oluşum süreci

¹³⁰³ Salih Çakmak, *Dünden Bugüne Lefke Türk Spor Kulübü, 1943-1987*, Basım: Offset Tesisleri, Lefkoşa, 1987, s. 1.

¹³⁰⁴ Mustafa Kolaç, "LTSK Dünden Bugüne", *Dünden Bugüne Lefke Türk Spor Kulübü, 1943-1987*, Basım: Offset Tesisleri, Lefkoşa, 1987, s. 2.

¹³⁰⁵ Atun, *age.*, s. 26-27.

¹³⁰⁶ Kolaç, *agm.*, s. 3. Kulübün diğer başkanları için bk. *age.*, s. 10.

aslında 1932’de Türkiye’de kurulan Halkevleri¹³⁰⁷ yapılanması ile uyumludur. Tüm Ada sathında olduğu gibi Halkevleri kuruluş ve faaliyetleri, Lefke’de de etkisini gösterdi. Kulübe maddi destek sağlayan Lefke’deki Kıbrıs Maden Şirketi, İkinci Dünya Savaşı’nın neden olduğu olumsuz koşulların etkisiyle yardımlarını kesince, izcilik faaliyetleri durma noktasına geldi. Talat Bey, gençlerin dağılmasını önlemek için 1943 yılında Lefke TSK’nü kurdu, ilk başkanı seçildi. 1955’e kadar olan süreçte Lefke’ye bağlı köylerde de Çamlıköy, Gemi Konağı, Yeşilyurt gibi spor kulüpleri kuruldu. Lefke TSK, bölgenin en güçlü takımı olarak Rumlara karşı üstünlük sağladı, bu durum bölge Türk toplumunun moralini yükseltici etki yaptı, gençliği ve halkı kulüp etrafında birleştirdi, bölgesinin sosyo-kültürel yapısına önemli katkılarda bulundu.¹³⁰⁸

Aziz Fedai, 1 Temmuz 1962’de Kulüp Başkanı oldu. Fedai, aynı zamanda Lefke Serdariydi. 21 Aralık 1963’te başlayan Rum saldırıları nedeniyle, Lefkoşa ile irtibat kesilmiştir. Lefke ve civarındaki Türk köylerindeki Türk halkının can, mal ve namus emniyetini sağlamak maksadıyla, Teşkilatın yer üstüne çıkması ile kulüp binası Sancak karargâhı olarak kullanılmaya başladı. Varoluş mücadelesi günlerinde kulüp yönetim kurulu, sporcular, üyeler ve tüm kulüp camiası olağanüstü görevleri muvaffakiyetle yerine getirdi. 1965’te Sancak yönetimince Bölge Spor Federasyonu oluşturuldu, mücahit birlikleri, okullar, kurum ve kuruluşlar arasında futbol, voleybol ve basketbol turnuvaları düzenlendi. Bu süreçte imece usulü kapalı tribünleriyle bir stadyum ve kulüp lokali inşa edildi.¹³⁰⁹

1963’te Lefke Türk halkının direnişinde, Lefke Sancaktarlığı ve LTKS önemli rol oynadı, Lefke Türk toplumunun varlığını kahramanca savundu. Aziz Fedai, Lefke tarihine ismini yazdıran önemli bir kişilikti. Fedai, çok yönlü bir

¹³⁰⁷ Anıl Çeçen, *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, İdeal Matbaası, Ankara, 1990, s. 125. Halkevlerinin kuruluşu ve dokuz kolu ile ilgili bk. *age.*, s. 106-129.

¹³⁰⁸ Atun, *age.*, s. 27-28.

¹³⁰⁹ Aziz Fedai, “LTKS 1961-1971 Dönemi”, *Dünden Bugüne Lefke Türk Spor Kulübü, 1943-1987*, Basım: Offset Tesisleri, Lefkoşa, s. 7-8. Aziz Fedai’nin biyografisi için bk. Emircan, (ty.), *age.*, 1987, s. 241-243.

sporcuymdu, lise basketbol ve voleybol takımında oynardı. Lefke TSK'nın gelişip kökleşmesinde büyük hizmetleri geçti ve Lefke'nin savunulmasında önemli rol oynadı. Fedai, kulüp başkanı ve aynı zamanda Lefke Serdarıydı. Aziz Fedai, Lefke'nin "*İsviçre bıçağı*" olarak tanımlanırdı. Kulüp binası direniş döneminde mücahitler sitesi olarak kullanıldı. Ada'da 1930'lu yıllardan itibaren gelişen Kemalist Türk milliyetçiliği etkisiyle, sosyo-kültürel faaliyetlerini daha önce kurulan Türk Ocağı adı altında gösteren Türk toplumu, 1940'lı yıllardan itibaren spor kulüplerine dönüştü, 1963'te savunmanın merkezleri haline geldi ve Türk mukavemet teşkilatlanmasının çekirdeğini oluşturdu.¹³¹⁰

21 Aralık 1963 olayları başladığında KTFF maçları sona erdiğinde, yine bölge gençliğini bir arada tutmak için Lefke Sancağı olarak, Lefke Sancağı Spor Federasyonu kurulmuştur. 1963-68 döneminde çevre köy takımları ile futbol, voleybol, basketbol turnuvaları tertiplenmiştir. Günümüzde de Lefke TSK, her ne kadar özünde futbol yatsa da, tiyatrosuyla, izci kulübüyle, atletizm yarışmalarıyla, basketbol ve bilardo etkinliklerini sürdürmektedir. Lefke TSK, başarılarını artırmaya yönelik olarak 1962'de antrenör olarak Fenerbahçeli futbolcu Basri Dirimlili'yi getirdi. Bu bağ ve ilişki nedeniyle ismi Lefke'de bir sokağa verildi. Fenerbahçe sevgisi Lefke'de ağır bastı, mor-beyazlı forma renklerini, Fenerbahçe'nin yıldız futbolcusu Can Bartu'nun o dönem İtalya'da oynadığı kulüp olan Fiorentina'nın renklerinden alındığı söylenir. Lefke TSK, sportif faaliyetleri yanı sıra Kıbrıs Türk toplumunun varoluş mücadelesinde de üzerine düşen görevleri layıkıyla yerine getirdi, Lefke'nin tarihinde Türklük bilincinin korunmasında önemli rol oynadı.¹³¹¹

Ahmet Akhan, namı diğer Ahmet Tatlısulu, futbola Tatlısu'da başladı, 1958'de Lefke'ye geldi. 1958'de Lefke'de yemin ederek Teşkilata katıldı. Halk Lefke TSK'ne sahip çıktı, Lefke'de madende çalışan halk her zaman aldığı

¹³¹⁰ Atun, *age.*, s. 26-27.

¹³¹¹ Atun, *age.*, s. 28-29.

aylıklarından kulübe katkıda bulundu. Kulüp bir toplanma, birliktelik yeri idi. Gençler, futbolcular, madenciler hep kulüpte toplanırdı.¹³¹²

Aziz Fedai Bey, halka, sporculara, içinde bulunulan durum, varoluş mücadelesi hakkında veyahut milli günlerde günün anlam ve önemine binaen milli duyguları yücelten konuşmalar yapardı. Aziz Fedai'den önce Kooperatif Müdürü Ferudun Bey kulüp başkanıydı. Akhan, Teşkilata girince gözcülük, bilgi toplama vb. görevler yerine getirdi.

Akhan, antrenörlük kursu görmesi için Türkiye'ye gönderilecekti. Kurs bir anlamda kamufle etkinlikti. Serdar, aynı zamanda kulüp başkanı, *“seni gönderelim Ankara'ya ve orada bir ay eğitim yap, döngel”* demiştir. Ancak tam pasaportunun çıktığı gün hadiseler de başladı ve Türkiye'ye eğitime gidemedi. Teşkilat açığa çıkınca o günkü anılarını şöyle paylaştı: *“Birbirimizi başladık tanımaya. Yani herkes çıkınca meydana o zaman. Ama o zamana kadar en samimi arkadaşımız beraber top oynadığımız, beraber yemek yediğimiz, hatta uyuduğumuz insanlar dahi birbirimizi bilmezdik.”* Çevresindeki sporcular, kulüp başkanı dâhil herkes Teşkilat mensubu olarak karşısına çıktı.

Lefke'de, Lefke TSK'nın yanı sıra bir de Türk Kulübü vardı. Türk Kulübü tahsilli insanların toplandığı bir yerdi. Çalışan memurlar, öğretmenler, elit kesim oraya gider, herkes giremezdi. Onların dışında kalan halk tabakası, gençler, sporcular, maden işçileri vb. hep Lefke spor kulübüne giderdi. Kulüpte her gece değişik eğitimler verilirdi. Lefke savunması, Lefke TSK içerisinde organize edilmiştir.¹³¹³

¹³¹² Ahmet Akhan (Ahmet Tatlısulu) ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

¹³¹³ Ahmet Akhan (Ahmet Tatlısulu) ile gerçekleştirilen görüşme, 13 Kasım 2021.

SONUÇ

Bu çalışma, tespit edilen ana sorunsal ve sınırlamalara bağlı olarak, arşiv malzemelerine, telif eserlere ve asıl önemlisi dönemin tanıklarının sözlü ifadelerine başvurularak yapılmıştır. Bu çalışmanın konusunu Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Spor Kulüpleri oluşturmuştur. Çalışmada Kıbrıs Türk halkının 1955'lerden sonra başlayan sıcak çatışma ortamındaki varoluş ve bağımsızlık mücadelesinde, Türk spor kulüplerinin rolü çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Kıbrıs'ta özellikle 1955'ten sonraki süreçte silahlı tedhiş hareketlerinin başlamasıyla oluşan siyasal ve toplumsal ortamda, Türk toplumu varlığını korumaya yönelik olarak bir takım öz savunma amaçlı oluşumlar meydana getirmişti. İşte bu çalışmada Türk toplumunun nefsi müdafaaya yönelik teşkilatlandığı 1955-63 döneminde, teşkilatlanma çalışmalarının spor kulüpleri üzerinden nasıl yönlendirildiği ve yürütüldüğü incelenmiştir.

Tez çalışması sonucunda öncelikle Kıbrıs Meselesi'nin özünde, Rum toplumu için bir Enosis mücadelesinin yattığı, Türk toplumu içinse bir varlık mücadelesi ve Türk kimliğinin korunması mücadelesi olduğu tespit edilmiştir. Rum toplumunun bu mücadeleye "Megali İdea" haritasının yayınlandığı 1796'dan itibaren Enosis ideolojini benimseyerek başladığı anlaşılmaktadır. Türk toplumu ise 1878'de Ada'nın idari yönetiminin İngiltere'ye geçmesiyle birlikte Ada'da varlığını ve kimliğini koruma mücadelesine başlamış, Rum toplumunun attığı adımlara göre pozisyon almıştır. Neticede Rum toplum liderliğinin hedefi olan Enosis gerçekleştirilememiştir. EOKA ise kendisine verilen iki hedeften ilkinin, antlaşmalarla İngiliz yönetiminin Ada'dan çekilmesiyle başarılı olduğu değerlendirilse de, ikinci hedef gerçekleştirilememiş ve Ada'da Türk kimliğinin korunması ve yaşatılması hedefini gerçekleştirmiş, Türk toplumu günümüzde Ada'da bağımsız ve egemen bir toplum olarak varlığını sürdürmektedir. Türk Mukavemet Teşkilatı da, Türk toplumunun can, mal güvenliğini sağlamak, bu sayede varlığını ve Türk kimliğini korumak ve Türkiye ile sıcak, dostluk ilişkilerine girmek ve sürdürmek olarak başlıca iki görev üstlenmiş; TMT'nin bu iki görevi de yerine getirdiği değerlendirilmektedir.

Çalışmada İngiliz sömürge yönetimi döneminde Rum toplumunun her alanda gösterdiği etkiye karşı Kıbrıs Türk toplumu varlığını ve Türk kimliğini korumak amaçlı bir tepki, bir karşı refleks olarak reaksiyon gösterdiği tespit edilmiştir. Kıbrıs Türk milliyetçiliğinin oluşumunun temelinde de bu reaksiyonun yattığı sosyal bilimciler tarafından değer görmektedir. Helenizm'e karşılık, Kemalizm ve Türk milliyetçiliği, Kilisenin güçlendirilmesine karşılık, Müftülük ve Vakıfların güçlendirilmesine yönelmesi, Rum sendikal faaliyetlere karşın Türk sendikal faaliyetlerin başlaması, Rum Çiftçiler Birliğine karşılık Türk Çiftçiler Birliğinin teşkil edilmesi, Enosis'e karşı Taksim fikrinin savunulması, EOKA'ya karşı TMT'nin oluşturulması ve inceleme konumuza bağlı olarak da Ada çapında Rum kulüplerinin kurulmasına karşılık Türk spor kulüplerinin kurulması ve KFF karşı KTFF'nun teşkil edilmesi etki-tepki refleksinin bir sonucu olarak görülmekte ve değerlendirilmektedir.

Rum toplumu liderliği, Enosis hedefine ulaşmak için merkezde Kilise-okul/spor kulübü-kışla/EOKA ilişkisini, köylerde ise din adamı-spor kulübü-Teşkilat/EOKA bağlantısını tesis etmişti. Köylerde muhtar ve destebandan istifade etmiş, öğretmenlerden de istifade ettiği değerlendirilmektedir. Türk toplum liderliği ise merkezde okul-spor kulübü-Teşkilat ilişkisini, köylerde ise yine okul-spor kulübü-Teşkilat bağlantısını tesis etmişti. Köylerde köyün ileri geleni, muhtar, desteban ve özellikle köy öğretmeninden istifade edilmiştir. Türk toplumunda, Rum toplumunun aksine İngiliz sömürge yönetiminin etkisiyle, Türk Anadolu'da Milli Mücadelesinde Anadolu'da önemli yararlılıkları görülen din adamlarının etkisinin Ada'da geri planda kaldığı anlaşılmaktadır. Burada genel olarak 1878'den itibaren başlayan ve 1931 isyanından sonra üst seviyeye çıkan İngiliz sömürge yönetiminin baskı politikasının etkili olduğu söylenebilir. İngiliz sömürge yönetiminin Türk toplumunun can damarı sayılabilecek, Evkaf yönetimi, Maarif yönetimi ve Müftülük yönetimini baskı altına alması ve yönetiminde söz sahibi olması doğrudan etki etmiş, bu nedenle Türk toplumu din adamlarından ve okullardan yeterince istifade edememiştir.

Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde teşkilatlanma safhasının başlangıcında Türk okulları önemli rol üstlenmiştir. Tez içinde yer verilen çeşitli nedenlerle okullarda başlayan teşkilatlanma çalışmaları spor kulüplerine kaydırılmıştır. Çalışma sırasında varoluş mücadelesi esnasında okulların rolü ile ilgili bir çalışma da görülememiştir. Ayrıca varoluş mücadelesinin her safhasında, gerek okullarda, gerekse spor kulüplerinde ve özellikle köylerde öğretmenler önemli rol üstlenmişlerdi. Ancak öğretmenlerin varoluş mücadelesindeki rolü ile ilgili hiçbir akademik çalışma ve yayınlanmış bir makale ya da sunulmuş bir bildirinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu çerçevede Türk Milli Mücadelesinde Anadolu'da Türk kadınının çok önemli rol üstlendiği bilinmektedir. Çalışma sırasında Kıbrıs Türk kadınının da Ada'daki varlık mücadelesinde önemli rol üstlendiğinin izleri görülmüş ancak Türk kadınının varoluş mücadelesindeki rolü ile ilgili de bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Türk toplumunun sosyo-kültürel yaşamında o yıllarda kahvehane, sinema ve futbol yer almaktaydı. Köylerde hatta kaza merkezlerinde Türk'e ait sadece kahvehanelerin bulunduğu görülmüştür. Spor kulüplerinin kaza merkezlerinde ve özellikle köylerde kahvehanelerde oluşturulduğu tespit edilmiştir. Kahvehaneler geleneksel Türk kültürünün de etkisiyle kulüplerden önce ve kulüplerin oluşumu esnasında bir çekim merkezi olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışma esnasında kahvehane, kulüp, dernek çay ocaklarını işleten kişilerin saygın, sevilen, uyanık kişilerden seçildiği, bu kişilerin iletişimde canlı posta kutuları olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kıbrıs Türk gençliğinin yetiştirilmesinde ve mücadeleye hazırlanmasında okulların ve spor kulüplerinin yanı sıra gençlik teşkilatları ve izcilik faaliyetleri de önemli rol oynamıştır. Gençlik teşkilatları ile ilgili sınırlı sayıda çalışma tespit edilmiş olsa da izcilik teşkilatlanması ve faaliyetleri ile ilgili çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir.

Çalışma sırasında araştırma alanında telif eser yetersizliği görülmüştür. Akademik çalışma, özellikle doktora çalışmasının azlığı dikkati çekmektedir.

Yapılan akademik çalışmaların da genellikle arşiv çalışmasına dayandırıldığı, belirli alanlarla sınırlı kaldığı görülmüştür. Spor kulüplerinin arşivlerinin ise hiç olmadığı tespit edilmiştir. Dönemin bazı önemli aktörlerinin de kişisel arşivlerinin halen daha ailelerinde atıl vaziyette bulunduğu tespit edilmiştir.

EOKA'nın kurucusu kabul edilen Albay Grivas ile ilgili birçok telif bulunmasına rağmen; TMT lideri Albay Rıza Vuruşkan ile ilgili hiçbir eser, biyografik çalışma olmadığı görülmüştür. Rıza Vuruşkan, TMT liderliği gibi bir görevden sonra, hiçbir makam, rütbe beklentisi olmadan yine gönüllü olarak Erenköy'e çıkıp, şanlı Erenköy mücadelesinde Kıbrıs mücahidinin yanında yer almasına rağmen hakkında bir çalışma tespit edilememiştir.

Çalışma esnasında, Türk toplum liderliğince sansür faaliyetleri de uygulandığı tespit edilmiştir. Sansür Kurulunun başında da, Kıbrıs Türk Futbol Teşkilatı/Federasyonu Başkanı, aynı zamanda TMT bünyesinde Dal-2 (istihbarattan sorumlu personel) olan Ahmet Sami Topcan'ın bulunduğu tespit edilmiştir. Sansür konusunda bir çalışma tespit edilmemiştir.

Türk toplumunun Ada'da 1975 öncesinde de zorunlu göçe maruz kaldığı, göçmen durumuna düştüğü tespit edilmiştir. Dönemin tanıkları 1955-64 döneminde, tüm köy halkı olarak daha güvenli yerlere göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Göçe maruz kalan kişilerle ilgili, göç olgusu ve etkilerine yönelik sosyal bilim alanında akademik çalışmaların olmayışı dikkati çekmekte ve bu alanda araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bir sosyal olgu olarak, spor ve spor kulüpleri gelişimi ulaştırma yolları boyunca gelişme göstermiştir. Spor kulüplerinin ve karşılaşmaların gelişmesine ulaşım hatları, özellikle demiryolu hatları doğrudan etki etmiştir. İngiliz sömürge yönetimi döneminde, spor kulüplerinin ve spor teşkilatlarının kurulma dönemlerinde, günümüzde KKTC'de bulunmamasına rağmen, Kıbrıs genelinde demiryolu hatlarının mevcudiyeti saha çalışması esnasında tespit edilmiştir.

Çalışmada, TMT'nin sorgulanmadığı için tespit edilemeyen çok önemli bir işlevi daha tespit edilmiştir. TMT, 25 Aralık 1963'ten itibaren bir yönetim boşluğu, bir otorite boşluğu yaratmamak için, bir anlamda devlet yönetimi gibi çok önemli bir misyon üstlenmiştir. TMT üst düzey yetkilileri ve Türk toplum liderliği bir çatı altında birleşerek dört yıl süresince Türk toplumunu her alanda yönetmiştir. Genel Komite olarak isimlendirilen oluşum bu süreçte, bir devlet nizamı anlayışı içinde Türk toplumunu yönetmiş olup Genel Komite ile ilgili bir çalışmanın henüz yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Kıbrıs Türk toplumunun, Lozan'dan itibaren her alanda gelişiminde Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve uygulamalarını esas alırken, Türk Ocaklarının ve İttihat ve Terakkinin usul ve uygulamaları ile Halkevlerinin kuruluş ve yöntemlerinin de izleri görülmüştür. Özellikle gençliğin yetiştirilmesinde ve spor kulüplerinin gelişiminde Türkiye'de yaşanan gelişmeler takip edilmiş ve uygulanmıştır.

Kıbrıs Türk spor kulüplerinin kuruluş tarihlerine ve kuruluş gayelerine bakıldığında, Türk toplum liderliğinin 1943 sonrası sivil örgütlenmesi ile paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Her ne kadar, TMT'nin zaten var olan spor kulüplerinden istifade ettiği bir görüş olarak değer görse de, spor kulüplerinin kuruluş sürecinde Türk toplum liderliğinin izleri görülmektedir.

Türk spor kulüpleri; sportif rekabetten ziyade, gençliği güvenli sıcak bir yuvada toplamak, eğitmek, Türk milliyetçiliğini aşılacak, yetiştirmek, mücadeleye hazırlamak, gençliği ve halkı bilinçlendirmek, farklı yerlerde yaşayan Türk toplumu arasında dostluk bağlarını kurmak, halkı kaynaştırmak, zorlu günlerde moral ve motivasyon sağlamak amaçlı kurulmuşlardır. Türk toplumunun sosyo-kültürel yaşamına önemli katkı sağlamış, bir yerde varlık sebebi olmuşlardır. Dolayısıyla kulüp başkanları seçilirken bu sorumlulukları yerine getirebilecek, saygın, halkın tanıdığı, sevdiği, dirayetli kişiler seçilmiştir. Bir anlamda halkı peşinden sürükleyebilecek kapasitedeki insanların bu görevlere seçildiği, aynı zamanda söz konusu kulüplerin başkanlarının Teşkilatın da bir etkin üyesi olarak görevlendirildikleri tespit edilmiştir.

1955'te KOP'tan kopuş ve KTF Teşkilatının kurulması Türk toplumu için teşkilatlanma açısından bakıldığında faydalı olmuştur. Futbol Teşkilatı da bir devlet organizasyonu gibi kurallar koyabilen, icrai ve disiplin yetkisi olan organlara sahipti. Dolayısıyla Türk idarecileri Federasyon üzerinden ciddi bir devlet yönetim tecrübesi kazandı. Ayrıca, Türk toplumu içinde spor üzerinden birlik sağlandı. Bir devletin milli sınırları içinde kendi liglerini düzenlemesi bağımsızlığının bir göstergesi olarak değer görmektedir. Türk spor kulüpleri, Kıbrıs Türk Futbol Teşkilatı müteakiben Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu çatısı altında örgütlenmiş, bir anlamda bağımsızlığın bir göstergesi olarak kendi futbol liglerini düzenlemiş, toplum hayatına canlılık, dinamizm getirilmişti. Bağımsız KTFF üzerinden, bağımsız bir devlet olgusu yaratılmak istendiği tespit edilmiştir.

Türk spor kulüpleri bir kulüpten çok daha fazlasıdır. Spor kulüpleri buldukları bölgenin milli, siyasi ve kültürel bir merkezleridir. Başta Çetinkaya TSK olmak üzere, spor kulüplerine milli temsil görevi yüklenmiş, Türk toplumunun bir temsilcisi olarak kabul görmüş, Ada'da Türk toplumunun varlık göstergesi olarak kabul edilmiştir. TMT de, bir anlamda eğitim kurumu, spor kulüpleri de bir okul görevi icra etmiştir. Federasyonun bir gençlik üniversitesi, her bir kulübün de bu üniversitenin fakülteleri olarak değer gördüğünü söylemek mümkündür. Ada'nın egemenliğinin tamamen İngiltere'ye geçtiği Lozan Antlaşması'ndan ve özellikle 1931 isyanından sonra, Türk toplumunun siyasi ve sosyo-kültürel yaşamında ciddi bir boşluk oluştu. Tek varlık gösterdikleri yer Kavanin Meclisi kapatıldı, Türk toplumunun bir anlamda görünürlüğü ortadan kalktı. Oluşan bu boşluk, spor ve spor kulüpleri ile doldurulmaya çalışılmıştır.

Türk spor kulüpleri, Ada'da zorunlu olarak savunma anlayışının bir parçası olarak kurulduğu gibi, Rum toplumuna karşı güçlü bir oluşum sağlamak için zaman zaman birleştirilme yoluna gidilmiştir. KTFF ilk lig organizasyonu düzenlerken de takım esası yerine bölgesel temsil temelli katılım esası gözetilmiştir. Futbolcuların da bu bağlamda transfer olgusu yerine, görev odaklı olarak yer değiştirdikleri anlaşılmaktadır.

Türk spor kulüpleri, Kıbrıs'ta varoluş mücadelesinin teşkilatlanma safhasının nüvesini oluşturmuştu. Kulüp başkanları ve yöneticileri, siyasi nüfuzları olan kişiler Türk mukavemet hareketinin öncü rolünü üstlenmişlerdi. 21 Aralık 1963'te, TMT mensupları bağlı oldukları spor kulüplerinde toplanmış, kulüpler binaları toplumsal mukavemet hareketinin merkezi ve karargâhı olmuşlardır. Türk spor kulüpleri, sportif rekabet esaslı kurulmamış, Türk varlığının ve kimliğinin korunması amacına yönelik olarak, mukavemet amaçlı kuruldukları tespit edilmiştir. Spor kulüplerinin teşkilatlanmadaki rolü ortaya çıkarılmaya çalışılırken, TMT'nin kendisinin büyük, fevkalade bir kulüp olduğu gerçeği ile karşılaşılmıştır. EOKA ise, spor kulüplerinde yuvalanmış, spor kulüplerinden istifade etmiştir. Rum toplum liderliğince spor ve spor kulüpleri bir nevi hegomonik güç gösterisine dönüştürülmüştür. Kıbrıs Futbol Federasyonu üzerinden, egemen Rum toplumu ve bağımsız bir Rum devleti algısı yaratılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, inceleme döneminde spor kulüplerinin bir çekim merkezi olduğu ve teşkilatlanmanın nüvesini teşkil ettikleri, Kıbrıs Türk toplumunun sosyo-kültürel yaşamında önemli rol oynadıkları tespit edilmiştir. Çalışma esnasında, yukarıda sıralanan bir takım eksiklikler ve yetersizlikler de tespit edilmiştir. Tespit edilen eksikliklere yönelik olarak, üniversite akademik kurullarınca, yüksek lisans ve doktora çalışması konusunda öğrenciler yönlendirilmelidir. Akademik alanda Kıbrıs çalışmalarına ve üretilen politikalara öncülük etmek için belirli üniversitelerde de olsa Kıbrıs Araştırmaları Merkezi adlı bir merkez kurulması yerinde olacaktır. Yakın tarihimize ışık tutacak atıl durumdaki kişisel arşiv belgelerinin verimli hale getirilmesi ve araştırmacıların istifadesine sunulması için kişisel arşivlerin Türk Tarih Kurumu'na kazandırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık/Cumhurbaşkanlığı (BCA/CCA) Arşiv Belgeleri

BCA, 010-09-109-341-4.

BCA, 030-01-6-31-1.

BCA, 030-01-36-218-1.

BCA, 030-01-36-218-2.

BCA, 030-01-37-226-8.

BCA, 030-01-40-241-14-1.

BCA, 030-01-62-381-28-1.

BCA, 030-01-123-785-2.

BCA, 030-18-01-02-123-69-14.

BCA, 030-18-01-02-123-72-5.

BCA, 490-100-1295-301-1

İngiliz (Foreign and Colonial Office (FCO)) Arşiv Belgeleri

Foreign and Colonial Office (FCO), 141-3219, Political Reports to Secretary of State.

Foreign and Colonial Office (FCO), 141-2677, Political Exiles.

Foreign and Colonial Office (FCO), 141-2828, Turkish Affairs General.

Foreign and Colonial Office (FCO), 141-3021, The Commission on Turkish Affairs.

Foreign and Colonial Office (FCO), 141-3205, Union of the Greek Orthodox Youth 1951-1956.

Foreign and Colonial Office (FCO), 141-3283, Nicosia Turkish National Youth Organization.

Foreign and Colonial Office (FCO), 141-4411-2, Attitude of the Turkish Community in Cyprus.

Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Ceridesi, 12.09.1955, Devre: X, C.7, İçtima:1.

TBMM Zabıt Ceridesi, 16.12.1955, Devre: X, C.8, İçtima:2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 25.02.1956, Devre: X, C.10, İçtima:2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 13.06.1956, Devre: X, C.12, İçtima:2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 16.07.1956, Devre: X, C.13, İçtima:2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 16.11.1956, Devre: X, C.14, İçtima:3.

TBMM Zabıt Ceridesi, 31.01.1958, Devre: XI, C.1, İçtima:1.

TBMM Zabıt Ceridesi, 25.02.1958, Devre: XI, C.2, İçtima:1.

TBMM Zabıt Ceridesi, 02.03.1959, Devre: XI, C.8, İçtima:2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 04.03.1959, Devre: XI, C.8, İçtima:2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 02.01.1963, Dönem: 1, C.10, Toplantı: 2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 01.10.1963, Dönem: 1, C.22, Toplantı: 2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 02.10.1963, Dönem: 1, C.22, Toplantı: 2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 25.12.1963, Dönem: 1, C.24, Toplantı: 3.

Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (MAAD) Arşivi

Halkın Sesi, (Altay Sayıl, TMT, Volkan, İsmail Tansu yazı-röportaj dizileri)

Kıbrıs, (Hasan Hastürer; Anılarda Yolculuk, isimli röportaj-yazı dizileri)

Ortam, (Mehmet Ali Tremeşeli, Kemal Tanrısevdi, Dr. Ahmet Cavit An-TMT, Ziya Rızkı röportaj ve yazı dizileri)

Yeni Düzen,

Havadis, (Mete Tümerkan; Fuat Veziroğlu röportaj dizisi)

Yeni Çağ,

Kıbrıs Postası, (Bir Devre Adını Yazdıranlar, röportaj-yazı dizileri)

Kaynak,

Birlik,

Çengel, (TMT yazı dizisi)

KKTC Cumhuriyet Meclisi (evrakcm.gov.ct.tr) Gazete Arşivi

Akın (1963-1964),

Bozkurt (1951-1964),

Hür-Söz (1946-1951),

İstiklal (1949-1953),

Nacak (1959-1963),

Milli Kütüphane ve TBMM Kütüphanesi Arşivi

Hürriyet (1955-1964),

Cumhuriyet (1955-1964),

Ahmet Sami Topcan Özel Arşivi

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Adanır, Eralp (Ed.). (2016). *Kıbrıs Türk Spor Tarih*, Basım: Mesarya Ajans, Yıl: 3, S.9, Ocak-Şubat-Mart 2016, Lefkoşa.

Adal, Ömer. (ty.). *A short history of football on the island of Cyprus, Kıbrıs'ta Futbol*. (KTFF Başkanı imzalı, İngilizce ve Türkçe iki bölümlü broşür.), Lefkoşa.

Ağayev, Elnur. (2020). *Bir Zamanlar Lefke*, Baskı: Okman Printing, Lefkoşa.

Akkurt, Aydın. (2000). *Kutsal Kavgaların Korkusuz Neferi Dr. Niyazi Manyera*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları-9, Özyay Matbaacılık, Lefkoşa.

Akmaral, Kemal. (2004). *Akritas Planı ve Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.

Alasya, H. Fikret. (1964). *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

_____ (1987). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No.71, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

_____ (1988). *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ulus Ofset Tesisleri, Lefkoşa.

_____ (1992). *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları-24, Başbakanlık Basımevi, bs. 1, Lefkoşa.

Albayrak, Ahmet Ömerağa. (2008). *Gönyeli Spor Kulübü 1948-2008*, Gönyeli.

Altan, Mustafa Haşim. (2000). *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, Milli Arşiv Yayınları No:1, KKTC Devlet Basımevi, bs. 2, Lefkoşa.

An, Ahmet. (2007). *İlk Kıbrıs Türk Futbol Takımları ve Çetinkaya'nın Tarihi (1902-1963)*, Baskı: Ateş Matbaacılık Ltd., bs. 1, Lefkoşa.

Armaoğlu, Fahir H. (1963). *Kıbrıs Meselesi 1954-1959*, AÜSBF Yayınları No.156-138, Sevinç Matbaası, Ankara.

_____ (2017). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Timaş Yayınları, bs. 22, İstanbul.

- Atun, Ali Fikret. Avcı, Fuat. Doğanay, Zekai. (2016). *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denктаş*, Ahmet Zeki Bulunç (Ed.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayını No: 23, Özyurt Matbaacılık, Ankara.
- Atun, Hakkı. (ty.). *Şehrin Gölgeleleri Kıbrıs'ta İlk Kurulan Futbol Kulüpleri*, kişisel girişimle basılmış, (Muhtemel basım tarihi, Nisan 2014).
- Ayan, Erkal-Güven. (1998). *Sosyolojik Açıdan Spor*, Der Yayınları, İstanbul.
- Ayaz, Fatih Yahya. (2016). *Memlük-Kıbrıs İlişkileri Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bağcı, Hüseyin. (1990). *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*. İmge Kitabevi Yayınları:18, Özkan Matbaası, bs.1, Ankara.
- _____ (2001). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*. ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, Semih Ofset Matbaacılık, bs. 2, Ankara.
- Balcı, Ali. (2017). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, Alfa Yayınları, bs. 2, İstanbul.
- Başkaya, Yılmaz. (2016). *TMT ve Kıbrıs Türkü*, Galeri Kültür Yayınları, Okman Printing, bs. 1, Göçmenköy-Lefkoşa.
- Bellos, Alex. (2003). *Futbol Brezilya Tarzı Yaşam*, Çiğdem Özuer (çev.), Literatür Yayınları:101, Mart Matbaacılık, bs. 1, İstanbul.
- Berk, Bekir. (1962). *Patrikhane ve Kıbrıs*, Doğan Güneş Yayınları No.5, Sıralar Matbaası, İstanbul.
- Berksel, Ersan. (2020). *Sevapları ve Günahları İle TMT*, Işık Kitabevi, Mavi Basım Yayın Ltd., bs. 2, Lefkoşa.
- Bozkurt, İsmail. (Ed.). (2009). Önsöz. *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyumu: 19-25 Ekim 2008-Bildiriler*, 1(XIII-XVIII). Lefkoşa.

- _____ (2015). *Kıbrıs Türk Halkı'nın Siyaset Kurumu Üzerine Deneme*, Zeytin Yayınları, Lefkoşa.
- _____ (2017). *zirköy'den mermertepe'ye (1 Nisan 1955-1968 Baharı)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 4001, Ayhan Matbaası, bs. 1, İstanbul.
- _____ (2018). *beştulum'dan zirköy'e 1940-1963*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 4157, bs. 1, İstanbul.
- Burağan, Şükrü. (Ed.). (2021). *Küçük Kaymaklı Türk Spor Kulübü Dergisi 1951-2021*, Lefkoşa.
- Clogg, Richard. (2007). *Modern Yunanistan Tarihi (A Concise History of Greece)*, Dilek Şendil (Çev.), İletişim Yayınları, Sena Ofset, bs. 2, İstanbul.
- Coşkun, Alev. (1997). *Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu*, Çağdaş Yayınları, Cem Ofset Matbaacılık Sanayi A.Ş., bs. 2, İstanbul.
- Çeçen, Anıl. (1990). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, İdeal Matbaası, Ankara.
- Çoruh, Haydar. (2017). *Sultan İkinci Mahmud Döneminde Kıbrıs (1808-1839)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, IV/A-2-2.12. Dizi-Sayı: 17, Neyir Matbaacılık, Ankara.
- Demirağ, Hasan. (2000). *Kıbrıs; Onlar ve Biz 1957*, Kıbrıs TMT Derneği Yayınları:2, bs. 1, Lefkoşa.
- _____ (2003). *Kıbrıs; Onlar ve Biz 1571-1956*, Kıbrıs TMT Derneği Yayınları:1, bs. 2, Lefkoşa.
- _____ (2004). *Kıbrıs; Onlar ve Biz 1571-1956*, Kıbrıs TMT Derneği Yayınları:3, bs. 1, Lefkoşa.
- Demiray, Tahsin. (1958). *Tarihin Işığında Kıbrıs ve 3. Dünya Harbinde Türk Stratejisi Bakımından Önemi*, Türkiye Basımevi, bs. 2, İstanbul.

- Deringil, Selim. (2015). *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Portakal Baskı İthalat İhracat San. ve Tic. A.Ş., bs. 6, İstanbul.
- Doğan, Orhan. (2015). *Spor Psikolojisi*, Detay Yayıncılık: 648, Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi, Ba. 3, Ankara.
- Emircan, Mehmet S. (2000). *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, C.1, TÜRKAR Araştırma Dizisi, Ankara.
- _____ (2001). *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, C.2, TÜRKAR Araştırma Dizisi, Ankara.
- _____ (ty.). *Vefa Kültürü Dizisi Birinci Kitap*, Kıbrıs Türk Mücahitleri Derneği Yayını, (yy.).
- Ertuna, Hamdi. Ökse, Necati. (1975). *Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Gnkur. Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Gnkur. Basımevi, Ankara.
- Esenbel, Melih. (1993). *Kıbrıs (1) Ayağa Kalkan Adam 1954-1959*, Bilgi Yayınevi, bs. 1, Ankara.
- Evans, Laurence. (1972). *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, Tevfik Alanay (Çev.), Milliyet Yayınları, BAHA Matbaası, bs. 1, İstanbul.
- Fişek, Kurthan. (1985). *100 Soruda Türkiye'de Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, Gül Matbaası, bs. 1, İstanbul.
- Gazioğlu, Ahmet C. (1960). *Kıbrıs Tarihi (İngiliz Dönemi 1878-1960)*, Lefkoşa.
- _____ (1998). *Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik (1951-1959)*, C.2, Özyurt Matbaası, Ankara.
- _____ (2000). *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Özyurt Matbaası, Ankara.

- _____ (2000). *Enosis Çemberinde Türkler (1878-1952)*, C.1, Özyurt Matbaası, bs. 2, Ankara.
- _____ (2000). *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne (1958-1960)*, C.3, Özyurt Matbaası, Ankara.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1975). *Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Gülay, Ahmet. Gülay, Veclal. (2017). *Sönmezliiler*, Baskı: Okman Printing, Lefkoşa.
- Gürel, Şükrü S. (1984). *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları:38, bs. 1, İstanbul.
- _____ (1985). *Kıbrıs Tarihi 2 (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları:59, bs. 1, İstanbul.
- Gürgöze, Deniz. (Genel Yayın Yönetmeni). (ty.). *Küçük Kaymaklı Türk Spor Kulübü Dergisi*, Mesarya Ajans, Baskı: Okman Printing Ltd., Lefkoşa.
- Gürkut, Özgül. Soyalp, Damla. (2017). *Yarım Kalmış Bir Yaşam Dr. Burhan Nalbantoğlu*, Kıbrıs Türk Tabipler Birliği Odası Yayını, Baskı: Okman Printing, bs. 1, Lefkoşa.
- Güven, Dilek. (2012). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınları, bs. 5, İstanbul.
- Harman, Doğan. (1985). *Bağımsızlık Kavgamız ve Mandacılar*, Güney Ajans, Ankara.
- Hasgüler, Mehmet. (2000). *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim Yayınları 652, bs. 1, İstanbul.
- Hatay, Yücel. (2003). *Dünden Bugüne Sporumuz 1 (1942-1955)*. Basım: Mavi Basın Yayın, Lefkoşa.

_____ (2004). *Dünden Bugüne Sporumuz 2 (1956-1974)*. Basım: Mavi Basın Yayın, Lefkoşa.

_____ (2005). *Futbolda Türk-Rum (1934-1955)*, Basım: Mavi Basın Yayın, Lefkoşa.

_____ (2009). *Gençlik Gücü (1952-2008)*, Gençlik Gücü Türk Spor Kulübü Yayını, Basım: Ajans Yay Ltd., Lefkoşa.

_____ (2011). *Sporumuzdan ve Mücadelemizden Anılar ve Öyküler*, Ajans Yayın Ltd., Lefkoşa.

Hill, George. (2016). *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, Nazım Can Serbest (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, bs. 1, İstanbul.

Horak, Roman. Reiter, Wolfgang. Bora, Tanıl. (2014). *Futbol ve Kültürü*, İletişim Yayınları, Sena Ofset, bs. 7, İstanbul.

İNAF Araştırma Bölümü. (1992). *Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri*, Uluslararası İlişkiler Ajansı (İNAF), Promat Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul.

İsmail, Sabahattin. (1992). *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, bs. 1, Lefkoşa.

_____ (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, Zafer Matbaası, bs. 1, İstanbul.

_____ (2000). *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları-4, Lefkoşa.

Kara, Mehmet. (Ed.). (ty.). *Dünden bugüne... Larnaka Gençler Birliği Spor Kulübü 1934-∞*, Mesarya Ajans, Lefkoşa.

Karasüleymanoğlu, Aydın. (1989). *Yeni Boyutlarıyla Spor*, Engin Yayınlar, bs. 2, Ankara.

- Kaymak, Faiz. (1968). *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?*, Alpay Basımevi, İstanbul.
- Keser, Ulvi. (2007). *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*, IQ Yayınları, İstanbul.
- _____ (2012). *Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar*, Motif Matbaacılık, Ankara.
- _____ (2013). *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- _____ (2015). *Kıbrıs'ta Çanakkale Savaş Esirleri 1916-1923*, Okman Printing Ltd., Girne.
- Keser, Ulvi. Akgün, Serdal. (2016). *Casus Belli; Kıbrıs*, Kıbrıs-Akdeniz Araştırma Merkezi Yayını No.2, Lefkoşa.
- Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası*. (1960). Kıbrıs Hükümeti Matbaası, Lefkoşa.
- Kitsikis, Dimitri. (1963). *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyat, İstanbul 1963.
- KKTC Gençlik ve Spor Bakanlığı Bülteni*. (1991). Tözün Tunalı (Haz.), Halkın Sesi Matbaası, S.1, Lefkoşa.
- Konuloğlu, Çağla. (Ed.). (2009). *Limasol'dan Girne'ye Doğan Türk Birliği DTB Yetmiş Yaşında*, Girne Grafik Basım ve Yayıncılık Ltd., Girne.
- Kökdemir, Naci. (1957). *Dünkü ve Bugünkü Kıbrıs*, İstiklâl Matbaası, bs. 2, Ankara.
- Küçük, Fazıl. (2002). *Mücadelemizin Görkemli Günleri*, Altay Sayıl (Derleyen), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tanıtma Dairesi, bs. 2, Lefkoşa.
- Kürşad, Fikret. Altan, H. Mustafa. Egeli, Sabahaddin. (1978). *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kutsun Yayınevi, Doğan Matbaası, İstanbul.

Lefke TSK Yönetim Kurulu. (1987). *Dünden Bugüne Lefke Türk Spor Kulübü, 1943-1987*, Basım: Offset Tesisleri, Lefkoşa.

Macmillan, Margaret. (2004). *Paris 1919, 1919 Paris Barış Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi*, Belkıs Dişbudak (Çev.), ODTÜ Yayıncılık, Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj San. Tic. Ltd. Ş., Ankara.

Mahan, Alfred Thayer. (2003). *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi*, İstanbul.

Manizade, Derviş. (1968). *Kıbrıs'ta Kara Günler*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Altınok Matbaası, Ankara.

_____ (1975). *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları No.8, Yaylacık Matbaası, İstanbul.

_____ (1993). *65 Yıl Boyunca Kıbrıs Yazdıklarım-Söylediklerim*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları No: 9, Doğan Ofset, İstanbul.

Mengüç, Arslan. (2013). *Ben Tremeşeli Mehmet Ali, Anılardaki Kıbrıs Türk Direnişi*, Türk Kültür Kıbrıs Yayınları, Baskı: Comment Grafik, Lefkoşa.

_____ (2005). *Anılarda Erenköy*, Bir-Mat Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., bs. 1, İstanbul.

Mert, Kadir. (1958). *Milli Ada Kıbrıs*, Sıralar Matbaası, Trabzon.

Millas, Herkül. (1994). *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, Sena Ofset ve Şefik Matbaası, bs. 1, İstanbul.

Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: 14-19 Nisan 1969- Türk Heyeti Tebliğleri. (1971). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Seri: I – S.A2, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Naşit, Engin. (ty.). *Nişan Yüzüğü Limasol Direnişi*, Baskı: Okman Printing, bs. 2, Lefkoşa.

- Nesim, Ali. (1999). *Kıbrıs Türk Gençlik Hareketi*. Ada-M Basın Yayın Ltd., bs. 1, Lefkoşa.
- Oberling, Pierre. (1988). *Bellapais'e Giden Yol*, Kolombiya Üniversitesi Yayınları, New York 1982, Mehmet Erdoğan (Çev.), Gnkur. Basımevi, Ankara.
- Oğuz, Süleyman. (1975). *Kıbrıs Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle*, Seda Matbaası, bs. 4, İstanbul.
- Olgun, Aydın. (1991). *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara.
- Özter, Lütfi. (2004). *Ulusal Mücadelede Denктаş*, Baskı: Özyurt Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara.
- Rektörlükler (Haz.). (1993). *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu Kitabı*, Doğu Akdeniz ve 100. Yıl Üniversiteleri, Ankara.
- Sarınay, Yusuf. (Proje Yöneticisi). (2000). *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayın No:43, Ankara.
- Sadrazam, Halil. (2013). *Tarihsel Süreçte Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi İlk Silah Sesleri*, Söylem Yayınları, C.1, bs. 1, Lefkoşa.
- _____ (2017). *Leymosun/Limasol'dan Bir Lider Ziya Rızkı*, Ziya Rızkı Vakfı Yayını, Baskı: Akemek Ltd. Matbaacılık, bs. 2, C.1, Lefkoşa.
- Sâlışık, Selâhattin. (1968). *Türk Yunan İlişkileri Tarihi ve Etnik'i Eteryâ*, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şirketi Yayınları, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul.
- Sanver, Ahmet. (2015). *TMT ve ÖHD Anılarım*, Baskı: Ateş Matbaacılık Ltd., bs. 3, Lefkoşa.
- Sarıca, Murat. Teziç, Erdoğan. Eskiuyurt, Özer. (1975). *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No.:2071, Fakülteler Matbaası, İstanbul.

Serter, Vehbi Zeki. (1973). *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi*, Halkın Sesi Ltd., bs. 1, Lefkoşa.

_____ (1991). *Kıbrıs Tarihi*, Türk Sen Offset Tesisleri, Lefkoşa.

Silman, Metin. (Ed.) (ty.). *Doğan Türk Birliği 50. Yıl Albümü*, (yy.).

Smith, Michael Llewellyn. (2002). *Yunan Düşü (Ionian Vision)*, Halim İnal (Çev.), Ayraç Yayınevi, Şahin Matbaası, bs.1, Ankara.

Stemmler, Theo. (2000). *Futbolun Kısa Tarihi*, Necati Aça (Çev.), Dost Kitabevi Yayınları, Pelin Ofset, bs. 1, Ankara.

Şahinler, Menter. (1979). *Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti*, Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür Yayınları, Yeni Karar Matbaası, İstanbul.

Tansu, İsmail. (2002). *Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu*, Minpa Matbaacılık, Ankara.

Tokel, Özdemir. (Ed.). (2007). *Baf Ülkü Yurdu Spor Kulübü 60. Yıl Dergisi*, T-Medya (Tokel Ltd.), (yy.).

Topal, Hasan. (2012). *Meserya'dan Notlar -1-*, Sokak Kitapları Yayınları, Ezgi Matbaası, bs. 2, İstanbul.

Torun, Şükrü. (1956). *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu*, (Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi Basılmış Doktora Tezi), Gazeteciler Matbaası, İstanbul.

Tunaya, Tarık Zafer. (2015). *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi*, İletişim Yayınları, Baskı: Sena Ofset, bs. 5, C.1, İstanbul.

Turan, Şerafettin. (1994). *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, bs. 2, Ankara.

Turhan, Mümtaz. (2010). *Kültür Değişmeleri*, Çamlıca Yayınları, Yazın Baskı Yayın Matbaa Turizm Tic. Ltd. Şti., bs. 6, İstanbul.

Wahl, Alfred. (2005). *Ayaktopu Futbolun Öyküsü*, Cem İleri (Çev.), Yapı Kredi Yayınları-2175, Baskı: Üç-Er Ofset, YKY'de bs. 1, İstanbul.

YAK Yıllığı 1973.

Yamak Ateş, Sanem. (2012). *Asker Evlatlar Yetiştirmek*, İletişim Yayınları, Sena Ofset, bs. 1, İstanbul.

Yıldız, Osman. Arıklı, Güven. (Ed.) (2007). *Dr. Fazıl Küçük Makaleler (1942-1981)*, Baskı: Ajans Yay Ltd., C.1, C.4, Gönyeli-Lefkoşa.

Yolak, Seyit. (1989). *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi 13. Kitap, Zafer Ofset, bs. 1, Lefkoşa.

Zia, Nasim. (1975). *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayın No.44, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Makaleler

Adıyeye, Ayşe Nükhet. (2005). "Geçmişten Bugüne 'Kıbrıs Sorunu' ve Türkiye", *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, ATASE Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, s. 37-67.

Afacan, Ersin. Göral, Mehmet. Çobanoğlu Gökhan. (2016). "Spor ve Felsefe İlişkisi", *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(1), s. 46-54. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/370628>, Erişim: 11 Şubat 2022; 18.42.

Akgün, Sibel. (2009). "Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Mücadelesinde TMT Öncesi Kurulan Direniş Örgütlerinin Yeri", *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-23 Kasım 2008- Bildiri Kitabı I*, Ulvi Keser (Yayına Hazırlayan), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No.8, Motif Matbaacılık, Ankara, s. 149-168.

Alagöz, Cemal. (1962). "Kıbrıs'ın Anadolu İle İlgisi, Kıbrıs Adası'nın Doğal Şartları", *Kıbrıs'ın Tarih Boyunca Anadolu İle İlgisi*, Kıbrıs Türk Maarif Yayını:2, Halkın Sesi Ltd., Lefkoşa, s. 12-14.

_____ (1971). "Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: 14-19 Nisan 1969, Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Ayyıldız Matbaası*, Ankara, s. 13-29.

Armaoğlu, Fahir. (1997). "Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu 1958-1959", *BELLE TEN, C.LX, S.227-229, s. 745-782, Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara.

Arslan, Zehra. (2016). "Tek Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikasına Bakışı", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu: 11-13 Aralık 2014-Gazimağusa- Bildiriler, Duygu Türker Çelik (Haz.)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Diyanet Vakfı Matbaası, Ankara, s. 55-80.

Atabeyoğlu, Cem. (1983). "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Gözlem Matbaacılık, İstanbul, C.8, s. 2187-2290; C.9, s. 2291-2320, (Futbol, C.8, s. 2198-2218).

_____ (1985). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, C.6, s. 1474-1479.

Ayın Tarihi, Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Ankara, 1-31 Ağustos 1955, S.261, s. 170-173.

Balyemez, Mehmet. (2020). "İngiliz Arşiv Belgeleri Işığında 1954 Yılı Kıbrıs'taki Siyasi Gelişmeler", *(Osmanlı'dan Günümüze) KIBRIS Dün, Bugün, Yarın*, Fatma Çalılık Orhun (Ed.), Baskı: Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd. Şti, Ankara, s. 181-216.

- _____ (2022). "Kıbrıs Türklerinin İlk Siyasi Gençlik Örgütlenmesi: Lefkoşa Türk Millî Gençlik Birliği-1953 (İngiliz Belgeleri Işığında)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Bahar 2022, S.105, Ankara, s. 225-250.
- Başer, Ergun. (1990). "Spor Psikolojisi ve Uygulama Temel İlkeleri". *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu: 15-16 Mart 1990- Bildiriler Kitabı*, Baskı: Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara, s. 88-101.
- Bedevi, Vergi H. (1962). "Tarih Öncesi Devirlerinde Kıbrıs'la Anadolu Arasındaki Münasebetler". *Kıbrıs'ın Tarih Boyunca Anadolu İle İlgisi*, Kıbrıs Türk Maarif Yayını:2, Halkın Sesi Ltd., Lefkoşa, s. 5-11.
- Bozkurt, İsmail. (2009). "Larnaka Sancağı Geçitkale Kovanı Örneğinde TMT'nin İnsan Kaynağı". *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum: 19-25 Ekim 2008-Bildiriler, C.1*, Lefkoşa, s. 203-214.
- Çavdar, Tefik. (ty.). "Cumhuriyet Döneminde Gençlik". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.3, s. 802-810.
- Çete, Aslı. (2017). "Rigas Velestinlis ve Namık Kemal'de Osmanlılık Düşüncesi". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, s. 113-128. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/526326>, Erişim: 06 Haziran 2022; 15.48.
- Denktaş, Rauf R. (1975). "Kıbrıs'ta Gerçek Huzur". *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Manizade, Derviş (Haz.) Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları No.8, Yaylacık Matbaası, İstanbul, s. 67-71.
- Doğaner, Yasemin. (2012). "İki Savaş Arası Dönemde Avrupa'da Gençlerin ve Kadınların Siyasi Terbiyesi ve Teşkilatlanmaları: Avusturya Örneği". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:26, Isparta, s. 45-56.
- _____ (2015). "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlarda Gençlik Teşkilatları-Macaristan ve Yugoslavya Örneği". *Yedinci Uluslararası*

Atatürk Kongresi: 17-22 Kasım 2011/Üsküp-Manastır, Makedonya,; Orhan Neçare (Yayına Hazırlayan), ATAM Yayınları, Ankara, C.II, s. 1427-1437.

Erdemli, A. (1990). "Hümanizma Olarak Spor". *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu 15-16 Mart 1990 Bildiriler Kitabı*, Baskı: Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara, s. 12-22.

Eren, Hasan. (1971). "Kıbrıs Ağzının Kökeni". *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi:14-19 Nisan 1969, Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:36, Ayyıldız Matbaası, Ankara, s. 347-359.*

Erzen, Afif. (1971). "Kıbrıs Tarihine Bir Bakış". *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: 14-19 Nisan 1969, Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:36, Ayyıldız Matbaası, Ankara, s. 79-83.*

Esmer, Ahmet Şükrü. (1975). "Kıbrıs, Dün, Bugün Yarın". *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Derviş Manizade (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları No.8, Yaylacık Matbaası, İstanbul, s. 75-81.

Fişek, Kurthan. (ty.). "Türkiye'de Spor". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Gözlem Matbaacılık, İstanbul, C.8, s. 2176-2186.

Göktürk, Turgay Bülent. (2008). "Rumların Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası". *ÇTTAD, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz)*, s. 335-363, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233360>, Erişim: 29 Mayıs 2021; 11.14.

Hasan, Çağatay. Hatay, Yücel. (1977). "Kıbrıs Türk Sporunu". *KAYNAK Kültür ve Araştırma Dergisi*, Gençlik Kültür ve Spor İşleri Dairesi Yayını, (2), 67-74, Lefkoşa.

- Kaçar, Burhan. (2009). "Rauf Denktaş'ın Anılarında Türk Mukavemet Teşkilatı". *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum: 19-25 Ekim 2008-Bildiriler, C.1*, Lefkoşa, s. 67-72.
- Kodaman, Bayram. (1980). "Avrupa Emperyalizminin Osmanlı İmparatorluğuna Giriş Vasıtaları". *Milli Kültür*, Aylık Dergi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, C.2, S.1 (13), s. 23-33.
- _____ (1984). "Şark Meselesi, Emperyalizm ve Ermeniler". *Kaynaklar*, Şekerbank Genel Müdürlüğü Yayınları, Emek Matbaası, İstanbul, 2/Kış, s. 7-15.
- Kuran, Ercüment. (1993). "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu (1923-1939)". *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu: 28 Ekim-2 Kasım 1991- Gazimağusa, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Türkiye Cumhuriyeti Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu:8, Yükseköğretim Kurulu Basımevi, bs.1*, Ankara, s. 245-249.
- Laptalı, Hüseyin. (2009). "Kıbrıs'ta Bitmeyen Soykırım". *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-23 Kasım 2008- Bildiri Kitabı I, Ulvi Keser (Yayına Hazırlayan), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No.8, Motif Matbaacılık*, Ankara, s. 121-148.
- Oberling, Pierre. (1991). "Kıbrıs Faciası". Fahir Armaoğlu (Çev.), *BELLETEM, C.LIV, S.209-211, Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, s. 825-861.
- Önsoy, Rifat. (1993). "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi (1939 Sonrası)". *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu: 28 Ekim-2 Kasım 1991- Gazimağusa, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Türkiye Cumhuriyeti Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu:8, Yükseköğretim Kurulu Basımevi, bs. 1*, Ankara, s. 251-256.
- Özkaya, Yücel. (2006). "Kıbrıs Adasının Jeopolitik Yönden Devletler Açısından Önemi ve Bu Devletlerin Kıbrıs Hakkındaki Düşünce ve Girişimleri".

Onuncu Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri, ATASE Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, s. 145-157.

Öztoprak, İzzet. (1999). "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları". *BELLE TEN*, C.LXII, S.233-235, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, s. 207-232.

Özyurt, Furkan. (2012). "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi'nde TMT". *Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar*, Motif Matbaacılık, Ankara, s. 80-98.

Sarıalp, Ruhi. (1990). "Spor-Kültür-Felsefe İlişkileri; Anadolumuzda Antik Sportif Mekânlar ve Bir Hipotez". *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu: 15-16 Mart 1990- Bildiriler Kitabı, Baskı: Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü*, Ankara, s. 1-11.

Serter, Vehbi Zeki. (2011). "Kıbrıs Cumhuriyeti'nden Kanlı Noel'e (16 Ağustos 1960-21 Aralık 1963)". *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-25 Ekim 2010- Bildiri Kitabı 3, Ulvi Keser (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No.16, Motif Matbaacılık*, Ankara, s. 375-399.

Solak, Yavuz. (2016). "Alfred Thayer Mahan'ın Deniz Stratejisi". *Casus Belli; Kıbrıs*, Kıbrıs-Akdeniz Araştırma Merkezi Yayını No.2, Lefkoşa, s. 125-133.

Sonyel, Salâhi, R. (1978). "İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı". *BELLE TEN*, XLII (165-168), TTK Basımevi, Ankara, s. 725-741

_____ (1978). "Kıbrıs Antlaşması'nın 100. Yılı". *BELLE TEN*, (C.XLII, S. 165-168), Ankara.

_____ (1996). "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878-1960)". *BELLE TEN*, (C.LIX, S.224-226), *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, s. 133-187.

- Soyalp, Tamçelik. (2011). "Kıbrıs'ın Batı Dünyası Açısından Jeopolitik Önemi ve Siyasi Algılamaları". *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-25 Ekim 2010- Bildiri Kitabı 3, Ulvi Keser (Yayına Hazırlayan), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No.16, Motif Matbaacılık, Ankara, s. 225-282.*
- Şahingöz, Mehmet. Önal, Tekin. (2019). "Türk Ocaklarının Spora Bakışı ve Faaliyetleri". *III. Uluslararası Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları Sempozyumu: 22-23 Kasım 2018-Bildiriler Kitabı, Cengiz Buyar, Mehmet Türkmen, Nurdin Useev (Ed.), Bişkek-Kırgızistan, s. 541-549.*
- Şanlı, Saime. (2012). "Kıbrıs'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Boyutu ve Yeraltı Zenginlikleri Açısından Bölgesel Önemi". *Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar, Motif Matbaacılık, Ankara, s. 278-291.*
- Taşkın, Özkan. (2012). "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde EOKA". *Mare Nostrum Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar, Motif Matbaacılık, Ankara, s. 99-108.*
- Tayhani, İhsan. (2009). "Türk Mukavemet Teşkilatı'na Giden Yol!..." *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum: 19-25 Ekim 2008-Bildiriler, C.1, Lefkoşa, s. 187-201.*
- Topal, Hasan. (2015). "Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği Çatısı Altında Spor Kulüplerinin Milli Mücadeledeki Yerleri". *Kıbrıs Türkünde Demokratik Kültür ve Kıbrıs Demokrasi Tarihi, 2. Uluslararası Lefke Avrupa Üniversitesi (LAÜ) Tarih Kongresi: 27-30 Nisan 2015- Bildiriler Kitabı, LAÜ Yayınları, Okman Printing Ltd., bs. 1, Lefkoşa s. 315-327.*
- Toprak, Zafer. (1979). "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri". *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Beşeri Bilimler, İstanbul, Vol.7, s. 95-112.*
- _____ (1985). "II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, C.2, s. 531-536.*

- Turan, Sibel. (2009). "Jeopolitik Açından Kıbrıs'ın Türkiye İçin Önemi ve Realpolitik Bağlantısı (1950-1960)". *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-23 Kasım 2008- Bildiri Kitabı I, Ulvi Keser (Yayına Hazırlayan), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No.8, Motif Matbaacılık, Ankara, s. 511-528.*
- Üçışık, F. (1990). "Türk Spor Yönetimindeki Gelişmeler ve Değerlendirilmesi". *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu: 15-16 Mart 1990-Bildiriler Kitabı, Baskı: Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara, s. 187-196.*
- Yarar, Ayşe. (2011). "Jeostratejik Bakımdan Kıbrıs'ın Önemi". *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu: 21-25 Ekim 2010- Bildiri Kitabı 4, Ulvi Keser (Haz.), Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını No.16, Motif Matbaacılık, Ankara, s. 135-146.*
- Yılmaz, Mehmet Serhat. (2020). "Kastamonu Gençler Kulübü: Kuruluşu, Teşkilat ve Faaliyetleri". *Bilim İnsanı Dr. Mustafa Eski'ye Armağan Eğitime Adanmış Bir Ömür, Hüseyin Yolcu, Sibel Oğuz Haçat (Ed.), PEGEM Akademi, Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti., bs. 1, Ankara, s. 22-40.*
- Yüksel Yiğit, Dilek. (2018). "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara, 34 (2): 98: s. 311-376.*

Tezler

- Akgün, Sibel. (2009). *Türk Mukavemet Teşkilatı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Balyemez, Mehmet. (2017). *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi TİTE, Ankara.
- Duman, Sabit. (1990) *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası (1950-1960)*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Hekimci, Dilara C. (2013). *Milliyetçilik: Türkiye’de Söylemsel Ve Söylemsel Olmayan Pratiklerde Futbol Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi SBE, İstanbul.

Mutlu, Hasan. (2007). *Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Samani Onurkan, Meltem. (2007). *Kıbrıs’ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Saygın, Arda Umut. (2012). *Futbol Ve Milliyetçilik: Türk Milli Takımının Katıldığı Dünya Kupalarının Hürriyet Gazetesi Üzerinden Çözömlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sarınay, Yusuf. (1993). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Tansel, Ömer. (2010). *Demokrat Parti Dönemi Kıbrıs Politikası*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tongul, Neriman. (1998). *Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Gelişimi (1974-1983)*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Tuğ, Aydın Zeki. (2003). *Bütün Yönleriyle Kıbrıs Sorunu ve Denктаş*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Internet Erişimi

Işık, Mithat. (2018). “EOKA ve Enosis”. *Stratejik Düşünce Dergisi*. <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/eoka-ve-enosis-kose-yazisi-4341>, Erişim: 17 Nisan 2021; 14.18.

“EOKA’cı Sampson; Türk casusları parayla satın aldık”. (21 Şubat 2018). *Kıbrıs Volkan*. <https://kibrisvolkan.net/eokaci-sampson-turk-casuslari-parayla-satin-aldik-7631.html>, Erişim: 22 Nisan 2021; 11.43.

Tümerkan, Mete. (15 Ocak 2013). “Kıbrıs’taki Yer Altı Örgütü İlk Kez Ortaya Çıktı!”. *Havadis gazetesi*, <https://haberkibris.com/kibristaki-yer-alti-orgutu-ilk-kez-ortaya-cikti-2013-01-15.html>, Erişim: 19 Nisan 2020; 14.22.

“Toplumsal Mukavemet adına feda edilen kulüp Sönmezler Ocağı (Sönmezspor)”. (01 Ocak 2011). *Yenidüzen gazetesi*, <http://www.yeniduzen.com/toplumsal-mukavemet-adina-feda-edilen-kulup-17059h.htm>, Erişim: 20 Nisan 2020; 08.16.

<https://kibrisvolkan.net/enosis-plebisitinin-yildonumu-enosis-sadece-enosis-7047.html>, Erişim: 04 Nisan 2021; 21.45.

“EOKA’cı Sampson; Türk casusları parayla satın aldık”. (21 Şubat 2018). *Kıbrıs Volkan*. <https://kibrisvolkan.net/eokaci-sampson-turk-casuslari-parayla-satin-aldik-7631.html>, Erişim: 22 Nisan 2021; 11.43.

<https://mucahit.gov.ct.tr/Liderlerimiz/DrFazilKucuk>, Erişim: 15 Mayıs 2022; 09.26.

<https://kktcb.org/tr/cumhurbaskanligi/cumhurbaskanlari/rauf-raif-denktas>, Erişim: 15 Mayıs 2022; 08.54.

<http://www.ktff.org/KTFF/Baskanlar> Erişim: 16 Şubat 2022; 16.08.

Gül, Ömer. <https://lafmacun.net/liste/tarih/gecmisten-gunumuze-genel-olimpiyat-oyunlari-tarihcesi/> 12 Kasım 2019. Erişim: 3 Mayıs 2020; 13.35.

“Kıbrıs Futbolu Nereden Nereye? Kıbrıs Türk Futbolu Çifte Milliyetçiliğin Mağduru”. (22 Ekim 2015). *Yenidüzen gazetesi*. <http://www.yeniduzen.com/kibris-turk-futbolu-cifte-milliyetciligin-magduru-57371h.htm>, Erişim: 19 Nisan 2020; 10.50.

Koçak, Kıvanç. (14 Ekim 2015). "Milliyetçiliğin Bir Av Sahası: Futbol". <https://kafcamus.blogspot.com/2015/10/>, Erişim: 18 Nisan 2020; 09.23.

<https://www.kibrismanset.com/guncel/kibris-tmt-mucahitler-dernegi-baskani-boradan-aciklama-h59605.html>, Erişim: 18 Nisan 2020; 17.59.

https://sinema-kuram.blogspot.com/2012/03/sinema-ve-kuram-kitab_3950.html; Erişim: 28 Mayıs 2022; 08.27.

"Milliyetçiliğin ve cinsiyetçiliğin yeniden üretildiği alan: Futbol". (24 Şubat 2009). *Agos gazetesi*. <http://acikradyo.com.tr/arsiv-icerigi/milliyetciligin-ve-cinsiyetciligin-yeniden-uretildiği-alan-futbol>, Erişim: 19 Nisan 2020; 16.42.

Morgan, Tabitha. (29 Temmuz 2005). "Dostluk maçına çok var". http://www.bbc.co.uk/turkish/fooc/story/2005/07/printable/050729_fooc_cyprus.shtml, Erişim: 23 Nisan 2020; 10.00.

İri, Murat. (ty.). "Medyanın Milliyetçiliği: Milliyetçiliğin Medyası". https://www.researchgate.net/profile/Batu_Anadolu/publication/325953573, Erişim: 22 Nisan 2020; 21.37.

<https://www.fcbarcelona.com/en/card/643865/1899-1909-foundation-and-survival>, Erişim: 27 Şubat 2022; 16.17.

<https://www.athletic-club.eus/equipos/bilbao-athletic/2021-22>, Erişim: 27 Şubat 2022; 20.54.

Belge, Necmi. (03 Ocak 2015). "KTFF-KOP ve FIFA", *Yenidüzen gazetesi*. <http://www.yeniduzen.com/2014-ktff-kop-ve-fifa-5498yy.htm>, Erişim: 12 Mayıs 2020; 15.04.

Belge, Necmi. (28 Mart 2015). "KOP'tan kopuşumuzun hikâyesi". *Yenidüzen gazetesi*. <http://www.yeniduzen.com/koptan-kopusumuzun-hikayesi-6114yy.htm>, Erişim: 12 Mayıs 2020; 14.34.

Demirer, Temel. (21 Ağustos 2016). "Milliyetçilik Virüsü ve Futbol". <https://edebiyatbahcesi.net/kose-yazisi/1720/milliyetcilik-virusu-ve-futbol>, Erişim: 17 Nisan 2020; 17.26.

<https://www.sde.org.tr/tevfik-erdem/genel/siyaset-nedir-kose-yazisi-14935>, 10 Şubat 2020; 16.01. Erişim: 16 Şubat 2022; 11.49.

https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/33964815/Futbol_Taraftar_ligi_Kamusal_Bir_Alan_Yaratir_mi.pdf? Erişim: 13 Şubat 2020; 19.32.

<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, Erişim: 19 Şubat 2022; 21.49.

Hidayettin, Ertanç. (19 Şubat 2010). "Fanatizm". *Kıbrıs Postası*. https://www.kibrispostasi.com/c1-KIBRIS_POSTASI_GAZETESI/j112/a7332-fanatizm, Erişim: 23 Nisan 2020; 11.01.

Candan, Meral. (12 Mart 2015). "Futbolun Sadece Futbol Olmadığını Gösteren 12 Devrimci Tribün". <https://listelist.com/futbolun-devrimci-tribunleri/>, Erişim: 23 Nisan 2020; 11.16.

<https://www.fifa.com>, Erişim: 3 Mayıs 2020; 17.59.

<https://www.uefa.com>, Erişim: 3 Mayıs 2020; 18.06.

<https://ksk.org.tr/kulup/kulup-tarihi>, Erişim: 06.03.2022; 17.25.

"Kıbrıs'ta İlk Türk Spor Kulüpleri". (11 Nisan 2015). *Yenidüzen gazetesi*. <http://www.yeniduzen.com/kibris-ilk-turk-spor-kulupleri-6209yy.htm>, Erişim: 12 Mayıs 2020; 14.30.

"Siyasetin futbolu". (31 Temmuz 2020). *Giynik gazetesi*. <https://www.giynikgazetesi.com/siyasetin-futbolu/>, Erişim: 02 Mayıs 2021; 10.24.

Özcanhan, Özcan. (11 Kasım 2013). "Özer Debbağ da göçtü", *Star Kıbrıs gazetesi*. <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=163231>, Erişim: 23 Nisan 2020; 22.59.

Burgul, Nazım. (01 Nisan 2015). “KOP’uyor muyuz?”. *Havadis gazetesi*. <https://www.havadis.kibris.com/kopuyor-muyuz/>, Erişim: 19 Nisan 2020; 15.21.

https://stringfixer.com/tr/APOEL_FC, Erişim: 09 Haziran 2022; 00.24.

<https://www.olympiakos.com.cy/istoria/>, Erişim: 04 Mart 2022; 23.54.

<https://www.omonoiafc.com.cy/history/>, Erişim: 04 Mart 2022; 23.59.

<https://anorthosisfc.com.cy/history/>, Erişim: 04 Mart 2022; 10.17.

<https://www.aek.com.cy/page/athlitiki-enosi-kition>, Erişim: 04 Mart 2022; 23.18.

<https://arisfc.com/en/history/>, Erişim: 04 Mart 2022; 22.41.

<https://www.apollon.com.cy/>, Erişim: 04 Mart 2022; 22.26.

<https://paeekfc.com/history>, Erişim: 04 Mart 2022; 22.15.

<http://www.ktff.net/KTFF/Tarihce>, Erişim: 14 Nisan 2020; 21.56.

“Lefkoşa Serdarlarından Şemiler Anıldı”. (10 Ağustos 2015). *Kıbrıs Time*. <https://www.kibristime.com/kibris/lefkosa-serdarlarindan-semiler-anildi-h48771.html>, Erişim: 19 Nisan 2020; 15.46.

Hastürer, Hasan. (21 Temmuz 2018). “TMT, Kıbrıslı Türkleri ne kadar savundu?”. *Kıbrıs gazetesi*. <https://www.kibrisgazetesi.com/tmt-kibrisli-turkleri-ne-kadar-savundu-makale,5676.html>, Erişim: 23 Nisan 2020; 21.11.

<http://yenicami.org/kulup/tarihce>, Erişim: 20 Nisan 2020; 08.55.

“Ruso için buruk sevinç”. (29 Kasım 2017). *Havadis*. <https://www.havadiskibris.com/ruso-icin-buruk-sevinc/>, Erişim: 24 Nisan 2020; 14.16.

<https://tulinberova.wordpress.com/2017/11/10/gune-olan-borcumuz/> Erişim: 23 Mart 2022; 19.59.

“Merhum Başbakan Mustafa Çağatay, Ölümünün 30. Yıl dönümünde Yarın Anılıyor”. (2 Nisan 2019). *Havadis Kıbrıs*. <https://www.havadiskibris.com/merhum-basbakan-mustafa-cagatay-olumunun-30-yildonumunde-yarin-aniliyor/>, Erişim: 19 Nisan 2020; 16.01.

EK-1, GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ İSİM LİSTESİ VE BİLGİLERİ

Sıra No.	Soyadı, Adı	Görüşme Tarihi	Görüşme Yeri	Kişisel Bilgileri
1	Abdurrahman-oğlu, Ali	11.11.2021; 14.15	Türk Mücahitler Derneği İskele Şubesi, İskele	10 Ekim 1948 Anafodiya yeni ismi ile Akkor/Larnaka doğumludur. Halen TMT İskele Şubesi Başkanidir.
2	Akhan, Ahmet (Ahmet Tatlısulu)	13.11.2021; 15.55	Çarşı Meydanı, Kahvehane, Lefke	1938, Tatlısu doğumludur. Lefke TSK futbolcusu, antrenörüdür.
3	Alder, Hüseyin (Galliga)	11.11.2021; 11.40	Kaymakamlık Altı Kafeterya, Gazimağusa	1942, Paşaköy-Mağusa doğumludur. Futbolcudur.
4	Amcaoğlu, Ali Çetin	18.11.2021; 09.00	Fındıkzade Sokaktaki evinde, Gönyeli, Lefkoşa	1952 yılında Gönyeli'de doğar. Uzun yıllar futbol oynar, teknik direktörlük yapar. Kıbrıs Türk Antrenörler Birliği Başkanlığı ve Gönyeli Belediye Başkanlığı görevlerinde bulunur. KKTC döneminde milletvekilliği ve Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı görevlerinde bulunur.
5	Arıkan, Işılray	3.11.2021; 09.50	TMT Mücahitler Sitesi, Dernek, Çağlayan-Lefkoşa	18 Nisan 1947 Lefkoşa doğumludur. Öğretmendir, futbolcudur.
6	Arıkan, Mustafa	10.11.2021; 16.30	Canbolat Sokak Evi, Çatalköy, Girne	29 Aralık 1942, Yenice Köy, Lefkoşa doğumludur. Okul takımında futbol, voleybol ve basketbol oynar. Halen Erenköy Mücahitleri Dernek Başkanlığını yürütür.
7	Aşardağlı, Erdoğan	4.11.2021; 13.15	Tay-Co Ltd. Şirketi-Gazimağusa	1934 Lefkoşa doğumludur. Çetinkaya TSK'nın futbolcusu, atletizm ile uğraşır. Mağusa Baykal Bölük Komutanlığı yapar.

8	Atun, Hakkı	10.11.2021; 10.30	Gündüz Tezel Sokak, Evindeki Çalışma Ofisinde, Köşklüçiftlik-Lefkoşa	1935'te Mağusa'ya bağlı Ergazi Köyünde doğar. Futbolcu, kulüp yöneticisi, Yüksek Mimardır. KKTC döneminde milletvekili olur. İmar, İskân ve Rehabilitasyon Bakanlığı, Ekonomi Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlıklarında bulunur. Başbakanlık ve Meclis Başkanlığı yaptı. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesinde hocalık yapar. Yayınlanmış kitapları vardır. Şehrin Gölgesi Kıbrıs'ta İlk Kurulan Futbol Kulüpleri adlı eseri bulunmaktadır.
9	Aydınova, Erbil	8.11.2021; 11.30	TMT Girne Şube Başkanlığı-Girne	19 Ocak 1941, Limasol doğumlu, öğretmendir. Halen TMT Derneği Girne Şube Başkanıdır.
10	Aygın, Özel	30.11.2021; 13.10	Türk Ocağı Limasol Kulüp Lokali, Girne	1937 Limasol doğumludur. DTB, Larnaka Demirspor futbolcusudur. DTB, Demirspor ve TOL kulüplerinde antrenörlük ve DTB'de kulüp başkanlığı yapar.
11	Baturay, Ömer	11.11.2021; 13.35	Türk Mücahitler Derneği İskele Şubesi, İskele	1938'de Larnaka'ya bağlı, Alaniçi Köyü'nde doğar. Futbolcudur. Kulüp yöneticiliği yapar.
12	Bayar, Celal	3.11.2021; 11.10	TMT Mücahitler Sitesi, Dernek, Çağlayan-Lefkoşa	27 Aralık 1940, Çamlıköy-Lefke doğumlu, öğretmen, kulüp yöneticisidir.
13	Berkalp, Ayten	17.11.2021; 09.10	Şehit Mümtaz Uçar Sokak'taki Evi, Karaoğlanoğlu, Girne	1934 Mağusa doğumludur. Voleybol, basketbol, kürek, atletizm sporları yapar. DTB ilk kadın başkanıdır. Anestezi Uzmanıdır.

14	Bora, Yılmaz	27.10.2021; 10.00	TMT Mücahitler Sitesi, Dernek, Çağlayan-Lefkoşa	4 Ekim 1936, Akıncılar köyünde doğar. YAK Başkanlığı, Sarı Petek-2 Beyi ve 55. Bölük Komutanlığı görevlerinde bulunur. Halen TMT Mücahitler Dernek Başkanlığını sürdürür.
		23.11.2021; 10.45		
15	Bozkurt, İsmail	1.11.2021; 12.30	Bedi's Restaurant, YeniBoğaziçi- Salamis- Gazimağusa	24 Şubat 1940, Boğaziçi (Aytotro) doğumludur. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur. Gençlik Gücü yöneticisidir. SarıPetek-1'de görev alır. Milletvekilliği, Bakanlık, Türk Cemaat Meclisi ve Kurucu Meclis Başkanlığı yapar. Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Başkanlığı ve öğretim elemanı yapan Bozkurt, gazete köşe yazarlığı yapmış, birçok makale, deneme ve kitapları bulunmaktadır.
16	Caymaz, Günay	9.11.2021; 14.20	Mercedes Oto, Gönyeli- Lefkoşa	1943 Limasol doğumludur. Okul takımından itibaren futbol, voleybol, basketbol oynar, milli atlet ve yüzme ile ilgilenir. Türkiye atletizm milli takımında yer alır. Gazi Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi bölümü mezunudur. Türk Maarif Kolejinde öğretmenlik yapar. YAK futbolcusu, teknik direktör ve kulüp başkanlığı yapar. KKTC döneminde Gençlik ve Spor Bakanlığı yaptı.
17	Çirakoğlu, Mustafa	19.11.2021; 10.00	Girne Halkevi (GHE), Girne	4 Temmuz 1942, Girne doğumlu, öğretmen, spor kulübü kurucusu ve başkanıdır. GHE yöneticiliği ve üyeliğini yapar.

18	Doğa, Derviş Muharrem	13.11.2021; 11.10	Ankara Caddesindeki evi, Güzelyurt	1944 Baf doğumludur. Ülkü Yurdu futbolcusudur. Kara Petek üyesidir.
19	Emin, Enver	29.11.2021; 10.20	Sarayönü'ndeki Eczanesi önündeki Kafe, Lefkoşa	1943 Kaleburnu doğumlu olmasına rağmen, kendini Akdeniz doğumlu sayar. Mağusa'da büyür. Asıl mesleği eczacılıktır. Ancak YAK'ın da milli futbolcusudur. Milli Mücadelenin önemli figürlerinden birisidir. KKTC siyasi yaşamında da aktif olarak yer alır.
20	Ergüneş, Gözkamaş	4.11.2021; 11.30	Mücahit Komutanlar Dernek Merkezi, Gazimağusa	19 Nisan 1946'da Mağusa'da doğar. MTG Başkan yardımcılığı görevinde bulunur. Mücahit Komutanları Derneği Genel Başkanlığı görevini yürütmektedir.
21	Eroğlu, Derviş	25.10.2021; 09.50	Köşklüçiftlik, Lefkoşa	1938, Ergazi Köyü Gazimağusa doğumludur. KKTC 3. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Başbakanlık, Bakanlık ve milletvekilliği yapmıştır. Doktor ve MTG futbolcusudur.
22	Esenyel, Erden	26.10.2021; 10.30	Sönmezliiler Ocağı, Lefkoşa	1940, Lefkoşa doğumlu, Sönmezliiler Derneği Başkanı, Sönmezspor ve Çetinkaya futbolcusudur.
23	Gürçağ, Ali	8.11.2021; 15.05	Cemil Ramadan Meydanı, Murfy's Cafe, Girne	29 Kasım 1939'da, Aşağı Binatlı Köyü, Limasol'da doğar. Öğretmendir, Binatlı TSK yöneticisidir.
24	Gürçağ, Çetin	27.11.2021; 11.50	Emekliler Derneği Girne Şubesi Başkanlığı Lokali, Girne	22 Ekim 1936'da, Limasol'a bağlı Binatlı Köyünde doğar. Binatlı TSK'nde futbol oynar ve yöneticilik yapar. Kamu görevlisi olarak çeşitli görevlerde bulunur. Halen Emekliler

				Derneği Girne Şubesi Başkanıdır.
25	İnönü, Halil	26.11.2021; 10.00	Küçük Kaymaklı Türk Spor Kulübü Lokali, Lefkoşa	3 Aralık 1941 Lefkoşa doğumludur. Sinemacıdır, SİTA telefon idaresinde görev yapar. Yeşilada ve KK TSK yöneticiliğini yapar.
26	Kalmaz, Zihni	16.11.2021; 14.30	Köşklüçiftlik bölgesindeki, ofis olarak kullanılan evlerinde, Lefkoşa	1943 Girne doğumludur. Milli futbolcudur. Girne Halkevi, YAK, PAEK ve Çetinkaya'da futbol oynar.
27	Karayusufoğlu, Yusuf	10.11.2021; 14.15	Yenicami Ağdelen Kulübü Lokali, Çağlayan-Lefkoşa	12 Mart 1951'de, Lefkoşa'nın Yenicami Mahallesi'nde doğar. Yenicami sporcusu, idarecisi, eski Genel Sekreteridir. YAK'ta masa tenisi antrenörü ve voleybol, basketbol şubesi sorumlusu olarak görev yapar. Spor yazarıdır.
28	Kırmızı, İlder Osman	26.10.2021; 11.30	Sönmezlıler Ocağı, Lefkoşa	1935'te, Baf'a bağlı Aydın Köyünde doğar. Asıl adı İlder Osman'dır. Soyadı Kanunu çıkınca Kırmızı soyadını alır ve İlder Kırmızı olarak bilinir. 1957 GG Başkanı, TMT'de Bereket ve İkmal Grubunda görev yapar.
29	Kürşat, Fikret	10.11.2021; 16.15	Demirci Sokak evi, Boğaz Bölgesi-Gönyeli-Lefkoşa	17 Ocak 1940'ta, Baf'a bağlı Poli Köyünde doğar. Futbolcu, Gençlik Gücü TSK'nde Teşkilat sorumlusu, Kovan Beyidir. Teşkilatta önemli görevlerde bulunur.
30	Nazım, Ayhan	27.11.2021; 16.35	Türk Ocağı Limasol Kulüp Lokali, Girne	1946 Limasol doğumludur. Türk Ocağı Limasol futbolcusudur.
31	Mısırlıoğlu,	24.11.2021;	Küçük Kaymaklı	15 Mart 1944'de Balaban

	İbrahim	09.30	Türk Spor Kulübü Lokali, Lefkoşa	Köyü-Karpaz'da doğar. Spor ile ilgilenir, voleybol ve basketbol oynar, KK TSK üyesidir. Türk Cemaat Meclisinde görev yapar.
32	Örtunç, Raif	9.11.2021; 09.00	Eziç Restaurant bahçesi, Göçmenköy-Lefkoşa	10 Aralık 1945'de Lefkoşa'da doğar. Ankara Gazi Eğitim mezunu, beden eğitimi öğretmenidir. Futbolcu, teknik direktör ve yöneticidir. Kıbrıs Türk Spor Yazarları Derneği ve Basketbol Federasyonu kurucularından biridir ve başkanlıklarında bulunur. Halen köşe yazarlığı ve televizyon programcılığı yapmaktadır.
33	Özcanhan, Özcan	2.11.2021; 10.45	Marmara Bölgesi-6. Sokak'taki evinde, Göçmenköy-Lefkoşa	Futbolcu, hakem, Spor Yazarları Derneği kurucu ve başkanı, Bayrak Radyosu kurucularından, gazetelerde köşe yazarlığı yapar ve yazardır.
34	Özgürgün, Sonal	16.11.2021; 11.10	Sönmezler Ocağı, Yenişehir, Lefkoşa	1942'de Lefkoşa'da doğar. Gençlik Gücü ve Çetinkaya futbolcusudur. KKTC döneminde milletvekilliği ve Başbakanlık yapmıştır.
35	Paşa, Halil	9.11.2021; 10.30	Eziç Restaurant bahçesi, Göçmenköy-Lefkoşa	21 Ekim 1936'da, Mesarya bölgesi Nergisli köyünde doğar. Bayraktarlık Karargâhında Dal-2 olarak görev yapar. TMT Eski Dernek Başkanıdır.
36	Raif, Dinçer Hasan	1.11.2021; 10.50	Lala Mustafa Paşa Camii Karşısı, Historia Kafe, Gazimağusa.	1938, Mağusa doğumludur. Asıl mesleği Beden Eğitimi öğretmenidir. Milli futbolcu, antrenör, Kulüp idarecisi, Mağusa Sancaktarlığı Dal-3 yardımcısıdır.
37	Rasimoğlu,	27.10.2021;	DTB Lokali, Girne	1929'da Sinda (İnönü)'de

	Hilmi Ahmet	16.50		doğar. Futbolcu ve DTB yöneticisidir.
38	Saydam, Refik Göksel	16.11.2021; 12.35	Saydam Muhasebe Şirketindeki Ofisinde, Yenişehir, Lefkoşa	20 Temmuz 1943'te Larnaka'nın Tuzla semtinde doğar. Babasının teşvikiyle futbol, voleybol ve basketbol oynar.
39	Serakıncı, Eşber	11.11.2021; 16.30	Boğaz Tepe Mevkii, Cumhuriyet Sokak'taki evi, İskele	28 Ocak 1942, Mağusa doğumludur. Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih bölümü mezunudur. Tarih öğretmenidir. KKTC dönemi Personel Dairesi ve İskân Bakanlığı'nda çeşitli görevler üstlenir. Eski Gazimağusa milletvekili, Ticaret, Sanayi ve Enerji Bakanlığı ile İçişleri ve İskân Bakanlığı, Milli Eğitim ve Kültür Bakanındır.
40	Sevinç, Ahmet	4.11.2021; 09.50	Mağusa Belediyesi, Gelişim Merkezi, Gazimağusa	18 Aralık 1943 Mağusa'ya bağlı Lapotas Köyünde doğar. MTG Başkan Yardımcılığı görevinde bulunur. Halen TMT Mağusa Şubesi Başkanındır.
41	Silman, Metin	01.12.2021; 10.00	Yukarı Girne Mahallesi, Sokak'taki Evi, Girne	1 Aralık 1943 Limasol doğumludur. Futbolcu, DTB Kulüp yöneticisidir. DTB 50. Yıl Dergisinin Editörüdür.
42	Şanlı, Osman	11.11.2021; 15.15	Türk Mücahitler Derneği İskele Şubesi, İskele	1953'te, Larnaka Kazasının Cevizli veya eski adı Cıvıslı Köyünde doğar. Polis karakol amiridir.
43	Tahsin, Özel	5.11.2021; 10.00	İrfan Sokaktaki Nadir Evi, Güzelyurt	18 Eylül 1945'te Limasol'a bağlı Siluvu, Silifke Köyünde doğar. Binatlı TSK ve DTB'nde yöneticilik yapar. KKTC döneminde, Kulüpler Birliği Başkanlığı, milletvekilliği, Sağlık ve

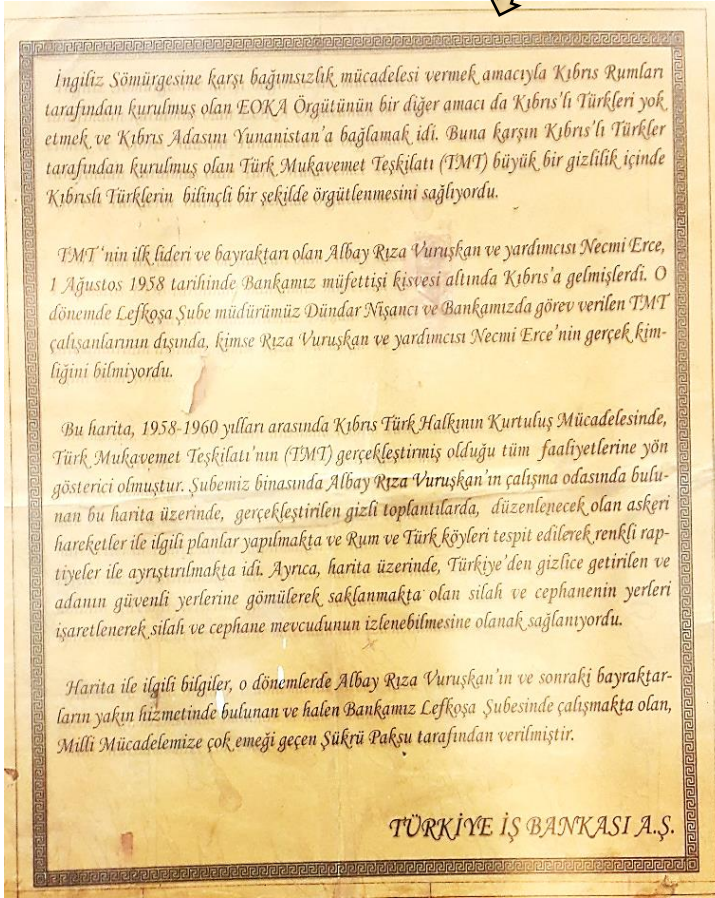
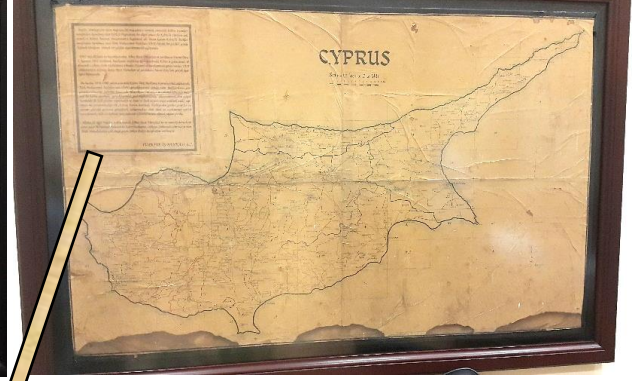
				Çalışma Bakanlığı görevinde bulunur.
44	Taşkıran, Veli Hakkı	23.11.2021; 11.35	Sönmezlıler Ocağı, Yenişehir, Lefkoşa	27 Ağustos 1944 Lefkoşa doğumludur. Sönmezspor, Çetinkaya TSK, KK TSK, YAK futbolcusu, antrenörüdür. Kulüp yöneticiliği ve KK TSK Başkanlığı görevlerinde bulunur. Futbol Federasyonu asbaşkanlığı yapar. Lefkoşa'da TMT'nin önemli bir ismidir.
45	Töre, Zorlu	10.11.2021; 12.00	KKTC Cumhuriyet Meclisi, Köşklüçiftlik-Lefkoşa	1956, Larnaka doğumludur. Ziraat Yüksek Mühendisi ve eski bakandır. Halen milletvekili ve KKTC Meclis Başkanıdır.
46	Turgud, Peker	18.11.2021; 11.30	Nurullah Sokak'taki evinde, Köşklüçiftlik, Lefkoşa	1941 Lefkoşa doğumludur. KTFF yönetim kurulu eski üyesidir. KKTC ilk Ankara Büyükelçisidir. Türk Cemaat Meclisinde Hazine Amiridir. Türk toplum lideri Dr. Fazıl Küçük'ün de damadıdır.
47	Türker, Hüseyin	26.10.2021; 10.50	Sönmezlıler Ocağı, Lefkoşa	Futbolcu, idareci, Volkan ve TMT üyesidir.
48	Tüzel, Nurettin	11.11.2021; 09.20	Şehit Hasan Desteban Sokaktaki evi, Vadili Köyü-Lefkoşa	1944 Vadili Köyünde doğar. Vadili Köyü spor kulübü futbolcusu, antrenörü ve Kulüp Başkanıdır. Vadili Türk Çiftçiler Birliği Başkanıdır.
49	Uğur, Mustafa (Baf'lı Mustafa)	13.11.2021; 12.50	Mehmet Akif Sokak, Alçın Volkan Bey'in evi, Güzelyurt	24 Aralık 1938 Baf, doğumludur. Futbolcudur, Ülkü Yurdu TSK antrenörlüğünü ve yöneticiliğini yapar.
50	Ünver, Ali Osman	3.11.2021; 09.00	TMT Mücahitler Sitesi, Dernek, Çağlayan-Lefkoşa	1940, Lefke doğumludur. Emekli Binbaşı

51	Volkan, Alçın	3.11.2021; 13.10	Evinde, Gönyeli- Lefkoşa	1950, Baf doğumludur. Baf Ülkü Yurdu futbolcusudur. Halen Güzelyurt TMT Şube Başkanidir.
52	Volkan, Ali	13.11.2021; 10.05	Mehmet Akif Sokak, Alçın Volkan Bey'in evi, Güzelyurt	14 Temmuz 1945 Baf doğumludur. Baf Ülkü Yurdu futbolcusu, idarecisi ve başkanıdır.
53	Yüksel, Ahmet	22.10.2021; 11.50	Sönmezlıler Ocağı, Lefkoşa	Halk arasında Sarı Yüksel olarak bilinir. 4.5.1943 Lefkoşa doğumlu, futbolcu.
54	Zeybekoğlu, Ali	16.11.2021; 10.00	Levent Sitesi Evi, Küçük Kaymaklı, Lefkoşa	1942, Küçük Kaymaklı, Lefkoşa doğumludur. Futbolcudur, polis memurluğu yapmıştır.

EK-2, FOTOĞRAF ALBÜMÜ

Lefkoşa İş Bankası

TMT Lideri Albay Rıza Vuruşkan Ada'ya İş Bankası Müfettişi olarak gelir. Çalışma odası, günümüzde İş Bankası Müdürü makam odası olarak kullanılmaktadır. Tarihi harita da halen odasında duvarda asılıdır.

Lefkoşa İş Bankasının
bugünkü görünümü

Çetinkaya Türk Spor Kulübü, Lefkoşa

Zahra Burcu'ndan Tarihi Cirit sahası görünümü. Taksim Sahası olarak da anılmıştır. Ara bölgede kalmaktadır. Sol tarafta Türk kesimi, sağ tarafta ise ara bölge ve Ledra Palas Oteli bulunmaktadır.

Gençlik Gücü Türk Spor Kulübü, Lefkoşa

Gençlik Gücü Türk Spor Kulübü
Hisaraltı Tesisleri

Yenicami Ağdelen Kulübü, Lefkoşa

Eczacı Enver Emin

Küçük Kaymaklı Türk Spor Kulübü, Lefkoşa

1959-1960 Yılında İkinci Ligden, Birinci Lige Çıkma Savaşında K.Kaymaklı'nın Kadrosu
 Ayaktakiler (Soldan,Sağda): ZEKİ, SAHİH RUSO, K.HASAN, YUSUF, SİNİ, SELÇUK, FİSTİKÇİ, SERMET
 Oturanlar (Soldan,Sağda): HALİL, SERMAYE, HASAN RUSO, HALİL KİRANER,
 KAYMAKLI'NIN HER ŞEYİ KAPTAN HÜSEYİN RUSO (Şebni), CEMAL BLAKI
 FOTO: MUSTAFA AMERİHM

Mağusa Türk Gücü Spor Kulübü, Gazimağusa

Baf Ülkü Yurdu Spor Kulübü, Güzelyurt

Baf Ülkü Yurdu Spor Kulübü Binası, Güzelyurt

Kuruluş Yılı Resmi, 1947

Girne Halkevi Spor Kulübü, Girne

Larnaka Gençlerbirliği Spor Kulübü, İskele

Lefke Türk Spor Kulübü, Lefke

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 26.05.2022

Tez Başlığı / Konusu: Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Spor Kulüpleri

Yukarıda başlığı / konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin, .../.../..... tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Faruk Kayadelen
Öğrenci Numarası : N17244434
Anabilim Dalı : Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı
Programı : Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi-Doktora
Statüsü : Doktora

DANIŞMANIN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Tarih: 26.05.2022

UYGUNDUR

Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA

**HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE
DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 26 May 2022

Thesis Title / Topic: Sports Clubs in the History of the Turkish Cypriot Struggle

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on/...../..... for the total of pages including the a) Title Page b) Introduction, c) Main Chapters d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Ataturk Institute for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname : Faruk Kayadelen
Student No : N17244434
Department : Atatürk Institute
Program : Atatürk Institute- Ph. D. Dissertation
Status : Ph. D.

ADVISER APPROVAL

Date: 26.05.2022

APPROVED.

Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 26 Mayıs 2022

Tez Başlığı / Konusu: Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Spor Kulüpleri

Yukarıda başlığı / konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Faruk Kayadelen
Öğrenci Numarası : N17244434
Anabilim Dalı : Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı
Programı : Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi-Doktora
Statüsü : Doktora

DANIŞMANIN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Tarih: 26.05.2022

Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA

**HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE
DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 26 May 2022

Thesis Title/Topic: Sports Clubs in the History of the Turkish Cypriot Struggle
My thesis work related to the title/topic above:

5. Does not perform experimentation on animals or people.
6. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
7. Does not involve any interference of the body's integrity.
8. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname : Faruk Kayadelen
Student No : N17244434
Department : Atatürk Institute
Program : Atatürk Institute- Ph. D. Dissertation
Status : Ph. D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Date: 26.05.2022

Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Faruk KAYADELEN
Doğum Yeri ve Tarihi : Derince-KOCAELİ, 19 Haziran 1963

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kara Harp Okulu
Yüksek Lisans Öğrenimi : Kara Harp Akademisi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Kara Kuvvetleri Komutanlığı

İletişim

E-Posta Adresi : kayadelenfaruk41@gmail.com

Tarih

Jüri Tarihi: 26 Mayıs 2022